

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HAZIRLAYAN: JEREMY BLACK

BÜTÜN ZAMANLARIN YETMİŞ BÜYÜK SAVAŞI

OĞLAK
GÜZEL
KİTAPLAR

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

OĞLAK YAYINLARI

BÜTÜN ZAMANLARIN YETMİŞ BÜYÜK SAVAŞI

HAZIRLAYAN: JEREMY BLACK
İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN: NURETTİN ELHÜSEYİNİ

kaynaklardan benzer bir sonucu çıkarmanın zor olduğunu görmekteyiz.

Savaşların seçimi

Savaşlara ilişkin her türlü seçim ister istemez berabere tartışmayı getirir. Zaten bu kitabı okumayı ilginç kılan yönlerden biri de farklı bir seçimi nasıl yapacağınızı karar vermek için bir vesile oluşturmaması. Bize yol gösteren bir dizi etken arasında güvenilir kaynaklar çok önemli bir yer tutuyor: Belli önemli savaşlar için böyle kaynaklar yok. Öte yandan, kendi seçimimizde savaşın niteliğindeki değişimleri gösterme amacını da gözettik. Bu değişimlerden bazıları savaş sanatındaki gelişmeler olarak sunulabilir. On dokuzuncu yüzyılda birliklerin trenle taşınmasına ve 20. yüzyılda motorize araç, uçak ve denizaltı savaş-

na ayak uydurma gereğinden kaynaklanan daha büyük karmaşıklığın komutanlar için sorunlar yarattığına hiç kuşku yok. Halkların yazgısını belirleyen ve güç dengesini etkileyen kilit çarpışmaları da göz önünde tutmaya çalıştık. Örneğin, Québec (1759) Kuzey Amerika'da Fransız nüfuzunun ve kültürünün egemen olamayacağını ortaya koyan bir dönüm noktasıdır. Artlarında yatan dram büyük değişkenlik gösterse de, bu çarpışmaların hepsi tarihte can alıcı olaylardı.

Bir savaş meydanında olup bitenleri saptamak genellikle sandığından daha zordur. Birkaç kaynağın bulunduğu durumlarda, bunları bağdaştırma gereği, esas alınacak tek kaynağa sahip uzmanların karşı karşıya kaldığı (gerçeği atlama) sorunları aklı getirir. Tek bir kaynak yerine göz önünde tutulacak birkaç

Ispanyol Armadası'nın 1588'deki yenilgisi tarihteki en can alıcı deniz çarpışmalarından biriydi ve sonuçta denizlerde İngiliz üstünlüğünün yolunu açtı.

*Leipzig'deki
Ulusların Çarpış-
ması (14-19
Ekim 1813)
Fransız kuvvetle-
rinin Alman-
ya'dan çıkarılma-
sını sağlayarak,
Napolyon impa-
ratorluğunun çö-
küşünü başlatan
dönüm noktası
oldu.*

kaynağa başvurma olanağı, kavrayışı derinleştiren hoş bir geçiştir. Sınırlı bir malzeme yelpazesine dayanmaya yönelik bir çalışmanın sakıncasını bize açık seçik gösterir. Alman askerlik tarihinin gelişiminde kilit bir rol oynayan ve kaynakları eleştirel bir incelemeden geçirmenin yararını vurgulayan Hans Delbrück (1848-1929) bu noktaya işaret eder. Aynı şey daha yakın dönemdeki savaşlar için de geçerlidir. II. Dünya Savaşı'na ilişkin resmi İngiliz tarihleri için Alman zırhlı tümenlerinin 1942-43'teki gücü üzerine hazırlanmış bir belgede, kayıpları ve oynak ikmal önceliklerinin değişkenliklerde önemli etkenler olduğu ileri sürülür ve şu yorum yapılır:

"Bu durum bir tümenin fiili -ve oynak- düzeniyle karşılaştırdığında, resmi düzenlerin ne kadar yanıl-
tıcı olabileceğini gösteriyor ve bu etkeni göz önünde tutmanın önemini gözler önüne seriyor. Hiç kuşku-
suz, savaş kariyerlerinin şu ya da bu aşamasında
büten ordular için de aynı şey geçerlidir."

Tugay komutanı C. J. C. Molony, "Askeri güç ra-
porlarına oldukça önyargılı bir gözle bakmaya
meyilliyimdir. Belki de bir süre önce bir yaver olarak
şapkadan tavşan çıkarma çabasına ilişkin belirsiz
anılar hâlâ aklımda olduğu için!" diye eklemişti.
Tank gücü bilhassa önemli bir meseleydi. Nitekim,
Yüzbaşı Basil Liddell Hart şunu belirtmekteydi:
"Doğru dersler çıkarmak açısından, her şeyden önce,
önemli bir harekâta iki tarafın tank gücünü saptama-
mak gerekir." Bilgi kaynaklarını bağdaştırmanın bir
yönü de muharebeye uygun tankları ve yalnızca keşif
görevlerine elverişli hafif tankları ayırt etmenin en iyi
yolu gibi meseleler üzerinde durmaktır. Bu örneği geç-
mişte olup bitenleri açıklamadaki bazı sorunların
altını çizmek için verdik. Dolayısıyla, kitaba katkıda
bulunan yazarların ellerinden gelenin en iyisini yaptığını
belirtmek bir övgü ifadesidir. Bu uzmanca
katkıları dünya tarihindeki can alıcı faslılara ışık tut-
mak için neler yapılabileceğine dikkat çekiyor.

Kitabın düzenlenişi

Kitap yedi bölüme ayrılmıştır. Her bölüm ilgili dönem açısından önem taşıyan ve aynı zamanda savaşın kilit vechelerini gösteren çarpışmalara ilişkin değerlendirmeleri içeriyor. Antik çağ dünyası, ortaçağ dünyası, ardından 16., 17., 18., 19. yüzyıllar için birer bölüm ve son olarak 2003 Irak Savaşı'na kadar uzanan modern çağ biçimindeki düzenleme, son beş yüzyılda hem kilit savaşların daha sıklaştığını, hem de ulaşılabilir kaynakların arttığını yansıtır. Gittikçe sıklaşma eğilimi kısmen güç yığılmasındaki genişlemenin bir sonucuydu. Bunun altında yalnızca okyanusları aşan gemilerin ortaya çıkması değil, aynı zamanda okyanus ötesi deniz imparatorlukları yaratmak amacıyla bunlardan yararlanma yönündeki isteklilik yatmaktaydı. Gemileri ilk kez yerküreyi çevreleyen dolaşan Batı Avrupa devletlerinde özellikle görülen bir yaklaşımdı bu. Filipin adalarına adı verilen İspanya kralı II. Felipe (hd 1556-98), üzerinde

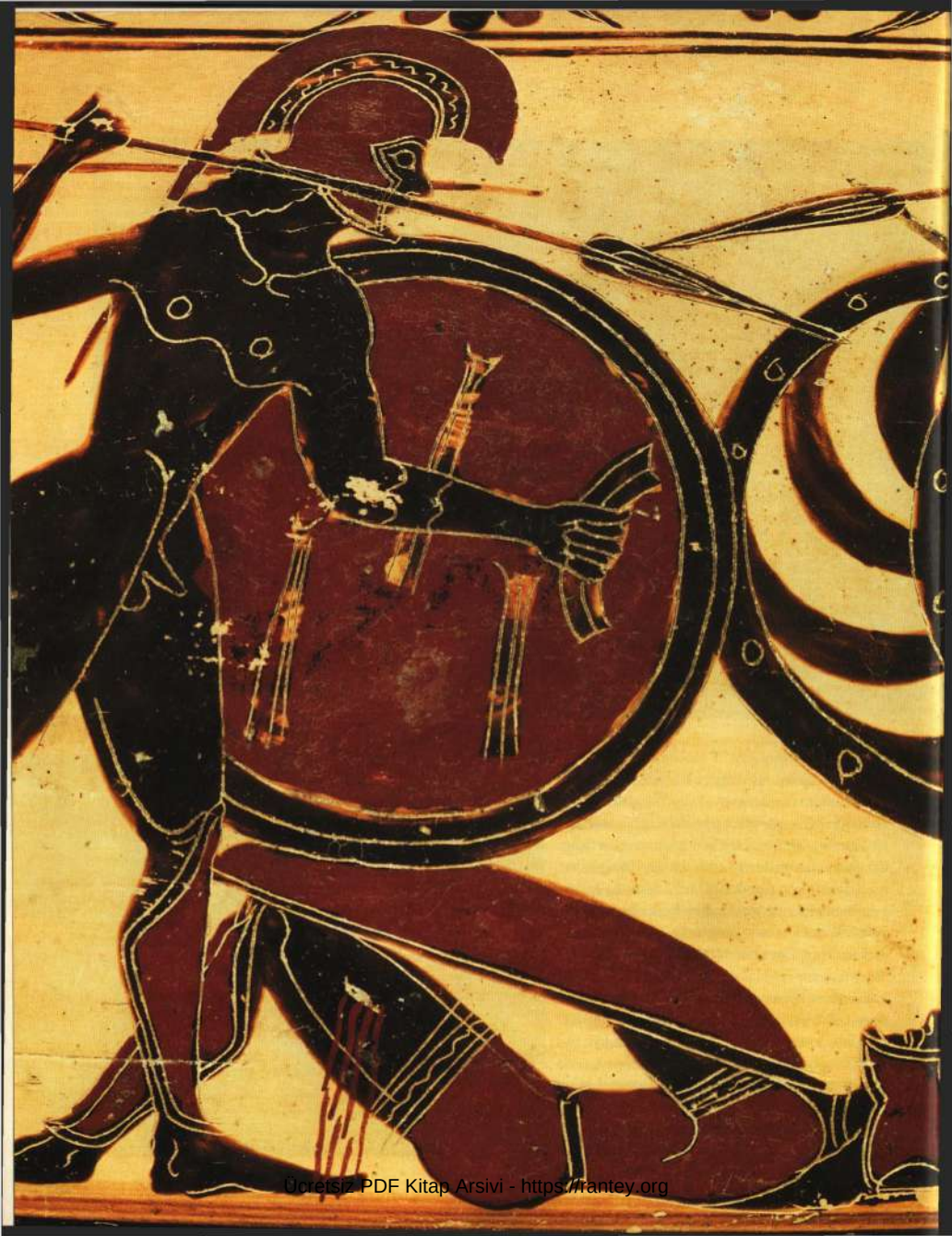
güneşin batmadığı ilk imparatorluğun hükümdarıydı. Sonuçta, Batılı kuvvetler çok uzak yerlere, sözcümleri İngiliz birlikleri (başarılı bir sonuçla) 1757'de Hindistan'daki Plassey'e ve Rus donanması (başarısız bir sonuçla) 1905'te Tsushima'ya sevk edildi. Açıkçası bu, dünya çapında savaş demekti.

Güç yığılmasının mutlaka başarıya ulaşması söz konusu değildi. Tersine, belirli güzergâhlar boyunca zorla kendine yol açma ve tekil yerleri denetim altına alma yeteneği mutlaka bir topluma boyun eğdirmeyi gerektirmezdi. Can alıcı nokta, fatihlerle uzlaşmaya (ve hatta onlara uyum sağlamaya) yatkınlıktı. Bu tutumun büyük ölçüde değişkenlik göstermiş ve ileride de gösterecek olması, savaşta daha geniş bir sürecin vechesi olarak kavrama gereğini ortaya koyar. Örneğin, İspanyollar'ın sırasıyla 1519-21'de (bkz. *Tenochtitlan* s. 98) ve 1531'de Aztek ve İnka imparatorluklarını fethedişini hayvan sürüleriyle birlikte beyaz göçmenlerin akını, Hristiyanlığa döndürme ve rakip dinsel ayinleri ortadan kaldırma çabaları, İspanyol idari yapılarının devreye girişi, bir ölçüde İspanyollar'ın yerel elitleri kabul edişi ve yerel ahalinin İspanyollar'a ayak uyduruşu izledi.

Bu kitapta açık seçik görüleceği üzere, ne kadar küçük çapta olursa olsun, her savaş dünyanın şimdiki haline katkıda bulunmuştur ve çatışmaya karşı sürekli değişen tepkilerimizi etkilemeye devam edecektir.

Hava muharebesi
20. yüzyıl savaşlarında kilit bir yenilikti. 1940 yazındaki Britanya Hava Saldırısı sırasında Spitfire avcı uçağı Alman Messerschmitt avcı uçaklarıyla boy ölçüşmenin ötesine geçti.

Antik Çağ Dünyası

On dokuzuncu yüzyıl Alman milliyetçileri, Arminius adlı bir Germen kabile reisinin İS 9'da Teutoburg Ormanı'nda Romalılar'a karşı elde ettiği zaferi kutlamak amacıyla, 1875'te elinde intikam kılıcıyla bu kahramanın büyük bir heykelini diktiler. Böyle bir davranış antik çağın büyük savaşlarının modern dünyada hâlâ bir heyecan titreşimi yarattığının göstergesiydi. 1914'te, Alman strateji uzmanları Hannibal'ın Cannae'de (İÖ 216) Romalılar'a karşı kazandığı zaferi tekrarlayacak bir planla Fransızlar'ı alt etme peşindeydi. İstilacı Persler'e karşı özellikle Marathon ve Salamis'teki (sırasıyla İÖ 490 ve İÖ 480) Yunan zaferleri, daha büyük kuvvetlerin daha "uygar" kuvvetlerce yenilebileceğini gösteren bir örnek olarak hâlâ kullanılır, tabii Persler'i çoğu kez haksız yere kaba sunma pahasına. Bu açılış bölümünde başka önemli çarpışmaları da ele alacağız. Çin'de köklü Han imparatorluğunun yükselişinde kilit bir olay olan Gaixia (203 İÖ), can alıcı çarpışmaların yalnızca Avrupa'da yaşanmadığını hatırlatan bir örnek sunuyor. Octavianus'un Aktium'da (İÖ 31) Marcus Antonius ve Kleopatra karşısında elde ettiği zafer ise Salamis'le birlikte dikkatleri deniz gücünün kilit rolüne çekiyor. Bu savaş Roma'nın Doğu Akdeniz'e egemen olmasının yolunu açmıştı.

Antik çağdaki çarpışmalar tarihçiye hatırı sayılır güçlükler çıkarır ama çeşitli kaynakların sağladığı yeni kavrayışlar var. Örneğin, arkeolojik verilerdeki artış çarpışmalara yepyeni bir bakışla ışık tutmayı mümkün kılıyor. Pers istilacılar ile Sparta arasında Thermopylai'de, aynı yılın sonraki aylarında Salamis'teki daha büyük çaplı çarpışmanın girizgâhi olarak yaşanan çatışma buna örnek verilebilir. Kavrayışımızı genişleten bir başka kaynak da silahların ve sa-

Solda İÖ y. 625'ten kalma siyah figürlü bir Korinθος vazosunda görülen ağır donanımlı Yunan hoplite piyadeleri antik çağda diğer askerlerin gücünü ölçmede esas alınan standarda dönüştü.

Olympias adlı yeni yapım bir tam boy tirreme (üçlü kadirga). Çekiş için insan gücüne duyulan ihtiyaç böyle gemilerin kesintisiz seyir mesafesini büyük ölçüde sınırladı, çünkü su ve yiyecek ikmali için ikide bir kıyıya yanaşmak gerekirdi. İster tireme'ler, isterse daha çok Büyük Okyanus'ta görülen savaş kanoları söz konusu olsun, dünya genelinde bu zorunluluk kirekli savaş gemileri açısından önemli bir kısıtlamaydı.

vaş donanımının incelenmesi. Bu açıdan, kadirgaların özelliklerine ilişkin bir değerlendirme Salamis ve Aktium'daki seçenekleri ve tercihleri anlamamızda çok önemli rol oynamıştır. Benzer biçimde, binicilik etkenlerinin anlaşılması savaş arabalarının topluca hücum ettiği ve böylece muharebe alanında ölüm sağtığı görüşünün sorgulanmasına katkıda bulunmuştur. Sonuçta bu araştırmaların etkisi, sırf edebi kaynaklara dayanan mevcut bilgilere daha büyük bir derinlik kazandırılmıştır. Örneğin, Cannae'yi ele alırken, şematik bir muharebe tasvirinin ötesine geçebilmek açısından, klasik çağ tarihçisi Polybios'un anlamına yeni unsurlar katmak önemlidir.

Antik çağın savaşları, özellikle tarihi İÖ 331'de Gaugamela'daki Büyük İskender, Cannae'deki Hannibal ve Teutoburg Ormanı'ndaki Arminius gibi komutanlara bağlayan "büyük adam" yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilir. Bu yaklaşım çoğu kez edebi destan tarzıyla ve macera üslubuyla örtüşerek, çarpışmayı tiyatro sahnesi gibi ele almayı getirir. Büyük adamları odak almak çekicidir ve yukarıdan sayılan örneklerin hepsinde, komutanlıklarının savaşta kilit bir farklılık yarattığı doğrudur. Ama bunun ikinci kademedeki komutanların ya da daha şaşıla ya da görünüşte daha değerli olanlara düpedüz gölgede bırakılmış kişilerin genellikle gözardı edilmesine yol açması kaçınılmazdır. Böyle bir tutum, başarıdaki diğer etkenlerin rolü bir yana, komuta becerilerini

değerlendirmeyi de zorlaştırır. Örneğin, Çin'deki Hanlar gibi, Romalılar da muazzam bir insan gücü kaynağı olarak çiftçi nüfustan yetişkin erkeklere dayanan kitlesel bir ordunun gereğine inanırlardı. Nitekim, bu gücü Kartaca'ya karşı ve Yunanistan'ın fethinde kullanmışlardı.

Benzer nizami kuvvetlerle savaşma özelliğinin dışında, daha yerleşik devletlerin orduları göçebe kuvvetlerle çatışma durumunda da kalırlardı. Çin'de Han hanedanı iç savaş sonunda iktidara gelince, göçebe kabilelerin oluşturduğu Xiongnu konfederasyonuna sıkıştırılmaya başladı. Romalılar da 4. yüzyıl sonlarında gittikçe artan benzer bir baskı altına girdi ve imparator Valens 378'de Adrianopolis'te (Edirne) Vizigotlar'a yenilerek öldürüldü. Avrasya'daki imparatorlukları yıkmayan ya da zayıflatmanın yanı sıra Batı Roma imparatorluğunu alaşağı eden ve "barbar" istilaları olarak bilinen İS 250–500 arasındaki büyük çaplı saldırılar dizisi aslında böyle imparatorluklar ile kabileler arasındaki çok eski mücadelenin ve karmaşık diplomasinin bir başka aşamasıydı. Büyük çaplı göçlerle de bağlantılı olan bu istilalardan bazıları süvari gücüyle yürütüldü. Atın ilk kez evcilleştirildiği bölge olan Orta Asya'daki kargaşanın bir sonucu olarak süvarinin daha etkili hale geldiği çoğu kez kabul gören bir sapırmadır. Gerçi bütün "barbarlar" süvari gücüne başvurmadı ama en etkili akıncıların ve fatihlerin birçoğu atlıydı.

Marathon

1

Tarih: Ağustos 10 490 Yer: Attika, Yunanistan

Marathon'da Persler'e tek başımıza karşı koyduk.

Bu muazzam uğraşta da cesaretimizle 46 kavmin adamlarını yendik.
(ATINALILAR'IN PLATAIA'DA ONUR MAKAMI TALEBİ) HERODOTOS 9.27

Marathon zıtların bir çarpışmasıydı. Ufak bir demokratik kent-devleti yüzlerce misli büyük bir despotik imparatorluğun karşısındaydı. Bir ordu neredeyse tamamen zırhlı piyadelere, diğeri ise atlılardan ve okçulardan oluşmaktaydı. Bu kültürler çatışması Batı uygarlığının sonraki gelişimini köklü biçimde etkileyecekti.

Kent-devleti iyi işleyen bir demokrasiyi henüz yirmi yıl önce yaratmış olan Atina'ydı. Atina'nın önceki yöneticisi Hippias kaçarak, Pers hükümdarı I. Darius'ın (İÖ 521-486) sarayına sığınmıştı. O sırada Pers imparatorluğu Ege Denizi'nden Indus Irmağı kıyılarına kadar uzanmaktaydı. Küçük Asya'daki Yunan kolonileri Pers yönetimine girmeden önce bağımsızdı. Anlaşılır bir tutumla, eski anayurtları Yunanistan'a duydukları yakınlık, binlerce kilometre ötedeki Pers ülkesinde oturan hükümdara bağlılıklarından daha ağır basmaktaydı. Küçük Asya Yunanlıları sonunda Persler'e karşı ayaklandılar. Yardımlarına gelen Atinalı askerler 498'de Lidya'nın başkenti Sardes'i ele geçirip yaktılar. Tarihçi Herodotos bize şunu anlatır:

"Darius bu Atinalılar'ın kimin nesi olduğunu sordu ve kendisine verilen bilgi üzerine, ... 'Tanrım, bana onları cezalandırma fırsatını bahset' diye dua etti. Bir köleyi her yemeğe otururken kendisine 'Efendim, Atinalılar'ı hatırlayın,' diye üç sefer sellemekle görevlendirdi."

Savaş hazırlıkları

Bu ahde uygun olarak, bir Pers istila kuvveti İÖ

Sağda İran'ın Suse kentindeki hükümdarlık sarayının çok-renkli tuğla kaplamalı bir duvarında tasvir edilen Pers piyadeleri. Başlıca silahları ölümcül maharetle kullandıkları yaydı.

Sağda Marat-
hon'daki Yunan
askerlerinin çoğu
hoplite'ti. Yuvar-
lak büyük kal-
kanları sol taraf-
larına koruma ve
destek sağlardı.
Tunç heykel.

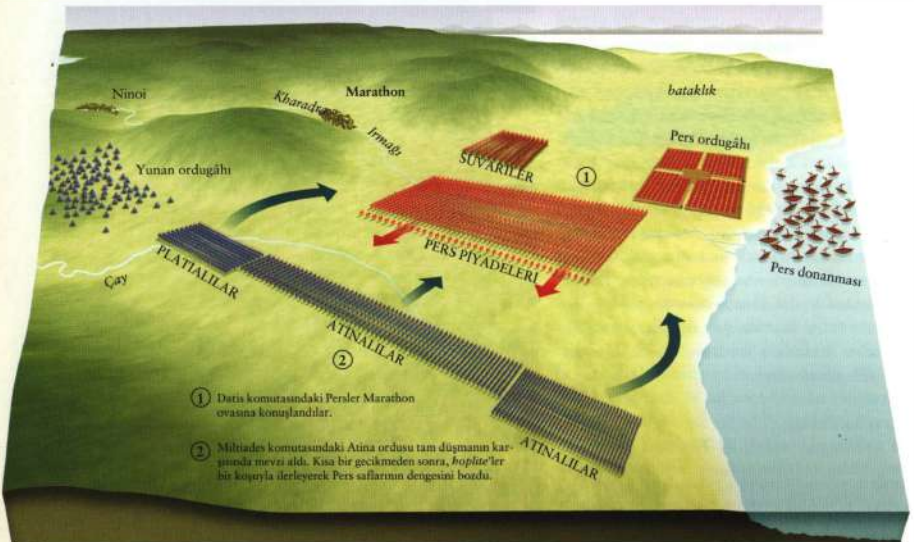
Aşağıda Marat-
hon ovasındaki
çarpışmanın ilk
aşamasında Ati-
na ordusunun
merkezi önce ile-
riye fırlatarak,
Persleri
şaşkınlığa
uğrattı.

490'da Küçük Asya'daki ayaklanmayı bastırdıktan sonra, Atina'nın 32 km doğusuna düşen Marathon'a çıkarma yaptı. Geleneksel kaynaklarda Eylül başları olarak geçen çıkarma tarihi, günümüzdeki araştırmalara göre Ağustos ayı olmalıdır. İstilacı kuvvetin büyüklüğü belirsiz olmakla birlikte, bazı tahminler 100 bin askere kadar çıkmaktadır. Bu sayı kürekçiler ve süvariler de dahil, muhtemelen 20 bin dolayındaydı. Marathon'un seçilmesinin nedeni düz bir çıkarma için Atina'dan yeterince uzak olması ve düz arazinin Yunan atlı gücünden üstün Pers süvarilerine uygun olmasındı.

Atina'nın eski tiranı Hippias da istilacılarla birlikteydi. Persler onun varlığının Atina'daki muhafazakâr aristokratları bir darbeye yönltebileceği ve böylece kansız bir zafer sağlayabileceği umudu içindeydi.

Yunanistan'ın geri kalan kesimi gözdağıyla tarafsızlığa itildi. En önde gelen askeri güç Sparta bile bir dizi acil dinsel töreni bahane ederek, kriz sırasında uğraşacak başka şey buldu. Yalnızca Ati-

na'ya bağlı Plataia adlı küçük bir kentten takviye alan Atina kuvvetleri Marathon ovasında, tepeler ile deniz arasında kalan Vrana yöresinde toplandı.

Atina'nın yaklaşık 7.200 askeri vardı. Bunların çoğu taşıdıkları büyük yuvarlak kalkan *hoplon*'dan dolayı *hoplites* olarak anılan piyadelerdi. Kalkanın sol tarafta taşınırken sağladığı destek, askerlerin korunaklı sağ koluyla düşmanına başlıca silahlı uzun mızrağı saplamasına olanak verirdi.

Yay kullanan Pers piyadeleri bu silahta ürkütücü ölçüde mahirdi. Siper edinerek ok atıkları hasır örgülü büyük kalkanlar, düşmanın ok yaylımına karşı koruyucu işleve sahipti ama piyadeye karşı saldırıda yararı kuşkuluydu.

Atina'nın önderi Miltiades, düşmanını tanıyan biriydi çünkü bir ara Pers ordusunda askerlik yapmıştı. Ama on kişilik komuta heyetindeki diğer meslektaşlarını da saldırı planının başarıya ulaşacağına inandırmak zorundaydı. Her komutan sırayla bir gün ordunun başına geçmekteydi. Miltiades komuta yetkisinin tek başına kendisine bırakılmasına karşın, saldırı emri vermek için önceden

belirlediği güne kadar bekledi.

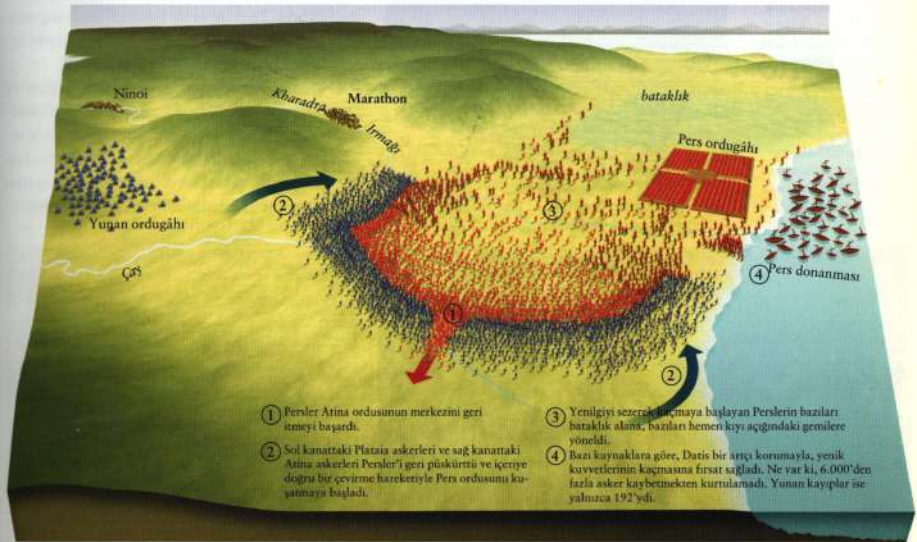
Bu gecikmenin nedenleri muhtemelen siyasal olmaktan çok askeriydi. Atinalılar üstün Pers süvarilerini etkisizleştirmek için, kanatları koruyacak dikenli ahşap engellere gerek duymuş olabilirlerdi. Pers süvarilerinin mevcut yem stoklarını tüketmelerini ve böylece atlarını olatmaya götürmelerini beklemiş de olabilirlerdi. Pers komutanı Datis'in Atina üzerine yürüyüş emri vererek kilitlenmeyi çözmüş olması bir başka olasılıktı.

Atinalılar belki bir süvari hamlesine karşı etkili bir tampon oluşturmak, belki de hatlarını genişleterek bir Pers çevirme hareketine karşı koymak amacıyla güçlerinin büyük bir bölümünü kanatlara yığdılar. Bu düzen özellikle en sıkı Pers birliklerinin karşısında konuşlandığı merkezi tehlikeli biçimde zayıf bırakmıştı.

Muharebe

Atinalılar düşmanın yaylım ok atışına asgari düzeyde maruz kalmak için, daha önce bir *hoplite* ordusunda hiç uygulanmamış bir yola başvurdular:

Aşağıda Persler'in Yunan merkezini yarmasına karşı, çarpışmanın son aşamalarında Atina ordusunun kanatları, içeriye doğru çark ederek, Persler'i bozguna uğrattı ve kaçmak zorunda bıraktı.

Hafif eğimli bayırdan aşağıya koşarak düşmana saldırdılar. Şaşkınlığa uğrayan Persler Atinalı askerlerin ilerleme hızını yanlış hesapladılar. Bu nedenle attıkları okların birçoğu yukarıdan geçerek *hoplite*'lerin arkasına zararsızca düştü.

Dengelerinin bozulmasına karşın, Persler direşken ve esnek savaşçılardı. Atina hatlarının merkezini yaparak, Atina kentine doğru yöneltiler. Ama *hoplite* kuvveti Pers kanatlarını yıkarak bozgun halinde dağıttıktan sonra, merkezi yarmış olan Pers askerlerine yöneldi. Göğüs göğüse dövüş kıvıracak Pers ordugâhına kadar yayılırken, Persler kaçıp gemilerine ulaşmaya çalıştılar. Bunu başaramayanlar ordugâhın arkasındaki bataklıkların içine sürüldü.

Atinalılar belki de Pers süvarisinin gecikmeli olarak devreye girmesi yüzünden yalnızca altı gemiyi ele geçirebildi. Bununla birlikte, kazanılan zafer kayıplar açısından son derece çarpıcıydı. Atina tarafındaki 192 ölüye karşılık, savaş meydanında 6.000 Pers askerinin cesedi yatmaktaydı.

Ancak kıvançla sevinmeye vakit yoktu. Pers donanması savunmasız Atina'ya doğru kıyı boyunca yol almaya başladı. Bunu karada ilerleyen bir ordu ile denizde ilerleyen bir ordu arasındaki yarış izledi. Atinalılar mücadeleden bir kez daha zaferle çıktı. Çıkarma yapacakları yerin karşısında toplanmış Atina ordusunu gören Persler, kısa bir duraksamadan sonra yelken açıp uzaklaştılar.

Sonuç

Marathon'da Yunan zaferinin kazanılmaması halinde, Atina belki Sophokles, Herodotos, Sokrates,

Yukarıda-Sağda Yunan piyadesi ile Pers süvarisi arasındaki dövüşü gösteren kırmızı figürlü bir Attika pelike'si.

Aşağıda Günümüzde Marathon'da bulunan Eski Yunan marazar höyüğü.

Platon ya da Aristoteles'i yetiştiremeyebildi. Dünya Euklides, Perikles ya da Demosthenes'i hiç tanımayabilirdi. Kısacası, Batı uygarlığının kültürel mirası köklü bir değişime uğrayabilirdi.

Phaedippides adlı genç bir koşucunun Atina'ya zafer haberini ulaştırması da söz konusu olamazdı. Bu genç daha önce yardım istemek üzere Sparta'ya gitmişti ve kalbi aşırı zorlanmaya yenik düştü. Ama geldiği savaş meydanının anısına maraton olarak anılan 41 kilometrelik koşu hâlâ yaşıyor.

TARAFLAR

Yunanlılar

- 10.000 asker, 7.200'ü Atinalı *hoplite*'ler piyadesi
- Komutanlar: Miltiades ve Kallimakhos
- 192 ölü

Persler

- 25,000 asker
- Komutan: Datis
- 6,400 ölü (Yunanlıların kaynaklarına göre)

Salamis

2

Tarih: Eylül İÖ 480 Yer: Attika ile Peloponnesos arası, Yunanistan

İlk başta Pers hattı saldırıya karşı koydu ama boğaz çarçabuk gemilerimizle doldu ve onlar birbirlerine yardım edemez haldeydi. Çok geçmeden zırhlı pruvaları dost gemi gövdelerine çarpmaya ve kürek banklarını parçalayıp koparmaya başladı. Bu arada Yunan gemileri onları ustaca kuşatarak, her yandan saldırdı.

AESCHYLUS, PERSLER, MISRA 412-18

Persler İÖ 480'de Yunanistan'a bir kez daha saldırdı. Çok büyük bir ordunun başında Anadolu'yu aşan Pers hükümdarı Kserkses, seferini yaklaşık 1.200 savaş gemisinden oluşan bir donanmayla sürdürdü. Güney Yunan kent-devletlerinin birçoğu karada ve denizde direnmek üzere Sparta'nın önderliği altında birleşti. Pers ordusunun ilerleyişini Thermopylai adlı dar geçitte durdurmaya ve Pers donanmasının önünü Artemision'da kesmeye yönelik eşgüdümlü girişimler boşa çıktı. Çünkü Yunan kara kuvvetleri çevirme hareketi karşısında geri çekilmek zorunda kaldı. Küçük bir Sparta ve Thespiaili birliği kahramanca direndiyse de, daha üstün güce yenik düştü.

Birleşik Yunan donanması Thebai ve Atina kentlerini düşmana bırakarak, Salamis adasına doğru çekildi. Atinalılar'ı bir ahşap sura bel bağlamaya çağıran bir kâhin bazıları Akropol'ü kerestelerle tahkim etmeye yöneltti ama çoğunluk seçilmiş komutan Themistokles'in görüşüne katıldı ve umudunu kentin 200 ahşap *trireme* savaş gemisine, Yunan donanmasının en büyük birimine bağladı. Atinalılar'ın Salamis'e tahliye edilmesinin tamamlanmasından sonra, Yunan donanması adanın doğu kıyısındaki koyda toplandı.

Atina Akropolü'nün işgal edildiği haberinin gelmesi üzerine, Spartalı komutan Eurybiades gemi kaptanlarına karanlıktan yararlanarak, Korinthos Kistağı'nda savunmaya daha elverişli bir konuma çekilme emrini verdi. Ama gecenin ilerleyen bir saatinde fikrini değiştirdi ve Yunanlılar ertesi

İÖ 5. yüzyıldan kalma bu lacivertaş suret, genç bir Pers prensini, büyük olasılıkla I. Darius'un oğlu I. Kserkses'i tasvir ediyor.

sabah Persler'in karşısına çıkmak üzere yelken açtı. Herodotos aslında Themistokles'in bir gizli mesaj göndererek Kserkses'i Yunanlılar'ın çekilmeye hazırlığı konusunda uyardığını, onu Yunan ricatının önünü kesmek üzere Salamis civarına gemiler göndermeye yönelttiğini ve böylece Eurybiades'i bir çarışmayı göze almaya zorladığını ileri sürer.

Kserkses'in ve komutanlarının böyle bir mesaja inanacağı ve Themistokles'in bir Pers saldırısını kışkırtmada yarar görmüş olacağı varsayımına dayalı bu hikâyenin doğruluğu son derece kuşkuludur. Persler'in daha önce Artemision'da giriştikleri gibi, Yunanlılar'ı çevirmeyi tasarlamış olması çok daha akla yakındır. Hedef herhalde Yunan gemile-

rini Salamis ile anakara arasındaki dar boğazdan çıkarakarar kuzeye ve batıya doğru sürmek, böylece Eleusis Koyu'nun açık sularına girdikleri anda iki yandan saldırmaktı. Kserkses bu amaçla hava kararırken 200 Mısır gemisine dosdoğru Salamis'in etrafından dönme ve Yunanlılar'a Eleusis yönünden yaklaşma emrini verdi. Küçük bir filoyu da adanın güney ucunun çevresindeki sularda dolaşmaya gönderirken, kendisi de yaklaşık 600 gemilik ana donanmasıyla birlikte, şafakta harekete geçmeye hazır olmak üzere, dar boğazların doğu girişlerinde mevzi almaya yöneldi.

Yunanlılar'ı bu manevralardan haberdar eden kişi, Persler'e karşı mücadeleye katılmak üzere geri dönmüş olan Aristides adlı bir sürgün Atinalı politikacıydı. Duyumun kaynağı da muhtemelen batıya kaçış yolunun açık olup olmadığını anlamak için gönderdiği keşif koluydu. Gelen haber Yunan cephesinde kaygıyla karşılandı ama komutanlar şafakta yelken açmaya ve Persler'i Salamis ile anakara arasındaki dar kesimlerde yakalamaya karar verdiler. Düşmanın sayıca üstünlüğünün böyle kıstıllı alanlarda pek fazla işe yaramayacağı umudu onları bu yola yöneltmişti.

Themistokles'in portre büstünün Ostia'da bulunmuş bir Roma kopyası. Atina'daki İÖ 5. yüzyıl tarihli özgün büstten örnek alındığı sanılıyor.

Çarpışma

Görkemli bir zaferi can atarak bekleyen Kserkses, tam Salamis'in karşısına düşen bir noktaya yerleşti. Burası bir Pers birliğinin geceleyin çıkarma yaptığı Psyttaleia adlı küçük adayı iyi gören bir komundaydı. Ama Kserkses donanmasının Yunanlılar karşısında nihai zaferine tanık olmak yerine, gözlerinin önünde cereyan eden bir deniz faciasını izledi. Pers donanmasının çeşitli etnik yedek birimleri birkaç kürek derinliğindeki dar boğaz boyunca sıralanmıştı. Fenikeliler sağ kanatta, Kserkses'e en yakın komunda, Lyonyalılar ise sol kanatta, Salamis'e en yakın komundaydı. Pers gemileri boğazın içlerine doğru ilerleyince öylesine bir sıkışıklık ve karışıklık içine girdiler ki, düzen içinde kalmayı bir türlü başaramadılar. Mürettebatlar yorgun düştü ve daha da kötüleşti, denizdeki güçlü bir kabarma, gemilerin yol almasını iyice zorlaştırdı. Themistokles bunu önceden kestirmişti ve anlaşıldığı kadari-

la, diğer Yunanlı komutanları da tam bir düzensizliğe düşene kadar Perslerle kapışmama ikna etti. Ardından Atina gemileri önde olmak üzere, Yunanlılar kürek çekerek sahilden açıldılar ve düşmana doğru yöneldiler. Verilen bir işaret üzerine, diri mürettebatlar ileriye atıldı ve Pers hatlarını yardıktan sonra, manevra yapmak için boğuşan gemileri mahmuzlamaya girişti.

Önceki gün hazırlanan plana göre, Persler herhalde Yunan gemilerinin üstün güçleri karşısında kaçacağını beklemiş olmalıydılar. Ancak bütün antik çağ deniz çarpışmalarında olduğu gibi, bir kez harekete geçtikten sonra belirli bir plana bağlı kalmak olanaksızdı. Her geminin kaptanı oracıkta kararlar almaya mecburdu. Kserkses'in birçok kaptanının asıl kararı, saldıran Yunanlılar'ın önünden kaçmak oldu. Bu durum ilerlemeye çalışan diğer gemilerle çatışmalar yüzünden karışıklı-

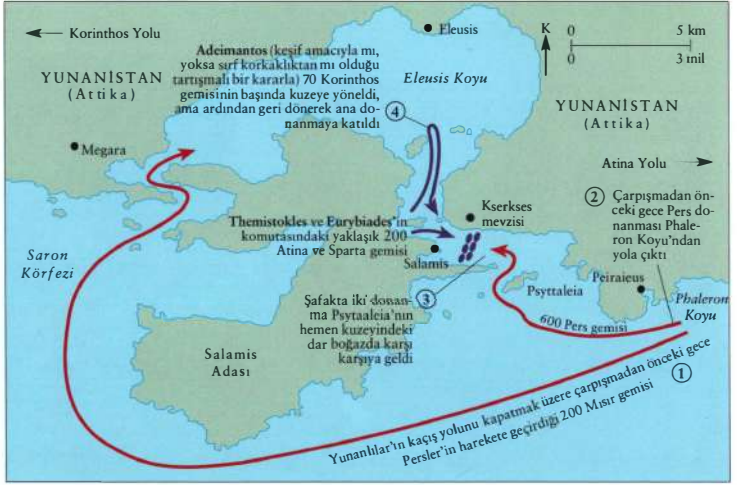
ga yol açtı. Ortaya çıkan kaosta Yunanlı kaptanlar daha diri mürettebatlarını şevke getirdi ve büyük başarıyla saldırıyı sıkılaştırdı.

Çarpışmanın bütün seyrini ayrıntılı olarak anlatmak olanaksız. Ana kaynağımız yazar Herodotos, çatışan tarafların çeşitli kesimleriyle ilgili bir dizi anekdot sunar yalnızca. Adeimantos komutasındaki 70 Korinthos gemisinin geri dönerek Eleusis Koyu'na doğru kaçtığı ileri sürülür. Herodotos'un Korinthoslular'a yöneltilmiş bir Atina iftirası olarak aktardığı bu davranışın, yani kuzeye doğru sözde korkakça ricatın Mısır filosunu oyalamaya ve Yunan artçı cephesine saldırmasını önlemeye dönük bilinçli bir hamle olması akla yakındır. Korinthoslu-la'ra bakılırsa, gemileri hiçbir biçimde Mısırlılar'la karşılamamış ve çarpışma alanına geri dönerek, diğer Yunanlılar kadar savaşan alınlarının aklıyla çıkmışlardı. En renkli

anekdotlardan biri, Herodotos'un doğum yeri Halikarnassos'un Persler'e bağlı yöneticisi Artemisia'yla ilgilidir. Kendi gemisine komuta eden bu kadın, Pers donanmasının ön hattındaydı. Bir Atina *trireme*'si üstüne doğru gelince kaçmaya çalıştı ama yolunun başka Pers gemilerince tıkanıldığını gördü. Çaresizlik içinde dümencisine bu gemilerden birine bindirmesi emrini verdi ve gemi bütün mürettebatıyla birlikte battı. Artemisia'nın peşindeki Atinalı kaptan böylece onun kendi safında olduğunu sandı ve rotasını değiştirerek bir başka Pers gemisine yöneldi. Olayı gören Kserkses ve danışmanları, Artemisia'nın gemisini sancağından tanıdılar ve bir Yunan *trireme*'sini batırdığı kanısına vardılar. Büyük hayranlık duyan Kserkses'in o sırada şu saptamada bulunduğu söylenir: "Adamlarım kadın gibi davrandı, kadınların ise erkek gibi."

Salamis deniz çarpışmasına ilişkin bir suluboya tablo. Hayal gücüne dayalı bu yorum, boğazlardaki çarpışmanın kaotik niteliğini canlı biçimde yansıttıyor.

Pers donanmasının dağılmasıyla ve akşamüstüne doğru yenilgiye uğramasıyla, Yunanlılar'ın kazandığı bir başka zafer.

Bir başka hikâye Pyttaleia adasındaki Pers askerleriyle ilgilidir. Adanın kuzeyine ve batısına doğru yaklaşacak Yunan donanmasının önünü kesme hesabıyla konuşlandırılmış olan askerler tam tersine kendi gemilerinden koptular ve Salamis'in yakın sahillerinden saldırıya açık hale geldiler. Kserkses'in gözleri önünde, üç yeğenin de yer aldığı seçkin birlikleri Atinalılar'ın kıymına uğradı. Batan gemilerden kurtularak karaya çık-

mayı başaran diğer Persler de Salamis kıyıları boyunca öldürüldü ya da tutsak alındı. Günün sonuna doğru, 200'den fazla gemisini kaybeden ve Yunanlılar'ı Salamis'ten çıkarma hedefine ulaşamayan Pers donanması karışıklık içinde Phaleron Koyu'na çekildi. Kayıpları 40 kadar gemiyle sınırlı kalan Yunanlılar, düşmanları bozgun halinde demirleme alanına püskürttü.

Sonuçlar

Kserkses geri kalan donanmasıyla ve ordusunun büyük bir bölümüyle Anadolu'ya dönerken, komutanlarından Mardonius'u güçlü sayılabilecek bir orduyla Orta Yunanistan'da bıraktı. Ertesi yıl Sparta kralı Pausanias'ın komuta ettiği bir Yunan ordusunun Atina'nın kuzeyindeki Plataia'da bu kuvveti yenmesiyle, anakara Yunanistan'ı Persege menliğine girme tehdidinden fiilen kurtarmış oldu. Themistokles zaferdeki payından dolayı Spartalılar tarafından onurlandırıldı ama ona sırt çevirdikleri anlaşılın kendi hemşerilerinin baskısı sonucunda Persler'e sığınmak zorunda kaldı. Kserkses'e oğlu I. Artakserkses tarafından Maendros (Menderes) Irmağı kıyısındaki Magnesia'nın valiliğine atandı ve İÖ 459 dolaylarında orada öldü.

TARAFLAR

Yunanlılar

- 300'den fazla gemi
- Komutanlar: Eurybiades (Spartalı), Themistokles (Atinalı), Adeimantos (Korinthoslu)
- 40 gemi kaybı

Persler

- Yaklaşık 800 gemi
- Komutan: Kserkses
- 200'den fazla gemi kaybı

Gaugamela

3

Tarih: 1 Ekim İÖ 331 Yer: Mezopotamya (bugünkü Irak)

İskender yığımsal kuvvetlerini bir araya toplayarak her şeyin tek bir günde belirlenmesine fırsat veren Darius'un bu davranışla kendisini karşılaşmış olabileceği her türlü endişeden kurtardığını ve artık uzun bir dönem güçlük ve tehlikenin söz konusu olmayacağını belirtti.

DIODOROS SIKELIOTES, BIBLIOTHECA HISTORIA, 17.56.1

İÖ 331'in 1 Ekim'inde iki ordu bir imparatorluğun yazgısını belirlemek üzere Mezopotamya'da karşı karşıya geldi. Bu ordulardan çok daha büyük olanı, kralların kralı ve Fırat ile Afganistan arasındaki bütün bölgenin hâkimi III. Darius'un komutası altındaydı. Aslında bir zamanlar Akdeniz'e kadar ulaşan Pers topraklarının bu kesimi Büyük İskender'in istilacı Makedon kuvvetlerine ele geçirilmişti. Darius barışı sağlamak için çaresiz bir girişimle İskender'e çok büyük bir rüşvet önermişti. İskender'in komutanlarından Parmenion'un "Yerinde olsam, bunu alırdım" diye görüş belirtmesi üzerine, İskender'in sertçe "Evet, senin gibi biri olsam, ben de alırdım" karşılığını verdiği söylenir.

Teklifi geri çeviren Darius, mevcudu çeyrek milyona varan muazzam bir ordu topladı. Bu askerler arasında Karadeniz sahillerinden gelen İskitler ve Himalayalar'ın eteklerinden gelen Bactria'lılar vardı. Ayrıca altı bin kadar Yunan paralı asker Darius'un kişisel muhafızlığını yapmaktaydı.

Darius savaş meydanını titizlikle seçti. İÖ 333'te İrak'ta arazi yapısı sayısız üstünlükten yararlanmasına olanak vermemiştir. Bu sefer seçtiği yer, bugünkü Irak'ın Erbil kenti yakınında yer alan Gaugamela ovalıydı. (Yunanlı tarihçi Plutarkhos "devenin yurdu" anlamına gelen Gaugamela'nın adını bu hayvanı bir zamanlar sığınacak yer arayan bir kralı oraya götürüp güvenliğe kavuşturmasından aldığını belirtir.)

Darius'un süvari birlikleri okçu atlılardan zırhlı atlılara kadar uzanmakta ve asıl vurucu gücünü oluşturmaktaydı. Geniş ova İskender'in atlılarını alt etmek için iyi bir fırsattı. Makedon süvarisi nitelik bakımından üstün olmakla birlikte, yedi bin kişilik mevcuduyla Darius'un 40 bin kişilik kuvvetinden sa-

Oluklu başlıklarıyla Pers kraliyet muhafızları. Gaugamela'da Pers piyade battının merkezini onlar tutmuştu. Bu seçkin Pers kraliyet muhafızları "ölümsüzler" olarak anılırdı. Savaş meydanında tören kıyafetinin yerine muhtemelen daha pratik elbiseler giyerlerdi. Bir "nar"ın karşı ağırlık olarak tabıldığı mızrakların yanı sıra, Pers piyadelerinin çoğu gibi yay ve oklar da taşırdı.

yıca düşüktü. Beden zırhı ve miğfer giymelerine rağmen, muhtemelen kalkansız dövişmek zorundaydılar, çünkü sarissae denen kızılık sopasından uzun mızrakları ancak iki elle tutulabilecek yapıdaydı. İskender'le birlikte dövişen süvariler "yoldaşlar" diye anılırdı.

Altta Darius savaş arabalarının Makedon piyadelerini dağıtacağını ve böylece muazzam sayı üstünlüğü sayesinde, istilacıları toparlanmaya fırsat bulmadan boğmasını sağlayacağını umduğu bir savaş meydanı seçmişti. İskender düşmana bodoslama saldırımdan kaçınarak ve iki tarafın birbirine yaklaşmasıyla birlikte kuvvetlerini kanatlara daha da yönelterek, buna bir karşı hamleyle cevap verdi.

Tarihçi Arrhianos'a göre, Makedon piyade gücü 40 bin kişiydi, yani Darius'un koca ordusunun ancak bir küsuratı kadardı. Ama Pers piyadeleri çoğunlukla yetersiz donanımlı ve neredeyse eğitimsizken, İskender savaşta pişmiş ve zafere alışkın kıdemli askerlerin başındaydı. Bazı Makedon askerler geleneksel donanımlı *hypaspist*'lerdi ("kalkan taşıyıcılar"). Ama piyade gücünün omurgası *phalangites*'ti. Bunlar sekiz sıra derinlikte saflar halinde dövüşür, yine de her asker olağanüstü uzun kargısını öne doğru yöneltebilecek konumda bulunurdu. Kargılar aşağıya indirildiğinde, düşmana mızrak uçlarından oluşmuş bir set gibi görünürdü. *Phalanks* denen bu düzen ancak safların korunması halinde sağlam dururdu. Bozulduğu anda alt edilmesi mümkündü, Darius da bu amaçla tırpanlı savaş arabaları getirtmişti.

Savaş arabalarının iki zayıf yanı vardı. Süvari saldırısına açık oldukları gibi, son derece düz arazi yapısına gerek duyarlardı. Herhangi bir düzen kaybında kocaman tırpanları feci sonuçlar doğurabilirdi. Darius savaş arabalarını korumak için süvarilerine bel bağlamış ve savaş meydanında savaş arabalarının dosdoğru İskender'in piyade gücünün ortasına dalmasını sağlayacak bir dizi engelsiz sürüş yolunu dikkatle hazırlamıştı. Savaş arabalarını takip edecek birkaç fil de getirilmiş olabilir. Pers süvarisinin *phalanks* safla-

TARAFLAR

Makedonlar

- 7,000 süvari, 40,000 piyade
- Komutan: Büyük İskender
- 300 ölü

Persler

- 120,000/250,000 asker, 40,000 süvari dahil
- Komutan: Kral III. Darius Artaşata
- 35,000 ölü

rını iyice dağıtmasından sonra, Pers piyadesi sayıca üstünlüğüyle işi bitirecekti.

Savaş meydanında yaşananlar

İskender çok geçmeden yola koyuldu. Önceki ay meydana gelen bir ay tutulmasını zaferi haber veren bir işaret saymıştı. Ana ordugâhını Buleum Irmağı kıyısında kurduktan sonra, yalnızca muharebe donanımı ve birkaç günlük erzak taşıyan askerleriyle ilerledi.

Makedonlar 30 Eylül günü öğleden sonra Gaugamela'ya ulaştılar ve Darius'un ordusunun ovada kilometrelerce uzanan bir cepheye savaş düzenine girdiği-

Solda Çarpışma düzenindeki bir Makedonya phalanks birliği. Iskender'in phalanks düzeninin asil işlevi, süvariler düşman hatında zayıf noktalardan yararlanma fırsatı bulana kadar düşman kuvvetleri durdurmaktı.

Altta Makedon ordusunun verev ilerleyişi Darius'u savaş arabalarının erken harekete geçirmeye yöneltti ve uzak sağ kanattaki süvarilerini çarpışmaya katılmak üzere dörtlüğe fırlamak zorunda bıraktı. Bu arada, Iskender karşı kanadı vurdu ve bir yarma hareketiyle dosdoğru merkeze ve bizzat Darius'a yöneldi.

ni gördüler. Iskender hemen çarpışmaya atılmak istedi ama Parmenion sabırlı olması için ısrar etti. Bu muhtemelen orduyu kurtardı, çünkü Iskender keşif yaptırmı ve Darius'un tuzağı olan savaş arabası yollarını öğrenme fırsatını buldu.

Ama Iskender karanlığın Pers sayı üstünlüğünü azaltacağını öne süren Parmenion'un geceleyin dövişme fikrine uymaktan kaçındı. "Zafer hırsızlığı yapmayacağım" diye bildirdi kibirli bir tavırla. Bu karar Darius'u her ihtimale karşı birliklerini bütün gece tetikte tutmak zorunda bırakırken, Makedon askerler bir gece dinlenme şansını yakaladı.

Şafakta Iskender'in ordusu Darius'un da konuşlandığı Pers merkezinin soluna düşen bir konumda geçit alanı tizliğiyle düzene girdi. Ardından verev bir hat izleyerek, Pers cephesinin sol kanadına doğru yürüyüşe geçti. Bu yengeç tarzı saldırı Darius'un savaş arabası yollarının uzağında kalmasını sağladı ve Pers kralını sol kanadını genişletmeye zorladı.

Darius savaş arabalarını planlanan zamandan önce harekete geçirmeye mecbur kaldı. Yaklaşan savaş arabaları bir mızrak ve ok yağmuruyla karşılaştı. Bundan kurtulabilenler *phalanks* birliğine ulaştığında, safların yumuşakça açılmasıyla hiçbir zarar ver-

Ana Pers silahlı turanlı savaş arabalarının sürpriz saldırı için oluşturulmuş sürüş yollarını öğrenen Iskender, Makedon okçuları ve mızrakçıları kullanarak bunu durdurdu.

Iskender'in, Darius'un arkasındaki savaş arabasının sürücüsünü vurması, Persler arasında kralın öldüğüne dair yanlış haberin yayılmasına yol açtı ve bir bozgunu tetikledi.

Makedon kanat muhafızları ilerleyen Pers süvarilerini oyalamak için öne çıktı.

Ovanın uzak ucundaki Pers süvarileri çarpışmaya katılmak üzere ileriye çıktı.

meksizin aradan geçiverdi.

Darius'un planladığı gibi, *phalanks*'lar artık saldırıya açıldı. Ama savaş arabaları çok erken saldırmıştı ve *phalanks*'lardaki gedikten yararlanması beklenen Pers süvarilerinin önü Iskender'in kargılı birliklerinin karşı saldırısıyla kesildi. Darius alelacele sağ kanattaki süvarilere çarpışmaya katılma emrini verdi ama Parmenion'un komutasındaki Makedon sol kanadına ulaşmak için aşmaları gereken mesafe epeyce uzundu.

Iskender bizzat çarpışmaya katılarak, Pers piyadesinin sol kanadının karşısındaki yoldaşlarının başına geçti. Plutarkhos'un anlatımıyla, "barbarlar çil yavrusu gibi dağılmaya başladı. Iskender sıkı bir takiple düşmanı çarpışmanın ortasına, Darius'un komuta ettiği cephe merkezine sürdü."

Çarpışma nazik bir dengede idi. Darius'un savaş arabaları başarısızlığa uğramıştı ama süvarileri kargı-cıları zorlayıp geriye itiyordu. Sağ kanattaki Pers süvarisinin yüklendiği Makedon sol kanadı hızla yıpranıyordu. Süvarilerin *phalangite*'ler arasına girip düşenlerini bozması halinde, Darius ayakta kalanları piyade gücüyle dümdüz edebilirdi.

Komutanların çarpışması halinde başlayan savaş bir itiş kakışa dönüştü. Süvarilerin yarattığı büyük toz bulutları, herkesi bulunduğu meydan köşesinin ötesini göremez hale getirmişti. Iskender bütünsel tabloyu görmeyi sağlayan fiili önderlik tarzıyla her şeyi izlemekle meşgulken, Darius ordusunun hantallığı ve tecrübesizliği yüzünden eli kolu bağlı kaldı.

Darius Iskender'e karşı

Dolayısıyla, Pers süvarisi Makedon sol kanadını yarıncı, zaferin an meselesi olduğu kanısına kapıldı ve Iskender'in ordugâhını ele geçirmek üzere hücumla kalktı. Bu arada Makedon sağ kanadı Darius'a ulaşma niyetindeki Iskender'in peşine takılarak, Pers ordusunun sol kanadını vurdu. Satrança olduğu gibi, şah alındığında oyun bitecekti. Sicilyalı tarihçi Diodoros Sikeliotes bu aşamada Darius'un iyi dövuştüğü kanısındaydı:

"Pers kralı Makedon saldırısını kendi savaş arabasının üstünde karşıladı ve muhafız arkada arabayı sürerken, düşmanlarına mızraklar yağdırdı. İki kral arasındaki mesafenin daraldığı sırada, Iskender'in fırlattığı bir mızrak Darius'u iskaladı ama arkasında duran süvürcüye saplanarak, onu savaş arabasından düşürdü. Bunun üzerine, Darius'un etrafındaki Persler'den

bir feryat yükseldi ve olay yerinin ötesinde onların krallarının öldüğünü sandı. Tabanları ilk yağlayan bunlar oldu ve ardından onların yanındakiler aynı yolu izledi. Böylece zincirleme bir biçimde bütün Pers ordusu dağıldı. Her iki yanda düşmanla kuşatılan kral endişeye kapıldı. Geri çekilmesi genel bir bozgunun işareti oldu."

Iskender'in biyografisini yazan Arrhianos, Curtius Rufus ve Plutarkhos kitaplarında Darius'un daha Iskender'i görür görmez kaçtığını belirtir ama bu anlatımlar dönemin tanıklığına dayanmaz. Bir Babil astronomi takviminde yer alan bir özyeyiş, Diodoros'un

Günümüzde İstanbul'da bulunan bir lahitteki İskender tasviri. Muhtemelen bu lahit İskender'in Gaugamela'daki zaferden sonra Babil valiliğine atadığı Pers soy-lusu Mazaesus'a aitti.

görüşünü, yani Darius'un ordusunu yüzüstü bırakmadığını ve tam tersi bir durumun yaşandığını destekler.

Sonuçlar

İskender'in başarısına dair haber, Parmenion'un kızılı bir ortam içinde olduğu Makedon sol kanadına geç ulaştı. Ordunun arka tarafını korumak için yedek güçleri cepheye süren Parmenion neredeyse üç taraftan kuşatılmış durumdaydı. Ondan yardım çağırısı alan İskender, imdada yetişmek için derhal koştu. Ama Parmenion'un bulunduğu yere ulaştığında, Theşsalia süvarisinin cesur bir hücumuyla birlikte sa-

vaş meydanına öbür kesimlerinden gelen kötü haberler çoktan Persler'in geri çekilmesine yol açmıştı.

İskender Arbela (Erbil) kentine doğru takibe girişerek, kaçan on binlerce Pers askerini kılıçtan geçirtti. Darius'un bu adamları toplayarak yeni bir orduyla karşısına çıkmasının bir kez daha savaşmasına yol açacağı düşüncesine kafasını takmıştı. Ama Gaugamela'da Pers ordusunun sol kanadının başındaki komutan Bessus daha sonra Darius'u katletti.

İskender, bu hasmının ölümüyle, Pers imparatorluğunun tartışmasız efendisi oldu ve Yunan nüfuzu antik anayurttan neredeyse Himalayalar'a kadar uzandı.

4

Cannae

Tarih: İÖ 2 Ağustos 216

Yer: İtalya'nın güneydoğusunda,
bugünkü Cannosa

Komutayı devraldığı günün ertesinde, Varro beklendiği üzere ve meslektaşına hiçbir biçimde danışmaksızın, askerlerine muharebeye hazırlanma emrini verdi. Ardından lejyonları düzene koydu ve ırmağın karşı yakasına yürüttü. Paulus yapılanlardan duyduğu derin huzursuzluğa rağmen, onu takip etti.

("CANNÆ ÖNCESİ ROMA KOMUTANLARI", İÖ 216) LIVIUS 22.45

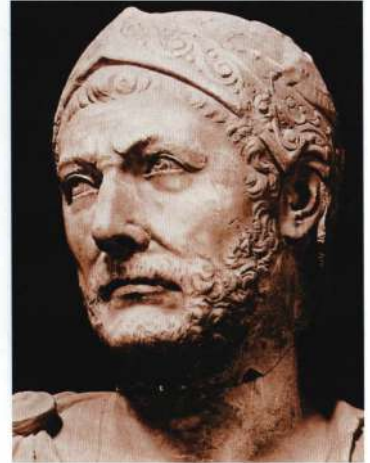
Sağda Hannibal olduğu sanılan Capua büstü. Romalılar'ın kinciliği ve insanlık dışı gaddarlığıyla tanıdığı Hannibal'in bu özelliklerini sanatçı çok iyi yansıtmış.

İkinci Pön Savaşı (İÖ 218-202) bazen gayet haklı bir gerekçeyle "Hannibal'ın Savaşı" olarak anılır. Hannibal Birinci Pön Savaşı'ndaki (İÖ 264-241) Kartaca yenilgisinin öcünü alma arzusuyla İspanya'da bir ordu toplamış ve tarihin en ünlü yürüyüşlerinden birinde, ordusunun başında Alpler'den aşarak İtalya'ya girmişti.

Bu istilanın askeri olduğu kadar siyasi bir hedefi de vardı. Hannibal ordusunun İtalyan topraklarına varmasıyla birlikte, İtalya'daki halkların Roma'ya karşı ayaklanacağını umuyordu. Bu gerçekçi bir beklentiydi. Orta İtalya'da yaşayan Samnitler'e daha yeni boyun eğdirilebilmişti. Güneydeki Napoli ve Taranto gibi birçok Yunan kenti Roma yönetiminden rahatsızdı. Kuzey İtalya'nın Galyalıları hem başına buyruk hem de düşmanca tutum içindeydi.

Galyalıların coşkulu yığınlar halinde Hannibal'ın bayrağı altında toplanmasına karşın, İtalya'nın geri kalan kesimi ikircimli kaldı. Hannibal, Romalılar'ı İÖ 218'de Trebbia'da ve İÖ 217'de Trasimene Gölü çevresinde ezici bir üstünlükle yendi. Ama Roma'ya karşı bir genel ayaklanma başlamadı.

Hannibal İÖ 216'da yeni bir boy ölçüşme için, Cannae'deki (şimdi Cannosa) Roma ambarlarını ele geçirdi ve ordusunu Roma ikmal hatlarının karşısına yerleştirerek, meydan okuyucu bir tavırla buradan sökmüşü yönündeki bir girişimi bekledi. Hannibal böyle bir yola başvurmak zorunda kalmıştı çünkü Fabius Maximus ("Geciktirici"), Hannibal'ın ordusunun peşini bırakmama dayanan usandırıcı bir taktik benimsemişti. İzlediği yöntem çarpmaya hiç girmemek ama Kartaca'nın serbestçe erzak bulmasına fırsat vermek bir uzaklığa da asla çekilmemekti.

Gelgelelim, Hannibal'ın farkında olmadığı şey Roma politikasındaki değişimdi. Roma artık onu temelli yok etmeye karar vermiş ve destekleyici yedeklerle ve süvarilerle birlikte 16 lejyon toplamıştı. Bu, 80 bin piyade ve ayrıca altı bin süvari demektir. Anlaşılar bir perspektifte oturmak açısından, 300 yıl sonra Roma nüfusunun Britanya'dan Mezopotamya'ya kadar uzandığı dönemde bile, imparatorluğun toplam 25 lejyona sahip olduğunu belirtmek gerekir.

Amansız hasımlar

Hannibal'ın işini güçleştiren bir etken, Roma lejyonu-

nun hiç kuşkusuz antik çağdaki en yetkin savaşçı güç olmasıydı. O sırada lejyon askerleri zincirli zırhlı içindeydi ve hafif oval kalkanları vardı. Başlıca silahları ağır fırlatma mızrağı *pilum* ve ölüm saçıcı kısa kılıç *gladius*'tu. Neredeyse omuz omuza denecek kadar yakın düzende dövüşürken, *gladius*'larını koltukaltına kolayca saplamaları mümkündü. Hasımlarının çoğu ise daha uzun kılıçlarla dövüştükleri için, etkili kesikler açmalarını sağlayacak daha geniş cepheye gerek duyarlardı. Bu durum genel güç dengesi ne olursa olsun, savaş meydanında lejyon askerlerine neredeyse kesin yerel üstünlük sağlardı çünkü Romalılar düşmanın iki askerine karşı cepheye üç asker sürebilecek gücteydi.

Hannibal bir kavimler keşmekeşinin başındaydı. Ordusunda İspanya'dan gelme Lusitanlar ve Keltiberler, Alp geçitlerinde kendisine katılmış Galyalılar, hızzat İtalya'dan toplanmış acemi askerler, asil çekirdeği oluşturan Libyalı piyadeler ve Kuzey Afrika'daki Numidya'dan süvariler vardı. İtalya'da kaldığı yıllar boyunca ordusunun farklı bileşenlerinin son derece disiplinli ve tamamen denetim altında kalması Hannibal'ın önderlik yeteneğinin bir göstergesidir. Onun Cannae'deki planını ancak komutanlarına tam inanç besleyen askerler uygulayabiliirdi.

Roma'nın zorlu piyade gücünün öündeki engeli yarap geçeceğine emin bir tavırla dosdoğru kendi cephe hattına yükleneceğini kestirmek Hannibal için kolaydı. Livius'un Roma konsüllerinin bu taktiğe ilişkin anlaşmazlıklarıyla ilgili ifadeleri muhtemelen partici kökenli konsül Aemilius Paullus'u sorumluluktan kurtarmaya yöneliktir. Diğer konsül pleb kökenli Terentius Varro'ydü. Normalde her Roma konsülü kendi ordusuna komuta ederdi, çünkü konsüllük Roma'da en üst siyasal ve askeri makamıydı. Ama bu Roma ordusu öylesine büyüktü ki, her iki konsül de sırayla komuta etmek üzere cephegedeydi.

Çarpışma günü

Cannae'de İÖ 216'nın 2 Ağustos sabahı, Aemilius Paullus, Roma sağ kanadındaki süvari birliklerinin başındaydı, karşısında ise Aufidius (şimdi Ofanto) Irmağı ile Hannibal'ın piyade birliklerinin sol kanadı arasına yerleşmiş İspanyol ve Galyalı ağır süvariler vardı. Hannibal'ın diğer kanadını Maharbal'ın başında bulduğuş Numidyalı süvariler tutmaktaydı. Bu cerbezeli komutan bir dizi başarılı muharebeyle adını duyurmuş bir kişiydi.

Hannibal ve kardeşi Mago asıl darbeyi alacak olan ve tam dakiklığı gerektiren merkezin komutanlığını üstlenmişti. Hannibal'ın belki de en güvenilir birliklerini oluşturan Libyalılar çoğunlukla daha önceki zaferlerde ele geçirilmiş Roma zırhlı içindeydi ve Roma hücumunun ilk şokunu atlatmada en uygun seçenek oldukları açıktı. Ama Hannibal bu yola gitmek yerine, Galyalı ve İspanyol birlikleri merkeze yerleştirdi, Libyalılar'ı ise iki yekpare blok halinde cephe hattının arkasında sağa ve sola koydu.

Çarpışma Hannibal'ın ağır süvarilerinin kıyasıya bir hücumuna geçerek, Paullus komutasındaki Roma atlılarının içine dalmasıyla başladı. Bu, Romalılar için şaşırtıcı bir gelişme sayılmazdı. Hannibal'ın süvarideki üstünlüğü İÖ 218'de Pavia yakınında, Ticinus Irmağı kıyısındaki bir muharebeden beri bilinen bir şeydi. Bu çatışmada Romalı komutan Publius Scipio (büyük komutan Scipio Africanus'un babası) yaralanmıştı.

Bu nedenle Terentius Varro süvarilerini Maharbal'ın Numidyalı atlılarının üstüne sürerken, Paullus bozguna uğramış birliklerini yüzüstü bıraktı ve ordunun Kartaca hattına yüklenen ana gövdesine katıldı. Baskı karşısında bükülen Kartaca hattı yavaş yavaş gedikler vermeye başladı. Polybios bunu şöyle anlatır:

"Paullus kavganın en şiddetli olduğu cephe merkezine doğru atılarak, düşmana darbeler indirdi ve askerlerini sıkı savaşmaya yöneltti. Çarpışmanın ba-

Domitius Ahenobarbus rölyefinin bu kısmında, zincirli zırh giymiş ve kalkan taşıyan askerler görülüyor. Bunların imparatorluk dönemindeki kalkanlardan daha uzun ve daha oval olması dikkat çekiyor. Lejyonlarda zincirli zırh (lorica hamata) zamanla yerini daha iyi bilinen "istakoz kabuğu" zırha (lorica segmentata) bıraktı ama yedekler arasında kullanılmaya devam etti.

Sağda Bir Roma süvarisinin giydiği miğfer. Bu miğfer tipi büyük olasılıkla Yunanistan'daki Thebai süvarilerince geliştirilmesinden dolayı "Boiotia işi" diye anılır.

Altta Roma'nın süvari gücündeki zayıflığını, cephe merkezine yerleştirilen lejyon askerlerinin üstün gücü ve sayısı fazlasıyla telafi ederdi. Hannibal'in Romalılar'a karşı kullanmayı planladığı üstünlük tam da buydu.

şından itibaren orada olan Hannibal'ın yaptığı şey aynen buydu."

Hannibal açısından, merkezinin yarılmasından geri çekilmesi hayatı önemeydi. Antik çağ savaşlarında, kayıpların çoğu bir muharebe hattı yarıldığında ve bozguna uğramış askerlerin önu kesildiğinde ortaya çıkardı. Bir hattın yarılmasından sonra, sağ kalma şansı en yüksek olanlar ilk kaçanlardı, bu nedenle baskı altındaki bir arada tutarak geriye çekilmede moral ve disiplin şarttı. Disiplinsizlikleriyle meşhur olmalarına rağmen, Galyalılar ve İspanyollar tam tamına Hannibal'ın istediği şeyi yaptılar.

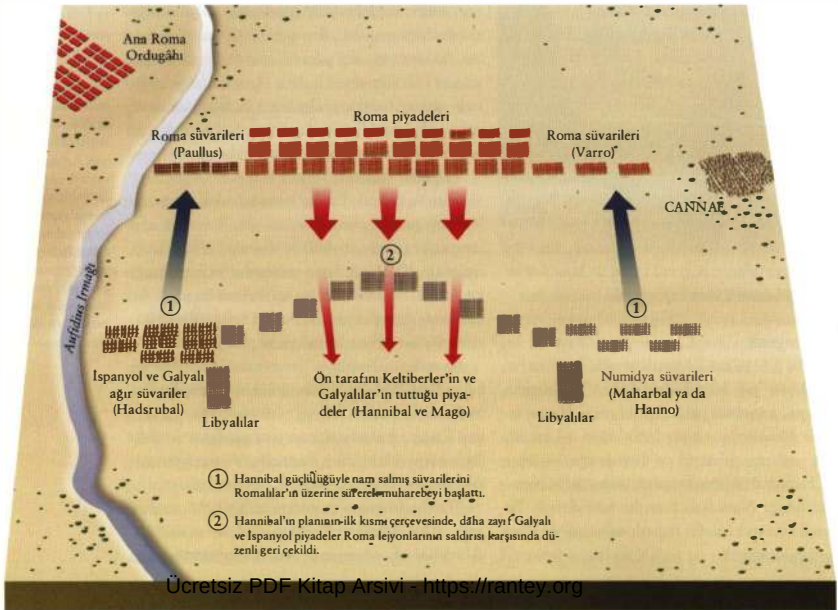
Romalılar'ın cephe arkasında, gelişmeler meşum bir hal aldı. Kartaca ağır süvarileri kaçan Roma atlılarını kovalamaktan vazgeçerek toplandı ve muharebe hattını arkadan dolandıktan sonra, Varro'nun süvarilerine çullandı. İki taraftan saldırıya uğrayan Roma süvarilerinin tabanları yağlaması, binlerce Kartaca süvarisini Roma piyadelerinin arkasında dizginsiz bıraktı.

Romalı komutanlar hâlâ zaferin yân olduğu kanısındaydı. Kartaca merkezi bel veriyordu. Roma yedeklerinin gedige doğru akın etmesi, muharebe hattını bükerek küt bir V harfi şekline çevirdi. V'nin dip noktasındaki Galyalılar ve İspanyollar son nefeslerini vermek üzereydi. Ama her iki yanda Libyalı piyadeler vardı. Romalılar'ın yeniden düzene girmesine fırsat kalmadan, bu Libyalılar içeriye dönerek Roma kanatlarına yüklendi. Aynı anda Kartaca süvarileri de Roma muharebe hattına arkadan saldırdı.

Katliam

Bu, klasik bir çevirme manevrasıydı. Romalılar kuşatılmış, dağılmış ve kendi kalabalıklığı yüzünden sıkışıp kalmıştı. Tecrübeli piyadeler dövüşerek bu tuzaktan rahatça çıkabilirdi ama Roma lejyon askerlerinin birçoğu ilk kez çarpışmaya katılan acemilerdi. Umutsuz bir durum içinde olmalarına rağmen, cumhuriyetleri-

nin almeti farikası olan bir inatçılıkla savaştılar. Livius'un "muharebeden çok kasaplık" diye nitelendirdiği kıyım akşama kadar sürdü.

Kesin zafer kazanıldığında, Cannae ovası 60 bin cesedin yattığı bir mahzen mezarlığı gibiydi. Ölüler arasında Aemilius Paullus da vardı, Terentius Varro ise kaçmıştı. Hannibal'ın danışmanları onu hemen Roma üzerine yürümeye zorladı. Ama Hannibal'ın ordusu bitkindi. Kartacalılar'ın elinde Roma surlarına karşı kullanabilecekleri hiçbir kuşatma donanımı yoktu. Zaten Hannibal böylesine topyekün bir yenilginin sonunda Roma'yı uzlaşmaya zorlayacağı beklentisi içindeydi. Bundan kaçınsa bile, İtalya'daki müttfikleri ve uyrukları artık kesinlikle Roma'yı terk etmeyecek miydi? Hannibal'ın bu itirazları üzerine, küplere binen Maharbal şu karşılığı verdi: "Hiçbir komutan her bakımdan yetenekli değildir: Sen, Hannibal, savaşlar kazanabilirsin ama zaferini nasıl kullanacağını bilmiyorsun."

Maharbal haklıydı. Roma barış dilemediği gibi, yolları kadar sağlam kurduğu ittifaklarının da birçoğu bozulmadı. Toparlanmasını bildi. Hannibal 14 yıl da-

ha İtalya'da kalmakla birlikte, Cannae ya da Trasimene Gölü gibi başka bir zaferi asla elde edemedi. Sonunda, Hannibal Afrika'ya çağrıldı ve İÖ 201'de Zama çarpışmasında yenilgiye uğradı. Roma eli yıl sonra Kartaca'yı yerle bir ederek intikamını aldı. Bu kentin yeniden doğrulmasını önlemek amacıyla, temellerine tuz ekildi.

TARAFLAR

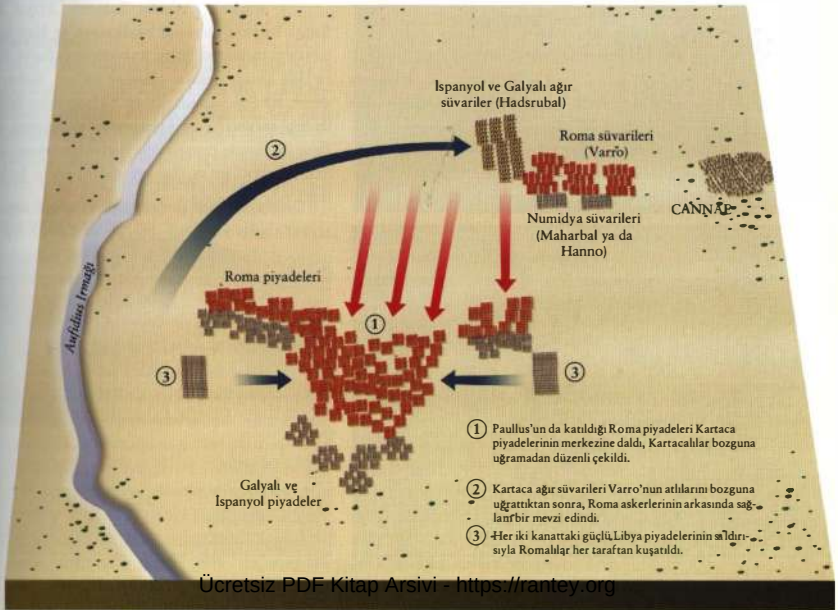
Kartacalılar

- 50.000 asker
- Komutan: Hannibal
- 8.000 ölü

Romalılar

- 86.000 asker
- Komutanlar: Terentius Varro ve Aemilius Paullus
- 50.000 ölü

Altta Kartaca atlıları Roma süvarilerini kaçmaya zorladıkdan sonra, Roma hatlarının arkasına doldandı. Böylece Libyalı piyadele-
rin Kartaca muharebe hattının ortasına dalar-
ken dağılan Romalı-
lar'ı bir kısıpaca
almasıyla baş-
lanmış olan kuşat-
ma çemberi
tamamlanmış
oldu.

5

Gaixia

Tarih: İÖ 203 Yer: Bugünkü Guzhen yakınında, Anhui bölgesi, Çin

Girişimini çok büyük seferlerle dünyayı yönetmeye niyetlenen bir Hükümrân Kral'ın uğraşı olarak nitelendirdi. Beş yıl sonra, elindeki devleti de sonunda kaybetti ve hâlâ aklı başına gelmemiş ve kendi kabahatini görememiş bir halde Tung-ch'eng'de [Dongcheng] can verdi. Ne feci hata!

(XIANG YU ÜZERİNE) SIMA QIAN, BÜYÜK KÂTİBİN KAYITLARI, İÖ Y. 100

Sağda Bir Batı Han defin eşyası olan bu boyalı çömlek siuvari heykelciği, savaşta ana kuvvet olarak savaşarabaları yerine siuvarileri ve piyadeleri kullanmaya geçişi yansıtıyor.

Altta Liu Bang, rakibi Xiang Yu'yu Kuzey Çin Ovası boyunca Gaixia'ya kadar kovaladı ve orada Chu ordusu diğer üç Han müttfikine ait kuvvetlerin buluşmasıyla tuzağa düştü.

Gaixia çarpışması kısa ömürlü Qin hanedanının çöküşünden sonra, Çin'e egemen olmak için rakip komutanlar Liu Bang ve Xiang Yu'nun tuttuğu uzun süreli mücadelenin son safhasıydı. Bu kışkırmaya, bölünmüşlüğü ve iç kargaşanın yerini kalıcı bir imparatorluk düzenine bırakmasını getirerek, Çin tarihindeki önemli dönüm noktalarından biri oldu.

Çekişen taraflar

Birinci imparatorun ölümünden (İÖ 210) kısa bir süre sonra, Qin hanedanının sert yönetimine karşı bir dizi ayaklanma baş gösterdi. Asî önderler arasında zamanla iki adam öne çıktı. Hiddetli ve deli dolu Xiang Yu, Yangzi vadisindeki Chu krallığına kuşaklar boyunca hizmet etmiş bir komutan ailesinden geliyordu. Kısa zamanda en güçlü askeri

kuvvete ulaştı ve diğer önderlerden çoğunun bağlılığını kazandı. Ama sıradan bir aileye mensup eski bir Qin memuru olan kurnaz Liu Bang birlikleriyle Qin başkenti Xianyang'ı (bugünkü Xian yakınında) ele geçirmeyi başarmıştı. Bu durumda Xiang Yu, eşitler arasında birinci konumuyla Batı Chu'nun Hükümrân Kralı unvanını kendisine ayırarak, asî önderlerin on sekizine krallıklar bahşetti. Ayrıca Liu

Bang'ı başkent bölgesini boşaltmaya ve Han kralı unvanını üstlenmek üzere, kuvvetlerini güneye doğru Han Irmağı vadisine çekmeye zorladı. Birkaç ay sonra, İÖ 206 yazında Xiang Yu'nun diğer bölgelerdeki sorunlarla uğraşmasından yararlanan Liu Bang, Xianyang çevresindeki toprakları tekrar işgal etti. Bu olay Chu ve Han arasındaki savaşta hızlandırdı.

TARAFLAR

Han kuvvetleri

- Yaklaşık 300.000 asker
- Komutan: Liu Bang
- Kayıplar: bilinmiyor

Chu kuvvetleri

- Yaklaşık 100.000 asker
- Komutan: Xiang Yu
- Yaklaşık 80.000 ölü

Chu-Han mücadelesi

Xianyang çevresindeki dağlık bölgeyi ele geçirdikten sonra, Liu Bang doğuya yönelerek Xiang Yu'nun Kuzey Çin Ovası üzerindeki egemenliğini sarsmaya çalıştı. İki buçuk yıl boyunca, iki taraf bugünkü Henan bölgesinde, Sarı Irmak'ın hemen güneyine düşen Xingyang, Chenggao ve Gongxian'daki bir dizi tahkimli mevzilerin denetimi için savaştı. Xiang Yu bu Han mevzilerine üstün kuvvetleriyle cepheden saldırıya odaklanırken, Liu Bang en iyi komutanı Han Xin'i Sarı Irmak'ın kuzeyine göndererek Hükümrân Kra'ın oradaki müttefiklerini alt etmesini sağladı, Yangzi vadisindeki bir başka kilit Chu müttefikini kendisine bağladı ve ittifak kurduğu Peng Yue'yi kullanarak, doğuya doğru Xiang Yu'nun bugünkü Jiangsu ve Anhui bölgelerindeki ana üssüne kadar uzanan kırmal hatlarını tacize girişti. İÖ 203 sonbaharına varıldığında, bu çok yönlü strateji sayesinde Xiang Yu'nun ana ordusu zayıflamış, moral olarak çökmüş ve erzak kıtlığına düşmüştü. Bu noktada Xiang Yu imparatorluğu paylaşmak üzere rakibiyle bir anlaşmaya vardı ve doğuya dönerek başkenti Pengcheng'e çekildi.

Nihai çarpışma

Liu Bang'ın danışmanları onu anlamayı bozmaya ve Chu ordusunun peşine düşmeye ikna etti. Takip birliklerinin Guling'de yetiştiği Xiang Yu, bir karşı saldırıyla onları savunma konumuna geçirdi. Ne var ki, Han Xin, Peng Yue ve diğer Han müttefiklerinin komuta ettiği orduların yörede buluşmasıyla, güç dengesi Xiang Yu'nun aleyhine döndü ve ordusu bugünkü Güzhen'in 32 km doğusuna düşen Gaixia kasabasında çembere alındı. Xiang Yu 100 bin askerinin başında, 300 bin kişiye varan birleşik Han kuvvetleriyle çarpışmaya tutuştu.

Han ordusu üç kademe halinde konuşlandı ve Han Xin birinci kademeden merkezinden çarpışmaya komuta etti. Han komutanının açılış hücumu püskürtüldü ama Chu karşı saldırısı sol ve sağ kanatlarındaki birliklerce durduruldu. Böylece geri dönerek tekrar saldırıya geçme fırsatını buldu ve Chu ordusunu yenilgiye uğrattı. Gaixia'daki ordu-gahında etrafı sarılmış durumda kalan ve Han hatlarından Chu marşlarının yükseldiğini duyan, Xiang Yu bütün krallığının tarumar edildiği kanısına vardı. Çaresizlik içinde, 800 atlı eşliğinde

çemberi yardı ve güneye doğru kaçtı. Ama çok geçmeden Yangzi Irmağı'nın kuzey yakasının yakınında kısırıldı. Orada boğazını keserek yaşamına son verdi.

Sonuçlar

Xiang Yu'nun bertaraf edilmesi, Liu Bang'ın imparator olmasının ve Han hanedanını kurmasının yolunu açtı. Xiang Yu özerk bölgesel krallıklara dayalı bir konfederasyonu tercih ederken, Liu Bang ve ardılları daha merkezi bir imparatorluk devleti inşa etmek için çalıştı. Yaratıcıları hanedan İS 220'ye kadar ayakta kaldı ve Çin'deki imparatorluk yönetim sistemi 1912'ye kadar varlığını sürdürdü.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantev.org>

Hafif zırhlı Batı Han piyadelerini temsil eden bu boyalı çömlek heykelticikler, Xi'an yakınında İÖ 2. yüzyıldan kalma bir mezarda bulunmuş defin eşyalarıdır.

6

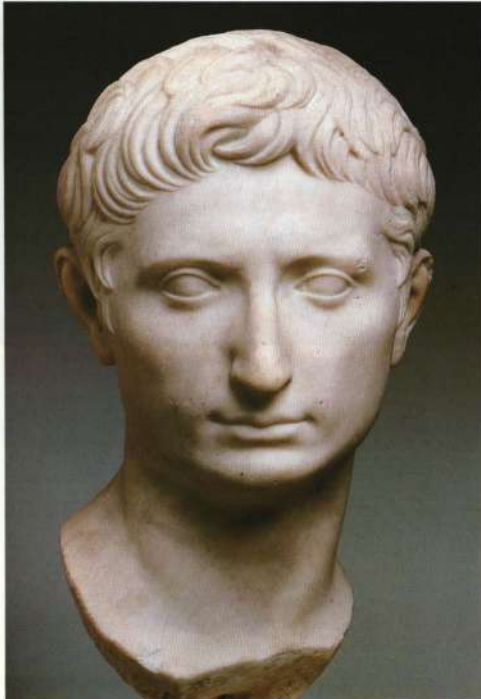
Aktium

Tarih: İÖ 2 Eylül 31

Yer: Yunanistan'ın batı kıyısında,
Levkas adası civarı

*Bir yanda Senato'nun ve Halk'ın desteğini arkasına almanın güveniyle,
pupanın tepesine dikilmiş halde İtalyanlar'ı savaşa götüren Augustus Caesar...
Diğer yanda ise Doğu'da Hint Okyanusu kıyılarına kadar ulaşarak elde ettiği
zaferlerden barbarlığın zenginliğiyle ve her türden donanımına daha yeni dönmüş,
Mısır'ı, Doğu'nun güçlerini, en büyük Baktra Yelkeni'ni ve -yüzkarası
bir tavrıyla- Mısırlı karısını yanına almış Antonius.*

VERGILIUS, AENEIS, VIII, 678-88

Diktatör Julius Caesar'ın İÖ 44'te uğradığı suikast bütün Roma dünyasını saran uzun bir iç savaşlar dizisinin kıvılcımını çaktı. Bunun boyutları İÖ 32'ye doğru iki güçlü Roma aristokrati ve yandaşları arasındaki bir düzeye indi. Caesar'ın vârisi Gaius Julius Caesar Octavianus, günümüz tarihçilerinin kullandığı kısa adıyla Octavianus daha önce Caesar'ın sağ kolu konumunda olan Marcus Antonius'la karşı karşıya geldi. İtalya'yı merkez edinen Octavianus'un egemen olduğu alan Roma imparatorluğunun batı yarısını kapsamaktaydı. Antonius ise Helenistik Mısır krallığının başında olan müttefiki ve karısı VII. Kleopatra'nın yardımıyla, imparatorluğun doğu yarısının büyük bölümünü denetim altında tutmaktaydı. Taraflar arasındaki belirleyici karşılaşma İÖ 31'de Yunanistan'ın batı kıyısında yaşandı.

Bu harekâta denizde üstünlük her iki taraf için hayati önemdeydi. Octavianus'un böyle bir üstünlük kurmaksızın İtalya'dan ikmal ve takviye alması ya da Mısır'a karşı kesin zafer getirebilecek bir istilaya girişmesi mümkün değildi. Antonius açısından ise gerekli olan şey Mısır ve doğu eyaletleriyle bağlarını korurken, Octavianus'un ulaşım hatlarını kesmek ve Adriyatik'i aşarak İtalya'yı istila etmekte.

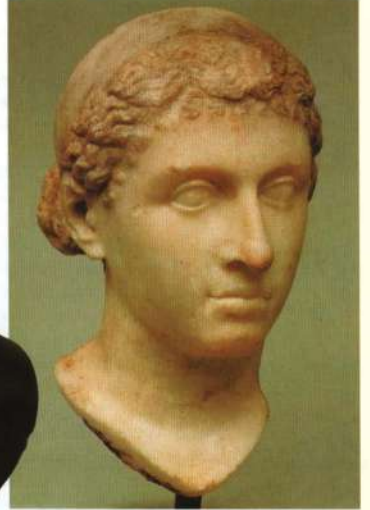
Antonius'un ordusunun ana gövdesi Peloponnesos çevresindeki stratejik noktalara yerleştirilmiş

Octavianus'un bir heykeline ait mermer baş portresi, İÖ y. 30-25. Julius Caesar'ın yeğeninin oğluydu ve Caesar'ın vasiyeti uyarınca evlatlığı olmuştu.

garnizonlarla birlikte Korinthos Körfezi'ndeki Patrai'deydi, deniz filoları da yakın adalara dağılmış durumdaydı. Donanmasının toplanma üssü Ambrakia Körfezi'nin girişindeki Aktium'du. Bu büyük körfezin ağzı genişliği bir kilometreye bile varmayan çok dar bir boğazla kapalıydı. Octavianus İÖ 31 ilkbaharının başlarında ordusunu boğazın kuzey burnuna yerleştirmeyi başardı. Bu arada Marcus Vipsanius Agrippa'nın becerikli komutası altındaki donanması, Antonius'un adalardaki filolarını yendi ve Aktium'a giden ikmal yollarını adım adım kesti. Antonius ve Kleopatra, donanmalarını Aktium'da bırakırken, Octavianus'u belirleyici bir çarpışmaya zorlamak amacıyla ordularını kuzey burnuna götürdü. Oradaki sağlıklı bataklık koşulları, yetersiz erzak ve gittikçe düşen moral, komutanlar arasında yaygın hoşnutsuzluğa ve savaş gemilerindeki kürekçilerin toplu firarlarına yol açtı.

Yaz ortalarına doğru durum çaresiz bir hal aldı. Antonius'un baş amirali Gaius Sosius deniz yoluyla bir yarma harekâtına girişirken, Antonius da Octavianus'u peşine takıp yöreden uzaklaştırma umuduyla karada ordusunun yarısını saldırıya geçirdi. Muhtemelen niyeti Yunanistan'ın doğu kıyısındaki Sosius'la bağlantı kurmaktır. Sosius körfezin girişini tıkanan gemi filosunu alt etti. Ama Agrippa donanmanın geri kalan kesimini getirterek peşine düştü ve ağır bir bozguna uğratarak geri dönmek zorunda bıraktı.

Bu yenilgiyi haber alan Antonius ordugâhına döndü. Orada donanmayı bütünüyle terk ederek, müttefiklerin hâlâ bulunabileceği kuzeydeki Makedonya'ya yönelmenin mi, yoksa savaş gemilerini olabildiğince en iyi askerlerle donatarak, deniz yoluyla bir başka yarma harekâtına girişiminin mi doğru olacağı tartışıldı. İkinci yolun başarıya ulaşması halinde, Antonius Mısır'a gidebilir ve belki yeni bir ordu toplayabilirdi. Antonius'un deneyimli bir deniz komutanı olmasınaya karşın, Kleopatra'nın da savunduğu deniz savaş seçeneğinin gerekçeleri sağ-

lamdı. Ordusunu hasara uğramadan çekmeyi başarsa bile, donanmasını feda etmesi halinde Suriye ve Cyrenaica'da hâlâ kendisine bağlı lejyonlarla bağlantısını koparmış olacaktı.

Savaş hazırlıkları

Antonius çoğunlukla asker taşımada kullanılan yedek gemilerini ileride Octavianus'un işine yaraması için 2 Eylül'de yaktıktan sonra, en iyi askerlerini geri kalan ve tam mürettebatla donatılan savaş gemilerine bindirdi. İki donanmanın kesin gücünü saptamak olanaksız olmakla birlikte, Antonius gemi sayısı bakımından çok gerideydi. Octavianus'un elinde 400'ü aşkın savaş gemisi varken, Antonius'un, kıyıları ve adalar çevresindeki gemilerden yoksun kalmış, mürettebat arasındaki hastalıklar ve firarlar yüzünden daha da küçülmüş muharip donanmasındaki gemi sayısı 230 civarındaydı.

Antik çağın savaş gemileri, üç kata kadar çıkabilen sıralarda oturan kürekçilerce çekilirdi. Böyle gemileri adlandırırken, "ikili" den "on altılı"ya kadar varan bir sınıflandırmaya uygulanırdı. Adlar kürek çeken adam sayısını değil, her dikey kürekçi grubunda-

Üstte-solda, Muhtemelen Marcus Antonius'u tasvir eden yeşil bazalt büst, İÖ y. 40-30. Octavianus'un kız kardeşiyle evlenen Antonius, İÖ 32'de onu boğamıştı.

Üstte-sağda, VII. Kleopatra'nın mermer portresi, İÖ y. 50-30. Julius Caesar'dan bir oğlu, Antonius'tan da üç çocuğu oldu.

Sağda IO 16'da basılan bu Roma gümüş sikkesinde, Aktium'un tanrısı Apollon, ele geçirilen savaş gemilerinin pruvaları ve çapalarıyla bezenmiş bir platformda kurban sunarken görülmüyor. Octavianus bu Apollon versiyonunu ilahî koruyucu gücü olarak benimsemişti.

Altta Praeneste'de bulunmuş mermer savaş gemisi rölyefi, İÖ y. 40-30. İki kürek sırası olan bu gemi muhtemelen bir "dörtlül"dir.

ki toplam kürekçi sayısını belirtirdi. Yani, bir "beşli"nin yalnızca üç katlı kürek sıraları bulunurdu ama üst iki kattaki kürekler ikiye adam tarafından çekilirken, en alt katta her küreğe tek bir adam düşerdi.

Octavianus'un donanmasındaki gemiler "üçlü" olarak sınıflandırılan ve yaklaşık 200 asker ile kürekçi taşıyan *trireme*'lerden, fazladan 500 adam daha alabilen "altılı"lara kadar uzanmaktaydı. Bunlar pruva tarafında mahmuzlarla donatılmıştı ama uyguladıkları başlıca taktik bir düşman teknesine bordadan yanaşmak, küçük mancınklar dahil fırlatma silahlarıyla saldırarak, ardından kanca atarak borda etmeye çalışmaktı.

Antonius'un, benzer teknelerin yanı sıra, "dokuzlu" ve "onlu" olarak sınıflandırılan daha büyük birkaç gemi vardı. Birer yüzen kale görünümündeki bu gemiler, baş ve kıç tarafında okçuların yerleştiril-

diği kulelere ve yüzlerce asker alabilen geniş güvertelere sahipti. Gemilerine antik çağ deniz savaşlarında alışılmamış bir uygulamayla yelkenler taktıran Antonius'un planı, denize çıktktan sonra gemiler elverişli bir rüzgâr alır almaz yelkenleri açmak, güneye yönelip Peloponnesos'un yanından dolanmak ve Mısır'a doğru yol almaktı. Savaş gemilerine ek olarak, birkaç asker taşıyan ama mahmuz ya da mancınktan yoksun olan çok sayıda ticari tekne vardı. Antonius ve Kleopatra'nın savaş giderlerini karşılayan hazine sandıklarını barındırmaları nedeniyle, ticari teknelerin uzaklaşması hayati önemdeydi. Bunlara eşlik etmekle görevli savaş gemileri filosunda Kleopatra'nın sancak gemisi de yer almaktaydı.

Muharebe

Octavianus'un hedefi iki kademeli bir savaş gemileri

TARAFLAR

Octavianus (Gaius Julius Caesar Octavianus)

- 406 gemi
- Komutanlar: Marcus Vipsanius Agrippa ve Lucius Arruntius
- Kayıplar: Bilinmiyor

Antonius (Marcus Antonius) ve VII. Cleopatra

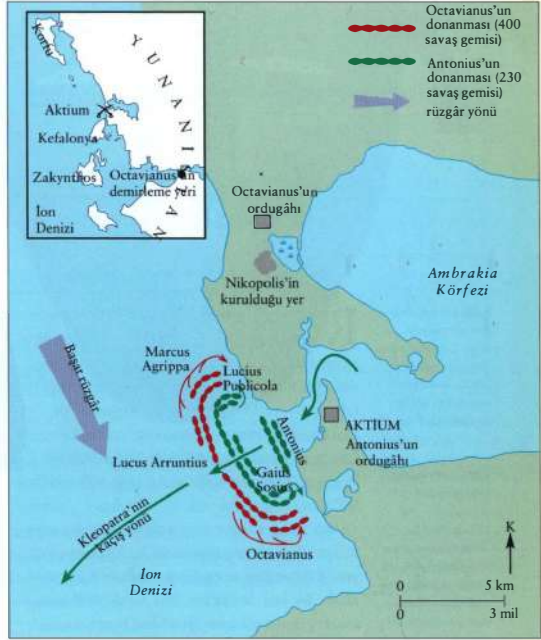
- 230 gemi
- Komutanlar: Publius Canidius Crassus, Gaius Sosius, Lucius Gellius Publicola ve Marcus Octavius
- Yaklaşık 150 gemi yok oldu

hattıyla Ambrakia Körfezi'nden çıkışı kapamaktı. Marcus Agrippa donanmanın sol kanadına ve Lucius Arruntius merkezine komuta ederken, Octavianus sağ kanatta küçük ve hızlı bir "liburna" gemisindeydi. Antonius düşman hatlarını yarma şansını artırmak amacıyla, sırasıyla Lucius Gellius Publicola ve Gaius Sosius'un komuta ettiği sağ ve sol uç kanatlarıdaki gemilere merkezden uzaklaşma ve böylece düşmanı peşlerine takarak kendi hatlarının merkezinden koparma emrini verdi. Bu manevra sonucunda, Kleopatra'nın bulunduğu filonun ağır yüklü ticari gemilerle hatları aşmasını sağlayan bir gedik açıldı.

Octavianus'un donanmasının sol kanadında, Agrippa'nın gemileri Publicola'yı yenerek, Antonius'un ve merkezdeki üçüncü filoya komuta eden Marcus Octavius'un üzerine sürdü. Antonius'un sancak gemisi sağ kanattaki şiddetli çarpışma sırasında diğer birkaç tekneyle çözülmez bir düğüm içine girmişti. Bu yüzden daha küçük bir gemiye geçerek, Kleopatra'nın filonun peşine takılmak zorunda kaldı. Octavianus'un en hafif ve en hızlı teknelerinden bazıları onu kovaladı. Ama yakalanmak üzereyken, bu sefer Kleopatra'nın sancak gemisine geçti ve takipçilerini püskürttü. Sonuçta, kuşatmadan Antonius'un ancak yetmiş kadar savaş gemisi kurtulabilirdi.

Sonuçlar

Octavianus, ordugâhının bulunduğu yere, ele geçirilen düşman gemilerinin mahmuzlarıyla bezenmiş devasa bir zafer anıtı dikirdi. Ayrıca Nikopolis ("Zafer Kenti") adıyla bir kent kurdurdu. Dönemin Ver-

gilius ve Horatius gibi şairleri Aktium deniz çarpışmasını Româ için bir altın çağın başlangıcı olarak yüceltti. Antonius ve Kleopatra'nın akıbetini ve ileride Octavianus'u alt etme şansını belirleyen etken, deniz çarpışmasında yenilgiye uğramalarından çok, ordularını yüzüstü bırakmalarıydı. Publius Canidius Crassus'un komutasındaki bu ordu kuzey yönünde Aktium'dan Makedonya'ya doğru geri çekilmeye başladı. Ama peşine düşen Octavianus'a bağlı kuvvetlerin yetişmesi üzerine, kidedimli lejyonlar durdu ve saf değiştirmek için pazarlığa oturdular. Antonius'a bağlılık duyguları, durumun gerçekliklerini gözardı etmelerine yetecek kadar güçlü değildi.

Octavianus bahtsız çifti İskenderiye'ye kadar takip etti. Her ikisi de Roma dünyasının yeni hükümdarına teslim olmaksızın intihar etmeyi seçti. Roma'ya dönerek Augustus Caesar adını alan Octavianus, 500 yıl sürecek olan Roma imparatorları silsilesini başlattı.

Publicola ve Sosius, Agrippa'nın ve Octavianus'un gemilerini Antonius'un merkezden uzaklaştırarak, Kleopatra için bir gedik açmaya çalıştılar. Sosius geri çekilerek Octavianus'tan kurtulurken, Publicola'nın filosu Agrippa'ya yenildi. Arruntius'un gemilerini yarmaya çalışan Antonius gemilerin arasından geçen Kleopatra'ya daha sonra yetişti.

7

Teutoburg Ormanı

Tarih: İS 9 sonbaharı Yer: Kalkriese, Almanya

Savaş meydanında askerlerin kemikleri sağa sola saçılmış haldeydi, her kemik yığını bir askerin mevzide direnirken ya da kaçmaya çalışırken vurulduğu yeri gösterir gibiydi. Araya at kemiklerinin karıştığı kırık silah parçaları vardı, insan kelleleri çevredeki ağaçların gövdelerine çivilenmişti.

TACITUS, ANNALS, 1.61

Sağda Bir muzrağın demir ucu. Bazı Germen savaşçılar yalnızca, ateşte sertleştirilmiş tahta uçlar kullandırı.

Altta Sonradan yapılmış bir savunma çiti. Bu tahkimli yapı, Arminius'un titiz planlamasının göstergesidir. Romalılar'ın donanım ve eğitim üstünlüğünü geçersiz kılacak arazi seçimi de bunu yansıtır.

Roma imparatoru Augustus İS 1. yüzyılın başlarında Germen topraklarını denetim altına almaya çalıştı. İtalya'nın yanı başında bulunan eğdirilmemiş bir Germen bölgesinin varlığı rahatsızlık verici bir unsurdur. Augustus da, Ren Irmağı'nı izleyen mevcut sınır yerine, Elbe Irmağı boyunca uzanan bir savunma hattının daha kolay korunacağı kanısına varmış olmalıydı herhalde.

İS 9'a doğru Germen toprakları yeterince zaptırdı altına alınmış görünmeli ki, Augustus, asil görevi bu eyaleti Romalılaştırmak olan bir vali atadı. Bu kişi Suriye'nin eski valisi ve Augustus'un yeğeninin kocası Quintilius Varus'tu.

Varus'un komutası altında üç lejyon (XVII., XVI-II. ve XIX.) vardı. Ayrıca, bazı Germen kabileleri Roma'yla ittifak halindeydi. Askeri deneyim edin-

mek için Roma lejyonlarında görev alan genç Germen soylularından biri de Çeruski kabile reisinin oğlu Arminius'tu.

Varus, anayurdunun yağmalanmasından dolayı Arminius'un sıkı bir Roma düşmanı kesildiğinin farkında değildi. Varus'un Germen eyaletine vardığı andan itibaren, Arminius, kabileleri birleştirmek ve bu Roma yöneticisini devirmek için gizli tertiplere girişti.

Bu kabileler Varus'a bir heyet göndererek, kendi topraklarına garnizonlar kurulmasını istedi. Varus teklifi seve seve kabul etti ve gönderdiği birliklerle, ana kuvvetlerini zayıflatmış oldu. Sonunda, Arminius İS 9'da eyaletin uzak bir kesiminde sıkıntılar yaşandığına dair haberlerin Varus'a ulaştırılmasını sağladı. Vakit sonbahardı. Anlaşıldığı kadarıyla, Varus bütün ordugâhıyla kışlık merkeze giderken yöreye uğrayıp sorunu halletmeye karar verdi. Bir başka Germen önderi Segestes, ateşli yakarışlarla Varus'a, Arminius'a güvenmemesini belirtti ama sözleri kulak ardı edildi.

Muharebe

Arminius'un rehberleri Romalılar'ı yanlış yola saptırdı. Ardından Germenler saldırıya geçti. İlk başta bunlar ciddi direniş belirtisi karşısında çözülen pusular biçiminde olduğu için, tehdit ufak çaplıymış gibi göründü. Romalılar zirhli, donanımlı ve eğitimliydi. Birçok Germen ise çıplak dövüşmekteydi. Bazı savaşçıların kılıçlı olmasına karşın, diğerlerinin tek silahı kaba bir mızrakta (*framae*) ve bazen bunların uçları ateşte sertleştirilmiş tahtadan ibaretti.

Ama Romalılar gümr orman içinde tedirgindi ve bir dizi sağanak daha da perişan duruma düşmelerine

yol açtı. Bugünkü Kalkriese'nin yakınında, Osnabrück'ün kuzeyine düşen Wiehen tepelerinin eteğinde, Arminius bir pusu kurmuştu. Burada orman, içine girilemez bir bataklıkla neredeyse kenarına kadar uzanmaktaydı. Germenler saldırıya geçtiği zaman, Roma ordusu orman ile bataklık arasında kalan dar kara şeridinde yakalandı.

Romalılar'ın ormana geçişi bir setle kapatılmıştı. Bu kısmen siperlerin yer aldığı ama çoğunlukla ağaçlar arasına örülmüş dallardan oluşmuş bir çitti. Germenler'in davar sürülerinin dağılmasını önlemek için kullandığı ağıl duvarı gibiydi. Romalılar muhtemelen daha ilk saldırıyla kümelerle ayrıldı ve bir türlü eşgüdüm sağlayamadı. Düzensiz çatışmalarda ve birkaç gün devam eden süre avı tarzında bir çarpışmada, tuzağa düşmüş Romalılar tam bir kırına uğradı.

Sonuç

Varus öldürüldü ya da kılıcının üzerine atlayarak intihar etti. Diğerleri de aynı yolu izledi, çünkü Germenler tutsaklara dehşet verici davranışlarıyla nam salmışlardı. Sonunda, tek bir Romalı bile sağ kalmadı. Çarpışmaya dair bilgilerimiz kalıtlardan çıkarılan yorumlara dayanır ve bunların ilki bizzat Romalılar'ın birkaç yıl sonra olay yerinde yaptığı incelemidir. Bu incelemede üst düzey Roma subaylarının gelişigüzel kurban edildiği ve ölümlere ait kemiklerin etrafa saçıldığı yerler bulundu.

Faciannı yaşadığı yer zamanla unutuldu. Sonunda Detmold'un güneyine düşen Hiddesen'de çarpışmayla

Üstte Teutoburg Ormanı'nda bulunmuş Roma yüz miğferi.

ilgili büyük bir anıt dikildi. Anıt amatör arkeolog Binbaşı Tony Clunn'un yakın dönemde yerini keşfettiği Teutoburg Ormanı'na 50 km uzaktaydı. Clunn bir çarpışmaya işaret eden Roma yapımı metal eşyalar buldu ve profesyonel arkeologlar burasının *Varusschlacht*, yani Varus'un lejyonlarının yok edildiği yer olduğunu doğruladı.

Arminius'un zaferi Kuzeybatı Avrupa'ya Latin kültüründen çok Germen kültürünün egemen olmasını getirdi. Bu da, sonraki Avrupa tarihini ve böylece dünya tarihini derinden etkiledi.

Altta Daha bol arkeolojik buluntuları gösteren sarı lekeler, direniş güçlerinin kurulmasından önce Romalılar'ın iki kez çitleri aşmaya çalıştığına işaret ediyor.

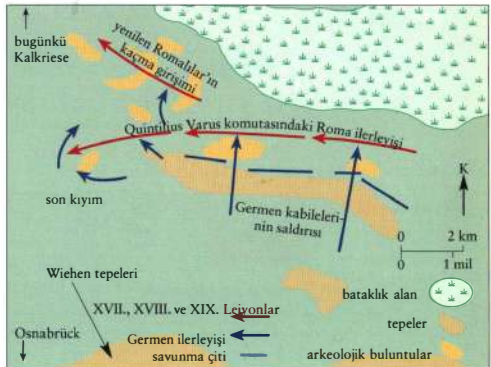
TARAFLAR

Germenler

- Yaklaşık 35.000 asker
- Komutan: Arminius
- Kayıplar: Bilinmiyor

Romalılar

- 20.000 asker
- Komutan: Publius Quintilius Varus
- 20.000 ölü, ayrıca 3.000 kadar sivil

8

Adrianopolis (Edirne)

Tarih: 15 9 Ağustos 378 Yer: Bugünkü Edirne, Türkiye

Derken, iki muharebe hattı birbirine doğru atıldı. Sanki iki geminin pruvaları çarpışmışçasına, deniz dalgaları gibi ileri geri savruldu. Sol kanadımız arabalara kadar ilerlemişti ve gerekli desteği aldığı takdirde daha da bastıracaktı.

Ama diğer süvariler onları tek başına bıraktı. Düşmanın sayıca üstünlüğü karşısında sıkıştılar, baskıdan bunaldılar ve büyük bir surun harabeleri gibi sapır sapır döküldüler.

AMMIANUS MARCELLINUS 31.12

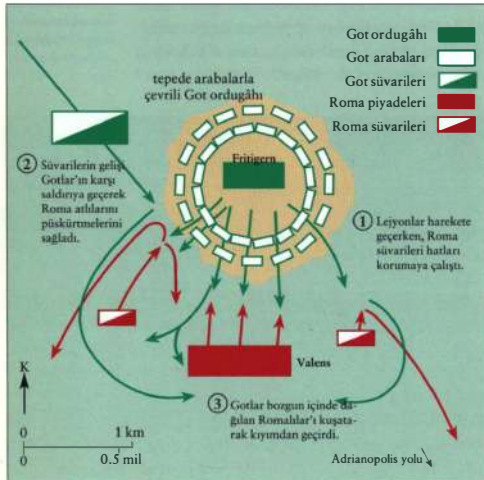
Gotlar'ın tepedeki araba kalesini inatla savunmalarına karşın, Romalılar zaferden emindi, ta ki muazzam Got süvarisi gücü beklenmedik biçimde ortaya çıkıncaya kadar.

Doğu Roma imparatoru Valens, 15 376'da Gotlar'a Tuna'yı aşma ve Roma imparatorluğu topraklarına yerleşme izni verdi. Gotlar, Orta Asya'dan batıya doğru yayılan Hunlar'dan kaçıp sığınacak bir yer bulmak peşindeydi. Romalılar'ın beklentisi ise metruk alanların vergi ödeyecek ve orduya asker verebilecek köylülerle yeniden iskân edilmesiydi. Fakat Romalı memurların yerleşme bedeli konusundaki ağırlıklılığı ve rüş-

vetçiliği Gotlar'ı imparatorlukla savaşmaya kıskırttı.

İki yıl sonra, Gotlar'a bir türlü boyun eğdirilemeyince, Valens savaşı bizzat bitirmek için sefere çıktı. Yanına 40 bin kıdemli piyade, ayrıca toplam 20 bin mevcut ağır süvarilerin, atlı okçuların ve Arap izcilerin yer aldığı karma birlikler aldı.

Ağustos başlarında Gotlar'ı Trakya'da, Adrianopolis (Edirne) yakınında yakalayan Valens'e, bu sırada Batı Roma imparatoru Gratianus'un ve kendi komutanı Sebastianus'un barbarlara karşı elde ettiği zaferlere ilişkin cesaret verici haberler geldi. Dahası, keşif kolları, düşmanın gücünün beklenden çok daha az, çoğunluğu piyade olmak üzere 10 bin dolayında olduğunu bildirdi. Got önderi Fritigern'in elçiler gönderip Valens'ten barış iste-

TARAFLAR

Gotlar

- 60.000 asker, 50.000'i süvari
- Komutan: Fritigern
- Tahminen 2.000 ölü

Romalılar

- 60.000 asker
- Komutan: İmparator Valens
- 40.000 ölü, Valens dahil

mesi de sanki zayıflıklarını doğrular gibiydi.

Valens zaferden emin olduğu için, Fritigern'in teklifini geri çevirdi. Danışmanlarının takviye birlikleri için bekleme yönündeki ısrarına rağmen, imparator düşmanla bir an önce kapışmaya kararlıydı. Adrianopolis'ten 9 Ağustos 378'te yola çıktı ve birkaç saatlik yürüyüş mesafesindeki Got ordugâhına ulaştı. Burası *laager* denen arabalarla çevrili bir tepeydi. Gotlar yeni müzakerelere girişti ve Romalılar'ı biraz daha geciktirmek için tepenin etrafındaki tarlaları ateşe verdi. Sonunda, Roma piyadesi gecikmenin verdiği gerginlikle kendi başına saldırıya geçti.

Bu eşgüdümüş hücum boşa çıktı ama kıdemli Roma askerleri toplanıp yeniden düzene girdi ve hâlâ zaferden emin bir biçimde ileri atıldı. Çarpışmanın bu aşamasında, Gotlar'ın oyalama çabalarının nedeni birdenbire ortaya çıktı. Got ağır süvarilerinin baskın ya da yağma yüzünden mi ortaklıkta olmadığı hâlâ meçhuldür. Ama 50 bin mevcutla anırsız belirmeleri Roma ordusunun moraline sarıncı bir darbe indirdi.

Tamamen düzensiz durumdaki Roma süvarisi daha ilk hücumda dağıldı. Yeni tehditle piyadenin de dengesi bozuldu. Got süvarilerinin yaklaşması üzerine, arabaların ardından çıkan Got piyadelerinin saldırısıyla birlikte, tepeden aşağıya Roma ricatı bir bozguna dönüştü. Ammianus Marcellinus manzarayı şöyle anlatır:

"Bütün o vaveyla ve hengâme arasında, baskınım ve tehlikenin bitkin düşürdüğü piyadelerimizde ne dövişecek mecal, ne de plan yapacak zihinsel meleke kaldı, mızrakları sürekli çarpmaların

etkisiyle kırılınca, mecburen kılıçlarına başvururdular. Yığılmış düşman saflarının ortasına kılıçlarıyla daldılar. Ölüme sıksamışçasına cesurdular çünkü hiç kurtuluş umutları yoktu. Canlarını olabildiğince pahalıya satmaya çalışırken, yerdeki kan dereciklerine kapaklanıp sürüklendiler... Sonunda, etrafa bakınca kesik ve cansız cesetler dışında hiçbir şey görülmez hale geldi."

Komutan Sebastianus askerlerini toparlamaya çalışırken öldürüldü. Efsaneye göre, Got süvarilerinin kovaladığı Valens bir çiftliğe sığındı ve Gotlar hayatı merhametlerine kalmış bu kişinin kimliğini bilmeden evi içindikilerle birlikte yaktı. Olayın doğruluğunu saptayabilecek durumda değiliz ama Valens'in çarpışma sırasında ya da hemen sonrasında can verdiği kesindir.

Aziz Ambrosius "bütün insanlığın sonu, dünyanın sonu" diye ağıt yakmıştı. Ammianus ordunun ancak üçte birinin kaçtığını belirttiğine göre, Roma kayıpları 40 bin mertebesindeydi. Bu, Cannae'den (bak. s. 32) sonra yaşanan en büyük Roma askeri faciasıydı ve imparatorluk bunun sarıntısını asla atlatamadı.

Üstte Germenler ile Romalılar arasındaki çarpışmanın tasvir edildiği Ludovisi Lahdi. Sağ üst köşede bir kolu yana açık Roma atlısının IS 251'de ölen İmparator Decius'un oğlu Hostilianus olduğu saptanmıştır.

Üstte-solda Valens'in portresinin yer aldığı gümüş madalyon, Trier, IS 367-75. İmparator I. Valentinianus'un küçük kardeşi olan Valens, mali konularda askeriğe oranla daha iyi bir yöneticiydi.

Ortaçağ Dünyası

Toprak ve insan kazanma açısından bu dönemin en dinamik askeri güçleri Batı Avrupa'nın feodal süvarileri değildi: Hastings'te (1066) üstün gelirken, Bannockburn (1314), Crécy (1346) ve Agincourt'ta (1415) yenilgiye uğradılar. Sahne- de öne çıkanlar, yeni güçler olan 7. yüzyılın İslam Arap orduları ile 13. yüzyılın Moğollar'ıydı. Mısır, Suriye, Mezopotamya, İran ve Kuzey Afrika'yı, ardından İspanya'nın büyük bölümünü ele geçiren Araplar ancak Fransa'nın batı kesimindeki Poitiers'de (732) durdurulabildi. Müslümanlar bir daha o kadar kuzeye akınlar düzenlemedi. Bu Müslüman ilerleyişinin etkisi bugün hâlâ görülebilir.

Moğollar yalnızca Çin'i değil, İran, Mezopotamya ve Güney Rusya'yı da ele geçirdiler. Doğu Avrupa içlerine ilerleyerek, Liegnitz'te (1241) bir Alman-Leh ordusuna karşı zafer elde ettiler. Sayıca üstün Moğollar'ın temel taktiği kanatlardan okçuların yaylım atışı tuttuğu hasımlarını süvarilerin çevirme hareketiyle kuşatmaktı. Ertesi yıl Büyük Han'ın ölüm haberi üzerine, Moğollar Avrupa'dan çekildi. Bir başka Moğol kuvveti 1260'ta Suriye'de Halep ve Şam'ı ele geçirdi ama Nasıra'nın güneydoğusuna düşen Ayn Calut'ta, sayıca üstün Mısır Memlük ordusuna yenildi. Çin'deki Moğol hanedanının Japonya'yı istila girişimi Hakata Koyu'ndaki (1281) yenilgiyle boşa çıktı. Kendisine Moğollar'ı örnek alan Aksak Timur (1336-1405) bütün Orta Asya'yı istila etti, Delhi'yi yağmaladı, Şam ve Bağdat'ı aldı. Bütün dünyayı fethetme tasarsına ilişkin söylentilerin dolaştığı 1402'de, Osmanlılar'ı Ankara'da ezici bir yenilgiye uğrattı.

Buna karşılık, Batı Avrupa devletlerinin nüfuzlarını yayma girişimleri Doğu Avrupa ve Akde-

Bayeux Duvar Halısı'ndaki bu ünlü sahnede, İngiltere kralı Harold'un ölümcül yara almış balde doğru ve Hastings çarpışmasının Norman istilacılara yenilgiyle bittiği görülüyor.

Trier Apocalypse'sın (8.-9. yüzyıllar) erken Ortaçağ askerlerini gösteren bir sayfası. Roma mirasını devralan Ortaçağ hükümdarları, en seçkin vasalları oluşturduğu bir maviyete bağımlıydı. Romalılar'la karşılaştırıldığında, askeri kuvvetler küçük, daha az eğitilmiş ve çoğu kez devlet iktidarının kamusal ifadesinden çok, toplumsal iktidarın "özelleşmiş" ifadesiydi. Dahası, birliklere nakit para ödenmediği için, harekât ancak dağıtılacak ya da yağmalanacak arazi sağlandığında "işlerlik" taşırdı.

niz'le sınırlı kazandı. Haçlılar Hattin'de (1187) bir başka Müslüman hükümdara boyun eğdi. Kürt komutan Salâhaddin (1138-93) bu zaferden sonra Mısır'ı, Suriye'yi ve Filistin'in büyük bölümünü ele geçirirken, komutanları Yemen, şimdiki Sudan ve Tunus'a kadar ilerledi. Haçlılar Filistin'de tutunamazken, Bizans (Doğu Roma) da mevzilerini koruyamadı. Malazgirt'te (1071) Selçuklu Türkleri karşısındaki çarpıcı yenilgiyle başlayan süreç 1453'te Konstantinopolis'in (İstanbul) düşüşüyle noktalandı. Osmanlılar bu arada Niğbolu (1396) ve Varna'daki (1444) can alıcı zaferlerle Yunanistan'ı, Bulgaristan'ı ve Sırbistan'ın büyük bir bölümünü de topraklarına katmışlardı.

Batı Avrupalılar kıtanın ortasındaki toprakları ellerinde tutmakta daha başarılı oldular. Macarlar'ın yenilgiye uğratıldığı Lechfeld'de (955) ağır Alman süvarisi kilit bir rol oynadı. Batı Avrupa savaş tarzının ayırıcı bir özelliği olarak, bu süvariler yay ve ok değil, başta kılıç olmak üzere yakın dövüş silahları kullanmaktaydı.

Avrupa içinde Franklar'la birlikte şövalyelerin, şatoların ve kuşatma tekniklerinin ortaya çıkması, bunlara başvuran hükümdarların hem iç hasımlara karşı hem de sınırlarda bir ölçüde nüfuz kazanmalarını sağladı. Şatoları kuşatmaya ve savunmaya büyük bir katkıda bulunan piyadeler, muharebede de önemli bir unsur haline geldi. Hastings

(1066) piyadenin önemini açıkça gösterdi. Gelişkin bir askeri sistemin rahatça zafere ulaşması, Norman süvarisinin İngiliz piyadesini kolayca yenmesi gibi bir durumun söz konusu olmadığı bu muharebede, iki etkili sistem arasında sıkı bir mücadele yaşandı ve ortaya çıkan sonuç kesin olmaktan uzaktı. Harold bir tepenin yamaçlarında sağlam bir savunma konumu olarak, Norman süvarisine karşı koruma sağladı. Daha sonra, İngiliz muhafızlarının kalkan duvarı, Normanlar'ın gerçek ya da sahte ricatlardan yararlanmaya dönük hamleleriyle bozuldu ve neticede İngiliz mevzileri yıkıldı.

Kargıcıların Bannockburn'de (1314), okçuların da Crécy ve Agincourt'ta zafere katkılarıyla birlikte, piyade daha seçkin bir yer kazandı. Bu çatışmalar birer iç savaş olduğu kadar, ön-uluslar arasında birer muharebeydi: İskoçlar'ın bir bölümü İngiltere kralı II. Edward'ın yanında, bir bölümü ise karşısında yer aldı. Fransızlar da, Fransız tahtı üzerinde hak iddia eden İngiltere kralı V. Henry'ye karşı tutumda bölündü. III. Richard'ın Bosworth'teki (1485) yenilgisinde görüldüğü gibi, böyle iç savaşlarda siyasal etkenler önemli bir rol oynadı. Komuta becerileri de muharebede önemliydi. Bannockburn'de İngilizler okçularını çok kötü yönetirken, İskoç kargıcılar iyi seçilmiş arazide İngiliz süvarilerini bozguna uğrattı.

Poitiers

9

Tarih: y. 732 Yer: Fransa'nın ortabatai kesimi

İsa'nın yardımıyla [Charles Martel] çadırlarını başlarına yıktı, sıkı biçimde peşlerine düşerek onları önüne kattı, çöken saflarını darmadağın etti ve Abdurrahman'ın çarpışırken can vermesi üzerine ordularını helak ederek, bu saldırının hiddeti önünde titreyen anızlar gibi sağa sola savurdu. İsa'nın kudretini almışçasına onları helak etti.

THE CHRONICLE OF FREDEGAR, y. 732

Bu çarpışmada Frank krallığının saray nazırı Charles Martel (y. 688-741) bir Müslüman ordusunu yendi ve başında bulunan Endülüslü valisi Abdurrahman el-Gafiki'yi öldürdü. Bir Germen halkı olan Franklar, 5. yüzyıldan itibaren Ren ve Loire ırmakları arasındaki bölgeye yerleşmiş ve Merovenj hanedanının mensup krallarının yönetimi altında çevredeki topraklara egemen olmuşlardı. Merovenj hanedanının iç çekişmelerle zayıflaması üzerine, saray nazırı unvanını üstlenen büyük soylular iktidara el koydu. Hz. Muhammed'in ölümünün (632) ardından Müslümanlar'ın Akdeniz'i fethi dalgası sırasında, Müslümanlar 711'de İspanya'yı da ele geçirdi. Bu döneme ilişkin kaynaklarımız yetersizdir ve hatta Poitiers çarpışmasının yılı bile belirsizdir. Sonraki yüzyıllarda yazılmış Endülüslü kaynakları 732 tarihini verirken, dönemin İspanyol Hristiyanları'nın 754 *Vakayinamesi* muhtemelen Ekim olmak üzere 733 ya da 734 sonları gibi bir tarih öngörür.

Hazırlıklar ve çarpışma koşulları

Charles Martel saray nazırlığını verasetle geçen bir makama dönüştürmüş Arnulfing klanına mensup ve bu görevi üstlenince, Merovenj IV. Theuderic'i (721-737) onursal bir role iterek, fiilen Frank hükümdarı oldu. Her makam devrinde Arnulfing ailesi içinde ortaya çıkan sert iktidar mücadeleleri, öteden beri yönetilen çevre bölgeler üzerindeki Frank egemenliğini zayıflatmıştı. Zengin Akitanya'yı elinde tutan Dük Eudo, Endülüslüler'in Pireneler'i aşarak akınlar yapmaya başladığı 720'ye kadar Charles'a kafa tuttu. Toulouse çarpışmasında (720/721)

büyük bir Müslüman ordusunu yenmekle birlikte, Müslümanlar'ın 725'te Autun'a dönük akınlarını, ertesi yıl Carcassonne ve Nîmes'in düşüşünü önleyemedi. İspanya'nın Berberi ve Arap fatihleri arasındaki ayrılıklardan yararlanmak amacıyla kızı Munnuz'a'yı bir Berberi kabile reisiyle evlendirmesi büyük çaplı ama başarısız bir ayaklanmaya yol açtı. Arap valisi Abdurrahman'ın misilleme amacıyla muhtemelen 733'te Akitanya'ya karşı geniş çaplı bir akın düzenlemesi üzerine, Eudo artık Charles'tan yardım istemek zorunda kaldı.

Çarpışma

Charles çoğunlukla Franklar'dan oluşan ama Burgonyalılar'ın da yer aldığı büyük bir ordu topladı ve Poitiers'den kuzeydeki Tours'a doğru ilerlemekle olan Abdurrahman'ın karşısına çıktı. Her iki taraf da tahkimli ordugâhlar kurdu. Ama ne yazık

Bu atlı okçu gibi hafif süvariler İslam ordularında varolan bir unsurdur ama Poitiers'dekilerin çoğu muhtemelen Frank düşmanları gibi yaya dövülmüştü.

Müslüman istilacılar elbette Hristiyan kırsal kesimini yağmaladı ama Franklar'a karşı elde edecekleri büyük bir zafer fetih yolunu açabilirdi.

ki, bir Müslüman kuvvet ile önemli bir Kuzey Avrupa gücü arasındaki bu ilk çatışmanın nasıl geçtiğine dair hiçbir bilginiz yok. Fredegar'ın takiple ilgili anlatımından alıntı Batılı bakış açısını yansıtırken, 754 Vakayinamesi Franklar'ın istilacılara sıkı karşı koyduğu saptaması dışında çok az şey ekler. O dönemde Frank ordularının merkezinde feodal beylerin iyi donanımlı ve çoğunlukla atlı maiyetleri yer alırdı. Bunlar at sırtında ya da yaya mızrak, kılıç ve yay kullanarak dövüşür, yetersiz donanımlı piyadelerden oluşan daha büyük kuvvetlerle desteklenirdi. On dokuzuncu yüzyıl sonlarının Alman yazarlarından Brunner, Arap ordusunun büyük ölçüde süvarilerden oluştuğunu ve Charles'ın zaferini ağır süvariye, şövalyelere ve "şok" taktiklere borçlu olduğunu ileri sürer. Ama günümüz tarihçileri bu gelişmenin 10. yüzyıl başlarından önce ortaya çıkmadığı kanısındadır. Endülüslü ordularında Arap hafif süvarisinin önemli olduğu kesinlikle doğru olmakla birlikte, piyade de kilit bir unsurdur. Yani, iki ordu arasında köklü bir farklılık yoktu.

Çarpışmanın önemi

Fredegar'a bakılırsa, Charles kesin bir zafer elde etmişti. Oysa Abdurrahman'ın öldürülmesine rağmen, Müslüman ordusu İspanya'ya çekilirken siste-

TARAFLAR

Franklar

- Komutan: Charles Martel

Araplar

- Komutan: Abdurrahman (İspanya'dan gelen Müslümanlar ve Berberi ordusu)

Sayılar bilinmiyor. Her iki tarafın esas olarak yaya dövüştüğü ve saflarındaki hatırı sayılır atlıların muhtemelen sistematik biçimde kullanılmadığı sanılıyor. Franklar'ın düşman saldırısına sanki yere çöküşüne karşı koyduğunun söylenmesine karşın, çarpışmaya ilişkin bilgilerin hiçbirisi kesin değildir. Çarpışmanın yeri ve yılı bile tartışmalıdır.

matik bir yıkıma girişti. Dahası Charles, Akitan'ya ya da Eudo'nun oğullarına boyun eğdiremedi. Bölgedeki Arnulfing yönetimi ancak Charlemagne (768-814) döneminde sağlamlaştı. Müslümanlar bir daha bu kadar kuzeye akınlar yapmadılar. Ne var ki, Narbonne ve kıyı kentleri üzerindeki denetimle Provence bölgesindeki varlıklarını korudular. Charles'ın 737 ve ardından 739'daki saldırıları çok az başarı sağladı.

Önceki kuşaklar Poitiers çarpışmasını İslam'ın durdurulduğu ve Batı Hristiyan dünyasının kurtarıldığı dönüm noktası olarak görür ve 718'de Konstantinopolis'e yönelik son Arap saldırısının başarısızlığını pekiştirici bir gelişme sayardı. Daha yakın dönemde benimsenen görüş ise 732/733 Arap seferinin ilk ciddi direniş belirtisi üzerine vazgeçilen bir baskın olduğu ve belirleyici mücadelenin Provence üzerindeki denetim için sürüncemeli ve karanlıkta kalmış savaşlarda verildiği yönündedir. İslam istila dalgası her zaman kendi gücünün yanı sıra, düşmanlarının bölünmelerinden ve zayıflıklarından da yararlanmıştı. Araplar Provence bölgesinde Arnulfing hanedanına düşman olan Marsilya Dükü Maurontus'tan destek almaktaydı. Poitiers'deki bir Arap zaferi benzer bir yolu açabilirdi. Müslüman valinin bizzat komuta ettiği güçlü bir ordunun varlığını unutmamak gerekir. Charles tutunmaya çalışan bir savaş beyiydi ama 732'de boşa çıkardığı Müslüman saldırısının zafere ulaşması çok ciddi sonuçlar doğurabilirdi.

Lechfeld

10

Tarih: Ağustos 955 Yer: Augsburg civarı, Güney Almanya

İrmak geçitlerine gelenler, aralıklara doldurulmuş adamlarımızca suya atıldı, geri kalanlar kılıçlarla biçildi. Karşı yakaya ulaşmayı başaranlar ise sahillerde nöbet tutan adamlarca öldürüldü.

AUGSBURG'LU GERHARD, VITA SANCTI UODALRICI, Y. 985

A lman kralı I. Otto'nun kuvvetleri 955'in Ağustos ortalarında yırtıcı süvari okçulardan oluşan çok büyük bir Macar ordusunu yok etti. Yarı-göçebe yaşam tarzları ve askeri taktikleri açısından Hunlar'a, Avarlar'a ve (sonraki) Moğollar'a benzeyen Macarlar, 900 dolaylarında yerleştikleri Karpat Havzası ovalarından Batı Avrupa'ya yağma seferlerine girişiyorlardı. Bu talanlara en çok Almanya ve Kuzey İtalya'nın maruz kalmasına karşın, son derece hareketli Macar akıncıları zaman zaman Fransa, Güney İtalya ve hatta İspanya'ya kadar ulaşıyordu. Ancak 955'te uğradıkları feci yenilgi bu sızmalara son verdi. Seferin önderleri Bulku ve Lel yakalanarak asıldı ve askerlerinin çoğu çarpışmada öldürüldü.

Çarpışmanın tarihi ve yeri

Dönemin Aziz Galluz Yıllıkları'nda yer alan Aziz Laurentius Günü'ne bir göndermeden dolayı, Lechfeld çarpışmasının tarihi 10 Ağustos olarak verilir. Ama dönemin iki güvenilir kaynağı, keşiş Corveyli Widukind ve rahip Augsburglu Gerhard, aynı kitaptaki bir başka göndermede uyuşarak, Macarlar'ın izleyen günlerde çok sayıda küçük çatışmayla imha edildiğini belirtir. Dolayısıyla, Lech Irmağı'nın geniş ovası Lechfeld'deki bu feci yenilgi yalnızca Aziz Laurentius Günü'nde gerçekleşmiş olamaz, belirleyici muharebe Macarlar'ın Bavyera üzerinden anayurtlarına varmak üzere doğuya doğru kaçışları sırasında yapılmış olmalıdır.

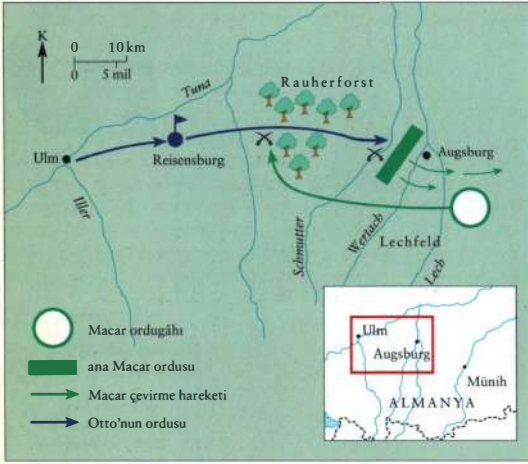
Çarpışma için yığınak

Macarlar yaz ortalarında istilaya giriştiler. Almanya'daki isyanlardan yararlanarak, Otto'nun kuvvetlerini belirleyici bir çarpışmaya çekmeyi umuyorlardı. İstilacılar Tuna'nın güneyinde Bavyera'yı hızla geçtiler, Lech Irmağı'nı aşıtlar ve komşu Schwaben Düklüğü'ndeki Iller Irmağı'na yöneildiler. Ardından geriye dönerek, 100 km genişliğinde bir şeridi yakıp yıktılar ve Ulrich'in yönetimindeki piskoposluk merkezi Augsburg'u kuşattılar. Piskoposun biyografisini yazan Gerhard, onun kenti kahramanca savunduğunu ve bunun daha sonra aziz mertebesine çıkarılmasında bir etken olduğunu aktarır. Bu arada Otto kuvvetlerini Ulm'da top-

Solda Dönemin bir heykelinde I. Otto, Magdeburg.

Altta Sugeçirmiz kılıfı içinde tam gerili bileşik yayla donanmış Macar savaşçı.

Macarlar çevirme girişiminin boşa çıkmasından sonra, sahte bir ricatla Otto'nun kuvvetlerini atlı okçulara elverişli arazi yapısına sahip Lechfeld'e çekmeye çalıştılar. Alman kralı bu oyuna gelmedi.

ladı ve Augsburg'un batısındaki çorak araziden yürüyüşe geçti.

Kralın ilerleyişini haber alan Macar önderler, kuşatmayı kaldırdı ve kuvvetlerini, kurtarma konvoyunu karşılayacak biçimde yerleştirdi. Augsburg'un batısındaki ormanlık bir bölge (Rauherforst), Almanlar'ı, uzaktan düşmana ok yağdırma taktiğini esas alan Macar okçulardan korudu. Ama aynı zamanda Almanlar'ın görüşünün de engellenmiş olması ki, bir Macar müfrezesi aradan süzülerek Otto'nun birliklerinin arkasına geçti. Bunlar ordu yüklerini koruyan bir Bohemya birliğini yok ettikten sonra, konvoyun ucundaki iki Schwaben lejyonuna saldırdı. Kralın damadı Conrad'ın sıkı bir karşı saldırıya geçerek, çevirme kuvvetini püskürtmesiyle facia önlendi.

Asıl çarpışma

Arkadaki bu tehditten kurtulan Otto, askerlerini düzene koydu ve Augsburg yolu üzerindeki başlıca Macar kuvvetine karşı cepheden bir ağır süvari hücumuna girişti. Bunu izleyen ve genellikle "asıl çarpışma" denen dövişü artıran iki kaynak vardır. Hücumla katılmış olanların kendi başlıca açılışlarıyla verdikleri bilgilere dayanarak yazan

Widukind, Macar kuvvetlerinin paramparça edildiği kaotik bir göğüs göşse kavgayı anlatır. Ağır donanımlı Alman süvarilerinin hafif süvari okçularıyla yakın menzilde savaşırken bir avantaj taşıması nedeniyle, birçok tarihçi Macar önderlerin hücum üzerine mevzilerinde kalmakla hayatı bir hata işledikleri kanısındadır. Gerhard ise olayları farklı bir perspektiften aktarır. Augsburg'un siperlerinde durmasına karşın, kentin 8 km batısındaki çarpışmayı görmesi mümkün değildi. Birbirine çarpan silahların sesini duymuş ve ardından Macarlar'ın düzgün bir sırayla gerisin geriye Augsburg'a doğru at sürüşüne tanık olmuştur. Hareketleri kuşatmayı tekrar başlatmak üzere döndükleri izlenimini veremekteydi. Bu nedenle, kentin yanından geçen atlıların Lech'i aştığını ve geniş Bavyera ovasına girdiklerini görmek Gerhard'ın içini rahatlatmıştı.

Gerhard'ın bu kaçış ilişkini anlatımı, Otto'nun askerlerini Lech'in doğusunda Macar taktiklerinin etkili olacağı ağaçsız bir araziye çekmeye yönelik sahte ricatla tutarlıdır. Ama Alman kralı hileye kanmadı. Onları kısa bir mesafeye kadar ihtiyatla izledi ve hava kararmadan önce Augsburg'a döndü. Ertesi sabah (11 Ağustos), Doğu Bavyera'daki ırmak geçitlerinin sığlıklarını ve aralıklarını koruyan adamlara çevik atlı kur-yeler gönderdi. Doğu Bavyera'daki tabyalara yerleşmiş diğer kuvvetlerin ertesi gün Macarlar'ı yok

TARAFLAR

Almanlar

- İyi donanımlı 8.000 asker, en az 1.000 ağır süvari dahil, Augsburg'u savunan yaklaşık 1.500 kişi, ırmak geçitlerindeki tabyalarda en az 3.000 Bohemya ve Bavyera ağır süvarisi
- Komutan: Kral I. Otto
- Artçı birliklere sürpriz saldırıda 3.000 asker (3 lejyon) öldürüldü, asıl çarpışmadaki ölü sayısı belirsiz

Macarlar

- En fazla 20.000 atlı okçu, 5.000 yaya asker
- Komutanlar: "Horka" Bulksu ve Le
- Çok az kişi sağ kurtuldu

Dedisti m&uentibus te significationem
ut fugiant a facie arcus.

ettiği yer Lechfeld değil, bu geçitlerdi.

Sonuç

Otto'nun kurtarma kuvvetinin ancak sekiz bin kişi olması nedeniyle, 10 binden fazla atlı okçunun yer aldığı bu Macar ordusunun imha edilmesini açıklamak zordur. Alman hükümdar Lechfeld'de Macarlar'ı yenmiş olsa bile, normal koşullar altında bu ele avuca sığmaz bozkır savaşçılarının yaralarını sarmak, güçlerini toparlamak ve yeniden akınlara girişmek üzere Karpat Havzası'na kesinlikle kaçabilmiş olması gerekir. Yüzyıllar sonra bir Macar vakanüvisi Simon de Keza, atalarının Otto'ya yenilmesini "havanın yağışlı olması"na bağlayacaktı. Gerçekten de, 955 Aziz Laurentius Günü'nden sonraki günlerde görülen şiddetli yağmur Otto'nun kesin zafere

rini açıklayıcı bir unsur sayılabilir. Atlı okçular fırtınalı havada çok etkili olamazlar çünkü hasas olan bileşik-geriye kıvrık yayları bozulur. Dahası, Tuna ve başlıca kolu Inn (sıklıkla Augustos'ta düşen) sel gibi yağmurlarla biriken suları Passau ile Viyana arasında dar şeride hızla yөнeltir. Sonuçta akarsu sistemine geri dönen bula-nık suların dolduğu böyle bir tıkalı akaçlama havzasında istilacıların tuzaga düşmesi kaçınılmazdır. Macarlar'ın ırmak geçitlerinde yaşadığı güçlükleri hem Gerhard'ın hem de Widukind'in vurgulamasına şaşmamak gerekir.

Lechfeld'in ardından Almanya'da düzeni yeniden sağlayan Otto, 962'de Kutsal Roma-Germen imparatoru olarak taç giyişine zemin hazırladı. Daha sonraları Batı'da genellikle bir Alman hükümdar bu unvanı taşıdı.

Ağır sıvıların başarılı hücumu karşısında tutunamayan hafif zırhlı Macar bozkır savaşçıları, çarpışma alanından kaçarken koruma çemberi sağlamak için bileşik yaylarıyla Part tarzı atışlar yapıyorlar.

11

Hastings

Tarih: 14 Ekim 1066

Yer: Sussex, İngiltere

Böylece bir tarafın farklı yolları deneyerek saldırdığı, diğer tarafın yere mülhanmış gibi sıkıca durduğu alışılmamış tarzda bir cenk başladı.

POITIERS'LI WILLIAM, DEEDS OF WILLIAM, Y. 1071

Dövüş becerisi 11. yüzyılda siyasal önderliğin esasıydı. William'ın bu mülhürde kendisini tam takım savaş zırhı içinde sunması buradan kaynaklanır.

İngiltere kralı Harold ile Normandiya dükü "Piç" William arasındaki bu çarpışma, İngiliz tahtındaki bir veraset krizinin sonucuydu: Geride vâris bırakmayan İngiltere kralı "Dindar" Edward (1042-66), "Uğursuz" Aethelred (978-1016) ile Norman dükük hanedanından Emma'nın oğluydu ve 1042'de İngiltere'ye çağrılana kadar Norman sarayında sürgün kalmıştı. Devlet işlerine yardımcı olmaları için, İngiltere'ye beraberinde Normanlar'ı getirmişti. Nüfuzlu İngiliz soylularından Wessex

kontu Godwin'in gücünden çekinen Edward, 1051'de onu ülke dışına sürdü ve çocukluktan beri tanıdığı akrabası Dük William'a tahtı bırakma sözünü verdi. Bunun üzerine İngiltere'ye saldırılar düzenleyen ve İngiliz toplumunun diğer ileri gelenleri arasında belirli bir sempati kazanan Godwin, bir yıl içinde tekrar iktidara döndü. Onun ölümünden (1053) sonra iktidar en büyük oğlu Harold'a geçti. İngiltere'nin en güçlü adamı Harold'ın konumunu güçlendiren bir unsur da kızkardeşi Edith'in Kral Edward'la evli olmasıydı. Tahtın bir başka adayı, geçmişte İngiltere ve İskandinav'ı yönetmiş Kral Knut'un (1016-35) soyundan gelen Norveç kralı Harald Hardrada'ydı (1047-66).

Tahta çıkmak isteyen birinin güçlü İngiliz aristokrasinden kabul görmesi şarttı. Başa geçmesine karşı çıkan bazı çevrelerin varlığına karşın, Harold muhtemelen en kabul edilebilir adaydı. Dahası, Edward ölümünden (5 Ocak 1066) önce onu ardılı olarak belirledi. Böylece Harold ertesi gün taç giydi. Gerek William, gerekse Harold'ın sürgündeki kardeşi Tostig'le ittifak kuran Harald Hardrada savaşta hazırlandı.

1066 seferleri

William'ın bütün Kuzey Fransa kaynaklarını kullanarak 7.000 kişilik bir ordu ve 776 gemi topladığını öğrenen Harold, bir İngiliz filosunu ve ordusunu Normandiya'dan gelen tehdidi karşılamak üzere güney kıyısına gönderdi. Fransız tahtında çocuk yaşta bir kralın oturması ve Anjou'daki çatışmanın kıtadaki potansiyel düşmanları tarafsızlaştırması, William için talihli bir durumdu. Dahası, ustaca bir diplomasiyle papanın bir papalık sancağıyla seferini kutsamasını sağladı. Norveç kralı Harald ve

Tostig, 300 gemilik donanmalarıyla York yakınında karaya çıkararak, kuzey kontlarını 20 Eylül'de Fulford Gate'te yenilgiye uğrattılar. Harold'ın ordusu erzak yokuşundan dolayı 8 Eylül'de dağılmıştı. Ama yanında tuttuğu bazı kuvvetlerle birlikte günde 40 km gibi büyük bir hızla kuzeye yürüdü. Norveç ordusuna 24 Eylül'de Stamford Köprüsü'nde düzenlediği ani baskında Harald ve Tostig'i öldürdü.

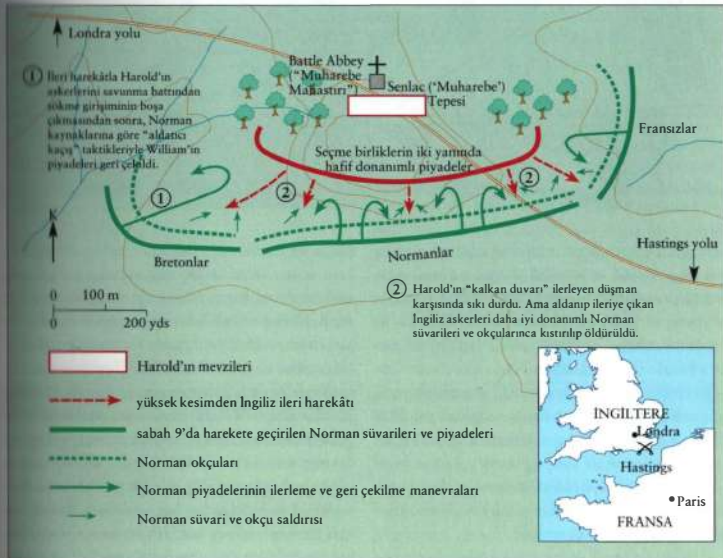
William'ın ordusu 28 Eylül gecesi Manş'ı aştı ve önce Pevensey, ardından Hastings'te üsler kurdu. William çabuk bir çözüme varmak açısından çarpışma yolunu aradığından, Sussex'i yakıp yıkarak Harold'ı kışkırttı. Londra'ya Ekim başlarında dönen Harold, belki de önceki zaferinin heyecanıyla saldırıya geçmek için can atıyordu. Takviye güçleri bekleyebilecek durumda olmasına karşın, hemen Hastings'e koştu.

Çarpışma

Harold yerel yükümlü askerlere Hastings'in kuzeyindeki "eski elma ağacı"nın orada kendisine katıl-

ma emrini verdi. Kaynaklar toplanan asker sayısının beklediği kadar olmadığını belirtir. Buna getirilen bir açıklama sadakatsizliktir. Ama asıl neden Harold'ın bir baskınla William'ı yakalama beklentisine karşın, yükümlü askerlerin toplanmakta ağır davranması da olabilir. Londra yolu boyunca ilerleyen Harold'ın ordusu, şimdiki "Muharebe Tepesi" olarak anılan sırta mevzi aldı. William'ın casusları bu konuşlanışı saptayınca, Norman ordusu tepenin eteğinde toplandı. İngiliz ordusu kanatlarını her iki tarafa korulara yasladığı için, William'ın askerleri hem süvariye hem de piyadeyi yavaşlatan bir bayır yukarı hücumla geçmek durumunda kaldı. Norman önderi çabuk bir zafere ulaşmalıydı. İngiliz direnişi sürdükçe kuvvetleri zamanla artacaktı. Aslında Harold'ın savaşma acelinesini tartışmalı kılan bir durumu bu.

Her iki taraf seçme birliklere dayanıyordu. William'ın şövalyeleri ve Harold'ın tımarlı askerleri aşağı yukarı aynı zincirli zırhı giyiyor, mızrak ve kılıç kullanıyordu. Savaş baltasını tercih eden İngiliz askerler de çoktu.

Üstte Üzenginin Asya bozkırlarından Avrupa'ya, belki de Arap dünyası üzerinden yayıldığı söylenebilir. Asıl önemi birincinin eyerde daha dengeli durmasını ve çok daha zorlu bir savaşıyla dönüşmesini sağlamasından gelir.

Solda Belki de Normanlar'a ani baskın girişiminin boşa çıkması yüzünden, Harold kanatlarını korularla koruma altına alarak, Senlac tepesinin sarp yamacına bir "kalkan duvarı" ördü. Böylece William'ın cepheden hücum dışında bir seçeneği kalmadı.

Bayeux Duvar Halısı'ndan bir sahne. Anglosakson "kalkan duvarı"yla karşılaşan Normanlar'ın sarı yamaca çıkışı yavaşladı. Her iki tarafın seçme savaşçıları aşağı yukarı aynı zırhları giyiyor ve benzer silahları kullanıyordu. Ama sağ uçtaki korumasız İngiliz okçusunun elinde basit bir yay var.

Ordular arasında önemli farklılıklar vardı. İngiliz tımarlı askerleri at sırtında yolculuk ederdi ama Harold'ın savunmaya dönük konumlanışı yaya dövüşme geleneklerini daha da pekiştirdi. Buna karşılık Normanlar'ın 2.000 süvariye sahip olması, onlara hareketlilik kazandıran bir etkeni. Seçme İngiliz birliklerini destekleyen hafif donanımlı yerel güçlerin askeri yararı tartışma götürürken, Dük William iyi donanımlı şövalyelerden ve paralı askerlerden oluşan bir kitle toplamıştı. Ayrıca, İngilizler'in belki de Harold'ın savaşma acelesinin bir sonucu olarak çok az okçusu varken, Normanlar büyük bir okçu gücüne sahipti.

Harold ön taraftaki tımarlı askerleriyle sırt bo-

yunca sık örgülü bir "kalkan duvarı" yarattı. William onları taciz etmek için okçuları ileri sürdü ama bunların bayır yukarı atışları çok az hasar verdi. Norman süvarileri ve yaya şövalyeleri üç bölüm halinde düzenlendi: Solda Bretonlar, merkezde Normanlar ve sağda Fransızlar. Çarpışma sabah 9 civarında başladı. Norman piyadesinin ilk hücumu püskürtüldü ve William en azından ricatın bir bozguna dönüşmemesi için, destek olarak süvarileri devreye sokmak zorunda kaldı. İngiliz sağ kanadı karşı tarafta düzensizliğe düşmüş gibi görünen Bretonlar'ı kovalamaya başladı. Ardından William'in öldüğüne dair bir söylenti yayıldı ama o, miğferini havaya kaldırıp çarpışma hattı boyunca dörtünale

koşturarak askerlerini topladı. İleriye çıkmış olan İngilizler kısıtılarak yok edildi.

Harold'ın tasarladığı bir genel ileri hareketin daha başta kardeşlerinin ölümüyle boşa çıkmış olması mümkündür. Norman kaynakları bu krizin yararlı bir savaş hilesini akla getirdiğini belirtir: İngilizler'i savunma hatlarından çıkarıp rahat öldürülebilecekleri açık alana çekmeye yönelik aldatıcı kaçış. Gün boyunca buna iki kez başvurulmuş olabilir. Ne var ki, çarpışma kalkan duvarının, hırpalanmakla birlikte devrilmediği bir patakla hali-ne büründü. Sonucu tesadüfî bir olay belirledi. Hava kararırken ve Normanlar son bir saldırıya hazırlanırken, Harold serseri bir okla gözünden

TARAFLAR

Normanlar

- 6.000-7.000 asker, 2.000 süvari dahil, okçular, tatar okçuları, ağır donanımlı yaya askerler, hareketli (ama kullanılmayan) donanma
- Komutan: Normandiya dükü "Piç" (sonraki lakabıyla "Fatih") William
- Kayıplar: Bilinmiyor

Anglosaksonlar

- 6.000-7.000 yaya asker, az sayıda okçu, hareketli (ama kullanılmayan) donanma
- Komutan: Kral Harold Godwinsson
- Kayıplar: Bilinmiyor

ölümcül bir yara aldı, İngilizler bocaladı ve son Norman hücumu William'a zafer getirdi.

Çarpışmaların nadiren bir saatten fazla sürdüğü bir çağda, Hastings'te her iki ordu da bütün gün dayanmıştı. Her iki komutan da birliklerine dikkate değer bir disiplini uygulamış ve eğer "aldatıcı kaçışlar"a dair Norman anlatımları doğruysa, William ordusunun hareketliliğinden yararlanma taktik becerisini göstermişti. Ama sonuçta, çoğu çarpışmada olduğu gibi, belirleyici etken şans: Harold'ın ölümü İngilizler'e uğruna dövüşülecek bir şey bırakmadı.

Çarpışmanın önemi

Hastings'teki zafer İngiltere'ye hâkim olmayı hemen sağlamadı. Ama taht için bariz bir adayın yokluğu karşısında İngiliz ileri gelenlerinin gönül-süzce kabul ettiği William 1066 Noel Günü taç giydi. Ardından ayaklanmalarla karşılaştı ve yönetimi ancak 1170' lerin başlarında sağlam temele oturdu. İngiliz tahtının yazgısını belirlemesi nedeniyle dönemin yazarlarının büyük ilgi gösterdiği çarpışma, harika bir nakış eserine, canlı görüntüleri halkın belleğine derin biçimde işleyen Bayeux Duvar Halısı'na da konu oldu. Dahası, alışılmamış biçimde, savaş alanı şimdiye kadar imar görmüş değildir. Bu nedenle William'ın zaferi anısına yaptırdığı manastır, çarpışmanın geçtiği yeri gösterir. Manastırın yüksek altarı tam Harold'ın öldürüldüğü noktadadır.

12

Malazgirt

Tarih: 19 Ağustos 1071 Yer: Malazgirt, Doğu Anadolu

Roma imparatoru tutsak alınıp düşman ordugâhına götürüldü ve ordusu dağıldı. Kaçmayı başaranlar bütün içinde ufak bir kesimdi. Geri kalan çoğunluğun bir bölümü esir alındı, gerisi katledildi.

MIKHAIL PSELLOS, *KHRONOGRAPHIA*, 1018-79

Bu 10. yüzyıl Ermeni oymasında bir Bizans ağır piyadesi tasvir ediliyor. Bizans ordusunda önemli bir unsur olan bu askerler, kumaş ya da deri tabana dikilmiş metal şeritlerden ya da pullardan oluşan bir zırh giyerdi.

Selçuklu sultanı Alp Arslan'ın (1063-72) Malazgirt'te Bizans imparatoru IV. Romanos Diogenes'i (1067-71) kesin yenilgiye uğratması, Anadolu'nun Türk egemenliğine girmesinin yolunu açtı ve sonuçta Bizans'ı Avrupa'dan yardım istemeye yönlelterek, 1095'teki Birinci Haçlı Seferi'ne zemin hazırladı.

Türkler ilk başlarda İslam dünyasının kuzey sınırına akınlar düzenleyen pagan bir bozkır halkıydı. Mahir atlı okçular olarak, birçoğu Bağdat halifesinin ve diğer Müslüman emirlerin hizmetine girdi. Uzun süreli temas Türkler'in İslam'a dönüşmesini sağladı. Zamanla Selçuklu ailesinin komutası altında Arap dünyasına yöneltiler ve 1055'te Bağdat halifesini denetim altına aldılar. Selçuklu ailesinin önde gelen mensubu sultan unvanını aldı. Selçuklu egemenliğinden rahatsız olan birçok Türk boyu Bizans'a saldırmaya başladı. Yeni Müslüman olmanın verdiği coşku, doğal akıncı hayat tarzları için bir dinsel örtü sağladı. 1057'de Melitene'yi (Malatya), 1059'da Sebasteia'yı (Sivas) yağmaladılar ve 1060'ın başlarına doğru Doğu Anadolu'yu kasıp kavurdular.

O sırada Bizans imparatorluğu güçlükler içindeydi. Güney İtalya isyancı Norman paralı askerlerinin tehdidi, Balkanlar ise bozkırlardan gelen Peçenekler'in saldırıları altındaydı. II. Basileios'un (976-1025) ölümünden kısa bir süre sonra Makedon hanedanının soyu tükenmiş ve kendi hanedanını kabul ettirebilecek başat bir imparator ortaya çıkmamıştı. Bu yüzden büyük soylu aileler arasında keskin çekişmeler vardı. En az otuz ayaklanmanın patlak verdiği 1028-57 döneminde, bunları bastırmak için birliklerin çekilmesi si-

Bizans ve Arap süvariler. Her iki ordunun sıkışık safları, dövüşte yarımdakine destek vermeyi gerektiren yakın çarpışma taktiklerini yansıtır.

nırları savunmasız bıraktı. Doğu Anadolu'da zayıf merkezi yönetim kargaşaya yol açtı. Çok sayıda Ermeni ve Süryani Hristiyan, Konstantinopolis'in dinsel birliği dayatma peşinde olduğu korkusunu yaşamaktaydı. İmparatorluk ordusu parçalı bir gücü ve bunun maliyeti son derece yüksekti. Askeri harcamaların kısılması ya da artırılması imparatorların keyfine bağlıydı. Büyük bir soylu ailenin başı olan X. Konstantinos Dukas (1059-67), ölüm döşeginde iktidarı, oğlu adına hüküm sürmek üzere karısına bıraktı. Ama karısı bölgesine zorlu bir dönemde kadın olarak sözünü geçiremeyeceği için, başarılı bir komutan olan Romanos Diogenes'le evlendi. Onu sırf bir vâsi gibi gören Dukas ailesi, iki oğlunun doğmasından sonra taht için çekinmeye başladı.

Hazırlıklar ve çarpışma koşulları

Romanos'un prestiji Türkler'in üstesinden gelmeyi başarmasına bağlıydı. Çevresi, Türk akınlarına son vermek için doğu eyaletlerini bir harabe-ye çevirmesini önerdiyse de, böyle bir şeye yanaşmadı. Bunun yerine Selçuklu sultanını akıncıları durdurmaya zorlamak için, Suriye'ye 1068 ve 1069'da büyük askeri seferler düzenledi. Alp Arslan o sırada Fatımi halifeliğinin rakip bir iktidar odağı oluşturduğu Mısır'la meşgul olduğundan, Selçuklu'la savaşmaya istekli değildi. Ne var ki, Romanos'un 1071'de büyük bir sefere hazırlanması üzerine artık tehdidi gözardı edemedi. Sayca 40-60 bini bulan Bizans ordusu, yerel yükümlü askerlerden ve paralı askerlerden oluşan karını bir gücü. Yerel birimler arasında imparatora bağlı Varang Muhafız Birliği ve yüksek nite-

likte başka birkaç birlik vardı ama Ermeniler ve Süryaniler gönülsüz askerlerdi. Paralı askerler arasında Frank, Alman ve Norman ağır süvarileri ile Türk hafif süvarileri vardı. Ordunun yürüyüşü sırasında Almanlar ücret talepleri için imparatora saldırdı, yerel Ermenilerle sık çatışmalar yaşıyor.

Çarpışma

Romanos, direnişin zayıf olduğu Malazgirt'e saldırmadan önce, en iyi birliklerini İosephos Tarkhaniotes komutasında Ahlat'a gönderdi. Alp Arslan'ın geri çekildiğini sandığı için ordusunu böldü. Aslında Selçuklu sultanı Türk süvarilerden oluşan küçük ama vurucu bir güç toplamıştı. Şaşkınlığa

TARAFLAR

Türkler

- Neredeyse tamamen süvari, özellikle atlı okçular
- Komutan: Selçuklu sultanı Alp Arslan
- Kayıplar: Bilinmiyor

Bizanslılar

- 40.000-60.000 kişi: Yerli askerler -Varang Muhafız Birliği, Ermeniler, Süryaniler, paralı askerler-Frank, Alman, Norman ağır süvarileri, Türk hafif süvarileri, seçme atlı birimler, bazı ağır süvariler
- Komutan: Bizans imparatoru IV. Romanos Diogenes
- Kayıplar: Bilinmiyor

Büyük Bizans ordusunun amacı doğu sınırındaki tahkimatı güçlendirmek ve Selçuklu yönetimindeki Suriye'yi istila etmekte. İmparatorluğa yağma akınları düzenleyen Türk boyları muhtemelen bu saldırıya karşı koymazdı ama Selçuklu topraklarının tehdit altına girmesi Alp Arslan'ı da çekişmenin içine çekti.

uğrayan Bizans birliklerinin endişesi, saflarındaki birçok Türk askerinin firar etmesiyle daha da arttı. Ama Alp Arslan zayıflığının farkındaydı ve barış görüşmesi önerdi. Ancak Romanos prestijini yükseltmek için bir zafere muhtaçtı ve Türkler'in sayıca az olduğunu biliyordu. Böylece, Nikephoros Bryennios solda, kendisi merkezde ve Alyattes adlı bir yerel önder sağda olmak üzere ordusunu savaş düzenine geçirdi. Andronikos Dukas yedek birliklerin komutanlığını üstlendi. Bizans ordusunun, süvarileri öne sürerek ilerlemesi üzerine, sayıca çok az olan Türkler geri çekildi.

Akşam yaklaşıırken, Romanos ordugâha dönme emrini verdi ve kendi birlikleri bunu düzgünce yerine getirdi. Daha uzakta olan birlikler ise Romanos'un talimatını tam çözemedikleri için, kaçan Andronikos'un yaydığı şayiye inanarak imparatorun yenildiğini sandılar. Bu karışıklıklar ordu içindeki gerginlikleri artırdı ve Ermeniler'in öncülük ettiği bir genel kaçış başladı. Şaşkınlığı atlatan Türkler, kaçan askerleri kovalayıp öldürmeye girişti. Romanos ve birlikleri cesurca dövuştü ama sonunda teslim olmak zorunda kaldı. Bizans ordusunun Franklar'ı, Normanlar'ı ve Almanları da kapsayan Ahlat'taki ana kuvveti, Alp Arslan'ın yakında olduğunu duyar duymaz kaçtı. Bizans yenilgisi büyük bir orduyu denetim altında tutmanın güçlüklerini yansıtır. Bu örnekte karışık yapı ve ihanet durumu daha da kötüleştirmişti.

Önemi

Malazgirt'in ağır bir yenilgi olmasına karşın, ciddi sonuçlar doğurması kaçınılmaz değildi. Alp Arslan bağ ödenmesi ve Bizans kalelerinin sökülmesi karşılığında Romanos'u serbest bıraktı. Ama imparatorun düşmanları gözlerine mil çekti ve antlaşmayı bozdu. Tahta çıkarılan VII. Mikhail Dukas güçlü bir hükümdar değildi. İmparatorluk kavgalı aileler arasında bölündü ve sıklıkla Türkler'den yardım isteme yoluna gidildi.

Anadolu fiilen bir dizi Türk savaş beyine bırakıldı. İznik ve ardından Konya'yı merkez edinen Anadolu Selçukluları en büyük kesime hükmederken, Danişmendler Erzurum çevresini, Mengüçekler Erzurum çevresini denetim altına aldı, bir Türk beyi İzmir ve Efes'i ele geçirdi. Aleksios Komnenos (1081-1118) diğer büyük ailelerle ittifak kurarak imparatorluğu bir arada tutmayı başardı. İmparatorluk zenginliğini korudu. Ama Aleksios askeri güçten yoksun olduğu için, Anadolu'yu geri alma girişimleri sonuçsuz kaldı. Büyük kesime Sultanlığı'nın 1092'den sonra çözülmeye başlaması üzerine, Papa II. Urbanus'tan (1088-99) paralı askerler toplamasına yardımcı olmasını istedi ve Hristiyanlar'ın İslam boyunduruğu altında Selçukluları sıkıntılarına ilişkin korkunç hikâyelerle Avrupalılar'ı etkiledi. Böylece II. Urbanus'un giriştiği Birinci Haçlı Seferi aslında Bizans imparatorluğunu tam da böyle bir sonuçla karşı karşıya getirdi.

Hattin

13

Tarih: 3-4 Temmuz 1187 Yer: Taberiye Gölü civarı, Filistin

Şimdi size Kral Guy'yi ve ordusunu anlatacağım... Ordudaki bazı kişiler Hristiyanlar'ın bastırıp Serazenleri karşılamış olması halinde, Salaheddin'in yenilmiş olacağını söylediler.

THE OLD FRENCH CONTINUATION OF THE HISTORY OF WILLIAM OF TYRE, 1184-97

Birinci Haçlı Seferi 1099'da Kudüs'ün ele geçirilmesiyle sonuçlandı. Kutsal Topraklar'da Hristiyan Urfa ve Antakya prenslikleri ile Kudüs krallığı kuruldu. Onları bir süre sonra Trablusşam Kontluğu izledi. İslam dünyasındaki bölünmüşlüğü mümkün kıldığı bu sızmaya son vermeye çalışan bir dizi Müslüman önder ortaya çıktı. Aralarından sıvrilerek 1176'da Suriye ve Mısır'a hükmedecek konuma yükselen Salaheddin, bu Hristiyan anklavların varlığını tehdit etmeye başladı. Kudüs kralı I. Amalric'in (1162-76) yerine geçen cüzamlı oğlu IV. Baudouin'in (1174-85) naipliklerle kesintiye uğrayan döneminde durum daha da kötüleşti. Tahtın vârisi konumundaki kızkardeşi Sibyl'in kocası geride bir çocuk bırakarak 1177'de öldü. Sibyl'in Doğu'ya yeni gelmiş Guy de Lusignan'la evlenmesi soylular arasındaki gerginlikleri artırdı. Çocuk yaşta V. Baudouin'in 1186'da ölmesi üzerine, Guy ve Sibyl iktidara el koydu. Tahta geçmek isteyen Trablusşam kontu III. Raymond başta olmak üzere, birçok büyük soylu buna tepki gösterdi. Bazıları Antakya'ya kaçarken, Raymond öfkesinden Salaheddin'le ateşkes kararına vararak, Müslümanlar'ın kendi topraklarından geçerek başkınlar düzenlemesine izin verdi.

Hazırlıklar ve çarpışma koşulları

Salaheddin İslam'ın savunucusu olmayı taslamakla birlikte, Franklar'a (Guy ve Hristiyanlar) yönelik saldırıları pek başarılı sağlayamamıştı. Müslümanlar arasındaki siyasetle meşgul olduğu için, Kudüs'le süren ateşkesi bozacak bir davranıştan kaçındı. Ama sürenin dolacağı 1187'de saldırıya hazırlandığı söylenilirdi. Guy'nin kilit destekçilerinden Châtillon Baronu Reynald, elindeki Kerak ve Montréal şatoları sayesinde Mısır ile Suriye arasındaki yola hâ-

kimdi. 1186 sonlarında zengin bir kervana el koydu ve bu ateşkes ihlalinin dolaylı Salaheddin'e tazminat ödemeye yavaşladı. İtibar tehlikeye giren Salaheddin 30 bin kişiye vardığı sanılan büyük bir ordu topladı. Bu durum Guy ve Raymond'u uzlaşma arayışına yöneltti. Kral önemli adamlardan oluşan bir heyeti Raymond'a gönderdi. Heyet kuzeye yönelirken, Raymond önemli bir Müslüman gücünün topraklarını aşmasına izin verdi. Bu güç 30 Nisan'da Cresson Pınarı'nda karşı koymaya kalkışan 150 Hospitalier ve Templier şövalyesini yok etti. Olayın

Surlu Guillaume'un Haçlı tarihleriyle ilgili bir yazmasında, Salaheddin'i Kutsal Topraklar'ı yakıp yıkarken gösteren bir resim. Hattin'deki yeniliden sonra, asker gücünü kaybeden Kudüs krallığı Salaheddin'in infaatına kaldı.

şokuyla Raymond'ın boyun eğmesine karşın, baronlar arasındaki gerginlikler yüksek düzeye kaldı.

Salaheddin ve büyük ordusu 1 Temmuz'da Şeria Irmağı'nı aştı ve Taberiye Gölü kıyısında Raymond'a bağlı Taberiye kentini kuşattı. Kral Guy da, 2 Temmuz'da 26 km batıya düşen Seffuriye'de ordugâh kurdu. Burası bol sulu ve sağlam bir mevzidi. Kudüs krallığının o zamana kadar cepheye sürdüğü en büyük güç olan Hristiyan ordusunun çekirdeği, çok sayıda hafif süvari ve yaklaşık 12 bin piyade ta-

rafından desteklenen 1.200 ağır donanımlı şövalyeydi. Bu güce ulaşmak için bütün kent ve şato garnizonları boşaltılmış ve epeyce asker de parayla tutulmuştu.

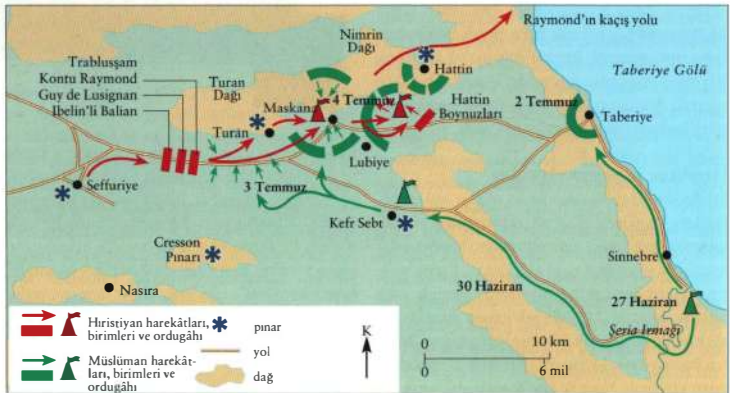
Çarpışma

Salaheddin'in ordusu 2 Temmuz'da Seffuriye'ye doğru harekete geçti ama Guy çarpışmaya girmekten kaçındı. Ne yapılacağına karar vermek üzere o gece dramatik ve hararetlili bir toplantı yapıldı. Olaylar-

Üstte Kudüs ordusunun savaşta giderken "Hakiki Haç"ı taşıması âdettendi. Her iki taraf bunun ele geçirilmesini Guy'ün Hattin'deki yenilgisinde belirleyici olarak gördü.

Sağda Salaheddin'in, Haçlı ordusunu açık araziye yönelmesi, hareketli taktiklerini uygulaması ve Franklar'ın su kaynaklarından uzaklaştırmasını sağladı.

dan haberdar olabileceğini sandığımız kişilerin toplantiya ilişkin anlatımları, sonraki yenilginin kaba-hatini çeşitli Hristiyan hiziplere dağıtma arzusunun izlerini taşıyor. İki hareket tarzı önerildi: Çarpışmaya girmek ya da çarpışmadan kaçınarak Taberiye'yi kaderine terk etmek. Kimin neyi savunduğunun açık olmamasına karşın, birçok kaynak Trabluşşam Kontu Raymond'un çarpışmaya girmekten yana olduğunu, hasımları Châtillon'lu Reynald ile Templier tarikatının büyük üstadı Ridefort'lu Gerard'ın karşıt görüşü benimsediğini ileri sürer.

Her iki hareket tarzı için de iyi bir gerekçe vardı. Krallığı ayakta tutan tahkimli kentler ve şatolardı. Bir sahra ordusu varolduğu sürece hiçbir saldırgan güç ciddi bir kuşatmaya girişemezdi. Nitekim, Guy'nin komutanlığı üslendiği 1183'te de, Haçlı kuvvetleri çoğunlukla çarpışma riskinden kaçınarak düşmanı yakından izlemeyi ve böylece harekât mevsiminin bitişiyle birlikte ordusunu dağıtmasına kadar çok az mevzi kazanmasına fırsat vermeyi tercih etmişti. Taberiye önemsiz bir kenti ve düşüşü çok yavaş götürmeyecekti. Salâhaddin'in ordusunu dağıtması halinde, Haçlı kuvvetleriyle onların seçeceği zeminde çarpışmaya çekilmesi mümkündü.

Ote yandan, Guy'nin elinde büyük bir ordu, dolayısıyla Salâhaddin'i yenilgiye uğratma ve krallığa vermiş olduğu hasarların öcünü alma fırsatı vardı. Dahası, krallığı birleştirmek için zaferin getireceği prestij muhtaçtı. Çarpışmadan kaçınmak için ısrar edenlerin 1183'te tam da bu taktikten dolayı kendisine saldırdıklarını hatırlamış ve Raymond'ın Taberiye'de kısırlanmış hanımını yüzüstü bıraktığı için gelecek eleştirilerden çekinmiş olmalıydı. Dolayısıyla, orduyu 3 Temmuz'da çarpışma alanına sürmeye karar verdi. Savaşma niyeti açık olmakla birlikte, bunu nerede ve nasıl yapmayı umduğuna dair hiçbir fikrimiz yoktur.

Guy'nin ordusunun çekirdeği şövalyelerdi ve bunlar üç bölüm halinde harekete geçirildi: Raymond'un yönetimindeki öncü kol, İbelin'li Balian'ın komutasındaki artçı kol ve başında Guy'nin bulunduğu merkez. Çevrelerinde yürüyen yaya askerlerin oluşturduğu baravan, onları düşman atlarından korumaktaydı. Salâhaddin'in ordusunda da ağır süvariler ve atlı okçular vardı. Haçlı ordusu Turan Pınar'ında mola verdikten sonra, doğuya doğru yürüyüşüne yeniden koyuldu. Salâhaddin'in süvarileri or-

duyu çevirerek Turan'la bağlantısını kopardı ve bayı yukarı Maskana'ya doğru çekilmeye çalışan artçı kola karşı amansız bir saldırıya geçti. Ordu gece boyunca kıyasıya su sıkıntısı çekerek ve düşmanla sarılmış halde orada kaldı.

Ertesi sabah Müslümanlar günün sıcaklığı Haçlı kuvvetlerini takatsiz bırakana kadar çemberi tuttu. Dört Temmuz'daki çarpışmaya ilişkin güvenilir bir kaynağın yokluğuna karşın, anlaşıldığı kadarıyla su-

Salâhaddin'in "gulam" olarak bilinen Müslüman köle savaşçıları ağır süvariydi. Zırh ve donanımları Franklar'ınkine benzemekle birlikte daha hafifti.

Bu 13. yüzyıl Haçlı askerinin zincirli tuniğinde bütünüleşik bir başlık ve boyunluk, eldivenli kollar, ayrıca zincirli çizmeleri vardır. Başına tabması için ağır bir "kapalı" müflet uzatılıyor. Kutsal Topraklar'daki Batılı savaşçılar benzer donanım kullanırdı ama iklimden dolayı zırh muhtemelen bedeni tamamen sarmazdı ve daha hafifti.

TARAFALAR

Latinler

- Yaklaşık 20.000, 1.300 şövalye, en az 13.000 hafif süvari ve büyük bir piyade gücü dahil
- Komutan: Kudüs kralı Guy de Lusignan
- Bütün piyadeler ve şövalyelerin çoğu öldürüldü ya da esir düştü

Müslümanlar

- Yaklaşık 30.000, Taberiye'de tutulan ve önemli bir unsur olmayan piyadeler dahil
- Komutan: Suriye ve Mısır hükümdarı Salâhaddin
- Kayıplar: Bilinmiyor

suzluktan bitkin düşen piyadeler süvari gücünü terk etti ve "Hattin Boynuzları" olarak bilinen tepelere sığındı. Surlu Guillaume bize şunu anlatır:

"Taberiye'yi kurtarmaya gitmek üzere Seffuriye Pınarı'ndan ayrıldılar. Suyu geride bırakarak bırakmaz, Salâhaddin önlerini kesti ve küçük birimlere sabahın gün ortasına kadar taciz saldırılarına girişme emrini verdi. Sıcaklık o kadar yüksekti ki, suya ulaşmalarına olanak yoktu. Kral ve bütün askerleri haddinden fazla yayılmıştı ve ne yapacağını bilemez durumdı. Guy öncü kolun başındaki Trablusşam Kontu'ndan tavsiye almak için ulaklar gönderdi. Gelen mesajda çadırın dikip ordugâhını kurması belirtiliyordu. Kral bu kötü tavsiyeyi memnuniyetle benimsemişti ancak iyi bir tavsiye gelse, buna asla itmayacağı da açıktı."

Düşman atlı okçularının saldırısına açık olan süvariler, çemberi kırmaya çalıştılar ama yalnızca Raymond ve Balian ile birkaç kişi daha kaçabilirdi. Hattin'de ordugâh kurmaya yönelik umarsız girişimden sonra, Guy teslim oldu. Salâhaddin'in sayısal üstünlüğü gittikçe çaresizleşen Hristiyan hücumlarını püskürtmesini sağladı. Guy'nin tek bir günde 26 km ilerleyerek Taberiye'ye ulaşmayı umması ve böylece ordusunu kıraç kırsal kesimde korunçsuzluğa maruz bırakması inanılmaz gibidir. Planı her ne idiyse, bunun yolunda gitmediği besbellidir.

Çarpışmanın önemi

Salâhaddin tutsağı Guy'ye nazik davrandı ve sağ kalan soyluların çoğunu fidye karşılığında serbest bıraktı. Ama Reynald'in kafasını bizzat uçurdu. Templier ve Hospitalier şövalyelerinin öldürülmesi emrini verdi. Geri kalan savaş artıkları köle olarak satıldı. Guy'nin asker toplamak için gösterdiği büyük çabadan dolayı, Filistin kentleri Salâhaddin'in ordusu karşısında neredeyse çaresiz kaldı. Akkâ 8 Temmuz'da, Sayda 29 Temmuz'da, Beyrut 6 Ağustos'ta ve Askelon 4 Eylül'de düştü. Kudüs'ün bir süre savunan Balian, 2 Ekim'de belli koşullarla teslim oldu. Hattin faciası Avrupa'da, Fransa kralı Aziz Louis (1226-70) ölümlüğündeki Yedinci Haçlı Seferi'ne (1248-54) kadar süren şevkli bir Haçlı dalgası yarattı. Kudüs krallığı bu yenilgiden sonra bir daha toparlanamadı ve varlığını sürdürmek için her zaman dış kuvvetlere bağımlı kaldı.

Liegnitz

14

Tarih: 9 Nisan 1241 Yer: Bugünkü Legnica, Polonya

Bu kavmin acımasızlığına ve kurnazlığına değinecek olursak, bu kadar büyük alçaklık olamaz. ... Tatar reisi, yemekteki konukları ve diğer yamyamlar sanki ekmeği yormuş gibi (düşmanlarına ait) cesetlere yumuldular ve yirtıcı kuşlara bırakılan kemikler dışında her şeyi silip süpürdüler. ... Güzel olanlar sofraya yem olmadı ama bütün ağlamalarına ve figanlarına rağmen, tecavüzcü gürublarca boğuldu. Bitkinlikten ölünceye kadar ırzlarına geçilen bakirelerin memeleri kabile reislerine sunulacak birer narin hediye olarak kelsidi ve bedenleri vahşilerin bir şölenine süs eşyası oldu.

MATTHEW PARIS MOĞOLLARI ANLATIYOR, THE ENGLISH HISTORY, 1200-1259

Liegnitz (bugün Legnica, Polonya) 1241'de bir kavimler çatışmasına sahne oldu. Gaddar Moğollar'ın Macaristan'a bir üç seferi düzenlemek üzere Doğu'dan Avrupa içlerine yönelmesi üzerine, karşılarına Leh-Alman ordularının güçlü bir koalisyonu çıktı.

Çekişen tarafların özellikleri

Oteden beri Orta Asya bozkırlarında geçimleri hayvancılığa ve avcılığa dayanan göçebe kabileler hüküm sürmüştü. Haşın bir ortamdaki bu hayat tarzı askerlikte yetkinleşmelerini ve büyük

ovaların kenarlarındaki yerleşik komşularına karşı vahşi akınlara girişmelerini getirdi. Zaman zaman ortaya çıkan federasyonlar çok daha derin izler bıraktı. Sözelimi Çin'e yönelik akınlar Büyük Çin Seddi'nin inşa edilmesini zorunlu kıldı. Avrupa 5. yüzyılda Hunlar'ın, 6. yüzyılda Avarlar'ın ve 10. yüzyılda Macarlar'ın akınlarına uğradı. Çin'in kuzeyindeki kabilelerin birinde 1162'de bir dahi önder doğdu. Timuçin (öl. 1227) adlı bu kişi, bozkır halklarını kaynaştırıp büyük bir siyasal güce dönüştürdü. 1206'da Cengiz Han ("Evrensel Hükümdar") unvanıyla

Hristiyanları yiyen Moğollar'a ilişkin bu resim, Moğol saldırısının sağettiği dehşeti açık seçik gösteriyor.

Avrupa ağır süvarisi. Ağır donanımlı şövalyeler bütün Batı ordularının en önemli unsuru. Teke tek dövuş açısında Moğollar'a göre çok daha iyi donanımlı olmakla birlikte sayıca çok azdılar. Mütefrik Hristiyan ordusunun zayıf disipliniyle ilgili ugraması- nı getirdi.

bütün Moğol topraklarına egemen oldu ve Karakurum'u başkent edindi. Hayret verici bir yayılma sürecini başlattı. Saldırıların ilk hedefi Çin'de, 1260'larda bir Moğol hanedanı başa geçti. İran 1220'de yakıp yıkıldı, Kiev Rus Prensligi 1240'ta yıkıldı ve Bağdat 1258'de yağmalandı.

Moğol hanları boyun eğdirdikleri Çinliler'den ve başka halklardan aldıkları unsurlarla gelişkin bir yönetim sistemi kurdular. Bu sistemin ayakta tuttuğu ordu örgütlenmesi, Moğollar'ın doğal savaş becerilerini ustalıkla disiplin altına aldı. Bir Moğol ordusunun başlıca birimi 10 bin atlıdan oluşan "tümen"di. Her tümen 1.000, 100 ve 10 kişilik birimlere ayrılırdı. Uygulanan demir disiplin, işbirliğine dayalı avcılığın ve çobanlığın doğal alışkanlıklarını pekiştirdi. Moğollar'ın başarısının sırrı buradaydı. Hanların bu yapıyla bütünleştirdikleri bağımlı halkların başında, çoğu kez süvari gücünün önemli bir unsuru olan Türklerle piyadeler ve istihkâmcılar sağlayan Çinliler

geliyordu. Moğol süvarileri yetersiz donanımlıydı ve bodur atlara binerdi ama her askerin bir dişi binek hayvanının olması, bozkır boyunca çok hızlı hareket etmelerini ve uzun süreli yoğun muharebeye at değiştirerek dayanmalarını sağladı. Bireysel düzeye, Moğol atlıları yerleşik diyardaki neredeyse bütün düşmanlarından daha düşük konumdaydı. Moğol komutanlar savaş alanına daha yüksek sayıda süvari sürerek bu açığı kapatmaya çalışırlardı. Moğol süvarilerin disiplini uyumlu bir tarzda hareket etmelerini ve ağır kayıplara katlanmalarını sağladı. Şiddetin yararını göz önünde tutarak, düşmanlarına korku salmak amacıyla kasıtlı biçimde dizginsiz yıkıma başvururlardı. Moğollar öylesine ürkütücü bir şöhrete sahipti ki, Avrupalılar onlar için "cehennem zebanisi" anlamında Tartar adını kullanırlardı.

Ayrıca, bu bozkır atlıları titiz keşfin yararının bilincindeydi. Başlıca saldırı silahları yaydı ve kılavuzluk etmek üzere en iyi okçunun attığı "ışık" düzenekli özel okları vardı. Yakın çarpışmaya girmeden önce, düşman safları atlı okçuların yaylım atışlarıyla bozulurdu. Gözde bir taktik, sahte ricatla düşmanı pusuya düşürmektir. Kuşatmanın moral sarıscı yönü bilindiği için böyle bir yola başvurulurdu. Bu taktiğin kökeni doğrudan Moğol kabilelerin kışık yiyecek için geniş alanları av hayvanlarını bir yerde toplayıp öldürmelerini sağlayan büyük çevirme hareketleriydi. Atlı okçuların zırhları çok yetersizdi. Ama zamanla Moğol ordular yakın çarpışma için daha iyi korunan ağır süvari unsurlarına yer verdi. Bunlar kimi zaman uyruk halklardan toplanırdı.

Avrupa muharebe taktikleri ise tam tersine seçme ağır süvari birimlerine dayanırdı. Sayıca nispeten az olmakla birlikte, sıkı düzeni korumaları halinde bunların yakın çarpışma için ileriye atılırken uyandırdığı çok çok etkili olabilirdi. Ne var ki, ağır süvariler genelde uyumdan yoksundu. Bunun nedeni kısmen Batılı orduların yalnızca kısa dönemler için bir araya gelmesi, kısmen de şövalyelerin aristokratça bireycilik ruhıyla dolu olmasıydı. Piyade de kısa dönemler için toplanırdı, yeterli uyumu sağlayamazdı ve çoğu kez aristokrat komutanlarca hor görülürdü.

Hazırlıklar ve çarpışma koşulları

Mogol önderi Sübedey'in komutasında Rusya'ya karşı girişilen saldırı, Avrupa'nın Mogol görüşüne girmesini getirdi. 1241'deki seferin belki de asıl amacı, Moğollar'ın önünden kaçan Kuman kabilelerine sığınma olanağı tanıyan Macar kralı IV. Bela'yı (1235-70) cezalandırmaktı ve Macaristan'ın asıl odak olduğu kesindi. İyi bir istihbaratın sonucuna bakılacak olursa, İmparator II. Friederich (1212-50) ile Papalık arasındaki keskin çatışmanın hükmü sürdüğü Avrupa'da hiçbir büyük güç Moğollar'la savaşacak durumda değildi. Ancak, Moğollar'ın Batı'ya yönelme niyeti daha 1240'ta iyice anlaşılmış ve böylece IV. Bela, Bohemya kralı Wenceslas (1230-53), Polonya'nın bölünmesiyle ortaya çıkan dört prenslik ve başka küçük güçler bir araya gelmişti. Böyle bir koalisyon Moğollar'a başarıyla karşı koyabilirdi.

Sübedey'in yaklaşık 150 bin kişilik bir ordusu vardı. Baydar ve Kadan komutasındaki 30 bin askerini Polonya'ya gönderirken, ana kuvvetlerle Macaristan'a saldırdı. En önemli Polonya hükümdarı olan Silezya Dükü II. Heinrich ise 20 bin kişilik bir ordu toplamıştı. Bu ordu da diğer Polonya prenslerinin de katkıda bulunduğu piyadeler ve süvariler, Silezya'nın Bavyeralı altın madencileri gibi gönüllüler, bazı Templier ve Hospitalier şövalyeleri ve Moğollar'ı Baltık bölgesindeki konumları için ciddi bir tehdit olarak gören Töton Şövalyeleri'nin sağladığı çetin bir birlik vardı. Bunlar Liegnitz yakınında buluştu ve Wenceslas'tangelecek desteği bekledi.

Çarpışma

Polonya içlerine dalan Baydar, geçtiği yerleri yaktı, askerlerini dışarıya çekip yok ettiği Krakow'u yağmaladı ve ardından Breslau'ya doğru ilerleyerek Kadan'la birleşti. Silezya Dükü Heinrich 50 bin kişilik Bohemya ordusunu bekliyordu ama Moğollar yaklaşma savaşma yolunu seçti. Wenceslas'ın yalnızca bir günlük yürüyüş mesafesinde olduğundan haberi yoktu. Çarpışmaya ilişkin anlatımlar karışık. Anlaşıldığı kadarıyla, Heinrich ordusunu dört bölüme ayırdı: Bavyeralı altın madencileri ve diğer köy-

lüler; Büyük Polonya kuvvetleri; bir başka Polonya prensliği Oppeln'in kuvvetleri ve Töton Şövalyeleri; sayıca 10 bine varan Silezya birlikleri ve paralı askerler.

Bir baskınla saldırıya geçtikleri sanılan Moğollar, Silezya saflarını bozdular ve müttefik birlikleri bir pusuya düşürdüler. Heinrich karşısında küçük bir düşman ordusu olduğunu sanarak, süvarilerini merkeze karşı ileriye sürdü. Ama Mogol ordusunun birden ortaya çıkan kanatları, şövalyeleri çevirip Hristiyan ordusunun geri kalan kesiminden kopardı. Anlatımlarda Moğollar'ın Batılı askerleri şaşırtmak için duman kullandığından söz edilir. Bu doğru olabilir, çünkü Çin'le ilişkilerinden dolayı Moğollar barutu biliyordu. Heinrich ordusunun bozgunu sırasında öldürüldü ve askerlerinin çoğu kıyıma uğradı. Moğollar'ın düşman ölümlerini saymak için kulaklarını kestiği ve bu kanlı delilin tıka

Mogol atlı. Moğollar küçük atlara binerdi ve muhtemelen lammelli (kumaş ya da deri üstüne dikilmiş metal ya da bambu şeritli) zırhlıdır da buna uygun olarak daha hafifti. Bununla birlikte, uzaktan ok atışlarıyla düşmanı zayıflatıktan sonra, nihai çarpışma için yeterli bir korumayla yaklaşabilirlerdi.

basa doldurulduğu dokuz torbayı ülkeye gönderdiği söylenir.

Çarpışmanın önemi

Polonya içlerine dalış her türlü beklentinin ötesinde işe yarayan bir olayın sağladı. Sübedey'in asıl ordusu 11 Nisan 1241'de Mohi'de Macar ordusunu yok etti. Avrupa başka faciaların geleceğinden korktu ama şaşırtıcı bir gelişmeyle, Moğollar yurtlarına döndü. Sonuçta, bunun nedeni Ögedey Han'ın (1227-41) ölümü üzerine, Karakurum'da veraset kavgasının kızışmasıydı. Ne var ki, Moğollar Rusya üzerindeki denetimi bırakmadı. Dolayısıyla, geri çekilişlerinin iki çarpışmadaki ağır kayıplardan, çok sayıda atı beslemedeki güçlüklerden ve bir bakıma Bela'yı cezalandırmakla asıl amaca ulaşılmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Gittikçe Çin'in fethine ve Müslüman Ortadoğu'ya saldırılara ağırlık veren Moğollar bir daha Avrupa'ya dönmediler. Ortadoğu seferini kolaylaştırmak için Hristiyan Avrupa'yla diplomatik müzakerelere girmeleri, Moğollar'ı yeni bir saldırıdan pekâlâ caydırmış olabilir. Avrupa zamanla

Moğollar'ın dehşetle birlikte fırsatlar da sunduğunun farkına vardılar. İslam karşı ittifak arayışlarından hiçbir sonuç çıkmadıysa da, Moğol hanlarının Orta Asya'da sağladığı barış, Avrupa'nın dünyaya dair bilgilerini genişleten Marco Polo gibi tacirleri bölgeye çekti.

TARAFLAR

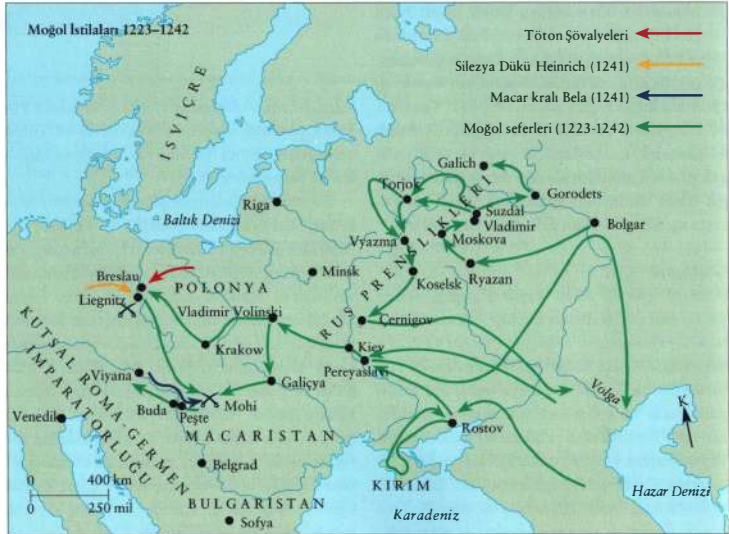
Avrupalılar

- Çoğunluğu Leh ve Alman, küçük bir kısmı Fransız olmak üzere 20.000 asker; ağır süvariler, şövalyeler ve çok sayıda piyade
- Komutan: Silezya Dükü II. Heinrich
- Kayıplar: Binler düzeyinde

Moğollar

- 30.000 hafif süvari; çoğunluğu okçu
- Genel komutan Sübedey, kuvvet komutanları Baydar ve Kadan
- Kayıplar: Bilinmiyor

Liegnitz esasen bir yan gösteriydi. Sübedey'in asıl amacı Macaristan'ı istila etmektir. Baydar ve Kadan'ın verdiği görev Polonya'yı yakıp yıkmak ve böylece önemli miktarda kuvveti uğraştırarak, Macarlar'ı takviye eden alkoymaktır. Silezya Dükü Heinrich'in Liegnitz'te bulunması ve Bohemya ordusunun onu desteklemeye yönelmesi, bu aldatıcı manevranın başarıya ulaştığını gösterir. Çünkü Liegnitz'ten yalnızca iki gün sonra, 11 Nisan'da Sübedey, Mohi'de Macar ordusunu yok etti.

Hakata Koyu

15

Tarih: 14–15 Ağustos 1281 Yer: Kuzey Küşü, Japonya

Adanın zenginliklerine dair haberler Büyük Han'a [Kubilay] ulaştırılınca ... burayı fethetme yönünde kararımı bildirdi.

MARCO POLO, *IL MILIONE*, Y. 1295

Moğol savaşçılar 1215'te Pekin'e ulaştıktan sonra, egemenliklerini kabul ettirerek Çin'i Yuan hanedanı adı altında yönettiler. Hanedanın kurucusu Kubilay Han, 1260'tan öldüğü 1294'e kadar otuz dört yıl Çin imparatorluk tahtında oturdu. Moğol yayılması Avrasya anakarasıyla sınırlı kalmadı, çünkü Kubilay Han ve savaşçıları Japonya'yı da mülklerine katmak üzere Büyük Okyanus'a yöneldiler. Japon takımadaları Çinliler arasında "güneşin doğduğu" yerdeki bir doğu adaları grubu olarak biliniyordu. Bu nitelendirme Çin merkezci bakış açısından uzaklığı belirtirken, takımadada sakinlerinin bağımlı statüsünü de ifade ederdi. Kubilay, Japon adalarının ulaşılması zor bir yer olduğu anlayışının savaşçıların cesaretini kırmasına izin vermedi. Japon hükümdarlarını Moğol otoritesine gönüllü boyun eğmeye zorlamak için ilk başta diplomasiye başvurarak, 1268-

73 arasında beş heyet gönderdi. Ama diplomatik çabalar sonuçsuz kalınca ve bazı elçileri Japonya'da öldürülünce, zor kullanma konusundaki kararlılığını gösterdi.

İstila girişimleri

Kubilay önce 25 bin kadar Moğol savaşçısını Kore'ye (Kôryu) gönderdi ve uysal imparatoru baskı altına alarak, Koreli çiftçilerden 15 bin kişilik bir ordu toplamasını ve askerleri, atları ve topları Küşü'ye, yani büyük Japon adalarının en batıda kalanına taşıyabilecek kapasitedeki 900 gemiden oluşan bir donanma sunmasını sağladı. Donanma, Kasım 1274'te Japonya'ya doğru denize açıldı. Ne var ki, ana birliklerin Küşü'de karaya çıkmasından sonra, donanma Kuzey Küşü savaşçılarının direnişiyle karşılaştığı gibi, bir fırtınayla başlayan kargaşada birçok gemi battı. Seferde yakla-

Altta Çarpışmada batan bir gemide bulunmuş bu tetsuhau döşeniminin eski anti-personel patlayıcı türünün bir örneğidir.

Solda Japon savaşçı Takezaki Suenaga, yaralı atının sırtında Moğol okçulara saldırıyor. Bir bombanın havada patladığı görülüyor.

Japonya'yı istila girişimleri, 1274 ve 1281.

şık 13.200 kayıp verildi. Ama Kubilay bir denemede daha bulunmaya kararlıydı. Sonraki Moğol diplomatik heyetlerinin de başarısızlığa uğraması üzerine, 1281'e doğru yeni bir sefer için daha da büyük filolar topladı.

Bu kez sırf Koreli yedeklerle yetinecek durumda olmayan Kubilay Han, Güney Çin'den (Fukien) büyük bir destek gücü toplamak zorunda kaldı. Toplam 3.500 gemiden ve 100 bin kişiden oluşan Güney Filosu'nun henüz hazır olmadığı 1281 ilkbaharında, yaklaşık bin tekneye bindirilmiş 70 bin kadar Moğol ve Koreli savaşçıyı kapsayan Kuzey Filosu denize açıldı. Yine Kuzey Küşü'ye, 23 Haziran 1281'de çıkmaya başlayan Kuzey Filosu'nun aynı yılın Ağustos ayına kadar yürüttüğü hareketin ayrıntıları karanlıkta kalmıştır. Ama anlaşıldığı kadar amaç dosdoğru denizden saldırmak yerine, Japon kıyı savunma hatlarını içeriden çevirip kuşatmaktı, çünkü Küşü'deki Japon savaşçıları 1274'ten sonra savunmayı daha yüksek düzeye çıkarmışlardı. O sırada takımadaları yöneten seçkin savaşçıların önderleri, şimdiki Tokyo'nun yakınında, savaş alanına bin km'yi aşkın uzaklıkta olan taşra kasabası Kamakura'yı karargâh edinmişlerdi. Japonya'nın kıta ile ilişkilerinin geleneksel odağı Kuzey Küşü'nün stratejik zayıflığının farkında oldukları için, askeri açıdan

TARAFLAR

Japonlar

- Ayrıntılar bilinmiyor

Moğollar

- Toplam 4.500 gemide yaklaşık 170.000 asker (Koreli ve Çinli yedekler dahil)
- Komutan: Kubilay Han
- Yaklaşık 140.000 ölü

önemli sayılan limanları savunup tahkim edecek askerler göndermiş ve sahil koruma filoları kurmuşlardı.

Uzun savunma hattının merkezi, Küşü'nün kuzey kıyı şeridindeki Hakata Koyu'nun içinde kalan liman kasabasıydı. Hattın yeterince güçlü olması istilacıları Ağustos ortalarına kadar başarıyla durdurmayı sağladı. Bu arada küçük Japon tekneleri artık birleşmiş olan Kuzey ve Güney donanmalarının saflarına sızarak bazı gemileri yok etti. İki tarafın da henüz bir üstünlük kuramadığı bir aşamada, 14/15 Ağustos 1281 gecesi kuzeyden gelen bir fırtına Moğol gemilerini önüne katarak, sıkışmış ve düzensiz bir biçimde Hakata Koyu içlerine sürükledi. Kaynaklara göre, 12 bin kadar Koreli ve muhtemelen 30 bin Moğol savaşçı öldürülürken, Güney Donanması 100 bin adamının çoğunu kaybetti.

Sonuç

İkinci seferin de felaketle bitmesine karşın, Kubilay Han yeni bir donanma kurulması emrini verdi ancak 1286'daki bir ayaklanma üzerine bu girişimini ertelemek zorunda kaldı. Kubilay'ın ardılı plandan bütünüyle vazgeçti. Her ne kadar Kamakura savaşçıları'nın çok geçmeden kavgaya tutuşmasıyla başlayan iç savaş süreci aralıklarla 17. yüzyıl başlarına kadar sürse de, Japonya 19. yüzyıla kadar başka bir istila girişimiyle karşılaşmadı. Yuan hanedanının 1344'te yerini Ming hanedanına bırakmasıyla birlikte, yeni imparatorluk yönetimi doğu komşularına karşı daha az savaşkan bir dış politikaya döndü. Japonya ile Çin arasında 14. yüzyılda dostane diplomatik ilişkiler kuruldu ve karşılıklı ticaret gelişti.

Bannockburn

16

Tarih: 23-24 Haziran 1314 Yer: Stirling civarı, İskoçya

Ey, çağlar boyunca zincire vurulmamış ünlü soy, sen ki şövalyelere hep boyun eğdirmiştin, şimdi piyadelerin önünden niçin kaçırıyorsun?

VITA EDWARDI SECUNDI, 1326

İskoçya'nın İngiltere'ye karşı bağımsızlık savaşları 1296'da başladı. İlk başta Berwick'in yağmalanması, İskoçlar'ın Dunbar'da yenilmesi ve John Balliol'un tahttan uzaklaştırılmasıyla İngilizler üstünlük elde etti. 1297'de Stirling Köprüsü'ndeki İngiliz yenilgisi ertesi yıl I. Edward'ın Falkirk'teki zaferiyle dengelendi. İskoçya 1304'e doğru fethedildi. Derken, 1306'da Robert Bruce İskoç tahtını ele geçirdi ve savaş sayfası tekrar açıldı.

Tahta 1307'de çıkan II. Edward, babasının vergilediği kararlı önderliği sunacak çapta biri değildi. İngilizler'in İskoçya'daki konumu git-tikçe zorlaştı. İngilizler'in elindeki en önemli gütlerden biri olan Stirling, kuzeye doğru dağlık Highland bölgesine giden yola hâkim-di, 1314 ilkbaharında Kral Robert'in kardeşi Edward tarafından kuşatıldı. Yaz ortalarına kadar bir kurtarma kuvvetinin ulaşmaması halinde, şatonun İskoçlar'a teslim edileceği yönünde bir anlaşmaya varıldı. (Uzun bir dö-nem bu anlaşmanın 1313'te yapıldığının sanıl-ması, Bruce'un biyografisini yazan John Bar-bour'un bir hatasının sonucudur.)

İngilizler bu meydan okumayı görmezlikten gelemeydi. Askeri hazırlıklar zaten başlamıştı, Stirling'den gelen haberler II. Edward'ı can-landırıp harekete geçirdi. Topladığı kuvvet ol-dukça büyüktü. Feodal beylere yönelik çağrı, I. Edward'ın İskoçya'da yürüttüğüne benzer ölçekte büyük bir sefere girişileceğinin sinyal-ydi. Ordunun mevcudu muhtemelen 2.000 kadar süvari ve birçoğu uzun yaylı okçu ol-mak üzere 15 bin piyadeydi. Edward ve danış-manları İskoçlar'ın mevzi alacağı araziden ha-

berdardı. Birliklere Forth Irmağı yakınındaki bataklık alana yerleşmiş bir düşmana karşı hazırlanmaları talimatı verilmişti.

İskoç ordusunun bileşimi konusunda çok az veri vardır. Muhtemelen mevcudu 7-10 bin arasındaydı ve bunların ancak 500 kadarı at-lydı. İskoç süvarileri ağır zırhlı İngiliz şöval-yeleri gibi donanımlı değildi. Vurkaç ve keşif için iyi ama düşman hatlarına hücum için el-verişsiz hafif atlılardı daha çok. Balta, kılıç ve kargı kullanan piyadeler arasında az sayıda okçu vardı.

Çarpışma

Robert Bruce'un biyografisini 14. yüzyılda çok sonraları yazan John Barbour çarpışmayı anlatırken, İngilizler'in Stirling'e on tabur ha-linde ilerlediğini belirtir. Ama bu pek akla yak-in değildir. Diğer İngiliz ordularının, sözgeli-mi 1298 ve 1300 ordularının emsalleri, en fa-zla dört taburun varolabileceğine işaret eder. Muhtemelen üç taburdan oluşan İskoçlar, *schiltrom* denen ve yukarıya kalkık kargılarla çevrili güçlü savunma çemberleri düzinden savaşmaya hazırlanmıştı.

Çarpışma iki gün sürmesi açısından ola-ğandışıydı. Çoğu Ortaçağ çatışmaları ancak birkaç saat sürerdi. İki İngiliz süvari birliği 23 Haziran'da hücum kalktı. Gloucester ve Hereford kontlarının komutasındaki öncü kol bir İskoç bölüğüyle karşılaştı. Bölükte yer alan Bruce ile Hereford'un yeğeni Henry de Bohun arasındaki ünlü teke tek dövüş yapıldı. Bohun hamle yaparak Bruce'a saldırdı ve ikisi yan yana geçerken, İskoç kralı baltasıyla

Robert Bruce'un 1929'da Edinburgh şatosunun girişine konan bu heykeli, çok son-raki bir kuşakça nasıl hayal edildi-gini gösteriyor.

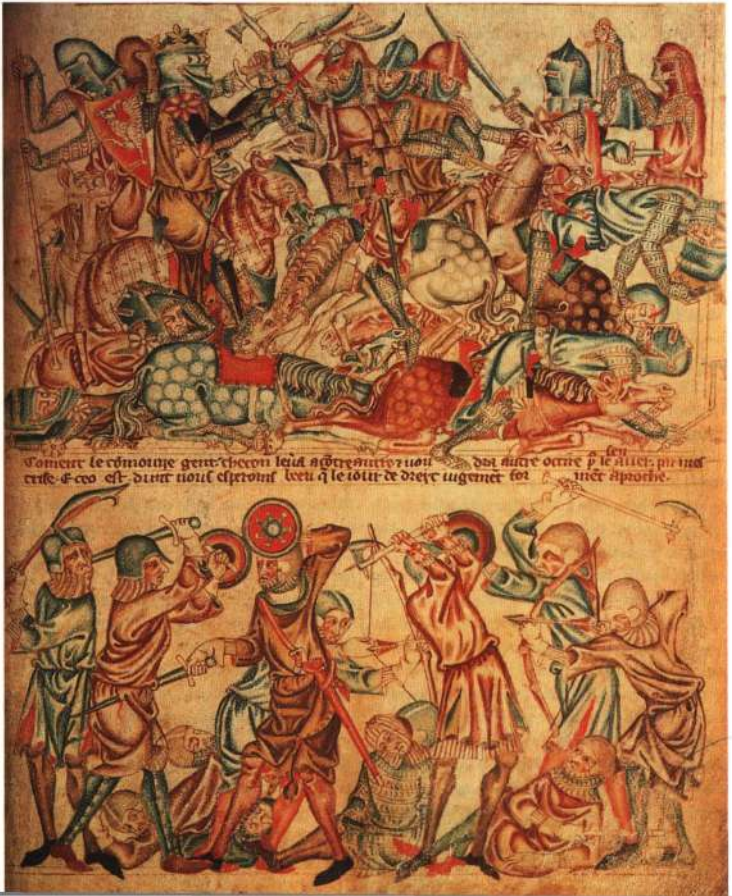
Üstte 14. yüzyıl başlarından kalma yadigar piriçten yapılmış Roger de Trumpington tasvirinde görülen örne zincir ağırlıklı zırh, Bannockburn'de İngiliz şövalyelerinin giydiklerinin tipik örneğidir.

Sağda 14. yüzyıl başlarına ait Holkham Resimli Kitabı Mukaddes'teki bir sayfanın üst levhasında şövalyelerin, alt levhasında ise sıradan askerlerin dövüşü görüyor.

Bohun'un kafasını yardı. Ardından taraflar topluca kavgaya girdi. Bu görece küçük karpışma, İngiliz süvarisinin öyle alt edilemez olmadığını gösterdi. Robert Clifford'ın yönetimindeki diğer İngiliz süvari kuvveti karşı kanattan ileriye çıktı. Moray kontu Thomas Randolf'un komuta ettiği bir *schiltrom* 'la karşı karşıya geldi. Clifford ve adamları İskoç saflarını yaramayınca, karışıklık içinde geri çekildi.

Geceleyin İngiliz kuvvetleri Bannock Burn

olarak bilinen dereyi geçti ve ötedeki bir ova-da mevzi aldı. II. Edward'ın hizmetindeki bir İskoç şövalyesi olan Alexander Seton, İngiliz ordugâhını terk ederek Bruce'un yanına gitti ve İngilizler arasındaki moral düşüklüğünü anlatarak, onu saldırmaya teşvik etti. İskoçlar ertesi sabah krallarının heyecan verici sözlerinden aldıkları cesaretle, New Park adlı kordudan çıkıp saldırıya geçtiler. Normalde bu ileri hareketi karşılaması gereken İngiliz okçular, Sir Robert Keith öncülüğündeki bir İskoç

süvari hücumuyla etkisizleştirildi.

İngilizler, İskoç ileri harekâtına Gloucester Kontu'nun bir hücumuyla karşılık verdi. Bu kont o zamana kadar meslek hayatında sağgörü ve ölçülü davranmış bir genç adamdı ama şimdi öncü kolun başına geçme hakkı konusunda Hereford kontuyla kavgalıydı. Ayrıca, çarpışmayı erteleme için, Edward onu korkaklıkla suçlamıştı. Belki de bunun tahrikiyle, Gloucester talihsiz bir hücumla kalkıştı. Çok az süvarinin eşliğinde İskoç hatlarına varır varmaz, kuşatılıp öldürüldü.

Dövüş çok geçmeden genel bir hal aldı, İngilizler adım adım gerilerken, İskoçlar *schiltrom* düzenleriyle bastırdı. Süvarilerin etrafı sarıldı ve geri çekilen İngilizler'in manevra yapması gittikçe olanaksızlaştı. Çarpışma tüyler ürperticiydi. Barbour'un anlatımıyla, "ortalığı zırlara çarpan silahların ve kırılan mızrakların patırtısı, itiş kakışın hercümerci, hırkıların ve ipliklerin hengamesi sardı". İngilizler düzenlerini koruyamadılar ve safları yarıldı.

İngilizler'in savaşı kaybettiğinin apaçık hale gelmesi üzerine, II. Edward'ın yanındakiler onu bu faciyanın dışına çıkarmaya karar verdiler. Edward artık güvende olduğunda, Giles de Argentine adlı bir şövalye kahramanca bir edayla, kaçmaya alışkın olmadığını bildirdi, geri dönerek İskoç saflarına son bir hücumla kalkıştı ve onların mızraklarıyla can verdi.

Sonuç

Her ne kadar çarpışmaya ilişkin anlatımlar tam bir tutarlılık taşımasa da, İskoç zaferinin nedenleri açık. İskoçlar kendi lehlerinde olan arazide güçlü bir mevzi almayı başarmışlardı. Karizmatik bir önderleri ve iyi tasarlanmış bir hareket planları vardı. İngilizler komuta tutarlılığından yoksundu. Gloucester Kontu ve Giles de Argentine gibi kişilerin şövalyece davranışları intihara dönüktü. Yenilgi İngiltere'nin kuzey kesimini İskoç baskınlarına açtı. Savaşın gidişatı ancak 1332-33'te Dupplin Moor ve Halidon Hill'deki İngiliz zaferleriyle yeniden tersine döndü.

TARAFLAR

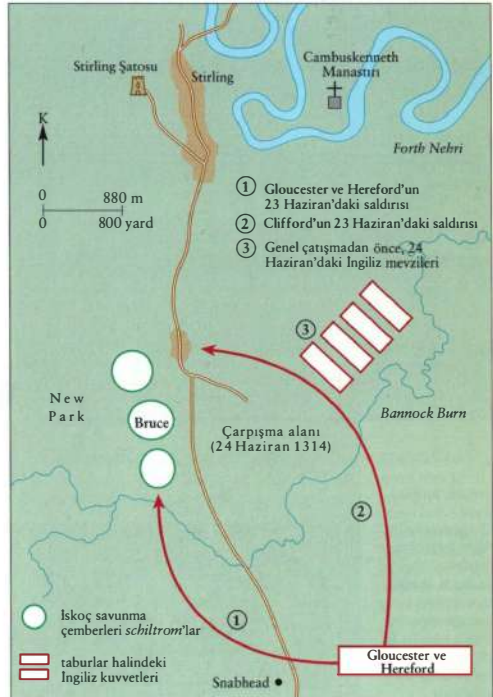
İskoçlar

- Kesin sayılar bilinmiyor, 500 kadar hafif atlı dahil, belki 7-10 bin baltalı ve kılıçlı piyadeler ile okçular
- Komutan: Robert Bruce
- Kayıplar: Bilinmiyor

İngilizler

- Belki 15-20 bin. 2.000 süvari ve 15 bin piyade dahil
- Komutanlar: Kral Edward II, Gloucester Kontu, Hereford Kontu, Pembroke Kontu
- Kayıplar: Bilinmiyor

Bannockburn çarpışması Forth Irmağı'na yakın bataklık bir arazide iki gün sürdü. Tam yeri saptamak olanaksızdı. Çizimde en muhtemel yer veriliyor.

17

Crécy

Tarih: 25–26 Ağustos 1346 Yer: Picardie, Kuzeybatı Fransa

Okçuların atışları öylesine harikaydı ki, tenlerine batan kancalı oklar yüzünden atlar bir türlü ileri gitmiyordu. Bazıları çıldırmış gibi havaya sığıyor, bazıları dehşet içinde tepiniyor, bazıları da okların verdiği acıdan dolayı, binicilerine aldırmaksızın düşmana arka çevirip kaçıyordu.

(“FRANSIZ SÜVARISI ÜZERİNE”) JEAN LE BEL, LA CHRONIQUE, Y. 1352

İngiltere ile Fransa arasındaki Yüz Yıl Savaşı 1337’de başladı. İlk evreye İngilizler’in Benelüks prensleriyle kurduğu büyük bir ittifak damga vurdu. İngilizler ve müttefikleri 1339’da Fransızlar’la karşı karşıya gelince, iki tarafın da boy ölçüşmeyi göze alamaması nedeniyle hiçbir çarpışma yaşanmadı. Kaçamaklı ve sonuçsuz çatışma hali 1346’ya kadar sürdüktan sonra, Yüz Yıl Savaşı’nın seyri III. Edward’ın öncülüğünde yürütülen ve ilk büyük çarpışma Crécy’yle noktalanana olağanüstü bir harekât sonucunda dönüşüme uğradı.

İngilizler oldukça beklenmedik bir girişimle, 12 Temmuz 1346’da Normandiya’nın batı kesimine çıkarma yapmıştı. Bu muhtemelen bilinçli bir planın sonucuydu ama ters rüzgârlar yüzünden donanmanın tasarlandığı gibi güneydeki Gaskonya’ya inememiş olması da mümkündür. Direniş et-

kisizdi. Caen kenti bile İngilizler’i şaşırtan bir rahatlıkla düştü ve hoş bir yağma fırsatı verdi. Plan kuzeye doğru yürüyüşü sürdürmekti ama Sen Irmağı önemli bir engel çıkardı. Fransızlar’ın köprüleri yıkması nedeniyle, Edward’ın ordusu Paris’e yaklaşıp kadar çıkır yukarı ilerlemek zorunda kaldı. Fransa kralı VI. Philippe’in İngiliz ordusunu çarpışmaya zorlama çabaları sonuç vermedi. İngilizler Poissy’deki köprüyü onarabildi ve hızla kuzeye doğru yürüdü. Sonraki engel olan Somme, yöre halkının verdiği bilgilerin yardımıyla Blanche’deki sığılta aşıldı. III. Edward, Crécy’ye varınca durdu ve çarpışma hazırlığına girişti. Crécy 1279’dan beri bir İngiliz mülkü olan ama o sırada Fransız işgali altında bulunan Ponthieu Kontluğu içindeydi. Ülke toprağı sayılabilecek bir yerde dövuşmenin getirdiği bir moral avantajı vardı. Daha da önemlisi, Crécy ve Wadicourt köyleri

Seri atış hızıyla uzun yay, Crécy’deki belirleyici bir silahtı. Yaylım ok atışı insanları ve atları aynı ölçüde dehşete düşürdü. Bu İngiliz okçular iki düzine ok alabilleren sadaklarıyla görülmüyor.

arasındaki sırt İngilizler'in güçlü bir savunma konumuna geçmesi için idealdi. Aşağıdaki vadinin karşı taraftaki dik bir setle son bulması, Fransızlar'ın manevra yapmasını zorlaştıracak bir etken-di. Yaka, sonradan vahşi bir katliam alanına dönüşecek vadiyi kısmen kapatmaktaydı.

Acaba Edward bilinçli olarak Fransızlar'la çarpışma vesilesi mi aradı, yoksa bulunduğu konum itibarıyla bir tuzaga düşmemek açısından dövüşme dışında bir seçeneği mi yoktu? Bu epey tartışılmış bir konudur. İngiliz kraliyet propagandası açıklı: Edward hasmı Philippe'le çarpışmak istiyordu. Ne var ki, Philippe'le hareketin daha önceki bir aşamasında karşı karşıya gelmeye karar verebilirdi ve Poissy'de Seine'i aşarak, ardından belirli bir hızla kuzeye doğru yönelerek Fransızlar'dan kaçınmasına haliyle gerek yoktu. Kesin kanıya varmak mümkün değilse de, dönemin kaynaklarında Edward'ın Fransızlar'la dövüşmek istediğine işaret eden ipuçlarını gözardı etmek zordur. Fransa kraliçesi olan annesi Isabella'dan miras yoluyla Fransa'nın meşru kralı olduğu savını kanıtlamak için bundan daha iyi yol olamazdı.

Çarpışma

İngiliz ordusunun büyüklüğü kesin bilinmemekle birlikte, muhtemelen mevcudu 15 bin dolayındaydı. Askerlerin yaklaşık 3.000'i şövalye ve zırhlı süvari-ydi. Bu kesim daha önce üzerinde mutabık kalmış resmi sözleşmeler uyarınca efendilerine hizmet veren ücretli bir kuvvetti. Vakanüvislerin İngiliz ordusunun çarpışma düzenine ilişkin anlatımları birbiriyi tutarlı değildir. Arkada ordu ağırlıklarını savunmak üzere bir daire halinde yerleştirilmiş kağıtlar vardı. Etkisiz ama gürültü çıkaran az sayıdaki top muhtemelen buradaydı. Ordu üç ana bölüme ayrılmıştı ama bunların arka arkaya mı dizildiği, yoksa uzun bir cephe boyunca mı sıralandığı açık değildir. Northampton ve Warwick kontlarıyla birlikte Galler Prensi birinci, kralın kendisi ikinci, muhtemelen başka soylularla birlikte Arundel ve Huntingdon kontları da üçüncü bölüme komuta etmekteydi. İngiliz şövalyeler ve zırhlı süvariler Iskoç savaşlarında öğrendikleri tarzda dövüşmek üzere attan inerlerdi. Vakanüvis Froissart'ın muhtemelen üçgen düzen anlamında *en berge* yerleştirildiklerini belirttiği ok-

çular konusunda epeyce tartışma yapılmıştır. Ana İngiliz kuvvetinin iki yanındaki okçular, 25 Ağustos'taki Fransız ilerleyişinde kargaşa yaratmak açısından ideal konumdaydı.

Fransız kuvvetleri hiç kuşkusuz sayıda İngilizler'den çok daha üstündü ama komuta kademesi namütenahi kötüydü. Fransızlar arasında epeyce karışıklık ve çarpışma için ertesi günü beklemenin doğru olup olmayacağına dair tartışma vardı. Sonunda tez canlılık basirete ağır bastı. Fransızlar meşhur savaş sancakları Oriflamme'i açtılar ve

Genç III. Edward'ın üç leoparlı kalkannı Aziz George'tan alışı gösteren hayali sahne. Her iki figür de aillette denen dikkörtgen biçimli armalı omuzluklar taşıyor.

Sağda 14. yüzyıl sonlarına özgü Pembridge tipi bu İngiliz miğferi, çarpışmada ön kısmı açılıp kapanır miğferlerin tercih edilmesi nedeniyle, izleyen dönemde daha çok turnuvalarda kullanıldı.

Aşağıda Crécy'de İngilizler'in belirgin bir taktik üstünlüğü vardı, çünkü geniş bir vadiye bakan bir yamaçta mevzi almışlardı.

her iki tarafa da tek bir mevziin bile bırakılmaması talimatı verildi.

Ceneviz okçuları ileri gönderildi, yükleri açmaya zaman kalmadığı için, bütün donanımlarını yanlarına bile almamışlardı. Özellikle, *pavise* denen büyük kalkanlarından yoksundular.

Sonraki anlatımlara göre, bir yağmur fırtınasında yay kirişlerinin ıslanması, silahlarını etkili kullanmalarını kısıtladı. Buna karşılık, İngiliz uzun yaylarına güçlerini göstermek için gün doğdu. Cenevizler vahşice saldırıya uğradı ve geri püskürtüldü ve ilerleyen Fransız süvarilerince yolları kesildi.

Çarpışmanın seyrine ilişkin anlatımlar kaçımlı olarak karışık ve çelişkilidir. Anlaşıldığı ka-

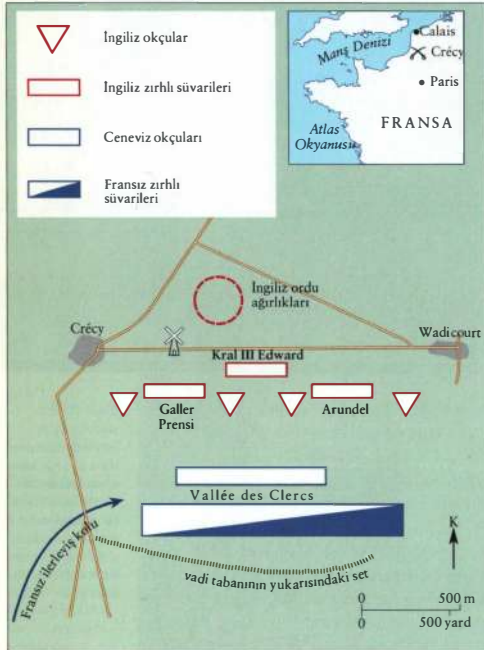

darıyla, çarpışma yaya zırhlı süvarilerin tuttuğu İngiliz hatlarına yönelik sürekli Fransız saldırıları şeklinde ilerledi. Hatta bir ara Fransızlar III. Edward'ın adamlarını ta arkadaki savunma çemberine kadar sürdü. Galler Prensi Edward'ın komutasındaki bölüm, çarpışmanın asıl yükünü taşıdı.

Prens iki kez Fransız saldırısı karşısında diz çökme noktasına geldi. Fro-

issart'ın aktardığı meşhur hikâyeye göre, kral delikanlının liyakatini ispatlamasına fırsat verememesiyle yardım göndermeyi reddetmişti. Bir başka meşhur olay da çarpışmanın son aşamalarında yaşandı. Bohemya'nın kör kralı Jan Lukembursky, kılıcıyla bir darbe indirebilmesi için çarpışma alanına götürülmesini istedi. Adamları atlarını bir halka oluşturacak biçimde birbirlerine bağladılar. Ertesi sabah Jan, ölü askerleri arasında can çekişirken bulundu. Fransızlar'ın çarpışmadaki kayıpları çok ağırdı. Birçok kişi sırf savaş meydanındaki insan mahşeri içinde, üstüne başkalarının yığılmasıyla zırhlı içinde boğularak can verdi. İddialara göre toplam dokuz prens, 1.200 şövalye, ayrıca 15-16 bin asker hayatını yitirdi. Çok az kişi tutsak alındı. Hatta III. Edward için çarpışan Alman askerler potansiyel fidyelerin kaybedilmesinden dolayı yakındı.

Çarpışma öğleden sonra geç saatlerde başla-

TARAFLAR

İngilizler

- Yaklaşık 15 bin asker
- Komutanlar: Kral III. Edward, Galler Prensi Edward, Durham Piskoposu Thomas Hatfield
- Kayıplar: Tahminen 100'den az

Fransızlar

- En az 30 bin asker
- Komutanlar: VI. Philippe, Bohemya Kralı Jan, Alençon Kontu Charles
- Kayıplar: Bir tahmine göre 1.542 zırhlı süvari. Ölen piyadelerin sayısı bilinmiyor

İngilizler (solda) Fransızlar'la (sağda) çarpışıyor. Fransız kralı zambak işaretli armayla belirgin biçimde görülürken, İngiliz kraliyet sancığı da üstündeki üç leoparla hemen dikkat çekiyor.

mıştı ve bittiğinde hava kararmıştı. Dolayısıyla, çarpışmanın Wadicourt'un biraz kuzeybatısına düşen Watteglise civarına kadar yayılmasına karşın, geniş çaplı bir bozgun ve takip yaşanmadı. Ertesi gün başka Fransız birliklerinin çarpışmayı yeniden başlatması olasılığına karşı bir süre tetikte beklendi ama gelenlerin savaş meydanına geç ulaşan köylü milisleri olduğu anlaşıldı. İngilizler son bir acımasız darbeyle hepsini katletti.

Özet

İngiliz zaferinin birkaç nedeni vardı. İngilizler iyi konum seçmişlerdi. Uzun yay önemli bir etkendi: Becerikli bir okçunun bir Ceneviz okçusuna göre üç ya da dört kat hızla atış yapması mümkündü. Fransız atları yoğun fırtına halinde inen oklar yüzünden kısa sürede çığına döndü. Şövalyelerin ve zırlı süvarilerin yaya dövüşmesine dayalı başarılı taktikler III. Edward'ın İskoç savaşları sırasında

geliştirilmişti ve son derece etkili olduğu bir kez daha görüldü. Kralın önderlik niteliği gibi manevre etkenlerin de hiç kuşkusuz kendince bir payı vardı. Fransızlar'a gelince, Ceneviz okçuları İngiliz okçuların dengi değildi. Fransız taktikleri İngilizler'in çarpışma tarzı hesaba katılarak hazırlanmamıştı. VI. Philip belki cesurca dövüştüyse de, III. Edward'ın önderlik karizmasından yoksundu. Daha çarpışmanın başında Fransız komutanlar arasında mevcut olan belirsizlik, çarpışmanın seyrine birlikte karışıklığa dönüştü.

Crécy çarpışması İngilizler açısından savaşın kazanılmasını getirmede ama Edward yenilmiş olsaydı, Fransa'daki emelleri kesinlikle son bulmuş olacaktı. Önünde bir engel kalmayan İngiliz ordusunun rahatça ulaştığı Calais ertesi yıl ele geçirildi. Zafer, Garter nişanının ihdas edilmesine vesile oldu. Birçok bakımdan III. Edward'ın şöhretine de zemin hazırladı.

18

Ankara

Tarih: 28 Temmuz 1402 Yer: Ankara, Türkiye

[Timur] Angora'ya [Ankara] Temmuz başlarında ulaştı ve o ayın 20. [doğrusu 28.] gününde kaçınılmaz muharebe yaşandı. Osmanlı Türkleri Angora'da Timur'un Tatarlarına yenildi ve [Osmanlı padişahı] Bayezid esir düştü. Galibin yanında bir demir kafes içinde doğuya götürüldüğü söylenen Bayezid perişan bir biçimde Mart 1403'te öldü. Böylece Konstantinopolis [İstanbul] sonraki yarım yüzyılda da Hristiyan dünyasının elinde kaldı.

RUY GONZALES DE CLAVIJO, EMBASSY TO TAMERLANE, 1403-06

Resîdeddin'in Camii'ti-Tevârih'indeki bir savaş fiili minyatürü, 14. yüzyıl başları, İran. Timur'un ordusunda bunun gibi 30 savaş fiilinin bulunduğu söylenir.

A vrasya ve Ortadoğu tarihi açısından 1400'lerin başlarının son derece hareketli geçmesi büyük ölçüde Timur'un (hd 1370-1405) ortaya çıkışının ve fetihlerinin sonucuydu. Soyca Moğol kökenine dayanmakla birlikte anadili Türkçe olan ve Müslüman bir aileden gelen Timur, becerikli ve acımasız bir askeri önder olarak 1370'e doğru Maverâünnehir'in (bugün Özbekistan) tartışmasız hükümdarı konumuna yükselmışti. Semerkand'ı başkent edindikten sonra, Çağatay göçebe süvari okçularının ağırlıkta olduğu ordusuyla Altın Orda,

Kuzey Hindistan, İran, Suriye ve Doğu Anadolu topraklarını istila etti. 1390'ların sonlarında, Osmanlı padişahı I. Bayezid'in (1389-1402) egemenlik alanını Doğu Anadolu'ya kadar genişletmesi, iki hükümdar arasında çatışmayı kaçınılmaz hale getirdi. Doğu Anadolu'nun küçük beylikleri iki büyük hükümdar arasında manevra yapmaya çalıştı. Sıkıştıklarında Bayezid'e ya da Timur'a sığınmaları, her iki fatihte de saldırmak için bolca bahane sağladı.

Timur, Suriye ve Irak'ı istila ederek Halep,

Şam ve Bağdat'ı yağmaladıktan (1400-01) sonra, 1401 kışını Kafkasya'daki Karabağ'da geçirdi. Kışık karargâhından 1402 yazının başlarında yola çıktı. Tartışmalı Kemah kalesini ele geçirmek üzere Erzurum ve Erzincan üzerinden Anadolu içlerine ilerledi. Yukarı Fırat'a hâkim bir konumda bulunan ve Bayezid'in bir süre önce Erzincan beyi Muttaharten'den almış olduğu kale, on gün içinde düştü ve eski sahibine geri verildi. Timur oradan yoluna devam ederek ulaştığı Sivas'ta Osmanlı elçileriyle görüştü.

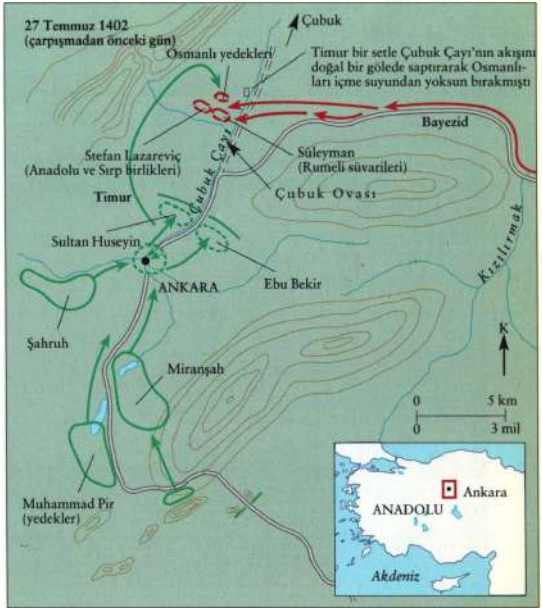
Timur'un istediği şey Bağdat'ın kaçak sultanı Ahmed Celayir'in ve Azerbaycan Karakoyunlu Türkmenleri'nin hükümdarı Kara Yusuf'un teslim edilmesi idi. Bunların ikisi de Osmanlılar'a sığınmıştı. Ama padişahın elçileri Timur'a bu taleplerin Bayezid tarafından kabul edilmeceğini bildirdi. Diplomasinin sonuç vermemesi üzerine, Timur Anadolu içlerine yürüyüşünü sürdürdü.

Timur'un ordusu Sivas'tan sonra Kızılırmak'ı izleyerek Ankara'ya ilerledi. İyi sürülmüş toprakların ekinleri ve meyveleri Timur'a yorgun ordusunu zindeleştirme fırsatını verdi. Bunu izleyen Ankara kuşatması, keşif kollarının yaklaşan Osmanlı ordusunu haber vermesi üzerine kaldırıldı. Osmanlı ordusu uzun bir yürüyüşün sonunda "sıkıntından mahvolmuş ve susuzluktan ölmüş" halde yöreye vardı.

Savaş

Meydan muharebesi Cuma gününe denk gelen 28 Temmuz 1402'de, Ankara'nın kuzeydoğusuna düşen Çubuk Ovası'nda yapıldı. Çarpışan orduların mevcudu konusunda kaynakların verdiği sayılar, birkaç yüz binden başlayıp 1,6 milyon gibi hayal ürünü bir seviyeye kadar ulaşır. Günümüzün güvenilir tahminleri Timur'un ve Bayezid'in ordularının sırasıyla 140 bin ve 85 bin kişiden oluştuğu yönündedir. Osmanlı kaynakları düşmanın peşinde Bursa'dan Sivas ve Tokat'a, geri dönüşle Ankara'ya doğru uzun ve zorlu yürüyüşün Bayezid'in ordusunu bitkin düşürdüğünün altını çizer.

Sayıcı azlığın ve bitkinliğin yanı sıra, Osmanlılar'ın önemli ölçüde zayıflatan bir etken de sıcak Anadolu yazında büyük bir sıcaklık yaratan içme suyu kaynaklarının yetersizliği idi. Anlatımların

çoğu Timur'un Ankara civarındaki kuyuları yıktığı konusunda hemfikir. Günümüz uzmanlarına göre, Timur ayrıca Çubuk kasabasının güneyinde bir sapıtma bendi ve taşkın göleli inşasıyla Çubuk Çayı'nın ovaya doğru akış yönünü değiştirmiş, böylece 28 Temmuz'da Osmanlı muharip kuvvetlerini ve atlarını içme suyundan yoksun bırakmıştı.

Çarpışma sabah dokuz civarında başladı ve akşamın geç saatlerine kadar sürdü. Timur'un ordusunun öncü kolları torunlarının komutası altında tutulmaktaydı. Miranşah, sağ ve sol kanatları Timur'un oğulları Miranşah ve Şahruh'un emri altında olan ana ordu vardı. "Göksel kavuşumun efendisi" Timur da bir başka torunu Muhammed Pir'in emrindeki yedek güçlerle desteklenen merkezin başındaydı.

Osmanlı ordusunun sol kanadındaki Rumeli

Ankara'ya Timur'un güneyden, Bayezid'in ise kuzeyden gelmesine karşın, çarpışmadan önceki gece konumların değiştiler. Bu planda Alexandrescu-Drescu'nun günümüzde genellikle Timur'un kuvvetlerini gerçeklikten uzak olarak verdiği kabul edilen 1977 tarihli haritasına dayalı daha eski, daha geleneksel bir canlandırması görülmüyor.

Timur'un kafese koydurduğu Bayezid, bir Babür-lü minyatüründe. Esaret koşullarına dayanamayan Bayezid 8 Mart 1403'te, Akşehir yakınında öldü.

süvarileri Bayezid'in en büyük oğlu Süleyman Çelebi'nin komutası altındaydı. Anadolu askerleri 20 bin kadar Sırp süvariyle birlikte sağdaydı. Bu güce padişahın kayınbiraderi ve vasalı Sırp prensi Stefan Lazareviç komuta etmekteydi. Merkezde ise Bayezid ile üç oğlu Musa, Mustafa ve İsa'nın komuta ettiği 5.000 civarında yeniçerinin yanı sıra piyade azaplar durmaktaydı. Padişahın daimi ordusuna bağlı atlı kuvvetler, Tatar ve Sırp vasallarının sol ve sağ kanatlarında yer aldığı ikinci sıranın merkezini oluşturmaktaydı. Osmanlı yedek güçlerinin esası Sivas, Tokat ve Amasya'dan gelen sipahilerdi.

Sayılan bütün dezavantajlara rağmen, Osmanlılar bir süre başarıyla savaştı. Ne var ki, Osmanlı sol kanadındaki Karatatarlar kallesçe Timur'la anlaşarak Osmanlı ordusuna arkadan saldırınca ve yeni boyun eğdirilmiş beyliklerin süvarileri kaçınca, gidişat kötü akıbete doğru değişti. Oğulları

TARAFLAR

Türkmenler-Mogollar (Tatarlar)

- 140 bin asker
- Komutan: Maveraünnehir hükümdarı ve Timurlu imparatorluğunun kurucusu Timur
- Kayıplar: 15-40 bin ölü ve yaralı

Osmanlılar

- 85 bin asker
- Komutan: Osmanlı padişahı I. Bayezid (1389-1402)
- 15-40 bin ölü ve yaralı

Süleyman ve Mehmed tarafından da terk edilen padişah, yeniçerileriyle ve Sırp vasallarıyla birlikte yenilip esir düşene kadar cesurca dövuştü. Hızlı fetihlerinden dolayı "Yıldırım" lakabıyla tanınan I. Bayezid Mart 1403'te Timur'un esiri olarak öldü.

Önemi

Suriye ve Irak'ta olduğu gibi, yağmacı Tatar sürüleri Küçük Asya'ya yıkım ve dehşet getirdi. Doğu Anadolu'da Bayezid'in bir süre önce ele geçirmiş olduğu topraklar eski beylerine geri verildi. Padişahın oğulları geri kalan Osmanlı mülkleri üzerinde kıyasıya bir mücadelede tutuştu. On yıl kadar süren iktidar boşluğu ve kardeş kavgası, padişahlığı neredeyse çöküşün eşiğine getirdi. Osmanlılar açısından talihli sayılacak bir durum olarak, devletin temel kurumları artık kökleşmişti ve Osmanlı toplumunun geniş kesimlerinin Osmanlı hanedanını tekrar başa geçirmede sağlam çıkarları vardı. Osmanlı birlikleri 1453'te tekrar Konstantinopolis kapılarına dayandı (bak. s. 85). Aragon sefiri Ruy Gonzales de Clavijo, çarpışmadan bir yıl sonra Bizans ve Anadolu'dan geçerek Timur'un başkenti Semerkand'a ulaştı. Her ne kadar çarpışma gününü yanlış vermiş ve "demir kafes" efsanesinin yayılmasına kaynaklık eden kişiler arasında yer almış olsa da, çarpışmanın öneme dair özeti kusursuzdur: Bu sayede Bizans yarım yüzyıl daha rahat nefes aldı.

Agincourt

19

Tarih: 25 Ekim 1415 Yer: Arras civarı, Nord-Pas-de-Calais, Fransa

*Tekrar her istikametten ok bulutları uçu ve yaylın oklar müğferlere,
levhalara ve göğüs zırhlarına çarparken, demirlerin buluşmasından
çıkan sesle yükseldi. Oklarla delik deşik olmuş birçok Fransız
burada elli, şurada altmış kişilik kümelerle yere serildi.*

ELMHAM'LI THOMAS, *LIBER METRICUS DE HENRICI QUINTO*, Y. 1418

V. Henry'nin Agincourt'taki ünlü zaferi, Yüz Yıl Savaşı'ndaki son büyük İngiliz zaferiydi. Küçük ve yorgun bir ordunun bütün aksiliklere karşı kazandığı bu çarpışma, İngilizler'in Normandiya'yı fethetmesinin yolunu açtı. Aziz Crispin Günü'nde "Biz birkaç kişi, biz mutlu birkaç kişi, biz kardeşler topluluğu" diyen Henry'nin başarısı, Shakespeare'e onu konu alan büyük yurtseverlik oyunu için ilham verdi.

Arka-plan

Fransa'ya 1415 başlarında gönderilen bir diplomatik heyetin sonuç alamaması, V. Henry'ye silaha başvurmak için gerekçe sağladı. Hazırlıklar hemen Şubat'ta başladı, Ağustos'ta denize açılan donanma, yaklaşık 12 bin kişilik bir orduyu taşıdı. Hedef İngilizler'e Normandiya'nın yolunu açabilecek olan Harfleur limanıydı. Burayı ele geçirdiği anda, Henry daha önce III. Edward'ın seferlerindeki gibi baskına değil, fethetme amaçlı bir savaşa girişebilecekti. Ordu toplar ve daha geleneksel kuşatma düzenekleri açısından iyi donanımlıydı. Yine de sıkı savunma İngilizler'i bir ay geciktirdi. Üstelik, kuşatma sırasında ordu dizanteriden ağır biçimde etkilendi.

Harfleur'deki başarıyı büyük çaplı bir harekâtle sürdürmek olanaksız gibiydi ama dosdoğru ülkeye dönmek yerine, Calais'ye yürümenin ve oradan en kestirme deniz geçidini izlemenin daha iyi olacağına karar verildi. Bunun krala güç gösterisi için fırsat sağlama gibi ek bir avan-

V. Henry'nin bir portresi, Kraliyet Koleksiyonu.

TARAFLAR

İngilizler

- Yaklaşık 8.000 asker
- Komutan: Kral V. Henry, York Dükü Edward öncülerin, Thomas Lord Camoys atçıların başında
- 1.000'in altında kayıp, York ve Suffolk dukleri dahil

Fransızlar

- Yaklaşık 20 bin asker
- Komutanlar: Boucicaut, Charles d'Albret, Orléans, Bourbon ve ALENÇON dukleri
- Kayıpları: 5-10 bin

süvari saldırılarını durdurmak üzere (önceden hazırlanan) sırtıklarla donatılmıştı. Fransızlar'ın dizilişi arka arkaya üç "tabur" halindeydi. İngilizler gibi, onların çoğu da atlarından inmişti ve süvari kuvvetler arkadaydı.

Ortaçağ çarpışmalarında sıklıkla görüldüğü üzere, iki tarafın da ilerlemeye hazırlıklı olmadığı uzun bir "peşrev" faslı yaşandı. Ancak ortaklık kararırken, V. Henry cüretli bir adım atarak, adamlarına ileri çıkma emrini verdi. Bu davranış güçlü bir savunma hattını korumak gerektiğini öğören bütün geçmiş İngiliz tecrübelerine aykırıydı. Gerçi İngilizler pek açılmadı ama hareketlenmeleri Fransız ordusunu saldırı için dürtmeye yetti. Fransızlar çok uğraşmalarına karşın, kanatlara yönelik süvari hücumlarıyla İngiliz okçuların düzenini bozamadılar. Fransız gövayeler yaya askerlerinin mevzilerine püskürtüldü. Ok sağanağı epeyce büyük bir hasar verdi ve ardından itiş kakış başladı. İngilizler bir ölçüde geriye itildi.

Henry bizzat curcunanın içindeydi. Öyle ki, yakınına ulaşan bir Fransız asker, miğferinde delik açarak tacını devirmeyi başardı. Henry, kardeşi Gloucester Kontu Humphrey yaralanınca, yanı başında durarak kılıcıyla onu korudu. Çarpışmanın ilerlemesiyle birlikte, arkadan gelen başlı Fransızlar'ı ileriye doğru yönelterek, ilk çarpışmada ölenlerin cesetleri üzerine çıkma-ya zorladı. Üst üste binen öbekler gittikçe arttı

ve ölü yığınları korkunç bir manzarayla savaş alanını doldurdu. İngiliz okçular yaylarını bir yana bırakarak, bıçaklarla, kamalarla ve elleri-
ne geçen her şeyle katletmeye koyuldu.

Çarpışmanın bitiş aşamalarında, Fransız atçıların saldıracağı yönünde apansız bir korku ortaya çıktı. Henry çarpışmada ele geçirilmiş çok sayıda esirin öldürülmesi gerektiğine karar verdi. Gerekçesi onları sağ bırakmanın çok riskli olmasıydı. Bu gaddarca işle görevlendirilen okçuların fiilen kaç kişiyi infaz ettiği açık değildir. Böyle bir davranış şövalyelik ruhuna aykırı görünebilir. Ama savaş meydanında Henry'nin kararına karşı çıkanların kesinlikle bulunmasına rağmen, daha sonraları Fransız vakanüvisler bile onu eleştirmedi. Sonuçta, yeni bir saldırı olmadı ve İngilizler zafere ulaştı.

Çarpışma kanlıydı. Fransızlar'ın kayıpları son derece yüksekti, dönemin çoğu tahminlerine göre ölü sayısı 5-10 bin arasındaydı. İngiliz kayıpları açısından, York ve Suffolk duklerinin ölümleri dikkate değerdı. Boğularak hayatını yitiren birçok asker vardı. Bunlar arkadan gelenlerin sıkıştırmasıyla, ölülerin ve can çekişenlerin oluşturduğu koca yığınların içine düşmüştü.

Agincourt'un ilginç bir özelliği, Fransız tarafının önceden hazırladığı muharebe planının günümüze ulaşmış olmasıdır. Buna göre, büyük bir öncü tabur, onun ardında süvarilerden oluşan ikinci bir sağlam tabur kurulacaktı. Piyade-

Agincourt'da hücumla kalkmış İngiliz süvarileri, Kraliyet Silahhanesi'nce çekilmiş bir filmden.

Agincourt çarpışmasıyla ilgili bir 15. yüzyıl yazma resminde İngiliz kuvvetleri (sağda). Shakespeare'in V. Henry'yi konu alan eserinde uzun yaylı okçulara hiç değişmemesine karşın, burada İngiliz zaferine hayatı katkılarının belirgin biçimde öne çıkarılmalarıyla gösteriliyor.

lerin iki kanadı yan taraflarda, okçular ön tarafta yer alacaktı. Bir başka süvari taburu yedekte tutulacak ve İngiliz okçulara karşı kullanılacaktı. Daha küçük bir süvari kuvvetine biçilen görev ise İngiliz yük katarına saldırmaktı. Pratikte, son unsur dışında, plan tam anlamıyla uygulanamadı. Arazi yapısı buna uygun olmadığı gibi, İngiliz okçuların kısmen yere dikilmiş sırıklarla süvari saldırılarını savuşturabileceği hesaba katılmış değildi.

Özet

İngiliz zaferinin birçok nedeni vardı. Görece dar savaş alanı, Fransızlar'ın sayısal üstünlüğünün aleyhine işledi. Çarpışmadan önceki gece yağın şiddetli yağmurlu zeminin çamura bulanması, Fransız süvarisinin işini zorlaştırdı. İngiliz okçular çok önemli bir etkendi, uzun yay belirleyici

ci bir silahtı. V. Henry'nin önderlik yeteneği tutarsız Fransız komuta yapısıyla tezat içindeydi. Zihnen rahatsız Fransız kralı VI. Charles, orduyu yönetmekten âcizdi. Komutayı üstlenecek itibara sahip tek bir kişi yoktu, başkomutanın, karargâh komutanının ve genç prenslerin kolektif önderliği son derece etkisiz kaldı.

Birçok çarpışma gibi, Agincourt da savaşçı kazanmayı sağlamadı. Ancak, Fransız zaferiyle İngilizler savaşı çok daha erken kaybetmiş olacaktı. Dahası, V. Henry'nin tahttaki konumu sarsılacaktı. İngiliz zaferi Normandiya'yı ele geçirmesinin yolunu açtı. Dük'lük merkezi Rouen 1419 başlarında düştü ve barış müzakereleri Henry'nin Fransa kralı VI. Charles'ın kızı Katherine'le evlenmesini getirdi. Savaş İngilizler'in nihai olarak Fransa'dan çıkarıldığı 1453'e kadar sürdü.

İstanbul'un Fethi

20

Tarih: Nisan-May 1453 Yer: İstanbul, Türkiye

Ya ben bu şehri alırım ya da bu şehir beni alır, ister ölü, ister sağ olsun. ... Yenilgiyi kabul eder ve barış içinde çekilirsən, ... dost oluruz. Şehre barışçıl girişime karşı koymakta diretirsən, zorla yolunu açacağım. Seni ve bütün asilzadelerini kılıktan geçireceğim, sağ kalan herkesi öldürteceğim ve askerlerimin diledikleri gibi yağma yapmalarına izin vereceğim.

İstedğim tek şey bu şehir, içi boş olsa bile.

SULTAN MEHMED'DEN İMPARATOR XI. KONSTANTINOS'A MEKTUP

1451'de, yani henüz 19 yaşındaki II. Mehmed'in ikinci kez Osmanlı tahtına çıktığı sırada, Osmanlılar Sırbistan, Bosna ve Mora dışında Balkanlar'ın büyük bölümünü denetim altında tutmaktaydı. Anadolu'da ise Antalya-Akşehir-Kayseri-Trabzon hattı doğu sınırını belirlemekteydi. Karaman beyliğine henüz boyun eğdirilmemişti. Yeni padişahın eski Osmanlı savaşçı geleneğini canlandırmasıyla, önceki yıllarda izlenen uzlaşmacı politika son buldu. İlk hedef ise Roma'nın ardılı olan bin yıllık Bizans imparatorluğunun başkenti Konstantinopolis'ti. Bu devlet yalnızca Avrupa ve Asya'daki Osmanlı eyaletlerinin arasına sokulmuş bir engel gibi durmakla kalmıyor, imparatoru da Osmanlı karşıtı Haçlı seferlerini, Balkanlar ve Anadolu'daki ayaklanmaları kıskırtmada can alıcı bir rol oynuyordu. İmparator Konstantinos Palaiologos (1448-53) Osmanlı tahtında hak iddia eden ve Bizans'ın gözetiminde Konstantinopolis'te tutulan Orhan için yıllık ödentinin iki katına çıkarılmasını istemekle padişahı boş yere kıskırttı.

Kuşatma ve savunma hazırlıkları

II. Mehmed planlanan kuşatma sırasında Osmanlılar'ın geleneksel düşmanlarının olası saldırılarının önüne geçmek amacıyla, Macaristan'la barış antlaşmasını yeniledi, Anadolu'daki güçlü Türk beyliği Karamanlılar'a karşı bir askeri harekâta girişti ve imparatorun

iki kardeşinin, Tomasso ve Demetrios adlı despotların yönetimindeki Mora'ya bir sefer ordusu gönderdi. Deniz geçişlerini denetim altına almak için, Boğaziçi'nin en dar noktasında Rumeli Hisarı'nı yaptırdı. Burası I. Bayezid'in (1389-1402) kente dönük ilk Osmanlı kuşatması için diktiirdiği Anadolu Hisarı'nın karşısındaydı. İki hisarın surlarına yerleştirilen topraklar, bağlantıları fiilen koparılan Bizans, ikmal ve erzak takviyesinden yoksun bırakıldı.

Askeri hazırlıklar çerçevesinde, Gelibolu'daki Osmanlı tersanesinde 16 büyük ve 60 hafif kadirga, 20 çektiri ve daha küçük çeşitli tekneler yaptırıldı. Osmanlı başkenti Edirne'de 80-100 bin kişilik hassa ordusu toplandı. Edirne dökümhanesinde çeşitli kalibrelerde 60 yeni top döktürüldü. Bunların bazıları 240, 300 ve 360 kiloluk güllerle atacak güçteydi. Macar usta Urban'ın padişah için yaptığı en büyük topun fırlattığı taş güllerle, dönemin biraz çelişkili tanıklıklarına göre, 400 ile 600 kiloydu. Bu top Konstantinopolis önlerine 60 öküzle taşındı.

İmparator kuşatmaya hazırlık için elinden gelen her şeyi yaptı. Venedik, Cenova, Papa, Roma-Germen imparatoru, Macaristan ve Aragon krallarına elçiler göndererek, acil askeri yardım sağlanmaması halinde, Konstantinopolis'in günlerinin sayılı olduğu mesajını iletti. Tepkiler pek iç açıcı değildi. Yönetimlerinin açizliğine kızan bazı İtalyanlar gönüllü olarak

Fatih Sultan Mehmed'in 19. yüzyılda büyük ölçüde yeniden boyanmış portresi, Gentile Bellini'nin eseridir ve 1480'den kalmadır. Gerçek bir Rönesans hükmü olan bu padişah, İstanbul'u Doğu dünyasının en güçlü ve en görkemli kenti yapmaya çalıştı.

Karşı sayfa-
da "Konstantino-
polis Kuşatma-
sı", Bertrand
de la Broquière
'in Le Voyage
d'Outremer (y.
1455) yazmasın-
dan. Osmanlı-
lar'ın askeri üs-
tünlüğü, II. Meh-
med'in titiz plan-
laması ve debası,
kentin fethinde
kilit rol oynadı.

Sağda II. Meh-
med'in topları
bin yıllık surlarda
gedikler açmıştı.
Resimde İstan-
bul'un kara sur-
larının günümü-
zdeki hali görül-
üyor.

Altta Osmanlılar
Boğaziçi'ndeki
70 gemiyi kara
üzerinden taşıya-
rak 23 Nisan'da
Haliç'e indiriler.
Ardından, 29
Mayıs'ta son hü-
cum başladı.

Bizans'a koştı. Bunların en ünlüsü kuşatma savaşındaki ustalığıyla tanınan ve yanına 700 asker alan Ceneviz komutan Giovanni Giustiniani Longo'ydu. Konstantinopolis'teki Venedik kolonisi, karşı yakadaki Pera'nın birçok sakini, ayrıca yanındaki Türkler'le birlikte Orhan kentte kaldı. Velhasıl, imparatorun emrinde 8.000 kadar Yunanlı ve 2.000 yabancı asker, yanı sıra 30-40 bin sivil vardı. Bu sivil kuşatma öncesinde ve sırasında kentin 30 km'ye yakın surlarını onararak paha biçilmez bir hizmet gördü.

Konstantinopolis güney ve doğuda Marmara Denizi'yle, kuzeyde de Haliç'le korunmaktaydı. Bizanslılar Osmanlı donanmasının Haliç'e girişini önlemek amacıyla 2 Nisan'da liman ağzı boyunca bir zincir gerdiler. Aynı gün öncü Osmanlı kuvvetleri kentin karaya bakan surlarının batı yakınında göründü.

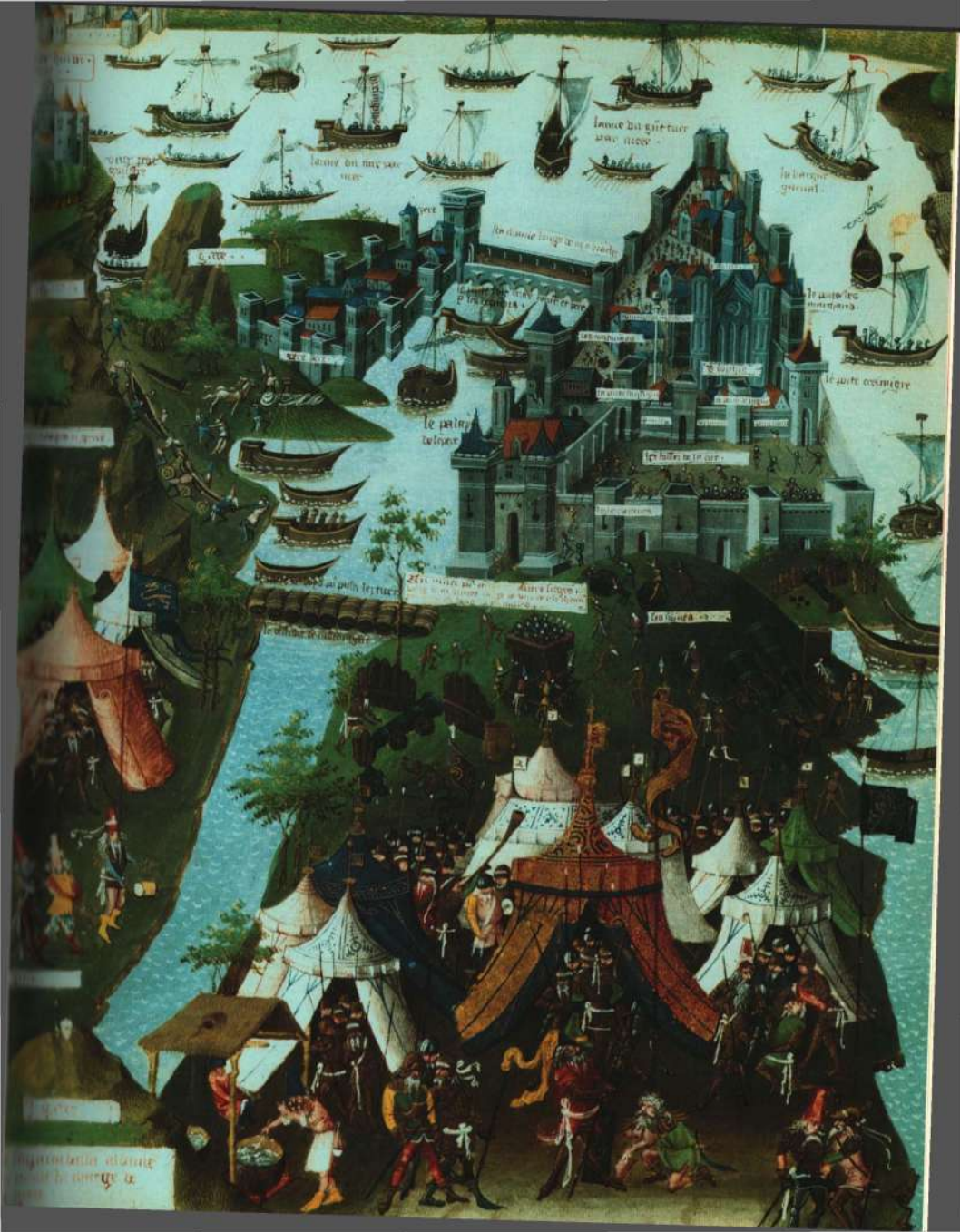
Kuşatma

Sultan Mehmed geri kalan birlikleriyle 5 Nisan'da ordusuna ulaştı ve çadırını Aziz Romanos Kapısı'nın karşısına dikti. Padişahın Haliç kıyısı boyunca uzanan sol kanadına Karaca Paşa komutasındaki Rumeli birlikleri, Marmara Denizi kıyısı boyunca uzanan sağ kanadına ise Ishak Paşa komutasındaki Anadolu kuvvetleri yerleşti.

İlk haftalarda "hamleler, saldırılar, top ateşi ve genel çatışma aralıksız sürdü" ama kent sıkı durdu. Osmanlı gemilerindeki toplar limandaki yüksek Hristiyan kadirgalara karşı etkisiz kaldı. Dönemin askeri teknolojisini yakından izleyen Sultan Mehmed, top imalatçılarından fırlattığı gülle "çok yukarıya çıkacak ve aşağıya inerken gemiyi vuracak" farklı tipte bir top yapmalarını istedi. Tasarımını padişahın yaptığı ve çok geçmeden "havan" adıyla anılacak olan bu yeni silah, limandaki bir Hristiyan gemisini batırdı.

Bizanslılar 23 Nisan sabahı gözlerini açtıkları, 70-80 kadar küçük Osmanlı gemisinin Haliç'e indirilmiş olduğunu görek deşhete düştüler. Osmanlılar Boğaziçi'ndeki küçük gemilerini koyun ve davar donyağı sıvadıkları kızıllar üzerinde kaydırıp taşımışlardı. Bunun için Beşiktaş ve Kabataş'ı Eyüp'e bağlayan uzun güzergâh (12-13 km) ya da daha sık başvurulmuş kısa Tophane-Taksim-Kasımpaşa güzergâhı (2-3 km) kullanılmıştı. Sultan Mehmed'in dahice manevrasıyla ciddi bir darbe alan Bizanslılar, artık Haliç surlarını savunmaya da insan ve kaynak ayırmak zorunda kaldılar.

Osmanlı hücumları ve top ateşleri devam etti. Kentteki gıda ve mühimmat stokları tükenmeye yüz tutmuştu. Ne kurtarma kuvvetlerinin ne de vaat edilen Venedik armadasının gelmeyeceği anlaşılınca, umutları kalmayan savunmacılar yalnız bırakılma duygusuna kapıldılar. Padişahın ulakları kent sakinlerine çağrıda bulunarak, teslim olmayanların katliam ve kölelik karşıya kalacağını bildirdiler. Kentin düşüşünden önceki garip doğal fenomenler her iki taraf üzerinde büyük psikolojik etkiler yarattı. Günümüz tarihçileri ay tutulmasını,

mevsimle bağdaşmayan dondurucu havayı, şiddetli fırtınayı, kalın sis örtüsünü ve Ayasofya'nın çatısına vuran cehennemi ışıkları, Güney Pasifik adası Kuwae'yi silip yok eden ve dünya genelinde üst atmosfer katmanına devasa volkanik kül bulutları saçan muazzam yanardağ püskürmesiyle açıklıyorlar. Konstantinopolis'in çaresiz savunmacıları, elbette böyle açıklamalardan habersiz olduklarından, bu doğal olayları ilahi hoşnutsuzluğun işaretleri ve kentin düşmek üzere olduğunun alametleri saydılar. Kuşatmacılara göre ise bunlar umudun ve yakındaki zaferin belirtileriydi.

29 Mayıs'ta, gece yarısından kısa bir süre sonra, son hücum başladı. Osmanlı gemilerindeki toplar Marmara Denizi ve Haliç boyunca surları döerken, ordu kentin karaya bakan surlarına saldırdı. Padişah önce başibozuk ve gönüllü askerleri ileri sürdü. Giustiniani ve imparator komutasındaki savunmacılar, saldırıyı hemen püskürttü. Bunu daha tecrübeli ve disiplinli Osmanlı askerlerinin "aslanlar gibi" çullanışı izledi ama onlar da geri çekilmek zorunda bırakıldı. Şafak sökerken, Mehmed seçme yeniçerilerine surlara yönelme emrini verdi. Bu kız-

gın dövüşün ortasında, Giustiniani bir ok ya da misketle fena halde yaralandı ve limandaki bir Ceneviz gemisine alındı. Komutanlarını artık görememek, adamlarının moralini bozdu. Yeniçeriler savunma hatlarındaki karışıklıktan yararlandı ve birkaç sürekli top ateşiyle açılmış olan gediklerden içeriye sızdı. En son Saint Romanos Kapısı yakınında görülen Konstantinos Palaiologos, yani son Roma imparatoru düşmanla savaşıırken sıradan bir asker gibi öldü. Sultan Mehmed daha sonra Osmanlılar'ın Topkapı adını verdiği aynı kapıyı at sırtında geçerek kente girdi. Askerlerine üç günlük yağma izni verdi. Ama yağmadan sonra, kente atadığı Osmanlı valisini hemen imar ve iskân işlerini yürütmekle görevlendirdi.

Önemi

Osmanlılar'ın Konstantinopolis'i fethi gerek Müslüman, gerekse Hristiyan dünyasında siyasal ve psikolojik itibar sağlamanın yanı sıra, askeri, jeopolitik ve ekonomik kazanımlar getirdi. İki kıtadaki eyaletleri ayırmış olan düşmanca bir çıkıntıyı ortadan kaldırdı, yeni seferler için ideal bir lojistik merkez ve Asya ile Avrupa, Karadeniz ile Akdeniz arasındaki ticaret yollarına hâkim bir mevzi verdi. Böyle bir kente sahip olmak Osmanlılar'ın Güneydoğu Avrupa ve Anadolu'daki egemenliklerini pekiştirmelerini ve bölgedeki en güçlü bütünselik imparatorluğu yaratmalarını sağladı.

TARAFLAR

Osmanlılar

- 80-100 bin asker
- Komutan: Sultan II. Mehmed
- Kayıplara ilişkin güvenilir tahminler yok

Bizanslılar

- 10 bin asker ve 40 bin sivil
- Komutanlar: İmparator XI. Konstantinos Palaiologos ve Cenovalı Giovanni Giustiniani Longo
- Kayıplara ilişkin güvenilir tahminler yok

Osmanlı yeniçerilerinin geçit töreni. II. Mehmed'in ordusundaki bu seçme savaşıçılar son hücumunda yer aldı. Başlıklarındaki simgeler ordu içindeki konumlarını ve görevlerini belirtiyor.

Bosworth

21

Tarih: 22 Ağustos 1485 Yer: Leicestershire, İngiltere

*Dedi ki: "Savaş baltamı uzatın bana,
İngiltere tacı dursun başımda böylece yüksek!
Denizleri ve karaları yaratan güç uğruna,
İngiltere kralı bugün çarpışıp ölecek!"*

ANONİM, "BOSWORTH SAVAŞ MEYDANI BALADI", Y. 1490

III. Richard kardeşi IV. Edward'ın ölümü üzerine, 1483'te İngiliz tahtına el koy-muştu. Buckingham Dükü'nün öncülük ettiği bir ayaklanmayı daha yeni savuşturmuştu ki, yeni bir hasım karşısına dikildi: Richmond Kontu Henry Tudor. Bretonya'da sürgün olan bu kişinin, annesi Margaret Beaufort'tan dolayı Lancaster soyuyla in-ce bir bağı vardı. IV. Edward'ın en büyük kızı Elizabeth'le nişanlı olması, hoşnutsuz York yanlıla-rından da destek görmesini sağladı.

Henry taht kavgasına girmeye hazırlanmış ola-rak 7 Ağustos 1485'te Pembrokeshire'da karaya çıktı. Memleketi olan Galler'in orta kesiminden ge-çerken epeyce yerel destek almayı başardı. Sınırı aşış İngiltere'ye varınca, Sir Gilbert Talbot komu-tasındaki yaklaşık 500 adam saflarına katıldı. Henry'nin üvey babası Lord Thomas Stanley her iki tarafa da destek sözünden kaçınıırken, daha atılan kardeşi Sir William Stanley ona cesaret vermiş ola-bilir. Stanley Kardeşler Lancashire, Cheshire ve Ku-zey Galler'in büyük bir bölümünün askeri insangü-cünü denetim altında tutmaktaydı. Rakip orduları gölgede bırakan kuvvetleri, kral ve kral adayı için aynı ölçüde rahatsız ediydi. Richard esas olarak Kuzey İngiltere'deki destekçilerine maiyetlerindeki askerleri hızla bir araya getirmeleri için haber ver-mişti. Böylece ordusu birkaç gün içinde Mid-lands'te toplandı. Çarpışma öncesinde komutası al-tında 8-10 bin asker vardı. Bu sayı Henry'nin savaş alanına sürdüğü mevcudun iki katı kadardı.

Çarpışma

Bosworth çarpışmasını kuşatan birçok esrar vardır

ve tam olarak geçtiği yer bile buna dahildir. Bu ba-kımdan, savaş alanının topografyası ve birliklerin konuşlanışı da hâlâ tartışma konusudur. Rakip or-dular muhtemelen Ambion Tepesi'nin güneybatısına düşen ovada, Leicestershire'deki Market Bosworth yakınında mevzilere girdi. Henry'ye bağlı ordunun ağırlıklı olarak kargılarla ve teberlerle donanmış Fransız paralı askerlerden oluşan bir nüvenin etrafın-da oluşturulduğu söylenebilir. Yanındaki Galli ve İngiliz askerlerin silah donanımı, yırtan ve mız-rak olsa gerek. Ayrıca, Lichfield garnizonundan alındığı sanılan bazı topları vardı. Henüz 28 yaşında olan Henry tecrübeli bir asker değildi, Oxford Kontu John de Vere ile Fransız yüzbaşı Philibert de Chan-dée'nin akıllıca danışmanlığına güvenebilirdi. III. Richard ise sinanmış bir komutan, İngiltere ve İskoç-ya'da pişmiş bir gedikli muharipti. Fransa'daki başarısız 1475 seferinde Burgonya ordusuyla birlikte

Üstte-solda Bosworth galibi VII. Henry'nin bir 16. yüzyıl Flo-ransa büstü.

Üstte Bir Tudor dönemi portre-sinde (y. 1533 - 43) kırık kılıçlı mağlup bir gaspçı olarak gösterilen III. Richard. İti-barı hâlâ tartışma konusudur. Ama gaspçı olsaydı da olmaması, son anlarını bir İngi-liz kralı gibi yaşa-dı ve tacını bırak-mayı reddederek can verdi.

çarptığı için kara Avrupa'sı yöntemlerine aşinaydı. Büyük ve dengeli bir ordunun başındaydı. Çoğunlukla uzun yay ve tırpan kullanan piyadeleri, bazı toprakların ve sağlam bir zırhlı süvari gücünün desteğine sahipti.

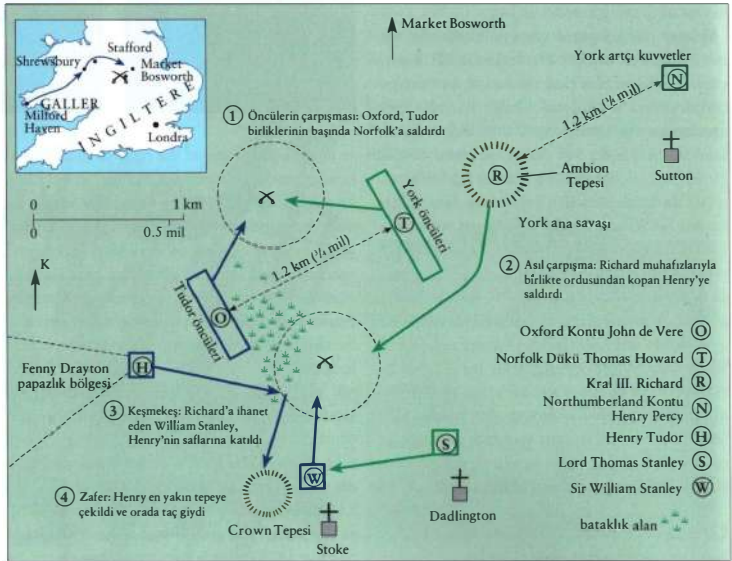
22 Ağustos'taki çarpışmanın sabahında, her şey Richard'ın lehine gibiydi. Ona göre, krallığının meşruiyetini bir zaferle sağlamaya fırsatını bulacaktı o gün. İşte bu yüzden bir krala yaracak gösterişçi bir havada çarpışmaya çıktı: Miğferine bir altın taç ilıştirmiş ve zırhının üzerine kraliyet armasının yer aldığı bir abayı gevşekçe geçirmişti. Yerleşik askeri anlayışı uygun olarak, ordusunu üç "tabur" a ayırdı: Norfolk Dükü'nün komuta ettiği 1.200 kişilik öncü tabur, kendisinin başında bulunduğu 2-3 bin kişilik ana tabur, Northumberland Kontu'nun komuta ettiği yakın mevcutu artı tabur. Henry herhalde daha küçük ordusunu tek bir ana taburda toplamış olmalıydı. Stanley Kardeşler'le 21 Ağustos'ta bir kez daha görüşmüş ama niyetleri konusunda sağlam bir söz alamamıştı. Çarpışma günü ise onları Richard'ın sol kanadında yer almış ola-

rak gördü.

Sayıca üstün bir düşmanla karşı karşıya kalan Henry, bir taktik avantaj kazanmak zorundaydı. Muharebenin başlamasıyla birlikte, Oxford hızlı bir kanat ilerleyişiyle Henry'nin ana taburunu Norfolk'un öncü taburunun sağ tarafına sürdü. Bu iki insan kütesinin vahşi bir kavgaya tutuştuğu sırada, Richard'ın ana taburuyla Norfolk'a destek vermesi beklenirdi. Bunun yerine, meydanın başka bir kesiminde kesin bir darbe indirecek anlık bir fırsatı kullanmayı kolladı. Henry ve muhafızlarının kendi birliklerinden koştugunu görür görmez, atını mahmuzlayarak yanındaki zırhlı süvarilerle hücumla kalktı. Gümbürtüyle yeri döven bu güç karşı konulmaz gibiydi. Richard'ın fırlattığı mızrak, Henry'nin sancak taşıyıcısı William Brandon'ı mıhladı. Yere düşen sancacı etrafında azgınca bir boğuşma başladı. Sir John Cheney cesur bir tavırla Richard'ın yoluna atıldı ama yere serildi. Richard hasmına tam birkaç metre yaklaşmışken, yeni bir hamle oradaki kavgayı allak bullak etti.

Sir William Stanley de Richard'ın ve kopuk

Bosworth'un kesin yerinin ve rakip orduların konuşlanma düzeninin hâlâ çok tartışmalı olmasına karşın, muharebenin Leicestershire'nin engebeli kırsal kesiminde, Ambion Tepesi'nin güneybatısında yapılmış olması yüksek bir olasılıktır.

zırlı süvari topluluğunun üzerine saldırarak çarpmaya katılmıştı. Atsız kalan kral, mayinetine kaçmaya zorlandı. Gittikçe küçülen yandaş topluluğu artık gedikler vermeye başlamıştı. Haykırarak meydan okuyan, hainlere ve asilere küfürler yağdıran Richard, kaçmayı reddetti ve “düşmanlarının sıkıştırması altında erkekçe dövüşerek can verdi.” Öncü taburundaki birçok asker benzer bir akıbete

uğradı. Oxford’un ileriye çıkıp yüklenmesiyle, Norfolk öldürüldü ve komutası dağıldı. Northumberland’ın artçı taburu ise, belki saf değiştirmenin, belki de çarpmasından kargaşanın bir sonucu olarak, tek bir darbe vurmadan ya da almadan geri çekildi. Henry zafere ulaşmıştı.

Tudor döneminde İngiltere

Geleneksel olarak Ortaçağ’ın bitişinin işareti olarak görülmesine karşın, Bosworth aslında İngiltere ve Galler’de çoğu insanın hayatına pek az etkide bulundu. Yeni hanedan bile tam anlamıyla güvende değildi. Taç giyen VII. Henry, yine York hanedanından bir hasmı 1487’de Stoke-by-Newark’ta alt etti, Kuzey İngiltere’ye yönelik kısa süreli bir Iskoç baskını eşliğinde ortaya çıkan bir başka taht kavgasını 1496’da kazandı. Bununla birlikte, dönüp geriye bakınca, Bosworth muazzam bir tarihsel öneme büründü. Tudor hanedanının başa geçmesi, 30 yıllık kargaşa ve istikrarsızlıktan sonra, insanlara yeni bir başlangıç gibi görüldü. Henry potansiyel taht rakiplerine karşı hapis, idam ya da sürgüne başvurmamakla, Bosworth efsanesini de güçlendirmiş oldu: Nizamın anarşiyi alt etmesi, intikam meleginin bir gaspının hakkından gelmesi.

Günümüz oyuncular 15. yüzyıl piyade cengini canlandırmaya çalışırken, iç içe giren trpanlar, kılıçlar ve sırtlı balıklar. Richard ufak tefek olmakla birlikte, güçlü ve usta bir savaşçıydı, bir itiş kışkırtmamı yararak Henry Tudor’un birkaç metre yakınına kadar ulaşmıştı.

TARAFILAR

York yanlıları

- 8-10 bin asker
- Komutanlar: Kral III Richard, Norfolk Dükü Thomas Howard, Northumberland Kontu Henry Percy
- 900 kayıp

Tudor yanlıları

- Tudor ordusu 5.000 kişi, Stanley birliği 3.000 kişi
- Komutanlar: Richmond Kontu Henry Tudor, Oxford Kontu John de Vere, Philibert de Chandée, Sir William Stanley
- 100 kayıp

On Altıncı Yüzyıl

Yayılmaya dönük büyük atılımlar kilit çarpışmalara yol açtı ve onlar sayesinde sağlandı. Tenochtitlan (1521) İspanyollar'ın Aztek yönetimindeki Meksika'yı, Panipat (1526) Babürlüler'in Hindistan'ı, Mohaç (1526) Osmanlılar'ın Macaristan'ı fethetmesini getirdi. Buna karşılık, Inebahtı yenilgisi (1571) Akdeniz'deki Osmanlı ilerleyişinin hızını kesmeye katkıda bulundu. Flodden (1513), Pavia (1525) ve Armada'nın yenilgisi (1588) gibi diğer çarpışmalar, daha belirgin olarak askeri sistemler ve kültürel alanlar içindeydi. Verilen örnekler Batı Avrupa askeri sistemiyle ilgiliydi. Pavia hem mızrakçılara hem de süvarilere karşı ateşli silahları kullanmada önemli bir adımdı. Bununla birlikte İspanyollar'ın yönedikleri küçük birimli kapışmalar-daki etkililiği konusunda gerekli ihtiyat payını bırakmak ve komutanlık rolünü vurgulamak gerekir. Flodden'de top bir rol oynadı ama İngiliz ordusundaki kilit unsurlar arkebüzçüler ve mızrakçılar değil, okçular ve tirpançılardı. Daha hareketli tirpançılar, İskoç mızrakçılara göre daha etkili oldu. Hareketlilik Armada'nın yenilginde de önemliydi. İspanyol savaş gemileri sıkı bir düzene dayanmaktaydı ve daha akışkan muharebe koşullarından yararlanacak esneklikten yoksundu.

Bütün bu çarpışmalarda ateş gücü belirli bir rol oynadı. Barutlu silahların ilk geliştirildiği ülke Çin'di. Barut imali için doğru formülün 9. yüzyılda bulunduğu Çin'de, işe yarar metal namlulu silahlar 12. yüzyılda üretildi. Barutlu silahların kullanılmasını kısıtlayan etkenler bir dizi önemli bölgede 16. yüzyılın başlarına doğru aşıldı. Özellikle arkebüzdeki gelişimin katkısıyla, bu süreç

Aztek soylularına yönelik katliam, 23 Mayıs 1520. Meksika'daki İspanyol başarısında önderliğin yok edilmesi can alıcı bir etken idi. Buna da savaş, katliam ve çiçek hastalığıyla ulaşıldı.

Pavia'daki Fransız ordugâhında mühimmat deposu patlamasının resmedildiği bir duvar halısı. Bu çarpışmanın sonucunu, tahkimatlara dayanmak yerine açık alanda savaşan mızrakçılar ve arkebüzacılar belirlemişti.

yüzyıl boyunca yaygınlaştı. Örneğin, Mohaç'ın galibi Osmanlılar at sırtındaki okçulara dayalı geleneksel Orta Asya göçebe gücünden, ateşli silahlarla ve topraklarla donanmış seçme piyadelerin yer aldığı daha karma bir güce geçişi başarmıştı.

Birçok durumda, bu dönemin belirleyici zaferleri silahlar açısından teknolojik bir uçurumu yansıtmaktaydı. Bunun ögnöl olarak görüldüğü alanlar, denizde topun oynadığı rol ve karada da ateşli silahların kesici ve batırıcı silahlar karşısında sağladığı avantajdı. Ateşli silahlar sayesinde nispeten küçük kuvvetlerin sayıca çok daha üstün hasımları yenilgiye uğratması da mümkündü. Ama karşı tarafın iç bölünmelerinden yararlanma gibi etkenler de belirli bir rol oynadı. Bu taktik İspanyollar'ın Aztekler ve Inkalar karşısında elde ettiği başarıya büyük katkıda bulundu. Bütün çarpışmaların sonucunu ateş gücünün belirlemediği de açıktır. Sözelgimi, Hindistan'da Babür'ün Birinci Panipat çarpışmasında atlı okçuları kullanması önemliydi. Babür'ölüler ateşli silahlarla donanmış askerlerin, kılıcı ve kargılı ağır süvarilerin yanı sıra savaş fillerine de başvurdu.

Ateşli silahların sınırlı rolü, yalnızca Hindistan'a, yani çakmaklı alaybozanın 18. yüzyılda yaygınlaşmasına kadar hiçbir önemli değişimin yaşanmadığı bir ülkeye özgü bir durum değildi. Aynı şeyi Afrika, Çin ve İran'da görmek mümkündü. Bu denizlerdeki durum için de geçerliydi. İnebahtı'daki Osmanlı yenilgisi, deniz teknolojisindeki belirgin bir yetersizliğin göstergesi değil-

di. Hasımlarının ağır bir darbe indirerek zafere ulaşması, (en azından sayıca) üstün top donanımı, İspanyol piyadelerinin savaşçı nitelikleri ve ateş gücü, ayrıca Osmanlı barutunun tükenmesi sayesindeydi. Hristiyan kadirga komutanlarının olağan temkinliliği, Don Juan de Austria karizmatik önderliğiyle bir yana iletilirdi. Ne var ki, Osmanlılar donanmalarını süratle yeniden inşa ettiler ve çok geçmeden Hristiyan devletler Akdeniz'in iki yarısında fiilen İspanyol ve Osmanlı nüfuz alanlarının kurulmasını kabullenmek durumunda kaldılar.

Bu dönemdeki ateşli silahların yetersizliklerine dikkat çekmek de uygun olacaktır. Yuvarlak mermilerin 19. yüzyıl ikamelerine göre aerodinamik bakımdan daha az etkili olması nedeniyle, kaval tüfeklerin isabet gücü sınırlıydı. Tüfegi yeniden doldurma işleminin ağızdan (uçtan) yapılması, ateş açma süresini uzatan bir etkeni ve bu da silahşorları özellikle süvariler karşısında saldırya açık hale getirmekteydi. Tüfekli askerleri düşmana yakın mevzilere yerleştirmek şarttı, çünkü yuvarlak merminin daha kısa menzillerde ölümcül yaralar açma gücü sınırlıydı. Tam doğru boyutta mermi dökmedeki güçlüğü zorunlu kıldığı boşluk payının (mermi ve namlu arasındaki çap farkının) ağızdan çıkış hızına etkisi bunu daha da düşürmekteydi. Tüfek mermisi yaralarının çoğuna karşı koruma sağlayabilen vücut zırhının rağbet görmeye devam etmesi bu sınırlı güçle açıklanabilir.

Flodden

22

Tarih: 9 Eylül 1513 Yer: Northumberland, İngiltere

Şuna hiç şüphe yok ki, İskoçlar erkekçe dövüştüler ve savaş meydanında kazanana ya da ölene kadar kalmaya kararlıydılar. Ayrıca büründükleri donanım zırhlarla ve kayışlarla olabildiğince her taraflarını kapatacak ölçüde iyiydi ve böylece çok azı oklara hedef olup can verdi, gelin görün ki, tırpanlar İngilizler'e biraz ıstırap ve tehlike yaşatsa bile, onları hırpaladı ve biçip devirdi.

ANONİM, *THE TREWE ENCOUNTE*, Y. 1513

İskoçya kralı IV. James ve İngiltere kralı VIII. Henry açısından, savaş uluslararası bir sahnede statüye ulaşmanın bir aracıydı. Henry 1513'te bir İngiliz istila kuvvetinin başında Manş'a aştı. Fransa'ya kadim bir ittifakla bağlı olan ve komşu ülkede önceki başarıları göz önünde tutan James, kuzeyde bir ikinci cephe açarak buna karşılık verdi. Henry ise İskoç savaş ilanını 11 Ağustos 1513'te, Thérroune dışındaki ordugâhında öğrendi. İskoçya'dan gelecek potansiyel tehdidi gözden uzak tutmadığı için, İngiltere'yi savunma görevini Surrey Kontu Thomas Howard'da bırakmıştı zaten. Bu cesur ihtiyar savaşçı Bosworth'te III. Richard'ın yanında çarpışmıştı. Daha sonra Tudor hanedanının hizmetine girerek, 1496 ve 1497'de istilacı İskoç ordularına yönelik takip harekâtlarını yürütmüştü. Artık yetmiş yaşındaydı, gut hastalığına tutulmuştu ve yürümekte sıkıntı çekiyordu. James akılsızca bir davranışla onu "kağnıya konmuş çarpık bir yaşlı kont" diye alaya aldı.

Konumlanma manevraları

Edinburgh'den 18 Ağustos 1513'te sınıra doğru yola çıkan James, güneye inerken yükümlü askerleri de toplayıp ordusuna kattı. Norham'de Tweed Irmağı'nı aşıp İngiltere'ye girdiğinde, yanında 40 bine yakın asker vardı. İlk işi bazı yerel müstahkem mevki-leri yıkmak oldu. Ardından Brantxton'ın güney-doğusuna düşen Flodden'de doğal yapı açısından sağlam bir savunma konumuna geçti. Ordugâhını kurdu, topları için siperler kazdırdı ve Surrey'yi bekledi.

İngiliz Kontu ordusuyla yakındaki Bolton-in-

Glendale'e 5 Eylül'de ulaştı. Ordusunu, kanatlarında daha küçük birimlerin yer aldığı iki "tabur"a ayırdı. Oğlu İngiltere Lord Amiralı Sir Thomas Howard'ın komuta ettiği öncü taburun mevcudu 9.000 kadardı. Kanat birimlerine ise 3.000 askeriyle Surrey'nin en küçük oğlu Edmund Howard ve bin askeriyle Marmaduke Constable komuta etmekteydi. Ana tabur 5.000 mevcuduyla bizzat Surrey'nin komutası altındaydı. Taburun sağında Lord Thomas Dacre'nin emrindeki 3.000 sınır muhafızı, solunda da Sir Edward Stanley'nin emrindeki 3.000 Lancashire ve Cheshire yükümlü askeri vardı. Surrey artık İskoçlar'ın saldırısını beklemeye koyuldu ama umudunu suya düşüren bir gelişmeyle, James kurduğu doğal

Savaşçıların donanmış İskoçya kralı IV. James'in bir 16. yüzyıl renkli gravürü. İngiliz vakavivis Edward Hall onun pervasız cesaretini şöyle övmüştü: "Ah, o nasıl soylu ve üstün bir cesarettir ki, bir kralı sıradan bir asker gibi muharebe meydanında dövüşmeye yöneltir."

kaleden çıkmaya yanaşmadı. Bunun üzerine hareketlerini gizlemek için arazi yapısından ustaca yararlanan Surrey, cüretli bir çevirme yürüyüşüyle ordusunu James'in mevzilerinin arka tarafına yerleştirdi ve İskoçya'yla bağlantısını kesti.

Ölümcül savaş alanı

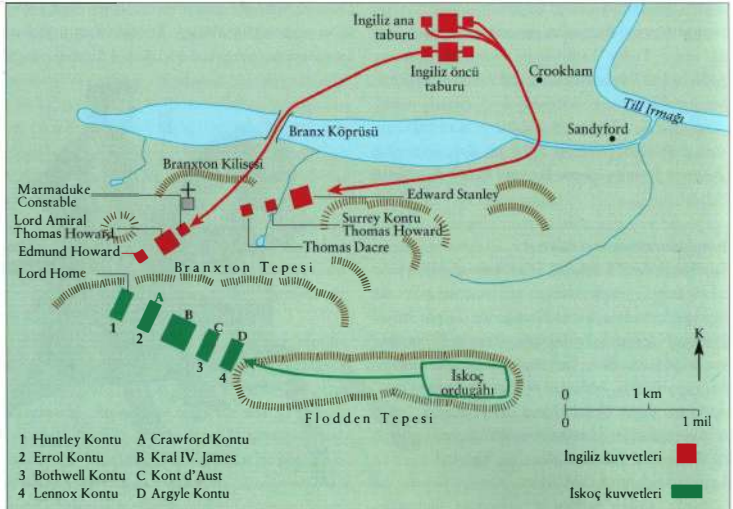
James, 9 Eylül'ün öğleden sonrasında nihayet Surrey'nin asıl maksadının farkına vardı. Ordugâhını terk etti ve ordusunu Branxton Tepesi'ne taşıdı. Bu arada İngilizler hâlâ Branxton Köyü yakınındaki biraz zor, bataklık zeminde mevzi almakla uğraşıyordu. Fırlarlar James'in ordusunu 34 bine kadar düşürmüştü. Bu ordunun beş "tabur"lu bir düzeni vardı. En solda Lord Alexander Home ile Huntley kontunun komutası altındaki sınır muhafızlarından ve Highland askerlerinden oluşan karma bir birlik yer almaktaydı. Onların sağında Errol, Crawford ve Montrose kontlarının komuta ettiği bir mızrakçılar kolu durmaktaydı. Kralın kendisi ana taburla merkezdeydi. Hemen sağına düşen mızrakçılar kolunun komutanı Bothwell kontuydu. En sağ kanadı ise başında Lennox ve Argyll kontlarının bulunduğu en büyük Highland birliği tutmaktaydı. Kralın 9.000

kişiye varan taburu dışında, her İskoç taburunun mevcudu yaklaşık 4-5 bin kişiydi.

İngilizler'in Edmund Howard'ın küçük birliğiyle başlayan ve Thomas Howard'ın öncü taburuyla devam eden mevzilere yerleşme işi hâlâ sürüyordu. James önündeki alana böyle parça parça girerken, onları yakalamaya herhalde can atmış olmalıydı. Hemen devasa taburunun ön safında yerini aldı. Bunu kısa süren karşılıklı top ateşleri izledi. Çok az İngiliz isabet alırken, birkaç İngiliz top güllesinin İskoç saf-larına düşmesi, mızrakçı kolları daha hızlı ilerlemeye ve böylece düzenlerini bozmaya yöneltti. Bununla birlikte, Home ve Huntley'nin kolu, Edmund Howard'ın sayıca az olan askerlerini dağıttı. Dacre'in sınır muhafızlarının iyi zamanlanmış bir hücumu, İngiliz sağ kanadını fiyadadan kurtardı. Daha sonra, Montrose ve Crawford'un mızrakçı kolu Lord Amiral'in öncü taburuna çattı. Arbedenin eşğine kadar gelen boğuşmada, İngiliz tirpanının İskoç mızrağın-dan daha kullanışlı bir silah olduğu ortaya çıktı. Lord Amiral'in askerleri kendilerine yol açıp ileriye atıldılar.

Yaylım ok atışları James ve Bothwell'in komuta-sındaki iki merkez mızrakçı kolunun ilerleyişini dur-

İngiliz ordusu riskli bir çevirme yürüyüşünün ardından, zorlu ve bataklık bir alanda yol olarak istilacı ordunun karşısına çıktı. Başlangıçtaki tahkimli mevzilerini terk eden İskoçlar, Branxton Tepesi'nin eteğindeki yüksek yerlere konuşlandı. Burası önlerindeki alana parça parça gelmekte olan İngilizler'e çullanmalarına uygun bir konumdaydı.

Solda Dönemin bir tahta oyma-baskı resminde, James, biçilmiş İskoç soyluları arasında ölü yatarken görülüyor.

Alta Metal kaplama bir "yelek" ve siperli bir miğfer giymiş temsili asker, Flodden'de çarpışan İngiliz piyadelerinin tipik bir örneğidir. Basit bir tarım aletinden türetilen İngiliz tırpanı, Ortaçağ savaşlarında yakın dövüşün en öldürücü silahlarından biriydi.

duramamıştı. Bunlar Surrey'nin ana taburuyla kavga kilitlendi. İskoç kralı askerlerinin başında, kontun yerini işaret eden sancaklara metrelerle ölçülecek yakınlığa ulaştı. Ama direşken bir savunma hattı sertçe karşı koydu. İngiliz tırpancılar meritebe tanımaksızın şövalye, soylu, mülk sahibi ve avam saflarını art arda biçip devirdiler. Savaş meydanının doğu kenarında hücum konumuna geçen Lancashire ve Cheshire yükümlü askerleri, Lennox ve Argyll'in

Highland birliklerine saldırmak üzere çamurlu bir yamacı tırmandılar. Bu askerleri kaçırıldıktan sonra, İskoç ordugâhına daldılar ve James'in feci akıbetine mahkûm taburunun arka kısmına ulaşılar. Yenilgiyi sezen Home, hava kararırken adamlarını savaş meydanından çekti. Ama geri kalan İskoç ordusu için bir ricat yolu yoktu, bulundukları yerde kırıldılar. İngilizler zaferin çapını ancak sabah kavrular. Branxton Tepesi'ndeki terk edilmiş muhteşem top katarına el koydular ve oklarla yaralandıktan sonra tırpan darbeleriyle öldürülmüş İskoç kralının cesedini buldular.

TARAFLAR

İngilizler

- 26 bin asker
- Komutanlar: Surrey Kontu Thomas Howard, Lord Amiral Sir Thomas Howard, Sir Edward Stanley, Lord Thomas Dacre, Marmaduke Constable, Edmund Howard
- 1.500 kayıp

İskoçlar

- 34 bin asker
- Komutanlar: IV. James, Lord Alexander Home, Montrose Kontu William Graham, Bothwell Kontu Adam Hepburn, Lennox Kontu Matthew Stuart, Argyll Kontu Archibald Campbell
- 7-8 bin kayıp

1513-14 baskınları

Bu zaferin İskoç istila tehdidini bir kuşak boyunca etkisizleştirmesine karşın, İngilizler bir bütün olarak komşu ülkeye boyun eğdirmeyi başaramadılar. Bütün İskoçya yaşanan felaketin ardından gelecek bir İngiliz akımının korkusu içindeydi. Oysa Lord Home, savaş meydanını terk ettiği için çokça eleştirilmekle birlikte, anayurdunu savunmaya yetecek sayıda adamın hayatını kurtarmıştı. Flodden'i izleyen yıl içindeki baskınlar ve karşı baskınlar dizisinde iki taraf da belirgin bir üstünlük sağlayamadı. Aslına bakılırsa, yaklaşık bir yüzyıl boyunca, İngiliz-İskoç sınır kuşakları asınsız parlayan çatışma, yağma ve baskın olaylarına sahne oldu. Bir kralın ölümü bile delidolu sınır ülkesine barış getiremedi.

23

Tenochtitlan

Tarih: 13 Ağustos 1521 Yer: Bugünkü Mexico City, Meksika

Mexico'yu elli günde almayı başaramayan Cortés, kuşatmanın haddinden fazla uzadığı kanısına varmaya başladı. Düşmanın muharebe ve dövüşteki dayanıklılığına ve barışa yanaşmama yönündeki kararlılığına hayret etti, çünkü binlercesinin çarpışırken öldüğünü, yine birçoğunun açlık ve hastalık yüzünden yaşamını yitirdiğini biliyordu.

FRANCISCO LOPEZ DE GOMARRA, CORTES: THE LIFE OF THE CONQUEROR 1540

Tenochtitlan'a karşı Mayıs 1521'de girişilen son hücum, Meksika üzerinde İspanyol egemenliğini sağlayan dönüm noktasıydı. Bu sürpriz bir saldırı değil, 18 aylık Aztek-İspanyol temaslarının vardığı son noktaydı. İspanyol komutan Hernan Cortés, Nisan 1519'da Meksika kıyılarına ulaştıktan sonra, Aztek yönetiminden hoşnutsuz halklarla ve başta Tlaxcallan devleti olmak üzere Aztek düşmanlarıyla ittifaklar kurmuştu. Asıl gayesinin fetih olmasına karşın, izlediği strateji az sayıda adamıyla kapışmayı göze alamadığı Yerli hükümdarları yanına çekmeye yönelikti. Aztek başkentine 8 Kasım 1519'da vardığında, Kral Moteuczoma Xocoyotl'dan (yaygın ama yanlış adıyla Montezuma) sıcak bir karşılama gördü ama bir hafta sonra tutsak aldığı uysal kral aracılığıyla Meksika'yı yönetimi altına almayı başardı ve başkentten kaçmak zorunda kalana kadar bunu yedi ay sürdürdü.

Kaçışa yol açan olaylar Vali Diego Velásquez'in, emirlerini çiğneyen Cortés'i Küba'ya getirmek üzere gönderdiği Pánfilo de Narváez'in varışıyla başladı. Cortés kıyıda karşıladığı Narváez'i alt etti ve adamlarının kendisine katılmasını sağladı. Bu arada, Tenochtitlan'da bıraktığı yardımcılarından Pedro de Alvarado gizli tertip kuşkusuna kapılarak, bir şenliğe katılan binlerce Aztek'i katletti. Bunun üzerine ayaklanan halk, İspanyollar'ı kışlalarında kuşattı. Olayı öğrenince Narváez'in adamlarını ve mütte-

Meksika fatihi olarak kabul edilen Hernan Cortés, İspanya'nın Kastilya bölgesinde, y. 1485'te doğmuştu. Cuauhtemoc'u 13 Ağustos 1521'de teslim aldı. Sevil'da 1547'de öldü.

Tenochtitlan, göller ve kıyı şeridinin görüldüğü bir 16. yüzyıl haritası. Üst kısım batırıyı işaret ediyor. Tenochtitlan ortada, Xochimilco solda, Tlacotalpan yukarıda ve Tepeyacac sağda yer alıyor. Tenochtitlan haritasının soluna düşen su kütlesi Meksika Körfezi'dir.

fik 2.000 Yerli'yi yanına alarak dönen Cortés, direnişle karşılaşmadan 24 Haziran'da Tenochtitlan'a girdi. Ama hemen tuzaga düşürüldü. İspanyol baskınları ve Moteuczoma'nın yakarışları işe yaramadı. İlmalleri gittikçe azalan İspanyollar, 30 Haziran gece yarısı şiddetli bir yağmur fırtınasında kapandan kurtuldu. Aztekler firarın yarısında durumu fark etti. Cortés yanındaki 500 İspanyol askerle kaçarken, 800 İspanyol, müttefik Yeriler ve aralarında Moteuczoma'nın da bulunduğu tutsak soylular öldürüldü. On bir gün boyunca vurularak geri çekilen İspanyollar, ulaştıkları Tlaxcallan'da üç hafta kalarak toparlandıktan sonra tekrar fetihlere girişti. Aztekler Tlaxcallan yakınındaki kuvvetlerini takviye etmekle birlikte İspanyollar'ı durduramadılar. Böylece sağlama alınan cephe arkasındaki kıyı yolundan ertesi yıl aktarılan yeni askerlerle İspanyol birlikleri sayıca iki katına çıktı.

Moteuczoma'nın kardeşi Cuitlahua kral oldu ama Narváez'in adamlarına bulaştırılan ve bir yıl içinde Orta Meksika'daki Yerliler'in yüzde 40'ını kıran çiçek hastalığına yakalanarak öldü. Yerine geçen yeğeni Cuauhtemoc, bir genel siyasal karışıklık ortamıyla karşı karşıya kaldı. Tahta göz diken birçok kişi, İspanyol yardımı için pazarlıklara yöneldi. Bu kral adaylarının başında gelen Ixtlilxochitl'in

kardeşi Tetzco, imparatorluğun ikinci kentini elinde tutmaktaydı.

İspanyol-Tlaxkaltek kuvvetlerinin varlığı nedeniyle doğudaki bağımlı halklar üzerinde doğrudan denetimi pekiştiremeyen Aztekler savunmaya dönük bir strateji benimsedi. Tenochtitlan'ı kıyı şeridine bağlayan üç büyük su geçidi vardı. Kente ikmal sağlayan kanoları ya da Meksika Vadisi boyunca İspanyollar'a saldırılar düzenlemek üzere kanoların taşıdığı Aztek birliklerini engellemeksizin bu geçitlere girişi kesmek mümkündü. Bu nedenle Aztekler 30 Aralık 1520'de yeniden vadiye giren Cortés'i durdurmaya kalkışmadı.

Kuşatma hazırlıkları

Siyasal bakımdan Cortés, vadideki ve çevresindeki hoşnutsuz kentleri yanına çekerek, Aztekler'i desteklerden ve ikmal hatlarından yoksun bırakmaya çalıştı. İspanyollar'ın varışı üzerine Tetzco'nun kralı Tenochtitlan'a kaçtı. Böylece İspanyol saldırısı için ideal bir köprübaşı olan bu kent, erzak stoklarıyla ve adamlarıyla birlikte Ixtlilxochitl'in denetimine girdi.

Askeri bakımdan Cortés'in ilk önceliği Tenochtitlan'ı tecrit etmektir. İlk önemli hücumu dosdoğru vadinin orta kesiminde, Ixtlalapan'a doğru uza-

nan bir yarımada boyunca girişti. Buranın alınması Tenochtitlan'ı güney göller bölgesindeki tahıl ambarrından koparacaktı. Ama göl kıyılarını izleyen yürüyüş İspanyol birliklerini kano saldırılarına açık hale getirdiği için, harekât sonuçsuz kaldı ve Cortés bile güçlükte kaçabildi.

Sakingan ama caymaz bir çizgi izleyen Cortés, her biri iki haftadan fazla süren iki çevirme harekâtına girişti. 3 Şubat'ta başlayan ilk harekâtta saat

yönünün tersine bir ilerleyişle kuzeyde en seyrek nüfuslu yörelerden geçerek Tlacopan'a ulaştıysa da, Aztek takviye birlikleri karşısında geri çekildi. Ardından, 5 Nisan'da güney çevirme harekâtına başladı. Yoğun nüfusa ve göllere yakınlığın benzer bir hücumla elvermesi nedeniyle, saat yönünü izleyen bir yürüyüşle vadinin güneyine yöneldi. Yol üzerindeki kentleri ele geçirerek, güneybatıdan tekrar vadiye girdi. Xochimilco'ya yönelik saldırı püskürtüldü. Bu iki hamle vadi çevresinin yalnızca dörtte üçünü kapsamakla birlikte, bütün önemli geçitlerin giriş ve çıkışlarını tıkdı. Böylece Aztekler'in dışarıdan destek alma yollarını keserek, kuşatma için gerekli zemini hazırladı.

Cortés'in avantajı kendi adamlarından ve silahlarından çok, Yerli müttfiklerinin asker sayısına ve donanımına kattığı güçte yatmaktaydı. Aztek ve Tlaxkaltek ordularının birbirine yakın donanımları çoğu kez bir pata durumuna yol açmaktaydı ve Cortés'in askerleri dengeyi değiştirmeye yetmeyecek kadar azdı. Ama Yerli silahlardan farklı olarak, İspanyol topları, arkebüzleri, tatar yayları ve atlı kargıcıları sayesinde düşman hatlarına sızmak mümkündü. Cortés'in başlıca katkısı Yerli müttfiklerinin bu biçimde yarılan düşman hatlarındaki gediklerden yararlanmasını sağlamak olacaktı.

Vadiye dış desteği kestikten sonra, ilmeği sıkıştırmak için gölleri denetim altına almaya gerek vardı. Harekât boyunca İspanyollar kano saldırılarına maruz kalmıştı ve İspanyol silahlarının etkili olmasına karşın, dar ve açık geçitler boyunca desteksiz bir hücum umutsuzdu. Bunun üzerine, Cortés her biri 13 m uzunluğunda ve 12 kürekçi, 12 okçu ve arkebüzçü, 1 topçu ve 1 kaptan barındıracak kapasitede 13 gulet yaptırdı. Bunların 28 Nisan'da Tetzco'ca suya indirilmesiyle birlikte, kuşatma ciddi olarak başladı.

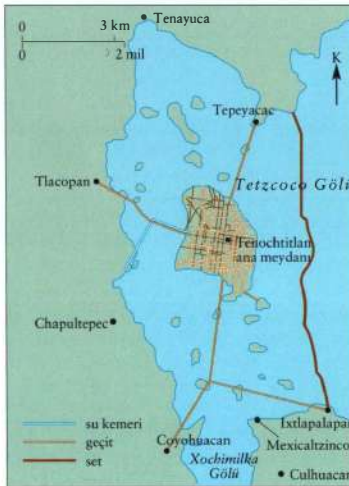
Kuşatma

Geri kalan kara kuvvetleri yaklaşık 200 İspanyol ve 20-30 bin Yerli askerini yer aldığı üç orduya bölündü. Üç büyük geçide varış koordine etmek üzere, Alvarado ve Cristóbal de Olid 22 Mayıs'ta Tetzco'ca'dan yola çıktı ve Gonzalo de Sandoval da 30 Mayıs'ta onları izledi. Tenochtitlan'a içme suyu taşıyan sukemerinin Chapultepec'teki kısmını imha eden Alvarado batıda kalan Tlacopan geçidinin başına

Üstte Cortés ve adamlarının 1519'da Meksika Körfezi'nden Tenochtitlan'a giderken ve Temmuz 1520'de Tenochtitlan'dan Tlaxcallan'a kaçarken izlediği yol.

Sağda Pedro de Alvarado, Tlacopan'dan ve Pedro de Alvarado, Coyohuacan'dan ilerledi. Son iki ordunun geçitte bir araya gelmesi üzerine, Sandoval ve kuvvetleri Tepeyacac'a geri çekilerek bu geçide yığıldı.

yerleşti. Başkente ulaşmadan önce birleşen iki güney geçidinden Coyohuacan'u Olid ve Ixtlapalapan'ı Sandoval tuttu.

Ardından armadasıyla ilerleyen Cortés, karşılaştığı ilk Aztek filosunu yenerek Ixtlapalapan geçidini açtı ve Coyohuacan'a yelken açtı. Orada Olid'in kuvvetlerine karşı koyan kanoları dağıttı. Guletlerin desteğiyle Olid ve Sandoval 31 Mayıs'ta geçitlerin birleştiği kavşağa ulaştı, böylece Sandoval da Tepeyac'a varan kuzeydeki son büyük geçidi tıkadı.

Gıda ve içme suyu akışı incelenerek bir damara dönüştüğünden, Tenochtitlan'ın büyük nüfusu bir külfet haline geldi. Etkili İspanyol silahlarının toplandığı geçitlerin sınırlı cephelerine daha üstün sayıda kuvvet yığmak mümkün değildi. Aztekler saldırıyı yavaşlatacak karşı önlemlere başvurduysa da, bunlar sonuçta beyhude çabalar. İspanyollar'ın gündüz ilerlediği alanlar gece Aztekler'in gedikleri açmasıyla ve savunma hatlarını yeniden kurmasıyla elden çıkıyordu. Sonunda, Cortés gündüz ilerlemenin durduğu yere kamp kurulması emrini vererek

bu engeli aştı ve yavaşlamış olan İspanyol hareketi tekrar hızlandı.

Bazı kanalar guletlerin ablukasını deldi. Ama bunlar çok azdı ve çok geçmeden Tenochtitlan kılığın pençesine girdi. Savaşın gidişatı İspanyollar'ın lehine dönerken, vadideki kentler de saf değiştirdi. Bununla birlikte ilerleme istikrarsızdı. 30 Haziran'daki bir hücumda 68 İspanyol tutsak düştü. Bunların 10'u hemen kılıçtan geçirildi ve kesik başları İspanyol hatlarına fırlatıldı, geri kalanlar o gece Büyük Tapınak'ta, İspanyol ordugâhından görülecek biçimde kurban edildi. Soyularak sepilenen yüzleri, ikircimli Yerli müttefiklere bir uyarı olarak gönderildi. Cesaret bulan Aztekler yenilen bir dinçlikle dört gün boyunca saldırdı. Yerli müttefiklerinin çoğu Cortés'i terk etti. Ama hızı kesilen hücumlar İspanyol siperlerini sökemedi ve Cortés'in yeniden saldırıya geçmesiyle müttefikleri geri döndü.

Çarpışmalar kent içine kaydıktan sonra, Aztekler çevredeki binalardan ve çatı katlarından saldırırla

Cortés'in Tenochtitlan'ı Alışı, İspanyol ekolüne mensup bir ressamın daha sonra yaptığı romantik bir tablo.

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
KÜLTÜR VE TURİZM VE ALIŞTIRMA ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ

girişti. Buna karşılık önerine çıkan her şeyi yakıp yıkarak dümdüz eden İspanyollar kent merkezine ulaştı ve Cuauhtemoc sonunda görüşmeyi kabul etti. Çarpışmanın tavsamasına karşın, görüşme bir türlü yapılamadı. Cortés yeniden saldırıya geçti ve İspanyollar 13 Ağustos'ta son savunma hatlarını kırdı. Cuauhtemoc bir kano filosuyla kaçtı ama peşine düşen bir guletin yetiştirmesi üzerine teslim oldu ve böylece kuşatma bitti.

Diego Durán'ın Historia de las Indias de Nueva España e Islas de la Tierra Firme kitabında, Cortés'in Tenochtitlan'da kuşatılışını canlandıran bir çizim. Axayacatl Sarayı'nda kuşatılmış durumdaki İspanyollar'a saldıran Aztek savaşçılar, Tenochtitlan'ın simgeleyen bir taş ve kaktüs kabarmasıyla birlikte gösteriliyor.

Sonuçlar

Tenochtitlan'ın ele geçirilmesi fiilen Meksika'nın fethini getirdi. Bazı kentler umarsızca direnmeye çalıştılsa da, çoğu mücadele etmeden teslim oldu. Böylece İspanyol zaferinin pekişmesi, Meksika'da İspanyol sömürgeciliğinin ve sömürsünün yolunu açtı. Bunu on yıl sonra Peru'nun fethi ve Asya'nın ticarete açılışı izledi. Manila'dan başlayıp Mexico üzerinden Sevilla'ya kadar uzanan geniş bir ticaret ağı ortaya çıktı. İspanya'nın Yenidünya'dan gelen gümüş ve altına boğulması, Avrupa'nın büyük bir bölümünde piyasayı canlandırarak, diğer devletlerin sömürgeci yayılmasını hızlandırdı ve geri dönülmez bir biçimde dünyayı değiştirdi.

TARAFLAR

İspanyollar ve Yerli müttelikleri

- İspanyollar: (iki yıllık dönemde) ufak toplar, arkebüzler, tatar yayları ve kılıçlarla donanmış yaklaşık 2.000 asker. 20'den az atlı ve 13 gulet. Yerli müttelikler: Tlaxcallan, Huexotzinco, Tetzco, Chalco ve Cholollan devletlerinin sağladığı, hepsi Aztekler'inkine benzer silahlarla donanmış 100 bin asker
- İspanyol komutanlar: Hernan Cortés, Pedro de Alvarado, Cristóbal de Olid, Gonzalo de Sandoval. Yerli müttelik komutanlar: Ixtlixochitl (Tetzco'kanlar), Chichimecateuctli (Tlaxcaltekler)
- Yaklaşık 1000 İspanyol ölü (100'ü son hücumda), Yerli mütteliklerin kayıpları bilinmiyor

Aztekler

- Obsidiyen taşı ağızlı meşe palalar, mızraklar, sapınlar ve yaylarla donanmış olan, kalkanlarla ve kapitone pamuk zırhlarla korunan yaklaşık 100 bin asker
- Komutanlar: 30 Haziran 1520'ye kadar Motecuzoma Xocoyotl, Aralık 1520 başlarına kadar Cuicatlhua, teslim olduğu 13 Ağustos 1521'e kadar Cuauhtemoc
- Kayıplar: Bilinmiyor

Pavia

24

Tarih: 24 Şubat 1525 Yer: Lombardiya bölgesi, Kuzey İtalya

Bütün gerekli önlemleri aldım. İkmal kaynaklarım hazır ve askerlerim maaşlarını almış durumda. Gelecek ay 1.400.000 frank bekliyorum ve taze birlikler toplamış bulunuyorum. Daha önce şahsen Alpler'i geçmiş ya da 30 bin iyi piyadeyle ve 6.000 ya da 7.000 askerli bir filonun desteğiyle İtalya'yı istila etmiş biri olarak şimdi duracak değilim. Bütün Milano devletini ve Napoli krallığını almaktan daha azına razı gelemem.
I. FRANÇOIS, STATE PAPERS OF HENRY VIII, C. 6, 359, KASIM 1524

I. François 1515'te Fransa tahtına çıktığında, Büyük İtalyan Savaşları'nda bir çeyrek yüzyıl dolmuştu. Başa geçişle birlikte özellikle vahim bir stratejik krizle karşı karşıya kaldı: Habsburg rakibi V. Karl 1516'da hem İspanya kralı hem de Kutsal Roma-Germen imparatoru oldu. Fransa artık Almanya, Hollanda ya da İspanya'dan saldırıya uğrayabilecek durumdaydı. Karl'ın İngiliz müttefiki VIII. Henry de Manş'ın ötesinden Fransa'yı tehdit etmekteydi. İçeride Bourbon Dükü Charles'in öncülük ettiği bir ayaklanma (1523-24) zorlukla bastırıldı. Yine de François cüretkâr bir tavırla Fransız orduların başında İtalya yarımadasına girerek, savaş Habsburg topraklarına taşımaya karar verdi.

Milano'nun ele geçirilmesi

François'nun asıl hedefi zengin Milano Düklüğü'ne yönelik seferleri inişli çıkışlı bir seyir izledi. Marignano'da (1515) zafere ulaşırken, Bicocca'da (1522) yenildi. Ama Milano tutkunluğu aklını başından aldı. Ekim 1524'te Alpler'i aşarak, yeni bir istilaya girişti. Yaklaşık 33 bin kişilik ordusu, Milano'yu savunan imparatorluk kuvvetlerinin iki katıydı. Fransız ordusunun niteliği de yüksekti: Fransız ağır süvarilerinin ve çarpıcı bir top katarrının desteklediği İsviçreli askerler, Landsknecht denen çetin Alman piyadeleri ve İtalyan paralı piyadeleri. İmparatorluk ordusunun komutanı Charles de Lannoy kuvvetlerini Lodi ve Pavia'ya çekerek, Milano'yu 26 Ekim'de Fransızlar'a bıraktı.

Louis de la Tremouille ve Palice Senyörü Jacque-

es de Chabannes gibi daha yaşlı, daha deneyimli komutanlar François'yı dosdoğru Lodi'deki ana imparatorluk kuvvetine yönelmesi için sıkıştırdı. Ama genç dostu Bonnivet Senyörü Guillaume Gouffier'ye kanan François, bunun yerine Milano'ya daha yakın olan Pavia'yı kuşatma yoluna gitti. Lodi garnizonunun komutanı Pescara Markisi Fernando Fransasco d'Avolos, rahatlamış bir biçimde şunu ileri sürdü: "Yenik durumdaydık, çok geçmeden zafere ulaşacağız."

Fransa kralı I. François'nun, muhtemelen Pavia'da felakete uğradığı yıl içinde Jean Clouet tarafından yapılmış bir portresi. Şövalye ruhlu ve cesur ama kötü bir komutan olan François, savaş meydanında canını kurtaracak kadar talihtiydi.

Pavia kuşatması

Pavia bir kuşatma gücü için zorlu bir sınavdı. Güneye düşen Ticino Irmağı (Roma dönemindeki adıyla Ticinus, bak. Cannae s. 33) güçlü bir doğal engel oluştururken, diğer bütün yaklaşım yolları kent surlarıyla savunulmaktaydı. Toplam 6.000 kişilik Alman ve İspanyol garnizonunun başındaki Antonio de Leya, yetenekli ve kararlı bir komutandı. Kente karşı 21 Kasım'da girişilen erken hücumlar püskürtüldü ve Ticino'nun mecrasını değiştirmeye yönelik dahice girişim şiddetli yağmur yüzünden boşa çıktı. Kuşatma topçu düellolarına, yarma çabalarına ve küçük çatışmalara dayanan usandırıcı bir hale büründü.

François ordusundan 6.000 kişilik bir birliği Albany Dükü John Stuart komutasında Napoli kralığının üzerine gönderdi. Bu sefer önemli imparatorluk birliklerini Lombardiya'dan uzaklaştırmayı

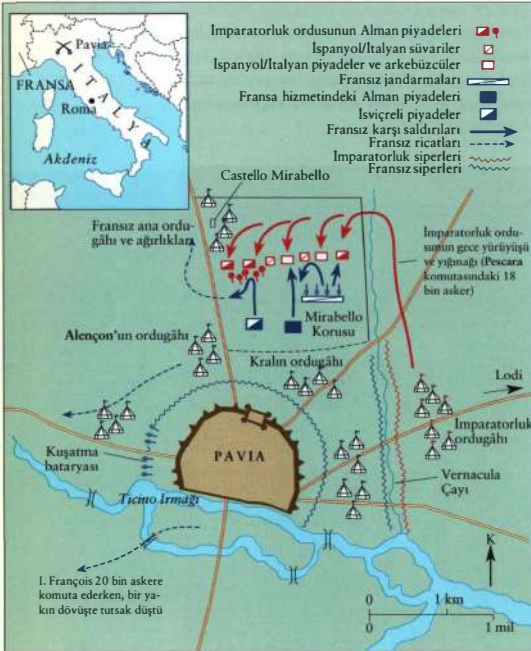
başaramadıysa da, Papa VII. Clemens'in François'yı destekleyen bir gizli antlaşmaya girmesini sağladı. İmparatorluk kuvvetlerinin Lannoy ve Bourbon dükü Charles komutasında toplanmasına karşın, Fransa kralı kendinden emin tavrıyla, Pavia'nın yakında düşeceği konusunda diretti.

İmparatorluk kumarı

Şubat 1525'e doğru, imparatorluk komutanları zamanın giderek daraldığının farkındaydı. Askerlere ödemelerdeki gecikmeler yüzünden ciddi bir isyan tehlikesi vardı. Fransa çevresindeki güçlü Fransız mevzilerine yönelik bir saldırı çılgınca bir kumar sayılırdı. Fransız ordusu 30 bin civarındaki mevcuduyla, toplanmış olan imparatorluk kuvvetlerinden sayıca hâlâ daha üstündü. Fransız top bataryaları yönelik bir baskınla siper almıştı ve ordunun büyük bir bölümü kentin kuzeyine düşen ve tahkimli av konaklı Castello Mirabello'yu barındıran duvarlı bir koruya konuşlanmıştı.

Milano'ya dönük aldatıcı manevralarla Fransızlar'ı bu mevzilerden çıkarma girişimleri sonuç vermedi. Pavia çevresindeki Fransız mevzilerine saldırma dışında pek az seçenek vardı. Bunun için koruya yönelik bir baskınla birlikte, kuşatma altındaki kentten güçlü bir yarma hareketine girişmek gerekirdi. Lağımclar 23 Şubat gecesi kuru duvarının üç yerinde gedikler açtı. Bu iş sessizce ve yavaşça

*Pavia çarpışması
Mirabello adlı
korunun içinde
ve kentin etrafındaki
kuşatma
hatlarının çevre-
sinde inişli çıkışlı
bir seyir izledi.*

TARAFLAR

İmparatorluk kuvvetleri

- 28 bin asker
- Asıl komutanlar: Charles de Lannoy, Pescara Markisi Fernando Frasnaco d'Avolos, Bourbon Dükü Charles, Vasto Markisi Avolos d'Aquino, Georg von Frunsberg
- 1.500 kayıp

Fransızlar

- 30 bin asker
- Asıl komutanlar: Kral I. François, Louis de la Tremouille, Palice Senyörü Jacques de Chabannes, Bonniwet Senyörü Guillaume Gouffier, Alençon Dükü Charles de Valois
- 10 bin kayıp

yürütüldü. İmparatorluk birlikleri 24 Şubat şafağında koruya girmeye başladı.

Korudaki Çarpışma

Saldırının ilk hedefi olan Castello Mirabello, başında Vasto Markisi Avolos d'Aquino'nun bulunduğu 3.000 arkebüzü tarafından ele geçirildi. Ancak, imparatorluk birlikleri böyle bir saldırıyı beklediği anlaşılan Fransız topçusunun ağır ateşi altında kaldı. Düzene girmeye çalışan bazı imparatorluk birimlerinin saflarında boşluklar ortaya çıktı. İmparatorluk ordusunun ünlü Georg von Frunsberg komutasındaki Alman piyadeleri korunun içlerine ulaşı ve çok geçmeden büyük bir İsviçreli mızrakçılar kitlesiyle karşılaştı. Fransız savunmasının eşgüdümsüzlüğü nedeniyle, birlikler çarpışma alanına bölük pörçük girdi. Cesaret ve disiplinleriyle tanınan İsviçreli bir saati aşkın

bir süre Alman piyadelerini tuttuktan sonra, biraz dağınık bir düzenle geri çekildi.

Bourbon Dükü'nün komuta ettiği taze imparatorluk birlikleri korudaki gediklerde ilerlemeye devam etti. Bunlara koruma sağlayan 1.600 kadar İspanyol süvarisinin komutanı Lannoy, 3.000'i aşkın Fransız zırhlı süvarisinin önünde düzene girdiğini dehşet içinde gördü. Ağır süvarilerinin başında duran François, imparatorluk kuvvetlerini savaş alanından bizzat söküp atmaya kararlıydı. İspanyol atlıları bu hamleyi karşılamak için çark etti. Ama şimşek hızındaki Fransız hücumu, kolayca darmadağın olmalarına ve Lannoy'u da beraberlerinde sürükleyerek kaçışmalarına yol açtı. Fransa kralı zafer kazanmış bir edayla, "Artık Milano Dükü olarak anılacağımı!" diye haykırdı. Oysa zafere değil, felakete doğru gittiği çarçabuk anlaşıldı.

Fransız atlıları imparatorluk piyadelerine ağır

Rupert Heller, Pavia Çarpışması, 1525 (y. 1529). Bu canlı muharebe tasviri Pavia'da gerek top gerek arkebüz olmak üzere barutlu silahların önemini çok iyi sergiyor.

Dönemin bir duvar baltasında, Alman paralı piyadeleri yakın dövüşünü yansıtan bir ayrıntı. Pavia'da imparatorluk ordusundaki Alman piyadeler ile "Kara Takım" adıyla Fransa'ya hizmet eden Alman piyadeler amansız bir çatışmaya tutuşmuştu.

hasar vermekte olan toprakların önünü kapatmış ve topçular ateşi kesmişti. Pescara Markisi bu aradan yararlanarak piyadelerini yeniden düzene koydu. Desteksiz ve yalnız kalan kral ve zırhlı süvarileri, aşılmaz bir mızrak duvarına takılıp kaldılar. Bir türlü manevra yapamadıkları için, çalırlar arasından ve korunun açılmış gediklerinden süzülüp çıkan binlerce arkebüzücü için kolay bir hedef haline geldiler. Atlarından düşmeleriyle birlikte, teberli ve kılıçlı askerler işlerini bitirmek üzere ileriye atıldılar. Bazı Fransız piyadeleri kralın yardımına koşmakla düpedüz imhaya uğradı. Fransız hizmetindeki Alman piyadeleri, yani meşhur "Kara Takım", imparatorluk ordusundaki denklemleriyle birlikte. Son derece sert geçen bu kışırmada, Frunsberg'in askerleri aman göstermeksizin hemşerilerini biçip devirdiler.

Açılmış bir ormanlık arazide ve kalın bir sis örtüsü altında süren çarpışma çoğu kez düşman asker kümelerinin karşı karşıya geldiği bir dizi dağınık kavgalar ve ani kışırmalar şeklinde şaşırtıcı bir seyir izledi. Bizzat Fransa kralı bu kıyasıya ar-

bedelerin birine yakalandı. Atsız kaldıktan sonra, çevresini saran Fransız soyluları art arda yere serilirken, yığılınca dövüşerek kendisini savundu. Daha sonraları Lannoy, bir arkebüzücünün eliyle utanç verici bir ölüme gidişini önlemekle François'nun hayatını kurtarmakla övünecekti. Oysa bu müdahale daha çok François'nun etrafında iğrenç bir itiş kakışa yol açtı, bir dizi adam onu tutsak ederek bir kralın fidesine konma yarışına girdi. Tutsak düşmek bir kral için acınacak bir yazgıydı ama François dostlarının ve danışmanlarının çoğundan daha talihliydi. Ölümler arasında hem Bonivet hem de Tremouille vardı. İngiliz tahtı üzerinde hak iddia eden sürgündeki York hanedanı mensubu Suffolk Dükü Richard de la Pole, Kara Takım'la birlikte çarpışırken öldü.

Pavia garnizonunun yarma harekâtı, imparatorluk kuvvetlerinin koruduki ileri harekâtı kadar başarılı oldu. İsviçreli askerler Beş Manastır yöresindeki ve Torre del Gallo tabyalarındaki mevzilerinden söküldü. Alençon Dükü Charles de Valois komutasındaki 5.000 kişilik son düzenli Fransız birliği korunun dışında, Pavia'nın batısından konuşlanmıştı. Bozguna uğramış askerlerin ordugahının yanından kaçmasıyla facianın farkına varan Alençon, savaşın kaybedildiği kanısına vardı ve Milano'ya doğru çekildi. Sabahın yarılacağı sıralarda çarpışma sona erdi.

Madrid Antlaşması

İşin ilginç, galipler Fransa'nın talihsiz durumundan yararlanmasını bilemedi. Tutsak François, Ocak 1526'da imzaladığı Madrid Antlaşması uyarınca İtalya üzerindeki hak iddialarından vazgeçti ve Fransız eyaleti Burgonya'yı Kutsal Roma-Germen imparatoruna bıraktı. Ne var ki, serbest kalınca antlaşmayı "mantığa ve hakkaniyete tamamen aykırı" ilan etti. Ustaca bir diplomasi yürüterek Papalık, Venedik, Floransa ve Fransisco Sforza yönetimindeki Milano'ya yeni bir ittifak kurdu. Zamanla kırılabilirliğine ortaya çıksa da, bu birlik François'a bir kez daha İtalya'daki emellerin peşinde koşma fırsatını verdi. Valois ve Habsburg hanedanları arasındaki büyük mücadele 1559 Catherine-Cambrésis Antlaşması'na kadar sürüp gitti. Bu da barış getirmedi, çünkü Avrupa artık Din Savışları'nın karanlık evresine girmek üzereydi.

Panipat 1526

25

Tarih: 21 Nisan 1526

Yer: Haryana yöresi, Kuzey Hindistan

Yüce Rabbin inayeti ve rahmeti sayesinde bu zor iş benim için kolaylaştı ve o muazzam ordu yarım gün için toz duman oldu.

ZAHİRÜDDİN MUHAMMED BABÜR, NİSAN 1526

Semerland hükümdarı Timur (1336-1405) üs edindiği İslam bölgesi Maverainnehir'den yayılarak zengin bir Asya imparatorluğu yaratmıştı (bak. Ankara s. 78). Ancak ardılları onun mirasını korumada güçlük çekti. Hanedanı di-riltmeye yönelik bir girişim 1494'te, henüz 11 yaşındaki Zahirüddin Muhammed Babür'den geldi. Baba tarafından Türk kökenli olan ve Türkçe konuşan Babür'ün annesi Cengiz soyuna mensup bir Moğol'du. Daha sonraları temelleri-ni attığı imparatorluğun "Babürlü" adının yanı sıra "Hint-Türk" ve "Moğol" adlarıyla anılması buradan kaynaklanır. Babür aslında bir edebiyat tutkunu ve yetkin bir şairdi ama gençlik yılları-na sert bir askeri eğitim damga vurdu.

Timur'un başkenti Semerkand'ı üç kez ele geçip tekrar kaybeden Babür, 1511'te Özbekler tarafından Kâbil'e sürüldü. Müttefiki olan İran Safevileri 1514'te Çaldıran'da Osmanlı padişahı Yavuz Selim'e yenildi. Timurlu topraklarını geri alamayacağını gören Babür'ün dikkati Hindistan'a çevrildi. Türk ve Moğol mirasının en iyi niteliklerini taşıyan küçük ordusu, ağırlıklı olarak usta süvari okçulardan oluşan disiplini ve hareketli bir güce dayanmaktaydı. Babür ayrıca Osmanlılar'dan barutlu silahları öğrenmişti. Pi-yadelerinin büyük bir bölümünü fitilli tüfeklerle donattı ve büyük toplar döktürdü.

Hindistan istilası

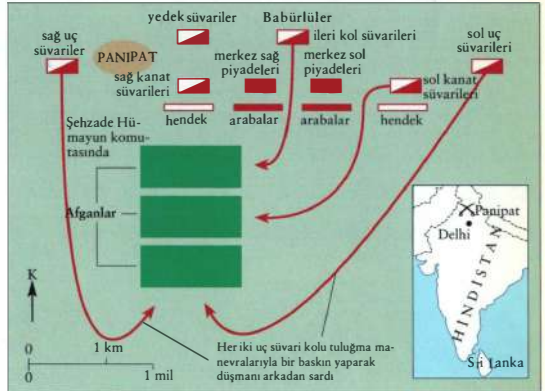
Babür ünlü Hint seferine 1519'da Pencab'a giriş yolunu kapatan dağ kabilelerine boyun eğdire-rek başladı. Ardından Kuzey Hindistan'a yöne-lık bir dizi sızma hareketına girişti. Asıl hasımları Lodi hanedanı altında ovalara göç edip yerleş-

miş olan Afganlar'dı. Delhi sultanı İbrahim Lo-di'yi devirmeye çalışan Pencab Valisi Devlet Han Lodi ve amcası Âlem Han'la kısa süreli bir ittifak kurdu. Ama Devlet Han'ın sonunda itti-faki bozan entrikaları ve Babür'ün anayurdu üzerindeki Özbek baskısı ciddi bir istila girişimi-ni geciktirdi. Babür ancak 1525'te tekrar Hin-distan içlerine yürüme fırsatını buldu. Devlet Han komutasındaki bir ordu bu ilerleyiş önünde dağıldı. Böylece bizzat Sultan İbrahim karşısına dikildi.

Panipat: At ve topun zaferi

Sultan İbrahim'in 100 bin kişiye vardığı ve Ba-bür'ün istila gücünün on katını bulduğu söy-le-nen ordusunda 1.000 kadar savaş fili de vardı. Bu durum Babür'ü yıldırmadı. Ona göre, sultan

Babür'ün Pani-pat'taki konuş-lama düzeni, meydan tahki-matlarına ve ba-rutlu silahlara dayanan sağ-lam savunmanın atlı okçularca giri-şilen tuluğma ma-nevrasının yıkıcı saldırısıyla güçlü bir bileşimine olanak verdi. Ka-çış yolu bulama-yan ve düşman süvarileriyle sarı-lan İbrahim'in ordusu çok geç-medeyen "tozdu-man oldu."

"düzensiz ilerleyen, plansız çekilen ya da duran ve tedbirsizce çarpışmaya giren" genç ve tecrübesiz bir komutandı. İbrahim'in sayısal üstünlüğüne bertaraf etmek için, (ateşli silahlardan yoksun düşmanına karşı) ateş gücünü ve süvarilerinin hareketliliğini yakın bir birliklilik içinde kullanmaya niyetliydi.

Babür sağ kanadını Delhi'nin kuzeyine düşen Panipat'a yaslamak üzere 12 Nisan 1526'da konuşlandı. Muharebe hattının ortasına toplarını ve tüfekli adamlarını yerleştirdi. Çaldıran'daki Osmanlı düzenini taklit ederek, merkezdeki mevzileri zincir halinde birbirine bağlanmış 700 arabayla ve göğüs hizasında bir siper hattıyla tahkim ettirdi. Benzer biçimde, sol ve sağ kanatlardaki mevzileri savunma hendekleriyle ve küçük yığınlarından oluşan bir duvarla güçlendirdi. Süvarilerin fırsat çıktığında ileriye çıkmasını sağlamak amacıyla, tahkimli mevziler arasında bir ok atımına elverecek genişlikte boşluklar bıraktı. İşin ilginç tarafı, Babür'ün savaş meydanı tahkimatlarını Panipat'a vardiktan sonra garip biçimde hareketsiz kalan İbrahim komutasındaki ordunun önünde sekiz gün boyunca yürütmemesiydi. Bu süre içinde Babür'ün atlılarının düşman hatlarına ilerleyip oklar atması bile bir karşılığa yol açmadı.

Babür'ün 20 Nisan'da İbrahim'e karşı giriştiği gece saldırısı karanlık yüzünden boşa çıktı. Bu ufak zafer İbrahim ve adamlarına cesaret vererek, ertesi gün nihayet çarpışma için harekete geçmelerini sağladı. Babür ordusunu altı ana bölüme ayırmıştı: Sağ ve sol merkez, sağ ve sol kanatlar, ileri kol ve yedek güç. Ayrıca Moğol geleneklerine uygun olarak, asıl kuvvetlerden ayrı duran iki hafif süvari kolu vardı. Kollardan biri sol uçta, diğeri ise sağ uçta Babür'ün oğlu Hümayun'un komutasındaydı. Bu atlılar sabit bir konuma sıkıştırılan düşmana tuluğma denen geniş bir çevirme manevrasıyla arkadan saldırıcaaktı.

Hantal Afgan ordusu 21 Nisan'da saldırı için ileriye çıkarak, ağırlıklı olarak Babür'ün sağ kanadına yüklendi. Babür'ün yedek gücü hattın

Babür'ün torunu Ekber'in 1568'deki Ranthambhor kuşatması. Hindistan'daki Babürlü yönetimini pekiştiren Ekber'di ama bu süre Panipat'taki zaferle başladı.

TARAFLAR

Babürlüler

- 10 bin asker
- Asıl komutanlar: Zahirüddin Muhammed Babür ve Şehzade Hümayun
- Çok az kayıp

Afganlar

- 100 bin asker
- Asıl komutanlar: Sultan İbrahim Lodi ve Gvalior racası Vikramacit Singh
- 15 bin kayıp

Babürlü zırlı fil, y. 1600. Babür'ün askerleri Mogol ve Türk taktiklerinin güçlü bir bileşimiyle savaşırdı. Hindistan'da yönetimlerini kabul ettiren Babürlüler, zamanla ordularına tam güvenilir olmasa bile ırkıtücü savaşçı fil gibi yerli unsurları da kattılar.

tehdit altındaki kısmına destek vermek için harekete geçti ama tahkimatlara takılan İbrahim'in askerleri çarçabuk tökezledi. Kendi birliklerini kütük yığınlarının üstüne ya da hendeklerin içine sürdüklerinin farkında olmayan arka saflar ileriye doğru bastırdı. Babür'ün savunma hatlarının arkasından yaylar, tüfekler ve toplar dağıtık kitlelerin üzerine acımasız bir ateş yağdırdı. Mevzilerdeki boşluklardan çıkan süvariler, yaylım ok atışlarıyla filleri geriye itti. Ardından Babür'ün sol kanadındaki askerler ileriye çıktı. Bunların önu kısa bir süre kesildiyse de, merkezden ileriye doğru sızan zinde birlikler karşı saldırıya destek verdi. Afganlar'ın can havliyle giriştiği hücumların hepsi püskürtüldü ve sağ kanallar kendi saflarına doğru sürüldü.

Çarpışma merkezde şiddetle sürerken, tuluğma ustalıkla uygulandı. Kanatlardaki birlikler çok geçmeden Afganlar'ın arkasına sarkarak, bütün ricat yollarını kestiler ve kapana kısılmış asker yığınlarını aralıksız ok atışları tuttular. Babür'ün anılarında aktardığı gibi, düşmanları "ne ileriye atılabilecek ne de kaçış yolunu açabilecek" durumdaydı. Binlerce askeriyle birlikte sonuna kadar cesurca dövüşen İbrahim de biçilip devrildi. Gün ortasına varıldığında çarpışma bitmişti.

Bir imparatorluğun doğuşu

Zaferin hemen ardından Delhi ve Agra ele geçirildi. Bu üsleri kullanan Babür 1527'de Kanua'da Raccuputlar'ı yenilgiye uğratarak ve 1528'de Chandiri kalesini bir başkına alarak Kuzey Hindistan üzerindeki egemenliğini pekiştirdi. Onun öldüğü 1530'da Kâbil, Pencab ve Delhi'yi içine alan imparatorluk doğuda Bihar'a, güneyde de Gvalior'a kadar uzanmaktaydı. Babür ayrıca ardıllarına sağlam bir fetih aracı olan bir ordu bıraktı. Bu bakımdan Hint alt-kıtasına hükmedecek olan Babürlü imparatorluğunun temelleri Panipat'te atıldı.

Tarih: 29 Ağustos 1526 Yer: Güney Macaristan

*Yeniçeriler üç ya da dört sefer misket ateşiyle zelil gâvurlara saldırdı
ve onları defetmeye çalıştı.*

SÜLEYMANNÂME, 1526

16. yüzyıl başlarında Osmanlı imparatorluğu Balkanlar'ı, Anadolu'yu, Karadeniz kıyı şeridini, Doğu Akdeniz'i ve Ortadoğu'nun büyük bölümünü denetim altında tutan önemli bir askeri gücü. I. Süleyman'ın (Kanuni) (1520-66) bu geniş imparatorluğuyla karşılaştırıldığında, Orta Avrupa'nın 15. yüzyılda Osmanlı ilerleyişini durdurabilecek tek bölgesel gücü olan Macaristan, Jagiello hanedanından II. Lajos'un (1516-26) yönetimi altında artık küçük ve zayıf bir ülkedydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Macaristan'ın 1520'lerin başlarındaki kaynaklarına bir bakış, aralarındaki farklılıkların açık seçik bir tablosunu verir. Yüzölçümü 1.500.000 km²'ye karşı 300.000 km²; nüfus 12-13 milyona karşı 3,1-3,5 milyon; hazine gelirleri 4,5-5 milyon altın dükaya karşı 0,3 milyon altın düka; seferber edilebilir potansiyel kuvvetler 110-130 bin askere karşı 40-50 bin asker.

Babasının Doğu Anadolu'da Safeviler'e karşı giriştiği savaşların ekonomik, askeri ve dinsel-siyasal açıdan artık sürdürülemeyeceğinin farkına varan Süleyman, yüzünü imparatorluğun Avrupa'daki Hristiyan düşmanlarına, en başta da Habsburglar'a ve Macar komşularına çevirdi. Belgrad ve Zimony (1521), Orsova (1522) ve Szörény'nin (1524) ele geçirilmesiyle, Osmanlılar 1520'lerin ortalarında

Üstte-solda Kanuni Sultan Süleyman tahtı çıktıktan sonra, yüzünü Osmanlılar'ın Hristiyan düşmanlarına çevirdi.

Solda Ülkesinin kuvvetlerini zamanında seferber edemeyen II. Lajos, savaş alanında atından düşürüldü ve kaçarken öldürüldü.

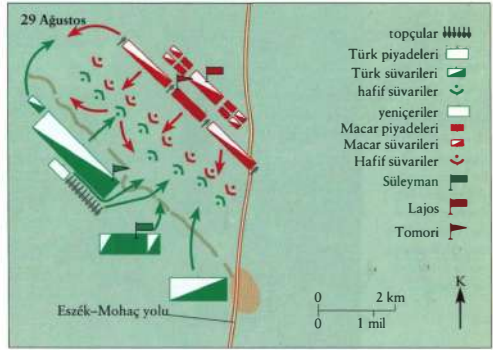
Aşağı Tuna'nın Belgrad'a kadar olan kısmını denetim altına almış, buna karşılık Macarlar güney sınırı savunma sisteminin en önemli kalelerini kaybetmişti.

1526 Osmanlı seferinin nedenleri yoğun bir tartışma konusudur. Bazı tarihçiler bunun Kral Lajos'un "kışkırtmaları"na, Kanuni Sultan Süleyman'dan gelen barış önerilerini geri çevirmesine ve Osmanlılar'a bağlı iki Rumen prensliğine müdahalesine bir tepki olduğunu ileri sürer. Özellikle Eflak voyvodasının Macar desteğiyle defalarca Osmanlı yönetimine başkaldırmasına dikkat çeker. Diğer tarihçiler ise bütün bunların bahane olduğunu, Süleyman'ın tahta çıkışından itibaren Macaristan'ı almayı ana hedef olarak gördüğünü ve "tedrici fetih" planına göre uyguladığını savunur. Kanuni'nin pragmatik ve çoğu kez tepkici politikası, imparatorluğun çok sayıda yükümlülüğü ve kısıtlılığı, Osmanlı ideolojisinin, propagandasının ve karar alma sürecinin yeterince anlaşılmamış mahiyeti göz önünde tutulursa, Osmanlı imparatorluk planlaması açısından dinsel-siyasal gereklerin önemini abartmamak akıllıca olur.

Hasım kuvvetler

Osmanlı ordusu 1526 seferine 60 bin dolayında eyalet süvarilerinin (Rumeli ve Anadolu sipahileri) ve daimi kuvvetlerin (yeniçeriler, süvariler ve topçular) yanı sıra belki 40-50 bin kadar düzensiz ve yedek askerle çıkmış olabilir. Dört ay süren uzun yürüyüş, yağışlı hava ve kuşatmalar yüzünden, Macaristan'a varıldığında bu ordunun bir kısmının kaybedilmiş

olduğunu varsaymak çok yanlış olmaz. Bu bakımdan, Macar ordusunun başkomutanı Başpiskopos Pál Tomori'nin aldığı istihbarat temelinde Osmanlı ordusunun bütünü muharip gücü için vardığı yaklaşık 70 bin asker tahmini, sonraki tarihçilerin ortaya attığı 150-300 bin düzeyindeki abartılı rakamlara göre daha gerçekçi sayılır. Ne var ki, daha ölçülü olan bu saptama bile hatırı sayılır bir Osmanlı sayı üstünlüğüne işaret eder. Her biri 10-15 bin kişiyi bulan Hırvat ve Erdel kuvvetlerinin 1526'da Macar kralına katılamaması nedeniyle, Moğaç'ın güneyinde, şimdiki Macaristan, Hırvatistan ve Yugoslavya sınırlarının kesiştiği yerin yakınında Osmanlılar'ı karşılayan Macar ordusu ancak 25-30 bin mevcuda sahipti. Benzer bir Osmanlı üstünlüğü ateş gücü açısından da görülebilir: Osmanlılar esas olarak küçük kalibreli 200 kadar top getirirken, Macarlar'ın yalnızca 80 topu vardı.

Çarpışma

Savaş meydanı doğuda Tuna bataklıklarıyla,

batı ve güneyde ise 25-30 m yüksekliğinde bir platoyla çevriliydi. Macar komutanlığının planı çok daha büyük Osmanlı ordusuna karşı peyderpey bir kuvvet artırımıyla hücumla kalkmaktı, çünkü Osmanlılar bayır aşağı bir iniş halindeydi ve çarpışma öncesinde haftalarca süren şiddetli yağış yüzünden plato kaygandı.

Güneybatıya bakan Macar ordusu iki kademede halinde dizilmişti. İlk kadememin sağ ve sol kanatlarında duran Macar ağır süvarileri, sırasıyla Rumeli ve Anadolu tımarlı sipahilerinin karşısındaydı. Toplam 10 bin kişilik Macar piyade gücü, yeniçerilere bakan orta kısımda on safı bir derinlikle sıralanmıştı. Lajos ikinci kademede Macar piyadesinin arkasında, merkez süvarilerle korunan Süleyman ise yeniçerilerin arkasındaydı. Osmanlı topları yeniçerilerin önüne yerleştirilmişti.

Ancak, bu muharebe düzeni tedricen gelişip şekillendi. Macarlar ovada henüz yalnızca Rumeli ordusu varken savaşı başlattı. Süleyman ve süvarileri hâlâ platodan inmekteydi ve sağ kanadın Anadolu birlikleri daha da gerideydi. Macar topları ovaya konuşlanmak üzere olan Rumeli ordusuna ateş açtığında, hafif süvari kuvvetleri mevzi kavgalara tutuşmuştu. Bunu izleyen Macar sağ kanadının süvari hücumu, Rumeli süvarilerinin direnişini kırmayı başardı. Ama Macarlar kaçan düşmanı kovalamak yerine yağmaya koyuldu. O sırada terasın di-

Solda *Toplam 70 bin kişilik Osmanlı ordusu 8-28 Ağustos arasında Tuna'nın batı yakası boyunca ilerleyerek bir platoya ulaştıktan sonra, aşağıdaki Macar birliklerine dönerek mevzi aldı.*

Üste *Sayca daha az olan Macarlar, ovaya ilk ulaşan Rumeli süvarilerini elverişli konumları sayesinde bozguna uğrattılar. Ama bu avantajdan yararlanamayınca, savaşta son derece ustane yeniçerilerin devreye girmesiyle Osmanlılar için kolay bir av haline geldiler.*

Arifi'nin Süleymanname'sinden Mohaç'la ilgili iki minyatür, 1558. Sağda, padişahın önünde bir set oluşturan yeniçeriler görülmüyor. Macar süvarileri bu insan engelini doğru atılırken darmadağın oldu. Yeniçerilerin ateş gücü çarpışmada belirleyici rol oynamadı.

bine ulaşan yeniçeriler, açtıkları amansız yayılım ateşle Macarlar'a ağır darbe indirdiler. Macar piyadesi ve sol kanadı cesurca dövüşmekle birlikte, toprakların ve yeniçerilerin önünde dikilmiş engelleri kıramadı, yeniçeri yayılım ateşiyle kırıldı. Genel kanunun tersine, Osmanlı zaferinde belirleyici unsur (Macar mevzilerinin ötesine atışlar yapan) Osmanlı topları değil, yeniçerilerin aşılmaz duvarı ve ateş gücüydü.

Çarpışmanın sonuçları ve tarihsel önemi

Macar silahlı kuvvetleri 1241'de Muhi çarpışmasında Moğollar karşısında yaşanan bozgunundan beri böylesine ağır bir yenilgiye uğramamıştı. Kral, yüksek makamlardaki devlet ve din görevlilerinin çoğu, yaklaşık 500 soylu, 4.000 süvari ve 10 bin piyade can verdi. Macaristan bir buçuk yüzyıldan beri Orta Avrupa'ya dönük Osmanlı ilerleyişini durdurma mücadelesini de kaybetti. Avrupa açısından daha da önemlisi, Mohaç Meydan Savaşı Habsburg ve Osmanlı imparatorluklarının doğrudan karşı karşıya gelmesine yol açtı, çünkü bir grup Macar aristokratı V. Karl'ın küçük kardeşi Arşidük Ferdinand'ı (1526-64) kral seçti. Ferdinand ancak Macaristan'ın ku-

zeybatı kesimini denetim altında tuttu, orta ve doğu kesimleri başka aristokratlarca Macaristan kralı seçilen János Szapolyai'nin (1526-40) denetimine girdi. Osmanlı yanlısı politikasıyla çatışmayı geçici olarak erteleyen Szapolyai'nin ölümü (1540) ve Ferdinand'ın 1541 ilkbahar ve yazındaki başarısız Buda kuşatması, Orta Macaristan'ın Osmanlı kuvvetlerince işgal edilmesiyle sonuçlanan seferi tetikledi ve ülkeyi Habsburglar ile Osmanlılar arasındaki başlıca savaş alanına dönüştürdü.

TARAFLAR

Osmanlılar

- 60-70 bin asker
- Başkomutan: Kanuni Sultan Süleyman (1520-66)
- Kayıplar: Bilinmiyor

Macarlar

- 25-30 bin asker
- Başkomutan: Başpiskopos Pál Tomori ve Kral II. Lajos (1516-26)
- 14-15 bin kayıp

İnebahtı

27

Tarih: 7 Ekim 1571 Yer: Návpaktoş civarı, Patras Körfezi, Yunanistan

... [Osmanlılar] beş ay içinde gerekli donanımıyla ve bütün topraklarıyla 150 gemi inşa etmiş bulunuyor. ... Halihazırda komutanları bu ayın sonunda korsanların ve diğer askerlerin yer alacağı iki yüz kadirgayla ve yüz galyotla denize açılmaya hazırlanıyor. ... Kendi gözlerimle görmeseydim, bu monarşinin böyle azametli olduğuna asla inanmazdım.

İSTANBUL'DAKİ FRANSIŞ BÜYÜKELÇİSİ DE NOAILLES'DAN IX CHARLES'A MEKTUP 8 MAYIS 1572,
İNEBAHTI DENİZ SAVAŞINDAN YEDİ AY SONRA

Kutsal Birlik'in müttefik donanması 7 Ekim 1571'de Osmanlı donanmasını yok etti. Bu olay o dönemde birleşik Hristiyan dünyasının "kâfir" Türkler'e karşı zaferi olarak kutlandı. Tarihçiler bu deniz savaşını "Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileyişi"nin ve "Batı'nın yükselişi"nin bir işareti saydı. Acaba İnebahtı gerçekten Batı'ya önemli stratejik avantaj sağladı mı?

Osmanlı meydan okuması:

Kıbrıs'ın fethi, 1570-71

Osmanlı imparatorluğu 16. yüzyıl ikinci yarısında Balkanlar, Ortadoğu, Karadeniz ve Doğu Akdeniz'i denetim altında tutan büyük bir güce dönüşmüştü. İstanbul'un Safevi hasımlarını kuşatmaya yönelik Don-Volga Kanalı ve Portekiz emperyalizmine Kızıldeniz ile Hint Okyanusu'nda karşı koymaya yönelik Süveyş Kanalı gibi başarısız projeleri de kapsayan büyük siyasal tasarılar peşinde ki Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa (1556-78) için, Kıbrıs'ın fethi zamanı çoktan gelmiş bir görüyü gibiydi. Venediklilerin elindeki bu ada Osmanlı denetimindeki Doğu Akdeniz'de bir baş ağrısıydı, çünkü başkent ile imparatorluğun en zengin eyaleti Mısır arasındaki Osmanlı deniz ulaşım hatlarını tehlikeye düşüren, Müslüman ticaret ve hac gemilerine musallat olan Hristiyan korsanlara güvenli bir sığınak sunmaktaydı. Hristiyan korsanlığının bertaraf edilememesi ağır ekonomik kayıplara yol açacak ve İstanbul'un İslam dünyasındaki itibarını sarsacaktı. Kıbrıs bilinen arazi ve vergi zenginliğinin yanı sıra Osmanlı lojistik üsle-

rine yakınlığı açısından da baştan çıkarıcı bir hedefti. Kadirga filolarının sınırlı hareket alanı göz önünde tutulduğunda, ikinci husus önemli bir noktaydı.

Osmanlılar 1570 seferinde 208-360 gemiyi ve en az 60 bin kişilik bir kara kuvvetini sevk etti. Çağa uygun "İtalyan tarzı" tahkimatlarına rağmen, Kıbrıs'ın başkenti Lefkoşa 46 günlük bir kuşatmadan sonra 9 Eylül'de düştü. Kuşatmacıların savunmacılara 1'e 6 oranında üstünlük kurmasını sağlayan daha kısa mesafeli Osmanlı kımâl ve takviye hatları, kuşatma savaşındaki Osmanlı becerileri, tifüs ve firar salgınlarıyla Venedik yardım filosunun içine düştüğü berbat durum, Lefkoşa'nın Venedikli komutanının ehliyetisizliği ve Venedikli yöneticilere duydukları nefretten dolayı yerli Kıbrıs halkının Osmanlılar'a verdiği destek, adanın fethinde rol oynayan çeşitli etkenlerdi. Lefkoşa'daki üç günlük yağmanın vahşeti de, diğer Venedik kalelerinin boyun eğerek teslim olmasına yetti. Tek başına direnen doğu liman garnizonu Famagusta (Magosa) yedi genel hücumu savuşturduktan ve 74 gün süren ağır top ateşine dayandıktan sonra 1 Ağustos 1571'te ele geçirilebildi. Osmanlılar'ın onurlu teslim olma koşullarını kabul etmesine karşın, garnizona tutulan Müslüman hacılara yönelik katliam, Osmanlı misillemesini kışkırttı. Beş Ağustos'ta Venedikli subayların kelleleri uçuruldu, Müslümanlar'ı öldürme emrini vermiş olan Vali Bragadino'nun ise derisi diri diri yüzüldü ve samanla doldurulduktan sonra Anadolu kıyıları boyunca ve İstanbul'da alay geçidiyle dolaştırıldı.

Sağda Andrea Micheli Vicentino'nun (1539-1614) Venedik'teki Dük'lük Sarayı'nda bulunan ve Venedik'in öncü bir rol üstlendiği Hristiyan zaferini yücelten İnebahtı Deniz Savaşı tablosu.

Aşağıda Osmanlı yenilgisi büyük ölçüde deniz savaşında tecrübesiz bir kara komutanı olan Ali Paşa'nın kaptanıderyalığa getirilmesinin sonucuydu.

Batı'nın tepkisi: Kutsal Birlik ve İnebahtı deniz savaşı

Roma'da bir araya gelen Papalık, İspanya, Venedik, Cenova, Toscana, Savoie, Urbino, Parma ve Malta Şövalyeleri temsilcileri 25 Mayıs 1571'de Kutsal Birlik'in kuruluşunu duyurdu. Bu ittifakın amacı Osmanlılar'a ve Kuzey Afrika Müslümanları'na karşı sonuna kadar savaşmak, Kıbrıs'ı ve Kutsal Topraklar'ı geri almaktı. İmzacılar gerekli silahlar ve teçhizatla birlikte 200 kadirga, 100 gemi, 50 bin piyade ve 4.500 hafif süvari sağlamayı kabul etti.

II. Felipe'nin 23 yaşındaki üvey kardeşi Don Juan de Austria komutasındaki 1571 donanması Eylül başlarında Messina'da toplandı ve 26 Eylül'de Korfu'ya ulaştı. Girit'e ve Venedik'in Adriyatik topraklarına yaz boyunca baskınlar düzenlemiş olan Osmanlı donanmasının Patras Körfezi'nin kuzey yakasındaki liman kasabası İnebahtı'ya döndüğü haberi burada ittifak güçlerine ulaştı. Hristiyanlar 4 Ekim'de de Famagusta'nın düşüşünü ve

Altta Henüz 24 yaşındayken Kutsal Birlik donanmasının başına getirilen Don Juan de Austria tecrübesiz bir komutandı ama usta bir diplomat olarak kırılğan ittifakı bir arada tutmayı başardı.

Bragadino'nun işkenceyle öldürülüşünü öğrendi. Bu haberin kıvılcımını çaktığı intikam arzusu, kırılğan ittifaka olağandışı bir amaç birliği kazandırdı.

Bu arada, Osmanlı gözcüleri komutanlarına bir Hristiyan donanmasının Kefalonya açıklarına vardığını bildirdi. 4 Ekim'de toplanan savaş divanında 1571 seferinin serdarı Pertev Paşa ile Cezayir Beylerbeyi Uluç Ali Paşa, donanmanın yorgunluğuna ve adam yetersizliğine işaret ederek, Osmanlılar'ın İnebahtı Körfezi'nde savunma konumuna geçmesinden yana bir tutum takındı. Ne var ki, deniz savaşında tecrübesiz bir kara komutanı olmasına karşın kaptanıderyalıya getirilmiş olan Müezzinzade Ali Paşa'nın görüşü ağır bastı. Onun emriyle Osmanlı donanması Hristiyanlar'a saldırdı.

Hasım donanmalar 7 Ekim'de Patras Körfezi'nde çatıştı. Özet bilgi tablosunda verilen gemi sayıları, Hristiyan donanmasındaki galyotlara yer vermediği ve her iki donanmadaki bütün *fusta*'ları, yani daha küçük nakliye gemilerini dışta tuttuğu

İnebahtı deniz savaşının can alıcı evreleri ve her iki taraftaki kadirgaların konuşlanma düzeni.

için biraz yanıltıcıdır. Askerlere ve silahlara ilişkin tahmini veriler Kutsal Birlik'in muharip ve yedek güçler açısından Osmanlılar'a göre hafif bir sayısal üstünlük taşıdığını (57.700'e karşı 62.100) ve ateş gücü açısından önemli bir avantaja sahip olduğunu (741 topa karşı 1.334 top) göstermektedir. Osmanlı kaynakları da 1571 seferindeki kayıplara ve kıyı beylerine ait gemilerdeki askerlerden birçoğunun kış için ayrılmış olmasına bağlı olarak donanmanın adam yetersizliğinin altını çizmektedir.

Savaş sabah saat 11'den önce kıyıya yakın filo- ların kapaşmasıyla başladı. Osmanlı komutanların-

dan Mehmed Şuluk, sığıklar ile Venedikliler arasında manevra yaparak Agostino Barbarigo'nun kadirgalarını neredeseyse kanattan çevirdi. Venedikliler birkaç kadirga kaybetti ve Barbarigo ölümcül biçimde yaralandı. Ancak, Hristiyan sol kanadının boştaki kadirgaları ve bir başka Kutsal Birlik komutanı Don Álvaro de Bazán'ın cephe arkasından gönderdiği gemiler yenilgiyi zafere dönüştürerek, bütün Osmanlı sağ kanadını iki saatte yok etti.

Bu arada, Don Juan'ın *Real* ve Ali Paşa'nın *Sultan* adlı sancak gemilerinin bodoslama çatışmasından ardından, Hristiyan ve Osmanlı merkezleri arasında şiddetli bir arbede ortaya çıktı. Ali Paşa'nın planı Mehmed Şuluk ve Uluç Ali'nin Hristiyan kanatlarını çevirmesine kadar, yedek güçlerdeki taktiklerini kullanarak Hristiyanlar'ın ateş gücü üstünlüğüne karşı koymaktı.

Galea (yedek kürekli savaş gemisi) toplarının verdiği hasarlara rağmen, Osmanlı kadirgaları Hristiyan saflarına sızdı ve hatta Ali Paşa'nın adamları *Real*'e borda etti. Ama çok geçmeden savaş Osmanlı merkezinin aleyhine döndü. Ali Paşa'nın öldürülmesi ve *Real*'in ele geçirdiği *Sultan*'ı yedeğe alması üzerine, Osmanlı merkezi çöktü. Oradaki bütün Osmanlı gemileri batırıldı ya da ele geçirildi ve neredeseyse bütün mürettebat acımasızca katledildi.

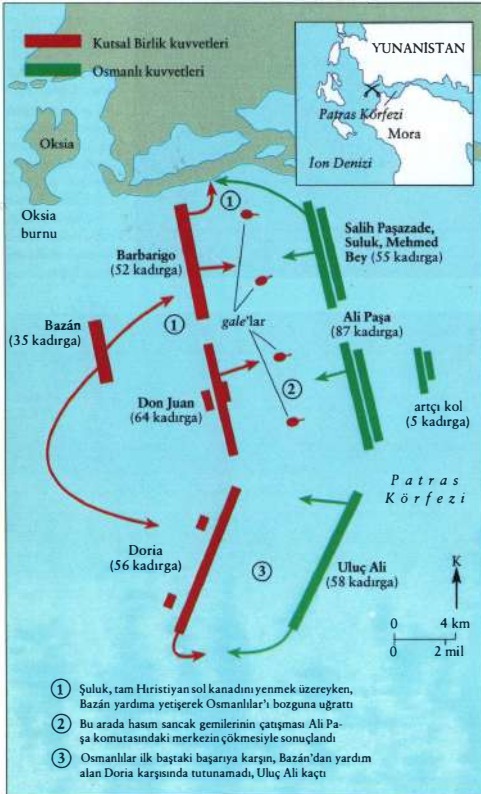
TARAFLAR

Kutsal Birlik

- Venedik, Habsburg İspanya, Papalık, Malta, Cenova, Savoie: 62.100 muharip; 2.300 kürekçi; 202-219 kadirga; 6 *galea*; 1.334 top
- Başkomutan: Don Juan de Austria. Komutanlar: Agostino Barbarigo, Gian Andrea Doria, Don Álvaro de Bazán
- 33 kadirga kayıp/hasarlı, 23 bin ölü/yaralı

Osmanlılar

- 57.700 muharip; 19 bin kürekçi; 205 kadirga; 35-68 galyot; 741 top
- Kaptanıderya Müezzinzade Ali Paşa, kaptanlar Salih Paşazade, Mehmed Şuluk, Uluç Ali Paşa
- 25 bin ölü; 3.486 tutsak; kadirga ve galyotlardan 84'ü batırıldı, 127'si ele geçirildi

Deniz yönüne dönük filolar arasındaki çatışma daha sonra başladı, çünkü her iki tarafın en becerikli kapitanları olan Uluç Ali Paşa ve Gian Andrea Doria önce manevralarla birbirlerini alt etmeye çalıştılar. Kadirgalarının büyük bölümüyle Doria'nın sağ kanadına ve merkezine yüklenen Uluç Ali Paşa, Doria'nın sol kanadında düzenlerini bozan 15 kadir kadiraya ciddi hasar verdi.

Uluç Ali Paşa baskı altındaki Osmanlı merkezi ne yardım etmek için Hristiyan merkezin sağ kanadına yöneldi. Ama çok geç kalmıştı. Ali Paşa ölüydü. Bazan, geri kalan yedek gemilerini Uluç Ali'nin üzerine gönderdi. Durumu kurtarmayacağını gören Uluç Ali, 30 kadar kadirayla açık denize kaçtı. Hristiyan zaferi tamamdı. Kutsal Birlik donanması neredeyse bütün Osmanlı donanmasını mürettebatı ve mühimmatıyla birlikte yok etmişti.

Önemi

Yeni baştan kurulan Osmanlı donanmasının

1572'de yeni kapitanıderya Uluç (Kılıç) Ali Paşa'nın yönetiminden İstanbul'dan denize açılmasına bakılırsa, İnebahtı'nın güç dengesini çok az değiştirdiği gibi bir izlenim uyanabilir. Kıbrıs'ın bir daha geri alınmadığı, Venedik'in 1573'te İstanbul'la bir antlaşmaya varması ve İspanyol kaynaklarının Hollanda'daki yeni güçlükleri çözme-ye yöneltmesi sonucunda Kutsal Birlik'in çöktüğü doğrudur. Osmanlılar'ın 1574'te Tunus'u geri aldığı, ayrıca İspanyol garnizonu La Goletta'yı ele geçirdiği de doğrudur. Ama İnebahtı sonuç itibarıyla Venedik'i, başta Girit olmak üzere Akdeniz üslerini ve Batı Akdeniz'i başka Osmanlı fetihlerinden kurtardı. Yeni kadirgaların hemen ertesi yıl inşa edilmesine karşın, İstanbul'un özellikle vasıflı Müslüman leventlerin, gemici arkebüzçülerin ve okçuların boşluğunu doldurması yılları aldı. Uluç Ali Paşa, acemi donanmasıyla Hristiyanlar'ın karşısına dikilmeyecek kadar iyi bir denizciydi.

Genç Hendrick Vroom'un (y. 1591-1661) İnebahtı Savaşı tablosu. Akdeniz'deki Osmanlı yayılmasını durduran İnebahtı aynı zamanda kadirga savaşının doruk noktasıydı.

Tarih: 31 Temmuz-8 Ağustos 1588 Yer: Manş Denizi

Böylesine güçlü akıntılarım, böylesine açık ve yandan rüzgâr alan bir sahlin ve bu kadar çok kumlu sığılm bulunduğu bir yerde [Flandre ordusuyla] kuvvetlerimizi birleştirmemiz gerektiği fikrini kimin hangi akla hizmetle ortaya attığını bilemiyorum...

ARMADA'NIN ORDU KUVVETLERİ KOMUTANI DON FRANCISCO DE BOBADILLA'DAN,
II. FELIPE'NİN BAKANİ DON JUAN DE IDÍQUEZ'E 20 AGUSTOS 1588

Kral II. Felipe (1527-98) Hristiyan dünyasının en güçlü ve bütün yerkürede topraklara sahip ilk hükümdarıydı. Armada'nın seferi onun gücünün bile sınırları olduğunu gösterdi.

İspanya kralı II. Felipe'nin Flandre ordusunun başlıcaları, 1585'te Kraliçe Elizabeth'in Hollandalılar'a yardım etmek üzere İngiliz kuvvetleri göndermesine yol açtı. Hollandalı asilere karşı bir İspanyol zaferi kendi rejimini tehlikeye düşürebilirdi. Nitekim, Felipe'nin 1588 seferinin hedefi İspanyol nüfusunun önündeki asil tehdit olan İngiltere'yi alt etmekte. İngiltere'nin yenilmesi halinde, Hollanda ayaklanması çökecek, İspanyol ve Portekiz sömürgelerine ve ticaretine yönelik baskınlar son bulacaktı. Felipe çoğu İngiliz ve Hollandalı'nın hâlâ gönülden Katolik ve yeni rejimleri benimsemeye yatkın olduğu kanısındaydı. Oradaki başarı Fransız İç Savaşı'ndaki Katolik ve İspanyol yanlısı kesimin çabuk bir zafere ulaşmasını sağlayabilirdi. Felipe tek bir büyük saldırıyla bu üç savaşı kazanmak ve Batı Avrupa üzerinde sıkı bir İspanyol hegemonyası kurmak peşindeydi.

Hazırlıklar

1586'da İngiltere'yi istila etmeye yönelik iki plan ortaya çıktı. Felipe'nin Hollanda'daki ordusunun komutanı Parma Dükü, kendisine bağlı 30 bin askerin mavnalarla Manş Denizi'ni aşarak sürpriz bir saldırıya girişmesini önerdi. Felipe'nin Atlantik donanmasının komutanı Santa Cruz Markisi ise büyük çaplı bir donanmayla İspanya'dan 55 bin asker gönderilmesi tasarısını sundu. Felipe, Eylül 1587'ye doğru bunları birleştirerek, eldeki kaynaklarla uygulanacak tek bir plana döniştürdü: Atlantik donanması istila ordusunun bir kısmıyla Manş'a yelken açacak ve Parma komutasındaki ordunun Thames halicine taşınması için gerekli korumayı sağlayacaktı.

Avrupa'nın güney kesiminden kuzey kesimine büyük bir kuvvetin sevkî devasa bir idari girişimdi ve donanmanın yola çıkışı defalarca ertelendi. Felipe, Şubat 1588'de ölen Santa Cruz'un yerine Medina Sidonia Dükü'nü atadı. Dük tecrübeli bir idareciydi ve toplumsal konumuyla komuta yetkisini üstlenecek biriydi. Mayıs sonlarında Lizbon'dan denize açılan Armada'nın (İspanyolca "Donanma") 24 büyük savaş gemisinin yanı sıra 47 ticaret ve 21 nakliye gemisi ile 35 küçük tekneye bindirilmiş 29 bin mevcudu vardı. Ters rüzgârlar ve fırtınalar yüzünden yavaş ilerleyen Armada, onarım için bir aydan uzun bir süre La Coruña'da kaldı.

Böylece baskın fırsatı kaçırıldı ve İngiltere seferberlik için bolca zaman buldu. Yaklaşık 16 bin kişiyle donatılmış 34 kraliyet savaş gemisi ve 192 özel tekne 1588'de hizmete girdi. Ancak, özel teknelerin çoğu küçüktü ve büyük ölüde yedek güç niteliğindedi. Tonaj açısından, özel tekneler de dahil İngiliz donanmasının muhtemelen yarısı amaca uygun inşa edilmiş gemilerden oluşmaktaydı. İspanyol tarafında ise bu oran donanmanın üçte biri düzeyindeydi.

Muharebe

Temmuz ortalarında İngilizler erken davranıp Armada'yı İspanyol limanlarında vurmaya niyetlendi ama güneyli rüzgârlar önlerini kesti. İspanyollar 30 Temmuz'da Manş'a girdiğinde, İngiliz donanmasının büyük bölümü Plymouth'taydı. Armada muharip ve nakliye gemilerini geniş bir hilâl düzenine geçerek, ilave gemi gruplarını taktik yedek güç olarak tuttu. Amaç aynı hizada savaşmaktı. Ağır top-

lar muhtemelen bordalar yerine pruva hattında toplanmıştı. İspanyollar daha düşük ateş gücüne sahip olduklarının, İngilizler ise Armada'nın daha üstün piyade gücü nedeniyle borda edilmekten sakınmalarını gerektiğinin bilincindeydi. Felipe yavaş ve hantal ticaret gemilerinin yüksek bir oranı bulduğu donanmasının çevik İngiliz savaş gemilerini yakın muharebeye çekebileceği yönünde bir yanılsama içinde değildi ama bir İngiliz saldırısını savuşturabileceğine emindi. Parma'nın ordusuna yetişmesi ve Manş'tan geçişini koruma altına alması halinde, Armada amacına ulaşmış olacaktı.

İngiliz donanması rüzgâr üstü konumu kolayca elde etti. Manş'ta batılı rüzgârların ağır basması İspanyol hattına arkadan saldırmasına elverişli bir mevzi almasını sağladı. Plymouth açıklarında 31 Temmuz'daki ilk çarpışmada, İngiliz donanması Efigingham Lordu Howard ve Sir Francis Drake komutasında iki kısma ayrıldı. Tek başına ya da küçük gruplar halinde saldıran gemiler sırasıyla pruva, borda ve pupa toplarını ateşledikten sonra, yeniden doldurma işlemi için ve arkadaki gemiye yer açmak amacıyla rüzgâr üstü tarafa çekilmekteydi. Ateş hızı yavaştı ve uzun mesafeli top atışının etkisi sınırlıydı.

İki İspanyol gemisi tesadüf eseri ciddi biçimde hasar gördü. Bunların İngilizler'e terk edilmesi, Medina Sidonia'nın belirleyici bir çarpışmaya girme niyetinde olmadığı için bir işaretiydi. Donanmayı aynı hizada seyretmek üzere öncü ve daha büyük artçı kollar halinde yeni bir dizilişe geçirdi ve hızlı savaş gemilerini bu düzenin herhangi bir kısmına gönderebilecek biçimde kümeleştirdi. 2 Ağustos sabahı Portland Burnu açıklarında rüzgâr birkaç saat Armada lehine esti. Medina Sidonia yakın menzilli bir çarpışmayı dayatmak için uğraştı ama İngilizler bundan kaçındı. Uzun mesafeli top atışı ikindiye kadar sürmekle birlikte her iki tarafa da çok az etki de bulundu.

Ertesi gün İngiliz donanması besbelli ki daha iyi denetim için dört filoya ayrıldı. Armada 4 Ağustos'ta Wight Adası'nın yanından geçti ve yeni bir çarpışma koptu. Dük birkaç gemiyi yem olarak geride bırakıp İngilizler'i yakın muharebeye çekme ve hatta Solent Boğazı'nı korunaklı bir liman gibi kullanma amacı gütmüş olabilirdi. Eğer peşinde olduğu şey bunlarsa, her ikisi de boşa çıktı. Bir kez daha hasar sınırlı düzeyde kaldı ama her iki taraf da artık mühimmat sıkıntısı çektiği için muharebeyi

Kraliçe Elizabeth (1533-1603) orta boy bir devletin başındaydı ve genelde temkinli bir dış politika izledi. Donanmaya uzun vadeli yatırımları, çetin bir düşmanın saldırısı karşısında bile Manş Denizi'nin denetim altında tutulmasını sağladı.

Yelkenli donanmalar rüzgâra ve en kötü halkasıyla tayfaların performansına bağlıydı. Armada elverişsiz rüzgârlar yüzünden gecikti ve batılı rüzgârlar Manş'ı aşarak dönmelerini zorlaştırdı. Atlas Okyanusu'nda şiddetli fırtınalar maruz kaldı ve yavaş gemilerinin erzakı tükenirdi.

uzatmaktan sakındı.

Armada 7 Ağustos akşamı Calais açıklarında demirledi. İngiliz ana donanması o zamana kadar dar boğazları tutan kıyıların katılığıyla güçlendi. İspanyol hareketinin ilk evresi başarılı olmuştu ama yeni evrede coğrafi ortam ve kombine bir hareketin karmaşıklıkları bir araya gelerek faciaya yol açtı. Hollandalı asiler kıyılarındaki açık deniz limanlarını 1574'ten beri denetim altında tutmaktaydı. Flandre limanlarını ablukaya almaları, Parma'nın gemilerinin açık sulara çıkmasını önledi. Dahası, bu limanların ötesinde deniz sığı ve derin çekimli Armada gemilerinin kıyıya yeterince yaklaşarak ablukayı kırmasına elverişli değildi.

Parma'nın istila hareketi, açık deniz üssünden

yoksun Armada'nın mühimmat ve erzak stoku tükenmeden önce başlatılmıyordu. Ama sığ suları denetim altına almaksızın, Parma'nın donanmasının yelken açması bile mümkün değildi. Aslında bu sorunun daha planlama aşamasında çözülmüş olması gerekirdi. Parma ve Medina Sidonia uzun bir süre diğer tarafın çözümü bulduğu kanısını taşıırken, Felipe de Hollandahlar'ın savaşma gönüllülüğünü küçümsemişti.

İngilizler 7 Ağustos gecesi ateşe verdikleri sekiz gemiyi Armada'ya doğru saldırdılar. İspanyol gemileri çıpa halatlarını keserek kaçarken, düzendeki uyum bozuldu. 8 Ağustos'ta Gravelines açıklarındaki çarpışmada, İngiliz donanması saldırgan bir ilerleyişle yakın menzile girdi ve toplarının etkisi belirgin bi-

TARAFLAR

İngilizler ve Hollandahlar

- 1588'de İngiliz deniz kuvvetleri: 23 büyük ve 11 küçük kraliyet savaş gemisi ve yaklaşık 30'ü muharip sınıfında sayılabilecek 192 özel tekne, (hesaplanmış) toplam su çekim ağırlığı kraliyet savaş gemilerinde 20 bin ton ve özel gemilerde 30 bin ton; 1.500'ü asker olan 16 bin kişi. Hollanda deniz kuvvetleri: 100'ü aşkın kıyı savaş gemisi
- İngiliz komutan: İngiltere Amiralî Effingham Lordu Charles Howard. Hollanda komutanı: Nassau'lu Justin
- İngilizler savaşta çok az kayıp verirken, birkaç bir kişi hastalık ve yetersiz erzak yüzünden öldü. Hollanda kayıpları bilinmiyor

İspanyollar

- Mayıs 1588 sonlarındaki kuvvetler: 20 savaş gemisi (kalyon), 47 silahlı ticaret gemisi, dört *galea* (yedek kürekli savaş gemisi), dört kadirga, 21 nakliye gemisi ve 31 küçük tekne; (hesaplanmış) toplam su çekim ağırlığı 50 bin ton, 8.000 gemici, 2.000 kürekçi ve 19 bin asker
- Komutan: Medina Sidonia Dükü Don Alonso Pérez de Guzmán el Bueno
- Yaklaşık 9.000 asker ve muhtemelen 5.000 gemici ve kürekçi öldü, rutsak düştü ya da kazalarda kayboldu. En az 35 gemi kaybı; ikisi İngilizler'in, ikisi Hollandahlar'ın eline geçti

çimde arttı. Medina Sidonia donanmasını tedricen toparlayabilirdi de, dört gemi kaybedildi ve birkaçı hasra uğradı. Armada 9 Ağustos sabahı Flandre açıklarındaki kumlu sığıllara oturma'nın eşğine kadar geldi ama rüzgâr yönündeki değişiklikle bundan kurtuldu. İspanyollar'ın farkında olmamasına karşın, Parma'nın ordusunun sığılları aşması halinde, yıpranmakla birlikte çökmemiş olan Armada onun geçişini koruyabilecek durumdaydı. İngiliz donanması mühimmatını tüketmişti ve haftalar boyunca çarpışmaya girmesi mümkün değildi. Bir limandan yoksun olan Armada için İspanya'ya dönmekten başka bir alternatif yoktu.

Baskın rüzgârlar ve İngiliz donanmasının görüşteki üstünlüğü göz önünde tutularak, İngiliz Adaları'nın çevresinden dolaşmanın en iyi yol olduğuna karar verildi. Fırtınalara yakalanan donanma gittikçe dağıldı, toplam 28 gemi battı ya da onarım ve su ikmali için barınak ararken İskoç ve İrlanda kıyılarına vurup karaya oturdu. İspanya'ya ilk gemiler 21 Eylül'de ulaştı ama arkada kalanların gelişi bir ay boyunca sürdü. Denize açılmış insanla-

rın muhtemelen yarısı esas olarak kaza ve hastalık yüzünden geri dönemedi. Aslında galipler de çok daha iyi durumda değildi, savaş kayıpları çok düşük düzeyde kalırken, salgın hastalıklar ve lojistik aksaklıklar binlerce geminin ölümüne yol açtı.

Sonuç

Armada'nın seferi siyasi ve stratejik durumu değiştirecek hiçbir sonuç doğurmadı. Felipe'nin, bütün savaşları tek saldırı darbesiyle kazanma girişimi boşa çıktı. İngilizler Manş üzerindeki denetimi ve İspanyol ticaret gemilerine saldırma serbestliğini sürdürdü. İngiltere'nin büyük bir deniz gücü olarak öne çıkışı ancak uzun süreli Hollanda deniz üstünlüğünün ardından geldi. Felipe elindeki Parma ordusunu Fransa'daki iç savaşa yöneltti. Hollanda ordusunu ve donanmasını geliştirmek için epeyce toparak ve zaman kazanırken, Fransızlar gittikçe artan İspanyol müdahalesine karşı yeni kral IV. Henri'nin etrafında kenetlendi. Bununla birlikte İspanya 17. yüzyıl ortalarına kadar en güçlü Avrupa devleti olarak kaldı.

Ressam bu tabloda 8 Ağustos'ta yaşananları ana olayı bir araya getirmiş. Arka planda ateşe verilmiş İngiliz gemileri Calais açıklarındaki gece saldırısı için ilerliyor. Ön planda ise İngiliz ve İspanyol gemilerinin Gravelines açıklarında sabahın akşama kadar süren çarpışması görülüyor.

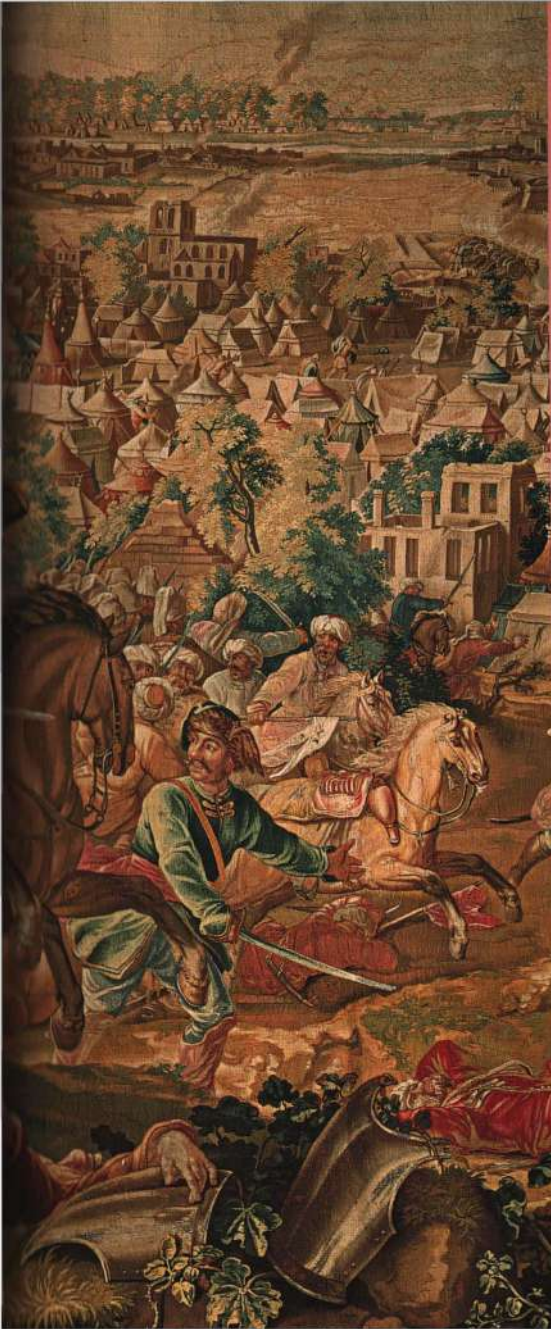
On Yedinci Yüzyıl

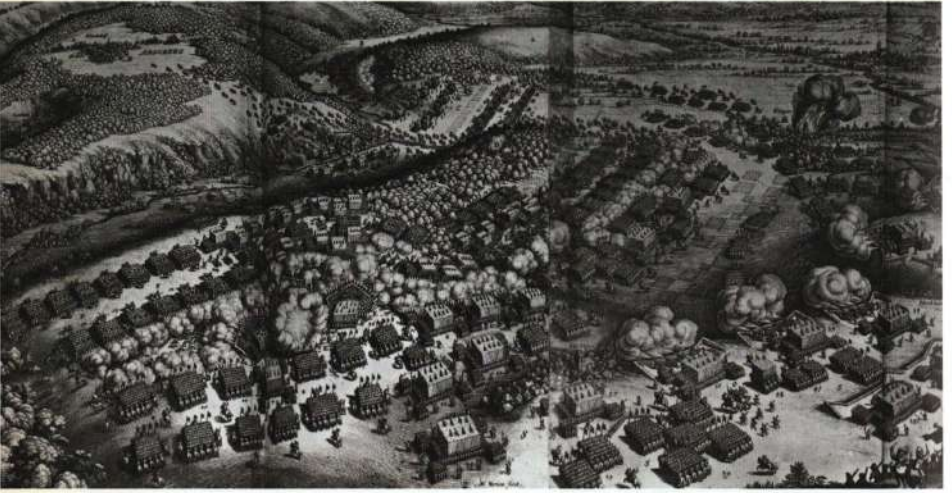
Daha önce olduğu gibi, askeri sistemler arasında ve içinde kilit savaşlar yürütüldü. Başlıca örneklerden biri Pekin'in Mançu hanedanına ele geçirilmesine ve 13. yüzyıldaki Moğol istilasından sonra ülkenin Çin dışı kuvvetlerce ilk kez fethedilmesine yol açan Shanhaiguan'dı (1644). Pekin daha önce 1215'te Moğollar tarafından yağmalanmıştı. Osmanlılar'ın Viyana önlerinde 1683'te uğradığı yenilgi ise Hristiyan Avrupa'yı nüfuz altına alma girişiminin boşa çıkmasında can alıcı bir dönüm noktası oldu ve Macaristan'ın büyük bir bölümünün Avusturya yönetimine girmesini getirdi.

Japonya'daki Sekigahara (1600) ve İngiltere'deki Naseby örneklerinde (1645) görüldüğü gibi, sistemler içinde devletlerin bütünleşmesinde ve iç çatışmaların son bulmasında önemli bir rol oynayan çarpışmalar yaşandı. 17. yüzyıl devletler arasında geçen Breitenfeld (1631 ve Nördlingen (1634) gibi önemli çarpışmalara da sahne oldu. Breitenfeld sayesinde İsveç kralı Gustavus Adolphus, Otuz Yıl Savaşı'ndan üstün çıktı. İmparatorluk ordusunun yenilgisi birçok Alman Protestan prensinin Gustavus'un yanında yer almasını sağladı. Tersi durumda Katolik Habsburg hanedanına mensup Kutsal Roma-Germen imparatoru II. Ferdinand karşı konulmaz ölçüde bir fiili denetim kurmuş olacaktı. Savaşın akışkanlığı üç yıl sonra İsveçliler'in Nördlingen dışında yenilmesiyle görüldü. Breitenfeld'de olduğu gibi, asker mevcudu kilit rol oynadı. Her iki çarpışmada da sayıca az ordu yenilmişti.

Bu çarpışmaların net sonucu Hristiyan Avru-

Viyana'nın Kurtuluşu, 1683. Hristiyan Avrupa, en belirgin siperinin düşmemesini epeyce bir rahatsızlamayla kurtladı. Yakalanan Osmanlı komutanı boğularak öldürüldü.

Genç Matthaeus Merian'ın Nördlingen çarpışmasını tasvir eden gravürü. Otuz Yıl Savaşı'ndaki çarpışmaların çoğunu düzgün mevzilere yerleştirilmiş tecrübeli ve istekli birlikler kazandı. Sayısal üstünlük de bazen hayati önem taşırdı.

pa'ya tek devletin hâkim olamamasıydı. Bu "çok-kutupluluğun" yol açtığı çekişmeci askeri gıpta Hristiyan Avrupa devletlerinin toplam etkisinde bir artışı getirdi ve kuvvetlerini hep savaşa hazır tuttu. Zaferler asker sayısı, komuta becerisi ve savaşçı nitelik bileşiminin yansımasıydı. Örneğin, Naseby çarpışmasında Parlamento ordusunun sağ kanadında Oliver Cromwell'in komuta ettiği disiplinli süvariler karşındaki kralcı süvarileri yendi ve ardından ezici bir saldırıyla merkezde kıdemli ama sayıca düşük kralcı piyadelere boyun eğdirdi.

Avrupa'daki hiçbir olay ölçek ve çarpıcılık bakımından Çin'deki Ming hanedanının devrilişiyle eşdeğer değildi. Shanhaiguan çarpışması Çin'in statik askeri sistemi ve savaş tarzı karşısında Mançu süvarisinin bir zaferiydi. Ama Çin cephesinin birlikten yoksunluğu da önemli bir etkendi. Bu durum direnişi zayıflatı ve bazı yerlerde Mançu ilerleyişine doğrudan yarıdaklığı getirdi. Çin 1582'den beri zayıf imparatorların, gittikçe keyiflenen merkezi hükûmetin, baskıcı vergilerin ve artan mali sorunların pençesindeydi.

Çin'i fetheden Mançular iç ayaklanmaları bastırdı, 1690'larda Moğolistan'ı ele geçirdi ve Xin-

kiang (Sinkiang) Cungarları'nı yenilgiye uğrattı. Arazi güçlüklerine, Çin iklim kaynaklarından uzaklığa ve uzun süreli seferlere rağmen, bu başarılarla Mançu sistemi belirleyici bir unsurdur. Bitirici kuvvetler ile başarılı lojistik ve örgütsel sistemlerin bir araya gelmesi Mançu ordusunu dünyadaki en iyi ordu haline getirdi.

Kara gücü bakımından Çin'den sonra gelen Babürlüler gerek Hindistan içinde gerek komşu bölgelerde, özellikle de arazi yapısının kuvvetlerine uygun olmadığı Afganistan gibi sınır kuşaklarında ciddi aksiliklere çattılar. Buna oranla, Hindistan üzerindeki Avrupa askeri etkisi pek önemli değildi. Güney ve Doğu Asya ile Afrika'daki başka yerler için de aynı şey geçerliydi. Başta Kuzey Amerika'nın doğu kesimi ve Sibirya olmak üzere yerli halkların sayıca az olduğu bölgelerde ise Avrupalılar önemli kazanımlar elde ettiler. İngilizler ve Fransızlar Kuzey Amerika'ya sızarken, Ruslar Sibirya boyunca ilerleyerek Büyük Okyanus'a ulaştılar. Avrupalılar genişleyen yeni dünyaları içinde de çekiştiler. 1650'ler, 1660'lar ve 1670'ler İngiltere-Hollanda savaşları Avrupa sularının yanı sıra Batı Afrika, Kuzey Amerika ve Güney Amerika'nın kuzey kesiminde de yürütüldü.

Sekigahara

29

Tarih: 21 Ekim 1600

Yer: Gifu, Japonya

Barış ve savaş sanatları bir kağının tekerlekleri gibidir.

Birinin yokluğunda, kağın yerinde durmakta güçlük çeker.

KURODA NAGAMASA (SEKIGAHARA'DA İEYASU İÇİN SAVAŞAN BİR SAMURAY),

KURALLAR ÜZERİNE NOTLAR, 1568–1623

Japon takımadaları 16. yüzyılın sonuna kadar yaklaşık 250 yıl boyunca çekişmeye ve iç çatışmaya sahne olmuş ve bunun yüzyılı aşkın bir kısmı az çok şiddetli savaşlarla geçmişti. İktidar bir savaşçı elit zümrenin elindeydi. Başarılı savaşçılara çeşitli büyüklüklerdeki bağımlı çiftçi topluluklarını yönetme hakkıyla birlikte mülkler verilir. Askeri hizmet karşılığında arazi ve ahalî yönetme haklarının tanınmasıyla ortaya çıkan toplumsal hiyerarşi, Japonya'nın ilk Avrupa'lı ziyaretçilerine ortaçağ hatırlatmış ve bu savaşçı aristokrasiyi tarif ederken feodalizm terminolojisine başvurmaya yöneltmişti.

Doğrusu, Japon askeri mülk sahiplerinin hiyerarşisi Ortaçağ Batı şövalyelerinin toplumsal düzeniyle bazı çarpıcı benzerlikler göstermekle birlikte, en azından bir hayati yönü açısından farklıydı. Ortaçağ Batı dünyasında şövalyeler imparatorun ve çeşitli kralların maiyetindeki üst yönetim kademesinde yer alırken, Japon savaşçı elit zümresi başında "Tennô" denen imparatorun bulunduğu kapsamlı siyasal çerçeve içindeki bir sosyal alt-sistem olarak elde edilip sürdürülen bir konuma sahipti. Tennô, seküler iktidardan üst meşruiyet kaynağı sayılmaya devam ettiği için, savaşçı elit zümrenin bir parçası değildi. Dolayısıyla, savaşçılar arasında rekabetler ve askeri harekâtlar asla Japonya'nın "birliği"yle ilgili bir çekişmeye dönüşmezdi. İmparatorluk hanedanının iki rakip kolunun karşıt savaşçı hiziplerce desteklendiği 13. yüzyılda bile durum böyleydi.

Rakip güçler

Bununla birlikte, 16. yüzyılda şöyle bir tedrici

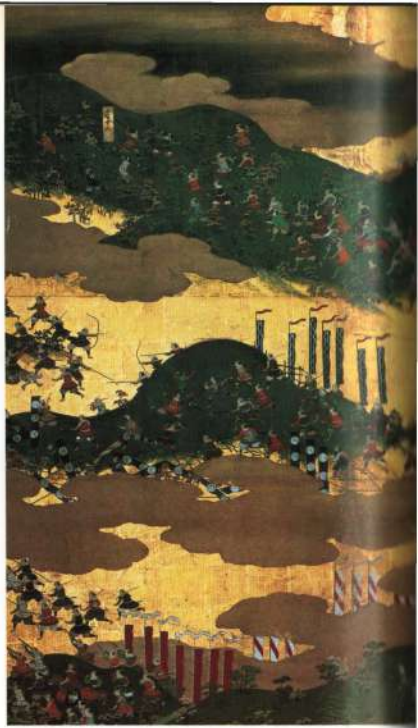
Momoyama döneminden (16. yüzyıl sonları-17. yüzyıl başları) kalma ve demir, deri, lake, ipek, yün ve gümüş varaktan yapılmış tosei gusoku zırhı. Çikuzen eyaletinde bir daimyo (feodal bey) olan Kuroda Nagamasa (1588-1623) bunu Sekigahara çarpışmasında giymişti.

süreç ortaya çıktı: Rakiplerine göre daha güçlü konuma ve daha yüksek toplumsal statüye ulaşan birkaç savaşçı, elde ettikleri üstün nüfuz ve yetkinin bir sonucu olarak, takımadaların geniş kesimlerine hâkim hale geldiler.

16. yüzyıl sonlarında, bu savaşçı aristokratların en güçlüleri Oda Nobunaga, Takeda Şingen, Uesugi Kenşin, Toyotomi Hideyoşi ve Tokugava Ieyasu'ydu. 1573'ten itibaren takımadaların büyük bölümünü fiilen denetim altına alan Oda, tek bir adamın elinde aşırı yetkilerin toplanmasından rahatsız olan maiyetindeki bir grup savaşçı tarafından 1583'te öldürüldü. Ne var ki, Oda'nın konumunu üstlenen Toyotomi Hideyoşi kuzeydeki Hokkaido adası dışında fiilen Japonya'nın hükümdarı haline geldi, karargâhını eski imparatorluk başkenti Kyoto'ya kurdu ve askeri müstahkem merkezi olarak Osaka Şatosu'nu yaptırdı. Onun 1598'de ölmesi üzerine, yönetim en güçlü beş vasalı Tokugava Ieyasu, Maeda Toşie, Uesugi Kagekatsu, Mori Terumoto ve Ukita Hideie'nin naipliği altında küçük yaştaki oğluna geçti. Naipler çok geçmeden rekabete girerek birbirlerini saf dışı etmeye yöneldiler.

Bu çekişmeler sırasında, müstahkem merkezi Nagoya yöresinde bulunan ve Hideyoşi'nin şimdiki Tokyo'yu çevreleyen Kanto ovasına göndermiş olduğu Ieyasu en geniş destekçi savaşçı kitlesini yanına çekmeyi başardı ve rakiplerinden daha uzun yaşayacak kadar şanslı çıktı. Maeda Toşie'nin 1599'daki erken ölümünden sonra, Hideyoşi'nin yegâne ardılı olmak amacıyla Osaka Şatosu'na taşındı. Ama ertesi yıl, Uesugi'nin

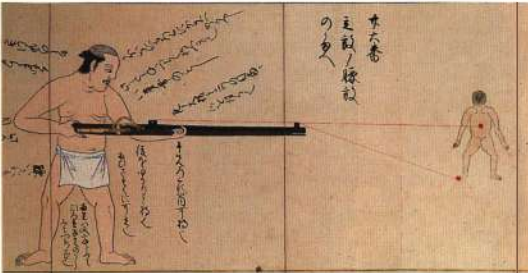
Inatomi Okulu'nun hazırladığı bir tüfek kılavuzu. Ateşli silahlar Japonya'ya Portekiz gemiciler aracılığıyla 1543'te girdi.

adamlarının olası bir başkaldırısını savuşturmak üzere kuvvetlerinin ana gövdesini Kanto yöresine kaydırdı. Ieyasu'nun Osaka'dan ayrılması, artan gücünü durdurmaya çalışan düşmanlarının esas olarak Batı Japonya'dan 128 bin kişilik bir kuvvet ("Batı Ordusu") toplanmasına fırsat verdi. İşida Mitsunari komutasındaki bu ordu Ekim 1600'de Sekigahara'daki geçidin çevresine yığınak yaptı. Kyoto'nun doğusundaki bir dağlık yörede bulunan geçit, Nagoya'dan batıya doğru giden yolu kesmeye elverişliydi. Mitsunari'nin kuvvetleri Ieyasu'nun Kyoto ve Osaka'ya dönüşünü önlemek amacıyla bir baskın saldırıya girişmek niyetindeydi. Ama Ieyasu rakiplerinin planı hakkında istihbarat elde etti ve anlaşıldığı kadarıyla gereğince hazırlandı.

Çarpışma öncesi

Ieyasu'nun yaklaşık 75 bin kişilik "Doğu Ordusu" düşmanlarını sağlam bir düzende karşıladı. Mitsunari'nin adamlarından Kobayakava Hide-

aki'nin çarpışma sırasında efendisine ihanet edip saf değiştireceği bilgisi önceden Ieyasu'ya ulaşmıştı. On altıncı yüzyıl Japon orduları akrabalığa, yerel bağlantılara ya da bir efendiye bağımlılığa dayanan küçük savaşçı takımlarından oluşurdu. Tepedeki komuta yapısı altında taktik düzenlere göre bütünleştirilmelerine karşın, bu küçük takımlar olabildiğince özerk konumda çarpışmaya eğilimliydi. Arazi koşulları da çoğu kez takımları birbirinden ayırırdı, araya giren tepeler, ırmaklar ya da binalar çarpışmanın eşgüdümle yürütülmesini zorlaştırırdı. Dahası, atlı okçuların yaylısı savaş meydanında hızla kuvvet kaydırmaya olanak verirdi. Bu hareketlerde verilen komutlara her zaman sıkı sıkıya uyulması söz konusu değildi. Piyadelerin kullandığı taşınabilir ateşli silahlar ise çarpışmaya bir statik unsur katardı. On altıncı yüzyılın ağızdan doldurma teknolojisinin kısıtlamaları nedeniyle, ateşli silahlara ancak uzun bir süreçte yeni mermi yüklemek mümkündü. Bu sırada esasen si-

lahsız kalan piyadelerin diğer kuvvetlerle ya da düz hatlı savunma tabyalarıyla korunması gerekirdi. Dolayısıyla taşınabilir ateşli silahlar pek önemli değildi ve taktikleri, hızlı ve özerk hareketler sırasında işe yarayan uzun yay gibi silahlar belirlirdi. Bunun bir sonucu olarak, Sekigahara çarpışması küçük savaşçı takımları arasında birbirini izleyen dövüşler dizisi şeklinde gelişti.

Çarpışma

Ieyasu'nun kuvvetleri 21 Ekim 1600 sabahının erken saatlerinde saldırıya geçti ve her iki tarafın da gerçek bir üstünlük sağlayamadığı arbede öğleye kadar sürdü. Ieyasu'nun tüfeklere başvurmaya kadar Hideaki'nin birimleri çarpışmaya katılmadı. Hideaki sanki böyle bir işareti bekliyormuşçasına Mitsunari'nin kuvvetlerine saldırma emrini verdi. Arkadan vurulan bu darbe belirleyici rol oynadı. Mitsunari savaş meydanından kaçmak zorunda kaldı ve geri kalan

Tosa Mitsunari'nin yaptığı söylenen Sekigahara Çarpışması resminden (Edo dönemi, 1611-12 öncesi) bir ayrıntı. Sekiz kuvarımlı bir çift paravana süsleyen bu resim, kâğıt üstüne mürekkep, boya ve altın varakla yapılmıştı.

birlikleri teslim oldu. Ieyasu yaklaşık 6.000 asker kaybederken, Batı Ordusu'ndan 9.000 asker öldürüldü. Hideyoşi'nin oğlu adına asil naip konumuyla Japonya'nın fiili hükümdarı haline gelen Ieyasu on gün sonra Osaka'ya girdi. Bu arada Mitsunari yakalandı ve kellesi uçuruldu.

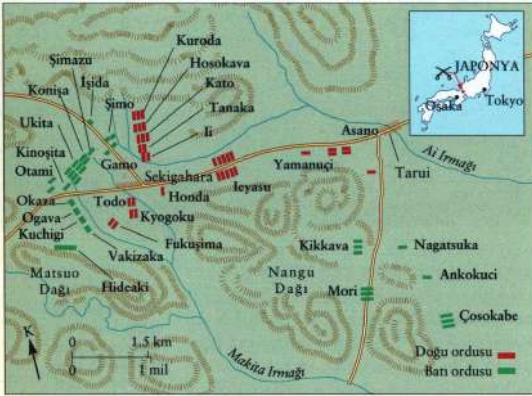
Sonuçlar

Osaka'da kalmak yerine Kanto ovasına dönen Ieyasu, takımadaların ana adasının içlerine sokulan bir Okyanus koyunun ucunda elverişli konuma sahip bir deniz limanını üs edindi. Küçük bir kalesi olan bu yerleşme daha önceleri Edo (bugün Tokyo) adıyla bir balıkçı limanı işlevini görmek-

teydi. Edo'yu yazmak için kullanılan Çince karakterler "su kapısı" olarak çevrilebilir ve birkaç ırmağın birleşerek okyanusa döküldüğü bir yer için uygun ad sayılabilir. Yine de, yazılıla ifadede Çince karakterlerin seçilmesinden önce adın bu anlamı taşıyıp taşımadığı açık değildir. Ieyasu 1603'te Kyoto'daki Tennō'nun ona en yüksek askeri rütbe olarak şogun unvanını vermeyi kabul etmesi üzerine, Edo'yu yönetim merkezi olarak seçti. Böyle bir makamlı artık Tennō'nun adına fiilen ülkeyi yönetme yetkisini kullanabilirdi. Bununla birlikte Toyotomi ailesi Hideyoşi'nin oğlunun aslında Japonya'nın meşru hükümdarı olduğu savını dile getirmeye devam etti. Ieyasu ile Toyotomi klanı arasındaki çatışma on yıldan fazla sürdü. Ieyasu'nun kıskırtmasıyla 1615'te yapılan Osaka çarpışmasında Toyotomi ve yandaşları yenildi. Ieyasu ertesi yıl öldü. Daha 1605'te oğlu Hidetada'ya aktarmış olduğu şogunluk makamı 1867'ye kadar bu ailenin elinde kaldı.

İmparatorun biçimsel egemenliği altında merkezi bir askeri yönetim kurmak isteyen Hideyoşi'nin tasarısı Tokugava Ieyasu döneminde tamamlamı. Ama bu yönetimin merkezi Kyoto'daki saraydan uzaktı. Ieyasu'nun eyaletlerdeki temsilcileri Edo'da belirli bir süre kalmakla ve yatırımlar yaptıktan sonra geride rehinelere bırakmakla yükümlüydü. Tokugava klanı bu sistem aracılığıyla takımadaların en ücra kesimlerini bile denetim altında tuttu ve 17. yüzyıl ortalarında itibaren yaklaşık 200 yıl iç barışı korudu.

Ieyasu savaşçı elit zümreyi militarist yapıdan arındırmaya ve düşük rütbeli savaşçıları silahsızlandırmaya çalışma açısından da Hideyoşi örneğini izledi. Üst rütbeli savaşçıların kılıç taşımayla devam etmesine karşın, Hideyoşi tarafından yürürlüğe konmuş olan "kılıç yasası" ateşli silahları kapsayacak biçimde genişletildi ve bunların yalnız av amacıyla kullanılması serbest bırakıldı. Tokugava ailesi kalelere de sıkı denetim uyguladı. İnşa edilmesine izin verilen tek önemli kale, Osaka'nın batısına düşen yörelerin Tokugava merkez konumundaki Himeci Şatosu'ydu. Ieyasu 1615'te çıkardığı bir kararnameyeyle, elit savaşçıların silahlı ya da silahsız dövüş sanatlarıyla uğraşmayı sürdürmekle birlikte, becerilerini askerlik dışı uğraşlara yöneltmesini zorunlu kıldı.

Doğu Ordusu'nun komutanı Tokugava Ieyasu, batıya doğru ilerleyerek Sekigahara'daki vadiyi aştı. Çarpışma günü öğle saatlarında Hideaki, Vakizaka ve Kikkava'nın saf değiştiren Mitsunari'ye ihanet etmesi Batı Ordusu'nun yenilgisini ve Ieyasu'nun zafere ulaşmasını getirdi.

TARAFLAR

Doğu Ordusu

- Yaklaşık 75 bin asker
- Komutan: Tokugava Ieyasu. Kobayakava Hideaki'den yardım gördü
- Yaklaşık 6.000 ölü

Batı Ordusu

- Yaklaşık 128 bin asker
- Komutan: İshida Mitsunari
- Yaklaşık 9.000 ölü

Breitenfeld

30

Tarih: 17 Eylül 1631 Yer: Leipzig'in kuzeyi, Almanya

Breitenfeld, savaşın sonucunu belirlemediği için, bildik tarzda "belirleyici" bir zafer değildi. Ama büyük bir zaferdi, bir dönüm noktasıydı.

WILLIAM P. GUTHRIE, BATTLES OF THE THIRTY YEARS WAR, 2002

Otuz Yıl Savaşı (1618-48), aslında Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun siyasal ve dinsel yapısının doğru yorumuna ilişkin bir mücadele-ydi. Avusturyalı Habsburg hanedanı hem imparatorluğu hem de Macaristan içlerine kadar uzanan bir monarşiyi yönetmekteydi. 16. yüzyıl sonlarındaki iç çekişmeler gerek imparatorluğun, gerekse monarşinin bazı kesimlerini daha geniş siyasal ve dinsel özerklik arayışına yöneltti. Her iki bölgedeki ayaklanmalar karşısında İmparator II. Ferdinand'ın yeniden otoriteyi sağlama çabaları, Bohemya'da başlayan ve 1618'den sonra Almanya'ya sıçrayan bir tepkiye yol açtı.

Çatışmanın arka planı

Ferdinand, Lutherçiler'e sınırlı hoşgörü tanıyan, ama Kalvenciler'den bunu esirgeyen imparatorluk düzeni yorumunu dayatmaya kararlıydı. İspanyol kuzenlerinin Protestan Hollandalı asilere karşı süpür giden mücadelesine karışmak ve İspanyol askeri yardımını almak istemediği için, Lutherci Saksonya ve Katolik Bavyera'ya bağımlı duruma düştü. Bohemya'nın 1619'da Katolik Birliği'ni yeniden oluşturmaya izin verildi. Habsburglar'ın daha önce aşırı mezhapçı bularak dağıttığı bu örgütlenme, Ferdinand'ın asıl hasımlarını sindirmesine güçlü bir destek sağlamaya başladı. Danimarka'nın müdahalesiyle 1625'te savaşın genişlemesi, Ferdinand'ı esrarengiz bir Bohemya soylusu olan Albrecht Wenzel von Wallenstein (1583-1634) komutasında kendi ordusunu kurmaya teşvik etti.

İmparator'un aşırı güçlenmesinden çekinen Birlik, diğer prenslerle beraber bastırarak Wallenstein'in görevden alınmasını sağladı. İki ordunun ayrı kalmasına karşın, Birlik generallerinden Tilly Kontu

Johann Tzerclaes (1559-1632) ortak komutanlığa getirildi.

Tilly tecrübeli ve saygın bir askerdı ama savaşlardan hırpalanmış ve verimlilik çağını aşmıştı. Wallenstein'in görevden alınması ve önemli bir güç indirimine gidilmesi nedeniyle kuvvetleri arasında moral bozukluğu vardı. Bu noktada, İsveç kralı Gustaf Adolf kendi Baltık imparatorluğunu ayakta tutmak için müdahalede bulundu. Protestan Alman prenslerin desteğini kazanmaya çalışırken, Tilly'nin üstün kuvvetlerinin karşısına çıkmaktan sakındı ancak Saksonya elektörü Johann Georg'un saflarına katılmasıyla yeterli gücü bularak Leipzig'in hemen kuzeyinde çarpışmayı göze aldı.

Jean-Jacques Walter'in Gustaf Adolf Breitenfeld Çarpışması'nda tablosu, y. 1632. Arka planda İsveç süvarilerinin saldırısı görülebiliyor.

İki ordu

Tilly'nin çok daha büyük İsveç-Saksonya ordusuyla savaşma kararı tartışma konusudur. Birçok tarihçi bunu Tilly'ye bunak gözüyle bakan süvari komutanı Kont Pappenheim'in aceleciliğine bağlar. İleri sürülen sava göre, imparatorluk ileri kolunun başında, İsveç ordusunun çok yakınına sokulması Tilly'yi onu kurtarmak için harekete geçmek zorunda bıraktı. Aslında, bütün yaz çarpışma fırsatı kollayan Tilly

kapışmaya hevesliydi. Saksonyalılar'ın çoğunlukla acemi asker olduğunu bildiği için, kıdemli birliklerini sayıca üstün düşmanı alt edebileceği kanısıyla kumar oynadı.

Tilly kuvvetlerini Loderbach Çayı'na doğru hafif eğimli açık alanlara bakan Breitenbach köyünün kuzeyine konuşlandırdı. Merkezde yer alan 18.700 imparatorluk ve Birlik yaya askeri, ön tarafından ikişer bataryayla üçer büyük piyade alayından oluşan dört tugay halinde kümelenmişti. Sağdaki tugay savaş meydanındaki tek önemli yükselti olan Galgenberg Tepesi'ni tutmaktaydı. Sağ kanadın komutanı Kont Isolano'nun 950 Hırvat hafif süvarisiyle, ayrıca 1.200 kişilik Wangler piyade alayıyla desteklenen toplam 3.150 mevcutu en iyi süvari alaylarının başındaki Kont Fürstenberg'di.

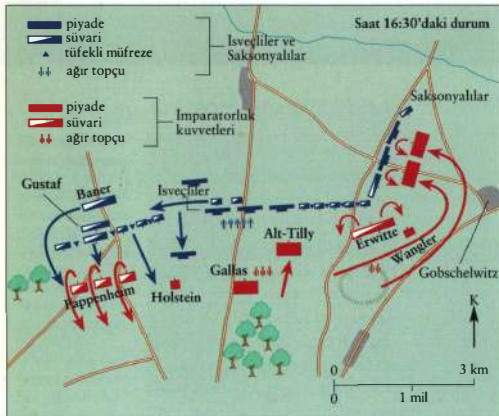
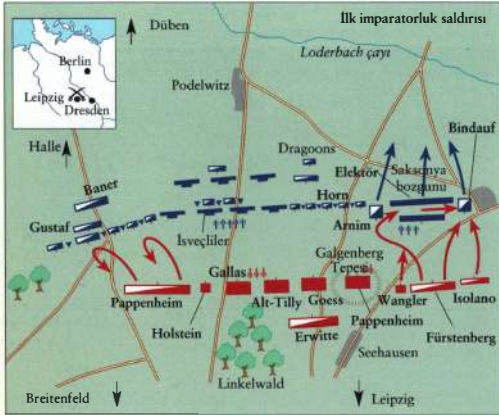
Pappenheim komutasındaki sol kanat 1.500 kişilik Holstein piyade alayıyla desteklenen 3.800 ağır süvariden oluşmaktaydı. Toplam 2.000 isteksiz askeri kapsayan beş uyukmuş süvari alayı Albay Erwitte komutasında yedek güç olarak bırakılmıştı. Tilly'nin kesin maksadının bilinmemesine karşın, en iyi birliklerini sağ tarafa yığması önce Saksonyalılar'ı ezme, ardından İsveçliler'e yönelmeyi amaçladığına işaret etmektedir.

Kendi elektörlerinin göstermelik komutası altında ayrı ayrı konuşlanmakla birlikte, Saksonyalılar'ın başında fiilen General Arnim vardı. Toplam 12.100 piyadeden oluşan on taburun yerleşim düzeni, görece derin saflar halinde aşağı yukarı imparatorluk yaya birliklerinin gibiydi. Kanatları ise toplam 5.200 süvariye kapsayan altı bölüklü iki küme tutmaktaydı ve önlerinde 12 topa sahip birer batarya durmaktaydı.

İsveçliler ateş gücünü azami düzeye çıkarmaya yönelik daha ince saflar halindeydi. Toplam 11.930 askerden oluşan yedi piyade tugayının her biri üçer tabura ayrılmıştı. Taburların biri önde, ikisi destek vermek üzere arkadaydı. Tugayların dördü yakın destek için arkada duran 1.010 tüfekli asker ve 500 süvarisiyle birlikte birinci hattı, diğer üç tugay ise sadece 700 süvari desteğiyle ikinci hattı oluşturmak-

Üstte-solda İmparatorluk sağ kanadı Saksonyalılar'ı bozguna uğrattı ama İsveçliler sıkı karşı koydu.

Solda İsveç karşı saldırısı başlayınca imparatorluk ordusu çöktü.

TARAFLAR

İsveçliler ve Saksonyalılar

- 54 topa sahip 22.800 İsveçli ve 12 topa sahip 17.300 Saksonyalı asker
- İsveçliler: Başkomutan Kral Gustaf Adolf'un yanı sıra Kont Gustaf Horn ve General Johann Baner. Saksonyalılar: Elektör I. Johann Georg'un genel komutası altında Tuğgeneral Georg von Arnim
- İsveçliler 3.000, Saksonyalılar 2.100 kayıp verdi

İmparatorluk kuvvetleri

- 26 topa sahip 31.300 asker
- Başkomutan: Tilly Kontu Jean Tzerclaes. Komutanlar: Kont Pappenheim, Kont Fürstenberg, Kont Isolano ve Albay Erwitte
- 7.600 ölü, 6.000 tutsak, ayrıca takip sırasında 3.000 tutsak; bütün topar ele geçirildi

Süvari zirhi, Hollanda, y. 1630. Böyle zarif bir zirh takımı ancak en iyi süvariler gösterirdi.

taydı. Bu piyade merkezinin iki yanında süvari kanatları yer almaktaydı. Her kanadın birinci hattında süvari tabancalarına ateş desteği katmak üzere araya tüfekli asker müfrezeleri yerleştirilmişti. Düşman süvarilerinin tabanca menziline girmesiyle birlikte bütün hat eşzamanlı ateş açacaktı. Ardından İsveç atlıları hedefe hücum edecekti. Birçok yorumcuya göre, bu taktik imparatorluk süvarilerinin yarım çark hareketinden daha üstündü. Yarım çarkın esası her birimin düşman menziline kadar at sürerek ateş açtıktan sonra tabancalarını yeniden doldurmak üzere arkaya dönmeydi. Başka ordularca 1650'lere kadar benimsenmesine karşın, Breitenfeld'in göstereceği üzere, İsveç sisteminin kesin bir başarı getirmesi söz konusu değildi.

Birinci hatta 1.250 süvari ve 940 tüfekli askerin, ikinci hatta 1.050 süvarinin yer aldığı sol kanada Kont Gustaf Horn komuta etmekteydi. Arkada destek için 460 ağır süvariden oluşan bir müfreze vardı. Sağ kanadın başında görünüşte General Johann Baner'in bulunmasına karşın, uygulamada günün büyük bölümünde asıl sorumluluğu Gustaf Adolf üstlendi. Kral besbelli ki ana saldırıya buradan girişme niyetindeydi. 2.450 İsveçli ve Finli süvariden oluşan en iyi adamların birinci hatta dizerek, arkaya 860 tüfekli asker yerleştirmişti. Toplam 950 süvari ikinci hattı oluşturmaktaydı.

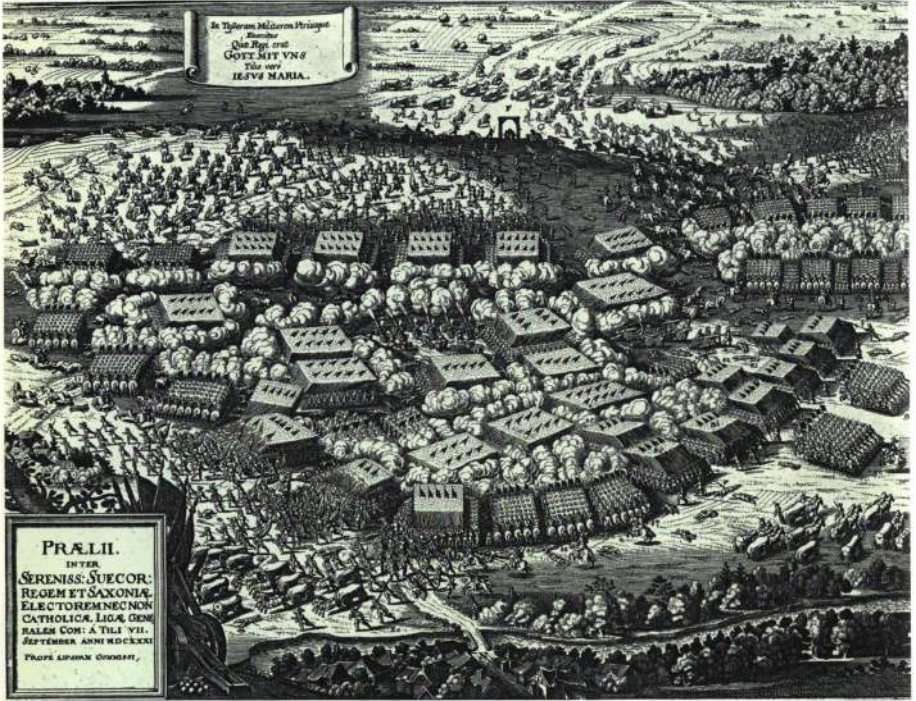
Çarpışma

17 Eylül sabahı Düben'den ilerleyen İsveçliler ve Saksonyalılar, Hırvat süvarileriyle sıkı bir kavgadan sonra Loderbach üzerinde bir geçit elde etti. Hırvatlar Tilly'ye katılmak üzere geriye çekilirken Podelwitz köyünü yaktı. Gün ortasında müttefiklerin menzile girmesiyle birlikte, Tilly'nin topları ateş açtı. Ama İsveçliler ve Saksonyalılar 600 m mesafeye varınca ateşe karşılık verdi. İki saat süren topçu ateşi sırasında imparatorluk kuvvetleri iki misli adam kaybetti. Kaynaklardan bazıları bu durumun imparatorluk süvarilerini hareket geçirdiğini, bazıları ise Tilly'nin saldırı emri verdiğini belirtir. Her halükârda, Fürstenberg ve Pappenheim saat 14:00'ten kısa bir süre sonra ileriye çıktı. İsveç sol kanadının yoğun salvosuyla karşılaşılan Pappenheim, destek için gelen Holstein piyadelerine katılmak üzere geri çekildi. Ne var ki, İsveç "hücum"u sonraki iki saat boyunca altı saldırıya girişen imparatorluk süvarilerini aşamadi.

Fürstenberg daha büyük başarı sağladı. Saksonyalı süvariler çok az direniş gösterdi, özellikle sağdaki grubun çoğunluğunu oluşturan 1.500 acemi asker daha temasa girmeden kaçtı. Böylece kanadı saldırıya açık piyadeleri geriye iten imparatorluk zirhli süvarileri, ardından soldaki diğer Saksonyalı süvariler grubuna yüklendi. Saksonyalılar'ın çoğu kaçtı. Ama Arnim komutasındaki bin kadar süvari kalarak İsveçliler'e katılınca, bazı piyadeler top hattı civarında bir süre direndi.

Fürstenberg bu başarıyı değerlendiremedi. Askerlerinden bazıları Saksonyalılar'ın peşine düşerken, bazıları da kupkuru ova boyunca her hareketin çıkardığı büyük toz bulutları arasında yolunu şaşırdı. Ayrıca, saldırı İsveçliler'i kanattan vurmak üzere saat 14:30 civarında sağa doğru bir yay halinde yola koyulan imparatorluk piyadelerini geride bırakan bir hızla gelişmişti. Gosses ve Pappenheim tugayları Erwitte'nin süvari yedekleriyle birlikte doğudan

Merian'ın Theatrum Europaeum (1637) kitabından Breitenfeld ile ilgili bakur levha gravür. Kaçkımlar yüzünden sıkı safların dağılışı, top atışlarına ve hareketlere bağlı duman ve toz bulutları ayrıntılı olarak verilmiş.

saldırmak üzere dönüş yaparken, Alt-Tilly tugayı güneyden yaklaştı.

Horn merkezden ikinci piyade hattını kaydırarak, Leipzig-Düben yolu boyunca alelacele yeni bir hat kurma zamanını buldu. Farklı zamanlarda ulaşan imparatorluk birimlerinin giriştiği bir dizi eş güdümsüz saldırı ağır kayıplarla püskürtüldü. Bu arada, imparatorluk kuvvetlerinin aşırı yayılması merkezde ciddi gedikler yarattı. Horn ve Gustaf saat 16:00'dan kısa bir süre sonra birlikte karşı saldırıya geçerek Pappenheim ve Erwitte'nin süvarilerini bozguna uğrattı. İmparatorluk piyadeleri savaş meydanından çıkmak için uğraştı ama ölü kesilen birçok birim yok edildi ya da teslim oldu. Pappenheim ricat yolunu korumak için kanadından 1.400 süvari topladı.

Sonuçlar

Birlik ordusu harap oldu ve dayandığı siyasi örgütlenme dört yıl sonra dağıldı. Hüsrana uğrayan Tilly kısa bir süre sonra ölürken, Wallenstein imparatorluk ordusunu yeniden kurmak üzere görevle çağrıldı. Breitenfeld çarpışması Gustaf Adolf'a askeri şöhret kazandırdı, ancak zaferinde talihin hatırı sayılır bir katkısı vardı. İsveç taktiklerinin imparatorluk güçlerinininkinden üstün olduğu ortaya çıktı ama bu kaynaklarda çoğu kez abartılan küçük bir kıl payıyla elde edilmişti. Gustaf'ın hayatına mal olan bir çarpışmayla Kasım 1632'de Lützen'de Wallenstein'i yenilgiye uğratması, imparatorluk içindeki İsveç nüfuzunu en yüksek noktaya ulaştırdı. İsveç Kuzey Almanya'daki toprakları 1815'e kadar elinde tuttu.

Nördlingen

31

Tarih: 6 Eylül 1634

Yer: Bavyera, Güney Almanya

Çağımızın en büyük zaferi.

OLIVARES KONTU-DÜKÜ GASPAR DE GUZMAN 1634

İsveç'in kendi koşullarına göre Otuz Yıl Savaşı'nı sona erdirmeye umudunu yok eden ezici bir imparatorluk zaferiyle sonuçlanması açısından, Nördlingen çarışması Breitenfeld'le (bak. s. 129) keskin bir tezat oluşturur. Gustaf Adolf'un ölümünden sonra, Şansölye Oxenstierna kuzey Alman kıyılarındaki toprak kazanımlarını koruyarak İsveç'i savaştan çıkaracak güvenli bir yol arayışına girdi. İsveç'in Protestan Alman müttfiklerinin Heilbronn Birliği adı altında yeniden bir araya gelmesini ve Kont Gustaf Horn (1592-1657) komutasındaki İsveçliler'e yardımcı olmak üzere Weimar Dükü Bernhard (1604-39) komutasında bir ordu kurmasını sağladı. Saksonya'nın işbirliğine yanaşması Birlik'i zayıflatmıştı. Bu arada Oxenstierna, tecrübeli İsveç birliklerinin çoğunu Baltık kıyılarına kaydırdı. Weimar ile Horn arasındaki kişisel husumet, İsveç ile müttfikleri arasında girtikçe derinleşen çatlağa yansdı. Buna karşılık, İspanya, imparatorun oğlu, Macaristan kralı Ferdinand'ın komuta ettiği ve Kont Matteo Gallas'ın yardımcı komutanlığı üstlendiği ana imparatorluk-Kutsal Birlik ordusuna destek vermek üzere Hollanda'daki takviye birliklerini o yılki harekât için Güney Almanya'ya yöneltti.

İsveç planları

İspanyollar'ın yaklaştığı haberdinden cesaret alan imparatorluk kuvvetleri Schwaben bölgesindeki Nördlingen'i kuşattı. Şehrin kurtarılmasında halinde, Heilbronn Birliği muhtemelen çökecekti. Weimar kuşatmacılara saldırmak isterken, daha temkinli Horn takviye birlikleri beklemekten yanaydı. Meslektaşını korkaklıkla suçlayan Weimar, diğer üst düzey subaylara kendi planını kabul ettirdi.

Weimar ve Horn komutasındaki birlikler Nördlingen'in kuzeybatısında, imparatorluk kuvvetleri ise şehrin güneydoğusunda, Eger Irmağı'nın diğer yaka-

sındaydı. Doğrudan geçişin çok tehlikeli olması nedeniyle, müttfikler nehri daha yukarıda aşmak üzere 5 Eylül'de gündoğumuyla birlikte batıya doğru Böpfingen yolu boyunca ilerledi. Ardından güneye yönelerek saat 11:30 sularında Neresheim'de bazı takviye birliklerini saflarına aldı. Ağırıklarını Württemberg'den gelme 2.700 milisin korumasına bıraktıktan sonra, doğuya dönerek Nördlingen'e doğru yol aldı. İmparatorluk ordusunun arkasında kalan Arnsberg tepesi alındığında, Kral Ferdinand'ın kuşatmayı kaldırmak zorunda kalacağı beklentisi vardı.

Ne yazık ki, müttfiklerin arazi yapısına ilişkin bilgileri sınırlıydı. İkinci vakti Arnsberg platosuna varıldığında, imparatorluk ordusu kanadına ulaşmak için Rezen vadisini ve başka bir tepe dizisini aşmak gerektiği anlaşıldı. Bu tepeler kuzeybatıdan güneydoğuya doğru iki grup (Himmelreich, Ländle ve Lachberg ile Heselberg ve Allbuch) halinde uzandıktan sonra, kuzeye doğru ilerleyerek Nördlingen'e ve imparatorluk ordugahına ulaşan ikinci bir tepe sırasıyla (Schönfeld, Adlerberg, Staffelfberg ve Galgenberg) birleşmekteydi. İki tepe sırasının Eger'le kesişmesi, Herkheimerfeld adlı görece açık bir ovayı kuşatan bir üçgen oluşturmaktaydı.

5 Eylül harekâtı

Toplam 12 bin kişilik imparatorluk ordusu, Lorraine Dükü IV. Karl komutasındaki 6.000 Bavyeralı askerle birlikte Nördlingen'in doğusundaydı. Önceki gün İspanya kralı IV. Felipe'nin küçük kardeşi Prens Fernando komutasındaki 15 bin İspanyol askeri onlara katılmıştı. Tıpkı kuzeni Ferdinand gibi, prensin yanında da tecrübeli bir danışman olarak Leganes Markisi vardı.

Hızla öne atılan Weimar'ın geride bıraktığı topoların Arnsberg'i aşan tek yolu tıkaması Horn'un ilerle-

Cornelius Schut'un Nördlingen Zaferi tablosu, 1635. Bu tipik erken dönem barok resimde ilahi destekle zaferi ulaşan genç Ferdinand görülmüyor.

Pieter Meulener'in aynı dönemde yaptığı bu tablo, 17. yüzyıl çarpışmalarının çoğunda görülen keşmekeşe ilişkin iyi bir izlenim sunuyor.

yişini köstekledi. Weimar'a bağlı birlikler saat 15:00 civarında, Himmelfreich'ten Allbuch'a gönderilmiş İspanyol ağır süvarileri ve Hırvat hafif süvarileriyle karıştı. Lachberg'e kadar yolu açmış olan bu birliklerin ilerleyişi, 500 İspanyol tüfekli askerinin varışıyla durdu. Aynı yere akşam 20:00 sularında ulaşan Horn iki saat çarpışarak Heselberg'teki mevzileri söktü ve Allbuch'u ertesi sabaha bırakmaya karar verdi.

Gecceleyin Horn'un kuvvetleri Heselberg ile Rezen arasında, iki piyade tugayı ve üç süvari bölüğü birinci hatta olmak üzere dört hat halinde konuşlanmıştı. Yedi süvari bölüğü bunların arkasında dururken, üç piyade tugayı üçüncü hatta ve sekiz süvari bölüğü dördüncü hatta yer almaktaydı. Horn şafakta Allbuch'u ele geçirmek ve süvarileriyle saldırıyı sürdürmek niyetindeydi. Weimar onu korumak üzere Ländle'den Heselberg'e uzanan tepe sırasında mevzi aldı. Üç piyade tugayını Heselberg'e, 20 ağır topa sahip bir bataryasını da Lachberg'e yerleştirdi. Toplam 21 süvari bölümünü biri piyadelerin, diğer ikisi topların arkasında olmak üzere üç kümeye ayırdı. Albay Taupadel ve bin zırlı süvari sol kanadı tuttu. Düşmanın niyetlerini tahmin eden imparatorluk komuta kademesi, Allbuch'u savunmak üzere güçlü bir yığınak yaparken, Weimar'ın şehri kurtarmaya yönelik bir hamlesine karşı önlem olarak geri kalan kuvvetleri kuzey yönünde Nördlingen'e uzanan sırta yerleştirdi.

Asıl çarpışma

İsveçliler açısından işler daha başından aksadı. Horn'un süvarileri yanlışlıkla piyadelere önce saldırıya geçerek Rezen vadisinde çatışmaya girdi ve böylece piyadeleri tek başına tepeye yüklenmek durumunda bıraktı. Siperlerden birinin alınmasını sağlayan ilk hücum, patlayan bir barut arabası yüzünden yönünü şaşırdı ve yetkin Idiaquez alayınca püskürtüldü.

Horn üç saldırı birliği daha gönderdi ama tepeyi tek başına alamayacağı, sabah 7:30'a doğru açık seçik ortaya çıktı. Weimar sabah 5:00'ten beri ana imparatorluk mevzilerini toprakla döerken, Taupadel'in zırlı süvarileri ovada Hırvatlar'la çatışmaktaydı. Weimar imparatorluk kuvvetlerinin ilgisini dağıtarak Horn üzerindeki baskıyı hafifletme umuduyla saldırıya karar verdi. General Thurn'un iki piyade tugayıyla Allbuch'a yüklenmesiyle birlikte, iki bin süvari ova ya sürdü.

Bu girişim Weimar'ın ordusunu vahim biçimde böldü. Thurn İspanyol süvarilerince taciz edildi ve Horn'un yardım için gönderdiği süvariler Lorraine'in Bavyeralı askerlerinden darbe yiyerek bozguna uğradı. Thurn'un piyadelerinin yarından fazlası Heselberg'e kaçtı. Bu sırada Weimar da ovadaki çatışmayı kaybetmek üzereydi. Sabah 10:00 civarında elinde hiç süvari kalmazken, Gallas'ın yedekleri hâlâ olduğu gibi duruyordu. Horn sonuçsuz hücumlarından vazgeçti, We-

TARAFILAR

İsveçliler ve Heilbronn Birliğı

- 13.300 piyade, 10.150 süvari, 68 top
- İsveç komutanı: Kont Gustaf Horn. Heilbronn Birliğı komutanı: Weimar Dükü Bernhard
- 8.000 ölü, 4.000 tutsak; bütün toplar ve ağırlıklı ele geçirildi

İmparatorluk kuvvetleri

- 20 bin piyade, 13 bin süvari, 64 top
- İmparatorluk ordusu komutanı: Kont Matteo Gallas (Macaristan kralı Ferdinand'ın genel komutası altında). İspanyol ordusu komutanı: Leganes Markisi Diego Felipe de Avila de Guzman (Toledo kardinal-başpiskoposu Prens Fernando'nun genel komutası altında)
- 1.500 ölü, 2.000 yaralı

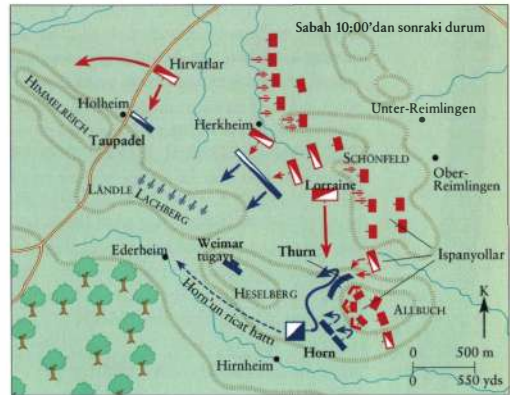
imar'ın Heselerg ve Lachberg'te kalan askerlerince korunan Ederheim'de nehri geçmek niyetiyle Rezen vadisine yöneldi. Ancak, Gallas'ın zinde birlikleri dengeyi değiştirerek İsveç süvarilerini bozguna uğrattı, ardından Bayyeralı ve İspanyol askerlerle birleşerek Weimar'ın kalan piyadelerini tepelerden sökmeye koyuldu. Horn'un yalnızca öncü tuğayı Bayyeralılar'ın Ederheim'i ele geçirmesinden önce nehri aşabildi. Artçı kuvvetleri ırmağın aşağı tarafına kaçmayı başarırken, kaçış yolu kesilen merkez tutsak düştü. Hırvatlar bu arada Weimar'ın sol kanadını çevirerek Neresheim'e ulaşmış ve ağırlıkları koruyan Württemberg milislerini katletmişti.

Sonuçlar

White Dağı çarpışmasıyla (1620) birlikte Nördlingen, imparatorluğun savaşta en büyük zaferiydi. İmparator çatışmayı sona erdirecek çözüm olarak Prag Barış'ını (1635) dayattı ama Fransız müdahalesi ve İsveç direnişi sonuçta bunu boş çıkardı ve ardılı 1648'de Vestfalya'da daha az kazançlı bir çözümü kabul etmek zorunda bıraktı.

Üstte-sağda İlk İsveç saldırıları sabahın erken saatlerinde başladı.

Sağda İmparatorluk-İspanyol ordusunun ölümcül darbeyi indirdiği.

Tarih: 27 May 1644

Yer: Hebei bölgesi, Kuzeydoğu Çin

Sarayım doğu sınırındaki savunma hatlarını sağlamlaştırmak ve başkenti desteklemek istedi. Bana Ningyuan'ı bırakma ve Shanhaiguan'ı savunma emrini verdi. Haydutlar birdenbire göksel güce isyan etti ve imparatoru devirdi.

Müteveffa imparator için ne hazindir ki, başkent ahalisi sadık değildi.

Bir grup hain kapıları açarak haydutları içeriye buyur etti.

WU SANGUI'DEN QING (MANÇU) İMPARATORUNA MEKTUP, 20 MAYIS 1644

Ming hanedanı 17. yüzyıl ortalarında iç ayaklanmaların yanı sıra, kuzeydoğuda gittikçe güçlenen Mançular'ın akınlarından dolayı zor durumdaydı. Çin'in geniş ve zengin bir imparatorluk olmasına karşın, yoz ve katı yönetimi artık etkili bir orduyu ayakta tutacak ya da krizleri çözecek gücün yoksundu. Asilerin başkent Pekin'i ele geçirmesiyle birlikte, merkezi hükümet çöktü ve imparator intihar etti. Pekin'i kuzeydoğuya karşı savunan Ming ordusunun komutanı Wu Sangui, asiler ve Mançular arasında sıkışınca, Mançular'la ittifaka girerek Shanhaiguan'da asileri ezdi. Böylece Ming imparatorunun öcü alındı ama Çin'de Mançu fethinin kapısı da açıldı.

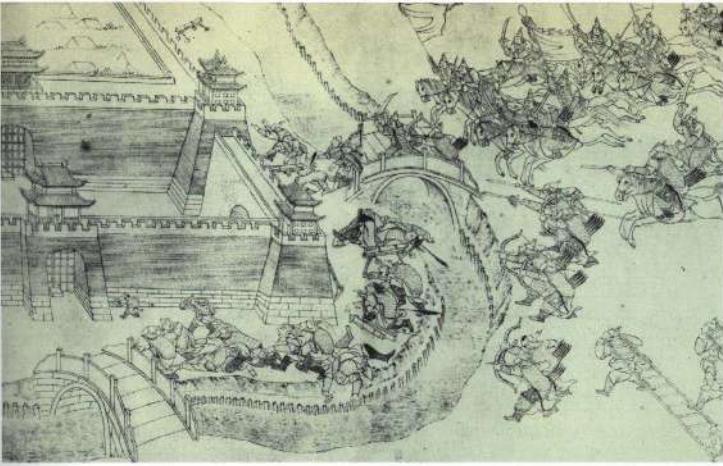
Ortam

1630'lu ve 1640'lı yıllarda sıklıkla yaşanan kıtlıkların körüklediği yaygın köylü ayaklanmaları, yönetimin zayıf tepkisi yüzünden daha da şiddetlenmişti. Başında Li Zicheng'in bulunduğu asi ordusu ulaştığı büyük güçle 1641'de önemli bir müstahkem kent olan Luoyang'ı ve ertesi yıl da Kaifeng'i ele geçirdi. Ming ordusunun en iyi komutanlarından birçoğu gittikçe artan Mançu tehdidi altındaki kuşey bozkır sınırındaydı ve oradan çekilmeleri mümkün değildi. Beceriksiz İmparator Chongzhen ve iflah olmaz hiziplere bölünmüş saray belirli bir karara varamadı. Li Zicheng'in 25 Nisan 1644'te Pekin'i ele geçirmesi ve terk edilen imparatorun kendini asması üzerine, Wu Sangui gibi komutanlar askeri ve siyasal bakımdan iki arada bir derede kaldı. Wu da ilk başta Mançular'a katılmak yerine, Li'nin görev teklini kabul etmeye karar verdi.

Ne var ki, Li'ye teslim olmaya giderken, asilerin bütün ailesini kılıçtan geçirdiğini öğrendi. Shanhaiguan'a dönerek, asilerin 5 Mayıs ve 10 Mayıs'taki iki saldırısını püskürttü. Ming taht varisini bertaraf etme konusunda Li'yle açık pazarlık yapmaya çalıştı ama daha önce Pekin'den ayrılan Li 60 bin kişilik ordusuyla Shanhaiguan'a doğru ilerliyordu.

Wu Sangui'nin durumu kritikti. Ming yardımı umudu ve bir ricat ya da kaçış yolu olmaksızın, eşit ve belki de üstün bir kuvvetle karşı karşıya kalacaktı. Amcasının ve birkaç kuzeninin zaten hizmet ettiği Mançular'a dönmekten başka seçeneği yoktu. Mançular da bir süre önce geniş çerçeveli bir siyasal değerlendirme yaparak, Ming topraklarına gelişiğüzil baskınlar yerine uzun vadeli bir fetih hareketine yönelmek gerektiği sonucuna varmışlardı. Böylece, Ming imparatorunu devirmiş olan asileri ezme bahanesiyle büyük çaplı bir istilaya girişmeye karar verdiler. Mançu ordusu güney yürüyüşüne 14 Mayıs'ta, Wu Sangui'nin elçilerinin varışından neredeyse bir hafta önce başladı. Wu'nun yardım talebi ve Chongzhen'in öldüğü haberi, Mançular'ın haklı bir amaç gerekçesini güçlendirdi ve yürüyüş yolunun Shanhaiguan'a kaydırılmasını getirdi.

Bir Çin kılıcı (dao), büyük olasılıkla 1572-1620'den kalma.

Mançular'ın ilk önderleri Nurbaçi komutasında bir Çin kentine düzenlediği baskın. Men Yingzhao'nun "Manju i yargıyan koli" (Gerçek Mançu Kayıtları) kitabından bir resim, Pekin, 1781.

Çarpışma

Shanhaiguan'da güçlü bir garnizon bırakan Wu Sangui, ana ordusunu kentin birkaç kilometre batısına düşen Sha Irmağı yakınına konuşlandırdı. Li Zicheng'in birlikleri geniş ve derin bir hat üzerinde karşısına geçti. Çarpışma 27 Mayıs sabahı başladığında, Mançu ordusu Shanhaiguan önlerine daha yeni varmıştı. Mançu naibi Dorgon'a resmen teslim olan Wu'nun kuvvetleri asi mevizilerine karşı sürekli hücumlara girişti ve hiçbir gedik açmadan ağır kayıplar verdi. Kaçınılmaz feci yenilgiyi, Mançu süvarilerinin, görüş alanını kapatan bir kum fırtınasında asilerin sol

kanadını dolanması kurtardı. Yeni saldırının Mançular'dan geldiğinin anlaşılmasıyla, asi ordusu çöktü.

Sonuçlar

Li Zicheng, kaçtığı Pekin'de imparator olarak tahta çıkacak, kenti ve imparatorluk saraylarını yakacak kadar zaman bulabildi. Çok geçmeden peşine düşen Mançu ordusu 5 Haziran'da hiçbir direnişle karşılaşmadan Pekin'i işgal etti. Wu Sangui kaçan Li'yi takip etmeye gönderilirken, geri kalan Mançu ordusu ayaklanmayı bastırma ve istikrarı sağlama bahanesiyle Kuzey Çin'i ele geçirmeye koyuldu.

Shanhaiguan'ın can alıcı önemi, Mançular'ın Büyük Çin Seddi'ni aşmalarına fırsat vermesi değildi, bu daha önce defalarca başarılmış bir şeydi. Çarpışma onlara Li Zicheng'in ordusunu bastırma ve bir kurtarıcı güç olarak Çin'in Merkez Ovası'na yayılma şansını verdi.

TARAFLAR

Mançu ve Ming kuvvetleri

- Yaklaşık olarak 100 bin Mançu askeri, 50 bin Ming askeri ve 50 bin yerel Ming milisi
- Mançu komutanı: Dorgon, Ming komutanı: Wu Sangui
- Kesin kayıplar bilinmiyor ama Wu Sangui'nin asil birlikleri ağır kayıplara uğradı

Asiler

- Yaklaşık 60 bin asker
- Komutan: Li Zicheng
- Kesin kayıplar bilinmiyor ama kaynaklara göre Li Zicheng'in ordusu "savaş alanında on binlerce ceset" bırakmıştı

Büyük Çin Seddi savunma hattı ve Shanhaiguan ile Pekin arasındaki yolu gösteren bir harita.

Tarih: 14 Haziran 1645 Yer: Northampton civarı, Orta İngiltere

Kral ve krallık gitti.

I. CHARLES'IN DANIŞMANI VE KRALCI SAVAŞ TARIHÇISI CLARENDON KONTU,
HISTORY OF THE REBELLION, 1702-04

Naseby, 1642-46 İngiliz İç Savaşı'nda kralcı davanın alt edilmesini sağladı. Bu yenilgi İngiliz tarihinin doğrultusunu, zamanla dünyada kilit imparatorluk gücüne dönüşecek olan devletin ve toplumun karakterini belirlemede önemli rol oynadı.

Savaş I. Charles'ın (hd 1625-49) otokratik ve Katolikleştirici politikalarından duyulan yaygın kuşkunun bir sonucu olarak patlak verdi. Bu kuşkunun odak noktası 1640 sonlarında toplanan Uzun Parlamento'ydu. Charles siyasal denetimi sağlamada yetersiz kalınca bir darbe girişiminde bulundu. 4 Ocak 1642'de Parlamento'ya zorla giren adamlar ele geçirmek istedikleri en sıkı muhafızların çoktan kaçtığını gördüler. Her iki taraf savaşa hazırlanırken, Charles destek toplamak üzere Londra'dan ayrıldı. Bu ahmakça bir hamleydi, çünkü İngiltere'deki iç çatışmaların tarihi, başkentnin kaynaklarını ve kurumlarını ele geçirmenin önemini göstermekteydi.

Kararlı azınlıkların ülkede bir kutuplaşma yaratmasıyla birlikte, Temmuz 1642'de Manchester'da çarpışma başladı. En güçlü desteği kuzey bölgesi, Galler ve Cornwall'da bulan Charles, Londra üzerine yürüyerek Edgehill çarpışmasını (23 Ekim 1642) ucu ucuna kazandı ama Londra'nın batısına düşen Turnham Çayı'nda durduruldu (13 Kasım 1642). Oxford'da karargâh kurmak üzere geri çekilmekle, savaşı kazanmasını sağlayacak en iyi fırsatı kaçırmış oldu.

Kralcılar 1643'te başlıca kazanımları özellikle Batı İngiltere'de elde ettiler. Bristol bir baskınla ele

Anthony Van Dyck'ın yenilgi öncesinde majesterin müktedir görüntüsünü yansıtan Monsieur de St Antoine Refakatinde Ata Binmiş I. Charles tablosu, 1633.

geçirildi ama Gloucester ve Hull kuşatmaları boş çıktı. Bir İskoç ordusu 1644'te Parlamento'nun saflarına katılarak savaşa müdahale etti. Ortak bir kuvvet kuzey bölgesindeki Marston Moor'da (2 Temmuz 1644) en büyük kralcı orduyu yendi. Naseby bir yana bırakılırsa, savaşta birçok çarpışma gibi Marston Moor da bir kuşatmaya son verme girişiminin sonucuydu. Bu çarpışmadaki hedef ise Parlamento ve İskoç kuvvetlerinin kuşattığı York'tu.

Marston Moor ertesi yıl Naseby'de yapılacak çarpışmanın provası gibiydi. Toplam 27 bin kişilik Parlamento/İskoçya ordusunun akşam 19:00 sularında 18 bin kişilik kralcı orduya karşı sürpriz bir saldırıya geçmesinden sonra, kralcı süvariler müttefik sağ kanadında başarılı oldu. Ama sol kanatta Oliver Cromwell ve Alexander Leslie'nin komuta ettiği müttefik süvariler, karşıdaki kralcı süvarileri savaş alanından söküp attı. Merkezdeki piyade mücadelesi Cromwell'in süvarilerinin kralcı piyadelere yönelik hücumu katılmasıyla son buldu.

Müttefikler yaklaşık 1.500 ölü verdi. Kralcılar 3.000 asker ve toparlarını kaybetti ama daha da önemlisi, saflarındaki birliğin bozulmasıyla kralcı dava kuzey bölgesinde ölümcül darbe aldı. York 16 Temmuz'da teslim oldu ve ardından Kuzey İngiltere'nin büyük bölümü düştü. Bununla birlikte, daha güneyde Charles'ın kuvvetleri Galler, Batı İngiltere ve Güney Midlands'ı büyük ölçüde ellerinde tuttular. Charles bunun verdiği güçten dolayı, Parlamento'yla müzakereye oturma tavsiyesini dinlemedi ve aynı öneriyi Ocak 1645'te bir kez daha geri çevirdi.

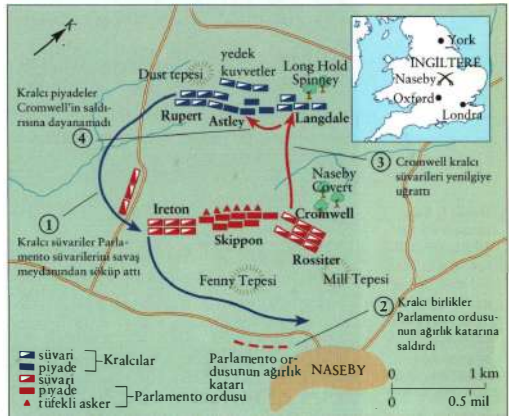
1645 hareketleri

Kralcıların toplanması, Parlamento'nun önde gelen komutanı Essex Kontu'nun Lostwithiel'de (2 Eylül 1644), yenilgiye uğraması ve sonuçsuz İkinci Newbury çarpışmasında (27 Ekim 1644) Parlamento komutanlarının yetersizliğinin ortaya çıkması üzerine, Parlamento kuvvetleri Sir Thomas Fairfax'ın başkomutanlığı ve Oliver Cromwell'in süvari komutanlığı altında Yeni Örnek Ordu adıyla yeniden düzenlendi. 1645 ilkbaharı sonlarında Midlands'in denetimine yönelik çekişme, kralcıların ana sahra ordusunu yok etmek için bir fırsat sağladı. Charles'ın yeğeni Prens Rupert 30 Ma-

Solda Bir taşa soylusu olan Oliver Cromwell'in askeri başarılarıyla 1653'te fiilen ülke yönetiminin başına geçmesi, İngiliz tarihinde yukarıya doğru sosyal tırmanışın en çarpıcı örneğidir. Robert Walker tarafından yapılmış portresi, y. 1650-53.

Alta Dönemin diğer çarpışmalar gibi, Naseby'nin gelişim seyrini de merkezdeki piyadelere çok kanatlardaki süvariler belirledi.

yıs'ta 10 bin kralcı askerle Leicester'i ele geçirdi. Böylece Parlamento'nun denetimindeki Northampton tehdit altına girdi. İki ordu 14 Haziran'da Northampton'ın 17 km kuzeybatısına düşen Naseby köyünün dışında çatıştı.

Çarpışma

Tıpkı Parlamento kuvvetleri gibi piyadelerini merkeze ve süvarilerini kanatlara yerleştiren kralcılar sayıca çok daha zayıftı. Sabah 10:00 civarında başlayan çarpışmanın sonucunu Parlamento süvarilerinin üstün disiplini belirledi. Kralcıların sağ kanadında Rupert'in komuta ettiği süvariler, Henry Ireton'un sol kanattaki Parlamento süvarilerini savaş alanından söküp attı. Ama ardından kolay bir yağma hedefi sunan Parlamento'nun ağırlık katarına saldırmak üzere dağıldı.

Buna karşılık, Parlamento'nun sağ kanadında Cromwell'in süvarileri karşı tarafta Sir Marmaduke Langdale komutasındaki kralcı süvarileri yendikten sonra, yeterince kontrollü davranarak merkezdeki tecrübeli ama sayıca az kralcı piyadelere yöneldi. Daha önce yoğun çarpışmaya sahne olan merkezde, karşıt hatların yakınlığı ve sıkışık safları

TARAFLAR

Parlamento kuvvetleri

- Yaklaşık 6.500 süvari ve 7.500 piyade
- Komutan: Sir Thomas Fairfax
- 1.000'e yakın ölü

Kralcı kuvvetler

- Yaklaşık 3.600 süvari ve 4.000 piyade
- Komutan: I. Charles
- En az 1.000 ölü; yaklaşık 5.000 tutsak

yapısı tekil msket tüfeklerinin isabetsizliğini giden bir etkendi. Kralcı piyadeler ileriye doğru atılarak Yeni Örnek Ordu piyadelerinin ön hattını geri letmiş ama Fairfax ikinci hattaki en tecrübeli birliklerini harekete geçirmişti. Bunların hızlı ilerleyişi kralcı piyadeleri durdurmuştu. Cromwell'in kanattan ve arkadan kralcı piyadelere saldırması bu mücadelenin seyrini etkiledi. Hem piyade, hem süvari saldırısıyla karşı karşıya kalan kralcı merkez uzun zaman dayanamadı ve yaklaşık 5.000 asker tutsak düştü. Kralcılar bütün toplarını kaybetti. Yedek güçlerini etkili biçimde kullanamamanın ötesinde de yetersiz bir komutan olduğunu gösteren Charles savaş meydanından kaçtı.

Zaferin nedenleri

Yeni Örnek Ordu'nun donanım ve taktikleri temel de hasmıninkine benzerdi. Başlıca farklılık daha disiplinli olması, daha etkili bir altyapı ve ikmal sistemiyle desteklenmesiydi. Terfi liyakate göreydi ve özellikle Cromwell kendisiyle aynı ölçüde dinsel coşku taşıyan subay ve askerleri yeğ tutmaktaydı. Bu da çarpışmanın belirsizliğine disiplinle ayak uydurmalarına katkıda bulundu ve Cromwell'in komuta becerileriyle olumlu bir etkileşimi sağladı. Prens Rupert ve Oliver Cromwell arasındaki tezat sorumluluk, mevki, vasıf ve liyakat konusundaki farklı tutumların sonucuydu. Yeni Örnek Ordu yapısı bakımından Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ndaki Kıta Ordusu'nun, Fransız Devrimi'ndeki Cumhuriyetçi Ordu'nun ve Rus İç Savaşı'ndaki Kızıl Ordu'nun habercisiydi. Bu örneklerin hepsinde, ordu devrime hizmet eden bir güç olduğu kadar, dev-

İngiliz İç Savaşı'ndaki bir tüfekli asker. Msket tüfekleri yavaş atışlı, isabet gücü ve güvenilirliği sınırlı hantal silahlardı. Bu yüzden, kısa menzilden yayılım ateş açılarak kullanılırdı.

rimci siyasal atılımın ifadesiydi.

Parlamento zafere üç saatte ulaştı: Marston Moor'da olduğu gibi, büyük ölçüde bir saldırı zaferiydi bu. Yine Marston Moor ve Fransızlar'ın 1643'te Rocroi'de İspanyollar'a karşı kazandığı zafer gibi, Naseby de süvarinin savaş meydanındaki belirleyici rolünün göstergesiydi. Komuta becerileri de can alıcıydı. Gerek inisiyatif üstünlüğünden, gerek arazi yapısından yararlanmak önemliydi. Cromwell'in Preston (1648) ve Dunbar'da (1650) İskoçlar'a karşı elde ettiği zaferler özellikle inisiyatifin iyi örnekleriydi. Komuta becerileri süvariye denetim altında tutmadaki başarı derecesinde de açıkça görüldü. Naseby'de belirleyici olan bu etken hiç de kolay bir iş değildi.

Sonuçlar

Naseby kesin sonuçlar doğuran kesin bir zaferdi. Çoğu kralcının artık savaşın bittiğini kavramasını sağladı. Carlisle önceki yılın Ekim ayında bir İskoç kuşatmasına başarıyla direnmişti ama Naseby'ye ilişkin haberin ulaşması üzerine barış istedi. Ana

sahra ordusunun ağır yenilgisi, kralcılar için aman-sız bir çöküş demekti, yine de İskoçya'daki başarı-dan umutlanan ve mizaç itibarıyla inatçı olan Charles müzakereye yanaşmadı. Parlamento kuvvetlerinin üstün ateş gücü sayesinde, batıdaki baş-lıca kralcı ordu 10 Temmuz'da Langport'a yenil-di. Bristol 10-11 Eylül'de başarıyla ele geçirildi. Parlamento yanlıları 24 Eylül'de Chester yakın-ndaki Rowton Heath çarpışmasından da zaferle çık-tı. 1645 sonlarına doğru, kralcılar Galler'e, Gü-neybatı İngiltere'ye ve Midlands'in birbirinden kop-puk kalelerine sıkıştırıldı. Parlamento saldırısı 1646 başlarında aynı tempoyla sürdü. 3 Şubat'ta Chester alındı ve Devon'un büyük bölümü sarıldı. Charles 5 Mayıs 1646'da İngiltere'deki İskoç or-dusuna teslim oldu. Geri kalan kralcı kaleler de boyun eğerek ya da çarpışarak düştü: 23 Hazir-an'da Worcester, ertesi gün Oxford ve Şubat 1647'de Harlech Şatosu. Dayandığı sosyal ve ide-olojik siyasetten dolayı dağıtılamayan Yeni Örnek Ordu, daha sonraları Cromwell'in dayattığı dikta-törlüğe temel oluşturdu.

Bu resim Na-seby'nin muhtelif muharip simflara dayalı bir çarpış-ma niteliğini açıkça gösteriyor. Mızrakçılar ve tüfekli askerler karşılıklı bağum-lıydı.

Tarih: 15 Temmuz-12 Eylül 1683 Yer: Doğu Avusturya

Vezirin Viyana üzerine yürümeyi önermesine ve böylesine iddialı bir tasarrufla böylesine vasat kuvvetlere dayandırılmasına bir türlü inanmıyorum. Bu türden kaba cesaretle sırf gururun heyecanıyla kapılmış olmaları mümkündür ama ilahi takdir onlara üstün gelecektir.

İMPARATOR LEOPOLD'UN BÜYÜKELÇİSİ ALBERT CAPRARA, ESZÉK'TE 12 HAZİRAN 1683'TE
OSMANLI ORDUSUNDAN AYRILDIKTAN SONRA

1529'daki ilk başarısız Viyana kuşatmasından yaklaşık bir buçuk yüzyıl sonra, 1683'te Osmanlılar bir kez daha Habsburg başkentinin surları önündeydi. Bu durum 17. yüzyılın ilk yarısında büyük ölçüde Habsburglar'ın Otuz Yıl Savaşı'yla (1618-48) uğraşmasına ve Girit üzerindeki sürüncemeli Osmanlı-Venedik savaşına (1645-69) bağlı olarak görece barışçıl bir seyre giren Osmanlı-Habsburg ilişkilerinde önemli bir değişimdi. Düşmanlıkların ortaya çıktığı 1660'lar, Macaristan (1660 ve 1663), Girit (1669) ve Polonya-Litvanya'da (1672) Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa (1656-61) ve oğlu Köprülüzaade Fazıl Ahmed Paşa'nın (1661-76) yetkin önderliği altında bir dizi Osmanlı fethine sahne oldu.

Artan Osmanlı askeri faaliyeti ve kabiliyeti Köprülü ailesinden sadrazamların girişimiyle İstanbul'un otoritesini güçlendiren ve idari-mali olanaklarını geliştiren reformlarla bağlantılıydı. Osmanlı askeri dirilişi ve Viyana'nın Osmanlılar'a dönük uzlaşmacı politikası, İstanbul'da Habsburg zayıflığının belirtileri olarak yorumlandı. Örneğin, Szentgotthárd'daki (1 Ağustos 1664) kesin Habsburg zaferine rağmen, Vasvár Antlaşması'yla (10 Ağustos 1664) Macaristan'daki son Osmanlı fethileri (Várad ve Érsekújvár/Neuhäsel) tanınmıştı.

İmparator Leopold'un 1670'lerde Macar ası-
Üstte-solda Sadrazamın başarısız Viyana kuşatmasını
ortaya çıkardığı anti-Osmanlı koalisyonu, sonunda Ma-
caristan'ı geri aldı.

Solda III. Jan Sobieski'nin Kahlenberg'deki zaferi Polon-
ya tarihindeki önemli başarılarından biri olarak kutlanır.

ler karşısında çaresiz kalışı ve özellikle Imre Tö-
keli'nin başarılı ayaklanması (1681-83) sonu-
cunda Yukarı Macaristan'da (Habsburg deneti-
mindeki Macaristan Krallığı ile Osmanlılar'a
bağlı Erdel Voyvodalığı arasında) "Orta Macar
Prenslüğü" adıyla Osmanlı yanlısı bir başka dev-
letin kuruluşu, Habsburg acizliğine ilişkin Os-
manlı sanısını büsbütün pekiştirdi. XIV. Lo-
uis'nin "yeniden birleşme", yani geçmişteki an-
laşmalara dayanarak kuzeydoğu sınırındaki top-
rakları ele geçirme politikası ve görünüşteki
Habsburg askeri zayıflığı, Sadrazam Merzifonlu
Kara Mustafa Paşa'yı Viyana'ya meydan okuma
vaktinin geldiği kanısına yöneltti. Olayların geli-
şimi uluslararası siyasete, Osmanlı ve Habsburg
kudretine ilişkin bu değerlendirmenin yanlış ol-
duğunu ortaya koydu.

Viyana'ya giden yol

Habsburglar'a karşı olası bir Osmanlı saldırısına dair söylentiler 1670'lerden itibaren dolaşmaya
başladı ama Kara Mustafa tasarladığı sefer için
ancak Ağustos 1682'de padişahın desteğini ala-
bildi. Sultan IV. Mehmed (1648-87) ve ordusu 1
Nisan 1683'te eski başkent Edirne'den yola çıktı.
Mayıs başlarında varılan Belgrad'da, yeniçeriler,
topçular ve Anadolu ile Arap eyaletlerinden ge-
len sipahiler orduya katıldı. Sultan IV. Mehmed
orada kalmaya karar vererek, sadrazamı başko-
mutanlığa atadı. Seferin resmi hedefleri olan Ko-
márom (Komorn) ve Győr (Raab, Yankkale) ye-
rine Habsburg başkentini kuşatma kararı 25 Ha-
ziran'da Székesfehérvár'da ya da 1-7 Temmuz
arasında Győr yakınındaki ordugâhta alındı.

Sadrızam 7 Temmuz'da Budin beylerbeyi İbrahim Paşa'nın komutasındaki 25 bin Osmanlı ve 10 bin Tatar askerini Győr kuşatması için bırakarak, ana orduyla Viyana'ya doğru yol aldı. Viyana önlerine 14 Temmuz'da ulaştığında ordunun mevcudu yaklaşık 90 bin kişiydi. Osmanlı vasallarından yalnızca Tatarlar fiilen muharebe-de yer aldı.

Kuşatma

İmparator Leopold ve maiyeti 7 Temmuz'da Viyana'dan ayrılarak Linz ve Passau'ya gitti. Kont Ernst Rüdiger von Starhemberg komutasında Viyana'yı savunan kuvvetler 10 bin piyade ve 6.000 zırhlı süvari olmak üzere 16 bin kişi kaddı. Bunları askeri hizmete uygun 8.000 şehir sakini ve 700 üniversite öğrencisi takviye etmekteydi. Kentin 1670'lerde modernleştirilen tahkimatları, kuşatmadan önce güçlendirilmişti. Papa XI Innocentius'un (1676-89) bıkıp usanmadan yürüttüğü diplomasi sayesinde, etkili bir askeri yardım da yoldaydı.

Lorraine Dükü Karl'ın (1643-90) komutasındaki Habsburg kuvvetleri Érsekújvár'a yönelik önleyici kuşatmanın boşa çıkmasından sonra, Polonyalı müttefik birlikleri beklerken, Tuna'nın sol yakasını sağlama almaya çalıştı. Padişahın Edirne'den yola çıkmasından bir gün önce, 31 Mart'ta imparatorun ve Polonya kralı III. Jan Sobieski'nin (1674-96) temsilcilerince Kraków'da imzalanan bir "ebedi saldırı ve savunma ittifakı"na göre, Polonya birlikleri kurtarma ordusuna katılacaktı. Habsburg ve papalık diplomasisi Bavyera ve Saksonya elektörleri II. Maximilian Emanuel ve III. Johann Georg komutasında 10 bin kadar Bavyeralı ve buna yakın sayıda Saksonyalı asker de katılımını sağladı.

15 Temmuz'a varıldığında, Viyana'nın etrafı sarılmış ve yolları kesilmişti. Aynı gün kuşatma hareketini başlatan ağır topçu ateşi sonraki iki ay boyunca sürdü. Osmanlılar kuşatma boyunca saldırılarını Burg Burcu ve Löbl Burcu arasındaki surlar üzerinde yoğunlaştırdı. Ne var ki, 1529'da olduğu gibi, Osmanlılar ağır kuşatma topların-

dan yoksundu, dahası, 130 sahra topu ve orta kalibreli 19 top sayı bakımından savunmacıların 260 top ve havanından düşüktü. Buna karşılık, savunmacıların ise mühimmatı yeterli değildi, kuşatma sırasında her gün silah başına yalnızca iki atış yapılmasının nedeni buydu. Osmanlı hasas askerlerinin ustalıkla yürüttüğü siper ve lağım saldırıları Osmanlı bombardımanından daha etkili oldu. Ama savunmacılar sağlam durdu, sık-

Osmanlı süvari kuvvetleri seferberlikte 100 bin mevcuda ulaşabilen Osmanlı ordusunun omurgasıydı. Sipahi denen Türk süvarisi çoğunlukla zincir örmek ve mığfer giyerdi. Silahları arasında kılıç, kıvrık yay ve küçük bir yuvarlak kalkan vardı.

lıkla yarma hareketlerine girişti, surları onardı ve açılan gediklerin ardında hemen tahkimatlar kurarak kuşatmacıları durdurdu. Osmanlılar hâlâ biçimli Burg Tabyası'nı ancak 2 Eylül'de alabildi. 6 Eylül'de Burg Burcu'nun altında bir başka lağım patladı. Bu sırada gücü yarıya inmış olan ve dizanteri, gıda sıkıntısı yüzünden takati azalan savunmacılar artık kesin darbeye yönelik nihai hücumu beklemekteydi. Kara Mustafa bunun yerine kenti teslimle zorlamak amacıyla, ordusuna surların önünde alay töreni yaptırdı. Eğer sadrazam nihai hücumu geçmiş olsaydı, kurtarma ordusu ulaşmadan önce belki kenti alabilirdi.

Kahlenberg'deki can alıcı çarpışma

Belirleyici çarpışma 12 Eylül'de Viyana Korusu'nun kenarındaki Kahlenberg yakınında geçti. Toplam 75-80 bin askere ve 160 topa sahip kurtarma ordusu Viyana'nın kuzeybatısında toplanmaktaydı. Bavyera, Saksonya, Frankonya ve Schwaben'den gelen birliklerin mevcudu 35-40 bin civarındaydı. Bunlara Lorraine Dükü komutasındaki 20 bin kişilik imparatorluk kuvvetleri de katıldı. En son ulaşan Kral Jan Sobieski'nin

TARAFLAR

Hristiyanlar

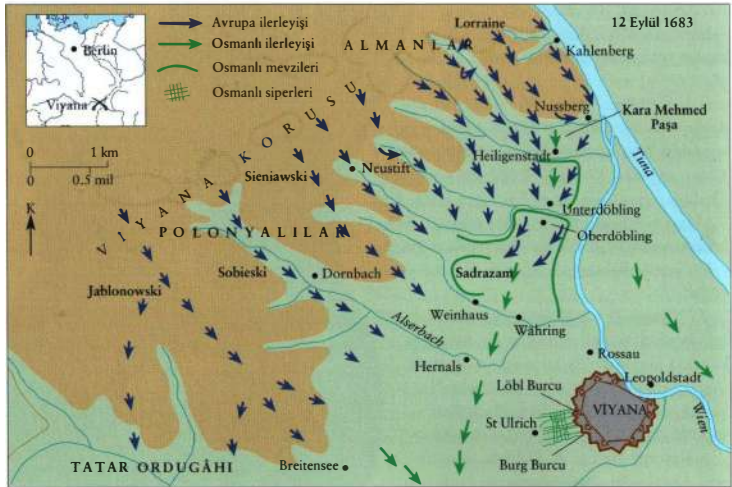
- (Avusturya Habsburglar, Almanlar ve Polonyalılar) Viyana'yı savunan kuvvetler: 16 bin asker ve 9.000 şehir sakini. Kahlenberg çarpışmasındaki kurtarma ordusu: 75-80 bin asker
- Viyana'yı savunan kuvvetlerin başkomutanı: Kont Ernst Rüdiger von Starhemberg. Kurtarma ordusunun başkomutanı: Polonya kralı III. Jan Sobieski
- 2.000 kayıp

Osmanlılar

- Kuşatma sırasında 90 bin asker, Kahlenberg çarpışmasında 50 bin asker
- Komutan: Sadrazam Kara Mustafa Paşa
- 10 bin kayıp

Polonya ordusunun asker sayısı büyük olasılıkla 20 bin kadardı.

Kurtarma ordusunun gücünü küçümseyen Kara Mustafa, yenicilerinin çoğunu siperlerde bıraktı ve belirleyici bir süvari hücumuyla müttefik Hristiyan birliklerini yok etmeyi tasarladı.

Kahlenberg çarpışması, 12 Eylül 1683. Bu temsili çizim kuvvetlerin dağılımını ve hareketlerini gösteriyor.

Osmanlı vakanüvislerinin Kahlenberg'deki Osmanlı kuvvetlerinin sayısını 28.400 olarak vermesine karşın, Tatarlar'la ve diğer yedek güçlerle birlikte herhalde toplam 50 bini bulmuş olmalıdır. Bu birlikler yanlarına yalnızca 60 sahra topu almıştı. Yanlış istihbarat yüzünden Hristiyan saldırısını 11 Eylül'de bekleyen Kara Mustafa, askerlerine bütün gece uyanık kalma emrini verdi.

Çarpışma fiilen 12 Eylül'de Kara Mehmed Paşa komutasındaki Osmanlı ileri kuvvetleri ile ve Lorraine komutasındaki Hristiyan sol kanadı arasında Nussberg yakınında şafakla birlikte başladı. Lorraine'in Saksonyalılar'ca desteklenen kuvvetleri İbrahim Paşa komutasındaki Osmanlı sağ kanadına kısa sürede ulaştı. Bavyalı ve Frankonyalı askerler de iç kesimlerdeki yamaçlardan inerek, Osmanlı sağ kanadına ve merkezine karşı boğuşmaya katıldı. Hristiyan sağ kanadındaki Sobieski'nin Polonya ordusu zorlu arazi yapısından dolayı ağır ilerledi ama Polonya öncü kolları saat 13:00 sularında Dornbach'a ulaştı. Osmanlılar'ın cesurca dövüşmesine karşın, saat 15:00'ten sonra, en kızışık anda başlayan genel Hristiyan saldırısı çarpışmanın akıbetini belirledi. Osmanlı sol kanadı ve Tatarlar batıdan Osmanlı mevzilerine ilk ulaşan Polonya hafif ve ağır süvarilerinin hücumu karşısında duramadı.

Osmanlılar akşamüstü 18:00'e doğru yenildi. Sağ kalanlar savaş meydanından kaçarak, bolca ganimetin bulunduğu bütün Osmanlı ordugahını Hristiyanlar'a bıraktı.

Önemi

Viyana'yı Orta Avrupa ülkelerinin bir koalisyonu kurtardı. Taktik bakımdan üstün olan bu ordu, Osmanlı-Avrupa kara kapışmaları tarihinde cepheye sürülen insan gücü ve silahların yanı sıra lojistik destek açısından ilk kez Osmanlılar'la boy ölçüşecek düzeydeydi.

Sadrazamın yenilgisi görevden alınıp idam edilmesine yol açtı. Bunu kısa bir süre sonra IV. Mehmed'in tahttan indirilişi izledi. Daha da önemlisi, Kara Mustafa Paşa'nın 1683 seferi Kutsal Birlik adıyla bir anti-Osmanlı koalisyonunun kurulmasını kışkırttı. Osmanlılar bunun getirdiği 1684-99 savaşının sonunda, Sultan Süleyman'ın en itibarlı fethiyle (bak. Mohaç s. 110) ele geçirilmiş olan Macaristan'ı kaybetti. Yine de Osmanlılar'ın tam yenilgiye uğradığı söylenemezdi. On sekizinci yüzyıl başları Osmanlı askeri dirilişine ve başarılarına sahne olurken, Habsburg askeri olanaklarının sınırları da ortaya çıktı. Savaşı sona erdiren Karlofça Antlaşması, Osmanlı-Habsburg ve daha genel düzeyde Osmanlı-Avrupa ilişkileri tarihinde yeni bir dönem açtı.

Franz Geffels'in hem kuşatmayı hem de çarpışmayı yansıtan bir resmi. Çarpışmanın kâbramanı Kral Sobieski ön planda (sağda), Osmanlı kuşatma yapıları (siplerler, lağımalar) arka planda görünüyor.

On Sekizinci Yüzyıl

18. yüzyılda iki önemli gelişme yaşandı. Birinci olarak, Avrupa kuvvetleri Batılı olmayan hasımlarına karşı gittikçe başarılı oldu. 1717 Belgrad çarpışması kilit bir zaferdi. Prens Eugène komutasındaki Avusturyalılar, kuşatma altındaki kenti kurtarmaya çalışan Osmanlı ordusunu yendi. Zor bir konumda olan Eugène, sürpriz bir saldırıya karar verdi ve kazandı. Düzgün safların karşılıklı ateşinin söz konusu olmadığı bu karışık çarpışmanın ardından Belgrad teslim oldu. 1757'de Avrupa dışında, Kuzey Hindistan'daki Plassey'de de önemli bir zafer elde edildi. O zamana kadar, Amerika kıtalarında ve Sibirya'da görülen Avrupa etkisine rağmen, Asya'nın geri kalan kesimine ve hatta Afrika'ya sızmada çok az başarıya ulaşılmıştı. Hindistan'daki İngiliz zaferleriyle bu durum değişmeye başladı.

İkinci olarak, Avrupa kuvvetlerinin Batı dünyasının Avrupa dışındaki kesiminde yürüttüğü başlıca çarpışmalarında yine hasım taraf diğer Avrupa kuvvetleriydi. Örneğin, 1759'da Québec civarında İngiliz ve Fransız birlikleri karşı karşıya geldi. Ama 1775'ten itibaren kolonicilerin ayaklanmaları bir ilave etken haline geldi: Bağımsız Amerika Birleşik Devletleri'nin çekirdeğini yaratacak olan on üç koloninin İngiliz yönetimine başkaldırısı, 1777'de Saratoga'da ve 1781'de Yorktown'da kilit Amerikan zaferlerini getirdi. Bu çarpışmalar Amerikan başarısının yalnızca yenilgiden kaçınmaya değil, İngiliz ordularını teslimle zorlamaya da dayandığını gösterdi. Ancak, Yorktown'da Fransız donanmasının hayati desteği, kuşatma altındaki İngiliz mevzilerine yardım ulaşmasını önledi. İngilizler'in, güç yığınağındaki, Kuzey Amerika'da Fransızlar'a ve Amerikan Yerlileri'ne karşı harekâtlardaki tecrübesi göz

Poltava çarpışması (1709) Rusya'nın büyük bir devlet olarak öne çıkmasını sağladı. Büyük Petro bu çatışmada İsveç kralı XII. Karl'ı alt etti (bak. s. 153).

Rus okuluna mensup bir ressamın daha uzaktan bir bakış açısıyla Poltava çarışması işlediği bir tablo, y. 1750.

önünde tutulunca, Amerikan başarısı özellikle çarpıcıydı. Avrupa yönetimine karşı ayaklanmanın zamanla yayılması önce 1790'larda ve 1800'lerde Fransızlar'a karşı isyanlarla Haiti'nin doğuşunu, ardından Latin Amerika'da İspanyol ve Portekiz yönetimlerinin sarsılışını getirdi.

Avrupa içindeki kilit çarpışmalar iç savaşların bir sonucu değil, daha çok devletler arasındaki üstünlük mücadelesinin yansımasıydı. 1700'ler Fransızlar'ın Batı Avrupa'da hegemonyayı ele geçirme girişimlerinin başarısızlığına sahne oldu. Özellikle 1704'te Blenheim'deki yenilgi belirleyici rol oynadı. Komuta becerilerinin can alıcılığı bir kez daha görüldü. Fransa-Bavyera ordusu karşısındaki İngiltere-Hollanda-Avusturya zaferi büyük ölçüde Marlborough 1. Dükü John Churchill'in taktik esnekliğinin, özellikle denetimi ve manevra gücünün koruma yeteneğinin eseri idi. Belirleyici etkenler arazi yapısını iyi bilmek, yedek güçleri elde tutup yerinde kullanmak ve merkezde düşman hattının kırıldığı yere indirilecek ağır darbenin zamanlamasını doğru yapmak. Bu zaferin ardından Bavyera'nın fethi geldi. Rusya'nın Poltava'daki (1709) zaferi Kuzey Avrupa'da İsveç imparatorluğunun çöküşüne yol açarken, Rossbach (1757) Büyük Friedrich'in yöneti-

mindeki Prusya'nın yeni kazandığı itibarı pekiştirdi. Friedrich'in inisiyatifi ele geçirip koruma yeteneği ve sayıca az ordusunun disiplinli yapısı belirleyiciydi. Prusya'nın yükselişi her bakımdan çarpışmadaki başarıya bağlıydı. Rossbach aynı zamanda Fransız askeri prestijine çok ciddi bir darbe vurdu ve Fransa'da geniş çaplı askeri reforma dönük bir baskı yarattı.

Jemappes'te 1792'de çok farklı bir kuvvetin, Devrimci Fransa askerlerinin zafere ulaşması Avusturya Felemenki'nde (bugün Belçika) Habsburg yönetimine son verdi ve Avrupa'daki çatışmaya güçlü bir ideolojik etken kattı. 1793'te getirilen genel zorunlu askerlik hizmeti (*levée en masse*) büyük kuvvetlerin toplanmasını sağladı. Öyle ki Fransız orduları aynı anda birkaç cephede etkili biçimde harekât yürütme gücünü kazanarak, Avrupa'nın büyük bir bölümünün hasım kuvvetleriyle boy ölçüşebildi.

Bu dönemin çarpışmalarındaki kayıp oranları ürkütücüydü. Poltava'da İsveçliler sıkı savunulan Rus mevzilerine yönelik saldırıyla üstün kuvvetler ve toplar için açık bir hedef haline gelince feci kayıplara uğradı. Uppland alayının 700 askerinden yalnızca 14'ü, Skaraborg taburunun 500 askerinden yalnızca 40'ı sağ kaldı.

Blenheim

35

Tarih: 13 Ağustos 1704 Yer: Donauwörth yakınları, Bavyera, Almanya

Bir kilise kulesinden bakınca, bir kanatta püskürtülen düşmanı ve diğer tarafta bizi görmek mümkündü; çarpışma deniz dalgaları gibi ileri geri savrulan bir seyir izlerken, bütün hatlar göğüs göğse kavgaya tutuştu.

MÉRODE-WESTERLOO KONTU'NUN HATIRATINDAN, 1702-12

Batı Avrupa 17. yüzyıl sonlarında Fransa kralı XIV. Louis'nin (hd 1643-1715) nüfuzu altındaydı. İşte bu nüfuz Blenheim çarpışmasında kesin biçimde kısıtlandı. Fransa ve Avusturya 1701'de İspanyol Veraset Savaşı için silaha sarılmıştı. İspanyol mülklerinin miras yoluyla Louis'nin torunu Felipe'ye geçmesinin sonuçlarından endişe duyan Britanya ve Hollanda 1702'de Avusturya'nın yanında savaşa girdi.

Britanya askeri gücünün büyük bölümünü geleneksel yakın askeri harekât bölgesi Felemenk'e yığdı. Ama 1704'te İngilizler daha uzak cephelere yönelmek zorunda kaldı. Bavyera elektörü Max Emanuel'le ittifak halindeki Fransız kuvvetleri Güney Almanya'yı istila etmişti. Bu ikilinin Macar isyancılarla birlikte hareket etmesi, 1703-04'te Habsburg iktidarına son verecek ve böylece Britanya'nın Avusturya gücünü kullanarak Fransız yayılmasına karşı koymaya dayanan ittifak stratejisinin temelini yok edecek bir gidişat yarattı.

İngilizler'in buna mukabelesini en büyük İngiliz komutanlarından Marlborough 1. Kontu John Churchill (1650-1722) düzenledi. Bir İngiliz-Alman ordusunun başında Rhineland bölgesinden Tuna Vadisi'ne cüretli bir ileri harekâta girerek, XIV. Louis'nin planlarını boşa çıkardı. Kitada 20. yüzyıla kadar en belirleyici İngiliz askeri girişi olan bu hamle, 1815 Waterloo harekâtının (bak. s. 193) tersine, stratejik ve taktik saldırının bir bileşimine dayanmaktaydı. İlerleyişte çetin bir

Marlborough 1. Dükü John Churchill, koalisyon savaşının ve taktik sürprizin bir ustasıydı. Michael Dahl'a atfedilen portresi, y. 1702.

lojistik güçlük söz konusuydu. Güzergâh boyunca askerlere erzakın yanı sıra yeni potinler sağlayacak ikmal depoları oluşturuldu. Bu depolar ordunun ikmal için mecburen kayılmak yerine, birleşik yapısını ve disiplinini korumasını sağladı.

Harekât gerek stratejide gerek savaş meydanında hareketlilik ve planlama açısından büyük bir zaferdi. Aldatıcı manevralar yüzünden Fransızlar Marlborough'un hedefini bir türlü tam kestiremedi. Bavyera'ya ulaşan Marlborough bir baskınla Donauwörth'ün kuzeyindeki Schellenberg Tepeleri'ni ele geçirdi. Bu sırada Mareşal Camille de Tallard komutasındaki Fransız kuvvetleri Max Emanuel'e katılmıştı. Fransa-Bavyera ordusunun daha büyük olmasına karşın, Marlborough, 12 Ağustos'ta Prens Eugène komutasındaki Avusturya birliklerinin varışından sonra, Tuna'nın kuzey yakasındaki Blenheim'de bir çarpışmayı dayattı.

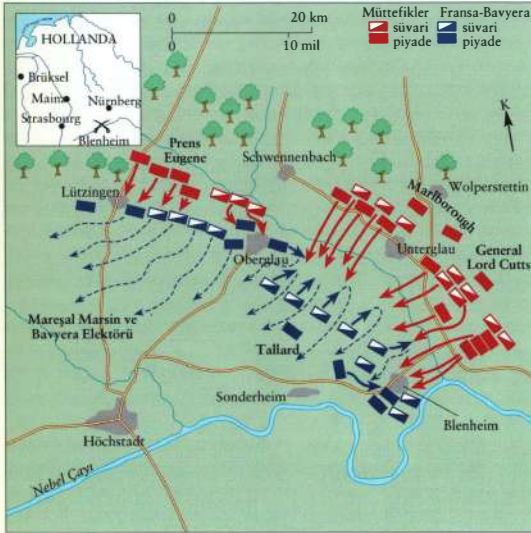
Çarpışma

Sıkı bir dövüşe sahne olan Blenheim'de tek bir günde yaklaşık 31 bin ölü ve yaralı verildi. Tal-

lard'ın Nebel Çayı'nı arkasına almasıyla güçlü bir savunma konumuna geçmiş olmasına karşın, Fransa-Bavyera ordusu ağır bir bozguna uğradı. Müttefiklerin zaferi büyük ölçüde Marlborough'un esnekliğinin, özellikle denetim ve manevra gücünü koruma becerisinin sonucuydu. Karşıdaki komutanlar ise tam tersine harekâtlarda eşgüdümü sağlayamadı ve belirli krizlere çözüm bulamadı. Belirleyici etkenler arazi yapısını iyi bilmek, yedek güçleri elde tutup yerinde kullanmak ve indirilecek ağır darbenin zamanlamasını doğru yapmakta. Fransızlar'ın yedek güçlerini sürdüğü Blenheim ve Oberglaue köylerinde ve çevresinde Fransız piyadelerini savunma mevzilerine mihlayan Marlborough, çarpışmanın dışında tuttuğu ağırlıklı kuvvetlerini Tallard'ın ordusunun merkezine yöneltti. Böylece savaş meydanının düğüm noktasına dönüştürdüğü bu kesimde yerel bir üstünlük elde etti. İlk İngiliz süvari saldırısını durduran Fransızlar, merkezdeki bir İngiliz ilerleyişini püskürtebilecekleri kanısına kapıldılar. Ama İngiliz piyade ve topçu desteğiyle önu tıkanan Fransız süvarisi, ikinci İngiliz süvari saldırısına direnemedi.

Fransız süvarisinin uğradığı bozgunun ardından, Max Emanuel'in komutasında kalan Fransa-Bavyera ordusu geri çekildi. Blenheim köyündeki sağ kanadı tutan 10 bin Fransız piyadesi, merkezdeki zaferden yararlanan İngiliz piyadesinin kaçış yolunu kesmesi nedeniyle teslim oldu.

Blenheim, dönemin birçok çarpışmasına göre daha başarıyla planlanmış bir kapışmaydı ama akıllıca planlamayla birlikte muharip vasıf da gerekiyordu.

TARAFLAR

Müttefikler

- İngilizler, Avusturyalılar ve müttefikleri: 52 bin asker
- Komutanlar: Marlborough 1. Kontu (sonra Dükü) John Churchill ve Prens Eugène de Savoie
- Yaklaşık 13 bin ölü ve yaralı

Fransa-Bavyera ittifakı

- 56 bin asker
- Komutanlar: Mareşal Camille de Tallard ve Bavyera elektörü Max Emanuel
- Yaklaşık 18 bin ölü/yaralı ve 13 bin tutsak

Marlborough süvari ve piyade güçlerini bütünleştirmede hasımlarına göre daha başarılı olmuştu. Süvarileri hücum bakımından daha iyi eğitilmişti. Albay Holcroft Blood'un komutasındaki topçular savaş meydanında hızla manevra yaptı ve ileri çıkarak merkezdeki yarma hareketine destek verdi. Ateş altında serinkanlı ve mutedil davranan Marlborough, çarpışmanın gidişatını ve ayrıntılarını izlemedeki ustalığını gösterdi. Kuvvetlerini hep denetim altında tuttu ve birlikle-rini en uygun anda kararlı biçimde harekete geçi-rip yönlendirerek çatışmanın temposunu belirle-di.

İngiliz ordusu

Marlborough'nun komutasındaki İngiliz ordusu Avrupa'da bir yüz yıl daha yakalayamayacağı bir başarı zirvesine ulaştı. İngiliz birimlerinin muha-rebe gücü, özellikle piyadenin disiplini ve süngü becerisi ile süvarinin soğuk çeliğe dayanarak ba-şarılı hücumlara girişme yeteneği mükemmeldi. 1690'lardaki geniş çaplı harekât ve çarpışma tec-rübesi bu başarıda önemli bir etkendi. Subayları

eğitmede, askerleri acil manevra ve tatbikata alış-tırmada hayati bir rol oynamıştı. 1640'lardaki iç savaşın ordularından beri muharebe tecrübesi en yüksek İngiliz ordusu buydu. Üstelik, o dönem-deki çarpışmaların kapsamı ya da kuşatılan mev-zilerin tahkim düzeyi Marlborough'a bağlı kuv-vetlerin karşılaştıklarına oranla daha sınırlıydı.

Süvariler ordunun yaklaşık dörtte birini oluş-turmaktaydı. Otuz Yıl Savaşı'nda İsveç kralı Gustaf Adolf'un yaptığı gibi, Marlborough da sü-varilerini hızla hücumla kalkan ve daha ziyade ta-banca ateş gücüne dayalı atlı piyadeler gibi dav-ranan bir şok gücü haline getirdi. Blenheim, Ra-millies (1706) ve Malplaquet (1709) çarpışmalar-ının düğüm anlarında toplu süvari hücumuna başvurdu. Üç saf halinde dizilen piyadeler aralıksız ateşi sağlayacak biçimde üç atış sırasına göre düzenlenmişti. İngiliz piyade ateşi Fransız piyade ateşinden daha etkiliydi. İngilizler'le savaş mey-danı çatışmasına girmenin baskısı yüksekti. Top-çuları sevk ve idare tarzı yetkindi: Sahaya iyi yer-leştirilen topları, çarpışmanın temposunu etkile-yecek biçimde kaydırmak ve ileri taşımak müm-

Önde gelen savaş ressamlarından John Wootton'un Blenheim Çarpış-ması tablosu, y. 1743. O sırada Blenheim bir acı hatıra gibiydi, çünkü oradaki parlak başarı Avusturya Vera-set Savaşı'nda tekrarlanamadı. II. George'un Dettingen'de Fransızlar'a karşı elde ettiği zafer, Blenheim'deki gi-bi sonuçlar do-gurmadi.

Blenheim Duvar Halısı, 1715. Oxfordshire kırsal kesiminde Spencer-Churchill Marlborough Düklüğü atlesi için inşa edilen yeni sarayda Blenheim anıtları canlı tutuldu.

kündü. Hem mühimmat dairesinin başında, hem de ordunun genel komutanı olması açısından, işbirliğinin önündeki kurumsal engelleri aşabilecek konumdaydı.

Marlborough'un girdiği çarpışmalarda, 1650' ler şöyle dursun, 1690'lara kıyasla cephe çok daha genişti. Dolayısıyla hareketliliği, planlamayı ve komutanların geniş bir cephedeki gelişmelere hızla ayak uydurarak, bir dizi ayrı çatışmaya bürünebilecek seyri bütünleştirip etkileme yeteneğini değerli kılmaktaydı. Bu anlamda Napolyon'un ustalıklı ve kararlı komutanlık tarzının bir öncüsü sayılan Marlborough, piyade, süvari ve topçu birliklerini savaş meydanında konuşlandırmayı ve kullanmayı esgüdümlü yürütmede başarılıydı.

Ancak, kayıp oranları çok yüksekti. Sıkı saflı birliklerin yakın mevzileri arasındaki karşılıklı ateş, savaş meydanında böyle düzenlere karşı topların kullanılması ve soğuk çeliğe dayanan süvari çatışmaları yüksek kayıplara yol açan etkenlerdi. Schellenberg Tepeleri'ne 1704'te baskın düzenleyen 4.000 İngiliz askerinden 1.500'ü ölmüş ya da yaralanmıştı.

Sonuçlar

Bavyera'nın savaştan "saf dışı" olması nedeniyle, Blenheim'i Güney Almanya'nın fethi izledi. Çarpışmadan ve Ren'e doğru ricattan sonra, Fransa-Bavyera ordusunun büyük bölümü etkili olmaksızın çıktı. Müttefikler yılın bitiminden önce Ulm, Ingolstadt ve Landau gibi önemli kaleleri ele geçirdi. Fransız kuvvetleri 1741'e kadar doğuda bu kadar uzak hareketlere girişme gücünü bulamadı. Marlborough başka çarpışmalar kazandıysa da, hiçbir Blenheim kadar çarpıcı etki yaratmadı. Bunun nedeni kısmen zaferin anti-Fransız ittifakın çökmesi tehlikesine son vermesiydi.

Marlborough, zaferin Müttefik kuvvetler arasında işbirliğini sağlama güçlüğü ortadan kaldıramadığını saptadı. Siyasal önderlerin askeri ve diplomatik stratejiye ilişkin görüş ayrılıkları ve Hollanda'nın temkinli tavrı işini zorlaştırdı. Bununla birlikte, kişisel olarak savaştan kazançlı çıktı. Dük unvanını almanın yanı sıra, Parlamento'nun sağladığı kaynaklarla Oxfordshire'da büyük zaferinin anısına görkemli bir saray yaptırdı. Daha önce hiçbir İngiliz komutanına nasip olmayan bir ödüldü bu.

Poltava

36

Tarih: 8 Temmuz 1709 Yer: Doğu Ukrayna

Bugün Tanrı yüce rahmetiyle bize düşman karşısında eşsiz bir zafer bahşetti.

Kısacası, bütün kuvvetleri yenildi.

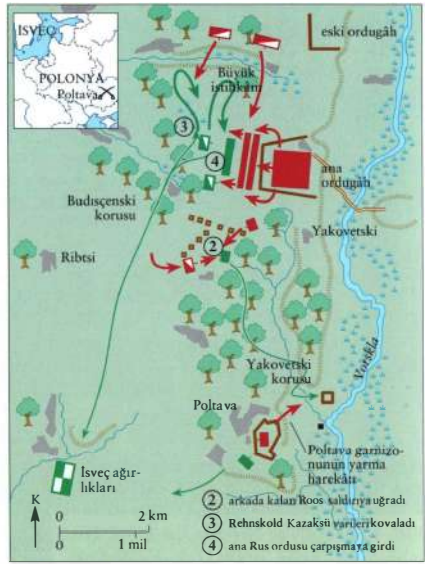
BUYUK PETRO, 1709

Poltava çarpışması, Kuzey Avrupa'daki güc dengelerini belirleyen ve Rusya'nın büyük bir devlet olarak öne çıkmasını sağlayan Büyük Kuzey Savaşı'nın (1700-21) destansı mücadelesinde dönüm noktasıydı. Savaş Rusya, Danimarka ve Saksonya-Polonya'nın ortak bir saldırısıyla başladı. Müttefiklerin beklentisi İsveç'in Baltık bölgesindeki topraklarını aralarında paylaşmaktı ama genç kral XII. Karl'ı ciddi biçimde küçümsemişlerdi. Danimarka'yı birkaç ay içinde saf dışı bırakan Karl, Kasım 1700'de Narva'da Çar Büyük Petro'yu yendi. Rusya savaşta kalmakla birlikte, Karl'ın 1706'da Polonya ve Saksonya'yı ezip geçmesini önleyecek pek bir şey yapamadı. Saksonya'da dinlenen İsveçliler sonraki hamle için kapsamlı bir değerlendirme yapma fırsatını buldu. Rusya'nın kuvvetlerini toparladığından haberdar olan Karl, 1707'de Polonya üzerinden doğuya yöneldi ve Ukrayna içlerine girdi.

Berezina'yı aşan 38 bin kişilik ana ordu Temmuz 1708'de Holowczyn'de bir Rus kuvvetini yendi. Ama Petro'nun kuvvetlerinin çok daha gelişkin yapı kazandığı açıktı. Rus ordusu onun 1696'da çar olmasından önce dönüşüm sürecine girmişti. Petro bozkırda, Batı Avrupa fikirlerini ve teknolojisini yerel tecrübe ve sayısal çoklukla bütünleştirme programını hızlandırdı. Narva'da başarısız olmakla birlikte kendilerine güvenleri artan Ruslar, 1708'de üst kademelerde paralı yabancı komutanlardan çoğunu göndererek yerlerini doldurmuş durumdaydı. Holowczyn'den sonra askeri doktrin gözden geçirilerek, İsveç'in şok (*gå på*)

Gottfried Danhauer'e atfedilen bu tabloda, zafer tanrıcısı, Büyük Petro'ya savaş alanında sembolik taç giydiriyor.

Üstte-solda İsveç piyade saldırısından ilk tabyalar aşıldı.

Üstte-sağda Rus karşı saldırısıyla İsveç ordusunun büyük bölümü tuzaga düşürüldü yok edildi.

taktiklerine karşı koymak üzere ateş gücüne daha büyük ağırlık verildi. Ancak, büyük çaplı bir çarpışmaya henüz hazır olmayan Petro, geri çekilmeye devam ederek, geçtiği kırsal alanları yakıp yıktı.

İsveçliler ikmal konvoylarının Ekim ayında Lesnaia'da ele geçirilmesinden sonra 1708'in sert kışında ağır sıkıntılar çektiler. Karl kuzeydoğu yönünde Moskova'ya giden yolu açmak niyetiyle, Dinyeper'in kolu Vorskla kıyısındaki küçük Poltava kasabasını kuşattı. Buranın yetersiz tahkimatına karşın, İsveçliler'in gerekli donanımdan yoksun olması nedeniyle kuşatma uzadı. Yeni bir atılım yapmak, Osmanlılar'ı ve Tatarlar'ı yanına çekmek açısından, Karl'ın belirleyici bir zafer kazanması gerekiyordu. Petro da bir çarpışma fırsatı kolluyordu ve Vorskla'yı aşarak Poltava'nın kuzeyinde siperli bir ordugâha yerleşti. Karl küçük bir çatışmada ayağından yaralandığı için sedyede taşınıyordu. Bununla birlikte, saldırıya karar vererek, taktik komutayı Mareşal Rehnskold'a (1651-1722) bıraktı.

Rus mevzileri

İsveçliler'in önündeki uğraş zorluordu. Sırtını Vorskla'nın yukarısındaki kayalıklara yaslayan ana Rus ordusu, kabaca dikdörtgen bir alanda siper almıştı. Buranın üç çıkışı vardı ve girişi engellerle doluydu. İçeride 25 bin kişilik 51 piyade taburu ve çoğu siperlerin üzerinden ateş açmaya elverişli platformlara yerleştirilmiş 73 top vardı. Kazak süvarilerin nöbet tuttuğu Ivançinsti çayı ve Budışçenski korusu batıdan giriş yolunu tıkamaktaydı. Güney kenarından Poltava'ya kadar uzanan Yakovetski korusunu bin piyade ve buna yakın sayıda Kazak süvari tutmaktaydı. Poltava'yı 4.000 piyade ve 28 top savunmaktaydı. Böylece geriye iki koru arasında tek bir dar yol kalmaktaydı. Dik açılarla İsveç ordugâhına doğru uzanan ve böylece bir saldırı gücüne yayılmı ateş açmayı sağlayan bir başka hatla burayı kapatmak üzere toprak tabyalar kurulmuştu. Toplam 4.000 kişilik sekiz tabur 16 topla bu toprakları savunurken, arkada Prens Mencikov'un (1673-1729) komutasında 13 hafif topa sahip 9.000 süvariden oluşan 85 bölük durmaktaydı.

TARAFLAR

Ruslar

- 30 bin piyade, 9.000 süvari, 3.000 Kazak, 102 top, ayrıca Poltava garnizonu
- Komutan: Prens Aleksandr Daniloviç Mençikov (Çar Büyük Petro'nun genel komutası altında)
- 1.345 ölü ve 3.200 yaralı

İsveçliler

- 9.500 piyade, 12.800 süvari, 32 top ve 5.000'e yakın Kazak
- Komutan Mareşal Kont Carl Gunther Rehnsköld (Kral XII. Karl'ın genel komutası altında)
- 6.900 ölü ve yaralı, 2.800 (çoğu yaralı) tutsak; ayrıca Perevolocna'da 13.558 asker ve 5.000 sivil tutsak düştü

Civarda başka Rus kuvvetlerinin varlığından haberdar olan Karl, mecburen 1.800 süvariye Poltava'nın güneyine (üçra bir köşeye) çekti. Ayrıca 1.100 piyade, 200 süvari ve iki top kasabanın etrafındaki kuşatma hatlarına, bin Polonyalı hafif süvari Yakovetski korusuna yerleştirildi. Topların çoğu da 2.000 atlı ve Karl'ın Kazak müttelikleri tarafından korunan ağırıklarla birlikte bırakıldı. Böylece saldırı için geriye yalnızca 18 piyade taburu (8.200 kişi), 109 süvari bölümü (7.800 kişi) ve dört top kaldı. Karl'ın niyeti şafaktan önce tabyaların yanından hızla geçmek ve siperli ordugâha saldırmaktı. Bütün gücünü tek bir noktada yoğunlaştırmakla, mevzileri yarmayı ve Ruslar'ı köşeye sıkıştırmayı umuyordu. Bu taktik Narva'da işe yaramıştı ama Karl'ın karşısında şimdi çok farklı bir Rus ordusu vardı.

İsveç saldırısı

Süvarilerin varışındaki gecikme nedeniyle İsveçliler'in 8 Temmuz'daki ileri hareketi ortalığın artık aydınlanmaya yüz tuttuğu saat 3:45'te başladı. Daha da kötüsü, tabur komutanlarına tabyaların yanından mı ilerleyecekleri, yoksa hücumu mı geçecekleri bildirilmemişti. Bunun sonucunda, Tümgeneral Roos komutasındaki altı tabur arkada kaldı. Karşı saldırıya geçen Mençikov'u püskürten İs-

veç süvarileri, Kazaklar'ı da Budışçenski korusundan çıkardı. Rus süvarilerinin çoğu peşlerine düşen İsveç atlıları önünde kuzeye doğru Büyük İstihkâm denen bir yarıntıya kaçtı ama bazıları ordugâhın güneyinde Mençikov'un komutasında toplandı.

Rehnsköld düşman ordugâhının bir km kadar batısındaki bir çöküntüde İsveç piyadelerini yeniden düzene koydu ama Roos'un grubunun hâlâ tabyaların yanlış tarafında olması nedeniyle ana saldırıya girişemedi. Roos tabyaları almaya çalışırken binden fazla adam kaybetmişti. Ana ordunun yerini bilmediği için, sağ kalan 1.600 askerle Yakovetski korusuna çekildi. Bu durum farkına varan Mençikov, piyadelere ve ağır süvarilerden oluşan güçlü bir birliği onu yakalamaya gönderdi. Roos kahramanca bir direnişten sonra saat 9:30'da Poltava yakınında teslim olmak zorunda kaldı.

Narva'dan gerekli dersi çıkarmış olan Petro, akıllıca bir hamleyle ordugâhından çıkarak ana İsveç kuvvetine saldırdı. Ordugâhı savunacak küçük bir kuvvet bırakarak, 22 bin piyadeyi kanatlarında ağır süvarilerin yer aldığı iki hat halinde cepheye sürdü. İsveçliler piyade birliklerini ancak tek bir hatta bir araya getirebildiler. Önceki hareketlerle yayılmış olan süvarilerinin çoğu henüz yeni düzene girmekteydi. Bununla birlikte, saldırı taktiğinden vazgeçmeyerek Ruslar'a hücum ettiler. Bazı taburlar ağır msket tüfeği ve top ateşine rağmen Rus saflarına ulaşmayı başardı. Ama İsveçliler sayısal üstünlüğe yenik düştü ve bozgun halinde dağıldı.

İsveçliler'in teslim oluşu

Karl ve sağ kalan askerler güney yönünde Perevolocna'ya kaçtı. Orada Dinyeper Irmağı yollarını kesti. Kral ve maiyeti öteki yakaya geçebildi ama geri kalanlar moral bozukluğuna düştüğü için, yitmiş Ruslar'a direnmeyerek 13 Temmuz'da teslim oldu. Silahtan arındırılan İsveçliler kendilerine katılmış olan Kazaklar'ın topluca idam edilmesini seymetmeye zorlandı ve ardından yürütülerek tutsak kamplarına götürüldü. Osmanlılar'a sığınan Karl, ülkesine döndükten sonra 1718'de çarpışırken öldü. İsveç'in Baltık bölgesindeki topraklarının çoğunu bırakmasını öngören 1721 barış anlaşmasıyla, Rusya'nın büyük bir devlet olarak kazandığı yeni statü tanıandı.

Orduda kullanılanlarla aynı sade mavi ve sarı üniforması içindeki İsveç kralı XII. Karl.

Tarih: 15 Haziran-22 Ağustos 1717 Yer: Yugoslavya

*Her iki tarafta akacak kanın kıyamete kadar sana, çocuklarına ve torunlarına
bir lanet gibi yapışıp kalacağına hiç şüphe yok.*

SADRAZAM SİLAHDAR ALI PAŞA'DAN EUGÈNE DE SAVOIE'YA, NİSAN 1716

Karlofça Antlaşması'ndan (1699) sonra Habsburg-Osmanlı ilişkileri nispeten sakin bir havaya büründü. Her iki imparatorluk da başka cephelerde savaşlar yürüttü. Viyana, kaynaklarını İspanyol Veraset Savaşı'na ve II. Ferenc Rákóczi'nin Macar ayaklanmasına yöneltti. Osmanlılar Ruslar'a ve Venedik'e karşı savaşlarda başarılı sonuçlar elde etti. İmparatorluk mareşali ve Viyana Üst Savaş Konseyi başkanı Prens Eugène de Savoie, Sultan III. Ahmed'in Mora (Peloponnesos) ve Girit'teki son fetihlerini büyük kuşkuyla izlemekteydi. Eugène'in önerisi üzerine Habsburglar'ın 1716'da Venedik'le bir savunma ittifakı kurması, İstanbul'un Viyana'ya savaş ilan etmesine yol açtı.

1716-17 savaşı

1716 seferi önemli Habsburg zaferleriyle sonuçlandı. Eugène'in komuta ettiği 70 bin kişilik imparatorluk ordusu, Mora seferinin fatihi Sadrazam Damat Ali Paşa'nın başında bulunduğu Osmanlı ordusuyla Belgrad'ın kuzeybatısında, Tuna'nın sağ yakasında Pétervárad'da (Peterwardein) karşı karşıya geldi. Tatar ve Eflak yedeklerinden yoksun olan nizami Osmanlı kuvvetlerinin kâğıt üzerindeki gücü bile 41 bin yeniçeri ve 30 bin sipahi olmak üzere ancak 70 bini aşmaktaydı. Pétervárad çarpışması (5 Ağustos 1716) Osmanlı birliklerinin yenilgiyle ve sadrazam da dahil 6.000 ölü vermesiyle son buldu. İmparatorluğun 4.500 ölü ve yaralıyı bulan ağır kayıplarına rağmen, Eugène 1552'den beri bir Osmanlı eyalet merkezi ve 12 bin askerin koruduğu güçlü bir Osmanlı kalesi olan Temeşvar'ı kuşatmaya karar verdi. Temeşvar'ı savunan kuv-

vetler kuşatmaya 43 gün direndikten sonra 16 Ekim'de kaleyi teslim etti. Kış boyunca Eugène ertesi yılın seferi için hazırlıklar yaptı. Seferin ana hedefi Habsburg Macaristanı'na yönelik ana istila güzergâhını denetleyen en güçlü Osmanlı askeri üssü Belgrad'ı almaktı.

Belgrad çarpışması

Prens Eugène komutasındaki imparatorluk ordusu 15 Haziran 1717'de, Belgrad'ın doğusuna düşen Pancsova'da (Pančevo) duba köprülerini

kullanarak Tuna'yı aştı. 18 Haziran'a doğru Belgrad'ın etrafı sarıldı, imparatorluk askerleri kaleye ve yaklaşmakta olan kurtarma ordusuna karşı koruyucu siperler kurmaya girişti. Eugène'in ordusu kâğıt üzerinde 100 bin askere, 100'den fazla sahra topuna ve güçlü bir kuşatma topları katarına sahipti. Kuzeyde Tuna'nın ve batıda Sava'nın doğal koruma sağladığı Belgrad'ı Sarı Mustafa Paşa komutasındaki 30 bin asker ve 600 top savunmaktaydı. Sadrazam Hacı Halil Paşa'nın başında bulunduğu Osmanlı kurtarma

XIV. Louis'den yüz görmediği için Avusturya Habsburgları'nın hizmetine giren Prens Eugène de Savoie, onlar adına İspanyol Veraset Savaşı'nda ve Osmanlılar'la çatışmalarda birçok zafer kazandı.

Üstte Bu temsili çizimde kuvvetlerin konuşlanma düzeni ve Eugène'in kurduğu koruyucu siperler görülmüyor.

Altta Eugène, kariyerini taçlandıran Belgrad çarpışmasından sonra, Avusturya Habsburgları'nın en başarılı komutanı olarak emekliye ayrıldı.

ordusu 27 Temmuz'da vardığında, Belgrad, Habsburg bombardımanıyla ciddi biçimde hasara uğramıştı.

Osmanlı ordusunun kâğıt üzerindeki gücü 100 bin kişiyi bir hayli aşmaktaydı. Ne var ki, dönemin kaynaklarına göre nizami birlikler "bü-tün içinde küçük bir kısım"dan ibaretti. "Geri kalanlar ... disiplinden tamamen bihaber ... bir güruh[tu]. Ne silah donanımı ne de eğitimi niza-mi bir kuvvete karşı durmaya yetecek düzeydeydi." Sadrazam, kuvvetlerinin zayıflığını bildiği için, Eugène'in ordusuyla açık bir çarpışmaya girmekten kaçındı. Bunun yerine, kentin doğusu-na düşen yüksek mevzilerinden siperlerin çok az koruma sağlayabildiği imparatorluk birliklerini ölüm kusan bir top ateşine tuttu. İmparatorluk kuvvetleri, savunmacıların ve Osmanlı sahra

TARAFLAR

Avusturya Habsburgları

- 100 bin asker (kâğıt üzerinde)
- Komutan: İmparatorluk Mareşali Prens Eugène de Savoie (1663-1736)
- 5.000 kayıp

Osmanlılar

- Belgrad'ı savunan Osmanlı kuvvetleri 30 bin. Ayrıca Osmanlı kurtarma ordusu 100 binden fazla (kâğıt üzerinde)
- Komutan: Sadrazam Hacı Halil Paşa
- 10.000 kayıp

toplarının ateşi arasında sıkıştı. Eugène düşman ateşinin yanı sıra dizanteri yüzünden kayıplar veren ordusunu kurtarmak için çabuk hareket etmek zorundaydı.

Kalede 14 Ağustos'ta meydana gelen büyük patlamadan sonra kuşatma altındaki kuvvetlerin birkaç gün çarpışamayacağını uman Eugène, 16 Ağustos'ta Osmanlı ordusuna saldırıya karar verdi. Kaleye bakan siperlerde 10 bin asker bıraktı ve imparatorluk birliklerinin hareketlerini gizleyen kalın sisin kalkmasının ardından, geri kalan kuvvetleri sabahın ilk saatlerinde saldırıya geçirdi. Cesur Bavyeralı askerler sayesinde ve 5.000'i aşkın ölü vermek pahasına, imparatorluk birlikleri Osmanlı ordusunu çöktürerek, 150 Osmanlı topunu ve sadrazamın ordugâhını ele geçirdi. Belki 10 bin kadar kayıp veren Osmanlı ordusu Nis'e doğru çekildi. Belgrad savunmacıları rüzgârlı havadan dolayı pasif durumda kaldı ve çarpışmadan bir gün sonra teslim oldu. Eugène ve askerleri 22 Ağustos'ta kente girdi.

Önemi

1716-17 Habsburg-Osmanlı savaşı, iki imparatorluk arasındaki askeri çatışmaların en kısa süreniydi. Belgrad ve Temeşvar bölgesinin fethiyle, Prens Eugène de Savoie dönemin en başarılı askeri önderi olarak kariyerini taçlandırdı. Pasaro-foça Antlaşması (1718) iki imparatorluk arasında "doğal" Tuna sınır hattına dönüşmesini sağladı.

Rosssbach

38

Tarih: 5 Kasım 1757 Yer: Leipzig'in batısı, Almanya

*Büyük kralımız Friedrich varınca
ve dizini şöyle bir çırpınca
döner hemen bütün imparatorluk ordusu
çapulcuları ve Fransızlar çil yavrusuna
DÖNEMİN BİR ŞARKISI*

Rosssbach çarpışması Prusya kralı Büyük Friedrich'e en eksiksiz zaferi getirdi. Friedrich, başa geçtiği 1740'ta Avusturya'ya sürpriz bir saldırı düzenleyerek, değerli Silezya eyaletini ele geçirdi. Avusturya bu kaybı beş yıl sonra resmen tanımak zorunda kaldı ama intikamı kafasına koydu. Avrupa ittifaklarındaki köklü bir değişim Fransa, Rusya ve İsveç'in 1757'de Avusturya'nın yanında yer almasını sağladı. Bu devletler Prusya'yı parçalamaya ve müthiş askeri potansiyelini yok etmeye karar verdi.

Çatışma hazırlıkları

Bir saldırıdan çekinen Friedrich yaklaşan savaşta bir ileri üs olarak kullanmayı umduğu Saksonya'yı (şimdi Almanya'nın kuzeybatı kesimi) Ağustos 1756'da istila ederek, önceden darbe vurdu. Bu girişim Avusturya'nın eline, Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nu savunma adına intikam savaşını meşrulaştırma kozunu verdi. Savunmaya dönük mahiyetine uygun olarak, imparatorluk ordusunu kurarken imparatorluğu oluşturan bölgelerin ana birliklere verecekleri desteğe dayanma yoluna gitti. Alman topraklarında "daire" denen on bölgesel idari birimin sınırlı eşgüdümü sağlandı. Geniş toprakları yöneten daha iddialı prenslerin eğilimi sıklıkla kuvvetlerini daire örgütlenmesine tabi kılmaktan kaçınmak ve kendi başlarına düzenleme yapmaktı. Buna karşılık daha küçük komşular çoğu kez sıfırdan başlayıp destek birlikleri toplamak durumundaydı.

Rosssbach'tan kısa bir süre sonra Büyük Friedrich. Bu çarpışma Prusya'nın disiplinli hareket, süvari şoku ve piyade ateş gücü taktikleri açısından yüceltilir.

Bu eksiklikler Rossbach'ın sonucuna büyük bir etkide bulunacaktır ama daha geniş kapsamlı siyasal koşullar muhtemelen daha önemlidir. Alman bölgelerinin çoğu Avusturya'nın peşine takılmaya isteksizdi. Üç kuzey dairesinin üyeleri büyük ölçüde Prusya ve Britanya'yla ittifak halinde oldukları için, Fransızlar'a karşı koymak üzere kendi ordularını oluşturdular. Avusturya'nın, imparatorluk ordusuna Avusturya ve Burgonya dairelerinden 36.200 asker sağlaması öngörülmekteydi. Ancak, Silezya'yı istila etmek için kendi ordusuna ihtiyaç duyduğundan, çoğunlukla Habsburglar'a bağlı Balkan eyaletlerinden hafif süvariler ve hafif piyadeler olmak üzere yalnızca 8.200 asker gönderdi. Diğer beş daire resmi kotalarından 10 bin eksik bir mevcutla 33 bin kişi seferber etti. Askeri bakımdan bu kuvvetleri garnizon birlikleri olarak kullanmak akla uygundu ama siyasal bakımdan imparatorluk ordusu Saksonya'yı kurtarma harekâtında ön safta olmak zorundaydı. Komuta, tecrü-

beli bir idareci ama son derece başarısız bir komutan olan Sachsen-Hildburghausen Prensi'ne verildi. İşbirliği yapacağı Fransız ordusunun başında da komutanlığa getirilmesini büyük ölçüde sarayla bağlantılarına borçlu olan Soubise Prensi vardı. Birleşik kuvvetlerin Thüringen'den Saksonya'ya saldırısıyla birlikte, ana Avusturya ordusunun Silezya'yı ele geçirmesi kararlaştırıldı. Friedrich bu iki tehdidi karşılamak için kuvvetlerini bölmek zorunda kalacaktı.

Gelgelelim, Prusya tepkisinin hızı hesaba katılmamıştı. Friedrich ana ordusunu Silezya'yı savunmak için bırakırken, 27 tabur ve 45 süvari bölüğüyle Fransa-İmparatorluk ordusunu karşılamak üzere harekete geçti. Riskli girişimin hedefi bu orduyu yenmek ve ardından Avusturya harekâtının tam yola girmesinden önce hızla geri dönmektir. Prusya kuvvetleri Batı Saksonya'da Saale Irmağı'nı aşarak, Bedra ve Rossbach köyleri arasında, dört km ötedeki düşman hatlarının karşısına konuşlan-

Dönemin bu oldukça stilize resmi, Fransa-İmparatorluk ordusunu çöküş noktasında gösteriyor.

di. Fransızlar 49 tabur ve 40 süvari bölüğüne ayrılmış 30.200 askere ve 32 ağır topa sahipti. İmparatorluk ordusunun büyük bölümü kanatları ve arka tarafı koruyacak biçimde yerleştirilerek, ordugâhta yalnızca 10.900 kişi bırakıldı. Bu birlikler 13 ağır topa sahip 12 tabura ve 39 bölüğe ayrılmıştı ve 3.860 Avusturya süvari ve hafif piyadesini kapsamaktaydı.

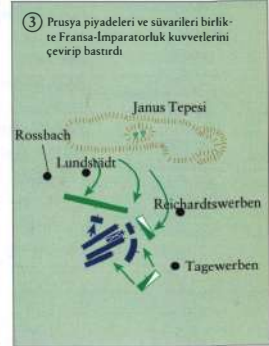
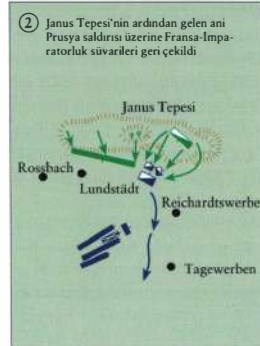
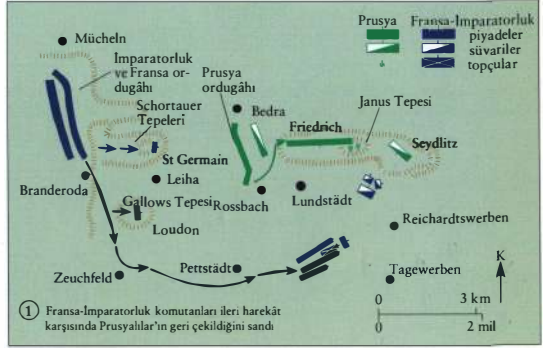
Fransa-İmparatorluk ileri harekâtı

Hildburghausen, gönülsüz olan Soubise'yi 5 Kasım 1757'de Friedrich'e saldırmaya ikna etti. St. Germain Kontu'nun komutasındaki beş Fransız tugayı Schortauer Tepeleri'ne yüklenerek Prusya kuvvetlerini çakılı tutarken, ana ordu güneye ve ardından doğuya yönlerek düşman kanadını çevirecekti. Loudon komutasındaki Avusturya hafif birlikleri Gallows Tepesi'ni işgal edecek ve St. Germain ile ana kuvvetler arasında bir bağlantı halkası işlevini görecekti. Soubise'in tek beklentisi Friedrich'in geri çekilmesi idi ama Hildburghausen peşine düşüp ordusunu yok etmekten yanaydı.

Temelde sağlam olan plan, yetersiz eşgüdüm ve erzakı tükenen müttefik ordusunun moral bozukluğu yüzünden boşa çıktı. Soubise, otlanan atlar henüz dönmeyen sabah 9:00'da harekete geçtiği için, topçular silah donanımlarını kendileri itelemek durumunda kaldı. Tugay komutanları arasında hableşme neredeyse hiç yoktu. Süvariler çok geçmeden piyadelerin iki km önüne geçerken, imparatorluk piyadeleri Fransız meslektaşlarının sıkıştığını gözünden daha da geriye düşü.

Saat 13:30'dan kısa bir süre sonra müttefikler Prusya çadırlarının birdenbire söküldüğünü ve Prusya ordusunun birkaç dakika içinde Janus Tepesi'nin uzun sırtının ardında kaybolduğunu gördü. Her iki komutan, Friedrich'in çekildiği kanısına kapıldı ve Soubise coşkulu bir sevinçle Paris'e zafer haberi yazdı.

Friedrich sabah boyunca sanki umursamaz bir tavır içindeydi ama General Friedrich Wilhelm von Seydlitz, süvarilere eyer takma emrini verdiğinden, kralın karar verdiği anda harekete geçmeye hazır. St. Germain'ı kollamak üzere birkaç birlik ordugâhta bırakılırken, piyadeler Janus Tepesi'nin ardından düzene girdi ve süvariler daha doğuda toplandı. Tepe zirvesine yerleştirilmiş 18 ağır toplu ba-

tarya, Reichardtswerben'in kuzeyine varan Fransa-İmparatorluk süvarilerine saat 15:15'te ateş açmaya başladı.

Friedrich'in ricatı koruma çabasında olduğunu sanan müttefikler ilerlemeye devam etti, böylece piyadeler mevzide bekleyen süvarilerin ve hareketli sekiz topun 750 m yakınına ulaştı. Ansızın tepede beliren Seydlitz'in süvarileri, henüz yürüyüş koldan çıkmamış olan Fransa-İmparatorluk atlarına bindirmede bulundu. Ön taraftaki iki alayın Prusyalı'ı yeterince oyalamadı, diğerlerinin saf düzenine geçmesine fırsat sağladı. Prusya'nın birinci hattı geriledi ama ikinci hat ileriye atılarak Avusturya ve Fransız alaylarını yardı. Manevraya alışkın olmayan imparatorluk süvarilerinin çoğu bertaraf oldu ama

Üstte Müttefik kuvvetler Prusya kanadını çevirmeye çalışıyor.

Üstte-solda İlk Prusya saldırısı.

Üstte-sağda Nihai Prusya saldırısı hasım orduyu kaçmaya yöneltti.

Dönemin bir çiziminde, imparatorluk ordusuna bağlı Széchényi Hafif Süvarî Alayına mensup iki Avusturyalı asker.

bir Güney Alman birliği karışıklık içinde Avusturya hafif süvarilerinin saldırısına uğrayana kadar dövuştü. Çok geçmeden ricat eden bütün müttetik süvarileri, panîge kapılıp Reichardtswerben'e kaçışmaya başladı. Seydlitz tekrar düzene girmek için buranın güneybatısında durdu. Yakın dövüş yarım saat sürmüştü.

Öncü müttetik piyade tugayları süvarî çarpışmasının başlaması üzerine durdu ama komutanların haber vermeyi ihmal etmesi nedeniyle, arkadan gelen birimlerin bunları ileriye doğru sıkıştırması karışıklığı artırdı. Prusya piyadeleri koşarak tepeyi aştı ve ateş gücünü azami düzeye çıkarmak amacıyla tek bir hat halinde yayıldı. Müttetik yürüyüş kollarının önündeki Fransız alayları bir süngü saldırısı için konuşlanmışlardı ama Prusya tabur toplarının ateşleriyle birlikte artan mermi yağmuru altında cesaretle kırıldı. Seydlitz'in ikinci süvarî saldırısı karışında gerilemeleri hemen arkalarındaki birimlerin düzenini bozdu. Fransız piyadeleri çöktü ve kaçışarak arkadaki imparatorluk alaylarının içine daldı. Bunların çoğu da kaçışa katılırken, Hessen-Darmstadt alayı St. Germain ve Loudon'un kuvvetleriyle birlikte ricatı korumak üzere kaldı.

Prusyalılar yalnızca iki saatte ve çok az kayıpla düşman kuvvetlerin dörtte birini öldürdü ya da tutsak aldı. Fransızlar sonraki iki hafta boyunca telaşlı ricat sırasında başka kayıplar verirken, imparatorluk ordusu neredeyse dağıldı.

TARAFLAR

Prusya kuvvetleri

- 16.600 piyade, 5.400 süvarî, 23 ağır top dahil 79 top
- Komutan: Kral Büyük Friedrich
- 548 ölü ve yaralı

Fransa-İmparatorluk kuvvetleri

- 34 bin piyade, 7.500 süvarî, 114 top
- Fransız komutan: Prens Charles de Soubise. İmparatorluk komutanı: Prens Josef Maria Friedrich von Sachsen-Hildburghausen
- Fransız ordusu: 600 ölü, 2.000 yaralı, 5.000 tutsak. İmparatorluk ordusu: Çoğu tutsak 2.535 kayıp, her ikisinin 72 topu ele geçirildi

Rosbach ve Alman tarihi

On sekizinci yüzyıl çarpışmalarında son derece ender görülen bire on düzeyindeki kayıp oranı, Prusya zaferinin ölçeğini daha da büyüttü. Friedrich aynı yılın önceki aylarında uğradığı yenilgilerle sarsılan askeri itibarını düzeltti ve Aralık ayında Silezya'nın Leuthen yöresinde Avusturyalılar'a karşı bir başka çarpıcı zafer kazandı. İki başarı Britanya'yı Prusya'ya desteğini sürdürmeye ikna etti ve bu da Friedrich'in sonraki beş yıllık savaş sürecinde ayakta kalmasına büyük çaplı katkıda bulundu. Silezya'yı geri alma planlarından vazgeçen Avusturya, Şubat 1763'te savaş öncesi statükoyu esas alan bir barış antlaşması yaptı.

Kısa vadeli askeri sonuçlar o kadar çarpıcı değildi. Hildburghausen görevden çekildi ama imparatorluk ordusu toparlandı ve 1762 sonuna kadar bir ölçüde başarıyla savadı. Sonraki yıllarlar Yedi Yıl Savaşı'nın Alman siyaseti üzerindeki bölücü etkisini büyük ölçüde gözardı ederek, Rosbach'ı Prusya'nın sözde üstün siyasal ve askeri örgütlenmesinin bir sembolü olarak kullandılar. Aslında, aşırı güven ve sakar önderlik basit bir yenilgiyi faciaya dönüştürmüştü. Her ne kadar Prusyalılar'ın disiplinli hareketi, süvarî çok saldırı ve piyade ateş gücü açısından Rosbach yüceltilse de, hat ve kol düzenleniş bir arada kullanarak geleceğe işaret eden Fransızlar'dı. Napolyon'un bütün bu unsurları pürüzlerden arındırması, Prusya'nın 1806 Jena'da bir facia yaşamasına katkıda bulunacaktı.

Plassey

39

Tarih: 23 Haziran 1757 Yer: Bengal, Kuzeydoğu Hindistan

Beyler, gece yarısı saat birde Plassey korusuna vardık ve sabah erken Nevab'ın bütün ordusu göründü, bizi birkaç saat topa tuttu ve öğle sularında çok güçlü bir ordugâha döndü; ... bunun üzerine ilerleyerek Nevab'ın ordugâhına baskın düzenledik. ...

Kaybımız ehemmiyetsiz, ölen ve yaralanan Avrupalı sayısı 20'yi bile bulmadı.

ROBERT CLIVE'DAN DOĞU HİNT KUMPANYASI ÖZEL KURULUNA, 1757

Plassey görece ufak bir çarpışma olmakla birlikte önemli sonuçlar doğurdu. Britanya, 1756'da Hindistan'da başat Avrupa askeri gücüydü ama Babürlü İmparatorluğu'nun gerileyişiyle birlikte yerel devletler güç kazanmaktaydı. Fransızlar'ın ve İngilizler'in Doğu Hint kumpanyaları Hindistan'da daha genel bir devlet inşası sürecinin parçası olmanın yanı sıra, Fransız ve İngiliz çıkarları açısından uluslararası güç sistemlerine de bağlıydı. Hindistan'daki Avrupa etkisi çakmaklı tüfek, süngü, hazır fişek ve dökme demir topun yayılmasını getirdi. Hindistan'da süvariden ateşli silah taşıyan piyadeye geçiş ancak 18. yüzyılda gerçekleşti. Bu arada üstün ateşli silahlar ve etkili taktikler topluluğu büyük ölçüde geliştirdi.

Bengal'de ilk kriz İngilizler'in mevzilerini sa-

vunma gereğinin bir sonucu olarak ortaya çıktı. Yeni başa geçen Bengal nevabı Siracüddeve, Haziran 1756'da Kalküta'daki zayıf tahkimli İngiliz mevzisi William Kalesi'ni baskınla ele geçirerek, tutsakları "Kara Delik" denen yere kapattı. Hindistan'ın güneydoğu kesimindeki başlıca İngiliz mevzisi St. David Kalesi'nin valî yardımcısı Robert Clive'a Kalküta'yı geri alma talimatı verildi. Toplam 850 İngiliz askere ve 2.100 sepo'ya (İngiliz muvazzaf hizmetine göre yetiştirilmiş Hint askeri) komuta eden Clive, büyük ölçüde Tuğamiral Charles Watson'ın filosunun top desteği sayesinde Aralık sonlarında William Kalesi'ni

Birçok çarpışma gibi, bu küçük ölçekli çatışma da doğrudan geniş çaplı sonuçlarla ilgisiz bir nedenden çıkmıştı.

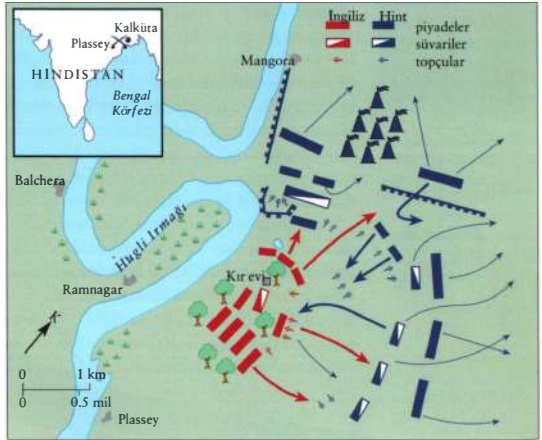
TARAFLAR

İngiliz-Hint kuvvetleri

- 850 İngiliz askeri, 50 deniz topçusu, 2.100 Hint sepo'yu
- Komutan: Robert Clive
- Yaklaşık 60 kayıp

Hintliler

- Yaklaşık 50 bin asker
- Komutan: Bengal nevabı Siracüddeve
- Yaklaşık 500 kayıp

Üstte Dönemin önde gelen ressamlarından Francis Hayman'ın Plassey Çarpışması'ndan Sonra Robert Clive ve Mir Cafer adlı tablosu, y. 1760.

Altta Bir fillili misket tüfeği (torador), Lahor, Hindistan (18. yüzyıl sonları). İngiliz eğitilmiş askerlerin kullandığı çakmaklı tüfekler ateş gücü açısından daha etkiliydi.

geri aldı. Kalküta üzerine yürüyüşü durdurulan Siracüdevle, barış anlaşmasına vardı ve 9 Şubat 1757'de Kalküta'daki İngiliz yönetimini tanıdı.

Bengal'deki Fransız varlığından rahatsız olan Clive, ulaşım elverişli Hugli Irmağı üzerinden ilerleyerek Chandernagor'daki Fransız kalesine saldırdı. Watson'ın savaş gemilerinin yakın menzilden ateşi kalenin 23 Mart'ta düşmesinde belirleyici rol oynadı. Nevab'ın Fransızlar'la entrikalara girdiğinden kuşkulanan Clive, onu devirmeye karar verdi ve Mir Cafer adlı bir komutanıyla anlaşmaya vardı. Nevab'ın başkenti Mürşidabad'a doğru ilerlerken, Kutva'daki kaleyi aldı.

Çarpışma

Clive'in ilerleyişini durdurmak için Nevab'ın ordusunu yerleştirdiği Plassey köyü yakınında, iki kuvvet 23 Haziran 1757'de karşı karşıya geldi. Clive arkasına aldığı ırmakla bir dik açı oluşturacak biçimde, askerlerini on sahra topu ve havan topuyla bir mango korusunun önüne yerleştirdi ve

sepo'ları kanatlara koydu. Bir top düellosunun başlaması üzerine, kuvvetlerini korunun içine çekti. Saldırıya dönük gerçek bir girişimde bulunmayan Hintliler'in tek süvari hamlesi de misket atışlarıyla püskürtüldü, Mir Cafer'in adamları bilinçli olarak hareketsiz kaldı. Ardından yağmur Nevab'ın toptarından çoğunu sabote ederken, İngiliz topçular ellerindeki barutu kuru tuttular. Fransızlar'ca kullanılan Hint toptarının geri çekilmesiyle birlikte, Clive mevzilerinin önündeki büyük bir göleti çevreleyen seti tuttu. Hint piyade saldırısı top ve piyade ateşiyle püskürtüldü. Hintliler ricat ederken, Clive'in kuvvetleri hızla ileriye çıkarak Hint ordugâhını ele geçirdi. Nevab çoktan kaçmıştı.

Sonuçlar

Kayıplar azdı ama siyasal sonuçlar önemliydi. Mir Cafer'in saf değiştirmesi ve oğlunun Nevab'ı öldürtmesi, İngilizler'in yerel müttfikler kazanma becerisinin çarpıcı bir örneği. Mir Cafer'in nevbablık makamına geçmesi, Clive'a, aldığı 250 bin sterlini aşkın bir armağanla siyasete girme yolunu açtı. Ekim 1764'te Buxar'daki İngiliz zaferini izleyen Allahâbad Antlaşması'yla (1765) Bengal ve Bihar'daki İngiliz konumu resmen tanındı: Babürlü İmparatoru vergi toplama ve adli işleri yürütmeye (divan) yetkisini Doğu Hint Kumpanyası'na verdi. Bengal ve Bihar sağlam bir gelir ve insan gücü kaynağı sağlayarak, Asya'daki İngiliz imparatorluk gücüne temel oluşturdu.

Plassey'deki askerlerin sayısı muhtemelen yüz yılın en büyük kara çarpışması sayılabilecek olan ve Hindistan'ın Afgan istilacılarının Marathalar'ı yenmesiyle sonuçlanan 14 Ocak 1761 Üçüncü Panipat çarpışmasına oranla çok daha azdı ama Güney Asya'nın uzun vadeli tarihi ve birleşik bir Hint devletinin kurulması açısından, Plassey'deki İngiliz zaferi daha önemliydi.

Québec

Tarih: 13 Eylül 1759

Yer: Doğu Kanada

40

Onları karşılamak üzere dikildik. Bir mesafeye varınca ateşe başladılar, tüfeklerimiz dolu bekledik ve daha yakına gelmeleriyle birlikte bölükler halinde ateş açtık, bu işe yaradı ve onları biraz durdurur gibi oldu ama ilerleyişleri hâlâ hızlıydı, mevzilerimizi değiştirmeden ateşi arttırdık ve aradaki mesafe yüz yardanın altına inince, toplu bir ateş açtık, singülerimizi taktık ve dumanın örtüsü altında bütün saflar hücumla kalktı.

ADIS BİR İNGİLİZ ASKERİ, 1759

Kuzey Amerika'nın Fransız kültürü yerine İngiliz kültürüne dayanmasını sağlayan çatışma, yani Québec civarındaki çarpışma, Kanada'daki Fransız üslerini ele geçirmeye yönelik İngiliz kararlılığının sonucuydu. İki gücün Kuzey Amerika'daki kavgası 1754'te patlak vermişti ama Fransızlar 1758 harekâtına kadar büyük ölçüde mevzilerini korudular. Duquesne Kalesi'ne (bugün Pittsburgh, Pennsylvania'da) doğru ilerleyen İngiliz askerlerini 9 Temmuz 1755'te Amerikan Yerlisi müttetikleriyle birlikte pusuya düşürüp bozguna uğrattılar. 1756'da İngilizler'i Ontario Gölü'nün güney kıyılarından sürerek Ontario, George ve Oswego kalelerini ele geçirdiler, 1757'de George Gölü'nün baş tarafındaki William Henry Kalesi'ni top ateşleriyle teslim aldılar.

Ne var ki, 1758'de avantaj dengesi değişti. En dinamik İngiliz bakanı William Pitt'e (Yaşlı) göre gereken şey şuydu: "Bir saldırı savaşı. ... Kral ancak Louisbourg ve Québec'i almanın kesin sonuç vereceği kanaatinde." Pitt 1758'de Kanada'ya üç yönlü bir saldırıyı planladı. Champlain Gölü'nün güney ucundaki Carillon Kalesi'ne 8 Temmuz'da cepheden girilen bir İngiliz saldırısı püskürtüldü ve yaklaşık 2.000 ölü ya da yaralıya varan ağır kayba yol açtı. Ama Fransızlar 26 Temmuz'da başta gelen Kuzey Amerika deniz üslerini, Cape Breton Adası'ndaki Louisbourg'u kaybettiler. Böylece St. Lawrence Irmağı boyunca bir İngiliz amfibi ilerleyişinin yolu açıldı. Üçüncü saldırı kolu Duquesne Kalesi'ni ele geçirdi.

İngiliz başarısında deniz gücü kilit bir rol oynadı.

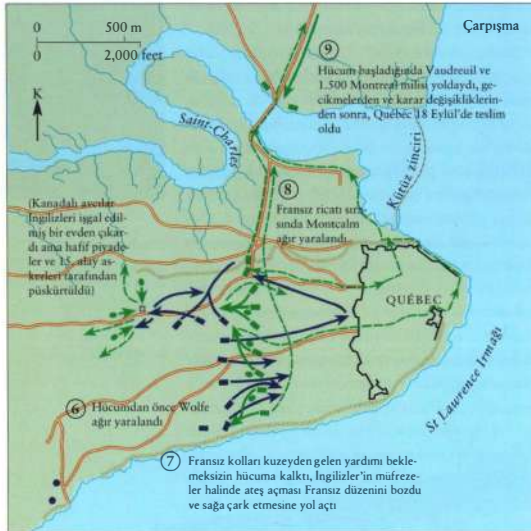
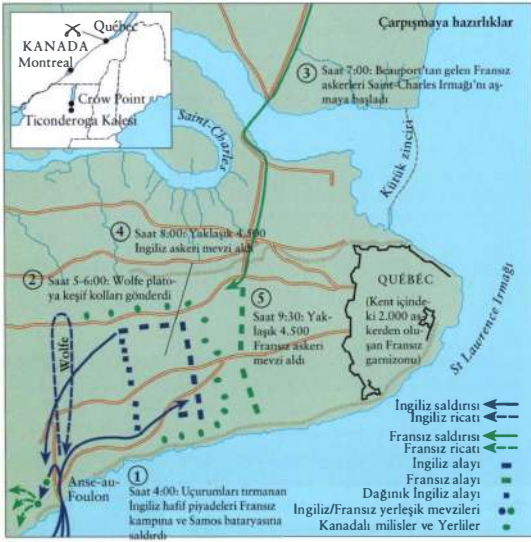
İngilizler kendi kuvvetlerini imparatorluk sistemleri içinde taşıırken, Fransızlar'ı bundan alıko- yacak konumdaydı. Önde gelen Fransız deniz üssü Brest'e yönelik abluka, Fransa'nın kolonilere büyük çapta takviye birlikleri göndermesini ya da önemli ticaret bağlarını sürdürmesini zorlastırdı. Québec'e giden gemilere ilişkin Fransız sigorta primi 1755'te yüzde 5'ken, 1758'de yüzde 50'nin üzerine çıktı. Kanada'ya giden tüccarlardan birçoğunun tutsak düştüğü 1759'da artık nadiren sigorta yaptırılabilir bir noktaya varıldı.

Daha önce 1690 ve 1711 girişimlerinde eksik olan güvenilir rehberlerin ve Halifax'taki yakın liman tesislerinin sağladığı elverişli koşullarla, 1759'da İngiliz donanmasının koruduğu ve James Wolfe'un komuta ettiği 6.560 İngiliz askeri ve 1.190 Amerikalı milisten oluşan 8.640 kişilik bir konvoy Québec'e doğru yola çıktı. Wolfe genç olmakla birlikte tecrübeliydi, gayretli ve kararlı kişiliğe haklı bir şöhrete sahipti. Bu tür okyanus ötesi harekâtlarda görece küçük kuvvetlere başvurulması, silah donanımı ve çarpışma yöntemleri bakımından tarafların yakın benzerlik taşıması nedeniyle, önderliğin (özellikle arazi yapısını anlayıp değerlendirmenin), ayrıca moralin, birim uyumunun ve ateş gücünün katkısı büyüktü.

Wolfe, 26 Haziran'da Québec yakınlarına ulaştı. Ama savunmaya uygun doğal konum, Fransız tahkimatları ve Montcalm Markisi'nin aldığı usta- ca tedbirler iki ay kadar planlarını bozdu. Beaufort Sahili boyunca yürütülen ilk harekâtlar başarısızlığa uğradı. Fransız mevzilerine yönelik 31

Becerikli bir komutan olan Mar- ki Louis-Joseph de Montcalm özellikle savaşın ilk evrelerinde et- kili olmuştur.

TARAFLAR

İngilizler

- Yaklaşık 4.500 asker
- Komutan: Tümgeneral James Wolfe
- Yaklaşık 658 ölü ve yaralı

Fransızlar

- Yaklaşık 4.500 asker
- Komutan: Tümgeneral Markiz Louis-Joseph de Montcalm
- 644 ölü ve yaralı

Temmuz saldırısı Montcalm'ın büyük ordusuna püskürtüldü. Fransızlar'ın 60 kaybına karşılık İngilizler 440 kayıp verdi. Kışın yaklaşmasıyla birlikte, İngiliz girişiminin boşa çıkması olasılığı gittikçe güçlenir gibi oldu ama en azından Batı Hint Adaları'ndaki İngiliz seferlerinde olduğu gibi hastalığa bağlı ağır kayıplara uğramadı.

Wolfe cüretli bir hamleyi göze aldı. Daha sonraları Büyük Okyanus'taki keşifleriyle üne kavuşacak olan James Cook'un St. Lawrence Irmağı'nda yürüttüğü kapsamlı incelemeyle birlikte, İngiliz savaş gemileri 18 Temmuz'dan itibaren Québec'in ötesine geçerek 8 Ağustos'ta iç kesimlere baskınlar yaptı. Plana göre ordu onları takip edecekti. İngiliz birlikleri 1-3 Eylül'de Montmorency ordugahından ayrılarak, ırmağın Québec'e bakan güney yakası boyunca ilerledi. Wolfe ırmağı keşif sonuçlarına göre 10 Eylül'de, kentin batısına düşen Anse-au-Foulon'da karaya çıkmaya karar verdi. Gizlice yeniden konuşlanmak için gerekli olan hareket ustalıkla yürütüldü.

Hava durumuna bağlı gecikmelerin ardından, İngilizler 13 Eylül'ün erken saatlerinde karaya çıktı. Uçurumları tırmanan 200 kadar hafif piyade, 100 kişilik bir Fransız kampına arkadan başarıyla saldırdı. Onları izleyen 385 asker Samos bataryası-

Üstte-solda İngiliz alayları 13 Eylül 1759 sabahı Québec'in güneybatısına çıkarmayı yaptı. Birliklerin doğru konuşlanmasında hazırlıkların can alıcı önemi vardı.

Altta-solda Fransız yürüyüş kolları İngiliz hatlarının ateş gücü karşısında tutunamayınca, çarpışma hızla sona erdi.

nı bertaraf etti. Geri kalan 5.140 kişilik İngiliz kuvveti karaya çıktıktan sonra, kentin güneybatısına düşen Abraham Ovaları'na doğru ilerledi.

Çarpışma

Montcalm güçlü bir konumdaydı. Toplam 13 bin askeri vardı ve zinde birlikler de Wolfe'un arka tarafına doğru yaklaşmaktaydı. Ama savunmada kaplı kuvvetlerini birleştirmek yerine, eldeki askerlerle hemen saldırma yoluna gitti. Fransızlar'ın kollar halinde ilerleyişi sırasında merkezin sağa çıkartması, safların düzenini bozdu. İngilizler düşmanın 30 metreye kadar varmasını bekledikten sonra düzenli yayılım ateş açtı. Yakın menzilden indirilen bu şiddetli darbe Fransız kollarının çözülmesine ve daha İngiliz süngü hücumu başlamadan geri çekilmesine yol açtı. Wolfe Fransız ilerleyişinden önce ağır yaralanmıştı. Montcalm da birliklerinin ricatı sırasında ölümcül bir yara aldı.

Fransız ve İngiliz kayıplar birbirine yakındı ama Fransızlar'ın morali darmadığı. Québec'in ele geçirilmemesinin nedeni kısmen Fransız kuvvetlerinin sağ kanadındaki 1.500 Kanadalı milisin

varlığından dolayı, İngilizler'in kaçan Fransız askerlerinin peşinden kente girmekten caymasıydı. Fransızlar başlıca tahkimli mevzileri hâlâ denetim altında tutmaktaydı. Çarpışmadan hemen sonra 2.000 Fransız askerinin İngiliz arka cephesine ulaşması üzerine, İngiliz 48. ve 35. alayları ile iki sahra topu onları karşılamaya gönderildi. Fransız subaylar bir savaş konseyinde yeniden çarpışma riskine girmeyerek ırmağın yukarı tarafına çekilme kararını aldı. Ricat kararından 17 Eylül'de vazgeçildi ama bir Fransız yardım kuvvetinin yaklaşmakta olmasına karşın, Québec, kaçınılmaz hale gelmesinden çok önce, 18 Eylül'de boyun eğdi. Yardım kuvvetinin Québec'e varmasına 5 km'den az yol kalmışken, Ramezay komutanı kenti teslim etti.

Sonuçlar

Québec'in düşüşü Kanada'daki Fransız yönetimine vurulan kilit darbeydi ama İngilizler'in 26 Temmuz'da Niagara ve 27 Temmuz'da Carillon (sonraki adıyla Ticonderoga) kalelerini ele geçirmesiyle, diğer cephelerde sağlanan başarılı ilerleme bu-

Québec'in Almışından Bir Kesit adlı bu tablo, uçurum tırmanışının güçlüğünü ve tehlikesini yeterince yansıtmıyor.

Edward Penny'nin General James Wolfe'un Ölümü tablosu, 1763. Trafalgar'daki Nelson davranışının ilk örneği olarak imparatorluk uğruna kendini feda etmeyi yansıtan simgeleşmiş sahne, 17 Ağustos 1791'de İngiltere Birmingham'daki bir tiyatrodaki "görkemli bir vakur pantomim" olarak seyircilere sunulmuştu.

nun etkisini güçlendirdi. Hâlâ Kanada'da bulunan Fransız ordusu 1760 başlarında Québec'i geri almaya çalıştı. St. Lawrence'ın buzdan kapanmasıyla deniz desteğinden ve ikmalden yoksun kalan İngilizler'in konumu zayıftı. İngilizler'in savaş alanında yenilmesiyle sonuçlanan Sainte-Foy çarpışması (28 Nisan 1760) birçok bakımdan 1759 çarpışmasının bir tekrarıydı: Fransızlar'ın 4.200, İngilizler'in 3.870 askeri vardı. Fransızlar İngiliz kuvvetlerinin düzensizliğinden yararlanarak süngü hücumundan üstün çıktı, 833 Fransız kaybına karşılık 1.088 ölü ve yaralı veren İngilizler Québec'e çekildi.

Ne var ki, buzların erimesi bir İngiliz filosunun 16 Mayıs'ta takviye birliklerle ulaşmasına olanak verdi. Deniz gücü bir kez daha belirleyici rol oynadı.

Fransızlar Montreal'e püskürtüldü. O yaz İngiliz birlikleri Québec, Ticonderoga ve Ontario Gölü'nden bir harekâta girişti. Yeni Fransız genel valisi Vaudreuil Markisi'nin komuta ettiği Fransız ordusu, 3.520'ye 17 bin gibi büyük bir sayısal üstünlüğe karşı koyamadı ve 8 Eylül'de Montreal'de teslim oldu. Bunu üç gün sonra da Québec ile Montreal arasındaki Trois-Rivières Kalesi'nin teslimi izledi.

1760 harekâtı kaynak kullanımı ve planlama açısından çarpıcı bir zafer olsa da, asıl ağırlığı Québec'in düşüşüne vermek doğru olur. O aşamada savaşın gidişatı henüz dengede idi. Dahası, Wolfe'un ölümü fedakârlık ve başarının güçlü bir timsalini, büyük kudret taşıyacak imparatorluk savaşının bir imgesini sundu.

Saratoga

41

Tarih: 19 Eylül-17 Ekim 1777 Yer: New York eyaleti, ABD

... atılğan tasarılar, hayalci girişimler ve feci olaylar.

SARATOGA SEFERİNİ ANLATAN BİR İNGİLİZ BROŞÜRÜ

Bütün bir İngiliz ordusunun 1777'deki yenilgisi, Amerikalılar'ın bağımsızlığa kavuşmasında kilit bir olaydı. Ayrıca, Hudson koridoru boyunca asi on üç koloniyi birbirinden koparacak bir hat oluşturma yönündeki cüretkâr stratejinin toptan çöküşüydü. Kanada'dan güneye doğru ilerleyen İngiliz ordusu Champlain Gölü kıyısındaki Ticonderoga Kalesi'ni 6 Temmuz'da kolayca ele geçirdi ve dereleri tıkamak amacıyla Amerikalılar'ca kesilmiş ağaçların daha da zorlaştırdığı çetin ormanlık arazi üzerinden Hudson'a yöneldi. Her savaş riskler içerir. Ticonderoga'yı bu kadar kolayca aldıktan sonra ilerlemekten kaçınmak, belirleyici olacak gibi görünen bir harekâta hiç de katkıda bulunmayacaktı. İngilizler ne kadar yorgunsa, hasımları da moral bozukluğu ve firarlar yüzünden kötü bir durumdaydı ve İngiliz komutan John Burgoyne'un ilerleyişine karşı izlenecek en iyi yol konusunda kararsızdı. Tümgeneral Philip Schuyler 5 Temmuz'da Ticonderoga üzerine şunları yazmıştı:

"O muntıkada başımıza bir kaza gelirse ve askerler kaybedilirse, mülisler dışındaki sınırlı gücümüzle nahoş bir duruma gireceğiz. Tek bir parça ağır ya da hafif topumuz yok, tek bir topçumuz yok, ... fişek saracak kartonumuz yok."

Bu yüzden direnmek yerine, geri çekildiler.

Ancak, İngiliz ordusundan kopan bir birlik 16 Ağustos'ta Bennington yakınında yenildi. Bu olay Hudson'u sallardan yapılmış bir köprüyle 13 ve 14 Eylül'de aşttıktan sonra, Burgoyne'un asker mevcudu gittikçe artan ve kuzeyden Albany'ye doğru ilerleyen bir Amerikan ordusunun peşine düşmeye kalkışması sırasında yaşandı. Bu ahmakça karar, doğru istihbarattan yoksun olduğunun gayet iyi farkında olmasına rağmen

riskleri küçümsemesine bağlanabilir.

Çarpışma

Burgoyne, 19 Eylül'de Amerikalı komutan Horatio Gates'in bulunduğu yere yaklaştı. Hudson'un batı yakasındaki Stillwater'in kuzeyine düşen Bemis Tepeleri'ndeki bu sık ormanlık alan siperlerle ve tabyalarla tahkim edilmişti. Harekât tam bir faciaya dönüştü. Benedict Arnold ve Daniel Morgan komutasındaki Amerikalılar ileri çıkarak, Bemis Tepeleri'nin yaklaşık iki km kuzeyindeki Freeman Çiftliği'nde İngiliz merkezini karşıladı. Morgan'ın tüfekli askerleri düşmana ciddi kayıplar verdi. İngilizler'in her ileri hamlesinde, geri çekilen Amerikalılar kurdıkları pusularla 180 m'den özellikle subayları öldürdüler. İngilizler cesurca dövuştü ama Gates'in siperlerine ulaşamadı.

Burgoyne'un hatası ileriye sürdüğü üç birim arasında eşgüdümü sağlayamaması ve birliklerini geri çekilecek güçlü savunma mevzilerinin yokluğundan dolayı inisiyatifini yitirdikleri bir çatışmada açık konuma düşürmesiydi. Burgoyne açısından talihli bir gelişmeyle, sanıldığı kadar iyi bir komutan olmayan Gates, Morgan ve Arnold'a destek vermek üzere siperlerinden çıkmaya yanaşmadı. Bu arada İngilizler'in yardımına yetişen General Frederick Riedesel komutasındaki Alman yedekler bir süre sonra Amerikan sağ kanadını çevirdi. Burgoyne savaş meydanında üstünlüğü kazandı. Ama Amerikalılar'ın 300 kaybına karşılık 600 askerini kaybetti. Üstelik Gates güneye giden yolu hâlâ kapatmaktaydı. İn-

Charles Willson Peale'in Horatio Gates portresi, 1782. Saratoga'da başarıya ulaşan ve işbilir bir idareci olan Gates 1780'de Camden'de İngilizler karşısında aldığı ağır yenilgiden kısa bir sonra yerini Nathaniel Greene'e bıraktı.

Amerikalılar'ın Riedesel komutasındaki bir grup Hessen askeriyile çatışması sırasında Saratoga kahrmanı Benedict Arnold'ın attan düşüşü. Bemis Tepeleri'nde ciddi biçimde yaralanan Arnold, 1780'da İngilizler'le işbirliğine dönük gizli yazışmalarının ortaya çıkması üzerine kaçtı.

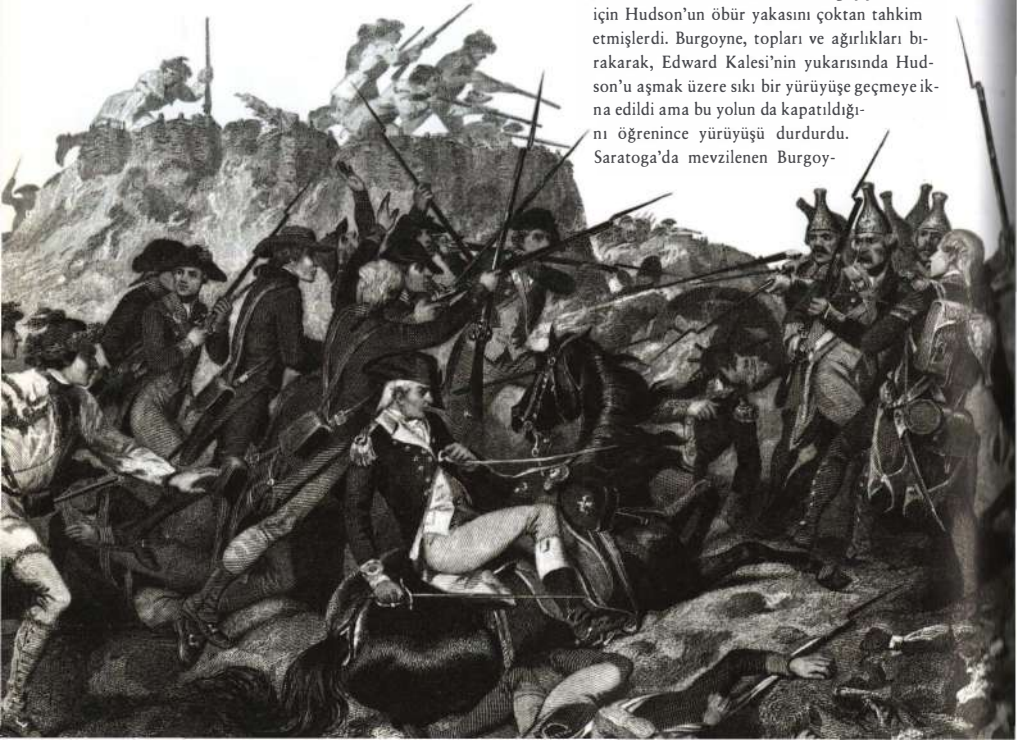
giliz ilerleyişi harekât hedeflerine ulaşamamış ve İngiliz taktiklerindeki ciddi zaafı açığa vurmuştu.

Burgoyne şansını bir daha denemeye karar verdi ama sonra General Sir Henry Clinton komutasında New York'tan Hudson boyunca yukarıya doğru İngiliz ilerleyişinin etkisini görmek amacıyla saldırısını erteledi. Clinton'a 28 Eylül'de yazdığı bir mektupta, sayıca az durumda olduğunu, Kanada'ya bağlantısının kesildiğini ve ikmalinin ancak 20 Ekim'e kadar yeteceğini bildirdi. Clinton elindeki küçük kuvvete rağmen, 6-7 Ekim'de ilerleyerek Montgomery, Clinton ve Constitution kalelerini ele geçirdi. Ancak, bunlar hâlâ Burgoyne'un mevzilerinden uzaktı.

Burgoyne'un 19 Eylül'deki çatışmadan sonra gittikçe tehlikeye maruz kalan ordusu moral düşüklüğünden, ikmaldeki azalmadan ve firarlar-

dan olumsuz etkilenmişti. Subaylar 5 Ekim'deki bir savaş konseyinde daha bir şans varken geri çekilmek için bastırdı ama inatçı bir tavır takınan Burgoyne, Gates'in fiili mevcudu 11.469 kişiye inmiş olan ordusunda 6.617 askerle topyekün bir saldırıya girişme fikrini ortaya attı. Sık ormanların doğru istihbarat edinmeyi olanaksız kıldığı itirazı karşısında, Amerikan kanatlarını çevirmeye yönelik tam bir saldırıya dönüştürülebilecek bir keşif harekâtını önerdi. Amerikalılar 7 Ekim'de girişilen saldırıyı püskürttü ama Gates'in bütün birliklerini yığılmaktan kaçınması faciyanın boyutlarını sınırladı. İngilizler birkaç önemli subayı da kapsayan 600 asker kaybederken, Amerikan kayıpları 130 dolayındaydı.

Çarpışma Burgoyne'un ordusunda morali hepten yok etti ve İngilizler 8 Ekim'de çekilmeye başladı. Yaralıların arkada bırakılması morali daha da sarstı. Amerikalılar bir geçiş önlemek için Hudson'un öbür yakasını çoktan tahkim etmişlerdi. Burgoyne, topları ve ağırlıkları bırakarak, Edward Kalesi'nin yukarısında Hudson'u aşmak üzere sıkı bir yürüyüşe geçmeye ikna edildi ama bu yolun da kapatıldığını öğrenince yürüyüşü durdurdu. Saratoga'da mevzilenen Burgoy-

Fraser'in ya da Alman meslektaşı Riedesel'in yerinde olması belki Amerikalılar'ı yenilgiye uğratmayı sağlayabilirdi. Ama Burgoyne'un komutayı elinde tutmasıyla, İngilizler kötü yönetimin sıkıntısını ciddi biçimde çekti. "Burgoyne olma" sözü kuşatılıp yakalanmayı belirten yaygın bir deyiş haline geldi.

Sonuçlar

Asker kayıpları kadar stratejik sonuçlar da ciddi idi. İngilizler artık Kanada'dan güneye saldırmadı. Böylece, Kanada'daki bir saldırı kuvvetinin sağladığı karada hareket serbestliği gibi bir ilave boyut olmaksızın, limanları ve kıyı alanlarını denetim altında tutmayı esas alan bir deniz stratejisi benimsedi. Bu da stratejik seçeneklerini azalttı. New England'ı Amerika'nın geri kalan kesiminden koparma ihtimali Saratoga'yla birlikte ortadan kalktı. Geri çekilmiş olması halinde, Burgoyne tekrar ilerleyip Yukarı Hudson havzasını tehdit edebilecekti. Harekât Amerikalılar'ın aslında tek önemli sahra ordusu olduğunu ve bunun yenilgisiyle savaşın biteceğini düşünenler için bir uyarı da oldu. Burgoyne'un girişimi ilk tasarlandığında, Washington'un ona karşı harekete geç-

mesinin tek önemli risk olacağı varsayılmıştı. Oysa, Burgoyne yenilirken, Washington rahatça Philadelphia yakınında harekâtlara girişti.

Saratoga'yı milislerin, yani Morgan'ın keskin nişancı tüfekli adamlarının kazandığı anlayışı günümüz uzmanlarınca artık kabul edilmeyen kadim bir gelenektir ama Amerikan askeri efsanesinde gönüllülüğe ve direşken amatörlüğün gücüne verilen ağırlığı yansıtır. Saratoga sonraki yüzyılda bu efsaneye büyük katkıda bulundu ve özgün Amerikan savaş tarzının bir zaferi olarak görüldü. Milis kuvvetlerinin Ağustos 1776'da Bennington'da bir İngiliz birliğini yendiği ve bunun harekâta ağır bir darbe vurduğu doğrudur. Dahası, Gates'in Saratoga'daki Kıta Ordusu kuvvetlerinin sağlam durup çarpışmasını sağlayan şey çok sayıda milisin verdiği destekti. Bununla birlikte, Amerikan cephesinde savaşın asıl yükünü Washington'un ordusundan ayrılarak Arnold'ın komutasına verilen birlikler taşıdı.

Saratoga çarpışması Amerika ve Avrupa'da önemli bir etki yaratarak, devrim yanlılarının moralini ve itibarını yükseltti. Amerikan dayanıklılığını gösterdiği için, Fransa'nın müdahaleye daha yakın bir tutuma girmesini sağladı.

General Burgoyne'un teslim olması aceleciliğinin, coğrafi ve stratejik durumu kavrayamamanın ve diğer İngiliz komutanlarından yeterli destek alamamanın sonucuydu. Şartlı serbest bırakıldıktan sonra, 1782'de İrlanda'da başkomutanlığa atandı.

Yorktown

42

Tarih: 29 Eylül-19 Ekim 1781 Yer: Virginia, ABD

*Bütün mevszilerimize yağan bombalar ve top gülleleri
dışında hiçbir şey görülmiyordu.*

YORKTOWN'DA CORNWALLIS'IN YANINDA ÇARPIŞAN JOHANN DÖHLA'NIN GÜNCESİNDEN, 1781

Yorktown'da İngiliz kuvvetlerinin teslim olması, savaşı sürdürme konusunda bir güven krizine ve İngiliz hükümetinin düşmesine yol açarak, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın sona ermesini getirdi. Çok az kayıpla kazanılmış belirleyici bir çarpışmaydı bu. Yenilginin daha özel bir yönü hem İngiliz deniz-kara eşgüdümünün, hem de Cornwallis'i Kuzey Carolina üzerinden Virginia'ya yürüme-ye yönelten 1781 stratejisinin aksaklığını göstermeseydi. İngiltere yanlısı yeterli bir desteğin yokluğu Virginia'yı ele geçirme umudunu suya düşürdü. Cornwallis'in oradaki hareketleri belirgin bir stratejik amaçtan yoksundu. Eğer İngilizler'in hedefi halkı sindirmek idiyse, ne kadar yıkıcı olursa olsun,

Virginia içlerine dalmak bunu sağlayamazdı. Dahası, Cornwallis, İngiliz savaş gemileri için bir demirleme yerini koruma yönündeki emirlere uymakla Chesapeake Körfezi kıyısında mevzi tutma gibi dar bir hedefe sıkıştırıldı. Bu tehlikeli bir esneklik ve inisiyatif kaybı demekti, çünkü Amerikalılar ve Fransız müttelikleri harekete geçmeye hazırlanmaktaydı.

Bununla birlikte, o aşamada, savaş henüz kaybedilmemişti. Gerek İngilizler'in güney stratejisinin gerek Virginia içlerine ilerleyişin öngörülen kazanımları sağlamadığı açıktı ama daha önce New York kenti çevresinde olduğu gibi, İngilizler güneyde de önemli noktaları ele geçirip tutabileceklerini

Fransız subay Jean-Baptiste-Antoine de Verger'in Yorktown'daki Amerikan askerlerinden örnekler sunduğu bu suluboya resimde, Birinci Rhode Island Alayı'nda bir Siyah piyade de görülmüyor. Kıta Ordusu'ndaki bir Siyah askerin yer aldığı dönemin tek resmi budur.

Üstte Louis Nicolas van Blarenberghe'nin bu tablosu, Avrupa standartlarına göre kısa ama can alıcı kuşatmadan bir kesit veriyor.

Altta James Peale'in George Washington portresi. Yorktown çarpışması Washington'un askeri kariyerinin doruk noktasıydı.

ve Amerikan kuvvetlerini yenebileceklerini göstermişlerdi. Dahası, mücadelenin ekonomik yükü Amerikalılar için gittikçe daha cezalandırıcı bir hal almaktaydı. Aşırı enflasyon Amerikan ekonomisini çökertmiş ve birimler 1781 başlarında isyan etmişti. Amerikan kuvvetlerinin güneydeki komutanı Nathanael Greene 13 Ağustos 1782'de şöyle yakınmaktaydı: "İhtiyaçlarımıza kıyasla ikmal o kadar cüzi ki, yaşadığımız sıkıntıyla dalga geçmekten başka bir işe yaramıyor. ... Askerler arasında mızıldanma ve hoşnutsuzluk büyük bir raddeye varmış durumda."

Üstelik, Amerika'daki mevzilerini başarıyla korumaları ve Fransa ile İspanya'ya karşı deniz savaşını sürdürmeleri halinde, İngilizler'in hasımlarını bölme umudu vardı. Ama durum o yönde gelişmedi, çünkü İngilizler düşmanlarına hemen farkına varıp üstüne atıldıkları bir fırsat sundu. Cornwallis'in yerleştiği Yorktown'ın pek salık verilmeyecek bir savunma konumu vardı. Savaş gemileri için uygun bir demirleme yerinin olmasına karşın, tahkimatsız, alçak ve arazi avantajından yoksundu. George Washington aslında İngilizler'in New York üzerine saldırma niyetindeydi ama Cornwallis'in hamlelerinin yarattığı olanaklardan hızla yararlandı. Kilit önemdeki Fransız kuşatma katarı dahil Amerikan ve Fransız birlikleri güneye doğru Virginia içlerine kaydırdı.

İngiliz donanmasının mukabelesi yetersizdi. Buna büyük ölçüde Amiral Rodney'nin Batı Hint Adaları'ndan yeterli gemi göndermeye yanaşmaması yol açtı. Fransız deniz gücü açısından can alıcı bir yerel üstünlük kurma olanağını buldu. Bu yüzden, 5 Eylül'deki Virginia Capes çarpışmasında, İngiliz amirali Thomas Graves savaş gemisi açısından 24'e 19 gibi bir sayısal azlık durumuna düştü. Gerçi iki tarafın da hiçbir gemisi batmadı ama çatışma Cornwallis'in ordusuna yardım ulaşmasını önlemede belirleyici rol oynadı.

Bu arada ağ tamamen örüldü. Fransız birlikleri 1 Eylül'de James Irmağı girişinin yakınına çıkarma yaparken, Washington 14 Eylül'de Williamsburg ya-rımadasına ulaştı. İki gün sonra, donanma desteği teminatı verilen Cornwallis şunları yazdı: "Eğer yardım umudum hiç olmazsa, yarım kalmış işlerimi savunmak yerine, bir çatışma riskine girmeyi tercih ederim. Ama [Amiral] Digby'nin gelişinin saat meselesi olduğunu söylediginize ve bana yardım için her türlü gayreti gösterme sözünü verdiğinize göre, savaşın akıbetini böylesine çaresiz bir girişime bağlamaya hakkım olmadığı görüşündeyim." Çok geçmeden başka seçeneği kalmadı. Fransız-Amerikan kuvvetleri 28 Eylül gecesi ve ertesi gün Yorktown çevresinde mevzilere girdi.

Çarpışma

Yardımcı sözünden cesaret alan Cornwallis, kuşatmacı sayısının artması ihtimaline karşı mevzilerini sıkılaştırmak ve savunmayı daha da yoğunlaştırmak üzere 29 Eylül gecesi dış tabyalarını terk etti. Washington'ın askerleri 30 Eylül'de bu yerleri işgal etmekle birlikte, kendi topraklarının geldiği 6 Ekim'e kadar Cornwallis'in ağır top ateşiyle başa çıkmak için uğraştı. Ardından kuşatmacılar dönemin standartlarına göre saldırıya açık ve zayıf tahkimli bir hat şeklindeki geleneksel kuşatma tabyalarını kurma olanağını buldu.

Tahkimatlar boyunca uzanan ve normal kuşatma tabyalarının kilit bir parçası olan ilk "paralel" şiperin kazılması 6 Ekim gecesi başladı. Bu çalışma 9 Ekim'de tamamlandı ve Cornwallis'inkinden daha büyük ve daha ağır topçu gücünün ögle sonrasından itibaren giriştiği bombardıman, birçok kayba ve hasara yol açarak savunmacıların moralini feci buldu.

Cornwallis 11 Ekim'de şunları yazdı:

"... Beni ancak başarılı bir donanma harekâtıyla birlikte York Irmağı'na doğrudan bir hamle kurtarabilir. Düşman 6 gecesinde 600 yarda [550 m] mesafede ilk paralelini yapıp yetkin hale getirdi büyük intizam ve ihtiyatla teçhizat yerleri ve bataryaları kırdı. Bataryaları 9 akşamı açıldı ve o zaman beri çoğu ağır olmak üzere yaklaşık 40 parça

topla ve 16 havanla aralıksız ateş açmaya devam ediyor ... ve tabyalarımızın birçoku epey hasar görmüş durumda. Böylesine güçlü bir saldırı karşısında dezavantajlı alana kurulmuş bu tabyalarla çok uzun süre direnme umudumuz olamaz."

12 Ekim'de kenara düşülmüş bir notta şunu okumaktayız:

"Geçen gece düşman 300 yarda [270 m] mesafede ikinci paralelini yaptı. Can kaybımız büyük hızla sürüyor."

Cornwallis'in topraklarından birçok bombardımanla susturulmuştu, bir sürü askeri yaralı ya da hastaydı. Kuşatmacılar ırmağa yönelik ikinci paralelin yolunu engelleyen iki tabyaya 14 Ekim gecesi cesurca baskın düzenledi ve böylece İngilizler'i çepeçevre sardı. Cornwallis ertesi gün şunları yazdı: "Tecrübelerimiz yeni kurduğumuz toprak tabyaların güçlü topraklara karşı koyamadığını gösteriyor. ... Dolayısıyla buranın güvenliği öylesine nazik ki, donanmanın ve ordunun bizi kurtarmak uğrunda büyük riske girmesini tavsiye etmem mümkün değil."

Son

Kuşatmacıların topraklarını engellemek için 16 Ekim'de girişilen yarma hareketi ancak sınırlı ve geçici bir etki yarattı. Bunun üzerine Cornwallis geceleyin York Irmağı'nı aşmaya çalışarak Gloucester İngiliz ileri karakoluna ulaşmaya ve ardından

Üstte Thomas Gainsborough'nun Cornwallis 1. Markisi Charles Cornwallis portresi, 1783. Yorktown'da yenilgiye uğrayan Cornwallis, itibarını Hindistan (1791-92) ve İrlanda'daki (1798) başarılarıyla düzeltti.

Sırtın ırmağı vererek çarpışmak asla tavsiye edilmeyen bir taktikti. Zayıf tahkimatlar İngiliz ordusu açısından durumun düzeltmeye pek yaramadı.

oradaki mevzileri ablukaya almış Fransız kuvvetlerine saldırmaya karar verdi. Geç saatlerde ilk birlik başarıyla ırmağı aştı ama şiddetli bir fırtına teknelerin ikinci kez geçişini önledi. Hava düzeldiğinde, bir saldırıya girişmek için artık vakit geçti. Cornwallis ilk birliği geri çağırarak zorunda kaldı. Karşı durulamayacak amansız bir bombardıman altında kalınca, mevzilerini terk etmeye karar verdi.

Cornwallis'in ordusundaki Ansbach-Bayreuth

kuvvetlerine mensup Johann Conrad Döhla 17 Ekim'de güncesine şu kaydı düşü: "Tan ağarıırken düşman bombardımanı her zamankinden daha müthiş bir şiddetle tekrar başladı. Hiç durmadan bütün mevzilerimizle ateş açtılar. Hornwork'ta olan komuta merkezimiz düşman bombalarına, havanlarına ve top güllerine daha fazla katlanabilecek gibi değildi." Burgoyne'un Saratoga'da teslim olusunun dördüncü yıldönümüne denk gelen o gün, Cornwallis teslim koşullarını görüşmek üzere bir ateşkes önerdi. 18 Ekim'deki müzakerelerden sonra, İngiliz birlikleri ertesi gün "Dünya Tepetaklak Oldu" ezgisi çalınırken teslim olmak üzere harabe-yeye dönmüş mevzilerinden çıktılar.

Charleston, New York ve Savannah kentlerinin hâlâ İngilizler'in elinde olmasına karşın, Yorktown yenilgisi Kuzey Amerika'daki İngiliz çabalarını fiilen sona erdirdi. Lord North kabinesinin Mart 1782'de düşmesine yol açtı. Rockingham Markisi'nin kurduğu yeni hükümet, Amerikalılar'la müzakereye oturma sözünü verdi. Dünya ölçeğinde ise Britanya o kadar kötü duruma düşmedi. Fransız donanmasının Chesapeake açıklarındaki geçici ve yerel üstünlüğü, bir donanmanın değerini yok ettiği ancak alıcı bir çarpışma sonucunda elde edilmediği gibi, böyle bir çarpışmayı da getirmedir. Donanma avantajında Britanya aleyhine belirleyici bir değişiklik olmadı. Tersine, Rodney 12 Nisan 1782'de İles des Saintes açıklarında Fransız donanmasını ağır bir yenilgiye uğrattı. Bu zafer daha önce kazanılmış olsaydı, Yorktown'daki sonuç çok farklı olabilirdi.

TARAFLAR

Fransız-Amerikan ordusu

- 16 bin asker
- Komutan: General George Washington
- 600 kayıp

İngilizler

- 6.000 asker
- Komutan: General Lord Cornwallis
- Bütün kuvvetler tutsak düşü

Jemappes

43

Tarih: 6 Kasım 1792 Yer: Mons civarı, Güneybatı Belçika

Fransız ordusunda [ilk başta] darbe yemeyen ve [ardından] soğuk çelik kullanarak düşmanla kapışmayan tek bir birim yoktu.

GENERAL CHARLES FRANÇOIS DUMOURIEZ'İN ANILARINDAN

Avrupa'da bir profesyonel ordunun, şevkle "silahlanmış yurttaşlar" yönündeki devrimci ilkenin aşılandığı bir kuvvet karşısındaki ilk önemli yenilgisiydi. Kaynağını 1789 Fransız Devrimi'nden alan bu örgütlenme tarzının, hevesiz paralı askerleri savaş alanından sökülmesi beklenen bir durumdu.

Ne var ki, Devrim Savaşları (1792-1802) karşıt ideolojiler ve onlara dayalı askeri kurumlar arasındaki basit bir çatışmanın çok ötesindeydi. Fransa dışında çok az ülke, savaşın kaçınılmaz olduğu daha aydın yaklaşımlı diğer monarşilerin reformlarını uygulamaktan geri kalmanın yalnızca Bourbon

kralından kaynaklandığı görüşündeydi. Prusya, Rusya ve Avusturya daha çok Doğu Avrupa'daki sorunlarla ilgiliydi. Fransa bir monarşi olarak kaldı ama Ulusal Konvansiyon'un yeni liberal yönetimi temelde yatan sorunları çözemedi. Radikal, ılımlı ve muhafazakâr hiziplerin iktidar kavgasına tutuşmasıyla, içerideki tıkanmayı aşmak için savaş gittikçe geçerli bir yol gibi görünmeye başladı. Avusturya Felemenki (şimdiki Belçika ve Lüksemburg) 1787'den beri kargaşa içindeydi ve bölge sakinlerinin Fransızlar'a bir kurtarıcı olarak kucak açacağı kanısı Paris'te yaygındı. Habsburg imparatoruna savaş açan Konvansiyon 29 Nisan 1792'de 34.000

Dönemin bir gravürü Jemappes çarpışmasında Fransızlar'ın Avusturya mevzilerine kahrmanca saldırışını gösteriyor.

kişilik Armée du Nord'u (Kuzey Ordusu) Belçika üzerine sürdü.

1792 harekâtı

Fransızlar sınırındaki Avusturya birliklerinden sayıca çok üstün olmakla birlikte, ilk sıcak temasta güneye kaçtılar. Fransa'nın tam çöküşün eşğine gelmiş gibi görünmesi, Avusturya ve Prusya'nın bu uğurda görüş ayrılıklarını gidermeleri için bir fırsat yarattı. Prusya artık Doğu Avrupa'da büyük ölçüde güçlenmiş olan konumunun tanınması karşılığında, Avusturya'nın XVI. Louis'yi tekrar iktidara getirecek bir istila görüntüsü altında Alsace ve Lorraine bölgelerini Fransa'dan alma girişimine destek verdi.

Aşırı güvenli müttfikler o yaz Fransa'nın kuzey-doğu kesimine yeterli eşgüdünden yoksun saldırılar yönelttiler. Ana Prusya ordusu alelacele derlenmiş

bir Fransız kuvvetiyle 20 Eylül 1792'de Paris'in 160 km doğusundaki Valmy'de karşılaştı. Bir topçu salvosundan sonra, Prusyalılar yalnızca 184 kayıp vererek geri çekildiler. Başka açılardan önemsiz sayılabilecek bu çatışma büyük çaplı siyasal sonuçlar doğurdu. Ertesi gün Ulusal Konvansiyon monarşiye son vererek cumhuriyet ilan etti. İkmal sıkıntısı çeken müttfiklerin başıbozuk ricatı, Fransızlar'ın Rheinland bölgesinde istila etmesine ve Belçika sınırına yeni birlikler göndermesine olanak verdi.

Kuzey cephesinin komutası kraliyet ordusunda 34 yıllık tecrübeye sahip düşük mertebeli bir aristokrat olan General Charles François Dumouriez'e (1759-1823) bıraktıldı. Takviyelerle mevcudu 90 bine ulaşan Armée du Nord, büyük bölümü iç güvenlik ve garnizon göreviyle geniş alana yayılmış 50 bin kişilik Avusturya ordusu karşısında belirgin bir avantaja sahipti. Avusturyalılar'ın sınır boyunca oyalamak için daha küçük kollar gönderen Dumouriez, Brüksel'e ulaşmak hedefiyle ana kuvvetini Mons'a doğru yöneltti. Eski kraliyet ordusunun ve yeni gönüllü kuvvetlerin bir karması niteliğinde olan birlikleri, 35 bin piyadenin yer aldığı 32 düzenli tabur ve 38 gönüllü tabur, ayrıca 3.000 süvariden oluşan 10 düzenli alay ve dört serbest bölük halindeydi. Fransızlar'ın 100 topunu tecrübeli profesyonel topçular kullanmaktaydı.

Avusturya ordusunun başındaki Sachsen-Tesch-Dükü Mareşal Albert'in (1738-1802) elinde ise istilacıları karşılamak için yalnızca 14 tabur ve 16 süvari bölüğüne ayrılmış 13.200 asker ve 54 ağır top vardı. Küçük Jemappes kasabasının güneyinde cephesi bir çayla, siperlerle ve Quaregnon köyüyle korunan bir sırtta mevzi aldı.

Çarpışmanın seyri

Üç gün süren küçük çatışmaların ardından, Dumouriez nihayet 6 Kasım sabahı kasabaya yaklaştı. Her biri iki hatlı üç küme halinde konuşlandı. General Ferrand komutasındaki sol kanat Quaregnon'a yönelirken, Dampierre komutasındaki sağ kanat ise Avusturya kuvvetlerini çevirmek ve Mons'la bağlantısını kesmek üzere Frameries'in yanından ilerledi. Merkez bu hedeflere varılınca ana saldırıya girişecekti. İşler pek planlandığı gibi gitmedi.

Üç saatlik ön bombardıman sonunda Avusturya ordusu asker ve top sayısı üstünlüğü karşısında sin-

Gönüllülerin yola çıkışını konu alan bu resimdeki şarap şişesi, Fransızlar'ın erzaklarını ele geçirilen topraklardan çıkarma alışkanlığına bir gönderme olabilir.

TARAFLAR

Fransızlar

- Armée du Nord (38 bin asker, 100 top)
- Komutan: General Charles François Dumouriez
- 4.000 ölü ve yaralı

Avusturyalılar

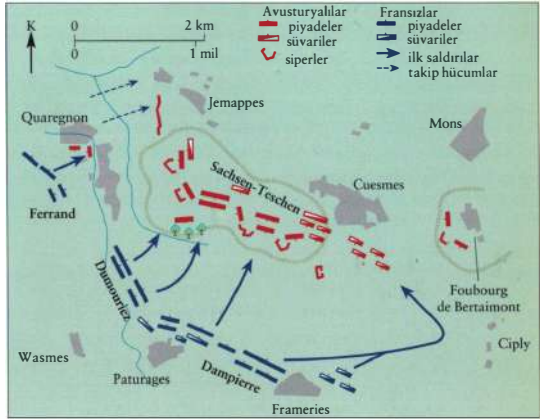
- 13.200 asker, 54 top
- Komutan: Sachsen-Teschén dükü Mareşal Albert
- 305 ölü, 513 yaralı ve 423 tutsak

di. Dumouriez saat 10:00'da Ferrand'a hücumla geçme emrini verdi. Fransız piyadeleri tabur kolları oluşturdu ve hızla Quaregnon'a doğru ilerledikten sonra, savunmacılara ateş açmak üzere saf düzenine geçti. Avusturya birlikleri ana bataryanın desteğiyle onları püskürttü. Fransız merkezinin birinci hattı ögle sularında ana saldırı için tabur kolları halinde öne atıldı. İki kez ağır ateşle geri itilen Fransız piyadeleri, Ferrand'ın sonunda Quaregnon'u almasıyla bir ilerleme sağladı. Ancak, sağ kanat sert direniş yüzünden çok az yol alabildi ve Avusturya kuvvetlerinin saat 14:00'te hatları yararak Mons'un yanından kaçmasını önleyemedi.

Avusturyalılar 1.241 asker kaybetti. Fransızlar'ın büyük bir zafer havasına girmesine karşın, cepheden hücumları pahalıya mal olmuş ve 4.000 kayba yol açmıştı.

Devrimci zafer mi?

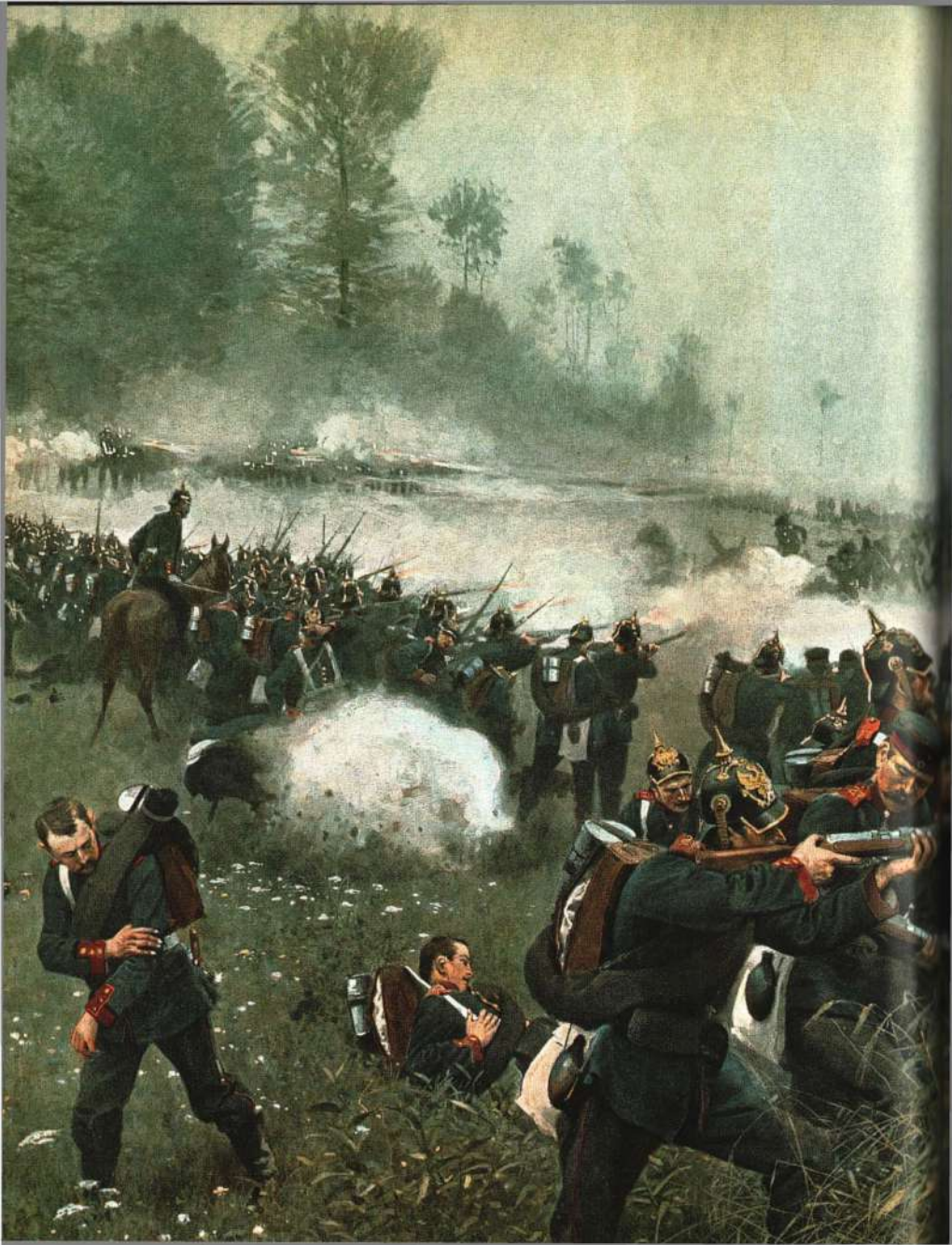
Sonraki kuşaklar Jemappes'i "gerçek bir devrimci zafer" ilan ettiler. Bunun tipik bir örneği Fransız Devrimi'nin büyük tarihçisi Georges Lefebvre'in şu hükmüdür: "İncelikli manevralara başvurmaksızın dosdoğru bir saldırıyla, *Marseillaise* ve *Carmagnole* şarkılarının savaşçı sözlerini haykırarak düşmanın üstüne atılan ve ırf insan kalabalığıyla onu bastıran baldırı çıplaklar tarafından kazanıldı." Sayısız üstünlüğün açık seçik bir rol oynamasına karşın, modern ve devrimci bir ordunun köhne bir hasım karşısındaki kesin bir zaferi değildi bu. Kraliyet ordusunun hâlâ parlak beyaz Bourbon ünifor-

maları içindeki muvazzaf askerleri Dumouriez'in birliklerinin yarısından fazlasını oluşturmaktaydı. Saldırı tökezlediğinde, askerleri 19 yaşındaki Chartres Dükü, yani geleceğin Fransa kralı Louis Philippe (1830-48) toparladı. Avusturyalılar Köln'e çekilerek, Felemenk'i Fransızlar'a bıraktılar. Bir yıl dolmadan geri dönüp bölgenin büyük bölümünü geri aldıktan sonra, Haziran 1794'te Fleurus'te daha kesin bir yenilgiye uğradılar.

Jemappes'in siyasal önemi askeri öneminden çok daha ağırlıklıydı. Başarıdan cesaret alan Ulusal Konvansiyon iki hafta sonra "özgürlüklerini kazanmak isteyen bütün halklara kardeşçe destek verme" kararlılığını ilan etti ve böylece fiilen Fransa'yı Napolyon imparatorluğunun kurulmasıyla sonuçlanacak uzun süreli bir saldırı savaşına soktu. İç siyaset önce 21 Ocak 1793'te XVI. Louis'nin idamıyla ve ardından Nisan 1793-Temmuz 1794 arasındaki Jakoben Terörü'yle radikal bir dönüşüm geçirdi. Muvazzaf askerler gönüllülerle birleştirilerek tek bir devrimci ordu yaratıldı ve bu yapı Ağustos 1793'te getirilen genel zorunlu askerlikle desteklendi. Hızla tırmanan ruhban sınıf karşıtlığının eşlik ettiği bu tür adımlar derin bölünmelere yol açtı. Bu yüzden Avusturya safına geçen birçok subay arasında Dumouriez de vardı.

Karşıt kuvvetler arasındaki eşitsizliği gösteren bir harita. Sayıca az olan Avusturya kuvvetleri için misli büyüklükteki Fransız ordusuna karşı mevzilerini savunmak için yayılmıştı.

On doku- zuncu yüzyıl

Batılı devletlerin özellikle Afrika, Okyanusya, Güneydoğu ve Orta Asya'daki büyük çaplı fetihleri bu yüzyılda başlıca savaş temalarından biriydi ve daha büyük Batı dışı kuvvetlerin yenilgiye uğradığı Omdurman (1898) gibi bir dizi çarpışmaya yol açtı. Batı dünyasında devletler içindeki ya da devletler arasındaki ihtilaflardan kaynaklanan çarpışmalar da yaşandı. Bunların ilkinde Amerikan İç Savaşı (1861-65) sırasındaki Antietam (1862) ve Gettysburg (1863), ikincine de Trafalgar (1805), Leipzig (1813), Waterloo (1815), Mexico (1847), Inkerman (1854) ve Sadowa (1866) örnek verilebilir. İç iktidar mücadelesinin ardında bazen ayrılıkçı çatışmalar vardı. Ayrılıkçılığın, sözgelimi Amerikan İç Savaşı'nda boşa çıkarken, İspanyol yönetimine karşı Latin Amerika bağımsızlık savaşlarında kilit bir çarpışma olan Ayacucho (1824) gibi örneklerde başarıya ulaşması.

Bu yüzyılda savaş meydanı kapasitesinde ve hareketlerinde önemli teknik gelişmeler ortaya çıktı. Ateşli silahlarda 1840'larda kapsüllü tüfeğin ve Minié mermisinin, daha sonraları arkadan doldurulan fişekli tüfeklerin devreye girmesi gibi aşamalı gelişmeler kara savaşını dönüştürdü. Hem elde taşınır ateşli silahlar hem toplar açısından net sonuç, isabet, hareketlilik ve kullanma hızında önemli değişiklikler oldu. Komutanlar ise gelişmelere nasıl ayak uydurulacağı sorunuyla karşı karşıya kaldı. Savunmaya dönük ateş gücünden dolayı, hazır mevzilere karşı cepheden toplu saldırılar daha pahalıya patlamaya başladı. Napolyon'un Waterloo'daki nihai yenilgisinde İngilizler'in sergilediği ateş gücü, Amerikan İç

Prusya'nın yüksek randımanı, teknolojik üstünlüğü ve taktik inceliği 1866'da Sadowa çarpışmasında (bak. s. 215) Moltke'nin kuvvetlerinin Benedek komutasındaki Avusturya ordusunu yenmesiyle açığa ortaya çıktı.

Savaşı'na doğru aşıldı. Bu savaşın her iki tarafı Antietam çarpışmasında (1862) kıyasıya boğuşmanın getirdiği ağır kayıplı pata durumundan hızla siperler kurmak gerektiği dersini çıkardı. Daha Inkerman'da süngülü çatışma noktasına varmak için saldırıya geçen Rus kolları, İngilizler'in Enfield tüfekleri karşısında ağır kayıplar vererek yenildi.

Süngüler ve misket tüfekleri gittikçe sahra tahkimatları ve topraklarıyla takviye edildi ve hatta bunların yanında ikinci plana düştü: İki dünya savaşındaki duruma doğru gidilirken, çözüm piyade taktiklerinden geldi. Sadowa hareketinde öncü çatışma hattına güç yığmaya ve kollara ya da saflara göre daha az sıkışık ve dolayısıyla ateşe daha az açık olan geniş düzenleri benimsemeye dayanan Prusya taktiği dikkat çekti. Ancak, harekât ve taktik düzeylerindeki Prusya becerisi ve kötü Avusturya komutası, Avusturya topraklarından dolayı karşılaşılan birçok güçlüğü önleyememişti.

Daha genel düzeyde, 19. yüzyılda Waterloo'dan (1815) sonra, daha akışkan ve sistematik imalat süreci mühimmatın daha büyük çapta ve daha kestirilebilir düzeyde üretilmesini sağladı. Ortaya çıkan genel sonuç hız ve kapsam bakımından önceki yüzyıla oranla daha büyük bir değişimdi.

Bu saptama lojistik, komuta ve denetim, deniz savaşı açısından daha da geçerliydi çünkü demiryolu, telgraf ve buhar gücü gerek yakın, gerekse uzak mesafeli hareketlari etkiledi. Bu üç unsurun bir araya gelmesi daha büyük kaynakları eskisinden daha sağlam bir tarzda kullanıp yönlendirmeyi mümkün kıldı. Bu da emperyalist yayılmaya güç verdi ama daha önce olduğu gibi, baskıya uğrayan kesimlerden destek almanın yararı sürdü. Nitekim, Güney Asya ve Batı Afrika'da emperyalizm uğruna savaşlar büyük ölçüde İngilizler'in ve Fransızlar'ın toplayıp eğittiği yerel birliklerce yürütüldü. Doğu Asya'da, Japonya, Batı baskısı altında ordusunu başarıyla modernleştirdi, Çin ise bunu pek beceremedi. Japonya zırh, topçu ve itiş gücündeki büyük çaplı ilerlemelerden kaynaklanan donanma devrimine katıldı.

Başta Amerikalı Alfred Thayer Mahan olmak üzere 19. yüzyıl sonlarının kuramcıları denizlerde savaşla üstünlük sağlamayı vurguladı ve 1890'lardan itibaren önde gelen devletlerin hepsi zırhlı gemi donanmaları kurdu. Ağızdan doldurma yönteminin yerini arkadan doldurmanın almasıyla, daha çabuk ateşlenen topraklar ve zırh delici, yüksek patlayıcı mermilerin devreye girmesiyle ve gemilerin orta hattaki taretlere topraklar monte edilmesine elverecek biçimde tasarlanmasıyla birlikte donanma topçuluğunun gücü arttı.

Omdurman'da 21. Mızraklı Bölük'ün Hücumu, 2 Eylül 1898, *er-tesi yıl yapılmış tablo. İngiliz piyadelerinin ve toprakların daha etkili olması Mehdi kuvvetlerini yıkıma uğrattı.*

Trafalgar

44

Tarih: 21 Ekim 1805 Yer: Güney İspanya açıkları

Düşmanın saldırı tarzından dolayı bu savaşı şimdiye kadarki çarpışmaların bir istisnası saymak gerekir çünkü küçük bir alanda tekil çatışmalar bir arada yürütüldü.

VILLENEUVE'UN KURMAY BAŞKANI KOMUTAN J-B PRIGNY, 1805

Bu ünlü deniz savaşı İspanya'nın güneybatı köşesi açıklarında, Tümamiral Vikont Horatio Nelson komutasındaki 27 savaş gemisinden oluşan bir İngiliz donanması ile Fransız Tümamiral Kont Pierre de Villeneuve komutasındaki 18 Fransız ve 15 İspanyol savaş gemisinden oluşan birleşik donanma arasında yapıldı.

Trafalgar, uygulanabilir olmaktan uzak bir düşle 1805'te Britanya'yı istila etmeye kalkışan İmparator Napolyon'un uğradığı hüsranın bir sonucuydu. Bu girişim daha ilk ciddi engelde tökezledi. Villeneuve'un birleşik Toulon ve Cadiz donanması Brest donanmasıyla birleşme yerine giderken, Ferrol açıklarında Amiral Calder komutasındaki bir İngiliz filosuna 22 Temmuz 1805'te durdurularak Vigo'ya ve

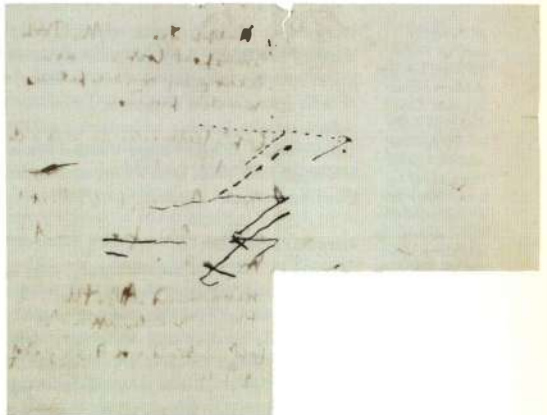
ardından Cadiz'e püskürtüldü. Bunun üzerine Napolyon doğruya doğru, daha erişilebilir bir hedef olan Avusturya ve Rus ordularına karşı harekete geçti.

Cadiz'deki birleşik donanma artık Akdeniz'de imparatorun İngiliz ve Rus amfibi saldırısına açık İtalyan kanadını korumak için kullanılacaktı. Villeneuve'un kararsız tutumundan dolayı İngiliz donanmasının ablukasını yaramayacağı kanısına varan Napolyon, donanmayı İtalya'ya götürmesi için Amiral Rosily'yi yeni komutan olarak gönderdi.

Rosily'nin yakında varacağı haberi ve gözcü İngiliz donanmasının yeniden ikmal için Cebelitarık'a çekilişi, Villeneuve'a vesveselerini bir yana bırakma cesaretini verdi. İmparatorun talimatlarını bizzat ye-

Altta-solda Tümamiral Vikont Horatio Nelson.

Altta-sağda Nelson'un çarpışma planının yer aldığı ve 2000'de ortaya çıkan çizim: Düşman hattını dolaşmaya yönelik bir manevrayı (üst yarı) tasarladıktan sonra, canlı çizgileriyle iki yerden hattı yarma (alt yarı) fikrini geliştirdi.

Nicholas Pocock'un Trafalgar deniz savaşındaki son aşamaları (bak. karşı sayfadaki ikinci harita) yansıtan tablosu. Uzakta Fransız keşif kolunun güney-güneybatı yönündeki kaçı, solda da ateş alan Fransız Achille gemisinin infilak edilişi görülmüyor.

rine getirerek itibarını kurtarma umuduyla donanmasıyla 19-20 Ekim'de denize açıldı. Birleşik donanmanın limandan ayrılmasıyla birlikte, bir firkateyn ve zırhlı gemi zinciri ufkun ötesinde donanmasıyla dolaşmakta olan Nelson'a bu hareketleri bildirdi. Nelson rotanın Akdeniz'e doğru olacağını kestirecek, bu girişimin önünü kesmek üzere donanmasını güneydoğuya yöneltti.

Çarpışma hazırlıkları

Dönemin en önde gelen amirali Nelson, henüz üç hafta önce komutayı almıştı ama nasıl savaşacağına dair berrak bir fikri vardı. Yeni oluşturulan abluka donanmasında morali yükseltici konuşmalar yaptığı akşam yemeklerinde planını süvarilerine aktardı. O ve Napolyon her zaman imha savaşlarını hedef alma açısından benzersiz bir anlayışa sahipti. Ekim sonla-

rının kısa gündüz saatlerinde geleneksel pruva hattı manevralarıyla böyle bir sonuca varmak olanaksızdı. Nelson'ın 1797'de St. Vincent Burnu'nda İspanyollar'a ve 1798'de Nil'de Fransızlar'a karşı zafere ulaştığı çarpışmalar, topçuluktaki yetersizliklerini açığa çıkarmıştı. Bu nedenle iki kol halinde bodoslama bir saldırı riskine girmeye karar verdi.

Kendi komutasındaki 12 savaş gemisi düşman merkezinin önünü kesecek, amirali tutsak alacak ve düşman keşif kolunu belirleyici çatışmaya girmekten alıkoyacaktı. Bu sonuç Collingwood komutasındaki 15 savaş gemisinin üstün sayıya dayanarak düşman artçı kolunu bastırmaya odaklanmasıyla sağlanacaktı. Nelson düşman bordalarına karşı bir bodoslama saldırının getireceği hasarı sınırlamak için olabildiğince çabuk yanasmaya bel bağladığından, gemilerine düşman hattına varıncaya kadar,

normal çarpışma düzeninde mayıstaların top aleviyle tutuşmasından sakınmayı sağlayan yalnızca gabya takımı yerine bütün yelkenleri ve ilave çatki yelkenleri açmaları talimatını verdi. Kolların başını en büyük birinci ve ikinci sınıf zırhlı gemiler çekmekteydi, çünkü bunlar hasarı soğurmaya en uygun yapıdaydı, düşman hattını yararak ağırlığa sahipti ve arkadaki gemilerin yardıma yetişmesine kadar yoğun ateş gücünü sürdürmeye elverişli toparlanı çoğunu taşımaktaydı.

Villeneuve daha önce Nil'de bulunduğu için, Nelson'un alışlagelmiş tarzda karşılıklı hatlara dayalı bir çarpışmaya girmek yerine, donanmasının bir kısmına yüküneceğini doğru biçimde kestirdi. Buna karşı bir önlem olarak, İspanyol Amiral Gravina (Principe de Asturias) komutasında gerektiği zaman çarpışma hattından ayrı hareket edebilecek hızlı bir

gözcü filosu oluşturdu ve bütün subaylarına çarpışmaya olabildiğince erken katılmaları talimatını verdi. İngilizler'in topçuluktaki üstünlüğünü etkisizleştirerek borda taktiklerine başvurmalarını ısrarla belirtti.

Ama uygulamada astları onu hayal kırıklığına uğrattı. Gravina kendisine tanınan hareket serbestliğini kullanarak Collingwood'un kanadına karşı manevra yapmak ve saldırı hamlesini bozmak yerine, tehlikeden kaçman bir tavırla gemilerini onun yöneldiği artçı kolla bir arada tuttu. Müttelik keşif koluna komuta eden Amiral Dumanoir (Formidable), Nelson'un merkeze saldırmadan önce keşif koluna doğru aldatıcı ilk hamlesine körü körüne kandı. Böylece gemilerine geri dönüp merkezi destekleme talimatını vermekte gecikti, gemilerdeki tekneleri denize indirip yedeğe almayı gerektiren çok hafif

Üstte-solda saat 12.45: Collingwood'un kolunun çatışmaya girmesinden sonra, Victory gemisindeki Nelson düşman hattını yardı.

Üstte-sağda saat 16.30: Müttelik keşif kolunun bir kısmı Bucenaire ve Santissima Trinidad'ı kurtarma girişiminin boşa çıkmasından sonra giney-gineybatı yönünde, geri kalan kısmı Cadiz'e kaçtı.

Birleşik Fransız ve İspanyol donanmasının başkomutanı Amiral Kont Pierre Charles Jean-Baptiste Silvestre de Villeneuve.

rüzgâr bu hamlenin daha da uzun sürmesine yol açtı.

Çarpışma

Collingwood yeni donatılmış birinci sınıf *Royal Sovereign* gemisiyle gün ortasında müttefik hattını yarmaya öncülük etti. *Victory* gemisindeki Nelson saat 12:45'te kendi kolunun başında merkezi geçti ve çarpışma 16:30 civarına kadar sürdü. Çarpışmaya giren ilk İngiliz gemileri bir anda düşman gemileriyle sarıldıkları için en büyük kaybı verdiler. Bizzat Nelson bir Fransız keskin nişancısı tarafından öldürüldü. Collingwood'un bölümündeki iki geminin süvarisi de aynı akıbete uğradı.

Ancak, düşman hattında yeni açılmış gediklere giren İngiliz gemilerinin artmasıyla birlikte, top talmünde ve karşılıklı ateş desteğinde üstün olmalarının

yakın dövüşteki yararı daha iyi ortaya çıktı. Borda taktiklerine başvurma yönündeki Fransız girişimleri İngilizler'in üst güvertedeki ağır kalibreli kısa toplarıyla dardadağın edildi. İki amiral, bir konvoy komutanı ve altı süvari öldürüldü. Dokuz İspanyol ve sekiz Fransız gemisi esir alındı, bunlara Villeneuve ve sancak gemisi *Bucentaure* de dahildi. Bir başka Fransız gemisi ateş alıp infilak etti. Darbe yemiş on bir gemi ağır yaralı Gravina'yla birlikte Cadiz'e döndü ve Dumanoir keşif kolundaki dört gemiyle birlikte kuzeye doğru kaçtı.

Çarpışma ardından kopan azgın bir fırtına güncelerce sürdü. İngilizler hasarlı gemilerini ve esir gemileri yüzer durumda tutmak için büyük uğraş verdi. Sonuçta Collingwood bütün gemilerini ve esir gemilerden dördünü kurtardı. Kaçmış olan müttefik gemilerinden beşi 23 Ekim'deki fırtına sırasında Cadiz'den cüretli bir yarma hareketiyle çıktı ve iki esir gemiyi kurtardı ama daha sonra bunlardan biri ve kurtarıclardan üçü battı. Geri kalan bütün esir gemiler bitişik kıyılara vurdu, battı ya da yeniden ele geçirilmemeleri için İngilizler'ce yok edildi.

İngiliz tarafında toplam kayıp 449 ölü ve 1.214 yaralıydı. Birleşik Fransız-İspanyol donanmasında ise 4.408 kişi öldü ya da boğuldu, birçoğu 7.000 tutsak arasında yer alan 2.545 kişi de yaralandı. Dumanoir'nın dört kaçak gemisi Rochefort'a ulaşmaya çalışırken 3 Kasım'da Sir Richard Strachan tarafından Biscay Körfezi'nde kısırlı. Bunların de ele geçirilmesiyle birleşik donanma, çarpışmaya giren 33 zırlı geminin 24'ünü kaybetmiş oldu.

TARAFLAR

İngilizler

- Toplam mürettebat 21.456 kişi: 18.134 gemici, 3.322 deniz eri. 3 güverteli "birinci sınıf" gemiler 3 x 100 top, 3 güverteli "ikinci sınıf" gemiler 4 x 98 top, 2 güverteli "üçüncü sınıf" gemiler 1 x 80 top, 16 x 74 top, 3 x 64 top, 4 firkateyn, 1 uskuna, 1 filika
- Başkomutan: Tümamiral Vikont Horatio Nelson. İkinci komutan Tuğamiral Sir Cuthbert Collingwood
- 449 ölü, 1.214 yaralı

Birleşik Fransız-İspanyol donanması (Müttefikler)

- Fransızlar'ın toplam mürettebatı y. 15 bin kişi. 2 güverteli "üçüncü sınıf" gemiler 4 x 80 top, 14 x 74 top, 5 firkateyn, 2 korvet. İspanyollar'ın toplam mürettebatı 11.817 kişi. 4 güverteli "birinci sınıf" gemi 1 x 130 top, 3 güverteli "birinci sınıf" gemiler 2 x 112 top, 1 x 100 top, 2 güverteli "üçüncü sınıf" gemiler 2 x 80 top, 8 x 74 top, 1 x 64 top
- Fransız donanmasının ve bileşik donanmanın başkomutanı: Tümamiral Kont Pierre de Villeneuve. İspanyol donanmasının başkomutanı: Amiral Don Federico Gravina
- Fransızlar'ın 3.370'i öldü ya da boğuldu, 1.160'i yaralandı ve 5.000 tutsaktan 2.500'ü çarpışmadan sonraki fırtınada kaçtı. İspanyollar'ın 1.038'i öldü ya da boğuldu, 1.385'i yaralandı, 3-4 bin tutsaktan bazıları çarpışmadan sonraki fırtınada kaçtı ve bütün yaralıları Collingwood tarafından geri götürüldü

Önemi

Nelson'ın peşinde olduğu imha savaşı büyük ölçüde gerçekleşti, yelkenli çağının önceki çarpışmalarında ulaşılmayan sayıda savaş gemisi bertaraf edildi. Ama Trafalgar'ın kısa vadedeki etkileri küçük çaplıydı. Birleşik donanmanın Akdeniz harekâtlarına müdahale etmesini önlemesine karşın, bu harekâtların sonucunda Rus-İngiliz birliklerinin Napoli'yi alması, Ulm ve Austerlitz'teki Fransız zaferleri karşısında bir şey yapamadı. Trafalgar her ne kadar Napoleon'un Avrupa içlerine ilerleyişini önlemeyişide ye, yeniden batıya yönelme emellerine büyük ölçüde köstek vurdu. İngilizler'e yıpranan donanmalarını yeniden kuracak soluklanma zamanını ve müttefiklerinin yenilgisine rağmen savaşı sürdürme cesaretini verdi.

Napolyon İngiliz zaferini Fransız halkından gizlemeye çalıştı ve Villeneuve'a karşı soğuk tavrıyla 1806'de serbest bırakılıp döndükten sonra intihar etmesine yol açtı. Gerçi filolarını yeniden kurdu ama bunların komutanlarında ve mürettebatında İngiliz donanmasına başarıyla karşı koyacak güveni bir daha asla sağlayamadı. İspanya en büyük kayba uğradı. Donanmasını bir türlü yenileyemedi ve deniz gücünü kaybetmesi zayıf Amerikan imparatorluğunun elinden çıkmasında büyük rol oynadı. Bununla birlikte derme çatma ve eğitimsiz mürettebatının amansız İngiliz çullanmasına yürekli ve uzun süreli direnişinde bir avuntu buldu. Böylece Fransızlar'ın boyun eğişinin kara lekesinden sıyrıl-

ması, sonraki kuşaklarca yeni bir İspanya'nın kahramanlık dolu ve kanlı doğuşu olarak görüldü. Ulusal onurun yeniden kazanılması Yarımada Savaşı'nı ve sonunda Fransız yönetiminden kurtuluşu getirdi.

Trafalgar yelkenli çağının son büyük deniz savaşıydı ve sonraki bütün deniz savaşları için bir kıyaslama ölçüsü oldu. Ölü galip ve zaferi Londra'nın ortasındaki Trafalgar Meydanı'na dikilen Nelson sütunuyla ölümsüzleşti. Nelson İngiliz ulusuna bir yüzyıl daha, ta Jutland çarpışmasına (bak. s. 232) kadar İngiliz donanmasının prestijinde bir köşe taşı ve İngiliz deniz üstünlüğünün sembolü olan bir deniz zaferi bıraktı.

Nelson'un Düşüşü. Çarpışmanın başlarında Fransız Redoubtable gemisinin direğindeki bir keskin nişancının ateşiyle ağır yaralanan Nelson, zaferinin boyutlarını duyacak kadar yaşadı.

Tarih: 14-19 Ekim 1813

Yer: Doğu Almanya

*Modern tarihte hiçbir savaş meydana insan kanına bu kadar boğulmamıştı.**Ama Napolyon'un aşırı kibri ancak ve ancak böyle kırılabilirdi ve sonuçta doğa için korkunç ama insanlık için gerçekten yararlı bir hatıra kaldı geriye.*

GENERAL KONT GNEISENAU, THE LIFE AND CAMPAIGNS OF FIELD MARSHAL PRINCE BLÜCHER, 1815

İmparatorluk
muhafız alayına
mensup bir yaya
humbaracı olan
ve beyaz tozluk-
larıyla yazlık giy-
sileri içinde görü-
len bir Na-
polyon
dönemi
piyadesi.

Leipzig Ekim 1813'te hem savaş meydana hem kuvvetlerin sayısı bakımından Napolyon Savaşları'nın en büyük çarpışmasına altı gün boyunca sahne oldu. "Ulusların Çarpışması" adını Napolyon'un heterojen *Grande Armée*'sinin [Büyük Ordu] Avrupa genelinde bir koalisyonun kuvvetleriyle karşı karşıya gelmesinden alan bu çatışma, Napolyon ile Prusya, Saksonya, İsveç ve Napoli krallarının yanı sıra Avusturya imparatoru II. Franz ve Rus çarı I. Aleksandr'ın orada bulunmasından dolayı "Üç İmparatorun Çarpışması" olarak da bilinir.

Arka plan

Napolyon'un imparatorluğu 1813'ün ilk aylarında ordunun ancak onda birinin geri dönebildiği Rusya seferi felaketinin ardından çözülmeye başlamıştı. Daha Aralık 1812'de kopan Prusya 16 Mart 1813'te bir "kurtuluş savaşı" ilan ederek Rusya'nın safında yer aldı. Britanya ve kısa bir süre sonra da Napolyon'un veliyet olarak İsveç tahtına oturmuş olduğu eski mareşali Jean-Baptiste Bernadotte bu savaşa arka çıktı. Napolyon doğudan gelen bu tehdide karşı alelacele yeni bir ordu topladı ama bir dizi küçük zafere karşın, müttefikleri Doğu Almanya'da yenemedi ve 4 Haziran'da bir ateşkese vardı. Avusturya bunu fırsat bilerek müttefiklere desteğini açıkladı.

Aralarındaki siyasal husumet için çe kaynaklara da, müttefikler en azından üç ayrı ordu halinde hareket etme konusunda anlaştı. Bunların en büyüğü olan Bohemya Ordusu'nun başında, göstermelik müttefik başkomutanı Prens Schwarzenberg vardı. Yaraticılıktan uzak bir kişi olmakla birlikte, müttefikler arasındaki uyumu sürdürmek için gerekli manevra becerisi-

ne sahipti. Daha sonraları Prusya mareşali Blücher onun için şerefle kadeh kaldırırken, "karargâhında üç monarhin bulunmasına karşın, düşmanı altı edebilen başkomutan" diyeycekti. Blücher'in komuta ettiği Silezya Ordusu Prusyalı ve Rus askerlerden oluşurken, bir İsveç kolordusuyla ve ufak bir İngiliz birliğiyle takviye edilmiş benzer bir karma kuvvet olan Kuzey Ordusu'nun başına Bernadotte getirildi.

Napolyon'un üç düşmanını ayrı kısırtıp yenme umudu böyle bir temastan ustaca kaçınmaları nedeniyle boşa çıktı. Sonunda Schwarzenberg'i Dresden'de yakalayınca peşinde olduğu belirleyici zafere ulaşamadı ve Saksonya'nın kuzeybatı kesimine çekilmek zorunda kaldı. Bavyera'nın 8 Ekim'de saf değiştirmesinden sonra, Orta Avrupa'daki başlıca müttefik Saksonya'yı elinde tutması şarttı. Dresden'de iki kolordu bırakılırken, ana ordu Saksonya'nın ikinci büyük kenti Leipzig'de toplandı.

14 Ekim

Diğer orduların varışından önce Schwarzenberg'i yenmesi halinde, zafer Napolyon'un avucunda sayılırdı. Arazi yapısı da şansını artıran bir etkendi. Leipzig konum olarak Elster ve Pleisse ırmaklarının birleşme noktasındaydı. Kentin güneyinde ve ırmaklar arasında kalan alan, ayrıca batıya düşen alanın büyük bir bölümü bataklık ve ormanlıktı.

Çar Aleksandr'ın Rus kuvvetlerini Pleisse'nin batısına sevk etmeye yanaşmaması nedeniyle, Schwarzenberg söz konusu kesimlere yalnızca 32 bin Avusturyalı asker yerleştirerek, ordusunun geri kalan kısmını ırmağın doğusunda tuttu. Blücher ve Silezya Ordusu kentin kuzeybatı kesimine doğru ilerlerken, Bernadotte onu biraz daha geriden izliyordu. Napolyon

birliklerini ağırlıklı olarak kentin güneydoğusundaki asıl savaş meydanına konuşlandırdı, mevzilerin dış hatlarında Napoli kralı Joachim Murat komutasında 41 bin asker vardı.

Schwarzenberg'in ileri gözcü kolu Murat'ın Li-ebertwolkwitz köyündeki karakoluyla 14 Ekim sabahı çatıştı. Murat, sabah boyunca süvarileriyle bir dizi karşı saldırıya girişti, başıyaya ulaştığını bildirmesi Napolyon'u yol hâlâ açıkken batıya kaçmak yerine yerinde durup çarpışmaya ikna etti. Aslında, her iki taraf da 2.000 civarında asker kaybetmişti ama Schwarzenberg'e bağlı ordunun geri kalan kısmının varışıyla müttefik kayıplar çarçabuk telafi edildi.

Napolyon'un yığınağını 15 Ekim'de tamamlayarak, Leipzig'in güneydoğusundaki kuvvetlerini 120 bin dolayına çıkarması, ona Schwarzenberg'in 100 bin kişilik ordusu karşısında kesin bir avantaj kazandı. Ne var ki, Rus ve Prusyalı yedeklerin bu orduya katılması ana meseleydi ve Blücher kuzeybatıdan kente hızla yaklaşmaktaydı. Leipzig'in kuzeyinde Napolyon'un yalnızca 40 bin askeri, ayrıca Lindenau'da batıya hayatı kaçı yolu koruyan bir başka küçük kuvveti vardı.

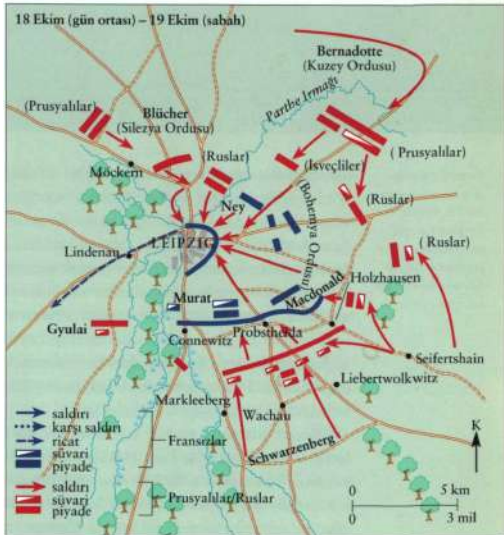
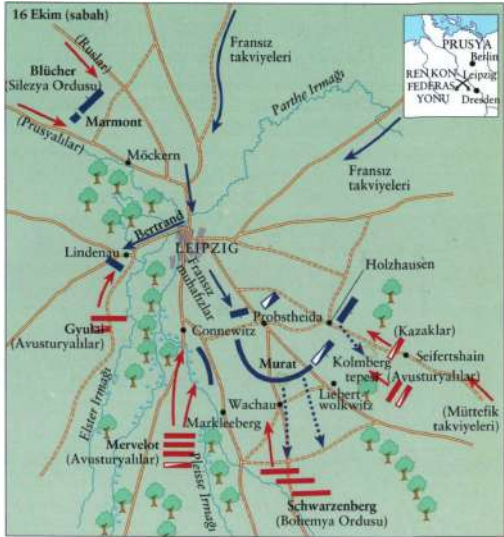
16 Ekim

16 Ekim'deki asıl çarpışma iki ayrı bölüm halinde gelişti. Schwarzenberg ordusuyla Napolyon'un güneydoğudaki kuvvetlerine yüklenirken, Blücher de kuzeydeki Möckern köyü civarında saldırıya geçti. Schwarzenberg'in ilk hücum dalgası saat 8:00'de, Fransızlar'ın Markleeberg'den başlayıp Wachau üzerinden Kolmberg'e uzanan köylerdeki hattına yöneldi. Fransızlar buna saat 10:00'da sinin kalkmasıyla birlikte yoğunlaşan ve 80 bini aşkın merminin harcandığı şiddetli bir top barajı ateşleriyle karşılık verdi. Schwarzenberg bütün mevzileri ele geçiremeyeceğinin farkına vardı ve 11:00 sularında başlangıç hattına döndü. Pleisse'nin batısındaki Avusturya kuvvetleri de Lindenau'da tutunmayı ya da Connwitz'te bir geçiş yeri elde etmeyi başaramayınca, ilk baştaki bazı başanların ardından geri çekildi.

Bu zayıflığı sezen Napolyon, müttefiklerin Se-

Üstte-sağda Müttefikler Leipzig'de yavaş yavaş buluşurken, Fransızlar mevzilerini başarıyla savunurlar.

Sağda Müttefiklerin kuşatılan Fransızlar'ı ezmesinde sayısal üstünlük etkili oldu.

Fransız ekolünden bir ressamın bu 19. yüzyıl Leipzig Çarpışması tablosu, çarpışmanın ölçeği konusunda iyi bir izlenim veriyor.

ifertshain civarındaki sağ kanadını çevirme umuduyla karşı saldırıya geçti. İlk baştaki mevzi başarılarının verdiği cesaretle gittikçe daha fazla birlik sürmesi saldırıyı 14:00'e doğru genel bir niteliğe büründürdü. Murat sığılan müttefik safralarını yarmak üzere 10 bin süvariyle bir toplu hücumla kalktı ama müttefik yedeklerince püskürtüldü. Takviye alan Schwarzenberg, sonraki üç piyade hücumuna da karşı koydu. Napolyon son bir darbe için yedeklerini kullanmaktan kaçındı ve 14:30 sularında bu kesimi bırakıp kuvvetlerini Leipzig'in kuzeyine yoğunlaştırdı.

Mareşal Marmont ve Ney'in elinde, Blücher'in bütün Silezya Ordusu'na karşı Möckern mevzilerini korumak için yalnızca iki kolordu vardı. Napolyon'un kentin güneyinde kendisine katılmaları yönündeki emrini kulak ardı ettiler ama Lindenau'ya

yönelik Avusturya saldırısı karşısında birliklerini sahanın ilerleyen saatlerinde kaydırdılar. Neyse ki, Blücher'in ordusu giriş yolu boyunca dizildiğinden, saat 15:00'te ancak 20 bin kadar Prusyalı asker saldırıya geçebilecek konumdaydı. Fransızlar Möckern'i üç kez geri aldıktan sonra 10 bin kayıp vererek geri çekildi. Kayıpları 8.000'i bulan Prusyalılar havanın kararmasından dolayı daha fazla ilerleyemedi.

Genelde, Napolyon konumunu korumuş ama kentin güneyindeki mevzi üstünlüğünden yararlanamamıştı. Müttefiklerin 30 bin kaybına karşılık, yeri doldurulamayacak 25 bin asker kaybetmişti. Yağmurlu geçen 17 Ekim'de her iki taraf da bütün günü kuvvetlerini nihai çarpışma için yeniden konuşlandırmakla geçirdi. Schwarzenberg'in ordusu yaklaşık 170 bin kişiye ulaşırken, Bernadotte sonunda 60 bin aske-

riyle vararak Blücher'in elinde kalan 40 bin kişilik kuvveti takviye etti. Müttefikler Napolyon'un kuzeydoğuya kaçmaya çalışacağı kanısında oldukları için, Bernadotte'a bu istikametten Leipzig'e saldırmak üzere Parthe üzerinden geniş bir yay çizerek yürümesini bildirdiler. Bernadotte'un askerleri yeni mevzilerine ulaşana kadar, Blücher tek başına hücumu sürdürecekti. Aslında, batıya doğru kaçmayı tasarlayan Napolyon, elinde kalan 150 bin askeri kentin daha yakınına çekerken, Lindenau'daki ileri karakolunu takviye etti.

18 Ekim

Schwarzenberg'in Connewitz'ten başlayıp Probstheida üzerinden Holzhausen'e uzanan yeni Fransız mevzilerine saldırmak üzere konuşlanması saat

14:00'ü buldu. Müttefikler kıyasıya çatışmalardan sonra köylerin çoğunu aldı. Yaklaşık 5.000 Saksonyalı ve Württembergli asker 16:30 sularında müttefiklerin safına geçti. Daha sonraları Napolyon'un yenilgiyi onlara yüklemesine karşın, Bernadotte'un en sonunda Parthe'nin güneyine ulaşması çok daha önemliydi. Blücher de ilerleme sağladı ve Fransızlar kente doğru sürüldü.

Fransızlar'ın mühimmatı tükenmek üzereydi. Ağır katari sabah 11:00'de ayrılmıştı. Ricat bütün gün ve gece Leipzig'in içinde ve bataklıkları aşarak Lindenau'ya ulaşan iki km'lik geçit boyunca sürdü. Müttefikler ertesi sabah bu güzergâhı topa tutmaya başlar-ken, kente yönelik saldırıya tekrar giriştiler. Durum kritik olmakla birlikte henüz çaresiz değildi. Ama Elster üzerindeki hayati köprüden sorumlu Fransız istih-

Napolyon'un Leipzig'deki büyük yenilgisinden sonra Avusturya imparatoru Franz'ın, Prusya kralı Friedrich-Wilhelm'in ve Rus çarı Aleksandr'ın bir araya gelip bir 19. yüzyıl tablosu.

kâm subayının paniğe kapılıp burayı uçurması, hâlâ Leipzig'de bulunan 20 bin Fransız ve Polonyalı askerlerin artçı birliklerle bağlantısını kopardı.

Sonuçlar

Napolyon ancak 80.000 askerle kaçabildi ama Hanau'ya varış yolunu kapatmaya çalışan bir başka Avusturya-Bavyera ordusunu yendi. Müttefik kuvvetlerin baskısıyla 11 Nisan 1814'te tahttan çekilene kadar Fransa'da tutundu. Leipzig büyük çaplı bir Napolyon çarpışmasının ayrıacı yönlerini özetler verir. Zinde birimlerin savaş alanına sürülmesi nedeniyle, günlerce sıkı bir boğuşma halinde sürdü. Yoğun top ateşinin ve piyade hücumunun yanı sıra süvari de eskisi gibi önemli bir taktik rol oynadı. Bu tecrübe her ikisi de müttefik ordularında kurmay subay olarak görev yapan 19. yüzyılın önde gelen askeri kuramcıları Jomini ve Clausewitz'in çok farklı yorumlarına açtı.

TARAFLAR

Müttefikler

- Toplam 342 bin askere ve 1.500 topa sahip Silezya, Bohemya ve Kuzey orduları
- Komutan: Prens Karl Philipp von Schwarzenberg
- 22.600 Rus, 16 bin Prusyalı, 14.900 Avusturyalı ve 200 İsveçli ölü ve yaralı

Fransızlar

- Toplam 195 bin askere ve 900 topa (14 Ekim itibarıyla yalnızca 177 bin askere ve 700 topa) sahip *Grande Armée*
- Komutan: İmparator Napolyon
- 13 bin ölü, 23 bin yaralı (çoğu tutsak), 15 bin tutsak ve 5.000 firari; 325 top ve 900 araba kaybedildi

Waterloo

Tarih: 18 Haziran 1815 Yer: Brüksel'in güneyi, Belçika

Ben hiç böyle bir çarpışma görmedim ... ve daha önce hiç böyle bir zafer kazanmadım. Napolyon Bonapart'ın işinin bittiğine eminim.

WELLINGTON DÜKÜ

46

En solda Francisco Goya'ya ait Wellington Dükü'nün Portresi, 1812.

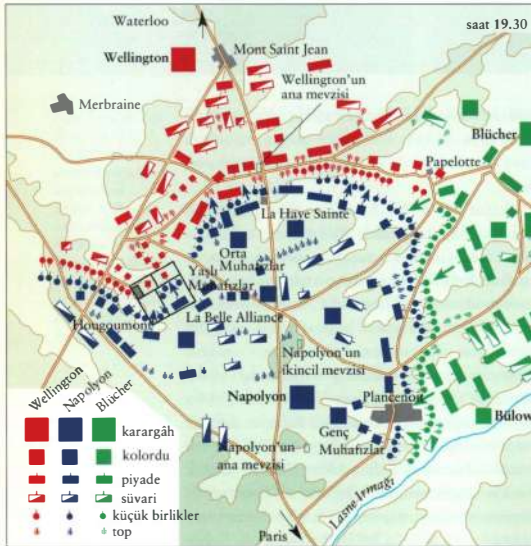
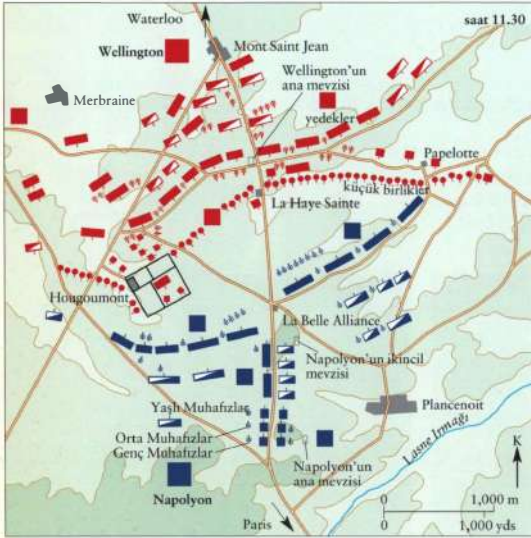
Ortada Jacques-Louis David'in Napolyon Çalışma Odasında tablosu, 1812.

Solda Mareşal Gebhard Blücher'in 1828 tarihli bir portresi.

18 Haziran 1815'teki Waterloo çarpışması, Devrim ve Napolyon Savaşları olarak bilinen 23 yıllık çatışmada doruk anıydı. Kısaca belirtsek, 1789 Fransız Devrimi'nden üç yıl sonra, Fransa ile Avusturya ve Prusya arasında savaş patlak vermiş (bak. Jemappes s. 177) ve çok geçmeden ikinci cepheye geri kalan Avrupa'nın büyük bölümü katılmıştı. İnşili çıkışlı bir seyrin ardından, 1802'de Fransa'nın ayakta kalan son hasmı Britanya barış yapmak zorunda kaldı. Bazı başarısızlıklar yaşamasına karşın, Fransa'nın bu kavgadan genelde daha üstün çıktığı söylenebilirdi. Ne var ki, 1802 zaferi çarçur edildi. İktidarı 1799'da ele geçirmiş olan başarılı general Napolyon Bonapart'ın önderliği altında, Fransa barışı bozan bir tutuma girdi ve Mayıs 1803 Britanya çatışmayı yeniden başlatmaya kıskırtıldı. Uzun ve çapraşık bir mücadeleden sonra, 1804'te Fransa imparatoru unvanını almış olan Napolyon gücünün sınırlarını

zorladı. Böylece 1813'te Leipzig'de uğradığı yenilginin (bak. s. 188) ardından bastırılan aksiliklerle başa çıkamadı ve 1814'te tahttan çekilmeye zorlandı.

Fransa'nın XVIII. Louis'nin eline geçmesiyle birlikte, Napolyon ufak Akdeniz adası Elba'ya gönderildi. Orada Fransız hükümetinin sağladığı yardıma bağımlı bir prensçik olarak geri kalan ömrünü doldurması bekleniyordu. Ancak, bu tahsisatın arada bir ödenmesine bağlı sıkıntı dışında, bir zamanların imparatorunu belki de Louis'nin kendisini öldürtmeyi tasarladığı korkusunun sarmış olması da mümkündü. Fransa'da gittikçe artan bir huzursuzluğun yaşandığına dair haberler üzerine, Napolyon minik ordusunun başında Elba'da denize açıldı. Fransız kıyılarına 1 Mart 1815'te çıkarak Paris'in üzerine yürüdü. Ordusunun Napolyon'la dövüşmeyeceğini anlayan Louis ülke dışına kaçtı. Napolyon 20 Mart'ta tekrar başkentteydi. Dönü-

şüne ilişkin görüşler karışık ve aslında, hatırı sayılır bir hoşnutsuzluk vardı ama eski imparatorluk ordusu askerleri onun için savaşmaya gönüllüydü ve kısa sürede 280 bin kişilik bir kuvvet hizmetine girdi. Öte yandan, buna tam da gerek doğdu: O sırada kesin bir barış çözümünü görmek üzere Viyana'da toplanmış olan Avrupa devletleri oybirliğiyle Napolyon'a savaş açtı ve onu her ne pahasına olursa olsun devrilmesi gereken bir kaçak ilan etti.

Harekât

Napolyon beklenen çatışmayı kazanmasının sıkı ve hızlı bir baskına bağlı olduğunun bilincindeydi. Böylece müttefiklere indireceği bir darbe, bazı ya da bütün hasımlarını barışı daha ehven bulma kararına yöneltecekti. Belçika'da konuşlanmış müttefik kuvvetlerin en kolay ulaşılır hedef olması nede-

Üste-solda Saat 11:30'da Wellington'ın ana hattı Mont Saint Jean yakınındaki sırta, Napolyon'un kuvvetleri ise yamacın aşağısındaydı.

Solda Fransız imparatorluk muhafızlarının son hücumu püskürtülürken, Blücher öldürücü darbeyi indirmek üzere doğudan yaklaştı.

niyle, Haziran başlarında 120 bin asker Brüksel'e doğru yola çıkarıldı. Onları karşılayacak iki ordu vardı: Wellington Dükü'nün komutasındaki İngiliz, Hollandalı, Belçikalı, Hannover'li, Nassau'lu ve Brunswick'li 93 bin asker ve Mareşal Blücher komutasındaki Prusyalı 117 bin asker. Bu hasımlarla başa çıkmak için Napolyon'un yine tek bir umudu vardı ama bu seferki savaş hilesi, ordusunu iki düşman kuvvetin arasına sokarak, önce birini ve ardından diğerini yenmekti.

Napolyon dosdoğru Brüksel'e ilerlemedi, çünkü böyle bir plan yalnızca Wellington'ı Prusya saflarına doğru itmeye yarayacaktı. Bunun yerine ordusunu Belçika başkentinin güneyindeki bir konuma yöneltti ve sınırı Charleroi'da aştı. Bu kasabadan Brüksel'e giden yol, orduların sorumluluk alanlarının ayrıldığı hattı. Bu iyi bir plandı. Özellikle Wellington tam bir sürprize uğradı ve ordusuyla birlikte ana Paris-Brüksel karayoluna bakan batı kesime doğru yayılmış halde yakalandı. Müttefik orduların durumu iyi değildi: Wellington'ın birçoğu acemilik devresinden daha yeni çıkmış 30 bin İngiliz askeri ile Hollandalı, Belçikalı ve Alman (gerek

Prusya'dan gerek Prusya dışından) askerler zorla silah altına alınmış olduğundan esas olarak mücadele etmeye pek gönüllü değildi. Ancak, Fransızlar da olabileceğince oturmuş bir yapıdan uzaktı: Napolyon'un en iyi komutanlarının yalnızca birkaçı görev başındaydı. Donanımı yetersiz olan ordu ihanet ve hoşnutsuzluk söylentilerinden epeyce etkilenmişti. Planın feci biçimde çökmesi pek uzun zaman almadı.

Sınırı 15 Haziran'da aşan Fransızlar ertesi gün Ligny'de Blücher'le karşı karşıya geldi ve aynı zamanda Wellington'a bağlı kuvvetlerin öncü unsurlarıyla Quatre Bras'ta sıcak temasa girdi. Her iki yerde girilecek sıkı saldırılar Napolyon'a üstünlük sağlayabilirdi ama imparator Ligny'de başarılı olurken, bozguna uğratamadığı Prusya ordusu malul bir düzenle geri çekilebildi.

Daha da kötüsü, Quatre Bras'ta Mareşal Ney'in komuta ettiği Fransız kuvvetleri bu arada karşı tarafta önemli bir hasar veremedi. Wellington ve Blücher'i birbirinden ayırmak bile mümkün olmadı: İlki kuzeye, Brüksel'e doğru çekilirken, ikincisi doğuya doğru Alman sınırına değil, kuzeye Wav-

Bir ressamın Waterloo izlenimi. En solda elinde bir dürbünle gözüken Wellington, çarpışmanın en civcivli anında bir subaya talimat veriyor.

re'ye yöneldi. Alman komutan böylelikle Wellington'ın kendisine katılması olasılığını açık tuttu, üstelik İngiliz meslektaşınca yüzüstü bırakıldığı duygusunu haklı olarak taşımasına rağmen. (Kendi ifadesiyle Napolyon'un "madik attığı" Wellington, buna maddeten imkân olmadığını gayet iyi bildiği halde, yardımına geleceği sözünü vererek Blücher'i Ligny'de çarpışmaya yöneltmişti). En az bunlar kadar önemli bir husus, Fransız kuvvetlerinin artık birleşik bir yapıda olmamasıydı. Napolyon 73 bin askerle Wellington'ın peşine düşerken, Grouchy komutasındaki 33 bin askeri Blücher'i kovalamaya gönderdi.

Çarpışma

Yağmurlu seller gibi boşaldığı 17 Haziran akşamı, Wellington'ın birlikleri Waterloo'nun üç km güneyine düşen Mont Saint Jean adlı bir sırta ulaştı. Çatışma ertesi gün burada koptu. Sırt müttefik ordusuna "bayır aşağı" mükemmel mevziler sağlarken, savaş meydanından Wavre'deki Prusya mevzilerine uzanan birkaç yol da vardı. Öte yandan, ana hattın ilerisinde birbirinden kopuk üç çiftlik (Hougoumont, La Haye Sainte ve Papelotte) ku-

sursuz savunma burçları sunmaktaydı. O koşullarda bile Napolyon çarpışmayı kazanabilirdi ama zeminin derin çamura bulanmış olması nedeniyle, güneşin savaş meydanını biraz kurutmasını bekleyerek harekete geçmeyi erteledi. Fransızlar'ın sonunda başlayan saldırısı hantal ve eşgüdemsizdi. Birincisi, çok sayıda piyade Napolyon'un sol kanadında yer alan Hougoumont civarındaki boğuşmaya saplanıp kaldı. İkincisi, Wellington'ın sol-merkezine yönelik hantal bir saldırı İngiliz süvarilerinin darmadağın edildi. Üçüncüsü, Napolyon'un süvarilerinin çoğu müttefik sağ-merkezine yönelik bir dizi desteksiz hücumda telef oldu.

Ancak günün geç saatlerinde daha dikkatli planlama etkisini göstererek, Fransızlar'ın La Haye Sainte'yi ele geçirmesini ve Wellington'ın aşırı yayılmış ve bitkin düşmüş kuvvetlerinin yıkıma uğramasını getirdi. Ama Prusyalılar günün boz-

TARAFLAR

Aşağı Ren Ordusu

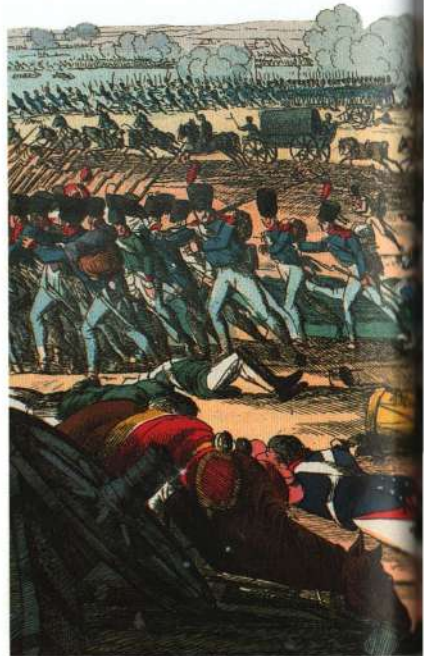
- 75 bin (fiilen çarpışan 28 bin) asker; 264 top
- Komutan: Gebhard Blücher von Wahlstadt
- 7.000 kayıp

Hollanda Ordusu

- 68 bin (30 bin İngiliz, 20 bin Alman; 18 bin Hollandalı-Belçikalı) asker, 155 top
- Komutan: Wellington Dükü
- 8.600 İngiliz, 4.000 Hollandalı-Belçikalı ve 3.000 Alman kayıp

Kuzey Ordusu

- 73 bin asker; 252 top
- Komutan: Napolyon Bonapart
- 25 bin ölü ve yaralı; 17 bin tutsak ya da firari

gunla bitmesini önledi. Blücher top seslerini duyunca, toplayabildiği bütün askerleri hemen yola koymuştu. Öğleden itibaren çok sayıda Prusyalı asker Napolyon'un sağ kanadına ulaştı. Fransızlar büyük bir cesaret gösterisiyle onları durdurarak mevzilerini korudular ama yedek birliklerinin mevcudu La Haye Sainte'i ele geçirmenin bir işe yaramasını sağlayamayacak kadar düşüktü. Böylece akşam çökerken, Napolyon elde kalan az sayıda imparatorluk muhafız piyadesini ileri sürerek, Wellington'ın hattını yarmak için son bir girişimde bulundu. Ama saldırıya katılan askerler sayıca umutsuz derecede zayıftı ve sırta ulaşır ulaşmaz ezildi. Muhafızların kırılışını gören siperlerdeki diğer askerler paniğe kapıldı ve birkaç dakika içinde Napolyon'un ordusunun büyük bölümü kaçmaya başladı.

Etki ve sonuçlar

En basit düzeyde, Waterloo çarpışması Napolyon Bonapart'ın kariyerine son verdi. Bir zamanların imparatoru çok geçmeden kendini St. Helena'ya doğru yol alan bir gemide buldu ve 1821'de o adada öldü. Aynı süreçte, doğal olarak Wellington İngiliz kahramanlarının kahramanı mertebesine yükseldi. Bunun ötesinde, Batı Avrupa'da üstünlük kurma yönündeki 150 yıllık Fransız düşleri fiilen son buldu. Kaldı ki, Waterloo'da zafere ulaşması durumunda bile, Napolyon er ya da geç başka bir yerde aynı akıbete uğrayacaktı. Bu bakımdan çarpışmanın asıl önemi siyasal ya da diplomatik değil askeri alandaydı. Waterloo'nun Avrupalı generallere sunduğu şey, bütün savaşları tek bir darbeye çözüme bağlayabilecek devasa silahlı çatışma anlayışydı. Bu yönüyle, ölümcül bir serap haline gelecek ve 1914 trajedisinin kaynağı olacaktı.

Çarpışmanın sonunda Fransız askerler kaçarken, Blücher komutasındaki Prusyalılar peşlerine düştü.

47

Ayacucho

Tarih: 9 Aralık 1824

Yer: Güney Peru

General, Peru'daki kanaat, bütün dünyada herkesin kendi yurduunun kralı olmak istediği yönünde. Silaha sarılma kararına gelince, elbette bize göre daha fazla birliğe ve daha iyi bir konuma sahipsiniz ama cenk saati geldiğinde göreceğiniz üzere, sizin askerleriniz bizimkilere denk değil.

GENERAL JOSÉ MARÍA CORDOBA'DAN GENERAL ANTONIO MONET'YE, 9 ARALIK 1824

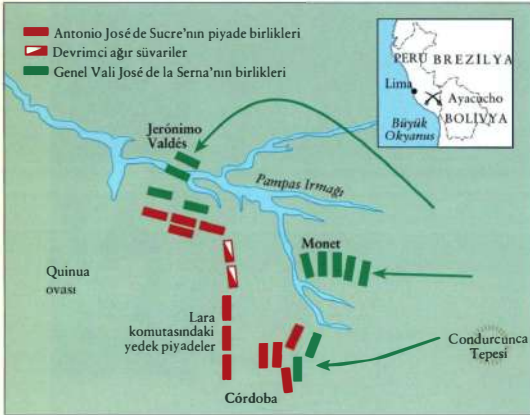
And Dağları'nda-ki açık bir ovada geçen Ayacucho çarpışmasında, daha küçük bir Peru kuvveti ustaca manevralarla daha büyük bir İspanyol kuvvetini alt etti.

Devrimciler Haziran 1824'te kralcıların Lima'yı yeniden ele geçişine, karizmatik Perulu önder Simon Bolívar ve General Antonio José de Sucre'ye yeni yetkiler verilmesini onaylayarak karşılık verdi. Bolívar ve Sucre ertesi ay Junin'de kralcı kuvvetlere ufak çapta bir askeri darbe indirdiler. Ardından Bolívar bir kuvvetle Lima'ya yönelirken, Sucre'yi beklenen kralcı karşı saldırıyı durdurmak için bıraktı.

Saldırı hareketinin başındaki Genel Vali Viceroy José de La Serna, aslında Peru'daki kralcı davanın yenilgiye mahkûm olduğu kanısındaydı. Bir geçici hükümet kurmayı ve Peru'ya gelip tahata oturması için bir Bourbon prensini çağırma-ı

umuyordu. İspanya'nın gelecekte Peru'da siyasal denetimi koruma konusundaki kötümserliğine rağmen, Sucre'nin ordusunu yenebileceğine emindi. Lima'nın yaklaşık 300 km güneydoğusuna düşen Ayacucho (Keçva dilindeki anlamı "Ölümler Köşesi") kasabası yakınında Sucre'nin kuvvetlerinin bulunduğu yerin kuzeyine 9.300 asker yığıldı. Amacı böylece devrimcilerin denizle bağlantısını kesmek ve Bolívar'ın Lima yakınında toplamaya çalıştığı yeni ordunun olası bir takviyesini önlemektir. Ayacucho bölgesinin 2.800 m'ye varan yüksekliği Sucre'nin manevra yeteneğini daha da kısıtlamaya elverişliydi.

La Serna'nın kuvvetleri Sucre'nin çoğunlukla Büyük Kolombiya ve Peru'dan gelme 5.780 askerine göre daha kalabalıktı. La Serna sayısal üstünlüğüne dayanarak bir çevirme hareketine girişti. Bunun üzerine Sucre askerlerini ustaca bu

TARAFLAR

Perulular (Devrimciler)

- 5.780 asker
- Komutan: Antonio José de Sucre
- 309 ölü, 607 yaralı

Kralcılar

- 9.300 asker
- Komutan: Viceroy José de La Serna
- 1.400 ölü, 700 yaralı, 2.500 tutsak

tehlikenin dışına çıkardı ve koyaklarla korunan Quinoa ovasında bir savunma konumuna geçti. Geceleyin Sucre ve subayları, La Serna'nın önce saldırmasına fırsat vermeyi ve ardından yedeklerle karşılık vermeyi öngören bir plan hazırladılar. İki ağır süvari alayı merkezde ve dörder piyade taburu iki kanatta olmak üzere, kuvvetlerini dört kısma ayırdılar. General Lara komutasındaki üç piyade taburu La Serna'nın saldırısına karşılık verecek bir yedek güç olarak tutuldu.

"Generallerin Çarpışması"

Kralcılar 9 Aralık'ta şafakla birlikte Sucre'nin sağ kanadına, General José María Córdoba komutasındaki birliklere saldırdı. Bu girişim boşa çıktı. Kralcı General Antonio Monet'ye bağlı kuvvetlerin merkeze yönelik saldırısı da aynı akıbetle uğradı. Córdoba komutasındaki Kolombiyalı askerlerin bir süngü saldırısıyla kralcı hattın solunu geriletip yarması, devrimcilerin süvarilerini ve piyade yedeklerini harekete geçireceği bir gedik yarattı. Akılsızca ileriye çıkan kralcı yedekler, devrimci kuvvetlerce kuşatılmaya elverişli konuma düştü.

Sayısal azlığa karşın, Sucre hızlı ve görece kansız bir biçimde çarpışmayı kazandı. Bütün hareket 80 dakikadan az sürmüştü. Devrimcilerin toplam kaybı 300 ölü ve 600 yaralının biraz üzerindeydi.

Buna karşılık kralcılarının kayıpları şaşırtıcı ölçüde yüksekti: Toplam 1.400 ölü, 700 yaralı ve 2.500 tutsak. En önemli kralcı subayların çoğu tutsaklar arasındaydı. Genel Vali La Serna'nın yanı sıra 15 general, 16 albay ve 68 yarbay tutuşak düştü. Çok sayıda üst düzey subay kaybindan dolayı bu çarpışmaya "Generallerin Çarpışması" adı takıldı. Kralcılar üst düzey askeri ve idari önderlik kademesinde böylesine büyük bir kaybı kaldıramadı.

Sonuçlar

Sucre kralcılara onurlu teslim koşulları sundu. La Serna bütün kralcı kuvvetleri Peru'dan çekmeyi kabul ederek, İspanya'dan bağımsızlığını kazanmasının yolunu açtı. Sucre ardından Yukarı Peru'ya yöneldi ve Ağustos 1825'te Chuquisaca'da bu eyaletin bağımsızlığını ilan etti. Simon Bolívar

var'ın anısına buraya "Boliviya" adını verdi.

Ayacucho'daki zafer Güney Amerika'daki İspanyol denetimine fiilen son verdi. Napolyon Savışları'nın etkileri yüzünden kralcı kuvvetler Avrupa'dan takviye birlikleri bekleyebilecek durumda değildi. Son büyük İspanyol kuvveti Ocak 1826'da Callao'da teslim oldu. Boliviya'nın anayasaya göre seçilen ilk lideri Sucre, çok geçmeden bir isyan üzerine istifa etti. Chuquisaca'nın adı daha sonra onun anısına Sucre olarak değiştirildi.

İspanya'ya karşı bağımsızlık savaşlarında, Antonio José de Sucre (1793-1830) Ayacucho'da at sırtında, 1824.

Tarih: Nisan-Eylül 1847 Yer: Orta Meksika

... Güçlü bir ülkenin daha zayıf bir ülkeye karşı şimdiye kadar yürüttüğü en haksız [savaşlardan] biri.

ULYSSES S. GRANT'IN KİŞİSEL ANILARINDAKİ SAPTAMA, 1885-86

Meksika'yla savaşın (1846-48) ilk evrelerinde Rio Grande'nin güneyinde ABD'nin yürüttüğü askeri harekâtlar kesin sonuçlar sağlamamıştı. Ekim 1846'da Başkan James K. Polk doğrudan başkent Mexico'yu vurmaya karar verdi ama bir Demokrat olması nedeniyle, bu tehlikeli görevi üstlenmek için en iyi donanıma sahip subay olan Tümgeneral Winfield Scott hakkında ciddi çekinceleri vardı. Scott'un başarılı bir harekâtı, 1848'de Whig başkanlık adaylığı için bir sıçrama tahtası olarak kullanacağı kuşkusuna içindeydi.

Bununla birlikte, Scott 23 Kasım 1846'da harekâtı planlamaya başla-

ma emrini aldı. 9 Mart 1847'de Vera Cruz limanının yakınına 10 bin askerle çıktı ve 20 günlük kısa bir kuşatmadan sonra burayı aldı. Scott'un Mexico harekâtına ilişkin stratejisi geçmişte daha kuzeyde baş vurulmuş yöntemleri yansıtmaktaydı. Amerikan kuvvetleri her bakımdan elverişli doğal yapıdan yararlanarak hızla hinterlanda ilerleyecek ve Meksikalılar'ın baskın bir kuvveti yığmasından önce hedeflerini çarçabuk ele geçirecekti. Saldırıda açık ikmal hatlarını tehlikeye düşürebilecek bir gerilla ayaklanmasını önlemek açısından, sivil ahalie nispeten yumuşak davranılacaktı.

Scott çok büyük lojistik sorunlarla karşılaştı, çünkü ordusunun yol üzerindeki sıradağları aşması şarttı. Daha ileri gittikçe, Vera Cruz'la ulaşım hatları uzadı. Scott kendisine "Yaygaracı Huysuz" lakabını kazandıran bütün dediğim dedik tafasına karşın, kıvrak bir askeri beyne sahipti ve askeri tarihi incelemeye meraklı biriydi. Planlama sürecine ilişkin ayrıntılı tavsiyeler sunması için, Amerikan askerlik tarihinde düzgün işleyen ilk kurmay kadrosu sayılabilecek "küçük kabine" sini kurdu. Bu kabinde Robert E. Lee, P. G. T. Beauregard ve George B. McClellan dahil, ABD Kara Kuvvetleri'ndeki en yetenekli genç subaylardan bazıları vardı (bak. Antietam s. 206).

Meksika içlerine yürüyüş

Scott, Mexico yürüyüşüne 10 Nisan 1847'de başladı. Uzun Amerikan kolları destansı bir serüvende yer alacakları bilinciyle, dar dağ patikalarını büyük zahmetlerle tırmadılar. Devlet başkanlığını ordu komutanlığıyla birleştirmiş olan Meksika *caudillo*'su (askeri güce dayanan önder) General Antonio Lopez de Santa Anna, Scott'un yolu-

Üstte Meksika başkanı General Antonio Lopez de Santa Anna'nın portresi.

Sağda Tümgeneral Winfield Scott, y. 1849. Mızımız, kibirli ve çalmlı kişiliğine karşın, ABD ordusunun Meksika Savaşı'nda profesyonel yöntemleri benimsemesinde önemli rol oynadı.

nu kesmek üzere Kuzey Meksika'dan aşağıya hızla indi.

Scott bir dizi parlak kanat çevirme manevrasıyla, Santa Anna'yı art arda Cerro Gordo (18 Nisan) ve Contreras'ta (18-20 Ağustos) güçlü savunma mevzilerinden söküp attı. Daha önce 7.000 gönüllünün hizmet süresinin dolması nedeniyle Puebla'da yaklaşık üç ay beklemek zorunda kalmış olan Scott'un takviye birlikleri olmaksızın daha ileriye gitmesi mümkün değildi.

Ağustos 1847'ye doğru, Scott dört tümene ayrılmış 10.738 kişilik bir mevcuda ulaştı. Bu pek büyük bir kuvvet sayılmazdı ama Mexico'nun da öyle ahım şahım tahkimatları yoktu. Kente ancak kurumuş göl yataklarındaki geniş bataklıklar boyunca uzanan geçitlerden (bak. Tenochtitlan, s. 98) ulaşmak mümkündü. Giriş noktaları en güçlü El Peñon olmak üzere savunma hatlarıyla ve kalelerle kapatılmıştı. Santa Anna'nın elinde kenti savunmak için üç sahra ordusuna ayrılmış 25 bin asker vardı.

Contreras'taki başarı Scott'un kente güneyden ilerlemesine ve El Peñon'dan kaçınmasına olanak vermişti. Mexico'ya yaklaştığı sırada Santa Anna'dan gelen ateşkes isteğini kabul etti. Ama Scott, Santa Anna'nın düzenbaz olduğu kanısındaydı ve Meksikalıların Molino del Rey'deki

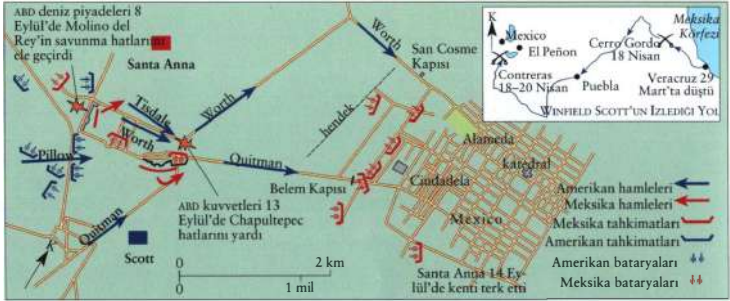
derme çatma bir dökümhanede yeni toplar dökmek üzere kilise çanlarını eriterek, ateşkes koşullarına uymadıkları şüphesine kapıldı. Ertesi gün buraya saldırma kararına vardı. Sonuçta başarıya ulaştı ama ağır bedel ödemek zorunda kaldı. Amerikalıların 700 can kaybına karşılık, Meksikalılar iki bin kayıp ve 700 tutsak verdi. Üstelik, Scott'un subayları herhangi bir hile kanıtı bulamadı.

Kente baskın

Bir hata olmakla birlikte, Molino del Rey'in ele geçirilmesi Amerikan kuvvetlerinin Chapultepec'teki kalenin surlarına varmasını sağladı. Scott gecikmeden burayı almaya karar verdi. 12 Eylül'de fevri bir tutumla o gün saldıracağını duyurdu ama erken terfili Yarbay Robert E. Lee onu ikna ederek, daha etkili topçu bombardmanı için ertesi sabaha kadar beklemesini sağladı. Böylece 13 Eylül günü saat 8:00'de Scott'un üç tümeni hücumla kalktı: John A. Quitman güneyden, Gideon J. Pillow güneybatıdan ve William J. Worth batıdan ilerledi. Piyadeler yukarıya fırlatıkları ip merdivenlerle surları tırmanarak aştı. Chapultepec 9:30'a doğru Amerikalıların eline geçti. Ardından Quitman ve Worth'ün tümenleri sırasıyla Belem ve San Cosme kapılarına yüklen-

Chapultepec'in ele geçirilmesi Mexico'ya yönelik saldırıda kilit andı. Üstün top ve barut gücü Amerikan hücumuna uygun zemin hazırladı.

Mexico'nun savunması dış surlara bağlıydı. Bunların düşmesi üzerine, Santa Anna her sokak için çatışmak yerine kentten ayrılmaya karar verdi.

di. Her iki kapı akşamüstü alındı. Ama Scott kenti alıp elde tutma konusunda ciddi şüphelere sahipti. 900 kayıp vermişti ve mühimmatı azalmaktaydı.

Scott'un açmazını Meksikalılar çözdü. Santa Anna cesurca dövuşen ama sonuçta Mexico'nun güçlü mevzilerini elde tutamayan ordusunun moral bozukluğunu görünce, başkenti bırakıp kuzeydeki Guadalupe Hidalgo'ya çekilme kararını verdi. Mexico 14 Eylül'de teslim oldu ve Quitman'ın birlikleri Grand Plaza'ya girerek direğe Amerikan bayrağı çekti. Aynı saatte Scott ve kurmayları kente ulaşip bayrağa selam durdu.

Santa Anna'nın teslim bayrağı çekmeye yanaşmaması nedeniyle, çatışmalar birkaç hafta daha sürdü. Puebla'yı geri almaya ve ikmal hatlarını taciz ederek Scott'un geri çekilmesini sağlamaya çalışan Santa Anna, bu küçük çaplı harekâtlardan sonuç alamayınca, Meksika başkanlığından istifa ederek 11 Ekim'de askeri komuta yükümlünden kurtuldu.

Scott'un Mexico'ya yönelik harekâtı, yüksek planlama ve komutanlık vasıflarını sergileyen ustaca bir başarıyı temsil eder. İkmal hatlarının uzunluğu göz önüne alınırsa, tek bir hata felakete yol açabilirdi ama Scott korkularına yenilmedi. Zamanlama ve lojistik yargısı bundan daha iyi olamazdı.

Guadalupe Hidalgo Antlaşması

Meksika Savaşı ancak 2 Şubat 1848'deki Guadalupe Hidalgo Antlaşması'yla resmen son buldu.

TARAFLAR

ABD kuvvetleri

- 10.738 asker
- Komutan: Tümgeneral Winfield Scott
- 900 kayıp

Meksika kuvvetleri

- 25 bin asker
- Komutan: General Antonio Lopez de Santa Anna
- 4.000 kayıp

Meksika'nın ulusal topraklarının yarısını oluşturan California'nın yanı sıra New Mexico'yu, yani 1 milyon kilometreyi aşkın bir bölgeyi ABD'ye bırakmasıyla, Rio Grande iki ülke arasındaki sınır haline geldi. Buna karşılık Meksika 15 milyon \$, ayrıca ABD yurttaşlarına hasar tazminatı ödemek için 3.250.000 \$ aldı.

Meksika Savaşı bir bakıma ABD'nin Kuzey Amerika'da en üstün güç olma kararlılığının işaretiydi. Atlas Okyanusu ve Büyük Okyanus arasında uzanan bir kıta cumhuriyetinin kurulmasını kolaylaştırdı. Gelgelelim, Scott'un zaferi Meksika'dan bu kadar geniş yeni topraklar koparmakla, bunların geleceğine ilişkin bölgesel tartışmayı da canlandırdı. Kölecilik mi, özgürlük mü? Bu tür sorular Kuzey-Güney dengesini etkileyecek sonuçta 1850'lerin siyasi krizi ayrılık ve iç savaş felaketini getirecekti.

İnkerman

49

Tarih: 5 Kasım 1854 Yer: Güneybatı Kırım, Ukrayna

Şu mezbahayı durdurun!

GENERAL P. F. J. BOSQUET, KUM TORBASı BATARYASı ÇEVRESİNDEKİ CESET YİĞİNLARINI GÖRÜNCE,
5 KASIM 1854

Kırım Savaşı (1854-56) Rusya'nın Osmanlı imparatorluğu aleyhine güneye doğru yayılma girişimlerinin ve Britanya ile Fransa'nın bunu önleme kararlılığının sonucuydu. Rusya'nın Temmuz 1853'te Osmanlı yönetimindeki Tuna eyaletlerini işgal etmesi üzerine, Osmanlı devleti Ekim'de, Britanya ve Fransa da ertesi yılın Mart ayında savaş açtı. Avusturya müdahalesinden çekinen Ruslar'ın Tuna cephesinden çekilmesiyle birlikte, müttefik orduları Kırım yarımadasına ve Rusya'nın Karadeniz'i denetim altında tutup İstanbul'u tehdit etmesini sağlayan Sivastopol'deki deniz üssünü yok etmeye odaklandı.

Harekât

İngiliz-Fransız kuvvetleri 14 Eylül'de çıkarma yaptı ve güneye doğru Sivastopol üzerine ilerleyerek, Alma Irmağı kıyısında büyük çaplı bir çarpışmaya tutuştu. Sivastopol'ün çok geçmeden kuşatma altına girmesine karşın, Rus ordusunun büyük bölümü yarımada içlerinde serbest kaldı ve yeterince sarılmamış olan kentle bağlantıya girerek kuşatmacıları tehdit etme olanağını buldu. Ruslar 25 Ekim'de Balaklava'daki İngiliz ikmal limanına gir-

meye çalıştı ve ertesi gün bir Rus yarma hareketi kuşatma hattının İngilizler'ce tutulan kısmının sağ uzantısını yokladı.

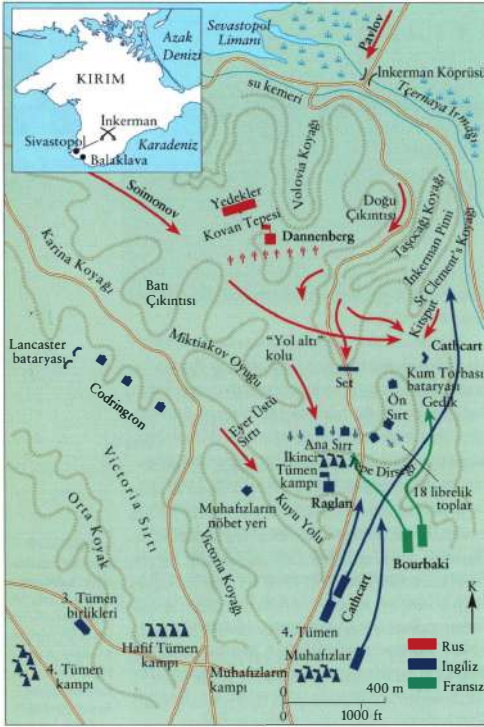
Bu kanadın zayıflığının farkında olmalarına karşın, müttefik komutanları Canrobert ve Raglan sınırlı kaynaklarını kışın bastırmasından önce kente karşı belirleyici bir hücumu yoğunlaştırma yoluna gitti. Rus başkomutanı Mençikov ise bir an önce kuşatmayı kırmasını ve istilacıları Kırım'dan çıkarmasını isteyen çarın baskısı altındaydı. Tuna cephesinden takviye birliklerin gelişi ona insan gücü ve top bakımından belirgin bir üstünlük kazandırdı. Zayıf İngiliz sağ kanadına yönelik bir kısıp hareketiyle kesin bir darbe indirmeyi tasarladı. Birleşen iki kuvvet zayıf savunmalı Inkerman Sırtı'nı tırmanıp kuşatma kuvvetlerinin arkasındaki Çersonese platosunu işgal ederken, şaşırtıcı saldırılar Fransızlar'ı oyalamayı sağlayacaktı. Mençikov Tuna birliklerinin başında yöreye ulaşan General Dannenberg'i saha komutanlığına getirdi.

Çarpışma

Rus saldırısı 5 Kasım Pazar sabahı ortalık daha karlanırken başladı. Korgeneral Soimonov'un komu-

Savaşın sınırlı teknolojinin ötesinde kalmasına karşın, Kırım fotoğraflarla kayda geçen ilk harekâta sahne oldu. Hafif Tiemen askeri kampının Roger Fenton tarafından çekilmiş bu resmi, Balaklava'daki İngiliz mevzilerinin saldırıya açık yapısını gösteriyor.

Yukarıdaki haritada Sevastopol'a bakan ve koyaklarla kesintiye uğrayan sırtlar boyunca dar bir çatışma cephesinin uzandığı görülmüyor. Bu yığılın İngiliz savunmacıların işine yaradı ve Ruslar'ın sayısal üstünlüğünün etkisini azalttı.

ta ettiği ve toparla desteklenen 19 bin piyade, Sevastopol'dan Inkerman Sırtı'ndaki İngiliz mevzilerinin doğu ucuna doğru ilerledi. Dannenberg'in eşliğinde Korgeneral Pavlov'un komutasındaki 16 bin kişilik ikinci bir kuvvet, Soimonov'un birliklerinin İngiliz hattını yarmasına katılmak üzere eşzamanlı olarak Tchernaya Irmagi'ni aşacaktı. Ama Inkerman köprüsündeki onarımlar ve Mençikov'un zaman çizelgesinde Dannenberg'in değişiklikleri yüzünden buluşamayan iki kuvvet eşzamanlı değil, ardışık saldırıya geçti. Karanlığın, ince yağmurun, sisin ve arazi yapısının yardımıyla, Soimonov tam bir baskın yaptı. Ama İngiliz 2. Tümeni komutanı Tuğgeneral Pennefather, daha büyük takviyeyi beklemek için platoza çekilmek yerine, nöbetçile-

TARAFLAR

İngiliz-Fransız kuvvetleri

- Inkerman Sırtı'nda 7.500 İngiliz ve 8.200 Fransız asker
- Başkomutanlar: General Lord Raglan (İngiliz) ve General F. C. Canrobert (Fransız)
- İngilizler 635 ölü ve 1.938 yaralı, Fransızlar 175 ölü ve 1.625 yaralı verdi

Rus kuvvetleri

- Inkerman Sırtı'nda 35 bin asker
- Komutanlar: General-Adjutant ve Amiral Prens A. S. Mençikov (başkomutan) ve General P. A. Dannenberg
- Yaklaşık 5.000 ölü ve 7.000 yaralı

rin yardımına yetişen askerleri hemen ileriye sürdü. Bu taktik Ruslar'ın sayısal üstünlük kurmasını ve (aşağıdaki koya bulunan iki gambot tarafından takviye edilmek üzere Kovan Tepesi'ne yerleştirilmiş olan) toparların tam etkili olmasını önledi.

Sisin kısmen kalkmasından sonra bile, iki taraf diğerinin asker sayısını ve düzenini tam bilecek durumda değildi. Platonun yamacındaki sırtlar ve çalı kaplı koyaklar boyunca bir dizi amansız ve bağlantısız kışıma ortaya çıktı. Bazı İngiliz askerlerce kullanılan Minié tüfeklerinin Rus misket tüfeklerine belirgin üstünlüğüne rağmen, gecenin beri süren yağmurun bu tüfeklere olumsuz etkisi, mühimmat sıkıntılarını ve yakın muharebe ortamı göğüs göğse dövüşte süngüye alınamamış ölçüde ağırlık verilmesini getirdi. Coldstream Muhafızları on bir süngü hücumuna girişti. Pennefather'ın üç bin kişilik tümeninin çılgınca ve gelişigüzel direnişi, Soimonov'un ilerleyişini kıldı ve bizzat Rus generali canından etti. Öyle ki, Pavlov'un tümeni ulaştığında, Ana Sırt'taki İngiliz hattı hâlâ bozulmamış durumdaydı. Sahada bulunan Raglan, mevzii çözümlerimünka komutanlarına bizzat makale birlikte, can alıcı iki karar aldı: Daha önce kaçınılan Fransız yardımını istemek ve düşman topçusuna karşı koyacak 18 librelik iki kuşatma topu getirmek.

Çok daha büyük Fransız kuvvetleri iki sapırcı saldırıyla karşılaşmıştı. Birincisi kuşatma hattının solundaki kentten şiddetli bir çıkış hareketi,

ikinci ise General Gorçakov komutasındaki 22 bin kişilik bir kuvvetin platonun güneyinden girdiği bir aldatıcı saldırıydı. Gorçakov'dan gelen baskının zayıflığı Fransız General Bosquet'in yerli güveni duyarak, birkaç alayını İngilizler'e yardım etmek üzere kuzeye göndermesine olanak verdi. Bu ikinci evrede, gelen birliklerin saflara katılışına can havliyle yer açılırken, hırpalanmış İngiliz hattında bir gedik ortaya çıktı. Komutanlar arasındaki karışıklık ve disiplinsizlik bu sorunu ağırlaştırdı. Ancak 18 librelik topların düşmanı topçusunu bertaraf etmedeki etkisi ve Bosquet'nin alaylarının (esas olarak Zouaves) geliş çarpışmanın gidişatını tersine çevirdi. Dannenberg ağır kayıplara uğradıktan sonra, ricat emrini verdi.

Rus kaynaklarının açık üstünlüğü, baskın avantajının katkısına karşın, zaferi sağlayamamıştı. Rus komutanlar arasındaki eşgüdüm aksaklıkları ve İngiliz birliklerinin ileri çıkışları, düşmanı kaynaklarını tam devreye sokamadığı dar bir cepheye ve zorlu araziye sıkıştırarak, Fransızlar'ın varışına kadar hattın tutulmasına olanak vermişti. Müttefiklerin dövüşme tarzı açısından tamamen savunmaya dönük ve tepkici bir nitelik taşıyan Inkerman çarpışmasının öne çıkan özellikleri "bir asker savaşı" olması ve epeyce kanlı geçmesiydi. Küçük rütbeli bir subayın vardığı sonuç şuydu: "Bir ordu olarak varlığımızı sıradan askerlerin yürekliliğine borçluyuz."

Etki

Çarpışmanın ilk sonucu iki taraf için de olumsuzdu. Piyadelerin kahramanlığıyla bir faciadan kurtulan İngiliz kuvvetleri sarsıldı, kayıplar bazı birimlerde yüzde 50'ye varacak ölçüde yüksekti. Generallerden biri sinir krizi geçirdi ve bir başkası harekâttan toptan vazgeçmeyi önerdi. Sivastopol'e karşı tasarlanan hücum artık olanaksızdı ve kuşatmanın kışa sarkması kaçınılmazdı. Balaklava'daki İngiliz ikmal gemilerini ve deposunu 14 Kasım'da yok eden büyük bir fırtına 1854-55 kışı boyunca sıkıntıları ve kayıpları arttırdı. Müttefiklere askeri üstünlük kazandırmak için Kırım'a büyük çaplı takviye birlikleri aktarıldı.

Rus tarafındaki etki daha da büyüktü. Üçüncü bir kapsamlı çarpışma da istilacılar sökmeye başariye ulaşamadı, müttefik yığınağının ilerlemesiyle birlikte, Sivastopol'ün yenilgiye mahkûm olduğu açıkça ortaya çıktı. Son bir yarma girişiminin ardından, kent Eylül 1855'te düştü ve savaş İngiliz-Fransız zaferiyle son buldu. Paris Antlaşması (1856) Karadeniz'in askerden arındırılmasını ve Rusya'nın Osmanlı aleyhindeki yayılmasının 20 yıl durdurulmasını sağladı. Rusya'nın 1815'ten beri koruduğu askeri yenilmezlik havasının ortadan kalkması içeride ve uluslararası düzeyde köklü sonuçlar doğurdu. Palmerston yönetimindeki Britanya'nın uluslararası konumu pekişirken, İmparator Louis Napolyon yönetimindeki Fransa da güç kazandı.

Askerlerini Rus ateşine açık bir koyağa alelacele süren Korgeneral Sir George Cathcart'ın ölümünü konu alan bu romantikleştirilmiş tasvir bile Inkerman'da çarpışma alanının karmaşasına dair bir şey iletmiyor.

50

Antietam

Tarih: 17 Eylül 1862 Yer: Sharpsburg, Kuzeybatı Maryland, ABD

Kanaatimce, şimdiki durum, Konfedere Devletler yönetimini, bağımsızlığımızın tanınması önerisini münasip şekilde Birleşik Devletler yönetimine iletmeye yetkili kılıyor.

ROBERT E. LEE'DEN JEFFERSON DAVIS'E, 8 EYLÜL 1862

Antietam'daki birlikleri 1 Ekim 1862'de görmeye giden Başkan Abraham Lincoln, komutanıyla ilgili düş kırıklığıyla, Potomac Ordusu'nu "McClellan'ın özel muhafızları" diye niteledirmişti.

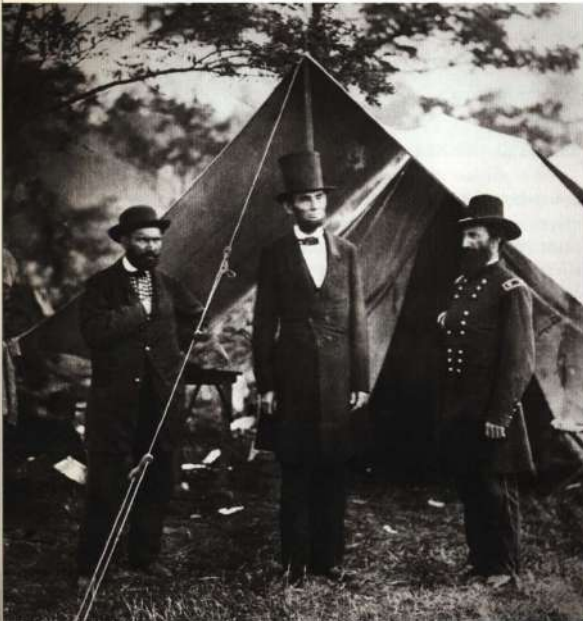
Amerikan İç Savaşı'nda Antietam çarpışmasıyla biten Eylül 1862'deki Maryland harekâtı, Konfederasyon generallerinden Robert E. Lee'nin Birlik kuvvetlerine vurduğu stratejik darbelerin sonucuydu. Yedi Gün Çarpışmaları (25 Haziran-1 Temmuz) Konfederasyon başkenti Richmond'ı kurtarmış ve ikinci Manassas çarpışması Konfederasyon sınırının yeniden Potomac Irmağı hattına çekilmesini sağlamıştı. Lee'nin Kuzey Virginia Ordusu 5 Eylül'de Maryland'e girdi.

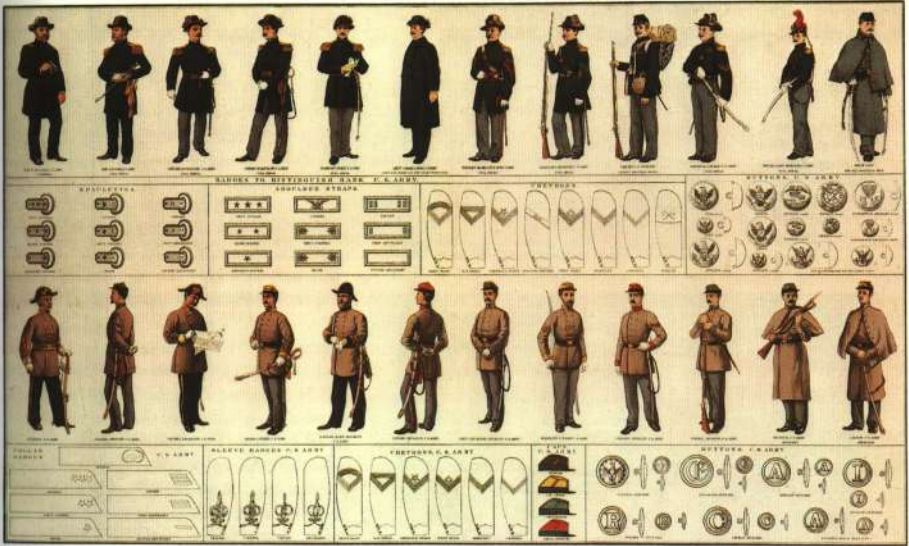
Çarpışma hazırlıkları

Başkan Abraham Lincoln bu krize kararlı biçimde tepki verdi. Halka 300 bin gönüllü daha toplanması için çağrıda bulundu, Güney Atlantik ve Kanaawha Vadisi'ndeki Birlik kuvvetlerini geri çağırdı ve en tartışmalı kararlar, Tümgeneral George B. McClellan'ı Washington yöresindeki bütün Birlik kuvvetlerinin komutanı olarak atadı. Lincoln'ın bazı kabine mensupları McClellan'ı bir Demokrat olması nedeniyle siyasi hasım olarak görmekteydi. Sergilediği parlak örgütçü niteliklere rağmen, Yedi Gün Çarpışmaları düşmanı yenmekten çok yenilgiden kaçınmaya önem verdiğini göstermişti. Yoğun bir talim programı oluşturması ve acemi askerleri Potomac Ordusu'na katması yeniden itibar kazanmasını sağladı. McClellan 7 Eylül'e doğru yeni birliklerini cepheye sürdü ama bunların neredeyse dörtte biri (20 bin asker) daha önce hiç çarpışmaya girmemişti.

Lee'nin kendine güveni Birlik esnekliğini küçümsemesine yol açtı ve McClellan'ın tepkisindeki hız onun için bir sürpriz oldu. Birliklerine dinlenmek, donanım eksikliklerini gidermek ve Maryland'in batı (Birlikçi) illeri üzerinden Pennsylvania'ya yönelmek için en az üç haftalık süre verileceğini tasarlamıştı. Kasım'a kadar Kuzey bölgesinde kalarak, savaşı sürdürme yönündeki desteği aşındırmak ve Lincoln'u Konfederasyon'un bağımsızlığını tanımaya zorlamak niyetindeydi. Albay William Allan'a 1866'da, "Maryland içlerine kavga vermek için gittim" diye anlatacaktı. Beklentisi Birlik kuvvetlerine manevra üstünlüğü sağlamak ve Güney'in savaşı kazanmasını sağlayacak öldürücü bir darbe indirmekti.

Kuzey Virginia Ordusu erzakını kırsal kesimden sağlamak için yayılmak zorunda kaldı. Lee'nin kur-

may heyeti 9/10 Eylül'de birliklerin dağılımına ilişkin ayrıntıları bildiren 191 sayılı özel emri verdi. En önemli husus, Tümgeneral "Taş Duvar" Thomas Jackson'ın 38 bin askerle birlikte Harper's Ferry'deki Federal garnizonu "kısırmak"la görevlendirilmesi-ydi. Bu emrin Birlik askerlerinin eline geçen ünlü "ka-yıp" nüshası McClellan'a ulaştırıldı. Onun belgeyi gö-rünce de, Lee planlarında bir aksamanın ortaya çıktığının farkına vardı.

Her halükârda Lee'nin inisiyatifli kaybettiği açıktı. Birlik askerleri 12 Eylül'de Maryland'ın Frederick iline girdi. Lee'nin elinde arka cephesini korumak için D. H. Hill komutasında tek tümen vardı. McClellan 14 Eylül'de Hill'e saldırarak Güney Dağı çarpışmasında elde ettiği başarıyı değerlendiremedi. Jackson'ın kuvvetleri için bir siper oluşturmak çapa-sıyla Keedysville yoluyla ricat emrini veren Lee, 15 Eylül'de ulaştığı Sharpsburg Tepeleri'nin ordusunun gücünü savunma mevzilerine yerleştirmek için elverişli olduğunu gördü. Kısa bir süre sonra Jackson'dan

beklenmedik bir kuşatma altına girmiş Harper's Ferry'nin düşeceği tahminini bildiren bir rapor aldı. Bunun üzerine ordunun Sharpsburg'da toplanması emrini verdi.

Lee o aşamada McClellan'a çarpışma fırsatı vermenin mi, yoksa geri çekilmenin mi doğru olacağına henüz karar vermiş değildi. Ama daha sonraki bir tarihte Maryland'e dönmek hareketin stratejik imvesini yok edecekti. Sharpsburg'un iç içe geçmiş tepelerden oluşan kafa karıştırıcı yapısı Lee'nin sayısal zayıflığı konusunda McClellan'ı yanıltarak değerli bir zaman kazandırabilirdi. Arkada bir dönemeçle akan Poto-mac Irmağı'ndan dolayı, Konfederasyon kanatları gü-venle orada dinlenebilirdi. Ama McClellan'ın cepheyi yarması halinde, Lee için bir kaçış yolu kalmayacaktı. Lee gün ortasına doğru elinde yalnızca 15 bin asker ve 100 top varken, Sharpsburg'da durma kararını ver-mekle olağanüstü bir riske girmiş oldu.

Jackson'ın 16 Eylül sabahı (A. P. Hill'in tümenin-den yoksun olarak) varması, Lee'nin gücünü hatırı sa-yılırlı ölçüde arttırdı. Öğleden sonra süvari komutanı Tümgeneral J. E. B. Stuart, önce Tümgeneral Joseph Hooker'ın I. Kolordusu ve kısa bir süre sonra Tümge-

Birlik ve Konfe-derasyon üniformalarından dola-yı, 1861'de başla-yan "Mavi ve Gri Savaşı" olarak da bilinir. Konfe-derasyon başkanı Jefferson Da-vis'in bu rengi seçmesinin nede-ni, West Point'te-ki günlerinden beri askeri öğren-cilerin üniformalarına duyduğu hayranlıktı.

McClellan'ın genel hücumu bozularak bir dizi bölük pörçük saldırıya dönüştü. Böylece Lee yedeklerini kilit noktalara yayarak bunları pus-kürtbildi.

neral Joseph Mansfield'in XII. kolordusu olmak üzere Birlik kuvvetlerinin ulaştığını bildirdi. Saat 16:00'da her iki kolordu Antietam Çayı'nı aşmaya ve Konfederasyon sol kanadına yaklaşmaya başladı. McClellan o gün başka bir harekâta girişmedi. Gücünü ortaya koyarak sürpriz fırsatını elden kaçırdı, üstelik Lee'ye hazırlıklar yapması için bir gün daha zaman da tanınmış oldu.

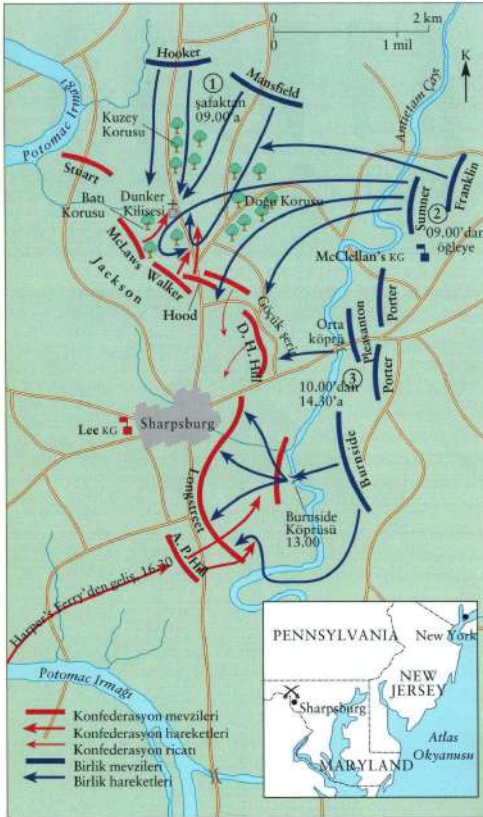
McClellan'ın komutasında 75 bin asker ve 275 top vardı. Birlik topları hem menzil, hem de mühimmat ağırlığı bakımından daha üstündü. McClellan topları-

nı ağırlıklı olarak sağ kanadına, Kuzey Korusu'nun ardındaki Poffenberger Tepesi'ne yerleştirdi. Lee'nin çarpışmaya hazır asker sayısı zar zor 50 bini bulduğu halde, Konfederasyon kuvvetlerinin sayıca üstün olduğu gibi ahmakça bir kaniya vardı. Her iki Konfederasyon kanadını saldırılarla zayıflatıktan sonra Lee'nin merkezini ezmeye yönelik planı için hem sıkı taktik denetime, hem de düzgün zamanlamaya gerek vardı. Oysa, McClellan karargâhını ta arkada kurdu ve cepheye bir kez bile uğramadı. Bu yüzden, planı cepheden girişilen bir dizi bölük pörçük saldırı haline büründü. Bunların hiçbirisi Lee'nin ordusunu tek başına alt etmeye yetecek güçte değildi.

Çarpışma

Birlik hücumu 17 Eylül sabahı saat 5:00'te sağda başladı. Hooker'ın niyeti Dunker Kilisesi çevresindeki yüksek alanı ele geçirmektir. Çünkü burası alındığında, Lee'nin ordusu Potomac'a doğru sürülebilirdi. Nicodemus Tepesi'ne yerleştirilmiş Konfederasyon topları, ileri doğru atılan Birlik piyadelerine saflardan yayılma ateşi açtı. Bu kesime komuta eden Jackson, inatla çullanan Hooker'a direndi. XII. Kolordu saat 7:30'da ilerleme emrini aldı ama Mansfield ağır yaralandı ve tümenler bölük pörçük bir saldırıya geçti. Lee merkezden ve sağ kanattan birer tümeni Jackson'ın yardımına gönderdi. Jackson'ın güçlenen mevzileri tutundu.

Harekâtın ikinci evresi Tümgeneral Edwin V. Sumner'ın II. Kolordusu'nun Konfederasyon merkezi-

TARAFLAR

Birlik

- 75.316 asker
- Komutan: Tümgeneral George B. McClellan
- 2.108 ölü, 9.549 yaralı, 753 kayıp (tutsaklar dahil)

Konfederasyon

- 51.844 asker
- Komutan: General Robert E. Lee
- 2.700 ölü, 9.024 yaralı, 2.000 kayıp (tutsaklar dahil)

İki ordunun birbirine yakın oluşu, toplanan ateş gücü ve can havliyle yürütülen dövüş çok yüksek kayıplara yol açtı.

ne doğru hamlesiyle 900 sularında başladı. Burası Potomac'a ulaşan bir vadi barındırdığı için, Lee'nin mevzilerinin en zayıf kısmıydı. D. H. Hill'in tümeni göçük bir şeridin oluşturduğu hayati dayanağı tutarak, Konfederasyon sol kanadıyla bağlantıyı korudu.

McClellan bu saldırının desteksiz bir cepheden hücum olarak ilerlemesine izin verdi ve geri çekilip toparlanma gereğinin yerine getirilmediği bir yıpranma sürecine katkıda bulundu. Sumner'in üç tümeni arazi yapısının yarattığı şaşkınlıkla kollara bölünüp üç ayrı hücum kalktı. Lee direnmek için uğraştı ve R. H. Anderson'ın tümeniyle D. H. Hill'e destek verdi ama Konfederasyon kuvvetleri 13:30'da göçük şeritten sökülüp atıldı.

Çarpışma Lee'nin aleyhine döner gibiydi. Sumner'in tümenlerinden birinin yeniden hücum ettiği Dunker Kilisesi, iki saat içinde Federal kuvvetlerin eline geçti. Lee hatlarındaki gedikleri hummalı bir biçimde kapatmaya çalıştı ama 14:30'a doğru cepheye süreç yedekleri kalmadı. Bütün sağ kanadı artık 2.400 kişilik zayıf bir tümen tutmaktaydı. Ardından bir başka facia yaşandı. Burnside'nin IX. Kolordusu uzun bir uğraştan sonra Konfederasyon avcı birliklerini püskürttü. Rohrbach (şimdi Burnside) Köprüsü'nü aşarak, Antietam Çayı'na bakan dik kayalıkları tırmandı ve Lee'nin ricat yolunu kesmek üzere gecikmeli olarak Sharpsburg'a ilerledi. Lee kaçan Konfederasyon askerlerini toparlayamadı ve dramatik bir gelişmeyle, Harper's Ferry'den gelen A. P. Hill'in tümeni ortaya çıkverdi. "General Hill" dedi Lee keyifli bir sesle, "seni gördüğüme hiç bu kadar sevinmemiştim. Fena halde ihtiyacımız var sana." Hill'in Hafif Tümeni tam zamanında Burnside'nin açıklığı sol kanadını bir hücumla gerisin geriye çaya sürdü.

Lee 18 Eylül'de pes etmeyecek cepheye yüklenme-

ye ve böylece zafere ulaşmaya çalıştı. McClellan buna karşılık verecek bir girişimde bulunmadı. Ertesi gün Lee bitkin birliklerinin başında Virginia'ya çekildi. Potomac Ordusu da bu olayla tükenmişti ve büyük ölçüde altı hafta daha yörede kaldı. Teknik bakımdan pata durumuyla sonuçlanmakla birlikte, Amerikan İç Savaşı'nın en belirleyici ve en kanlı çarpışmalarından biri sayılan Antietam'da her iki taraf da yaklaşık 12 bin asker kaybetti.

Sonuçlar

Antietam o yıl Konfederasyon lehine bir karar çıkmasını sağlamak isteyen Lee'nin çabalarını boşa çıkardı. Britanya ve Fransa'nın Güney'in yanında yer alarak müdahalede bulunması yönündeki çok küçük şansı da ortadan kaldırdı. Konfederasyon birliklerinin geri çekilmesi, Lincoln'a 22 Eylül'de Özgürlük Bildirgesi taslağını açıklamayı haklı kılacak bir stratejik zaferi sundu. Açıklama Konfederasyon toprakları dışında kölelerin özgürleştirilmesini getirmese de, Lincoln'un Güney'e yaklaşımında sertleşmenin işaretiydi. Artık tek hedefi Konfederasyon'un teslim olmasını sağlamak ya da Güney'in köleliğe dayalı sosyal sistemini yok etmekti. Antietam'ın kepaze bir savaşa dair insancıl korkulardan dolayı dış müdahale olasılığını artırdığı yolundaki inandırıcı sava karşın, Britanya, askeri müdahale değil, yalnızca "arabuluculuk" peşindeydi. Lincoln bunu kolayca yabana atabiliirdi.

Özetle, Antietam, nihai Birlik zaferi için çok önemli temeli sağladı. Amerika kıtalarındaki en belirleyici çarpışmalardan biri olduğunu söylemek de mümkündür. Böyle bir süreç olmaksızın, ABD'nin bir dünya gücüne dönüşme yolunda ilk adım olarak 1880'lerde batı yarıküresinde bir *imperium* elde etmesi mümkün olamazdı.

51

Gettysburg

Tarih: 1-3 Temmuz 1863 Yer: Güney Pennsylvania, ABD

Yerdeki ölüleri ve yaralıları tarife imkân yoktu. Brest Tabyaları civarında yığınlar halinde yatıyorlardı, bereketli bir harman yerinde kilometrelerce uzanan Buğday Desteleri gibiydiler. İnsanlar, Atlar, Katırlar, Parçalanmış Toplar, Top Kovanları, Borular, Davullar, Kılıçlar ve Misket Tüfekleri dört bir tarafa saçılmıştı. Tahıl tarlaları dümdüz edilmiş haldeydi. İnsanın görebileceği en korkunç Manzaraydı bu.

BİR WISCONSIN ASKERİNİN ÇARPIŞMADAN SONRAKİ MEKTUBUNDAN

Gettysburg muhtemelen Amerikan İç Savaşı'ndaki (1861-65) en önemli çarpışmaydı. Konfederasyon'a bağlı Kuzey Virginia Ordusu'nun komutanı General Robert E. Lee, Mayıs 1863'te Chancellorsville'deki parlak zaferin ardından, Pennsylvania'ya yönelik bir istila hareketi için Konfederasyon başkanı Jefferson Davis'i ikna etti. Niyeti sarsıcı bir saldırıyla, Tümgeneral Joseph Hooker'ın Federal Potomac Ordusu'nun (bak. Antietam s. 206) beklenen istilasını geciktirmektir. Böylece Virginia savaşın yaralarını sarma fırsatını bulacak, Konfederasyon zengin Pennsylvania kırsal kesiminin kaynaklarından yararlanacaktı. Savaş Kuzey topraklarına taşımak oradaki barış hareketine destek verebilirdi. Büyük çaplı bir askeri zafer, Güney'in yurtdışında diplomatik tanıma kararları elde etme şansı açısından kesinlikle yararlı olacaktı. Her ne kadar Birlik küçük bir insan gücü üstünlüğüne (70 bine karşı 85 -90 bin) sahip olsa da, asker sayıları geçmişte olduğundan veya da gelecekte olabileceğinden daha yakındı.

Lee'nin ordusu 3 Haziran'da batıya yönelmeye başladı. Hooker kuvvetlerini Lee ile Federal başkent arasında tutarak, Rappahannock'un kuzeyinde paralel bir rota izledi. Bu takipten sıyrılıp Blue Ridge Dağları'nı aşan Lee, Shenandoah Vadisi üzerinden kuzeye ilerledi ve Potomac'ı geçtikten sonra Maryland'e ve ardından Pennsylvania içlerine girdi. Harri-sonburg'u ele geçirmek, Lee'nin Birlik ordularının batıyla bağlantısını kesmesini sağlayacaktı. Ayrıca Baltimore ve Washington gibi bir dizi doğu kentini tehdit edebilecek ve böylece Hooker'ı kendisine sal-

dırmaya zorlayacaktır.

Lee'nin korgenerallerinden Richard Ewell, A. P. Hill ve James Longstreet komutasındaki üç kolor-du Haziran sonuna doğru Pennsylvania'ya ama yerleşim düzenleri son derece dağınıktı. Kuzeye doğru ilerleyişte Konfederasyon sağ kanadını koruması tasarlanan süvari komutanı Tümgeneral J. E. B. ("Jeb") Stuart'tan hiçbir haber gelmemesi nedeniyle, Lee bu durumu Federal ordunun bir tehdit yaratmamasına yordu. Oysa ana Konfederasyon ordusundan kopan Stuart, kuzeye doğru ilerleyen Birlik kuvvetlerinin arkasından dolaşmak zorunda kalmıştı. Lee kendi kuvvetlerinin tehlikeli biçimde dağınık düzende olduğu 28 Haziran akşamı, Ho-

oker'in ordusunun Maryland'in Frederick kenti yakınına yığıldığını öğrendi. Lee'nin ordusuna bağlı birliklerin arasındaki mesafe buraya göre daha uzaktı. Lee bir an önce kuvvetlerini toplamak zorundaydı. Aksi halde, ordusu parça parça yok edilecekti.

Konfederasyon kuvvetleri 2.400 kişinin yaşadığı küçük bir kasaba ve önemli bir yol kavşağı olan Gettysburg'de toplandı. Kuzey Virginia Ordusu kuzeybatıdan, Potomac Ordusu güneyden geldi. Birlik kuvvetlerinin başında yeni bir komutan, Tümgeneral George Gordon Meade vardı. Başkan Abraham Lincoln bir süreden beri Washington'daki üstleriyle kavga eden Hooker'ı 28 Haziran'da görevden al-

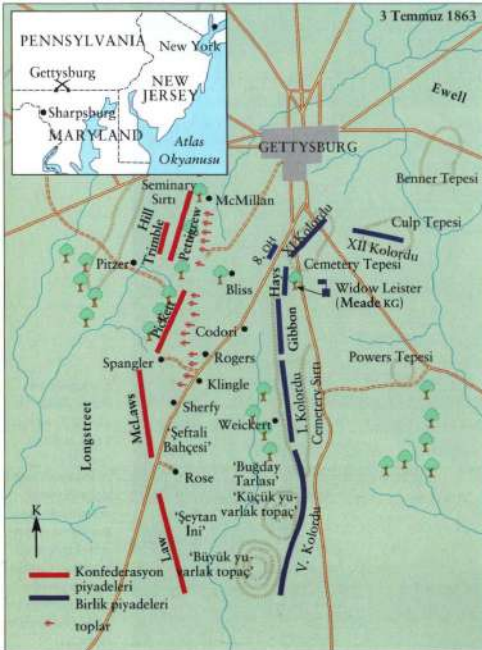

Çarpışmanın ikinci günü olan 2 Temmuz 1863'te Birlik (solda) ve Konfederasyon (sağda) askerleri arasındaki boğuşmanın sanatçı bakış açısıyla yorumu. Currier & Ives tarafından yayımlanan ve elle boyanmış taşbaskı.

miştı. Hooker yetenekli bir koldur komutanıydı ama Mayıs ayında Chancellorsville'de kararsız davranıldığı için, Lee'nin (yarıya yakın asker mevcuduy-la) parlak bir zafer kazanmasına yol açmıştı. Lincoln ve danışmanları, Hooker'ın Lee'ye karşı koyabileceğinden kuşkuluydu. Meade çoğu kez karar almakta gecikmekle birlikte, güvenilir ve soğukkanlı bir komutandı.

İki kuvvet arasındaki ilk temas 30 Haziran'da Gettysburg yakınında gerçekleşti. Tuğgeneral John Buford komutasındaki Birlik süvarileri Gettysburg'e girdi ve kasabanın batısında A. P. Hill'in Konfederasyon piyadelerinin peşinden gidenleri gördü. Buford bu durumu Birlik I. Kolordusu'nun ve Meade'in sol kanadının komutanı Tümgeneral Joseph Reynolds'a bildirdi. Her iki tarafın kuvvetlerini ileri sürdüğü bu ortamda, Gettysburg'ü elinde tutmaya çalıştı.

Gettysburg'de Birlik ve Konfederasyon mevzileri, 3 Temmuz 1863.

Çarpışma

Gettysburg çarpışması üç gün sürdü. Birinci gün olan 1 Temmuz bir Konfederasyon zaferine sahne oldu. Reynolds kasabaya sabahın yarılardığı sıralarda ulaştı ve Buford'un süvarilerini çıkarmak için piyadelerini ileriye sürdü. Birimlerini yerleştirmek için talimat verirken öldürüldü. Öğleden hemen sonra çarpışma alanına varan Tümgeneral Oliver Howard'ın Birlik XI. Kolordusu Gettysburg'ün kuzeyinde mevzilere girdi.

İzleyen kıyasıya dövüşte Konfederasyon askerleri Birlik kuvvetlerini Gettysburg'den çıkararak, Cemetery Tepesi ve Culp Tepesi'ndeki sağlam mevzilere püskürttü. Reynolds ve Buford'un kazandırdığı süre içinde oluşturulan ve şekliinden dolayı "Olta İğnesi" olarak anılan Birlik savunma hattı, Meade'in elde ettiği yegâne büyük avantajdı. Olta İğnesi sağda Culp Tepesi'ne saplanmıştı. Batıya doğru Cemetery Tepesi'ne uzanmakta, ardından güneye dönerek Cemetery Sırtı boyunca ilerleyerek iki Yuvarlak Topa'ya varmaktaydı. Birlik süvarileri hattın kanatlarını tutmaktaydı. Bu arada Konfederasyon kuvvetleri Cemetery Sırtı'na paralel olarak kuzeye ve güneye uzanan kısmen ormanlık bir yükselti olan Seminary Sırtı'nı işgal etti. İlk gündeki çarpışma Birlik için pahalıya patlamıştı: 1 Temmuz'da dövüşen 18 bin Federal asker in üçte ikisi kayıplar listesindeydi.

İkinci gün Olta İğnesi'nin avantajını ortaya çıkardı. İç hatlardan harekete geçen Meade, birlikleri ve ikmallerini Lee'ye oranla daha kolay kaydırabilirdi.

TARAFLAR

Birlik

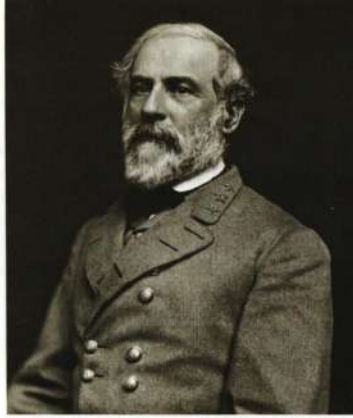
- Potomac Ordusu'na mensup yaklaşık 85 bin asker ve 372 top
- Komutan: Tümgeneral George Gordon Meade
- 23 bin kayıp

Konfederasyon

- Kuzey Virginia Ordusu'na mensup yaklaşık 70 bin asker ve 274 top
- Komutan: General Robert E. Lee
- En yüksek tahmine göre 28 bin kayıp

En solda Birlik Potomac Ordusu'nun komutanı Tümgeneral George Gordon Meade.

Solda Konfederasyon Kuzey Virginia Ordusu'nun komutanı General Robert E. Lee.

Longstreet Birlik savunma hattının güneyindeki Yuvarlak Topaclar'ı aldıktan sonra Birlik kuvvetlerinin arkasından dolanarak Baltimore ve Washington'ı tehdit etme yönünde bir girişim için ısrar etti. Böylece Meade savunma mevzilerinden çıkmak zorunda kalacaktı. Ama Lee'nin planı Birlik kanatlarına yönelik iki yönlü bir saldırıya geçmekte.

Meade art arda girildiği için, iki saldırıyı da durdurabildi. Longstreet'in Birlik sol kanadının ve gözcü karakollarının ötesine yürüyüşü öğleden sonranın büyük bölümünü aldı. Bununla birlikte, III. Kolordu komutanı Tümgeneral Daniel Sickles'in tuttuğu Birlik sol kanadına karşı iki tümenle yürütülen Konfederasyon saldırısı başarılı oldu. Sickles ahmakça bir kararla Cemetery Sırtı'ndan ayrılarak geri kalan Birlik hattının önüne geçmiş ve böylece tamamen desteksiz bir çıkıntı ortaya çıkmıştı.

Buradaki çatışmalar Şeftali Bahçesi, Buğday Tarlası, Şeytan İni ve Küçük Yuvarlak Topaç adlarıyla üne kavuşan yerlerde geçti. Meade kuvvetlerini güneye kaydırdı. Sickles'in askerleri Cemetery Sırtı'na püskürtülmekle birlikte, mevzilerini korudular. Konfederasyon kuvvetlerinin Küçük Yuvarlak Topaç'ı alma girişimi, Albay Joshua Chamberlain'in sayıca epey azalmış 20. Maine Alayı'nın tam zamanında yetişmesi sayesinde boşa çıktı. Konfederasyon kuvvetlerinin burada başarıya ulaşması, Longstreet'in bütün Birlik hattını yayılım top ateşine tutmasını sağlayacaktı.

Ardından çarpışmanın ağırlığı Birlik merkezine kaydı. Hill'in yetersiz sayıda askerle saldırıya geçmesine karşın, bir Konfederasyon tugayı Cemetery Sırtı'nda bir basamak alanını kısa süreliğine elde etti. Daha kuzeyde ise akşam çökerken, Konfederasyon tugayları Cemetery Tepesi'ne püskürtüldü ve Ewell'in Culp Tepesi'ne saldırısı boşa çıkarıldı. İkinci gün pata durumuyla son buldu.

Lee üçüncü gün Tümgeneral Winfield Scott Hancock'un II. Kolordusu'nun savunduğu Birlik merkezine karşı Seminary Sırtı'ndan toplu bir Konfederasyon saldırısı planladı. Daha bir gün önce gelmiş olan Stu-

Altta Gettysburg çarpışmasının günümüzdeki bir canlandırması.

art komutasındaki Konfederasyon süvarileri kuzeyden Birlik hattının etrafını dolanacaktı. Ama savaş meydanının 8 km doğusunda Birlik süvarilerine yenildi.

Konfederasyon kuvvetleri 13:00 sularında Seminary Sırtı'ndan 160 kadar topla yoğun bir top baraj ateşine başladı. Cemetery Sırtı'ndaki 100'ü aşkın Birlik topu buna iki saat boyunca karşılık verdi. Ardından bütün toplar sustu ve Konfederasyon askerleri 1,5 km'lik açık arazi boyunca aynı aralıklarla dizilmiş saflar halinde hücumla kalktı. Savaş sancakları bir geçit töreni yapılmıyormuşçasına havada dalgalanıyordu. Tümgeneral George Pickett'in tümeni ortada olmak üzere, hücumla katılan üç tümen vardı. Yanlardaki tümenlerin dağılarak gerisin geriye Konfederasyon hatlarına akın etmesi, Pickett'in tümenini tek başına ve yayılım haldeki Birlik ateşine açık bıraktı. Yalnızca birkaç yüz Konfederasyon askeri Birlik mevzilerine ulaştı ve orada durduruldu. Pickett o gün elinde olan 12.000-13.500 askerden 8-10 binini kaybetti.

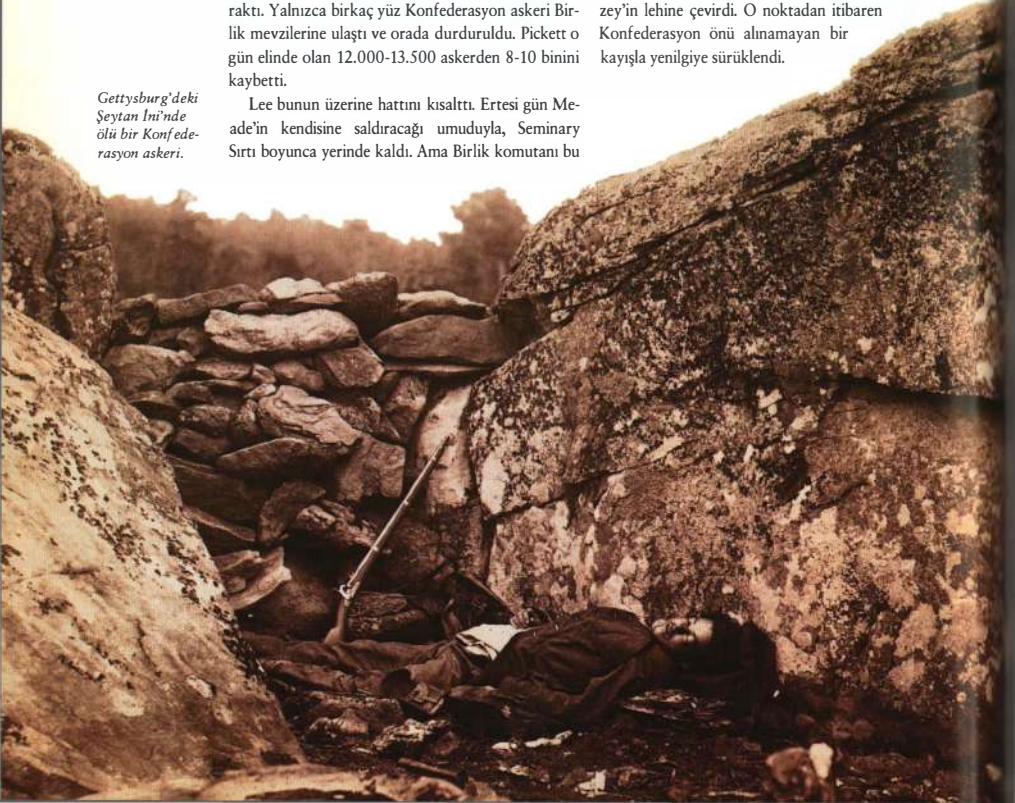
Lee bunun üzerine hattını kısalttı. Ertesi gün Meade'in kendisine saldıracağı umuduyla, Seminary Sırtı boyunca yerinde kaldı. Ama Birlik komutanı bu

yemi yutmadı. Sonunda, Lee 4 Temmuz gecesi karanlıktan ve şiddetli yağmurdan yararlanarak Cumberland Vadisi boyunca çekildi. Ele geçirilmiş savaş gereçleriyle ve hatta 6.000 tutsakla birlikte Virginia'ya ulaştı.

Sonuçlar

Meade çarpışmada 23 bin kadar asker kaybetti. Lee'nin kayıpları aynı ölçüde büyüktü ve hatta bazı kaynaklara göre 28 bine varmaktaydı. Güney'in bir zafer havasına girmesine rağmen daha serinkanlı düşünenler bunun bir Konfederasyon yenilgisi olduğunu görebildi. Potomac Ordusu kendisinden bekleneni en sonunda vermişti. Gettysburg'deki Birlik zaferi ve Mississippi'nin Vicksburg yöresindeki eşzamanlı başarı, askeri/diplomatik dengeyi kesin biçimde Kuzey'in lehine çevirdi. O noktadan itibaren Konfederasyon öni alınamayan bir kayışla yenilgiye sürüklendi.

Gettysburg'deki Şeytan İni'nde ölü bir Konfederasyon askeri.

Sadowa

52

Tarih: 3 Temmuz 1866 Yer: Bugünkü Sadová, Çek Cumhuriyeti

Yol sağ kanattan kaçan askerlerle tıkanmıştı. Süvariler, piyadeler, toplar, katarlar, her şey. Bunları çekip çıkarmayı ya da bir biçimde düzene koymayı başaramadık. Kollarımız çözülmüş durumdaydı. Düşman top ateşini bu koyağa yöneltti ve her gülle isabet etti. Binlerce ölü bırakarak çekildik.

SADOWA'DAKİ BİR AVUSTURYA SUBAYI, 1866

Prusya 1864'te Danimarka karşısındaki zaferiyle Schleswig ve Holstein eyaletlerini elde etti. Kısa bir süre sonra Avusturya başka Prusya kazanımlarını ölemek ve bir İtalya-Prusya ittifakını dengelemek üzere Bavyera, Saksonya ve Hannover'in yer aldığı bir koalisyonun kurulmasına öncülük etti. Ufukta beliren savaş tehlikesi üzerine, General Helmuth von Moltke komutasındaki Prusya kuvvetleri seferber oldu ve Haziran 1866'da harekete geçmek için hazırlandı. Prusya kurmay çalışmasının üstünlüğü çok geçmeden önemli avantajlar sağladı. Moltke üç orduyu Bohemya'da 500 km'lik bir yaya yığmak için altı ayrı demiryolunu kullanarak, çok daha yavaş Avusturya birliklerini savunmasız yakaladı.

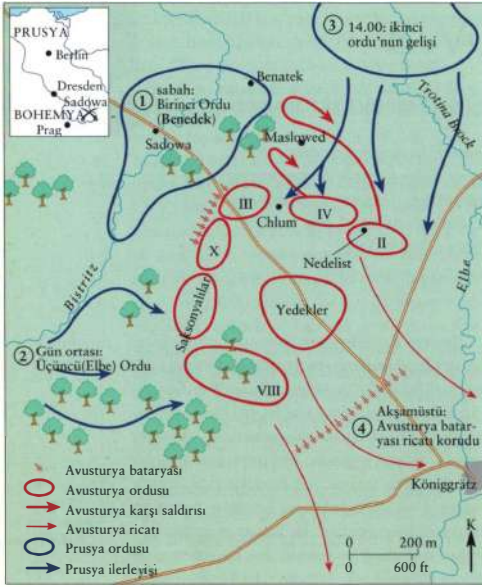
Düşman kuvvetlerinden böylesine hızlı bir hareket ve yığınak beklemeyen Avusturyalı General Ludwig von Benedek, kuvvetlerini Sadowa ve Königgrätz arasına yerleştirene kadar bir dizi mevzii yenilgiye uğradı. Birliklerini düzenleme tarzi 19. yüzyıldan çok 18. yüzyıla uygundu. Avusturya ordusu sırtını Elbe Irmağı'na vererek, sağ kanadını alçak araziye oturtturarak ve sol kanadını da neredeyse korumasız bırakarak konuşlanmıştı. Bu konum ricat hattı açısından elverişsizdi ve yedekler ana kuvvetlere gereğinden fazla yakındı. Avusturyalılar böyle bir yerleşim düzeniyle, Prusyalılar'ın burayı saptayıp çabuk bir baskına girişmesi halinde kolayca sarılabilirdi.

Benedek 1859'da Solferino'daki yenilginin he-

En solda Modern genelkurmay sisteminin mimarlarından ve demiryollarından yararlanmanın öncülerinden biri olan General Helmuth von Moltke.

Solda General Ludwig von Benedek'in Solferino'da (1859) elde ettiği kahraman konumu Sadowa'dan sonra yıkıldı. Avusturya'da bu bozgunun günah keçisi haline geldi.

Avusturya ordusunun kanatlarını saldırıya açık bırakması, daha iyi donanımlı Prusya ordusunun yararlanacağı gedikle-re yol açtı.

men sonrasında Avusturya ordusunu kurtarmasıyla şöhrete ulaşmıştı. Komutası altında neredeyse yüzde 60'ı Slav olan, morali bozuk ve karışık bir kuvvet vardı. Bu askerlerin Almanya'ya kimin hükmedeceğini belirleyecek bir savaşı pek umursadığı yoktu. Avusturya kurmay çalışmasının Prusya'ninkinden açıkça düşük olması, Avusturya'nın savaşı kazanmadaki nihai şansı konusunda Benedek'in kötümser bir tutuma girmesine yol açtı. Zaten imparatorun barışçı çözüm yolunu aramasını istemiş ve geri çevirmişti. Elverişsiz bir konumda yetersiz istihbaratla ve yetersiz donanımla savaşmaya mecburdu artık.

Moltke ise Fransa'yı tarafsız tutmak ve Prusya'ya uzak ikmal hatlarından sakınmak açısından savaşçı çabuk kazanmak zorundaydı. Keşif kolları 2 Temmuz'da şiddetli bir yağmur fırtınası sırasında Avusturya ordusunun yerini saptadı. Moltke ertesi sabah her üç ordusuyula ilerlemeyi ve süvarileriyle Avusturyalıların ricat yolunu kesmeyi planladı. İki tarafın 250 bin dolayında askerle aşağı yukarı denk kuvvet-te olmasına karşın, her şeyin bu plana göre yürümesi

TARAFLAR

Prusyalılar

- 225 bin asker
- Komutan: General Helmuth von Moltke
- 9.000 ölü ve yaralı

Avusturyalılar ve Saksonyalılar

- 230 bin asker
- Komutan: General Ludvig von Benedek
- 20 bin ölü ve yaralı; 20 bin tutsak

halinde, Benedek'in ordusunu yok etmesi mümkün-di.

Bununla birlikte, Moltke'nin bizzat daha önce gözlemlediği gibi, düşmanla ilk temastan sonra geçerli kalan hiçbir plan yoktu. Telgraf haberleşmesindeki bir aksaklık yüzünden gerekli talimatı almayan İkinci Ordu saldırıya katılmadı. Sabahın yarısı olduğu sıralarda, Avusturya topları diğer iki Prusya ordusunu köşeye sıkıştırarak, orta kesimdeki Swiepwald adlı ormanlık alan dışında bir ilerleme sağlama-sına fırsat vermedi. Akılsızca bir kararla burayı geri almaya yönelik bir karşı saldırıya geçen Avusturyalılar, dosdoğru sağlam Prusya piyadelerinin arkadan doldurulmalı tüfeklerinin ateş menziline girdiler. Bu silahlar Prusyalılar'ın geniş bir alana yayılmasına ve yerde gizlenmiş halde uzanarak ateş açmasına elverişliydi.

İkinci Ordu'nun gelişi

Gün ortasına doğru kana bulanmalarına karşın, Avusturya saflarında çok az çözülme belirtisi vardı. Ancak, İkinci Ordu'nun yaklaşmakta olduğundan da haberleri yoktu. Sabahleyin çarpışma seslerini duyarlar ilerlemeye başlamış olan İkinci Ordu, saat 14:00 civarında Avusturya sağ kanadına ulaştı. Prusyalı askerler yayılmış bir düzene ileri atılarak, Swiepwald'deki saldırılarla bitkin düşmüş birimlere yüklendi. Merkezdeki Prusya Birinci Ordu'sunun bunu izleyen hamlesi Avusturya merkezini yerine mihlayarak, sağ kanadı İkinci Ordu'nun amansız ateşini tek başına karşılamak durumunda bıraktı. Kanadın kısa sürede çökmesiyle, Avusturya için hiçbir zafer umudu kalmadı. Kötü hava koşullarının Prusya

kuvvetlerini yavaşlatması, Benedek'e ricat hareketini koruyacak karşı saldırılara girişme fırsatını verdi. Böylece yedi yıl önce Solferino'da olduğu gibi, ordusu zor durumdan çıkarmayı başardı.

Avusturya ordusu kurtuldu ama yediği darbe ağırdı. Ölü ve yaralı sayısı 40 bini aşarken, 20 bin asker de tutsak düştü. Prusya ise yalnızca toplam 9.000 kayıp verdi. Sadowa askeri bakımdan Prusya ordusunun, özellikle de genelkurmayının şöhretinin genel kabul görmesini sağladı. Prusya yüksek randımanıyla, teknolojik üstünlüğüyle ve taktik inceliğiyle hasımlarını açıkça geride bıraktı. Birkaç düzeltmeyle aynı sistemi kullanarak, 1870-71 Fransa-Prusya Savaşı'nda Fransız ordusunu yendi.

Prag Antlaşması

Çarpışmanın siyasal sonuçları da aynı ölçüde çarpıcıydı. Avusturya 23 Ağustos'ta imzalanan Prag Antlaşması'yla, Alman işlerinin dışında kalmayı kabul etti ve Prusya'nın Kuzey Alman Konfederasyonu'ndaki hâkim konumunu tanıdı. Alman toprakla-

rındaki nüfuzunu kaybettiği için, gücünü doğu ve güneye kaydırmaya karar verdi. Böylece Macaristan'la pazarlığa oturarak 1867'de İkili Monarşi'yi oluşturdu. Avusturya izleyen dönemde Orta Avrupa ve Balkanlar'da nüfuz kurmaya yöneldi. Sadowa yenilgisi Avusturya'yı Veneto bölge- sindeki harekâtta da vazgeçmek zorunda bırakarak, İtalyan kuvvetlerinin Venedik'i geri almasına ve birleşmenin son evreleri için harekete geçmesine fırsat verdi.

Alman şansölyesi Otto von Bismarck'ın Prag'da Avusturya'ya sunduğu koşullar aslında olması gerekenden daha cömertti. Avusturya'nın savaş meydanındaki tam bozgunundan ve yöneticilerinin devrim korkusundan yararlanarak, çok daha sert talepler dayatabilirdi. Prusya'nın bir savaş tazminatı istemesine karşın, Avusturya hiçbir toprağını kaybetmedi. İki Alman devleti savaşı izleyen yıllarda oldukça dostane tutumu sürdürdü. Aralarındaki ilişkilerin sıcaklığı 1879'da İkili İttifak'a varılmasını ve böylece Avrupa'yı 1914'te savaşa sürükleyen girişik ittifaklar sistemi yönünde ilk adımın atılmasını getirdi.

Bu tablo çarpışma sırasındaki hengâmeyi bir ölçüde yansıtır. Daha düzenli Prusya kurmay çalışması, Prusya ordusunu bu belirsizlikle daha iyi başa çıkarmaya yatkın hale getirerek, savaş meydanında önemli bir avantaj sağladı.

Tarih: 2 Eylül 1898 Yer: Hartum civarı, Orta Sudan

Bu bir muharebe değil, bir infazdı.

G. W. STEEVENS, WITH KITCHENER TO KHARTUM, 1898

C. M. Horsfall'un Omdurman sonrasında ki bu Kitchener portresi, artık şöhretli bir kişi olan komutanın etrafa yaydığı haşin katılık ve acımasızlık görüntüsünü iletiyor.

Omdurman İngiliz askeri emperyalizminin yerli direnişe karşı başarısının zirvesiydi ve resmen Mısır'a bağlı Sudan'da, Mehdiye tarikatinin kurulan devlete son verdi. Britanya'nın 1882'de Mısır'ı işgal etmesine karşın, Sudan'ın denetimi Mehdi'ye bağlı dirilişçi İslam hareketine kapılmıştı. İngiliz komutasındaki kuvvetlerin uğradığı yenilgiler, General Charles Gordon'un 1885'te Hartum'daki ölümüyle uç noktaya varmıştı.

Britanya ve fiilen İngiliz başkonsolosu Lord Cromer'in yönetimindeki Mısır, Sudan'ı on yıl kadar Mehdi'nin ardılı Halife'ye bıraktılar. Gerçi Gordon'ın öcünü almak Britanya'da popüler bir konuydu ama 1896-98'de Sudan'ın alınmasının ardındaki asıl neden bu değildi. Muhafazakâr başbakan Lord Salisbury, 1896 başlarında Adowa'da Habeş kuvvetlerine yenilen İtalyanlar'a yardım etmek ve Habeşistan, Halife ve Fransa arasında bir ittifakın önünü kesmek için bir sızma harekâtı talimatını verdi. Ama Mısır kuvvetlerinin güneyde Nil boyunca Dongola'ya doğru başarılı ilerleyişi, yerli birliklerin Müslüman dindashlarına karşı dövüşmeye istekli olduğunu gösterdi. Londra ayrıca Yukarı Nil Vadisi'ne yönelik bir Fransız askeri seferinin haberini aldı.

Salisbury ve Cromer bunun üzerine Mısır ordusunun komutanı Tümgeneral Herbert Kitchener'e bağlı kuvvetlerin Mehdiye tarikatinin başkenti Omdurman'ı alması ve bütün Nil Vadisi'nde denetimi sağlaması gerektiğine karar verdi. Bu sefer için İngiliz kaynaklarının ve takviye birliklerinin devreye so-

kulmasına karşın, girişim Mısır kisvesinde kaldı ve hem insan gücünün hem de paranın üçte ikisi Mısır tarafından karşılandı.

Sefer

Kitchener'in giriştiği harekâtın esaslı ulaşım ve ikmaldi. Mesafe ve çöl sorunlarını Nil'in büyük dönemecinden geçen 616 km'lik Sudan Askeri Demiryolu'nu inşa ederek aştı. Bu durum Winston Churchill'e "Halife'ye demiryoluyla boyun eğdirildi" sözlerini söyletecekti. Demiryolu hattı ikmal malzemelerinin, takviye birliklerinin ve zırhlı ırmak vapurlarının prefabrike parçalarının hızla aktarılmasını sağladı. İrmağın mevsimlik taşkınlarında yükselen suların çavlanları aşmayı mümkün kılması nedeniyle, Kitchener bu vapurlar sayesinde Nil ve kıyıların etkili bir denetim altına aldı. Nisan 1898'de Atbara'da 12 -16 bin kişilik bir Mehdiçi kuvvet yenildi ama daha sonra İngiliz-Mısır ordusu ırmak boyunca ilerlerken, dervişler hiçbir önemli direniş göstermedi. Halife bütün umudunu başkentinin önderindeki büyük çaplı bir çarpışmaya bağlamıştı.

Çarpışma

İstilacılar Nil'in batı yakasında kalan Omdurman önderindeki ovalara 1 Eylül'de ulaştı. Yerli "dost güçler" ırmağın doğu yakasını korurken, toplar ve gambotlar kenti ve savunma mevzilerini bombardımana tuttu. Büyük bir derviş ordusu çarpışma düzene girmeye başlamıştı. Kitchener kuvvetlerini geceleyin geniş ve yarım daire biçimli bir kamp alanın-

da korumaya karar verdi. Arka tarafı gambotların bulunduğu ırmağa bakan alanın çöl tarafına ise bir *zaribe* (dikenli duvar) dikildi. Bir gece saldırısı mütefrik ateş gücünün avantajını azaltacak ve dervişlere *zaribe*'yi yarmak için en iyi fırsatı verecekti ama bunun yerine çarpışma sabahleyin ilk ışıkla birlikte başladı.

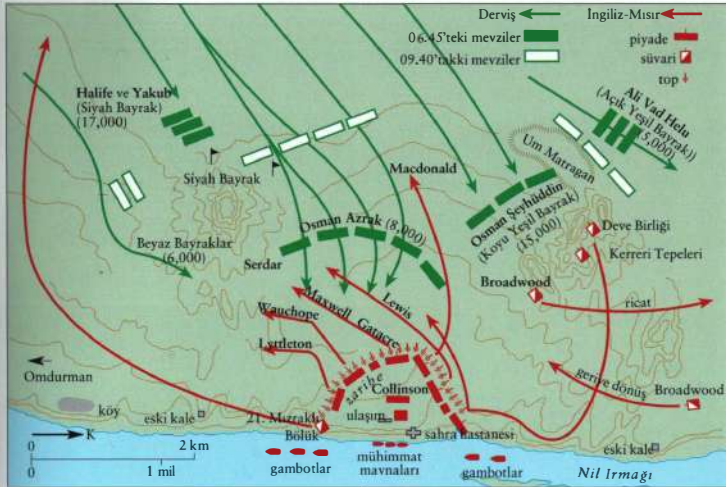
Çarpışmanın seyri iki evre halinde gelişti. Birincisinde, Kitchener'in ana kuvvetleri esas olarak *zaribe* içinde savunmaya dönük bir mücadele verdi. İkincisinde ise dışarıya çıkıp Omdurman üzerine ilerledi ve dervişlerin ricat yolunu kesti. (Kitchener düşman bir kentte sokak çatışmalarına girmekten tedirgindi).

Düşman piyadelerinin topluca ovayı aşarak çembere hücum ettiği birinci evreye, İngiliz-Mısır ateş gücünün ağırlığı damgasını vurdu. Sayıca üstün dervişlerin çok az topu vardı ve makineli tüfeği hiç yoktu. Hasımlarının modern silahlarına karşı düşük kaliteli mühimmatın kullandığı alaybozanları ve köhne tüfekleri vardı yalnızca. Kitchener'in gambotlardakiler de dahil 80 parçayı bulan toplarının şarapnelleri 2.750 m'ye ulaşmaktaydı, 44 Maxim topunun menzili 1.650 m, piyade tüfeklerinin menzili ise 1.370 m'yd.

Mısır taburlarında Martini-Henry tüfekleri, İngiliz birliklerinde yeni dumsansız ve şarjörlü Lee-Metford tüfekleri vardı. Çembere 270 m mesafeye varan dervişlerin çok azı sağ kaldı ve hiçbir siperlere kadar ulaşamadı. Görgü tanıklarından Churchill'e göre, bu kıyım "bir mekanizma meselesinden ibaret"ti. Mütefriklerin karşılaştığı tek terslik, *zaribe*'nin dışında Kerreri Tepeleri'ne doğru konuşlandırılmış olan süvarilerin ve Deve Birliği filolarının derviş süvarilerince daha kuzeye doğru sürülmesiydi. Bunun bir ezme hareketine dönüşmesini ancak gambotların müdahalesi önledi.

Derviş hücumlarının bir imhayla bertaraf edilme-

Altta Çarpışma'dan geriye değerli fotoğraf kayıtları kaldı. Burada Kitchener hareketlerini yönetirken görülüyor. Yanına bir kurmay başkan almaktan kaçınması, önüne bandı kaplar çıkardı ama çarpışmadan önceki hazırlıkları yine de belirleyici oldu.

Solda Çarpışma ana mütefrik kuvvetlerin *zaribe*'den çıkmasını öncesi ve sonrası olmak üzere iki evreli bir seyir izledi. Ama her ikisinin de temeli, dervişlerin sayı üstünlüğü ile İngiliz-Mısır ateş gücü arasındaki çekişmeydi.

si üzerine, Kitchener çemberden ayrıldı ve geri kalan düşmanların yolunu kesmek için Omdurman'a ilerledi. Karar erken alınmıştı. Bu ikinci evrede İngiliz-Mısır kuvvetleri daha ağır kayıplar verdi ve ciddi darbeler almanın eşiğine kadar geldi. Üstelik bulundukları yer artık gambot desteğinin ötesindeydi. Kitchener tepelerin ardında tutulan Halife'ye bağlı yedek güçleri küçümsemişti. 21. Mızraklı Bölük'ün girdiği (ve Churchill'in de katıldığı) bir süvari hücumu sonradan üç büyük madalya kazandıracaktı. Ama girişim gereksiz olduğu gibi pahalıya da patladı. Ağır asker ve at kaybı bölümü takip görevine elverişsiz hale getirdi.

Kente ulaşma telaşı içinde standart kademe düzeninin terk edilmesi, Yarbay Hector Macdonald komutasındaki Mısır piyade tümenini kuzeybatı kanadında savunmasız bıraktı. Böylece tümen batıdan gelen Halife kuvvetlerinin ve daha sonra kuzeyden dönen dervişlerin saldırısına uğradı. "Dövüşken Mac" saldırı altında tümenini yeniden düzene sokarak batıya ve ardından kuzeye çevirdi, yardım gelene kadar hücumları savuşturdu.

Batılı ateş gücünün ağırlığı çoğunlukla mızraklı yerli askerlerin cesaretle girdiği toplu hücumu bir kez daha baskın çıkı. Halife'nin geri kalan kuvvetleri savaş alanından çekildi ve Omdurman'a yönelik müttefik yürüyüşü tekrar başladı. Kentin işgalinde çok az direnişle karşılaşıldı ve kaçan dervişleri kovalama hareketi sürdü. Halife ise ancak ertesi yıl kısırlıp yakalandı.

TARAFLAR

İngiliz-Mısır kuvvetleri

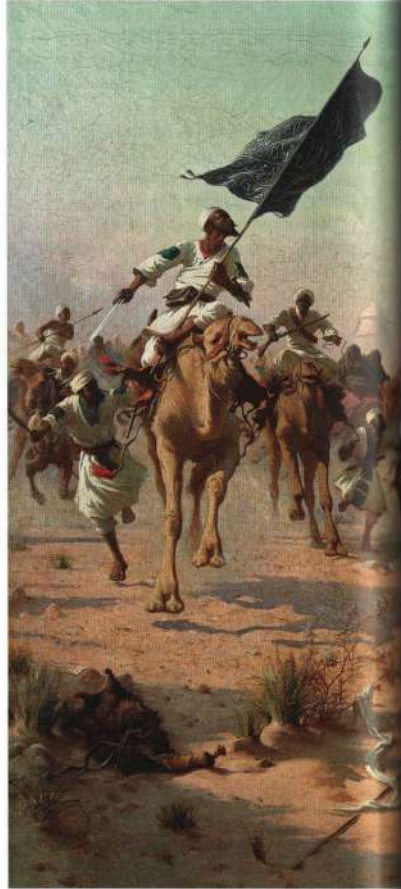
- 8.200 İngiliz, 17.600 Mısırlı ve Sudanlı asker
- Komutan: Tümgeneral Sir Herbert Kitchener
- 48 ölü, 434 yaralı

Mehdiye kuvvetleri

- Yaklaşık 52 bin savaşçı
- Komutan: Halife Abdullah
- 9.700 ölü, 10-16 bin yaralı, 5.000 tutsak

Etki

Bu ezici zafer Batılı ve yerli silahlar, dayandıkları taktikler arasındaki uçurumu ortaya çıkardı. Toplu derviş hücumları yalnızca üstün müttefik ateş gücünün etkisini yoğunlaştırmaya yaradı. Churchill bunu "bilimin silahlarınca barbarlara karşı elde edilmiş en dikkate şayan zafer" diye yüceltti. Adowa'nın etkisi silip gitti. Avrupa'nın artık Afrika'da karşı konulmaz

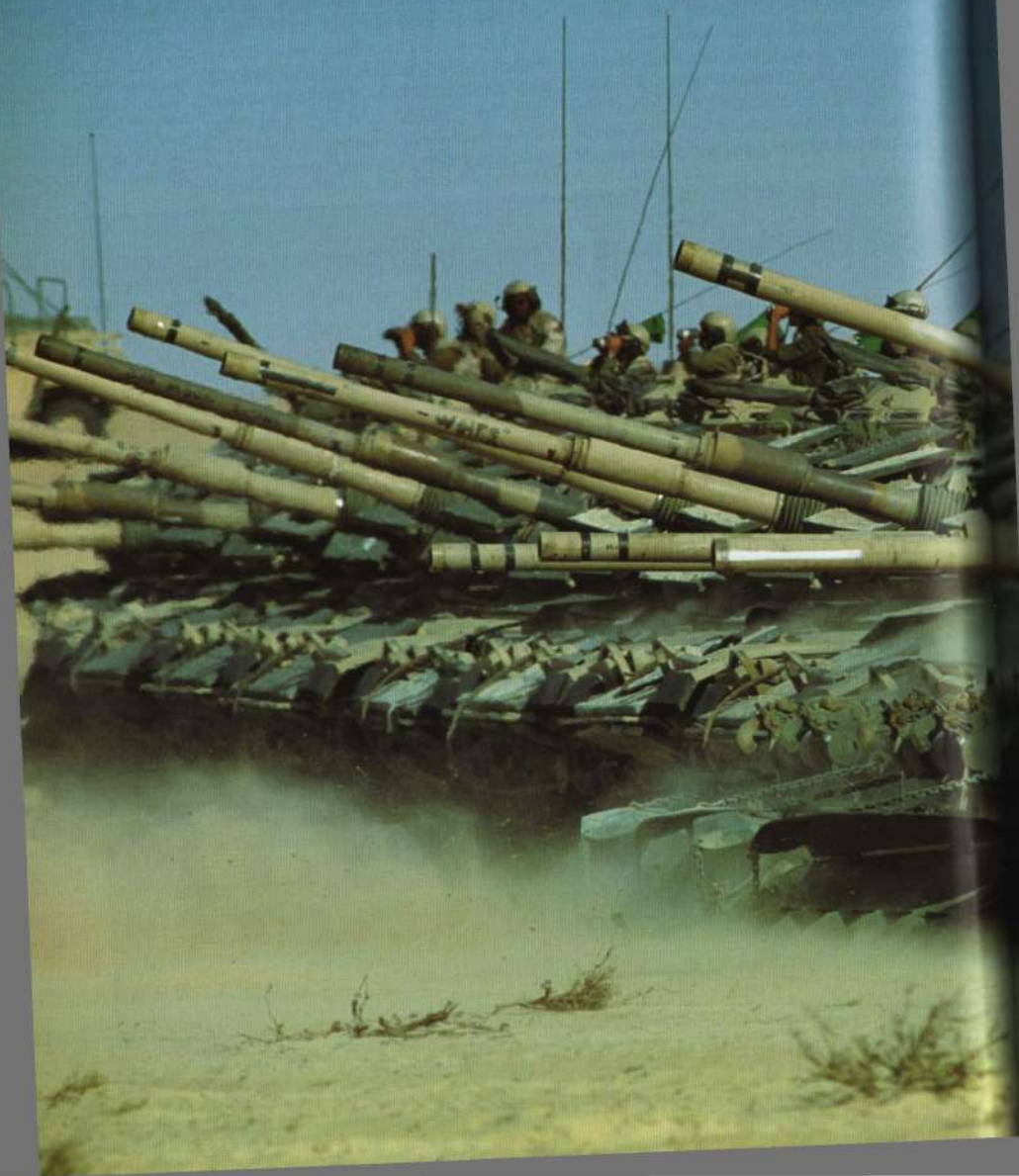

bir güç görüntüsü vardı. Stratejik bakımdan çarpışmanın sonucu bütün Nil Vadisi'nin İngiliz denetimine girmesinde belirleyici oldu. Sudan üzerinde ortak İngiliz-Mısır egemenliği ilan edildi. Daha önce Faşoda'ya ulaşmış olan Marchand'ın Fransız sefer birlikleri çok geçmeden Kitchener'in kuvvetleriyle karşı karşıya geldi. Birkaç gün süren uluslararası gerginliğin ardından, Paris geri çekilerek Nil Vadisi'ni İngiliz

denetimine bırakmaya razı oldu. İngiliz egemenliği altındaki Doğu Afrika düşü artık gerçeğe daha yakındı. Zafer Britanya'da coşkulu bir sevinç yarattı ve yaralı dervişlerin öldürülmesiyle ilgili olarak basında çıkan bazı eleştirilere karşın, Kitchener bir halk kahramanı haline geldi. Ne var ki, İngiliz kuvvetlerinin sömürge alanlarındaki yenilmezliği yanılsaması kısa bir süre sonra Boer Savaşı'yla dağılacaktı.

Robert Kelly'nin bu resimde tasvir ettiği Halife'nin kaçış sahnesi bayal sürüniydü ama İngiliz kamuoyunda derviş gücünün egzotik imgesine dair bir fikir veriyor.

Modern Çağ

20. yüzyıl savaşın kapsamı ve niteliği açısından dramatik bir değişimi getirdi. Almanlar'a karşı İngilizler'in savunma zaferi elde ettiği Britanya Hava Saldırısı'nda (1940) ve Japonya'ya yönelik başarılı Amerikan hava saldırısında (1945) görüldüğü üzere, işin içine hava muharebesi girdi, ayrıca yeni unsurun kara ve deniz muharebesiyle bir araya gelmesi ikisini de büyük ölçüde değiştirdi. Denizlerde, savaş gemileri arasındaki büyük çaplı kapışmalar (Japonlar'ın 1905'te Tsushima'da Ruslar karşısındaki ezici zaferi ile İngiliz ve Alman donanmalarının 1916'da Jutland'daki pata durumu) yerini hava gücünün damgasını vurduğu çatışmalara bıraktı. Örneğin, Amerika'nın 1942'de Midway'deki zaferi, Pasifik'teki savaşın gidişatını tersine çevirdi. Dört Japon ağır uçak gemisinin batmasının yanı sıra birçok uçak ve pilot kaybı denizdeki dengeyi değiştirdi, nakliye gücünün inisiyatif ve arıtmıeti hızla Japonya'nın aleyhine döndü.

Hava gücü - deniz çatışmasında yeni bir unsurla, yani denizaltıyla mücadeleyi etkilemede de devreye girdi. Bunun bir örneği 1943'teki Atlantik Savaşı'nda Alman denizaltıları karşısında kazanılan İngiliz-Amerikan zaferinde görüldü. Diğer etkenler de belirli bir rol oynadı. Konvoy eskortları, Mütrefikler'in Alman deniz şifrelerini ele geçirip çözme yeteneği ve özellikle Amerikalılar'ın 1942'den itibaren çok daha büyük ticari gemi filoları kurması küçümsemeyecek etkilerde bulundu. I. Dünya Savaşı'nın Tannenberg (1914), Verdun (1916) ve Batı Cephesi'ndeki itilaf saldırısı (1918) gibi kara çarpışmalarında hava gücünün katkısı yardımcı bir rolden ibaretti. Tankların 1918'de destekleyici bir rol oynamasına karşın, bu savaş büyük ölçüde toplara ve piyadelere dayanarak yürütüldü.

2003 Irak Savaşı'na zemin hazırlayan Körfez Savaşı (1991) öncesinde talim yapan çok sayıda Amerikan tankı. Zırhlı araçların devreye girişi modern savaşta kilit bir gelişmeydi.

Stalingrad sırasında yanlış bir biçimde halka güven aşılamaya çalışan bir Alman propaganda resmi. Zorlu arazi yapısının büyük ölçüde kösteklediği Almanlar, daha sonra etkili bir karşı saldırıyla kuşatıldı.

II. Dünya Savaşı'nda ise hava gücü daha önemli bir yer tuttu. 1944'te Fransa'nın denetimine yönelik kilit mücadele için Normandiya'ya yapılan çıkarmada İngiliz ve Amerikan kuvvetlerinin Almanlar'ı alt etmesinde hava gücünün böyle bir payı vardı. Hava gücünü savaş kazandırıcı bir araç olarak kullanmaya yönelik sonraki girişimler her zaman başarıya ulaşmadı. Örneğin, Vietnam Savaşı'nda işe yaramadı. Buna karşılık, Amerika öncülüğünde Irak'a karşı 1991 ve 2003'te girişilen saldırılarda hava gücü çok önemli rol oynadı.

Yüzyılın ilk yarısındaki kilit çarpışmalardan birçoğunun, sözelimi Tannenberg (1914), Moskova (1941), Stalingrad (1942) ve Bagration'un (1944) odak noktası, Almanya ve Rusya arasında Avrasya'nın batı yarısında üstünlük için yürütülen mücadeleydi. Almanlar bu uğurda ta Volga kıyısındaki Stalingrad'a kadar gittiler ama harcadıkları muazzam kaynaklara karşın, orada sert bir direnişe toslayıp durdular. Sovyet karşı saldırısında ise, Hitler gerekli esnekliği göstermedi ve çembere alınana kadar Stalingrad'dan çekilmeye izin vermedi. Daha sonra Sovyetler ilerleyerek Almanlar'ı 1945'te Elbe'ye kadar sürdü: Bir yüzyılı aşkın bir süreden beri hiçbir Avrupalı bu kadar uzak bir mesafeyi alamamıştı. Kilit bir aşama olan 1944'teki Bagration Harekâtı'nda Sovyet kuvvetleri Belarus'u (Beyaz Rusya) aşarak Varşova önlerine ulaştı. Bu süreçte Alman Ordu Grubu Merkezi'nin büyük bir bölümü yok edildi ve kötü komuta Almanlar'ın bir milyondan fazla kayıp vermesine yol açtı.

Avrasya'nın doğu yarısında da hegemonyaya yönelik bir savaş açıldı. Rus-Japon Savaşı'nda Tsushima denizindeki belirleyici çarpışma oldu. ABD ile Japonya'nın 1941'den 1945'e kadar Pasifik'te yürüttüğü savaşta Midway çarpışması Japonlar'ı durdurdu, Japonya'ya yönelik Amerikan hava saldırısı savaşı sona erdirdi. Kilit çarpışmalarından biri Huai-Hai (1948-49) olan Çin İç Savaşı komünistlerin iktidara gelmesiyle sonuçlandı. Doğu Asya'da komünist mevzileri sınırlama girişimleri Kore ve Vietnam savaşlarına yol açtı. Fransızlar 1954'te Dien Bien Phu'da uğradıkları yenilgi üzerine Vietnam'dan çekildiler. Zamanla yerlerini alan Amerikalılar 1968'deki komünist hücumunu (Tet Saldırısı) boşa çıkarmakla birlikte, zafere ulaşmakta yetersiz kaldılar. Kuvvetlerini 1973'te çekmelerinin ardından, Güney Vietnam 1975'te komünistlerin eline geçti.

Başta Afrika olmak üzere dünyanın başka yerlerinde de kanlı çatışmalar yaşandı ama bunların odağında büyük ölçekli çarpışmalar yoktu. 2003 Irak Savaşı çarpışmalarda zafere ulaşmanın savaşı kazanmakla aynı anlama gelmediğini açıkça gösterdi. Irak kuvvetlerini hızla alt etmede Amerikan teknolojik üstünlüğü, kaynaklar ve eğitim önemliydi ama gerilla savaşı ve terörist saldırılar siyasal denetimi sağlamayı zorlaştırdı. Bu tezadın önümüzdeki yüzyılda azalması da uzak bir ihtimal.

Tsuşima

54

Tarih: 27 May 1905 Yer: Kore Boğazı'nda Ada

İmparatorluğun kaderi bu çarpışmaya bağlı. Herkes elinden geleni yapsın.
(SANCAK GEMİSİ MIKASA'DAN SINYAL) AMİRAL HEIHACHIRO TOGO, 13.55, 27 MAYIS 1905

Rusya ile Japonya arasında Kore ve Mançurya'daki nüfuz alanlarından dolayı yaşanan gerginlikler 6 Şubat 1904'te diplomatik ilişkilerin kesilmesine yol açtı. İki gün sonra Japonlar savaş ilan etmeksizin, Rus Pasifik filosuna karşı sürpriz bir saldırıya giriştiler. Port Arthur'a gönderdikleri on destroyer, bağlı olarak onarım görmekte olan iki zırhlı gemiyi ve bir kruvazörü torpiledi. Rus-Japon Savaşı'nın açık denizlerdeki ilk kavgası olan Sarı Deniz çarpışmasında (10 Ağustos 1904), Amiral Heihachiro Togo'nun komutasındaki Birleşik Donanma, Rus Pasifik filosunun Port Arthur'dan çıkarak Vladivostok'a ulaşma girişimini önledi. İki taraf da hiç gemi kaybetmedi ama emsali görülmemiş menzillerden (8-9 bin m) top atışları dünya çapında ilgi çekti.

Sonraki ayda Japon kuşatma topları Port Arthur'daki dört zırhlı gemiyi ve iki kruvazörü batırdı. Üssün teslim olduğu sırada (2 Ocak 1905) Ruslar düşmanın eline geçmemesi için beşinci zırhlı gemiyi bizzat batırma yoluna gitti. Bu arada, 14 Ağustos 1904'teki Japon Denizi çarpışmasında bir zırhlı kruvazörün kaybedilmesinden sonra, Vladivostok'ta üslenmiş bir Rus kruvazör filosu savaşın geri kalan bölümü boyunca denize açılmaktan kaçındı. Japonlar'ın 1904'teki kayıpları mayına çarparak batan iki zırhlı gemi, küçük bir zırhlı kruvazör ve iki hafif kruvazör ile bir başka Japon savaş gemisine çarparak kazayla batan üçüncü bir hafif kruvazörden ibaretti.

Ruslar Ağustos 1904'teki yenilgilerden sonra, Baltık'tan takviye birlikleri göndererek Port Arthur'u kurtarmaya karar verdiler. Amiral Zinovi Rojestvenski'nin İkinci Pasifik filosu, Rus Baltık Donanması'nın büyük bölümüyle birlikte 15 Ekim'de Uzakdoğu'ya doğru yola çıktı. Yoldaki

aksiliklerden biri olan Dogger Sığılası Olayı'nda (21-22 Ekim 1904), gergin Rus topçuları bir grup İngiliz Kuzey Denizi balıkçı gemisini "Japon torpido tekneleri" sanarak, birini batırdı ve altısına hasar verdi. Britanya'nın savaş açmasını ancak Fransa'nın sıkı diplomatik çabaları önleyebildi. (Fransa'yı buna yöneltene şey Britanya ve Rusya'yı gelecekte Almanya'ya karşı doğal müttefikleri olarak görmesiydi.)

Rojestvenski İspanya kıyıları açıklarında filosunu ayırdı. Daha küçük birimleri Akdeniz ve Süveyş Kanalı üzerinden Hint Okyanusu'na gönderirken, zırhlı gemilerle yola devam ederek Ümit Burnu'nu dolandı. Ocak 1905'te kuvvetleriyle yeniden birleştiği Madagaskar açıklarında, Port Arthur'un teslim olduğu haberini aldı. Orada kaybedilen gemilerin yol açtığı açığı kapatmak amacıyla, Tuğamiral N. I. Nebogatov komutasındaki Üçüncü Pasifik filosunu takviye olarak yanına aldı. Bu kuvvet, yetersiz hız ve ateş gücü Rojestvenski'nin filosuna alınmamış olan

Üstte-solda Tsuşima'da Rus İkinci ve Üçüncü filolarına komuta eden Amiral Rojestvenski'nin (1848-1909) portresi.

Üstte-sağda Tsuşima'da Japonlar'ın Birleşik Donanma'sına komuta eden Heihachiro Togo'nun (1848-1934) portresi.

daha yaşlı ya da daha küçük zırhlı gemilerden ve kruvazörlerden oluşmaktaydı. Süveyş Kanalı üzerinden yolculuk eden Üçüncü filo Nisan 1905'te Fransız Çinhindi'ndeki Camranh Körfezi'nde İkinci filoya katıldı. Ardından birleşik kuvvet Vladivostok'taki Rus kruvazör filosundan kalan birimlerle buluşmak üzere kuzeye doğru yol aldı.

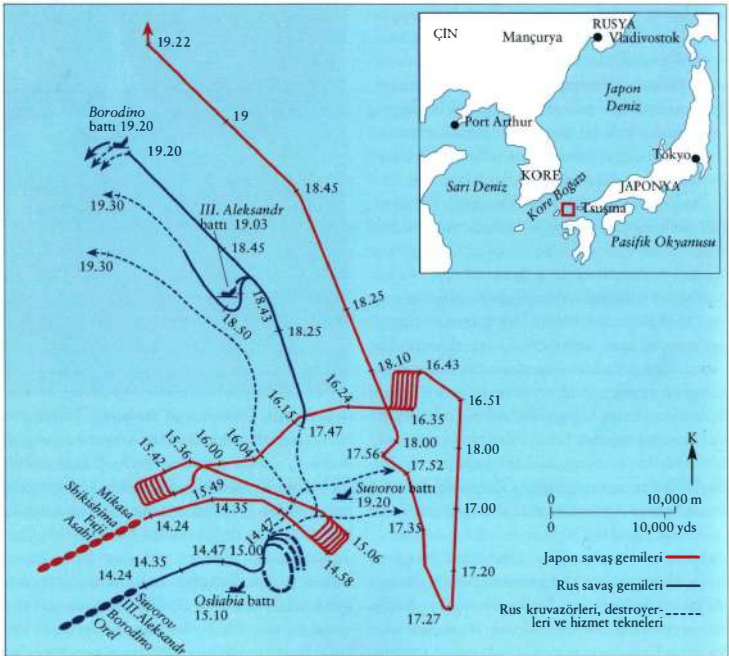
Çarpışma

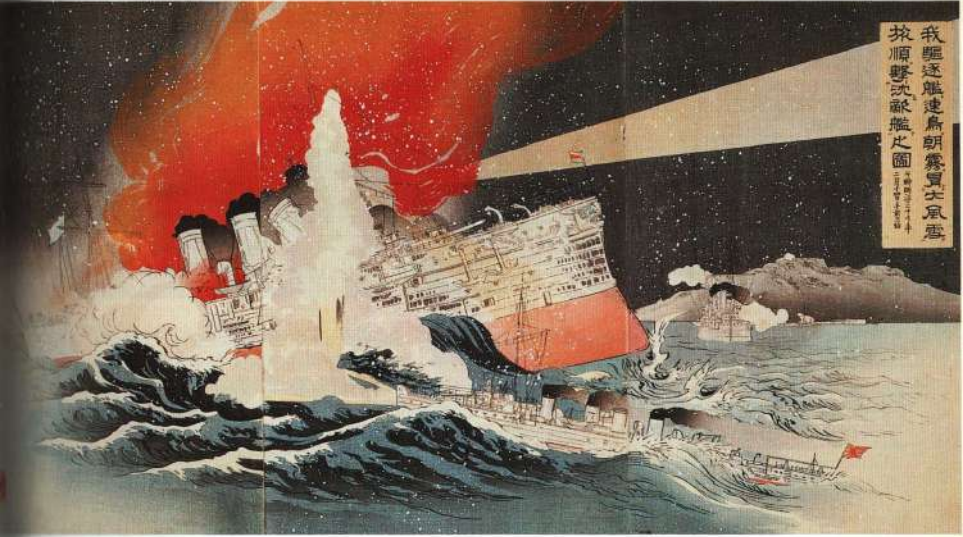
Rojestvenski'nin uzun konvoyu savaş alanına yaklaşırken, Amiral Togo, Kore Boğazı'ndaki Tsushima adasının yanından geçeceği sırada önünü kesmeyi planladı. Japonlar'ın 12 zırhlı savaş gemisi (4 zırhlı gemi ve 8 zırhlı kruvazör), Ruslar'ın ise 14 zırhlı savaş gemisi (11 zırhlı gemi ve 3 zırhlı kruvazör) vardı. Ama Togo belirgin bir nitelik üstünlüğüne sahipti. Zırhlı gemilerinin

hiçbiri sekiz yaşın üzerinde değildi, üç zırhlı gemisi Rus filosundaki gemilerin hepsinden büyüktü. Buna karşılık, Rojestvenski'nin filosunda üç tane 4.970 tonluk *Amiral Uşakov* sınıfı kıyı savunma gemisi yer almaktaydı. Üç zırhlı kruvazörü de aslında yirmi yaş aşmış zırhlı firkateynlerdi. Dört tane 13.520 tonluk *Borodino* sınıfı zırhlı gemi ve 12.680 tonluk *Oslabia* zırhlı gemisi dışında, büyük savaş gemileri köhneydi.

Togo 27 Mayıs 1905'te saat 13:40'ta çarpışmaya girdi. Bu hamle Rus "T" sini Tsushima'nın yaklaşık 40 km doğusunda, doğudan batıya bir geçişe yöneltti. Batıdan doğuya Japon manevrasıyla karşılaşan Rojestvenski, Japonlar'ın yanından kuzeydoğuya yönelmeye çalıştı ve böylece Togo'yu peşine taktı. Rus topları Togo'nun sancak gemisi olan 15.140 tonluk *Mikasa*'ya karşı 7.000 m'lik bir menzilden saat 14:08'de ilk atış-

Tsushima çarpışmasının bir planı. Japonlar'ın Rus "T" sini ilk geçişe yöneltmesinin ardından, 14.30' dan 19:30'a kadar hareket gelişimi.

lara girdi. İki donanmanın Sarı Deniz çarpışmasına göre daha kısa menzillerden dövüşmesine (Japonların 6.400 m'lik mesafeye girene kadar ateş açmaktan kaçınmasına) rağmen, orta kalibreli toplar yine sınırlı bir rol oynadı. Japonlar'ın hız avantajı bir kez daha Ruslar'ın Vladivostok'a ulaşma arayışını boşa çıkardı. Ama Port Arthur'a bir Rus ricatıyla sonuçlanan Ağustos 1904'teki kışımadan farklı olarak, bu sefer Rojestvenski'nin filosunun gidebileceği bir yer yoktu.

İlk kayıp 15:10'da batan *Oslibia* oldu. Japon hattının Rus hattının önüne geçmesi üzerine, Rojestvenski ters yöne döndü ve kuzey yönünde, Togo'nun konvoyunun dümen suyunun öbür tarafına doğru yol almaya çalıştı. Ama Japon amiral önünü kesmek üzere çabuk bir ters dönüşle batıya yöneldi. Rojestvenski güneye döndü ve konvoyu yayılmaya başladı. Rus savaş gemilerinin taşıdığı büyük kömür stokları yalnızca yıklarını hızlandırdı. Yaygın yangınlar birçoğunu yaklaşan Japon gemilerine karşı kendini savunamaz duruma düşürdü. Çarpışmanın doruk

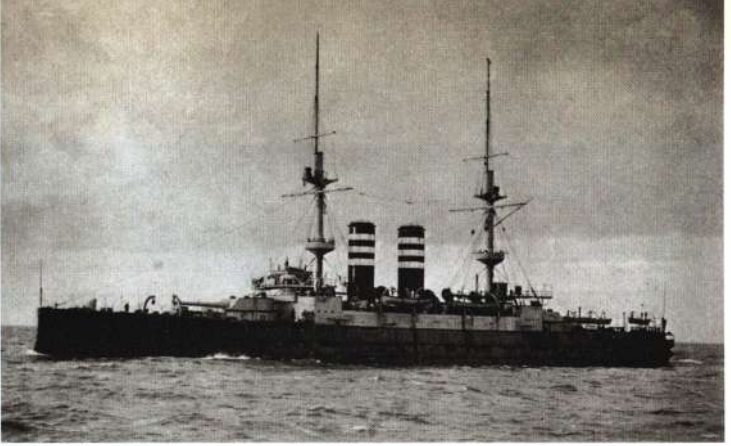
noktasında, Rojestvenski sancak gemisi *Suworov* (19:20) dahil *Borodino* gemilerinin üçünü 30 dakika içinde kaybetti. Çarpışan son Rus birimleri yalnızca 2.500 m'de düşmanla karşılıklı ateşe girdi. Böylesine yakın menzilde orta kalibreli toplar nihayet devreye girdi. Japonlar 27/28 Mayıs gecesi geri kalan Rus savaş gemilerinin çoğunu batırdı ya da ele geçirdi. Ağır yaralı Rojestvenski, *Suworov*'dan batmadan önce kurtarıldıysa da, bir Rus destroyerinde yakalandı. İkinci komutan Nebogatov 28 Mayıs sabahı Tsushima'nın 240 km kuzey-kuzeydoğusunda daha küçük üç zırhlı gemiyle birlikte son *Borodino* gemisini (13.520 tonluk *Orel*) teslim etti.

Sonuçlar

Tsuşima'da savaş filolarının belirleyici çatışması, Alfred Thayer Mahan'ın etkili eseri *The Influence of Sea Power upon History*'de (1890) ortaya koyduğu "tek büyük çarpışma" yaklaşımının geçerliliğini doğruladı. Japonlar altı Rus zırhlı gemisini, bir zırhlı kruvazörünü ve bir hafif kruvazörünü batırdı, ayrıca dört zırhlı gemisini ele

Togo'nun torpido filosunun son Rus savaş gemilerinden birkaçını batırdığı 27/28 Mayıs gece hareketini tasvir eden Japon baskısı.

*Amiral Togo'nun
15.140 tonluk
sancak gemisi
Mikasa.*

geçirdi. Ruslar ele geçmelerini önlemek için bir zırhlı gemiyi, iki zırhlı kruvazörü ve bir hafif kruvazörü bizzat batırdı, geri kalan üç Rus hafif kruvazörü ise Manila'ya ulaştıktan sonra ABD tarafından enterne edildi. Silah donanımlı yat *Almaz* ve iki destroyer bir yolunu bulup Vladivostok'a vardı, daha küçük diğer on altı birim batırıldı, batırılmaya zorlandı ya da ele geçirildi.

Japonlar üç torpido teknesi kaybetti, üç zırhlı savaş gemisi orta derecede hasar gördü. Port Arthur'da yakalamp daha sonra onarılan diğer savaş gemileriyle birlikte bu çarpışmanın ganimetleri, Togo'nun donanmasının 1904'te uğra-

dığı kayıpları fazlasıyla karşıladı. Trafalgar'dan sonraki en büyük deniz savaşının feci sonuçları Rusya'yı barış masasına oturmaya zorladı. ABD'nin arabuluculuğuyla yürütülen görüşmelerin sonunda Eylül 1905'te Portsmouth Antlaşması'na varıldı. Rusya'nın toprak kayıpları (Sahalin Adası'nın güney yarısı) Kuzeydoğu Asya'daki nüfuz kaybının yanında çok hafif sayılırdı. Rus hükümeti Liaodong Yarımadası'na ilişkin kira sözleşmesini Japonya'ya devretmeyi, Port Arthur'daki deniz üssünü ve Mançurya'daki eski Rus nüfuz alanına ilişkin gayri resmi haklarını bırakmayı kabul etmek zorunda kaldı. Japonya ayrıca hareket serbestliği kazandığı Kore'yi 1910'da ilhak etti.

Dönemin deniz gözlemcileri Tsushima'dan ve bir bütün olarak Rus-Japon Savaşı'ndan dersler çıkarmada güçlük çektiler. Savaşa bir torpido saldırısı yol açmıştı ama iki taraf da denizaltıya hiç başvurmadı. Mayınlar iki Japon zırhlı gemisini ve bir Rus zırhlı gemisini batırdı. Mayınların yarattığı endişe her iki donanmanın davranışını etkiledi. Taraflar ilk kez yaygın biçimde başvurulan destroyerleri etkili kullandı. Sarı Deniz çarpışmasında olduğu gibi, Tsushima'da en büyük savaş gemilerinin kocaman topları yeni telemetrelere ve daha iyi nişangâhlar sayesinde olağanüstü menzillerden isabetli atışlar yaptılar. Bu gelişme sonuçta diğerlerini gölgede bırakarak, Britanya'nın dretnot ve ağır kruvazör tasarımlarının yanı sıra o sırada planlanmakta olan diğer "büyük toplu" savaş gemilerinin hayata geçirilmesi için gerekçe sağladı.

TARAFLAR

Japonlar

- Birleşik Donanma: 4 zırhlı gemi, 8 zırhlı kruvazör, 7 hafif kruvazör, 65 destroyer ya da daha küçük tekne
- Komutan: Amiral Heihachiro Togo
- 116 ölü, 538 yaralı; 3 torpido teknesi battı

Ruslar

- İkinci ve Üçüncü Pasifik filoları: 11 zırhlı gemi, 3 zırhlı kruvazör, 5 hafif kruvazör, 19 destroyer ya da daha küçük tekne
- Komutan: Amiral Zinovi Rojestvenski
- 4.830 ölü. Yaralı sayısı bilinmiyor. 5.917 tutsak. 3 küçük tekne dışında bütün gemiler batırıldı, batırılmaya zorlandı, el geçirildi ya da enterne edildi

Tannenberg

55

Tarih: 25-30 Ağustos 1914 Yer: Bugün Stębark, Polonya

31 akşamı itibariyle İkinci Ordu'ya bağlı Kolordu'nun durumu hakkında hiçbir bilgi yok. ... XIII. Kolordu'dan hiç haber yok. XV. Kolordu'nun birbirinden kopmuş askerleri partiler halinde Ostrolenka'ya ulaşıyor. XXIII. Kolordu'nun bir kısmı I.

Kolordu'yla birlikte çarpışıyor, bir kısmı XV. Kolordu'yla birlikteydi.

RUS KUZEYBATI KARAHĞÂHI RAPORU, 31 AĞUSTOS 1914

Yukarıdaki rapor Tannenberg çarpışmasında Almanya'nın Rus ordularını yenmesiyle ortaya çıkan aşırı karışıklık havasını ve tam bozgun halini yansıtıyor. Askerlik tarihindeki en kesin zaferlerinden birinin elde edildiği bu çarpışma, Ruslar'ın (Birinci ve İkinci ordulara dayanan) yaklaşık bire ikilik insan gücü üstünlüğüne rağmen, dört Rus kolordusunun yok olmasıyla sonuçlandı.

Almanlar demiryolu şebekesinin hızla birlik kaydırmayı kolaylaştırdığı Doğu Prusya'da savunmaya dönük savaş düzenini uzun uzadıya planlamıştı. Alman generallerinden Paul von Hindenburg, emekliliğini Doğu Prusya'ya yönelik bir Rus istilasını her ağırlığı içerecek biçimde planlamakla geçirmişti. Bununla birlikte, 1914 için Alman savaş planlaması yedi ordunun Fransa'ya gönderilmesine ve çok daha büyük bir Rus kuvvetini karşılamak üzere yalnızca bir ordunun bırakılmasına dayalıydı.

Almanlar'ın öngördüğünden daha hızlı ilerleyen Rus seferberliği, Doğu Prusya'yı savunmayı daha da kritik hale getirdi. Rusya 20 Ağustos'ta Gumbinnen çarpışmasında Almanya'yı yenilgiye uğrattı. Alman komutanı Max von Prittwitz, daha büyük Rus kuvvetlerinin keşidisini çembere almasından çekinmekteydi. Vistül Irmağı'na çekilmeyi önermesi üzerine, Alman yüksek komuta kademesi, bir süre önce yenden göreve çağırılmış olan Hindenburg'u onun yerine atadı. Ayrıca, Belçika'daki Alman harekâtının kahramanlarından Erich Ludendorff'u yanına kurmay başkanı olarak verdi.

"İmparator bana güvenmişti"

Ruslar ilerlemekle birlikte, aslında kötü durumday-

dı. İki Rus ordusunun komutanları Pavel Rennenkampf ve Aleksandr Samsonov, birbirlerinin kesin düzeni hakkında çok az bilgi sahibiydi. Kuzeybatı Cephesi komutan Yakov Jilinski, bu komutanların kafa karışıklığını ve aralarında nam salmış olan husumeti gidermek için pek fazla çaba göstermedi. Bu yüzden, Ruslar ihtiyatlı bir biçimde ve bir Alman saldırısına karşı birbirlerine destek vermeye mecbur kalmayacak tarzda hareket etmekteydi. Dahası, aralarındaki haberleşmenin telsiz bağlantılarına ve şifresiz mesajlara dayanması, Almanlar'ın gizli dinlemelerinde önemli ipuçları vermeye yol açmaktaydı.

Hindenburg ve Ludendorff doğuya varınca, bir kurmay subayın Alman Sekizinci Ordusu'nu Rus Birinci ve İkinci ordularının arasına sokmayı öngören

Erich Ludendorff ve Paul von Hindenburg, Alman Sekizinci Ordusu'nun önderliğini Tannenberg'den kısa bir süre önce üstlendiler. Çarpışmayı yönlendirmedeki başarıları zamanla Almanya'nın en güçlü iki adamı haline gelmelerini sağladı.

atak planını gözden geçirdiler. Plan riskliydı ama iç ulaşım hatlarına ilişkin genelkurmay öğretilerine, ayrıca Hindenburg ve Ludendorff'un tren yolculuğu sırasındaki görüşmelerinden çıkan fikirlere uygundu.

Alman planının esaslı bir süvari tümeniyle Rennenkampf'i perdelerken, geri kalan Alman kuvvetlerini Samsonov'a karşı yöneltmekti. Samsonov'un etrafında örülen tehlikeden habersizce batıya doğru ilerlediği sırada, atılan Herman von François komutasındaki bir Alman kolordusu doğuya yönelerek Ruslar'ı arkadan çevirdi. Ana Alman saldırısı güneybatıdan geldi ve böylece Samsonov'un ordusu kapa-

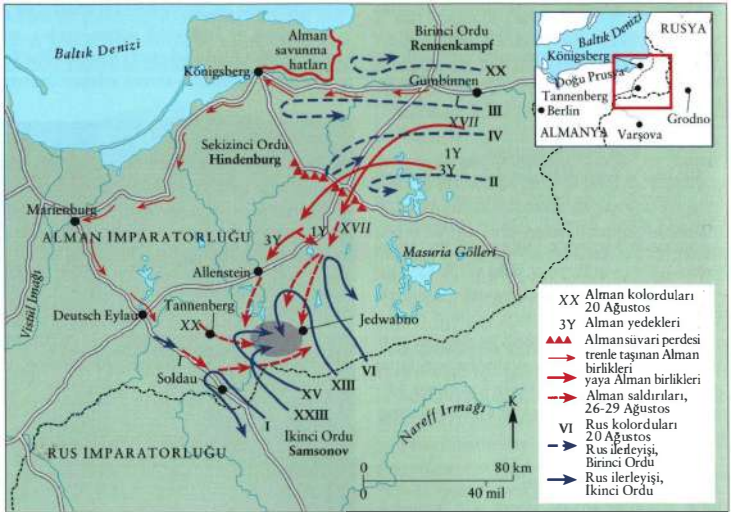
Üstte Klasik süvari uçlu miğferleriyle ilerleyen Alman piyadeleri. İlk başta görevleri Doğu Prusya'yı savunmaktı ama Hindenburg ve Ludendorff bu gücü iki Rus ordusunu yok etmeye yönelik büyük çaplı bir saldırıda kullanacak planlar hazırladılar.

Sağda Masuria Gölleri yüzünden Ruslar'ın üstün kuvvetlerini yığmada güçlük çekmesi, Almanlar'a çekici bir fırsat sundu.

na kısıldı. Kuzeyden ilave kuvvetlerin gelmesiyle çember tamamlandı.

Rus birimler birkaç yandan gelen saldırılarla karşılaşarak ağır kayıplar verdiler. Samsonov'un XIII. ve XV. kolorduları 28 Ağustos'a doğru Alman kuvvetleriyle şiddetli çatışmaya tutuştu. Bataklıklar ve göller arasında sıkışan Samsonov'un bir türlü kuvvetlerini yeniden düzene koyamaması karışıklığı artırdı. İleri çıkarak harekâtları XV. Kolordu karargâhından idare etme kararı, çarpışmayı bir bütün olarak yönlendirme olanağını ortadan kaldırdı. Ertesi gün XV. Kolordu çemberi kırma girişiminde başarısızlığa uğradı ve çok geçmeden temel birimleri XI-II. Kolordu'nun birimleriyle karıştı. Samsonov kurmay başkanına, "İmparator bana güvenmişti. Böyle bir faciadan sonra onun yüzüne nasıl bakabilirim?" dedikten sonra ortalıktan kayboldu ve o günün ilerleyen saatlerinde intihar etti.

Süvarilerinin ana Alman saldırısının vuruş menzili içinde bulunmasına karşın, Rennenkampf diğer Rus komutanın önüne dikilen krize büyük ölçüde aldırışsız kaldı. Samsonov'un sağ kanadına saldıran Alman kuvvetlerin Allenstein kasabasına girişi kapatmaları Rennenkampf'in muhtemel bir hamlesini

Derme çatma bir siperde savaşan Rus askerleri. Kötü önderlik ve yetersiz eğitim binlerce Rus askerini ölüme ya da tutsaklığa mahkûm etti.

daha da kısıtladı. Almanlar'ın çok sayıda kuvvetle etrafını sarmaya yöneldiğinin açıkça ortaya çıkması üzerine, Rennenkampff kuvvetlerini doğuya çekme yoluna gitti. Bu karar hiç kuşkusuz ona Alman hareketleri karşısında geçici bir soluklanma fırsatı verdi ama Samsonov'u desteksiz bıraktı.

Ruslar 30 bin ölü verdi, 130 binden fazla tutsak ve 500 ağır top bıraktı. Almanlar ele geçirilen atları ve donanımı taşımak için 60 tren tahsis etmek zorunda kaldı. Hoffman 1410'da Polonyalı ve Litvanlı savaşçıların Töton Şövalyeleri'ni kıyımdan geçirdiği yakındaki bir çarpışma alanına atfen bu büyük zafere Tannenberg adını vermeyi önerdi.

Sonuçlar

Tannenberg, Mihver Devletleri'nin savaşın ilk ayları

nı atlatmasına katkıda bulundu. Bu zafer Almanlar'ın daha iki hafta geçmeden Paris yakınında Marne Irmağı kıyısında uğradığı aksiliği dengeleyici bir rol oynadı. Kaotik seferberliği ve savaş planlaması daha ilk günlerde yenilgiler almasına yol açan Avusturya-Macaristan üzerindeki baskıyı hafifletmeye de yaradı. Belki en önemli sonuç olarak, Almanya içlerine yönelik bir Rus istilası tehdidini büyük ölçüde azalttı.

Rusya açısından, bu ezici yenilgi, ana müttefikleri Britanya ve Fransa'nın devasa ama hantal ortaklarının savaşma yeteneği konusunda ciddi kuşku yarattı. Tannenberg yüzünden Ruslar'ın dengesinin bozulması, Almanlar'ın Masuria Gölleri çarpışmasında bir darbe daha indirmesine olanak verdi. Samsonov'un Birinci Ordu'sunu yok etmiş olan Alman kuvvetleri 7-14 Eylül arasında Rennenkampff'in İkinci Ordu'sunu bozguna uğrattı. Ruslar 140 bin asker daha kaybetti. Daha büyük bir faciayı önleyen tek etken Alman ordusunun yorgunluğu-ydu.

Batı cephesinde Schlieffen Planı'nın suya düşü-şüyle aynı döneme denk gelen Tannenberg, Alman genel stratejisinde köklü bir değişimi getirdi. Müzmin "Doğucular" haline gelen Hindenburg ve Ludendorff, Fransa'ya oranla Rusya'ya karşı zafere ulaşma olasılığının daha yüksek olduğu kanısındaydı. 1915'te bunu gösterme şansını yakalayınca, Gorlice-Tarnów hareketinde Rusya'ya ağır hasar verdiler. Ama bu yenilginin bile Rus devini çökertememesi, Almanya'yı kazanamayacağını bildiği iki cephele bir savaşla karşı karşıya bıraktı.

TARAFLAR

Alman kuvvetleri

- Sekizinci Ordu: 200 bin asker
- Komutanlar: Paul von Hindenburg ve Erich Ludendorff
- 10 bin ölü ve yaralı

Rus kuvvetleri

- İkinci ordu: 150 bin asker
- Komutan: Aleksandr Samsonov
- 30 bin ölü; 130 bin tutsak

56

Jutland

Tarih: 31 Mayıs-1 Haziran 1916 Yer: Skaggeyak Boğazı, Danimarka'nın Kuzey Denizi kıyısı açıkları

Meret gemilerimizde bugün ters giden bir şey var sanki.

TÜMAMİRAL DAVID BEATTY, JUTLAND'DA BATAN İKİNCİ İNGİLİZ AĞIR KRUVAZÖRÜ
QUEEN MARY'DEKİ İNFILAKTAN SONRA, 16.26, 31 MAYIS 1916

Britanya'nın Jutland'daki Büyük Donanma komutanı Amiral Sir John Jellicoe (1859-1935).

I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra, Alman stratejisinin hedefi Tuğamiral Franz Hipper'in ağır kruvazör filosunu yem gibi kullanarak, İngiliz Büyük Donanması'nın bir kısmını Kuzey Denizi'nde Alman Açık Deniz Donanması'nın geri kalan bölümüyle çarpışmaya çekmekti. Böylece bütün Alman donanmasının İngiliz donanmasının bir kısmını yok etmesi halinde, Almanya'nın savaş gemilerinin sayıca geriliği tek bir darbede giderilebilecekti. İngilizler'le sıcak temasa yönelik bu tür sortilerin ilki olan Dogger Sığılası çarpışmasında (24 Ocak 1915), Hipper'in üç ağır kruvazör ve zırhlı kruvazör *Blücher*'den oluşan filosu Tümamiral Sir David Beatty'nin beş ağır kruvazörünü Rosyth'ten çıkardı ve ardından Wilhelmshaven'e doğru yol aldı. Ama izleyen çatışmada İngilizler tek bir gemi kaybetmeksizin *Blücher*'i batırdı.

Kayzer II. Wilhelm bu yenilgi üzerine, Açık Deniz Donanması'nın komutanı ve Hipper'in üstü olan Amiral Friedrich von Ingenohl'u, Alman denizotlarının ana gövdesini yardıma yetiştirmeye ya da İngiliz ağır kruvazör filosunu tuzaga düşürmeye elvermeyecek kadar ağır kruvazörlerden uzak tuttuğu gerekçesiyle görevden aldı. Daha sonraları Ingenohl'un ardılı Amiral Hugo von Pohl'u böyle kısa bir dizgine zorlaması uygulamada Açık Deniz Donanması'nın demirli halde paslanmasını getirdi.

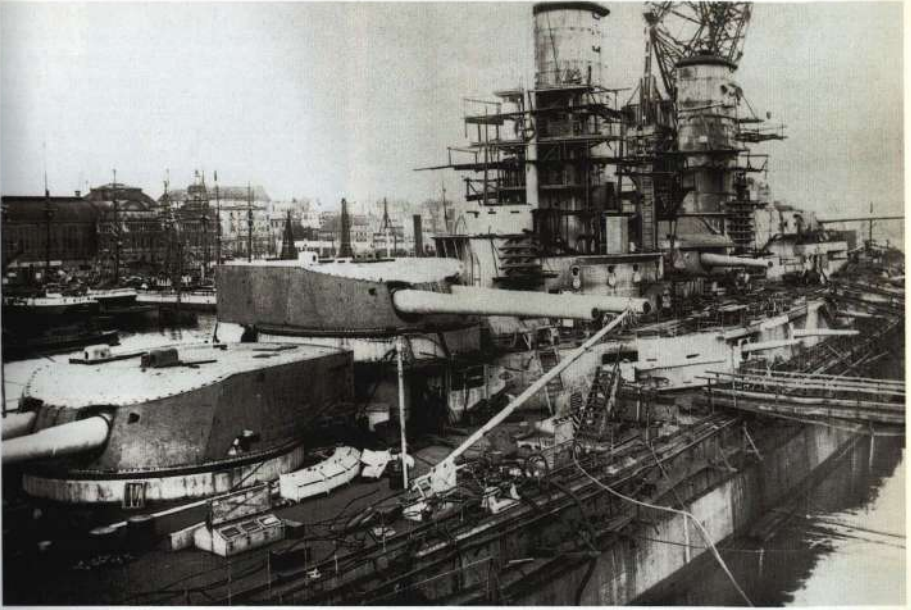
1916 başlarında Pohl'un yerine geçen Tümamiral Reinhard Scheer, imparatorun Açık Deniz Donanması'nın tekrar sortilere başlaması iznini kopardı. İngilizler'i ayartmak için yine Hipper'in ağır kruvazörleri kullanıldı. Ancak, Ingenohl'un Dogger Sığılası'ndaki davranışının tersine, Scheer denizotlarını yeterince yakında tutarak, gerekirse Hipper'i kurtarmaya ve onu kovalayacak İngiliz kuvvetlerini

yok etmeye hazırdı. 1916'nın Şubat, Mart ve Nisan aylarındaki sortiler İngiliz savaş gemileriyle sıcak teması sağlayamadı ama Scheer'in dördüncü sortisi savaşın en büyük deniz kışıması olan Jutland çarpışmasıyla sonuçlandı. Hipper'in komutasındaki beş ağır kruvazör 31 Mayıs'ta şafaktan önce Wilhelmshaven'den kuzeye doğru, Skaggeyak Boğazı istikametinde Danimarka'nın Jutland yarımadası kıyılarına paralel bir rotayla yol almaya başladı. Scheer'in on altı denizotunu, altı ön denizotunu ve daha bir sürü küçük savaş gemisi bu filoyu 80 km kadar geriden takip etmekteydi.

Dogger Sığılası'nda olduğu gibi, Beatty'nin ağır kruvazörleri Hipper'in yolunu kesmek üzere Rosyth'tan çıktı. Bu sefer Büyük Donanma'nın Scapa Flow'dan gelen Amiral Sir John Jellicoe komutasındaki geri kalan bölümü de peşindeydi. Alman tarafında olduğu gibi, İngiliz tarafında da donanmanın ana gövdesi ağır kruvazör gücünü 80 km kadar geriden takip etmekteydi. Yakın dönemde Beatty ile Jellicoe arasında yapılmış bir gemi takasına bağlı olarak, Beatty'nin 6 ağır kruvazörü ve 4 denizotunu, Jellicoe'nun da 24 denizotunu ve 3 ağır kruvazörü vardı.

Beatty ve Hipper'e koruma sağlayan hafif kruvazörler ilk kez 14:28'de, Jutland kıyısının 160 km batısında kışıptı. İki ağır kruvazör gücü karşılıklı top ateşine 15:48'de başladı. Hipper, İngiliz ağır kruvazörlerini gördükten sonra, Beatty'yi bütün Açık Deniz Donanması'yla çarpışmaya çekmek üzere, güney-güneydoğuya dönerek Scheer'e doğru kaçtı.

Çarpışmanın sonradan "güneye kaçış" olarak anılan ilk evresi 50 dakika sürdü. Paralel rotalarla güney-güneydoğu yönünde yol alan iki ağır kruvazör konvoyu, 11.000-14.500 m'lik bir menzilden

düelloya girdi. *Von der Tann*'dan açılan top atışı 16:02'de *Indefatigable*'i, *Derfflinger*'in mermileri de 16:26'da *Queen Mary*'yi batırdı. On iki dakika sonra, Açık Deniz Donanması'nın ana gövdesinin güneyden geldiğini gören Beatty, bütün Alman donanmasını Jellicoe'nun ileri kolunun kucağına çekme umuduyla rotasını kuzeye çevirdi.

Çarpışmanın "kuzeye kaçış" olarak bilinen ikinci evresinde iki taraf da savaş gemisi kaybetmedi. Ama artık Beatty'nin artçı kolu konumunda olan *Queen Elizabeth* sınıfı dört dretnotun 38 cm'lik topları, Alman konvoyunun başındaki *Hipper*'in ağır kruvazörlerinin 27 ve 30 cm'lik toplarına ağır basarak hattı sayılır hasar verdi. Jellicoe'nun bir hafif kruvazörü *Hipper*'in hafif kruvazör grubunu karşılamak üzere bodoslama göndermesiyle, Almanlar ilk kez 17:36'da ana İngiliz kuvvetiyle karşılaştı.

Beatty'nin gemileri 18:15'te artık Jellicoe'nun hattına katılmıştı. Bütün İngiliz kuvveti Alman "T" sini çaprazla alarak, bir doğu-batı hattı halinde

doğuya doğru yol aldı. Beatty'nin ağır kruvazörleriyle birlikte konvoyun başına gönderilen eski zırhlı kruvazörler *Defence* ve *Warrior* 7.300 m'lik bir menzilden Alman savaş gemilerinin ağır ateşi altında kaldı. Kurtulan *Warrior* hava kararırken yedeğe alınıp çarpışma alanından çıkarıldıysa da, ertesi sabah suyla dolarak battı. *Defence* ise 18:20'de batırılmış, peşinden 18:32'de *Invincible* adlı üçüncü bir İngiliz ağır kruvazörü aynı akibete uğramıştı. *Hipper*'in hâlâ Alman konvoyunun başında olan ağır kruvazörleri karşılıklı ateşte darbe almakla birlikte yüzer durumda kaldı. Ama sancak gemisi *Lützow*'un gördüğü ağır hasar, amirali başka bir gemiye taşınmak zorunda bıraktı.

Bütün Alman konvoyu 18:45'e doğru güneybatı yönünde uzaklaştı ve 19:00'dan hemen önce ters yöne dönerek rotasını kuzeydoğuya çevirdi. Birkaç dakika sonra çarpışma yeniden başlayınca, Jellicoe hattını yavaşlatarak "T"ye ikinci bir çapraz geçiş yaptı, böylece Scheer'in konvoyundaki öncü gemile-

Alman dretnotu König İngiliz ağır toplardan darbeler aldığı Jutland'dan sonra dokta. HMS Dreadnought'un denize indirilişi (1906) ile Jutland çarpışması arasındaki on yıllık dönemde Britanya 42, Almanya ise 22 "büyük toplu" savaş gemisi (dretnot ve ağır kruvazör) yaptı. Bunlardan 37 İngiliz ve 21 Alman savaş gemisi Jutland'da çarpıştı.

ri doğrudan kendi sancak kanadına dönük bir durumda bıraktı. Bütün İngiliz hattı 19:15'e doğru 10.000-12.800 m'lik bir menzilden Alman konvoyunu yoğun ateşe tuttu ve on birinci gemiye ulaşan isabetli atışlar yaptı. Scheer bu sefer bozulmuş bir düzenle tekrar güneybatıya dönerek uzaklaştı. Havanın kararmasına 30 dakikanın kaldığı 19:35 sularında, Jellicoe Almanlar'ın peşine düşme yolunu seçti. Düşman torpidolarının hâlâ savaş gemilerine zarar verebileceği korkusu, onu erişmeye yakın olduğu kesin zafer için uğraşmaktan alıkoymdu.

Karanlık çökerken, Jellicoe kararını gözden geçirdi ve Büyük Donanma'ya kaçan Almanlar'ı kovalama emrini verdi. Çarpışmanın beşinci ve son evresi, Açık Deniz Donanması'nın takipçisinden 16 km önde olduğu sırada başladı. Ama İngilizler arayı çabuk kapadı. İki donanma 20:30'a doğru neredeyse güney istikametinde ilerler konumdaydı. Almanlar ile Jutland kıyıları arasında yol alan İngilizler, gece yarısı civarında yanlışlıkla Scheer'in dretnotlarının üstüne doğru giden zırhlı kruvazör *Black Prince*'i kaybetti. Ama 1 Haziran'daki savaş gemisi kayıplarının hepsi Alman tarafında gerçekleşti. Bunlar

arasında 03:00'te terk edildikten sonra bir Alman destroyerince torpillenen ağır kruvazör *Lützow* ve bir İngiliz destroyerinin 03:13'te torpilediği ön dretnot *Pommern* vardı. İşin ilginç tarafı, 31 Mayıs/1 Haziran gecesi İngiliz donanmasının birkaç saat aslında Wilhelmshaven'e daha yakın olmasına rağmen, Açık Deniz Donanması üssüne ulaşmayı başardı. Almanlar'ın kurtulmasını sağlayan şey, Scheer'in Jutland ve Schleswig kıyıları boyunca Jellicoe'nun öngördüğünden çok daha yakın bir rotayla seyretnesiydi. Güney-güneydoğu yönünde yol alan donanmanın ana gövdesi sonunda İngiliz kuvvetinin dümen suyunu çapraz aşarak güney-güneybatıya yöneldi.

Bilanço

Jutland'da Almanlar'ın verdikleri hasar uğradıkları hasardan belirgin biçimde daha fazlaydı. Üç ağır kruvazör, 3 zırhlı kruvazör, 1 filo öncüsü ve 7 destroyer batırken, 1 ağır kruvazör, 1 ön dretnot zırhlı gemisi, 4 hafif kruvazör ve 5 destroyer kaybettiler. Scheer'in şansı ve Jellicoe'nun ihtiyat zaafı bir yana bırakılırsa, Jutland'ın böyle bir sonuç doğurmasının ardında ya-

Açık Deniz Donanması'nın kaçıışı. Bir Alman ressamın 1 Haziran 1916 sabahındaki çatışmaya ilişkin yorumu.

tan nedenler büyük ölçüde Alman savaş gemilerin daha sağlam yapılmış olması, daha büyük İngiliz savaş gemilerinin kararsız barut ikmalinin güvensizce kullanılması ve özellikle İngiliz tarafında ateş denetiminin yeterince uygulanmamasıydı. Daha sonraları İngilizlerin Kuzey Denizi'nde hâkim konumda kalmasına karşın, Almanlar (çarşıpmaya verdikleri adla) "Skag-gerak"ı büyük bir zafer saydılar. Çarpışmanın stratejik durumu değiştirecek hiçbir şey getirmediğinin far-

kına varan Scheer, 4 Temmuz 1916'da II. Wilhelm'e denizde zafere ulaşmak için tek umudun İngiliz ticaretine karşı bir denizaltı savaşına bağlı olduğunu tavsiyesini bildirdi. Açık Deniz Donanması 1916'nın Ağustos, Ekim ve Kasım aylarında yeniden Kuzey Denizi'nde sorsilere girdi. Nisan 1918'den sonraki tek girişiminde Scapa Flow'a yol alırken Ateşkes uyarınca enterne edildi.

Sonuçlar

Jutland'dan sonra Kuzey Denizi'ndeki savaşın kendi lehlerine seyretmesine karşın, İngilizler Açık Deniz Donanması'yla öteden beri öngörülen kapışmanın ikinci bir Trafalgar sonucunu vermesini bekledikleri için, çarpışmayla derin bir düş kırıklığına uğradılar. Jellicoe ve Beatty (daha doğrusu subay heyetlerindeki destekçileri) kaçırılan fırsatlardan dolayı karşılıklı suçlamalar yöneltiler. Jellicoe'nun 1916 sonlarında büyük amirallığe atanması üzerine, Beatty de Büyük Donanma'nın komutanı oldu. Bu arada, Almanya'da II. Wilhelm tam amirallığe getirdiği Scheer'i ülkenin en yüksek askeri nişanı Demir Haç Cross *Pour le Mérite*'le ödüllendirdi. Geçmişte iç kavgalarla hep bölünmüş yapıda olan subay heyeti Scheer'in etrafında kenetlenerek, Jutland'daki taktik hatalarına mazeretler buldular. Scheer, Ağustos 1918'de Açık Deniz Donanması komutanlığını Hipper'e devrettikten sonra, savaşta son aylarını Yüksek Donanması Komuta Heyeti Başkanı olarak geçirdi.

Üstte-solda *Abla-ki örnek sunma-ya ve yardım toplama-ya yönelik Victoria geleneği* tarzında bir tablo. 16 yaşındaki John Cornwell daha başlarda ağır yaralanmasına karşın Jutland çarpışması boyunca hafif kruvazör Chester'de bir topun başındaki görevini sürdürmüş ve ölümünden sonra Victoria Haçı'yla ödüllendirilmiştir.

Üstte ortada ve sağda *Jutland'da çarpışmanın akşam ve gece seyri. İlk baştaki güney ve kuzey kaçışlarının ardından, Beatty'nin 17:30'da kuzeybatıya yönelmesi* Scheer'i Büyük Donanma'ya doğru çekti.

TARAFLAR

Almanlar

- Açık Deniz Donanması: 16 dretnot, 5 ağır kruvazör, 6 ön dretnot zırhlı gemisi, 11 hafif kruvazör, 61 destroyör
- Komutan: Tümamiral Reinhard Scheer
- 2.551 ölü. 1 ağır kruvazör, 1 ön dretnot zırhlı gemisi, 4 hafif kruvazör ve 5 destroyör battı

İngilizler

- Büyük Donanma: 28 dretnot, 9 ağır kruvazör, 8 zırhlı kruvazör, 26 hafif kruvazör ya da filo öncüsü, 78 destroyör; 1 mayın döşeme gemisi
- Komutan: Amiral Sir John Jellicoe
- 6.097 ölü. 3 ağır kruvazör, 3 zırhlı kruvazör, 1 filo öncüsü ve 7 destroyör battı

57

Verdun

Tarih: 21 Şubat–Aralık ortaları 1916 Yer: Lorraine, Kuzeydoğu Fransa

Bütün alaylar birkaç dakikada eriyip gitti ve yerlerini dolduranlar da aynı şekilde telef oldu. "Bir volkanik püskürmenin ortasında delilerin bir savaşı bu" diye tarif ediyordu durumu bir kurmay yüzbaşı. ... Askerler Meuse'ün batısında açık havada öldü. Karanlığın dehşetine bürünmüş Douaumont'da ise tünellerin içinde, kasaplık şehvetiyle haykırarak, şarapnellerden ve el bombalarından sağırlaşmış, dumandan nefesleri tıkanmış halde döviştüler.

GEORGE LA HIR, NEW YORK TIMES, 1916

Verdun'e ilerlemek için hazırlanan Alman piyadeleri. Komutanları Erich von Falkenhayn izlediği yöntemlerle Alman kayıplarına göre makul bir oranda Fransız askerinin öldürüleceğini hesaplamıştı.

Fransız başkomutanı General Joseph Joffre 16 Ocak 1916'da, görkemli Château de Chantilly'deki karargâhında bir ziyaretçisine şunu söyledi: "Tek dileğim var, o da Almanlar'ın saldırması ve bunu da Verdun'de yapması. Hükümete böyle bildir." Joffre'un bu sözleri garnizondan askerleri ve ağır topları çekmekle Verdun'ü nispeten savunmasız bıraktığı yolundaki eleştirilere cevap mahiyetindeydi. Fransa Temsilciler Meclisi üyesi ve Verdun'ün dış savunma hattındaki Bois des Caures'te bir tabur komutanı olan Yarbey Emile Driant, mevzilerinin karşısındaki muazzam Alman hazırlıkları konusunda Paris'teki meslektaşlarını uyararak bir mektup yazmıştı. Ona göre, Joffre ve kurmay heyeti Verdun'ü kararlı bir Alman saldırısına karşı koyamayacak durumda bırakmıştı. Savaş Bakanı General Joseph Galliéni Aralık 1915 ortalarında Joffre'a bu mektuptan söz et-

mişti. Joffre'un bir ay sonraki kendinden emin yorumu Verdun meselesini rafa kaldırmaya yönelikti.

Verdun'ün müstahkem mevkiller halkası stratejik bakımdan önemli Meuse Irmağı'nı ve Paris'e doğu girişlerini korumaktaydı. Ama Verdun askeri yararını aşan bir öneme sahipti. Prusya ve Alman saldırılarına yüzyıllar boyunca karşı koyduğu için bir ulusal direniş simgesi idi. Birer ülke olarak Fransa ve Almanya (ayrıca Alsace ve Lorraine'i içine alan ara bölge) varlıklarını 843, Verdun Antlaşması'na borçlu idi. Kentin düşüşü Fransız moraline çarpıcı bir darbe indirecekti.

Dolayısıyla, Fransa I. Dünya Savaşı'ndan yıllar önce Verdun'ün istihkâmına yatırımlar yaptı. 1912'ye gelindiğinde, Verdun 60 ayrı hisarla ve ileri karakolla savunulmaktaydı. Dünyanın en sağlam ve en iyi korunan yerlerinden biriydi. 1914'te Alman saldırılarını durdurması, Joffre'ü ağır toplarıyla 4.000'ini diğer cephelere kaydırmaya yöneltti. İşte Driant'ı mektup yazmaya kıskırtan şey bir personel indiriminin eşlik ettiği bu kaydırmaydı.

Alman planları

Alman genelkurmay başkanı General Erich von Falkenhayn, 1916'da batıda savaşı kazanmanın bir yolunu bulduğu kanısındaydı. Batıdaki savaşın ilk iki yılına ilişkin gözlemlerinden, savunmada olan tarafın neredeyse her yerde çok büyük bir taktik avantaj sağladığı ve toprak kazanımının pek önem taşımadığı sonucunu çıkarmıştı. Bu

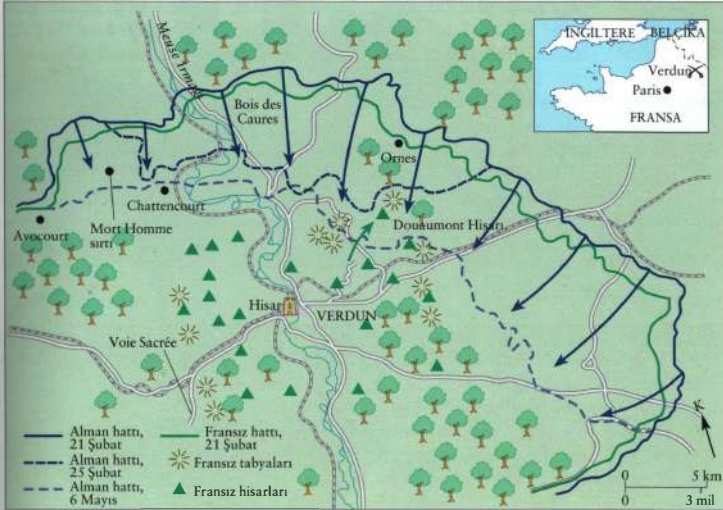

Verdun'de çekilmiş bu ünlü fotoğraf piyade hücumlarının çaresizliğini gösteriyor. Bu askerler Alman top ve makineli tüfek ateşi üzerine yürüyor.

yüzden, düşmanı olağanüstü önem verdiği ama Almanya için aynı ölçüde önemli olmayan bir yere asker dalgalarıyla saldırmaya zorlayacak bir çarpışma planı hazırladı. Böylece savunmanın sağladığı taktik avantajı düşman karşı saldırılarını yok etmek için metotlu biçimde kullanacaktı.

Verdun bu amaç için tam biçilmiş kaftandı. Verdun kesimine Alman ulaşım hatları büyük bir saldırıyı desteklemek için yeterliydi. Fransa'nın

ise kente ikmal sağlayabilecek tek yolu vardı. Almanlar'ın sezdirmeden büyük bir kuvvet yığması ve Verdun'ü çarçabuk ele geçirmesi halinde, buranın Fransa için stratejik ve sembolik önemi Fransızlar'ı muazzam askeri kaynaklarını Verdun'ü geri almak için ayırmaya zorlayacaktı. Falkenhayn'a göre, çarpışma başladıktan sonra, "Fransa'nın kanını kurutacak" ve kendi kuvvetlerine oranla Fransız kuvvetlerini daha hızlı ve daha

Bu çaptaki çoğu çarpışmanın tersine, Verdun'deki Alman hedefi toprak ele geçirmek değil, kâbus gibi bir yıpratma mücadelesiyle düşman kuvvetleri yok etmektir.

kapsamlı yıpratıcı bir can kaybını sağlayabilirdi. Fransız ordusunun alt edilmesiyle İngiltere uygun barış koşulları arayışına girecek ve Almanya 1917'de rahatça Doğu Cephesi'ne odaklanacaktı.

Saldırı hazırlıkları Almanya'yı hem ağır toplar (toplam 1.400 parça), hem insan gücü bakımından çok avantajlı konuma getirdi. Joffre meydan okuyucu beyanından dört gün sonra, artan Parlamento baskısı üzerine General Eduard de Castelnau'dan bizzat Verdun'e giderek durumun ciddiyetini saptamasını istedi. Castelnau da yakında bir saldırının geleceği ve Verdun'ün kendisini savunamayacak kadar zayıf olduğu konusunda Driant'ın görüşüne katıldı ama tahkimatı güçlendirmek için bir istihkâm taburu göndermesi kenti savunmak açısından son derece yetersizdi.

Alman saldırıları

Falkenhayn'ın topları 21 Şubat'ta hücumu başlattığında, Fransız savunmasının zayıflığı apaçık ortaya çıktı. Alman topları iki milyona yakın mermi yağdırdı. Verdun'ün en güçlü hisarı Douaumont 120 bin

mermiye hedef oldu. Ardından Alman piyadeleri Meuse Irmağı'nın doğu yakası boyunca ilerleyerek, dosdoğru Driant'ın Bois des Caures'deki mevzilerine yürüdü. Fransız komutan ve taburu acıklı sayısal yetersizliğe rağmen, arkadaki birliklerin sağlam savunma mevzilerine girmelerine elverecek kadar direndi. Driant'ın 22 Şubat'taki ölümü onu büyük bir ulusal kahraman yaptı ama Almanlar'ın mıntıkeyi almasını önleyemedi.

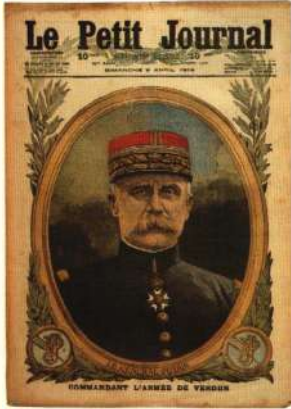
Yavaş Alman ilerleyişi, Falkenhayn'ın yanıltmasıyla asıl hedeflerinin Verdun'ü almak olduğuna inanan ordu ve kolordu komutanlarını hayal kırıklığına uğrattı. Oysa, Falkenhayn hareketin ilk aşamalarından memnundu. İsteddiği "kıyım kazanı" oluşmuştu. Küçük bir Alman öncü birliği 25 Şubat'ta bulduğu bir savunmasız gedikten Douaumont Hisarı'nı tek bir kurşun sıklmadan ele geçirdi. Bu kayıp Fransız halkı için büyük bir

şoktu. Her iki taraf artık efsanevi niteliğe bürünmüş olan bir çarpışmayı sürdürmek için Verdun kesimine alelacele takviye birlikleri gönderdi.

Falkenhayn çarpışmayı daha dikkatli yönlendirmek açısından, saldırıyı Meuse'ün doğu yakasıyla sınırlı tutmayı tasarlamıştı. Ama batı yakasından ağır Fransız topçu ateşi çok büyük kayıplara yol açtı. Ateşin büyük bir bölümü adına yararıncasına Mort Homme ("Ölü Adam") sırtından geliyordu. Almanlar 6 Mart'ta saldırıyı ırmağın her iki yakasına genişletmeye karar verdiler. Falkenhayn'ın dikkatle yönlendirdiği çarpışma hızla denetiminden çıkmaya başladı.

Fransız karşı saldırıları

Fransızlar Nisan ayında yeni komutan Henri Philippe Pétain'ın emriyle karşı saldırılara girişti. İleri geri savruluşlu boğuşma savaşın seyrindeki diğer çarpışmalar kadar gaddar bir hal aldı. Bir köy üç haftada on beş kez el değiştirdi. Douaumont Hisarı'nı geri alma girişiminde, Fransızlar yalnızca 60 hektarlık bir arazide dört gün boyunca günde bin ton top mermisi ateşledi. Temmuz ortalarında, doğudaki bir Rus saldırısının ve Somme Irmağı kıyısındaki ortak İngiliz-Fransız saldırısının ardından, Almanlar insan gücünü korumak için saldırıları durdurmaya karar verdi. İki tarafın ateşlediği top ve gaz mermilerinin sayısı o

Henri Philippe Pétain, I. Dünya Savaşı öncesinde savunma savaşının tek tük yandaşlarından biriydi. Savunma savaşına titiz ve metotlu yaklaşımı, onu Verdun kesiminin komutasında bariz ilk tercih haline getirdi.

TARAFLAR

Fransızlar

- 500 bin asker, 270 top (Merkezi Ordu Grubu)
- Komutan: Henri Philippe Pétain
- 61 bin ölü, 101 bin kayıp, 216 bin yaralı

Almanlar

- Bir milyon asker, 1.200 top (Beşinci Ordu)
- Komutan: Veliht Prens Wilhelm (Erich von Falkenhayn'ın ve Ağustossonlarında yerine geçen Paul von Hindenburg ve Erich von Ludendorff)
- 142 bin ölü ve kayıp, 187 bin yaralı

sıradı 23 milyonu aşmıştı.

Fransız karşı saldırıları yaz ve sonbahar boyunca sürdü. Fransız topçu subayları top mermileri perdesinin 90 m'lik piyade ilerleyişini sağladığı "yanaşma barajı" denen bir tekniği kullanmaya başladı. Bu yöntem düşman makineli tüfek ateşini bastırdı ama Verdun'un zaten nazik ikmal sistemini daha da sıkıntıya soktu. Verdun'un binlerce işçi tarafından sürekli onarılan tek açık ve elverişli yolu çok geçmeden Voie Sacrée ("Kutsal Yol") olarak anılmaya başladı.

Ekim ve Kasım'daki Fransız saldırılarıyla cephe hattı neredeyse Şubat'taki ilk konumuna döndü. Fransızlar 24 Ekim'de Douaumont'u binlerce Alman savaşı tutsağıyla birlikte geri aldı. Kışın bastırması ve karşılıklı bitkinlik Aralık ortalarında çarpışmayı sona erdirdi. Tahminlere göre Fransız zayıyatı 61 bin ölü, 101 bin kayıp ve 216 bin yaralı, Alman zayıyatı ise 142 bin ölü ve kayıp, 187 bin yaralıydı. Yüksek kayıp sayıları toprakların muazzam gücünü yansıtmaktadır. Günümüzde Verdun'deki bir kemik mahzeni, kimliği saptana-

mamış 130 bin askerin kalıntılarını barındırır.

Verdun hem Joffre hem Falkenhayn'ın ordu komutanlığından alınmasına yol açtı. Ayrıca Britanya'yı 1916 yazındaki Somme çarpışmasının asıl yükünü taşımak zorunda bıraktı. Belki de en önemli sonuç olarak, Fransız askerin kahramanlığına ilişkin bir ulusal efsane yarattı. Bu kahramanlığın üstünlüğüne duyulan inanç, savaş arası yıllarda birçok Fransız yöneticisini yeni bir Alman saldırısına karşı koyma yeteneğini abartmaya yöneltti.

Verdun'de Barış Sahneleri

Verdun, Fransız ve Alman tarihlerinde kutsal bir yer tutar. Verdun'de çarpışmış bir asker olan Charles de Gaulle, 1963'te sembolik olarak Verdun kemik mahzeninin önünde Conrad Adenauer'le el sıkıştı. François Mitterand ve Helmut Kohl'un 1984'te aynı tokalaşmayı tekrarlaması, Verdun'un anlamını ve akıldan çıkmayacak derslerini öğrenmenin önemini vurgulayan bir davranıştı.

Verdun'un uğradığı yıkım modern toplumun gücünü gösteriyor. Verdun çevresindeki köylerin birçoğu öylesine feci hasar görmüştü ki, Fransız hükümeti yeniden inşa yerine emleke karı terk etmeye karar verdi.

Tarih: Mart–Kasım 1918 Yer: Amiens civarı, Kuzeydoğu Fransa

Bir “yıpratma savaşı” içindeyiz ve daha dayanıklı olduğumuz için düşmanı alt ediyoruz.

MAREŞAL SIR DOUGLAS HAIG, 21 AĞUSTOS 1918

İngiliz Dördüncü Ordusu'nun 29 Eylül 1918'de Bellicourt yöresindeki Alman Hindenburg Hatı'nı yarmak için giriştiği saldırıyı destekleyen “Mark V” tankları. Bu tanklarda siperleri ve St. Quentin kanalını aşmaya yarayan istihkâm malzemeleri taşıyor.

Dört yıllık yıkıcı savaş 1918 yazı başlarında henüz I. Dünya Savaşı'nı bir sonuca götürmemişti. Batı Cephesi 1914 sonlarında ve 1915'te ortaya çıkan tikanıklık 1916'da korkunç yıpratıcı Verdun (bak. s. 236) ve Somme çarpışmalarıyla daha da pekişti. Ertesi yıl, bazı Müttefik başarılarının yanı sıra Passchendaele'de yüksek can kaybına yol açan bir başka yıpratıcı çarpışmaya sahne oldu. Daha önce girilen büyük çaplı bir Fransız saldırısının başarısızlığı Fransız askerler arasında isyanlara yol açtı. Ancak 1917 sonlarında haritada yerleri saptanan Alman topraklarına karşı tankların ve isabetli topların kullanıldığı Cambrai çarpışması açmazı çözme umudu

verdi.

Derken, Mart 1918'de, Rusya'nın İtilaf cephesinden çıkmasını getiren 1917 Rus Devrimi'nin verdiği cesaretle Alman ordusu Batı Cephesi'nde büyük ölçekli bir saldırıya girişti. Yeni piyade ve topçu taktiklerinin kullanıldığı bu saldırıda, 64 kilometrekarelik bir alanın ele geçirilmesiyle Fransız ve İngiliz orduları neredeyse birbirinden koparıldı ve bizzat savaşı bitirmenin eşiğine varıldı. Ne var ki, Alman saldırısı ivmesini ve yönünü kaybederken, 1918 ilkbaharındaki ve yaz başlarındaki bir dizi hamle de zaferi getiremedi. Bu Alman “barış taarruzları” Alman ordusunun oynadığı kumara son darbeyi indirdi, çünkü Temmuz 1918'de Fransız ordusunun öncülüğünde Marne'da girilen karşı saldırı Alman cephesinde oyuklar açtı ve açıkça savaş dengesini Alman-

ya'nın aleyhine çevirdi. İki hafta süren bu Fransız karşı saldırısı Batı Cephesi'nde dönüm noktası oldu ve savaşın geri kalan bölümünde İtaliye kuvvetlerinin hep saldırı konumunda kalmasını sağladı.

Açılış: Amiens çarpışması, 8-11 Ağustos

Ağustos başlarında İngiliz Dördüncü Ordusu Amiens yöresindeki Alman ordusuna karşı bir sürpriz saldırısına hazırlandı. İngiliz ve Fransız tümenlerinin kanatlarda desteklediği Avustralya ve Kanada tümenleri saldırıdaki ileri kol konumundaydı. Saldırının sonunda başarıya ulaşmasının nedenlerinden biri İtaliye cephesinin ezici asker ve malzeme üstünlüğüydü. Alman birliklerin 37 bin mevcuduna karşı 75 bin İtaliye askeri, 2.000 İtaliye topu, 1.900 Fransız ve İngiliz uçağı ile çok sayıda İtaliye tankı vardı: 342 ağır "Mark V" tankı, 72 daha hafif "Medium A" tankı, 50 piyade nakil tankı ve 120 ikmal tankı. Bu üstün silah gücüne yenik düşen savunmadaki Alman ordusu 8 Ağustos'ta 27 bin kayıp verirken, İtaliye hattı 12,8 km ilerledi. İşte, çarpışmayı simgeleyen bir sahne:

"Vadide iki yanında birkaç mermi deliği bulunan arızalı bir tank vardı Korkunç bir görüntüyle feci şekilde ezilmiş mürettebatı içinde öylece duruyordu. En fazla 200 yarda [180 m] ötedeki bir yamaçta sahnenin diğer aktörleri, toprakların yanı başında ölü halde yığılmış iki Alman topçu mürettebatı yatıyordu..."

Amiens çarpışması üç gün daha sürdü ama askerler bitkindi ve hâlâ çalışır durumda çok az tank vardı. Alman yedekleri yöreye ulaşmıştı ve ilerleme eski Somme siperlerinde durmuştu. Bununla birlikte, General Erich Ludendorff'a göre, Amiens saldırısı "Alman ordusunun kara günü"ydü.

Ağustos sonlarındaki İtaliye taarruzları

İtaliye kuvvetleri artık Alman hatları boyunca belirleyici yarma hareketlerine girişmekten çok savunmayı çöktürmeye yönelik bir dizi planlı saldırı düzenlemeye başladı. Örneğin, Fransız onuncu ve üçüncü orduları 18 Ağustos'tan itibaren bir dizi çatışmaya girdi ve iki gün sonraki Noyon çarpışmasında 8.000 tutsak aldı. Ardından 21 Ağustos'ta İngilizler'in Dördüncü Ordu desteğin-

Alman Michael saldırısının son aşamalarında siperlerini savunan İkinci Amerikan Tümeni askerleri. Yoğun bombardıman altındaki bir korda 3 Nisan 1918'de geçen bu çatışmada bir 37 mm'lik silahla ateş açılıyor.

de Üçüncü Ordu'yla başlattığı bir dizi saldırı se-kiz gün süren Albert çarpışmasını, Birinci Or-du'nun 26-31 Ağustos arasındaki mütekip sal-dırıları Scarpe çarpışmasını getirdi.

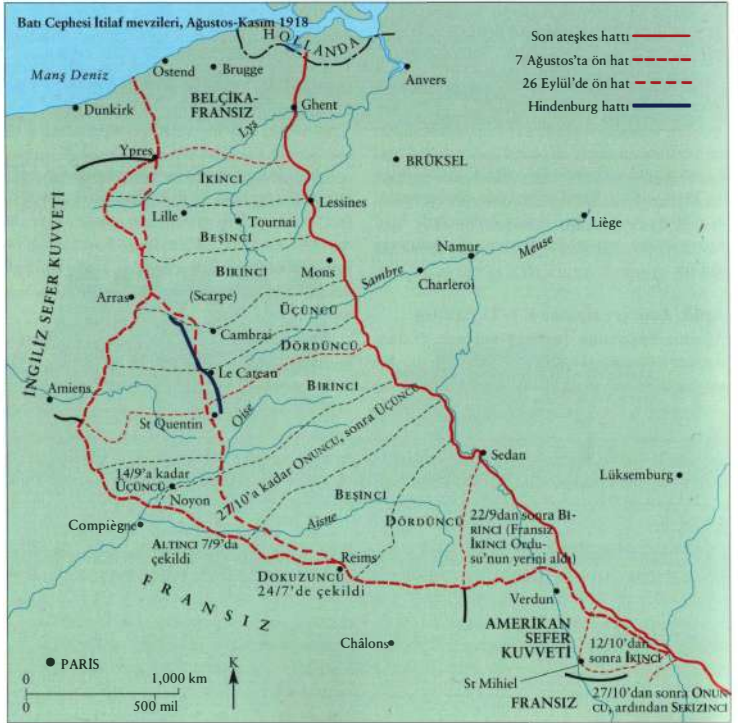
Aslında, büyük çaplı saldırıların yürütüldüğü yer, İngiliz hattının en sağlam kuvvetleri barındı-ran merkeziydi. Dördüncü Ordu'daki Avustralya birlikleri 31 Ağustos'ta yarım saatlik havan ve obüs baraj ateşinin ardından, el bombaları ve Le-wis makineli tüfekleri kullanarak Mont St. Qu-entin'e yönelik şimşek hızında bir şafak saldırısı-na girişti ve bu önemli yüksek araziye kısa sürede ele geçirdi. Benzer şekilde, Birinci Ordu'daki Ka-nada birlikleri 2 Eylül'de müşterek bir top, piya-de ve tank saldırısıyla Drocourt-Queant hattını

ele geçirdi. Bu arada, Fransız orduları Ağustos sonları boyunca saldırılarını sürdürdü ve o ay içinde 100 bin kayıp verdi. Bazı kaynaklarda Fransız kuvvetlerinin 1918'de yeterince sağlam katkıda bulunmama eleştirilmesi açısından, kayda değer bir husustur bu.

İtilaf başarısının nedenleri

Ağustos sonlarındaki ve Eylül başlarındaki İtilaf ilerleyişi öylesine başarılı oldu ki, General Lu-dendorff 2 Eylül'de Alman ordusuna Hindenburg Hattı'na çekilme emrini verdi. Peki, bu İtilaf başarısının ardında yatan nedenler neydi? Birincisi, İtilaf cephesinin ezici asker ve malzeme üstünlüğüne sahip olduğu açıktır. Örneğin, 21

Ağustos 1918'den Ateşkes hattının çizildiği 11 Kasım 1918'e kadar İtilaf saldırılarıyla ele geçirilen alanlar. İtilaf kuvvetleri tek bir toplu yarma girişimi yerine, bütün hat boyunca bir dizi "çö-kertme" saldırısı yürüterek ilerle-diler. Ateşkes sı-rasında Alman birliklerinin Alsa-ce'taki küçük bir yöre dışında hâlâ yabancı toprak-larda bulunması ilginç bir noktadır.

Mart'tan savaşın sonuna kadar Alman kayıpları 1,76 milyon kişiyi buldu ve bunların yeri doldurulamadı, öbür tarafta ise Amerikan ordusu bölgeye her ay 250 bin kadar asker indirmektedir. Batı Cephesi'nde Alman tümenlerinin Mart itibarıyla 200'e varan sayısı Eylül'de 47 "işe yarar" tümene inerken, İtîlaf kuvvetleri 211 tümene ulaştı. Mart'taki Alman saldırısından önce bile, Batı Cephesi'ndeki Alman ordusu 18.500 İtîlaf topuna karşı ancak 14 bin topa, 4.500 İtîlaf uçağına karşı 3.760 uçağı ve savaş sonuna doğru 3.500 İtîlaf tankına karşı sırf 45 tanka sahipti.

Özellikle, Batı Cephesi'nin kilit silahı topun Alman kuvvetlerine nasıl boyun eğdirdiğini bir resmi tarihçinin 1918'e ilişkin şu saptamasında görmek mümkün: "Düşman gönderdiği her mermide on ya da yirmi mermiyle karşılık gördü. 1918 yaz ve sonbahar bombardımanlarında ... İngiliz toplarının üstünlüğü öylesine bir boyuta vardı ki, düşman misillemesi büyük ölçüde körü körünceydi." Ayrıca, İtîlaf karşı bataryasının (düşman toplarını imhanın) 1918'de artık çok iyi işlemesi, İtîlaf piyade saldırılarının çok daha az kayıpla başarıya ulaşmasını sağladı. İkincisi, 1918'e girilirken İtîlaf orduları (Lewis makineli tüfekleri, el bombaları, siper havanları, bombalar ve tüfeklerle donanmış) piyadeleri toplarla, tanklarla ve hava üstünlüğüyle bir arada kullanmayı öğrenerek, neredeyse önünde durulamaz bir saldırı sistemi yaratmışlardı. Üçüncüsü, 1918'in ikinci yarısında Alman moralinin sürekli düşme-

siyle firarlar hızla arttı. Ağustos ayında 110 bin Alman askeri birliğinden kaçtı.

Nihai İtîlaf taarruzları: Eylül ve Ekim

Bu bakımdan Eylül'deki bir dizi İtîlaf saldırısının Alman ordusunu Hindenburg Hattı'nın ve diğer savunma sistemlerinin ötesine sürmesi şaşırtıcı değildir. St. Mihiel'de 12-18 Eylül'deki ilk büyük çaplı Amerikan saldırısının ardından, Mareşal Ferdinand Foch, Alman hattını çöktürmeye, Alman ordusunun dengesini bozmaya ve Alman yedeklerinin herhangi bir alanı takviye etmesini önlemeye yönelik bir dizi ayrı saldırıya girişti.

Böylece, 26 Eylül'de Meuse-Argonne yöresinde bir Fransız-Amerikan saldırısı, 27 Eylül'de

Alta-solda Nisan 1918'deki Alman Georgette saldırısına karşı savunma birliklerini desteklemek üzere ateş açan 9.2 inçlik bir İngiliz topu.

Alta-sağa 1918'de sabra telefonu kullanan bir Amerikan askeri. Savaşın 1918'de daha hareketli hale gelmesiyle, telefonla iletişim önem kazandı.

Fransız Ordusu'nun saldırdığı Chemin des Dames yöresindeki Vauxaillon'da Eylül 1918 ortalarında geri çekilen moralsiz ve bitkin Alman askerleri. 1917'de sert çarpışmalara sahne olan bu yöre 1918'e girilirken dümdüz hale gelmişti.

Cambrai'ye doğru İngiliz Birinci ve Üçüncü ordularının bir saldırısı, 28 Eylül'de kuzeyde Belçika Ordusu ve İngiliz İkinci Ordusu'nun bir saldırısı ve son olarak 29 Eylül'de İttilaf hattının merkezindeki İngiliz Dördüncü Ordusu ve Fransız Birinci Ordusu'nun bir saldırısı yürütüldü. Bu alanların hepsinde özellikle Alman makineli tüfeklerine karşı sıkı bir boğuşmaya girildi ve İttilaf kayıpları çoğu kez ağır oldu. (Kanada Kolordusu 1918'de 49.152 kişilik zayıflatla savaşta en ağır kaybını verdi.) Ama Hindenburg Hattı ve diğer sistemler kırıldı, Alman ordusu toplu ricata yöneildi. Belli yerlerde savunmanın sertleşmesine karşın, genelde top ve makineli tüfek ateşiyle korunan bir Alman ricatı ve İttilaf kuvvetlerinin takibi başladı.

Ateşkes, 11 Kasım 1918

Ekim başlarında hem General Ludendorff hem de Mareşal Paul von Hindenburg savaşa artık son vermek gerektiğini kavradı. Alman generalleri, politikacıları ve Alman monarşisi arasındaki uzun süreli tartışmalardan sonra, 11 Kasım

TARAFLAR

İttilaf kuvvetleri

- Kuvvetlerin Kasım 1918'deki tahmini muharip gücü: İngiliz Sefer Kuvveti (ISK) 1.202.000; Fransız Ordusu 1.540.912; Belçika Ordusu 115.000; Amerikan Sefer Kuvveti (ASK): 1.078.222
- Genel Başkomutan: Mareşal Ferdinand Foch
ISK: Mareşal Sir Douglas Haig (Başkomutan)
Fransız: Mareşal Henri Philippe Pétain (Başkomutan)
Belçika: Kral I. Albert (Belçika Ordu Grubu Başkomutanı)
ASK: General John Pershing (Başkomutan); Tümgeneral Hunter Liggett, Tümgeneral Robert Bullard, Tümgeneral Joseph Dickson
- Ölü, kayıp, yaralı ve tutsak:
ISK 852.861 (1918 boyunca);
Fransız 306.000 (Mart-Kasım);
Belçika 30.068 (28 Eylül-11 Kasım);
ASK 281.627 (1918 boyunca)

Almanlar

- Kasım 1918'de tahmini muharip gücü: 2.911.700
- Kayzer II. Wilhelm (Başkomutan), Mareşal Paul von Hindenburg (Genelkurmay Başkanı), General Erich Ludendorff, daha sonra General Wilhelm Groener (Birinci Levazım Generali), Württemberg Arşidükü Albrecht, General Hans von Boehn; General Max von Gallwitz, Bayera Veliahdi Rupprecht, Veliath Wilhelm
- Ölü, kayıp, yaralı, tutsak ve firarı: 1,76 milyon (21 Mart-11 Kasım 1918)

1918'in ilk saatlerinde Compiègne ormanında, Foch'un demiryolu vagonunda ateşkes imzalandı. Çatışmalar savaşın beşinci yılına girdiği 11 Kasım'da saat 11:00'de son buldu. Özetle, 1918'de İngiliz ordusu 188.700 tutsak ve 2.840 top, Fransız 139.000 tutsak ve 1.880 top, Amerikalılar 43.300 tutsak ve 1.421 top, Belçikalılar 14.500 tutsak ve 474 top ele geçirdi. Bu istatistikler her İttilaf ordusunun 1918'de Batı Cephesi'nde Almanya'nın yenilgisine göre katkıları yeterli bir doğrulukla yansıtmaktadır.

Britanya Hava Saldırısı

59

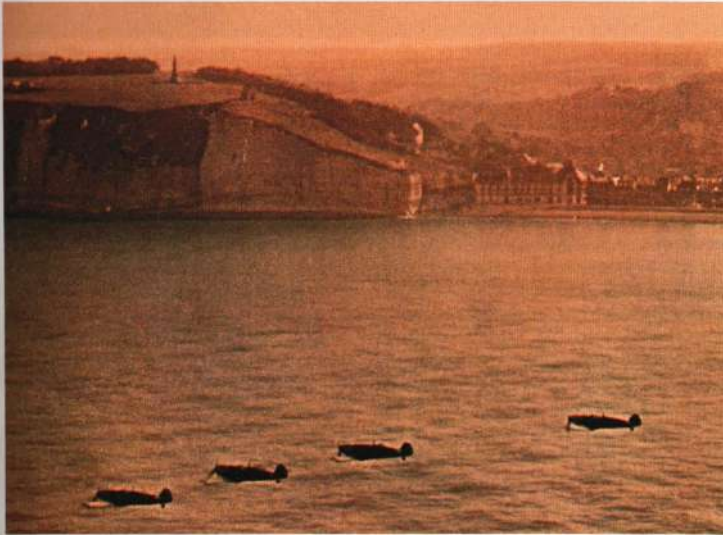
Tarih: Temmuz-Eylül 1940 Yer: Britanya ve Fransa'nın kuzey kıyıları

Fransa Savaşı bitti ... Britanya Savaşı başlamak üzere ... Hitler bizi bu adada yıkamaması halinde savaşı kaybedeceğini biliyor... Dolayısıyla görevlerimiz size sıkıya sarılalım ve de şunu unutmayalım ki, Britanya İmparatorluğu ve İngiliz Uluslar Topluluğu bin yıl sürse, insanlar hâlâ, "Onların en güzel saati buydu" diyecekler.

WINSTON CHURCHILL, 18 HAZİRAN 1940

Britanya Hava Saldırısı askerlik tarihindeki en ünlü harekâtlardan biridir ve Almanya'ya savaşı çabuk ve kesin olarak kazanma fırsatını vermemesi açısından, birçok kimse tarafından II. Dünya Savaşı'nın dönüm noktası olarak görülür. 1940 yazında ve sonbaharında Britanya'yı savaşın dışına itme girişiminin sonuçsuz kalmasının Hitler rejimi açısından muazzam sonuçlar doğurduğuna pek kuşku yoktur.

Esas itibarıyla, Britanya Hava Saldırısı 1940 yazı sonlarında ağırlıklı olarak Güney İngiltere üzerinde, Kraliyet Hava Kuvvetleri (RAF) Avcı Uçağı Komutanlığı ile Luftwaffe (Alman Hava Kuvvetleri) arasında bir üstünlük kurma mücadelesiydi. Britanya'yı istila etmeye yönelik Alman planı *Operation Seelöwe*'yi (Deniz Aslanı Harekâtı) başlatmak için, RAF'ı Manş Denizi semalarından söküp atmak can alıcı bir noktaydı. Alman planlamacıları

St. Margaret Körfezi üzerinde "dört parmak" düzeniyle uçan Messerschmitt 109'lar.

Bir eskort uçağının 9 Temmuz 1940'daki bir hava aknında çektiği bu resimde, Londra ve Thames'i vurmaya hazır bir Alman Heinkel He 111 bombardıman uçağı görülüyor.

göre, RAF'ın sağlam kalması halinde, bir istila girişimi İngiliz avcı uçağı örtüsüyle Luftwaffe'den korunan Kraliyet Deniz Kuvvetleri'nin saldırısına açık olacaktı.

Luftwaffe

Alman komutanlar hedeflerine ulaşmak için, RAF Avcı Uçağı Komutanlığı'nı İngiltere üzerinde yoğun ve sürekli hava çarpışmasına çekerek yok etmeleri gerektiğinin bilincindeydi. Bunu sağlamak için Britanya büyük çaplı bir bombalama harekâtıyla tehdit edilmeliydi. Böyle bir harekâtın tam olarak nasıl yürütüleceği ve İngilizler'i avcı uçaklarını devreye sokmaya zorlayacak hayati hedeflerin hangileri olduğu Luftwaffe'nin yüksek komuta kademesinde tartışılan bir konuydu. Almanlar RAF'ın 640 avcı uçağına karşı ellerindeki 2.600 uçakla büyük bir sayısal üstünlüğe sahip olduklarını bilmelerine karşın, İngiliz semalarında çarpışmanın RAF'a birçok taktik avantaj sağlayacağını göz

önünde tuttular. Alman kurmay heyetinin planlarında Luftwaffe'nin harekât ve taktik üstünlüğü abartılırken, RAF'ın gücünün ve yeteneklerinin küçüm-senmesi güçlükleri artıran bir etken oldu.

Donanım açısından, Almanlar Heinkel He 111 ve the Dornier Do 17 gibi çift motorlu çeşitli bombardıman uçaklarının yanı sıra, nokta hedefli saldırılara uygun Junkers Ju 87 Stuka pike bombardıman uçaklarına sahipti. Luftwaffe'nin elinde bunları korumak için Messerschmitt Bf 109 tek motorlu avcı uçakları ve uzak mesafeye uygun Messerschmitt Bf 110 çift motorlu ağır avcı uçakları vardı. Çift motorlu bombardıman uçakları yeterliydi ama özellikle eskortun çok az ya da hiç düzeyinde olduğu durumlarda, yüksek performanslı düşman avcı uçakları karşısında acizdi. Bf 109 birinci sınıf bir avcı uçağıydı ama sınırlı dayanıklılığı bir sıkıntı vesilesiydi. Bf 110 ise havada daha uzun süre operasyon yapma becerisine sahipti ama İngiliz avcı uçaklarıyla kapışmak için gerekli hava mu-

harebesi yeteneğinden yoksundu. Bununla birlikte, Luftwaffe Kuzeybatı Avrupa kıyıları boyunca saldırının başını çekmek üzere Norveç'ten Bretonya'ya kadar üç Luftflotte (hava filosu) konuşlandırmayı başardı. Meseleleri çetrefilleştiren bir etken ise, Luftwaffe'nin başındaki kişi olarak bazı hava birimlerini denetim altında tutan ve idari önderliği II. Dünya Savaşı boyunca Luftwaffe'ye engeller çıkaran Hermann Göring'in nüfuzuydu.

RAF Avcı Uçağı Komutanlığı

İngiliz hava savunmasının merkezinde RAF Avcı Uçağı Komutanlığı ile destekleyici RDF (radar) şebekesi ve gözetleme birliği istasyonları, ayrıca uçaksavar top bataryaları, balon barajları ve bir dizi sivil savunma tedbirleri vardı. Komuta ise 1930'ların sonlarında RAF Avcı Uçağı Komutanlığı'nın gelişmesinde kilit bir rol oynamış olan Hava Mareşali Sir Hugh Dowding'in elindeydi. Dowding Mayıs ve Haziran aylarındaki kıyasıya çarpışmalar

sırasında, değerli avcı uçağı gücünün Fransa'ya gönderilmesi yönündeki baskıya sıkıca karşı koymuş ve bazı eleştiriler almıştı. Gelişmeler Avcı Uçağı Komutanlığı pilot ve uçaklarının Britanya'yı kurtarmak için elzem olduğu ve umutsuz bir çarpışma uğruna bunları kıtada harcamanın, kıt kaynakların verimli bir kullanımı olmadığı yolundaki saptamasını doğruladı. Britanya dört Avcı Uçağı Komutanlığı grubuna ayrılmıştı. Güneydoğu İngiltere'de üslenmiş olan ve Hava Mareşali Sir Keith Park'ın komuta ettiği Grup 11 asıl yükü çekmeye adaydı.

İngilizler 1930'ların sonlarında hava savunma önlemlerine yoğun yatırım yapmışlardı ve Avcı Uçağı Komutanlığı'nın uçakları genellikle yüksek kaliteli tiplerdi. Sayıca ilk sırada yer alan Hawker Hurricane, sağlam ve güvenilir bir tasarıma sahipti, belki Bf 109 hariç, Luftwaffe'nin her uçağıyla boy ölçüşebilecek güçteydi. Buna ek olarak, İngilizler'in kullandığı Supermarine Spitfire son model ve yük-

Her iki dünya savaşında da resmî savaş ressamlığı yapan Paul Nash'ın Britanya Hava Saldırısı tablosu, 1941.

sek performanslı bir avcı uçağı olarak Bf 109 aya-rındaydı. RAF'ın ayrıca kendi toprakları üzerinde çarpışma gibi büyük bir avantajı vardı, paraşütle atlayan pilotları çok daha kolay kurtarabilirdi.

Harekât

Luftwaffe'nin harekâtı gemilere, kıyı konvoylarına ve limanlara yönelik bir dizi yoklama akınıyla 10 Temmuz'da başladı. Luftwaffe ayrıca RAF'ın RDF istasyonlarına saldırdı ama İngiliz hava savunması-nın bu önemli unsurunu bertaraf etme girişiminde büyük ölçüde başarısızlığa uğradı.

Luftwaffe daha sonra başta Grup 11 olmak üzere doğrudan RAF'ı hedef alan saldırılara yöneldi. Avcı Uçağı Komutanlığı'nı çöktürmek ve böylece Güney İngiltere üzerinde hava üstünlüğü kazanma çabasıyla, RAF havaalanlarına ve istasyonlarına

karşı hava akınları düzenlemeye başladı. Luftwaf-fe'nin taktikleri arasında RDF'yi ve gözetleme istasyonlarını şaşırtarak havaalanı savunma sistem-lerini hazırlıksız yakalamaya yönelik yüksek ve al-çak uçuşlu karma saldırılar da vardı. Bu kararlı ça-ba 13 Ağustos'taki "Kartal Günü"nde (Adlertag) başladı ve Eylül başlarında Avcı Uçağı Komutanlığı ağır kayıplarla ve büyük sıkıntıya giren altyapı de-şteğiyle yenilginin eşiğine kadar geldi. Avcı Uçağı Komutanlığı'nın varlıklarını kuzeye çekerek istilayı bekleme planları tartışıldı ama Dowding ve Park güneyde hava üstünlüğü çekişmesini sürdürme kar-ararını verdi.

Aslında, Luftwaffe de ağır uçak, pilot ve hava mürettebatı kayıplarıyla uslandırıcı bir süreç için-deydi. Ju 87 Stuka ciddi kayıplar nedeniyle zaten görevden çekilmişti ve taktikler konusunda günde-me getirilen sorular vardı. Göring emrindeki kuv-vetlerin Hitler'den uyandırılan kaniya oranla çok daha zayıf olduğunun ve artan kayıpların kısa süre-de Luftwaffe'yi önemli bir muharip güç olmaktan çıkarcığının bilincindeydi.

Harekâtın sona eriş

Harekât çok geçmeden Britanya'nın lehine döndü. Almanlar RAF istasyonlarına yönelik gece akınları-na başlamıştı. Böyle bir saldırıda bir sivil alânın vurulması, İngilizlerin Berlin'i bombalayarak misil-

Güneydoğu İngil-tere semalarında çarpışmanın öne-mi aşağıdaki hari-tada açıkça görü-lüyor. Grup 11 ağır kayıplara uğ-ramakla birlikte, çarpışmanın so-mucunu belirledi.

TARAFLAR

Müttefikler

- RAF Avcı Uçağı Komutanlığı: Aynı anda 600'ü havada kalabilen 900 uçak
- Başkomutan: Hava Mareşali Sir Hugh Dowding
- 507 ölü, 2.945 yaralı, 788 uçak kaybı

Almanlar

- Luftwaffe: Toplam 2.600 uçaktan 1.800'i kilit bir rol oynadı. Bunlar arasında çift motorlu bombardıman uçakları, pike bombardıman uçakları, tek motorlu avcı uçakları ve uzun mesafeli ağır avcı uçakları vardı
- Komutan: Mareşal Hermann Göring
- 1.294 uçak kaybı

Solda Britanya Hava Saldırısı sırasında 610 Avcı Uçağı Filosu'na bağlı Supermarine Spitfire Mark I'ler devriye uçuşunda. Spitfire hızıyla ve manevra kabiliyetiyle, II. Dünya Savaşı'nda Britanya'nın başta gelen avcı uçağıydı.

lemeye bulunmasına yol açtı. Luftwaffe'nin ağır kayıplarının sürmesi ve RAF'a doğrudan saldırının pek işe yarar görünmemesi üzerine, Hitler bir tarz değişiminden yana ağırlığını koydu: İngilizler'de moral bozukluğu yaratmak ve RAF avcı uçaklarını doğrudan hava kavgasına çekmek amacıyla sivil halkı hedef alan saldırılar.

Aslına bakılırsa, Luftwaffe başarıya çok yaklaştı ve taktiklerdeki değişiklik Avcı Uçağı Komutanlığı'nın toparlanmasına fırsat verdi. Dahası, Londra, Bf 109'un hareket menziline sınırındaydı, bu yüzden Alman bombardıman uçaklarının çoğu kez görevlerinin bir bölümünde eskortsuz uçmaları kayıpları daha da artırdı. Eylül ortalarına doğru, Luftwaffe'nin kıştan önce *Operation Seelöwe*'nin başlaması için gereken hava üstünlüğünü ele geçirme şansının kalmadığı görülünce hareket fiilen son buldu. Gerçi İngiliz kasaba ve kentlerine yönelik hava saldırıları 1940-41 kışı boyunca sürdü ama Almanlar'ın bombardıman uçağı kayıplarını azaltmak için gece akınlarına dönmesi genel etkiliği sınırladı. Zaten Hitler'in dikkati de 1941'de Sovyetler Birliği'ne karşı tasarlanan istilaya yönelmişti (bak. Moskova s. 250).

Geriyeye doğru bir bakış

Harekatta varılan sonucun ne ölçüde Alman başarısızlığının ya da İngiliz başarısının eseri olduğu hâlâ süren bir tartışmadır ama bu sonucu tek bir etkenin belirlemediği açıktır. Alman önceliklerinin sürekli değişmesi önemli bir köstek olmakla birlikte, bunun ardında ağır ve neredeyse katlanılamaz kayıp oranı da vardı, çünkü Luftwaffe sürekli bir hava üstünlüğü hareketi için yeterli donanıma sahip değildi. İngilizler açısından, Eylül'de kentleri bombalamaya dönüş çökmenin eşine gelmiş hava

Solda "Bu kadar çok kişi bu kadar az kişiye böyle bir minneti hiç duymadı." Churchill'in Britanya Hava Saldırısı galiplerine şükran konuşmasından inli alıntının görseleştirildiği bir foto-montaj, y. 1940.

gücüne büyük bir rahatlama sağladı. Ama kararlı ve esnek İngiliz savunmasının Luftwaffe'ye ödettiği bedel Almanlar'ı taktik değişikliklerine yönelten can alıcı bir etkendi.

Son olarak, II. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın teslim olmasını sonraki birçok hareketin sağlamasına karşın, Fransa'nın düşüşünden sonra Britanya'nın kendi semalarında gerçekleşen bir çatışmadaki başarıdan aldığı güçle savaşı sürdürme kararlılığını göstermesi, müşterek bombardıman saldırısına, Akdeniz'de kazanılan başarıya, Batı Avrupa'nın kurtarılmasına ve Almanya'nın 1945'teki topyekûn yenilgisine temel hazırladı.

60

Moskova

Tarih: Kasım-Aralık 1941

Yer: Batı Rusya

*Başkenti top menzilimiz içine almaya yalnızca on iki kilometre kalmıştı
ama bunu bir türlü başaramadık.*

MOSKOVA ÖNLERİNDE BİR ALMAN TEĞMENİ, ARALIK 1941 BAŞLARI

Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne yönelik Alman istilasını Kızıl Ordu'yu hazırlıksız yakaladı. Bu yüzden kendisini yutan büyük dalgayla başa çıkamadı. Panzer ileri kolları (Alman zırhlı birimler) 24 saat içinde 80 km içeriye sızmıştı. Temmuz başlarına varıldığında, Letonya ve Litvanya'yı ezip geçen, Bialystok bölgesinde büyük bir Sovyet asker yığınına yaklaşık 300 bin tutsak alarak bertaraf eden Almanlar güneyde Ukrayna içlerine ilerliyordu. Çarpışmaların ilk iki haftasında garip biçimde sessiz kalan Stalin, ortaya çıkıp Sovyet halkına son ferde kadar dövüşme çağrısında bulundu. Ama dışarıdan bakan gözlemcilerin çoğu Almanlar'ın Moskova kapılarını dövmesinin pek uzun zaman almayacağı kanısındaydı.

Başlangıçta asıl Alman hedefi kış bastırma-
dan önce ele geçirmeyi tasarladıkları Sovyet
başkentiydi. Buna uygun olarak, Moskova'ya
ilerlemekle görevli olan Fedor von Bock'un
Merkez Ordu Grubu'na iki Panzer grubuyla
zırhlı araçların büyük bölümü verilmişti. Hede-
fi Leningrad (şimdi St. Petersburg) olan Kuzey
Ordu Grubu ve Ukrayna'yı istila etmekle görevli
olan Güney Ordu Grubu ise yalnızca birer
Panzer grubuna sahipti. Harekâtların yürütül-
mesine gittikçe daha fazla karışan Hitler, 19
Temmuz'da yeni bir yönerge yayımlayarak,
Moskova'nın artık ana hedef olmadığını bildir-
di. Bunun yerine, Leningrad'ın çabuk alınması
ve Ukrayna'daki asıl Sovyet tarım alanının ele
geçirilmesi için Merkez Ordu Grubu, zırhlı

1941 yazında
Ukrayna içlerine
ilerleyen Alman
keşif unsurları.
Panzer ileri kol-
ları, yaya piyade-
lerden oluşan ana
güvenin çoğu
kez birkaç gün
ilerisinde olurdu.

*Alman birlikleri-
nin Ekim
1941'de Rus as-
kerlerini bir çem-
bere sıkıştırdıkları
sırada yanan
bir Rus köyü. Al-
man piyadelerin
görevi panzerlerle
kuşatılan bu y-
gınları bertaraf
etmekti.*

rı'nın doğusuna, bombardıman uçaklarının menzili ötesindeki bir yere taşındı. Moskova'nın batısına büyük ölçüde yerli halk çalıştırılarak üç savunma hattı inşa edildi. Merkez Ordu Grubu'nun karşısında iki Sovyet cephesi vardı: Semyon Timoşenko'nun 55 tümenlik Güneybatı Cephesi ve Andrei Yeremenko'nun 26 tümenlik Bryansk Cephesi. Stalin soğuğa alışkın olan Sibirya tümenlerinin Moskova bölgesine aktarılması emrini vermişti.

Kasırğa Harekâtı

Yeniden başlayan Alman saldırısının başını Erich Hoepner'in Dördüncü Panzer Ordusu, Hermann Hoth'un Üçüncü Panzer Ordusu ve Guderian'ın İkinci Panzer Ordusu çekti. Guderian çarçabuk etrafını sardığı Bryansk Cephesi'ni 6 Ekim'de topluca kapana kısırdı, ertesi gün Hoth ve Hoepner de benzer biçimde Timoşenko'yu çembere aldı. Asker yığını bertaraf etmek zaman aldıysa da, her iki Sovyet

cephesi tamamen yok edildi. Moskova'ya giden yol artık açık gibiydi. Ama hava koşulları devreye girdi. 7 Ekim'de, yani tam Almanlar'ın Vyazma'daki Batı Cephesi'ni kısırdığı gün, asıl sonbahar yağmurları başladı. Bir anda balçığa dönüşen toprak, hareket yeteneğini çarpıcı biçimde yavaşlattı. Alman sorunlarının üstüne tüy dikercesine, Hitler bu sefer Panzer ordularının doğrudan Moskova'ya dalmak yerine kenti kuşatması için ısrar etti. Ama ilerleme sürdü.

Ekim ortalarına doğru Almanlar hedeflerine 160 km yaklaştı. Moskova'yı panik sardı. Birçok devlet kuruluştaki ve büyükelçilikler kentten ayrıldı. Stalin bile ayrılmaya hazırlandı ama treni kalkmak için hazır beklerken fikrini değiştirdi. Alman askerleri 18 Ekim'de Moskova'nın 130 km yakınına sızdılar ve görüldüğü kadarıyla hedefe ulaşmaları artık gün meselesiydi. Ama her şey Almanlar'ın lehine gelişmedi. Birincisi, Stalin'in atadığı yeni çetin komutan Ge-

orgi Jukov'un oluşturduğu yeni Batı Cephesi Alman saldırısını durdurmakla görevlendirildi. İkincisi, Ekim'den Kasım'a doğru ilerlerken artık karla karışık bir hal almış olan yağmurlar gittikçe hareketliliği daha da azalttı. Aşırı yayılan Alman ikmal hatları bu durumu daha da ağırlaştırdı. Birçok Alman askeri hâlâ yazlık üniforması içindeydi ve soğuktan etkilenmeye başladı. Takviye sisteminin artık başa çıkamaması nedeniyle, birimlerin takati yarıya indi.

Guderian'ın 30 Ekim'de Bryansk'ın 110 km doğusundaki Orel'i ele geçirmeye girişmesiyle işler kritik bir noktaya vardı. Savunmacılar arasında bölgeye ulaşan ilk Sibirya tümeni vardı ve yakıt tankları neredeyse donan Guderian amansız direniş karşısında tam bir şaşkınlığa uğradı. Bu durum ve neredeyse aşılmaz hale gelen arazi, bir mola'yı zorunlu kıldı.

Almanlar'ın çıkmaza batışı

Kasım'la birlikte don geldi ve zemin bir daha sertleşmeye yüz tuttu. Almanlar tekrar ilerlemek için alelacele daha fazla levazım getirtti. Aynı sıralarda Sibirya'dan batıya doğru harıl harıl işleyen asker trenleri, Moskova'nın savun-

masını pekiştirmek üzere toplam 40 zinde tümen taşıdı. Bu birliklerden bazıları 7 Kasım'da Kızıl Meydan'da Stalin'in de izlediği Devrim Günü Geçidi'ne katıldı ve hemen ardından cepheye sürüldü. Moskova'ya yönelik Alman ilerleyişi 15 Kasım'da yeniden başladı. Donmuş zeminin hareketliliği sağlamasına karşın, artan şiddetli soğuk askerleri güçten düşüren bir etki yarattı. Buna gittikçe sertleşen Sovyet direnişinin eklenmesi, ilerlemeyi önemli ölçüde yavaşlattı.

4 Aralık'ta gün biterken, kuzey öncü kolu Volga kanalına, Moskova'nın tam 32 km kuzeybatısına ulaşmıştı. Bazı keşif birimleri Kremlin'in kulelerini görebildiklerini ileri sürdüler. Güneyde de Guderian kentin güneydoğusundaki Oka Irmağı'na yaklaşıyordu. Son bir hamleyle Moskova artık Almanlar'ın avucuna girecek gibiydi sanki. Ne var ki, o gece sıcaklık -35 dereceye düştü. Tank motorları bir türlü çalışmadı, silahlar kullanılmaz hale geldi ve yetersiz giyimli Alman askerleri arasında soğuk ısırmaları başını alıp gitti.

Jukov soğukla boğuşma açısından daha iyi donanımlı askerleri ve araçlarıyla 5 Aralık'ta

Kasım 1941'de bir Alman muharebe grubu Moskova üzerine nihai ilerleyişe hazırlanıyor. Derme çatma kamufajın ötesinde, askerler Rus kışıyla başa çıkabilecek uygun giysilerden de yoksundu.

Sağda "Moskova'mızı Savunacağız" sözlerinin yazılı olduğu bir Sovyet afişi. Rus halkına direnir istilacıları püskürtme heyecanını veren şey ideolojiden ziyade yurtseverliğe hitap eden bu yaklaşımıdır.

Altta Bir T-34 desteğinde karşı saldırıya geçen Rus piyadeleri, Ocak 1942.

karşı saldırıya geçti. Hitler bazı mevzii ricatlara izin vermek zorunda kaldı ama 48 saat içinde fikrini değiştirdi. Kuzeyde epeyce donanımın bırakılmasına karşın, Alman ricatı düzgündü. Guderian ise birliklerini işgal ettikleri dar cuktından çıkarmada bir hayli güçlük çekti. Defalarca önleri kesilen askerler, çemberleri yarmak için dövmüşmek zorunda kaldı. Sovyet basıncıyla Almanlar Aralık sonlarında 150 km geriye sürüldü. Kızıl Ordu Şubat 1942 sonlarında yorgun düşene kadar saldırılarını sürdürdü.

Merkez Ordu Grubu'nun Moskova önlerinde püskürtülmesi, hızlı bir hareketle Sovyetler Birliği'ni ezme yönündeki Alman umutlarını söndürdü. Almanlar'ın başarısızlığının nedeni, Sovyetler Birliği'ni istilaya yılın çok geç bir döneminde başlamalarıydı. Hitler'in asıl hedef olarak Moskova'nın belirlendiği ilk baştaki plana uymaktan kaçınması ilave bir zaman cezasına yol açtı. Dolayısıyla, Almanlar yalnızca hızla toparlanan Kızıl Ordu'yla değil, son derece yetersiz donanımına boğuştuğuları Rus kışının haşinliğiyle de karşı karşıya kaldılar.

Stalingrad

61

Tarih: Eylül 1942–2 Şubat 1943 Yer: Şimdiki Volgagrad, Güneybatı Rusya

*Tanklarla ezilmiş askerler, çaresizce inleyen yaralıları, donmuş cesetler, yakıt
yokluğundan terk edilmiş araçlar, havaya uçurulmuş toprak ve çeşitli
donanımlar göz alabildiğince uzanan bir manzara oluşturuyor.*

HANS SCHMEIDER, DOKUZUNCU UÇAKSAVAR TÜMENİ, STALINGRAD, OCAK 1943

1942 –43 kışında uzun süre çekilen Stalingrad ıstırapının kökleri Hitler'in, 1941'de Moskova önlerindeki püskürtülmeden (bak. Moskova s. 250) sonra Rusya saldırısını yeniden başlatma kararında yatmaktaydı. Hitler başkente yönelik bir başka girişim yerine, Kafkasya'daki petrol yataklarını ele geçirmeye karar verdi. Kurduğu düşe göre, bu plan Kuzey Afrika'daki zaferle çakiştiğinde, bütün Ortadoğu nüfuzu altına girecekti.

Kod adı Mavi Harekât olan bu saldırıyı, Fedor von Bock'un A ve B adıyla iki ordu grubuna ayrılan Güney Ordu Grubu yürütecekti. A Ordu Grubu asıl hücumu girişirken, B Ordu Grubu Don Irmağı hattına ilerleyecek, ardından güneydoğu yönünde Stalingrad'a dönecek ve böylece Kafkasya içlerine dalan A Ordu Grubu'nun Volga kıyılarındaki doğu kanadını sağlamlaştıracaktı. Moskova'nın asıl hedef olarak görülmesini sağlamak için kapsamlı bir aldatma harekâtına girişildi. Kafkasya saldırısına ilişkin planlar ellerine geçtiğinde bile, Ruslar bunun bir ikincil saldırıdan ibaret olduğu kanısını korudular.

Mavi Harekât'ın başlaması

B Ordu Grubu, 30 Haziran 1942'de Don'a doğru ilerlemeye başladı. Amaç ilk direnen kuvvetleri kıştırıp bir yığında toplamaktı. Daha önce başarılı olmuş bu taktiği artık bilen Ruslar böyle bir çember oluşmadan önce çekildiler ama bu da Almanlar'ın bir hafta içinde Don'a ulaşması

nı sağladı. A Ordu Grubu 7 Temmuz'da Donets Havzası'nın içlerine doğru hücumu geçti. Kızıl Ordu bir kez daha çekilirken, Alman ilerleyişi şiddetli yağmur ve yakıt yetersizliği yüzünden yavaşladı. Çarçabuk sabırsızlığa kapılan Hitler, B Ordu Grubu'ndaki Panzer birliklerinin ve hava kuvveti mevcudunun A Ordu Grubu komutanı General Siegmund List'e aktarılması emrini

*Almanlar'ın
Don Irmağı'na
ilerleyişi sırasın-
da bir artçı çatış-
masına giren Sov-
yet askerleri,
Temmuz 1942.*

verdi. Böylece Stalingrad'a doğru ilerleyişi sürdürmek için elde yalnızca Friedrich Paulus'un bazı Panzer unsurlarınca desteklenen Altıncı Ordusu kaldı. Hitler yavaş ilerleme olarak görülen duruma sinirlenerek, von Bock'u görevden aldı ve karargahını dağıttı. Öte yandan, iki ordu grubu artık ayrı yollara sapmış durumdaydı. B Ordu Grubu doğruya doğru Stalingrad'a, A Ordu Grubu ise güneye doğru Kafkasya'ya ilerlemektedir. Ağustos ortalarında ikinci kol (makinelere çoğu Ruslar'ca yok edilmiş) Maykop petrol yataklarını ele geçirdi ve Kafkasya eteklerine ulaştı. Paulus aynı sıralarda Stalingrad'ın dış mahallerinde çarpışmaya ve kenti ağır bombardmana tutmaya başladı. Önemli bir gelişme olarak, Hermann Hoth'un Dördüncü Panzer Ordusu da ona katılmak üzere yoldaydı. Bu birimle birlikte hava filoları da A Ordu Grubu'ndan alınarak bu cepheye kaydırıldı. Anlaşılan, Kafkasya'ya dönük hamlede imenin düşmesine bağlı olarak her iki tarafın da dikkati Stalingrad üzerinden sabitlemişti.

Rus tarafında, Vasily Gordov'un Stalingrad Cephesi bölgeden sorumluydu. Stalin 24 Ağus-

tos'ta her ne pahasına olursa olsun kenti savunmasını bildirdi ve müşkül giderici adamlarının başında gelen Georgi Jukov'u harekâtları denetlemeye gönderdi. Vasily Çuykov'un Altıncı İkinci Ordusu kentten sorumluydu. Paulus'un kanatlarındaki zayıflığı saptayan Jukov, karşı saldırı kuvvetlerini düzenlemeye koyuldu. Bu arada Almanlar Çuykov'u Volga'nın batı yakasındaki dar bir çıkıntıya sıkıştırmayı başardı ama kayıpları da yükselmeye yüz tuttu. Çuykov'un askerleri de bitkin düşmeye ve gittikçe az takviye almaya başladı. Ona ulaşmanın tek yolu Volga'yı aşmaktır ama ırmak sürekli topçu ateşi altındaydı ve geçiş girişiminde birçok asker kaybedildi. Eylül sonlarında tam bir kilitlenme durumuna varıldı.

Jukov'un karşı saldırı planları

Jukov'un Alman Altıncı Ordusu'nun kanatlarını hedef alan sınırlı karşı saldırıları, Paulus'u bununla başa çıkmak için kuvvetler kaydırmaya zorlamıştı. Daha 12 Eylül'de Jukov içine sıkıştıkları köşenin dirseklerine karşı saldırılar başlatarak, Stalingrad bölgesindeki Alman kuv-

Büyük can kaybına yol açan Stalingrad sokak çatışmalarında 7.62-mm PPSH makineli tüfeğiyle donanmış Rus askerler.

vetlerini ikili bir çembere almaya yönelik hırslı bir plan tasarladı. Büyük ölçüde Stalin'in Moskova'dan Stalingrad bölgesine gerekli takviye birliklerinin gönderilmesini onaylamada yavaş davranması nedeniyle hazırlıklar zaman aldı. Ayrıca, zemini yeniden sertleştirecek kış karlarını beklemeye karar verildi. Ruslar'ın lehine işleyen bir avantaj ise Almanlar'ın kanatlarını korumak için mecburen düşük nitelikli iki Rumen ordusunu konuşlandırmasıydı.

Uranus Harekâtı adı verilen Rus planında güvenlik açısından çok sıkı gizliliğe başvuruldu. Taslak plan yalnızca ilgili cephe komutanlarına bildirildi: Güneybatı Cephesi'nin başında Nikolay Vatutin, Gordo'v'un Stalingrad Cephesi'nin yerini almış olan Don Cephesi'nin başındaki Konstantin Rokossovski ve yeni oluşturulan Stalingrad Cephesi'nin başındaki Andrey Yere-menko. Vatutin Stalingrad'ın batısındaki Rumen Üçüncü Ordusu'na saldırırken ve Rokossovsky Alman kuvvetlerinin kanadına dönük saldırılarla Paulus'u yerinde tutarken, Staling-

rad Cephesi'nin unsurları kentin güneyindeki Rumen Dördüncü Ordusu'na hücum edecekti. Uranus 9 Kasım'da başlayacak ve ayrıntılı emirler ancak önceki gün verilecekti. Ne var ki, birliklerin sevindeki gecikmelerden dolayı saldırı on gün ertelendi ve bu süreçte Çuykov'un kent içindeki durumu gittikçe umutsuz hale geldi.

Vatutin ve Rokossovski 19 Kasım 1942'de saldırılarını başlatırken, Yere-menko taarruza ertesi gün katıldı. Şaşkına dönen Rumenler kısa sürede çözüldü. Saldırının iki kolu güneydoğu ve kuzeybatı yönlerinde ilerleyerek, 23 Kasım'da Stalingrad'ın 80 km kadar batısındaki Kalaç'ta birleşti. Böylece Dördüncü Panzer Ordusu'nun unsurlarıyla birlikte Alman Altıncı Ordusu'nun bağlantıları kesildi. Paulus'un mantıklı hamlesi, daha pekişmesine zaman varken çemberi yarmak olmalıydı ama Hermann Göring elindeki Luftwaffe uçaklarının kuşatma altındaki Almanlar'a ikmal sağlayabileceğini bildirdi. Hitler bunun üzerine Paulus'a yerinde

Kentte en sert çekişmelerden birine sahne olan Stalingrad traktör fabrikasının dışında mola vermiş bir Alman müfrezesi.

Hitler'in gittikçe artan Stalingrad takıntısı, A Ordu Grubu'nun Kafkasya'ya ilerleyişindeki iemenin düşüşü geçmesine yol açtı. İzleyen dönemde kent tipki bir mknatıs gibi Alman kuvvetlerini çekerek, kanatlarını Rus saldırısına iyice açık hale getirdi.

kalması emrini verdi. Ayrıca en becerikli Alman komutanlarından Erich von Manstein'i yeni oluşturulan Don Ordu Grubu'nun başında bir kurtarma hareketine girişmekle görevlendirdi.

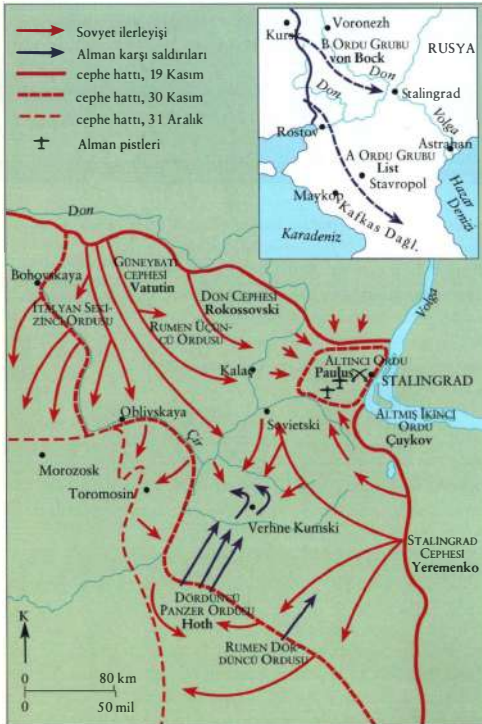
Ruslar Aralık başlarında Stalingrad'daki çemberi ikiye ayırmaya yönelik yeni saldırılara başladı. Çok az ilerleme sağlanınca, birkaç gün sonra bundan vazgeçildi. Von Manstein'in 12 Aralık'ta başlayan kurtarma hareketi ilk başta iyi ilerleme sağladı. Ama Rus kuvvetleri sert direniş gösterdi ve daha kuzeyde von Manstein'in ulaşım hatlarını tehdit etmeye yönelik bir saldırıya girişti. Buna rağmen ileriye doğru bastıran Alman askerleri 19 Aralık'ta çembere tam 50 km uzaklıktaki Mişkova Irmağı'na ulaştı. Rus-

lar'ın önceden hazırladığı savunma hattı, bir Alman yarma hareketini önledi. Von Manstein'in çemberi kırmaya çalışmasını önerdiği Paulus, Stalingrad'daki mevzilerini tutması yolunda Hitler'den sıkı talimat almıştı ve yeterli kuvvetleri sağlamaya isteksizdi.

Alman yazgısında dönüm noktası

Kuzeyde süren Rus saldırısına 24 Aralık'ta Stalingrad Cephesi'nin giriştiği bir saldırı eklendi. İkili saldırı von Manstein'in kuvvetlerinin önemli bir kısmının yolunu kesme tehlikesi yarattı. Hitler 28 Aralık'ta ona ve Maximilian von Weichs'in A Ordu Grubu'na kuzeye çekilme izni verdi. Böylece kuşatmanın 200 km ötesine gitmeleri, yalnızca Paulus'u kurtarmaya yönelik yeni bir girişimi olanaksız hale getirmekle kalmadı, ikmal durumunu da zorlaştırdı. Stalingrad'daki Alman kuvvetlerinin günde 750 ton ikmale ihtiyacı vardı. O zamana kadar Luftwaffe'nin ulaştırılabildiği miktar en fazla 250 tondur. Uçakların alması gereken mesafenin artmasından dolayı, günlük ikmal haddi en iyi ihtimalle günde 90 tona inecekti.

Von Manstein'den gelen tehdidin ortadan kalkmasıyla birlikte, Ruslar artık imhaya yönelebildi. Rokossovski 10 Ocak 1943'te batıdan hücum kalktı. Biri dışında bütün uçak iniş pistleri bir hafta içinde Ruslar'ca yıkıldı ve Luftwaffe'nin büyük ölçüde havadan atmak zorunda

TARAFLAR

Ruslar

- Rus Güneybatı, Don ve Stalingrad cepheleeri: 1.143.500 asker (19 Kasım itibarıyla)
- Genel komutan: Georgi Jukov
- 486 bin ölü ve tutsak, 614 bin yaralı ve hasta

Almanlar

- Alman Altıncı Ordusu: 290 bin asker (22 Kasım itibarıyla)
- Genel komutan: Friedrich Paulus
- 265 bin ölü ve yaralı, 23 bin yaralı ve tahliye

kaldığı ikmalin çoğu Ruslar'ın eline geçti. Rokossovki derlenmek için bir ara verdikten sonra, 22 Ocak'ta saldırılara yeniden başladı. Ertesi gün kuşatma alanından son Alman uçağı kalktı.

Paulus erzak ve mühimmat açısından öylesine çaresiz durumdaydı ki, 30 bin hasta ve yaralının tayınları kesildi. Rokossovski'nin askerleri Çuykov'un Stalingrad'daki birlikleriyle bağlantıya girmiş ve Almanlar iki küçük alana sıkıştırılmıştı. Hitler herhangi bir yarma girişimine onay vermeye yanaşmadı ve Paulus'a sonuna kadar savunma emrini verdi. Göring 30 Ocak'ta Hitler'in iktidara gelişinin yıldönümü vesilesiyle yaptığı radyo konuşmasında, "bin yıl sonra da Almanlar'ın bu çarpışmadan ihti-

ram ve huşuyla söz edecekleri"ni duyurdu. Hitler de Paulus'u mareşalliğe terfi ettirdi.

Güneydeki kuşatılmış alanda bulunan Paulus ertesi akşam teslim oldu. Kuzeydeki alan 48 saat daha direndiyse de, yıkıcı bir bombardımana boyun eğerek 2 Şubat'ta silah bıraktı. Çarpışmada tutsak düşen 90 bin askerden yalnızca 5.000 kadarı sağ kalıp daha sonra Almanya'ya dönebildi. Ruslar büyük sevince boğulurken, Hitler dört günlük yas ilan etti. Stalin gibi, o da Stalingrad'ın Doğu Cephesi'ndeki savaşın önemli bir dönüm noktası olduğunun farkındaydı. Artık inisiyatifi ele geçiren Ruslar, sonunda Berlin'e kadar varmalarını sağlayacak bir ilerleme hareketına başladılar.

Mareşalliğe yeni terfi etmiş Paulus, çökmüş bir halde teslim olmaya gidiyor. Hitler'in Altıncı Ordu'yu yüzüstü bırakmasını asla bağışlamadı ve Sovyetler adına radyodan anti-Nazi propaganda konuşmaları yaptı.

62

Midway

Tarih: 4-6 Haziran 1942 Yer: Büyük Okyanus'un Kuzeyi

Bu unutulmaz Amerikan zaferinin yalnızca ABD değil, bütün Müttefik davası açısından büyük önemi vardı. Moral etkisi müthişti ve anında işledi. Japonya'nın Pasifik'teki başat konumu tek bir darbeyle tersine döndü.

WINSTON CHURCHILL, *THE HINGE OF FATE*, 1950

A miral İsoroku Yamamoto'nun Midway harekâtına ilişkin planı, ABD Pasifik Donanması'nı belirleyici bir çarpışmaya çekmek amacıyla Japon kuvvetlerinin Pearl Harbor'ın 1.930 km ötesinde ve Hawaii zincirinin batı ucunda yer alan Midway adasını ele geçirmesini öngörmekteydi. Amerikalılar savaşı başlatan Japon baskınının yollarını henüz saramamıştı. 7 Aralık 1941'de Pearl Harbor'da bulunan sekiz zırhlı gemiden dördü batmış ve diğer dördü sonraki altı ay boyunca hizmete giremeyecek ölçüde hasar görmüştü. Saldırı sırasında Pasifik Donanması'nın uçak gemilerinden hiçbir Pearl Harbor'da değildi ama Mercan Denizi çar-

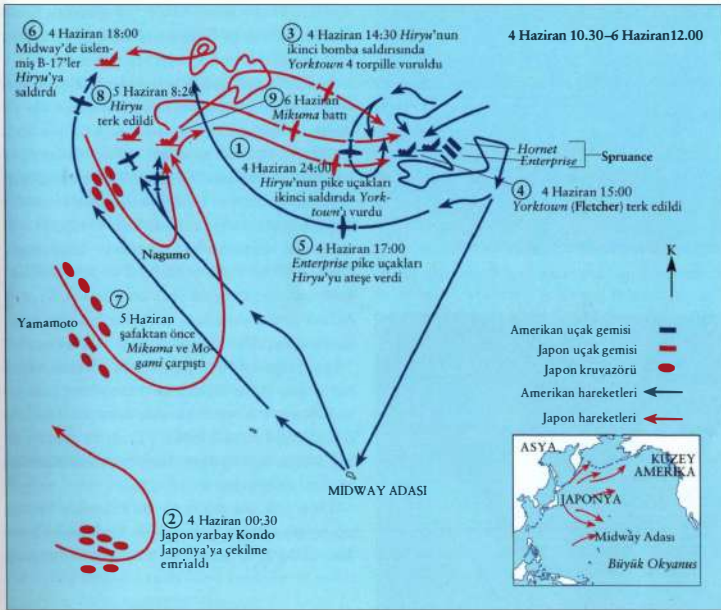
pışmasında (7-8 Mayıs 1942), *Lexington* batırılmış ve *Yorktown* Japonlar'ın yok edildiğini sanmasına yol açacak kadar hasar görmüştü. Bu çarpışmayla savaşta ilk kez yenilgiyi tadan Japonya, Yeni Gine'nin güney kıyılarına yönelik bir amfibi istilasını iptal etmek zorunda kaldı. Daha önce, Pearl Harbor'ın ardından, Japonlar ABD'den Guam'ı ve Filipinler'in büyük bölümünü, İngiltere'den Singapur ve Malaya'yı, Hollanda'dan da Doğu Hint Adaları'nı almış, ardından uçak gemileriyle Avustralya'nın Darwin (19 Şubat 1942) ve Hint Okyanusu'nda Seylan Colombo ve Trincomalee (5-9 Nisan 1942) limanlarına akınlar düzenlemişti.

Tümamiral Gaiçi Nagumo'nun doğrudan komutası altındaki ana Japon uçak gemisi kuvveti Hint Okyanusu'na yönelik sortisinden sonra, Midway harekâtı öncesinde onarım için ülkeye döndü. Pearl Harbor ve Seylan'da çarpışma görmüş olan uçak gemileri *Şokaku* ve *Zuikaku*, hafif uçak gemisi *Şoho*'yla birlikte, Mercan Denizi'nde yolu kesilmiş kuvvete öncülük etmek üzere ayrıldı. Oradaki çarpışmanın Amerikalılar'a çok daha büyük *Lexington*'a mal olmasına karşın, Japonlar da *Şoho*'nun batmasıyla savaşta ilk önemli maddi kaybı verdi. *Şokaku* sonraki harekâta kadar onarılamayacak ölçüde hasar gördü. *Zuikaku* çarpışmadan berelenmeksizin çıktı ama uğradığı büyük uçak ve pilot kaybı yüzünden cephe gerisine çekildi. Bu arada, Pearl Harbor tersanesinin büyük gayreti sayesinde, Amerikalılar *Yorktown*'ı onardı ve Midway için tam zamanında donanmaya kattı.

Nagumo'nun Birinci Hava Filosu'nun yürüttüğü Pearl Harbor baskını sırasında, Yamamoto Japonya'da kalarak deniz kuvvetlerinin Aralık

İmparatorluk Deniz Kuvvetleri Amiral ve Midway'deki Japon Birleşik Donanması'nın komutanı Isoroku Yamamoto (1884 - 1943).

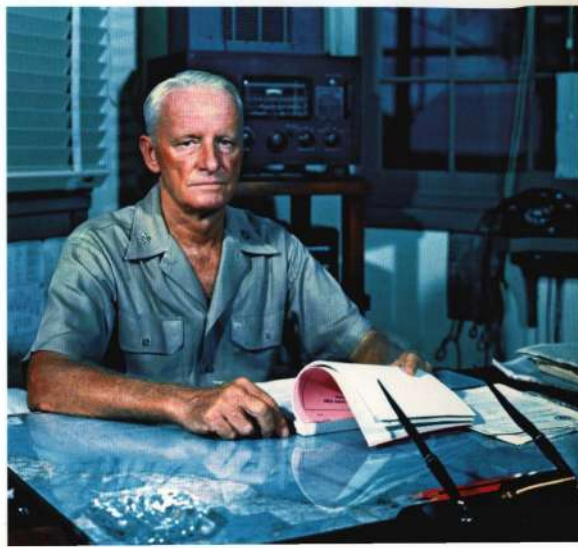
Solda 4 Haziran günü 10:30'a doğru *Enterprise*'in *Akagi* ve *Kaga*'yı, *Yorktown*'ın da *Soryu*'yu bombalamasıyla, her üç Japon uçak gemisi çarpışmadan saf dışı oldu. Bu planda sonraki iki günde çatışmanın evrimi görülmüyor.

Altta Midway'deki Amerikan kuvvetlerine komuta eden Amiral Chester Nimitz (1885-1966).

1941'deki çok yönlü saldırılarında eşgüdümü sağlamıştı. Bu sefer genel komutanlığı üstlenen Yamamoto'nun da sancak gemisi *Yamato*'da yer alması bütün Birleşik Donanma harekâta katıldı. Nagumo uçak gemileri *Kaga*, *Akagi*, *Hiryu* ve *Soryu*, 2 zırhlı gemi, 2 ağır kruvazör ve 1 hafif kruvazörün yer aldığı bir kuvvetle öncülük etti. Bu kuvvete sonradan hafif uçak gemileri *Hogo* ve *Zuho*, 4 zırhlı gemi, 8 ağır kruvazör ve 3 hafif kruvazör eklendi. Öte yandan, Tümamiral Boşiro Hosogava uçak gemileri *Ryugo* ve *Cunyo*, 3 ağır kruvazör ve 4 hafif kruvazörden oluşan Beşinci Donanma'yla Aleut Adaları'na karşı kuvvet sapıtma amaçlı bir baskına girişti.

Çarpışma

Nagumo 4 Haziran 1942'de saat 4:30'da 234 uçağından 108'ini Midway'e doğru kaldırarak çarpışmayı başlattı. Bu ilk dalga iki saat sonra bombalama turunu yaparken, adadaki uçaksavar topları

Japon Uçak Gemilerine Hava Saldırısı, *Griffith Baily Coale*, y. 1942.

41'i dışında bütün uçakları indirdi ya da yaraladı. Böylece Nagumo'nun dört uçak gemisinin vurucu gücü ciddi biçimde azaldı. Yamamoto dört hafif uçak gemisini harekete geçirmede duraksadı ve izleyen çarpışmaya hiçbir katılmadı. Amiral Chester Nimitz'in genel komutası altındaki Amerikan kuvveti, Pearl Harbor'dan denize açılarak Midway'e doğru yol aldı. Bu donanma uçak gemileri *Hornet* ve *Enterprise*, 5 ağır kruvazör, 1 hafif kruvazör ve 11 destroyerin yer aldığı 16. Özel Görev Birliği (Tuğamiral Raymond Spruance) ve yeni onarılmış *Yorktown*, 2 ağır kruvazör ve 6 destroyerin yer al-

dığı 17. Özel Görev Birliği (Tuğamiral Frank Fletcher) olarak iki kesime ayrılmıştı. Üç Amerikan uçak gemisi toplam 233 uçak taşımaktaydı.

Nimitz'in uçak gemilerinden saat 7:00-8:00 arasında kaldırdığı uçaklar, Japon donanmasıyla ilk temasa 9:00'dan sonra, tam da Nagumo'nun Midway'e yönelik ikinci bir saldırı için uçaklarını silahlandırma ile yaklaşan Amerikan kuvvetiyle çarpışma arasında kararsız kaldığı sırada girdi. *Hornet*'in torpido uçaklarından bazıları *Kaga*'yı saptadı ama giriştikleri saldırıda hasar vermeyi başaramadı. Derken, 10:20-10:30 arasında *Enterprise*'den kalan pike bombardıman uçakları *Akagi* ve *Kaga*'ya isabetli atışlar yaparken, *Yorktown*'ün pike bombardıman uçakları *Soryu*'yu alevler içinde bıraktı. Yoğun yangınlar bu üç Japon uçak gemisini çarpışmanın geri kalan bölümünde kullanılmaz hale getirdi. *Kaga* ve *Soryu* dokuz saat daha yüzer durumda kaldıktan sonra batarken, Yamamoto ertesi sabah 5:00'te destroyerlere *Akagi*'nin yanmakta olan gövdesini torpilleme emrini verdi.

Diğer Japon uçak gemilerinin kuzeyinde bir rota izlemiş olan *Hiryu* yara almadı, *Yorktown*'a karşı önce 11:00'de ve ardından 13:20'de saldırıya giriş-

TARAFLAR

Amerikalılar

- Pasifik Donanması, 16. Özel Görev Birliği ve 17. Özel Görev Birliği: 3 uçak gemisi, 7 ağır kruvazör, 1 hafif kruvazör, 17 destroyer ve 19 denizaltı dahil daha küçük ve destekleyici çeşitli birimler
- Genel komutan: Amiral Chester Nimitz. Tuğamiral Raymond Spruance (16. Özel Görev Birliği), Tuğamiral Frank Fletcher (17. Özel Görev Birliği)
- 307 ölü; 1 uçak gemisi ve 1 destroyer battı

Japonlar

- Birleşik Donanma: 4 uçak gemisi, 2 hafif uçak gemisi, 6 zırhlı gemi, 10 ağır kruvazör, 4 hafif kruvazör, 34 destroyer ve 15 denizaltı dahil daha küçük ve destekleyici çeşitli birimler (Toplam sayılar Aleut Adaları'na gönderilen Beşinci Donanma birimlerini kapsamıyor)
- Genel komutan: Amiral Isoroku Yamamoto. Tümamiral Chuichi Nagumo
- 4.800 ölü; 4 uçak gemisi ve 1 ağır kruvazör battı

ti. İlk dalganın hedefine ulaşması bir saati, ikincinin ise yaklaşık bir buçuk saati buldu. Her ikisinde de isabetler alan *Yorktown* saat 15:00'ten önce mecburen terk edildi. *Hiryu*'nun pilotları ilk akında zaten bir Amerikan uçak gemisini batırdıklarını sandıkları için, ikinci akında da bir başka uçak gemisini batırdıkları kanısına vardılar. *Yorktown* mürettebatının gemiyi terk etmesinden kısa bir süre sonra, Amerikan uçakları *Hiryu*'nun yerini belirledi, *Hornet* ve *Enterprise* 15:50'de bir akın için geri kalan bütün uçaklarını havalandırdı. Uçaklar avı 17:00'den sonra bulduğunda, mürettebat acil durum havasından uzak halde akşam yemeği yerken yakalandı. Dört bomba *Hiryu*'nun uçuş güvertesini parçalayarak devre dışı bıraktı ve alt kısmını tutuşturdu, gemi 5 Haziran günü 8:20'de battı.

Aynı günün erken saatlerinde, Yamamoto'nun geri kalan gemilere çekilme emrini vermesinden kısa bir süre sonra, ağır kruvazörler *Mikuma* ve *Mogami* şafak öncesinin karanlığında çarpıştı. Her ikisi de hasar gördüğü için ancak düşük bir hızla seyrededildi. *Hornet* ve *Enterprise*'den 6 Haziran'da kalkan uçaklar, ricat halindeki Japon donanmasının gerisinde kalmış olan iki gemiye saldırdı. *Mikuma* o akşam hava karardıktan sonra batarken, *Mogami* ağır kayıplar vererek kaçtı. İki buçuk gün önce terk edilmiş olan *Yorktown* bir Japon denizaltısının torpilyle battığı 7 Haziran sabahına kadar yüzer durumda kaldı. Bu arada, Hosogawa'nın Beşinci Donanması'nın karaya çıkardığı birlikler Aleutlar'daki Attu (5 Haziran) ve Kiska (7 Haziran) adalarını işgal etti ama pahalıya mal olan bar saptırma girişimi Midway'deki Amerikan donanmasının ana gövdesinden önemli kuvvetleri çekemedi.

Kilit unsur istihbarat

Midway'deki Amerikan zaferinde üstün istihbarat kilit unsurdur. Yarbay Joseph Rochefort öncülüğündeki bir şifre çözüme ekibinin çarpışmadan haftalar önceki olağanüstü çabaları sayesinde, Nimitz, Japonlar'ın nerede ve nasıl saldıracağını tam olarak biliyordu. Buna karşılık, Yamamoto kuvvetlerini çarpışmaya gönderirken, *Yorktown*'ın Mercan Denizi'nde batmış olduğunu sanıyordu. Amerikan uçak gemilerinin sayısı konusundaki kafa karışıklığı, çarpışma boyunca Nagumo'nun başına dert aç-

tı. Sonuçta, Midway'e saldırma ve Amerikan donanmasını yok etme gibi ikili bir hedefle karşı karşıya kalan Nagumo, uçaklarını bombalarla mı, yoksa torpillerle mi donatacağına ve bunu ne zaman yapacağına kafa yorarken değerli bir zaman kaybetti. *Akagi*, *Kaga* ve *Soryu*'ya öldürücü darbeler, böyle bir duraksamadan dolayı uçlunun saldırıya özellikle açık olduğu bir sırada indirildi. Yamamoto'nun kurmay başkanı Tümamiral Matome Ugaki, "Geçmişteki başarılarla kanmıştık" diyerek, yenilgiyi kibirliğe bağladı.

Sonuçlar

Pearl Harbor'dan yalnızca altı ay sonra gerçekleşen Midway çarpışması, II. Dünya Savaşı'nda Pasifik cephesinin dönüm noktasıydı. Yamamoto'nun ABD Pasifik Donanması'na indirici darbeyi indirmemesi, Japonya'yı çok ihtiyaç duyduğu kısa savaştan yoksun bıraktı. ABD'nin devasa sanayi gücü çok geçmeden dengeyi tersine çevirdi: 1942-45 arasında Japon tersaneleri 1 zırhlı gemi, 10 uçak gemisi, 5 kruvazör, 61 destroyer ve 121 denizaltı, Amerikan tersaneleri ise 8 zırhlı gemi, 20 donanma ve 82 eskort uçak gemisi, 48 kruvazör, 354 destroyer ve 203 denizaltı yaptı. Artan aksiliklere rağmen, Japon deniz kuvvetleri çarpışmayı sonuna kadar sürdürdü ve böylece Müttefikler'e teslim olacak büyük birimler çok az sayıda kaldı. Savaşın sonunda Japonlar'ın yalnızca deniz çarpışmalarındaki ölü sayısı 300.386'ydı, yani ABD silahlı kuvvetlerinin bütün kollarının bütün cephelelerindeki toplam zayıttan birkaç bin eksik. Gerek can kaybı gerek yok olan malzeme tonajı bakımından, diğer yenik deniz kuvvetlerinden hiçbiri bu ölçekte bir yıkıma uğramamıştı.

Midway açıklarında Japon donanmasına yönelik saldırı sırasında uçan ABD SBD Dauntless pike bombardıman uçakları, 4-6 Haziran 1942.

63

Atlantik Savaşı

Tarih: 1940-43 Yer: Atlas Okyanusu

Savaş boyunca beni gerçekten ürktüren tek şey denizaltı tehlikesiydi.
WINSTON CHURCHILL, *THE SECOND WORLD WAR*, 1950

II. Dünya Savaşı sırasında Britanya yenilginin eşiğine belki de en çok 1940'ta Güney İngiltere semalarında (bak. Britanya Hava Saldırısı (s. 245) değil, 1940-41'de Atlas Okyanusu sularında yaklaştı. O kış Alman denizaltıları Müttefik ticaret gemilerine felce uğratici bir zarar vererek Britanya'ya bir abluka uygulamaya çalıştı. Nihai hedef doğrudan istilaya gerek kalmaksızın İngilizleri savaştan çekilmeye zorlamaktı.

Ticaretî savunma savaşı

Atlantik Savaşı esas itibarıyla Müttefikler'in ağırlıklı olarak Britanya Adaları'na kaynak girişi ve çıkışı sağlama çabaları etrafında dönen bir harekattı. Özellikle İngiliz ticaret donanmasının üç bin okyanus gemisine dayanarak Atlas Okyanusu gemi hatları üzerinden böyle bir akış sağlanmaktaydı. Almanlar *Bismarck* gibi yüzey deniz birimleri, hava gücüne ve hepsinden önemlisi denizaltı filosuna başvurarak bu akışı önlemeye çalıştı. Müttefikler de Britanya'nın dış dünyayla deniz bağlantılarını korumak amacıyla Kraliyet Deniz

Kuvvetleri (RAF), Kraliyet Kanada Deniz Kuvvetleri ve ABD Deniz Kuvvetleri'nden RAF Kıyı Komutanlığı gibi hava birimlerine kadar uzanan bir dizi savunma kuvvetini harekete geçirdi.

Harekâta karmaşık bir istihbarat savaşı da önemli ölçüde şekil verdi. Müttefik tarafının ünlü istihbarat merkezi İngiltere'deki Bletchley Park'tı. Çatışmanın bu cephesinde İngilizler'in hatırı sayılır bir avantajı vardı, çünkü Alman askeri haberleşmesinde yaygın olarak kullanılan ve denizaltı harekâtlarının temel bir unsuru olan *Enigma* şifreleme makinelerinin güvenliğini çözebilecek güce sahiptiler. Böyle kaynaklardan elde edilen istihbarat *Ultra* olarak anılırdı. Ancak bilgi toplamayı sağlayan süreç savaş boyunca ve daha sonra uzun yıllar sıkı korunan bir sır olarak kaldı.

Atlantik Savaşı'nın denizaltıları, aslında gerçek denizaltılardan çok, sualtında kalabilen torpido tekneleriydi. Sualtı seyir hızları düşüktü ve dizel bataryalarını yeniden şarj etmek ve hava ikmalini sağlamak için yüzeyde çok uzun süre kalmaya ihtiyaç vardı. Denizaltılar yalnızca yerlerinin saptanmasını önlemek için dibe dalar, sualtına girilince 17 mil civarındaki hız 10 milin altına inerdi ve yavaş ticaret gemilerine bile saldırılar düzenleme yeteneği büyük ölçüde gerilerdi.

İtilaf ülkelerinin ticaret gemilerini gruplar halinde toplayarak deniz eskortlarıyla ve uçaklarla korumalarına dayanan konvoy ulaşımının 1917'de devreye girmesiyle ve daha sonra sonar gibi sualtı keşif donanımlarının gelişmesiyle, denizaltı tehdidi 1930'ların sonlarında ortadan kalkar gibi oldu. RAF'ın bu yöndeki kesin kanaatini Alman Deniz Kuvvetleri (Kriegsmarine) içindeki bazı kesimler de taşımaktaydı. Doğrusu, 1939'da savaşın patlak vermesinin ardından bazı ilk başarı-

Atlantik Savaşı sırasında bir Atlantik konvoyundaki yük gemilerine çobanlık eden bir destroyer (arkada ve sağda tek başına ilerleyen küçük gemi), Haziran 1943.

lara rağmen, 1940'a doğru denizaltı belası sahil- den de denetim altına alınmış gibi bir izlenim var- dı.

1940-41 harekâtı: Birinci "Mutlu Dönem"

Gelgelelim, o yılın sonbaharında bir dizi etken Britanya'yı ticareti savunmada ciddi bir krize sürükledi. Birincisi, Haziran'da Fransa'nın düşüşün- den sonra, denizaltıların Fransız Atlantik limanla- rını kullanmaya başlamaları, Britanya Adaları'yla bağlantılı deniz geçitlerine gidiş geliş mesafesini önemli ölçüde kısalttı. Bu da çok daha geniş za- manı istasyonda geçirerek, ticaret gemilerini ara- malarına olanak verdi. İkincisi, 1940'ta Britan- ya'nın başına gelen çeşitli askeri facialarla Mütte- fik kaynakları, çözülme noktasına varacak ölçüde zorlandı. Deniz eskortu, uçak, radar ve ses sonda- sı gibi teknik donanım açısından sıkıntılar ortaya çıktı. Üçüncüsü, Karl Dönitz'in yönlendirdiği Al- man denizaltı filosu yeni taktikler ve harekât yön-

temleri benimsedi. Ses sondasıyla saptanmaktan kaçınmak amacıyla, denizaltılar yüzeyde saldır- maya başladı, vakit olarak da alçak silüetlerini be- lirlemenin çok daha zor olacağı geceler seçildi. Ayrıca, her konvoyla bağlı sıkı eskort savunmasını bastırmak için, "kurt sürüsü" olarak bilinen den- zaltılar, gruplar halinde saldırıya yöneldi. Al- manlar uçaklara, tekil denizaltılara ya da gizle dinleme ve şifre çözme yoluyla edinilen istihbarata dayanarak bir konvoyun yerini saptar saptamaz, Dönitz Avrupa'daki üssünden kurt sürülerini he- defe yönlendiriyor ve çoğu kez günlerce süren çar- pışmalar yaşıyordu.

1940/41 sonbahar ve kışında, ticaret gemisi ka- yıpları önü alınamaz bir biçimde hızla arttı. Britanya'nın aslında uçurumun eşiğine ne ölçüde yak- laştığı hâlâ bir tartışma konusu olsa da, bu döne- min denizaltı filosu açısından "Mutlu Dönem" olarak anılmasına yetecek bir başarı vardı. Ne var ki, Müttefikler bu müşkülü aşmak için bir dizi kar-

Hedefi Gözetle- me, Georges Schreiber'in bir suluboya resmi, 1943.

şı tedbiri hızla uygulamaya geçirdi. Eskortların sayısı yavaş yavaş arttırıldı, konvoylara tahsis edilen radar desteği düzeyinin yükselmesi yüzeyde gece saldırılarına dayalı denizaltı taktiklerini büyük ölçüde kısıtladı. Britanya çevresinde ve Atlantik içinde hava koruması epeyce gelişti. *Ultra* haber alma randımanının artmasıyla, Deniz Bakanlığı'na ve RAF Kıyı Komutanlığı'na sağlanan istihbarat güçlendi. Nitekim, sefer evreleri için, Müttefikler *Ultra* sayesinde konvoyları toplanan kurt sürülerinin etrafından dolanmayı sağlayacak rotalara yönlendirme olanağını buldu. Almanlar'ın işini daha da bozan bir gelişmeyle, denizaltılar İtalyan savaş girişimlerine yardım etmek üzere Akdeniz'e kaydırılmaya başladı. 1941 yazı sonlarında, İngiliz ticaret gemisi kayıpları hâlâ yüksek olmakla birlikte, en azından idare edilebilir düzeydeydi.

Tamam Harekâtı: İkinci "Mutlu Dönem"

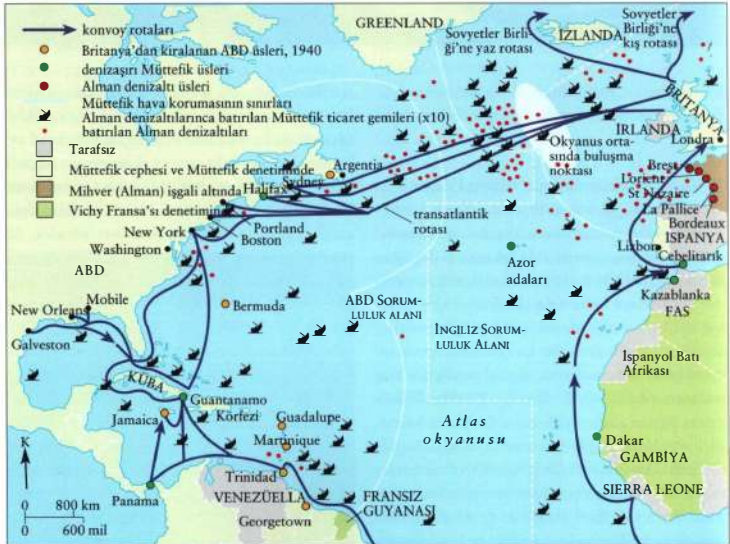
ABD'nin Aralık 1941'de savaşa girmesiyle harekât bir kez daha değişim geçirdi. Dönüt ve kurmay heyeti Amerikalılar'ın modern bir anti-deni-

zaltı harekâtın karmaşıklıklarına pek hazırlıklı olmadığını doğru biçimde saptadı ve en iyi mürettebatlardan bazılarını Amerikan doğu kıyı şeridinin hemen açığında kolay avların peşine düşmek üzere devriyeye çıkardı. Elde edilen inanılmaz başarı, ikinci bir "Mutlu Dönem"i başlattı. ABD Deniz Kuvvetleri'nin konvoy sistemini ve diğer karşı tedbirleri uygulamayı kabul etmesine kadar, Müttefik ticari kayıpları çok yüksek düzeyde kaldı. ABD Deniz Kuvvetleri'nin o dönemde İngiliz öğütlerine uymaya ya da işleyiş tarzını karşısına çıkan harekâtın gerçeklerine uyarlamaya pek yanaşmadığını öne süren birçok kimse vardır. Ne var ki, yeni önlemler, taktikler ve donanımlar zamanla devreye girdi ve kayıplar bir kez daha denetim altına alındı.

1942-43 harekâtı

1942 yazına girilince, Müttefikler savaşı kazanmaya başladıkları kanısına vardılar ama Tamam Harekâtı'nda olduğu gibi, kısmen kendini baltalamanın eseri olan bir başka krize çattılar. Dönüt'in

Müttefik ticaret gemileri Aralık 1941-Mayıs 1943 arasında batırıldı. Harekâtın can alıcı bölgesi Kuzey Atlantik'in orta kesimiydi. En ağır kayıplar orada verildi. Ama 1943 ilkbaharında bütün okyanusu kapsayan hava korumasıyla birlikte, harekât son buldu ve Müttefikler savaşta kazandı.

denizaltıları ağırlıklı olarak Atlas Okyanusu'nun orta kesiminde, Müttefik hava gücünün gazabından olabildiğince uzak yerlerde marifetlerini göstermeye yöndildiler. Dönitz'in kullanabileceği denizaltı sayısı da artmaya başladı. Planlama uzmanları sürekli bir başarı döneminin İngilizler'i pekâlâ savaşın dışına itebileceğini ileri sürdü. 1942'nin önemli bir kısmında *Ultra* istihbaratının aksamasa da Alman çabalarına katkıda bulundu. Dönitz ve kurmay heyetinin bundan haberi yoktu.

Müttefik kayıpları özellikle 1942/43 kışında çarpıcı düzeyde arttı ama 1943 ilkbaharıyla birlikte savaş nihayet kesin biçimde lehlerine döndü. *Enigma*'yı bir kez daha çözerek istihbarat savaşında inisiyatifli tekrar kazandılar ve daha da önemli si, Atlas Okyanusu ortalarındaki hava boşluğunu

kapatacak güçte ve yeterli sayıda uçağın devreye girmesi, okyanus boyunca kesintisiz hava koruması sağladı. Müttefik üst komuta kademesinin ancak önceki kışta yaşanan derin krizden sonra hava boşluğunu kapatmak için yeterince uygun uçak tahsis etmesi hem ilginç, hem de şaşırtıcıdır. Ama bu tedbirin yanı sıra yüzey eskortlarının nicelik ve nitelik bakımından artmasına bağlı olarak, denizaltı kayıpları hızla yükseldi ve batan ticaret gemisi sayısı inişe geçti. Dönitz kuvvetlerini çekmek zorunda kaldı. Atlantik Savaşı bitmişti.

Sonuçlar

Atlas Okyanusu'ndaki zaferle birlikte, Müttefikler 1944-45'te Avrupa'yı kurtarmaya hazırlık için Britanya'da asker ve donanım yığınağını arttırmada serbest kaldı. Denizaltı tehdidi alt edilmeksizin, böyle bir başarı mümkün olamazdı. Harekâtın çetli aşamalarında Müttefik gemi kayıplarının ağır olmasına karşın, aslında Almanya yalnızca 1940/41 kışında zafere yaklaştı. Kayıpların kimi zaman Alman beklentilerini dahi aşacak kadar çarpıcı olduğu 1942-43'te bile, Müttefik gemi ulaşım ağında fırtınayı atlattırmaya yetecek boşluklar vardı. ABD'nin savaşa girmesinden sonra, Müttefik gemi üretimi Alman denizaltı filosunun çabalarını her zaman bastırarak düzeye ulaştı. Atlantik Savaşı sırasında bütün taraflar ağır kayıp verdi. Ama Alman denizaltı mürettebatının ölüm oranı rüy ürpertici bir düzeye yüzde 75'e yakındı. Toplam 800 civarındaki denizaltında neredeyse 28.000 kişi can vermişti.

Üstte-solda Amerikalı ressam Georges Schreiber'in bir torpilin fırlatılışından önce denizaltı güvertesinin altındaki durumu tasvir eden Ateşe Hazır tablosu, 1943.

Üstte-sağda ABD gemisi Cutter Spencer'daki sahil muhafaza askerleri, bir Nazi denizaltısının bizi yük bir konvoyun içine dalma umudunu bir dip hücumuyla berhava eden patlamayı izliyor. U-175'in batışı, 17 Nisan 1943.

TARAFLAR

Müttefikler

- İngiliz ticaret donanması (3.000), RAF, Kraliyet Kanada Deniz Kuvvetleri, ABD Deniz Kuvvetleri, RAF Kıyı Komutanlığı
- 11.905.000 tonluk gemi ve 2.000 uçak kaybedildi. 25.000 gemici öldü

Almanlar

- Alman denizaltı filosu
- Komutan: Karl Dönitz
- 783 denizaltı kaybedildi; 28 bin kayıp/ölü asker

64

Normandiya Çıkarması

Tarih: 6 Haziran–20 Ağustos 1944 Yer: Fransa'nın kuzey kıyısı

Bu gün tarif edilemez havan ateşi ve ormanda çatışma. Kayıplar çok. Tanrı'ya şükür, bir günü daha atlattım.

ONBAŞI G. E. HUGHES, 1. HAMPSHİRES, GÜNCE NOTU 12 HAZİRAN 1944

Normandiya çıkarması öncesinde Mareşal Erwin Rommel kıyı savunma mevzilerini teftiş ediyor.

Müttefikler 6 Haziran 1944'te Normandiya'nın beş kumsalını ele geçirdi. Şimdiye kadar yapılmış en büyük amfibi harekâtı olma özelliğini hâlâ koruyan bu saldırıda, yaklaşık 6.500 gemi ve 11.500'den fazla uçak dokuz bin kayıp pahasına 150 bin askerin karaya çıkmasını sağladı. Bu D-Günü'nde yalnızca Omaha kumsalında ciddi sorunlar yaşandı ve akşamüstüne doğru büyük ölçüde aşıldı. Hüküm Harekâtı'nın

planlama ve hazırlık aşamalarına aylarca ve hatta yıllarca harcanan emeğe yaraşır bir mükâfattı bu. Fransa'yı kurtarma girişimi başlamıştı ama daha yürütülecek bazı sert çarpışmalar vardı.

Normandiya'da Müttefik kara kuvvetlerine komuta eden General Bernard Montgomery'nin genel bir planı vardı. Bunun esası Amerikan askerlerinin batıda cepheyi yarmasını sağlamak için, Alman zırhlı birliklerinin büyük bölümünü doğudaki İngiliz ve Kanada kuvvetlerinin üzerine çekmekti. Bu arada, General Omar Bradley komutasındaki ABD Birinci Ordusu da Cherbourg limanını ele geçirecekti. Istila Almanlar'ı gafil avlamıştı ve üstelik Müttefikler'in ezici hava üstünlüğünü gayet iyi biliyorlardı. Müttefik aldatma planlarından dolayı, asıl çıkarmanın daha Pas-de-Calais'ye yapıp yapılmayacağına emin değillerdi. Dolayısıyla, Manş Denizi kıyısının başka yerlerine konuşlanmış tümenler hemen Normandiya'ya kaydırılmadı. Fransa'nın diğer kesimlerindeki birliklerin çıkarma alanına ilerleyişini ise D-Günü öncesinde ulaşım hatlarına yönelik Müttefik hava saldırısının yarattığı tahribat ve Fransız direnişçilerinin eylemleri köstekledi.

İç kesime ilk adımlar

Beş ayrı kumsal başı ancak 13 Haziran'da birbirine bağlandı ama Müttefikler'in iç kesime ilerleyişi çoktan başlamıştı. D-Günü hedeflerinden Bayeux 7 Haziran'da kurtarılrken, bölgenin merkezi Caen'e ulaşma çabaları sert Alman direnişi yüzünden çıkmaza girdi. Aslında, Almanlar bir zırhlı karşı saldırıyla İngiliz ve Kanada kuvvetlerini kumsallara püskürtmek için can havliyle uğraşırlar. Ama Panzer tümenlerinin varışındaki yavaşlık

ve Müttefikler'in karadan ve denizden top atışlarının yarattığı karışıklık, Müttefik ilerleyişini gecici olarak durdurmanın ötesinde bir şey yapmaya fırsat vermedi. Zırhlı saldırı hareketlerinin eş güdümünü sağlayan Batı Panzer Grubu karargahının 10 Haziran'da Müttefik bombardıman uçaklarının vurulması ve kurmay subaylardan çoğunun öldürülmesi durumu daha da kötüleştirdi.

Almanlar Montgomery'nin Caen'i ele geçirme çabalarını boşa çıkarmayı sürdürdü ama sorunun önemli bir kısmı Normandiya'nın arazi yapısıyla ilgiliydi. Bu *bocage*'in [çalılık alan] büyük bölümü çalı kaplı setlerle çevrilmiş küçük tarlalardan ve dolambaçlı dar yollardan oluşmaktaydı. Böylesine klostrofobi yaratıcı bir alan hem tanklar hem de saldırı için elverişsizdi. Ama Müttefik baskısı o kadar yoğun ki, Almanlar Panzer tümenlerini hattı tutmaya yöneltmek zorunda kaldılar ve uyumlu bir karşı saldırıya girişemediler. Büyük endişeye kapılan cephe komutanı Gerd von Runstedt ve B Ordu Grubu komutanı Erwin Rommel,

sonunda Hitler'i gelip bizzat görmeye ikna ettiler. Piyade takviye birlikleri ve Müttefik gemilerinin top atışı menzili dışına çekilme izni istediler. Hitler takviye birlikleri gönderileceği teminatını vermekle birlikte, geri çekilmeye hiçbir biçimde izin vermeye yanaşmadı.

Hitler'in komutanlarıyla görüştüğü günün er-tesinde, yani 18 Haziran'da Amerikalı askerler Cotentin Yarımadası'nı aşmayı başardılar. Kuze-ye dönerek, Hitler'in son askere kadar savunulmasını emrettiği Cherbourg'a doğru yol aldılar. Garnizonun 28 Haziran'da teslim olmasıyla, Müttefikler oldukça büyük bir liman elde ettiler. Ancak, Almanlar'ın verdiği hasar dokların birkaç hafta boyunca kullanılmasını önledi. Bu arada, Müttefikler ilk çıkarma kumsallarının açığında inşa edilmiş yapay Mulberry limanlarına dayanmak zorunda kaldılar. Amerikan muntıkasına destek veren Mulberry A, 19-21 Haziran'daki bir fırtınada ciddi hasar gördü. Bu yüzden Montgome-ry, Caen'i almak için tasarlanmış bir başka sal-

General Eisenhower (solda) ve Montgomery (sağda) 1944 başlarında Britanya'daki manevraları izliyor. Sıkı talimden geçmelerine karşın, Müttefik askerleri Normandiya *bocage*'mda çarpışmanın güçlüklerine yeterince hazırlıklı değildi.

diriyi mecburen erteledi. Epsom Harekâtı denen bu girişim batıdan yeni bir hamle yaparak kentin güneyindeki yüksek alanı ele geçirmeye yönelikti. Umut verici bir başlangıçtan sonra *bocage'a* saplandı ve kararlı Alman karşı saldırıları üzerine durdu.

Yarma hareketine doğru

Epsom başarısızlığından yılmayan Montgomery 30 Haziran'da yarma hareketi stratejisini açıkladı. İngiliz ve Kanada kuvvetleri olabildiğince çok sayıda Alman zırhlı birliğini bağlarken, Amerikalılar Normandiya'dan çekilen Alman kuvvetlerini kısırmak üzere güneye ve doğuya doğru ilerleyecekti. Bu arada, Caen yöresindeki baskı da sürdürüldü. Kentin batısındaki Carpiquet havaalanını almak için Kanadalılar'ın düzenlediği bir ön saldırıdan sonra, 8 Temmuz'da asıl hücum başladı. RAF Bombardıman Uçağı Komutanlığı'nın hava akını ve yoğun topçu baraj ateşi, Caen'in büyük bir bölümünü harabeye çevirdi. Ardından İngiliz birlikleri kente girerek, Odon Irmağı'na ulaşmaya çalıştı ama Almanlar köprüleri uçurdukları için, kentin güney kesiminde tutunabildiler. Asıl hedefleri St. Lô'daki haberleşme merkezi olan Amerikalılar da güneye doğru bastırdı. En berbat *bocage'lardan* birini aşmak zorunda kalınca, ilerleme yavaşladı ve ağır can kaybı ortaya çıktı. Müttefik-

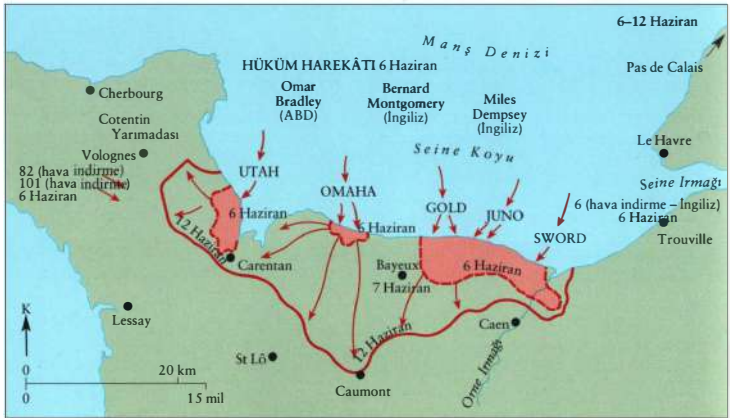

ler arasındaki güven zayıflamaya başladı.

Ancak, Hitler'in geri çekilmeye amansız karşı çıkışının sürmesi yüzünden, Almanlar sıkışarak çözüme noktasına doğru gitti. Temmuz başlarında von Rundstedt'in yerine atanan Günther von Kluge'nin ilk baştaki güveni, Rommel'in D-Günü'nden beri 120 bine varan kayıpların yarattığı açığı kapatmak üzere yalnızca 10 bin askerin gönderildiği yolundaki uyarısıyla çok geçmeden sarıldı. Alman Merkez Ordu Grubu'nu yok etmeye yönelik büyük çaplı Rus saldırı (bak. Bagration Harekâtı s. 273) göz önünde tutulduğunda, kötü

Üstte-sağda Temmuz 1944'te Caen'i ele geçirmeye yönelik kıyasıya çarpışmalarda bir İngiliz piyadesi.

Sağda Normandiya kıyısına çıktıktan sonra, Müttefikler'in ilk görevi kumsal başlarını birbirine bağlamak ve iç kesime ilerlemeye başlamaktır.

Tipik bir Normandiya çitinde, nispeten ince zırlı karın bölümünü Alman tanksavar toplama açan bir duruşla şaha kalkmış bir İngiliz "Churchill" tankı.

gidişatı düzeltme şansı zayıftı. Müttefikler'in takviye birliği yarısını rahatça kazandığı açtıktı.

Öte yandan, Montgomery'nin üzerinde hem Başbakan Winston Churchill'in hem de Müttefik Üst Komutanı Dwight D. Eisenhower'ın uyguladığı baskı vardı artık. Yakında görevden alınacağı söylentilerine aldırmanın Montgomery, İngiliz İkinci Ordusu'na komuta eden General Miles Dempsey'nin önerdiği bir planı onayladı. Dempsey'ye göre, Caen'in doğusuna düşen ve tanklara daha elverişli olan kırsal kesimde girişilecek bir zırlı hücum Müttefikler'in cepheyi yarmasını

sağlayabilirdi. Amerikalılar'ın karşısına dikilen *bocage*'da çabuk bir kesin darbe indirme şansını zayıf gören Eisenhower da aynı kanıdaydı. Oysa, Montgomery aynı planı daha çok İngiliz mıntıkasındaki Alman zırlı birliklerinin yolunu kesecek ve böylece St Lô'da bir Amerikan yarına hareketi-ne fırsat verecek nihai bir girişim olarak görmekteydi.

Goodwood Harekâtı denen bu saldırı Rommel'in ağır yaralandığı günün ertesi denek gelen 18 Temmuz'da başladı. Yoğun bir RAF halı bombardıman akınının ardından, iç İngiliz zırlı tü-

Amerikalılar Cotentin Yarımadası'nı temizlerken, doğudaki İngilizler ve Kanadalılar Caen'i almak için çarpışmaya ve böylece Alman zırlı birliklerini tutarak Amerikalılar'ın güneye doğru cepheyi yarmasını sağlama yöneldi.

Temmuz 1944 sonlarında St. Lô'dan başlayan yarma hareketinde hücumu geçen ABD piyadeleri. Yerde yatan asker tüfikle el bombası atmaya hazırlanıyor.

men ana saldırının başını çekti ve uyuşuk savunmaya karşı ilk başta iyi bir ilerleme sağladı. Ama Almanlar çabuk toparlandı ve Bourguébus sırtına tanklar sevk ederek ilerleme eksenini tuttu. Ağır bir tank kaybına uğrayan İngilizler durduruldu ve şiddetli sağanaklar üzerine harekâta son verildi.

Yarma hareketi

Kötü havanın yol açtığı beş günlük ertelemenin ardından, Bradley'nin St. Lô'daki yarma girişimi (Kobra Harekâtı) 25 Temmuz'da başladı ve Alman direnişi birkaç gün içinde çökmeye yüz tuttu. Asıl saldırının İngiliz muntikasında geleceğine inanan von Kluge'nin Panzer tümenlerini batıya kaydırmak istememesi işleri iyice bozdu. Dahası, iki tarafa açılı bir kap gibi Alman tanklarının önünü kesmek üzere, 30 Temmuz'da Amerikan muntikası sınırına yakın bir yerde Polis Harekâtı adlı bir İngiliz saldırısına girişildi.

Aynı gün Amerikalılar Avranches'a girdi ve von Kluge sol kanadının çıktığını kabul etmek zorunda kaldı. Önceki iki haftada George S. Patton'ın komutasındaki ABD Üçüncü Ordusu yöreye indirilmişti. Bu yeni kuvvetin görevi açılan geçi genişletmekti. Patton'ın ağır zırhlı birlikleri Avranches'i geçtikten sonra, batıda Bretanya'ya, güneyde Nantes ve Angers'e, doğuda Le Mans'a doğru yöneldi. Oyunun artık bittiğini anlayan

TARAFLAR

Müttefikler

- İngiliz 21. Ordu Grubu ve ABD 12. Ordu Grubu: 900 bin asker (25 Temmuz itibarıyla)
- Komutan: Mareşal Bernard Montgomery
- 45 bin ölü, 173 bin yaralı ya da kayıp

Almanlar

- Alman B Ordu Grubu: 500 bin asker (25 Temmuz itibarıyla)
- Komutan: Mareşal Erwin Rommel. Mareşal Guenther von Kluge (17 Temmuz'dan sonra); Mareşal Walter Model (17 Ağustos'tan sonra)
- 30 bin ölü, 210 bin kayıp/tutsak, 80 bin yaralı

von Kluge, Sen kıyısına çekilmek istedi ama Hitler, Amerikan kanadına saldırıp durumu düzeltmesi için directti. Böylece dört Panzer tümeni 6-7 Ağustos gecesi Mortain yöresinde Amerikan birliklerine beklenmedik bir baskın düzenlediye de, Müttefik avcı ve bombardıman uçakları kısa sürede saldırıyı yolda durdurdu.

Yeni oluşturulmuş Kanada Birinci Ordusu ertesi gece Falaise'e doğru Toplama Harekâtı adlı saldırıya girişti. Hedef Patton'ın ordusuyla birlikte Alman Beşinci ve Yedinci Panzer ordularını kapana kısırmaktı. Saldırı birliklerinin bizzat Falaise'e ulaşamamasına karşın, Normandiya'daki Alman kuvvetleri gittikçe köşeye sıkıştı. Ama Hitler'in karşı saldırı yönündeki baskısı sürdü.

Kanadalılar yeniden ilerleyerek 17 Ağustos'ta Falaise'e girdi. Bu arada Patton'ın birlikleri de Argentan'a ulaştı. Böylece Almanlar'ın kaçması için yalnızca 19 km'lik bir koridor kaldı. Aynı gün von Kluge'den görevi devralmak üzere Walter Model'in bölgeye ulaşmasıyla, Alman kuvvetlerinin geri çekilmesine izin verildi. Seine'i aşarak kaçmayı başaran birlikler, 20 Ağustos'ta bertaraf edilen kuşatma alanında 10 bin ölü ve 50 bin tutsak bıraktı. Güney Fransa'ya 15 Ağustos'ta yeni Müttefik kuvvetlerinin indirilmesiyle birlikte, ülkenin geri kalan kısmını kurtarmanın yolu açıldı.

Bagration Harekâtı

65

Tarih: 22 Haziran 1944 Yer: Beyaz Rusya (Belorus)

*Dokuzuncu Ordu ölçeği ve süresi için tahmin
yürütülebilecek bir başka çarpışmanın arefesinde.*

ALMAN DOKUZUNCU ORDUSU SAVAŞ GÜNCESE NOTU, 22 HAZİRAN 1944

Stalin 1 Mayıs 1944'te Stavka adlı kurmay heyetinin kıdemli mensuplarına o yaza ilişkin tasarılarını bildirdi. O sırada Ruslar Alman işgali altındaki anayurt topraklarının büyük bir bölümünü kurtarmıştı. Kuzey Estonya ve Letonya sınırlarına yaklaşmış, güneyde de Ukrayna'yı geri alarak Macaristan ve Romanya'ya saldırarak bir konuma gelmişti. Yalnızca merkezde Rus topraklarının önemli bir kısmı hâlâ Almanlar'ın elindeydi. Stalin'in birincil hedefi Alman Merkez Ordu Grubu'nun işgalindeki Beyaz Rusya'yı kurtarmaktı. Saldırı Batılı Müttefik devletlerin Normandiya'daki çıkarmasıyla çıkışacak biçimde Haziran'da başlatılacaktı. Aldatma harekâtlarına büyük bir ağırlık vermek şarttı. Bagration Harekâtı kod adı verilen Beyaz Rusya saldırısına girişilme-

siyle birlikte, Ruslar en kuzeyde Almanya'nın müttefiki Finlandiya'yı savaştan çekilmeye zorlamak ve Alman Kuzey Ordu Grubu'nun güney komşusunun yardımına gitmesini önlemek amacıyla bir saldırı düzenleyecekti. Almanlar'ı asıl tarruzun en güneyde Romanya ve Macaristan'a yönlitileceğine inandırmak için büyük çaba gösterelecekti.

Alman cephesinde ise, Merkez Ordu Grubu komutanı Mareşal Ernst Busch'un aslında Ruslar'ın kendisine karşı bir saldırıya hazırlandığı kanısı gittikçe güçlenmekteydi. Kuvvetlerinin Minsk merkezli geniş bir çıkıntılı alanı elinde tuttuğunun gayet iyi farkındaydı. Hitler ve diğer komutanlara

Sovyet tankları saldırıda. Ruslar 1944'e doğru düşman cephesinin içlerine sızmaya dayanan son derece etkili hücum taktikleri geliştirdi.

göre asıl darbenin indirileceği güneye destek vermek üzere Kuzey Ukrayna Ordu Grubu'na birlikler atarmak zorunda kalmıştı. Bu yüzden savunma hattı çok yayılmış durumdaydı ama Berezina Irmağı'na çekilerek hattını kısaltma önerisi Hitler tarafından geri çevrildi. Busch'un çatırttığı bir başka güçlük hava keşif uçuslarını engelleyen Rus hava üstünlüğüydü. Taarruzdan önceki günlerde Ruslar'ın telsiz haberleşmesini sıkıca kesmesi onu bir başka istihbarat kaynağından yoksun bıraktı.

Harekâtın başlaması

Almanlar'ın Rusya'yı istila etmesinin üçüncü yıldönümüne denk gelen 22 Haziran 1944 şafağında, 1. Baltık Cephesi kısa ama yoğun bir bombardımandan sonra Vitebsk'in kuzeyine yönelik bir saldırıya geçti. Almanlar'ın gafil avlanması sonucunda, akşamüstüne doğru Ruslar 11 km'den fazla içeriye sızdı. Ertesi gün 3. Beyaz Rusya Cephesi'nin Vitebsk'in güneyine yönelik saldırısı, kenti bağlantılarının kesilmesi tehlikesiyle karşı karşıya bıraktı. 2. Beyaz Rusya Cephesi de Orsha yöresine saldırdı ama çok az ilerleme sağladı. 1. Beyaz Rusya Cephesi 24 Haziran'da taarruza katılarak, çıkıntılı alanın güney kesimini vurdu.

Bu çok yönlü tehditler karşısında, Busch geri çekilmesine izin verilmesini istedi ama Hitler ancak sınırlı bir merhamete gelecek, kuzeydeki Üçüncü Panzer Ordusu'na bu izni verdi. Üstelik bir kısmının kalarak savunmasını istediği Vitebsk birkaç gün içinde düştü. Ricat kararı çok geç gelmişti. Üçüncü Panzer Ordusu 28 Haziran'da daradağın olurken, güneydeki Dördüncü Ordu daha önce Dokuzuncu Ordu'nun başına gelen kapana düşmeksizin Minsk'e dönme yönünde umutsuz bir çabaya girdi. Kısacası, Merkez Ordu Grubu parçalanmaya doğru gidiyordu ve ulaşım hatlarına yönelik partizan saldırıları durumu daha da ağırlaştırıyordu.

Gidişat karşısında şaşkına dönen Hitler, Busch'un yerine Kuzey Ukrayna Ordu Grubu komutanı Walter Model'i atadı. Kuzey Ordu Grubu'nun başında bulunan ve kendi muntıkasının güneyinde gelişen tehditten dolayı ricatı uygula-

1944 yazındaki saldırılar Almanlar'ı Rusya'dan söküüp atarken, bizzat Almanya'nın tehdit altına girmesini getirdi.

TARAFLAR

Ruslar

- 2.330.000 asker: Rusya 1. Baltık Cephesi ile 1., 2. ve 3. Beyaz Rusya cepheleri
- Komutan: Mareşal Georgi Jukov
- 178 bin ölü ve tutsak. 587 bin yaralı ve hasta

Almanlar

- 500 bin asker: Alman Merkez Ordu Grubu
- Komutan: Mareşal Ernst Busch (3 Temmuz'a kadar). Daha sonra Mareşal Walter Model
- 250 bin ölü, yaralı ve kayıp

maya geçirmek isteyen Georg Lindemann'ın da görevden aldı. Sırada daha kötü gelişmeler vardı. Dördüncü Ordu'nun büyük bir bölümünü kuşatmayı başaran Ruslar, 7 Temmuz'da Minsk'e girdi. Yalnızca Merkez Ordu Grubu'nun kanatları bir ölçüde bütünlüğünü korudu. Altı gün sonra, 1. Ukrayna ve 1. Beyaz Rusya cepheleri, çaresizce boğuşan komşu birliklerle bağlantısını kesmek üzere, Kuzey Ukrayna Ordu Grubu'nun kuzey kesimine saldırmaya başladı. Brody yöresindeki kısırtma hareketi 42 bin Alman askerinin kaybına yol açtı.

Polonya içlerine ilerleyiş

Merkez Ordu Grubu'nun dağılışı sürerken, Ivan Çernyakovski'nin 3. Beyaz Rusya Cephesi'ne bağlı unsurlar Polonya'nın Bug Irmağı kıyısındaki 1939 doğu sınırına ulaştı. Bu olay tam da Hitler'in Doğu Prusya'daki Rastenburg karargahında toplantı sırasında bir bombanın patladığı 20 Temmuz'a denk geldi. Üç gün sonra, 1. Beyaz Rusya Cephesi Lublin'i ve Maidenek'teki imha kampını kurtardı. Kuzeydeki Rus cephelerinin saldırıları Kuzey Ordu Grubu üzerindeki baskıyı arttırdı. Hitler her iki Ordu Grubu'ndan, çevrelerindeki başka kentlerin de düşmesine rağmen, mevzilerini tutmalarını istedi.

Zaten 300 km'lik bir yolduktan sonra ikmal yetersizliğiyle karşılaşan Ruslar'ın ilerleyişi yavaşlamaya başlamıştı. Bu durum Model'in kuvvetlerini bir ölçüde düzene koymasını ve hatta mevzii

karşı saldırılara girişmesini sağladı. Ne var ki, 3. Beyaz Rusya Cephesi'nin kuzeybatı yönünde Letonya'nın Baltık limanı Riga'ya doğru sarkmasını ve bütün Kuzey Ordu Grubu'nun bağlantısını kesme tehlikesini yaratmasını önleyemedi. Temmuz ayı sona ererken, Polonya'nın başkenti Varşova'nın doğu varoşlarında yaşayan halk artık uzaktaki çarpışma seslerini duymaya ve Nazi boyunduruğundan kurtulma zamanının nihayet geldiği kanısına varmaya başladı. Nitekim, 29 Temmuz'da Rus destekli bir Polonya radyo istasyonu silaha sarılma çağrısı yaptı. Oysa, Vistül'ün doğusundan sesleri Polonyalıları ulaşan çarpışmada aslında 1. Beyaz Rusya Cephesi üç Panzer tümeninin amansız karşı saldırılarıyla boğuşuyordu. Rus saldırısının ivmesini kaybettiğinin ve Almanlar'ın toparlandığının açık işaretiydi bu. Dolayısıyla, Ruslar 31 Temmuz/1 Ağustos gecesi savunmaya dönük bir konuma geçti ama bu durumun bildirilmediği Polonyalıları ertesi gün başkentte bir ayaklanma başlattı.

Varşova ayaklanması ancak Ekim 1944 başlarına kadar sürdü ve Almanlar direnişin son kalıntılarını ezdi. Vistül'ün doğusundaki Rus kuvvetleri bütün bu süreci seyretmekle yetindi. Böylece Varşova'nın kurtarılışı ertesi yılın Ocak ayını buldu. Yine de, Bagration Harekati başı başına önemli bir Rus zaferiydi ve Batılı Müttefikler'in Almanya'nın batı sınırlarına doğru ilerleyişleriyle birlikte, Üçüncü Reich'in sonuna artık sayılı günler kaldı.

Vistül Irmağı'na doğru ilerleyiş sırasında, bertaraf edilmiş bir PzKw V Panther'in yanından hızla geçen Sovyet piyadeleri.

66

Japonya'ya Yönelik Amerikan Hava Saldırısı

Tarih: Mart-Ağustos 1945 Yer: Japonya semaları

Askeri hedefler peşindeydik. Sırf kıyım olsun diye sivillerin canına kıymanın bir anlamı yoktu ... O şehri [Tokyo] yaktığımızda, bir sürü kadını ve çocuğu öldüreceğimizi biliyorduk. Buna mecburduk.

TUMGENERAL CURTIS LEMAY, 1965

II. Dünya Savaşı'nın son yılında, ABD stratejik hava kuvvetleri Japon kentlerine karşı aralıksız bir bombalama hareketine girişti. Zamanla bu hareket savaştan önce ve bugüne kadar eş görülmemiş bir şiddete ve yıkım düzeyine ulaşarak, Hiroşima ve Nagasaki'ye atom bombalarının atılması noktasına vardı. Birkaç aylık zaman diliminde, özellikle Mart-Ağustos 1945'te ABD 20. Hava Birliği insafsız ve gaddarlığa vardığı söy-

lenebilecek bir dizi yangın bombası akınıyla, sistematik olarak onlarca Japon şehri yakıp yıktı ve yüz binlerce sivil öldürdü. Ne var ki, Amerikan hava kuvvetlerinin bütün gayretlerine rağmen, bu hareket tek başına Japonya'nın teslim olmasını sağlayamadı ve sonunda bu işi atom bombasıyla ve başka çeşitli tedbirlerle tamamlamak gerekti.

Planlama ve ilk akınlar

ABD Kara Kuvvetleri Hava Birlikleri'nin (USAAF) Japonya'ya yönelik bir bombalama hareketine ilişkin uzun vadeli planlamasının geçmişi, okyanusaşırı yerlere hareket yapabilecek, uzun menzilli ve dört motorlu bir stratejik bombardıman uçağının özelliklerinin belirlendiği 1930'lara kadar iner. Bu program B-29 Superfortress'le sonuçlandı. Amerikalı planlama uzmanları tutuşma oranı yüksek malzemelerden inşa edilmiş olan Japon kentsel alanlarının yangın bombalarına ve kundaklama akınlarına son derece hassas olacağını da saptamıştı.

Ne var ki, 1941-45 Pasifik Savaşı'nın ilk evrelerinde, Albay Doolittle'in hüner gösterisi için 1942'de Tokyo'ya yaptığı akın bir yana bırakılırsa, Japonya'yı bombalamak uzak bir olasılık gibiydi. Çin ve Hindistan'dan kalkan ilk uzun menzilli uçakların girişimleri çok sınırlı sonuç verdi. Japonya'nın büyük kentlerinin menzili içinde kalan uygun bir hareket üssü ancak Haziran 1944'te Mariana Adaları'nın alınmasıyla Amerikalılar'ın eline geçti. Ama son derece gelişkin ve dönemin en sofistike bombardıman

1945'te Japonya'nın istila edildiğini öngören bir Amerikan afişi. Atom bombalarından ve Sovyet savaş ilanından kısa bir süre sonra Japonya'nın Ağustos'ta teslim olması istilayı gereksiz kıldı.

uçagı olmasına karşın, B-29 alelacele sefere çıkarıldı-
ğında bir dizi yetersizlikle karşılaştı. Güçlüklerin
merkezinde yeterince test edilmemiş motorlar, uy-
gun olmayan eğitim, hava koşulları ve sert baskın
kuyruk rüzgârları vardı. İlk sonuçlar hayal kırıklığı
yarattı ve 1944'ün sonuna doğru, artık belirgin so-
nuçlar elde etmesi yönünde USAAF'a uygulanan
baskı iyice arttı.

Ocak 1945'te bombalama harekâtına canlılık
katması için atanan General Curtis LeMay, komu-
tasına verilen gevşek unsurları derleyip toparlamaya
çalıştı. Yorulmak bilmez ve hedefe kilitlenmiş yak-
laşımı moralleri yükseltti ama sonuçlar hâlâ yeter-
sizdi.

Japon kundakçılığı

Mart'tan itibaren harekât dönüşüme uğradı. İzin
verilmesi (ve büyük ölçüde kendi kararına dayan-
ması) halinde kuvvetlerinin neler yapabileceğini
göstermekte kararlı olan LeMay taktik değişikliği-
ne gitti. Esas itibarıyla yüksek irtifalı, nokta hedef-
li ve gündüz bombalamasından vazgeçti ve alçak
uçuşlu, alana dönük ve gece vakti bombalama
yöntemlerini benimsedi. Bu yaklaşım birçok taktik
ve meteorolojik güçlüğü çözdü, B-29'ların hâlâ ça-
buk ısınan motorları üzerindeki gerginliği azalttı
ve Japon hava savunma sistemlerinin esas olarak
gündüz harekâtlarına yönelik olması nedeniyle,
mevcut sınırlı direnişi neredeyse ortadan kaldırdı.
Böylece B-29'lardaki savunma donanımının azal-
ması, daha ağır bombaların taşınmasına olanak
verdi.

İlk sonuçlar çarpıcıydı ve yangın bombalarının
kullanılması Japonya'nın tutuşmaya yatkın kentleri-
ne karşı özellikle etkili oldu. Mart 1945'te Tokyo'ya
yönelik Tapınak Harekâtı için, LeMay'in komuta
kademesi yeni taktikler benimsedi. Sonuçlar olağan-
üstü olduğu kadar korkunçtu. Bombaların yoğun bi-
çimde kullanılmasıyla ortaya çıkan yangın fırtınası-
nda, afetin merkezindeki sıcaklık çok yüksek, belki
1.000° C'ye yakın bir düzeye ulaştı. Saldırıda 100
bin kadar kişi can verdi ve bir milyonu aşkın kişi ev-
siz kaldı. ABD hava mürettebatı bile şoka uğradı,
bombalamanın etkileri karşısında tiksintiye kapıldı
ve yanan et kokusunu süzmesi için oksijen maskeleri
kullandı.

LeMay'in koruması altında, bunu bir dizi benzer

yangın bombası akınları izledi: Nagoya, Kobe, Osa-
ka, Yokohama ve Kawasaki gibi kentler sarsıcı bir
hasar gördü. Bazı üst düzey komutanların çekincele-
rine rağmen, LeMay'in programını denetim altına
almak için hiçbir şey yapılmadı. Bu durum ABD'nin
savaşı sona erdirmek için gittikçe gözü dönmüş bir
tutuma girdiğini yansıtmaktaydı.

*B-29 Superfort-
ress Haziran
1945'te Japonya'nın yangın
bombaları yükü-
nü boşaltıyor.*

Atom bombaları

Hava harekâtının en tartışmalı yönü Hiroşima ve
Nagasaki'ye karşı atom bombalarının kullanılması
oldu. ABD'de Manhattan Projesi çerçevesinde
geliştirilen bu nükleer silahların ilki B-29 *Enola
Gay* tarafından 6 Ağustos günü saat 8:15'te atıldı.
Belki 100 bin kişi anında can verdi ve dünya yeni
bir savaş çağına girdi. Mart'ta Tokyo'yu harabeye
çevirmek için onlarca bombardıman uçağı saatler-
ce uğraşırken, aynı şey Hiroşima'da birkaç saniye-
de ve tek bir bombayla yapılmıştı. Üç gün sonra
ikinci atom bombasının hedefi olan Nagasaki'de
35 bin kişi daha yaşamını yitirdi. Her iki kentte de
binlerce insan radyasyona bağlı hastalıklardan öl-
dü ve daha fazlası bomba sonrası etkilerin acısını
ömürü boyunca çekti. Hava harekât ve ablukanın
uzun süreli etkileri atom bombalarıyla, Sovyetler

Japonya'ya yönelik 1944-45 ablukası neredeyse topyekin ve dolayısıyla yıkıcıydı. Japon hava ve deniz gücünün 1944 sonlarından itibaren çöküşün eşğine gelmesi, ABD kuvvetlerinin Japon adaları çevresinde serbestçe dolaşması olarak verildi.

Birliği'nin Japonya'ya savaş ilanı (8 Ağustos) ve Japon ordusunda gerçekçilik eğiliminin güçlenmesiyle birleşince, Japonya 15 Ağustos'ta teslim oldu.

Sonuçlar

Japonya'ya yönelik konvansiyonel hava harekâtı, atom bombalarından dolayı epeyce gözardı edilmiştir. Oysa, Mart 1945'teki Tokyo akınlarında ilk başta ölenlerin sayısının Ağustos atom bombalarında ölenlere oranla daha yüksek olması kayda değer bir noktadır. Ne var ki, savaş anlayışımızı dönüştüren şey nükleer silahların ilk kez kullanılmasıdır.

Alta Nagasaki'ye atılan atom bombasının sonrasına ilişkin korkunç bir hatıra, 9 Ağustos 1945.

HAVA HAREKÂTI

XXI. Bombardıman Uçağı Komutanlığı
Harekâtları, Kasım 1944-Ağustos 1945

	Sortisajı	Bomba tonajı
Kas 1944	175	459
Arl 1944	492	1,759
Ocak 1945	454	1,180
Şub 1945	732	1,854
Mar 1945	2,520	13,681
Nis 1945	3,246	16,383
May 1945	4,226	24,812
Haz 1945	5,243	32,524
Tem 1945	6,168	42,733
Ağst 1945	3,145	20,936

masıdır. Bazı tarihçiler atom bombalarının askeri nedenlerle değil, ağırlıklı olarak gittikçe inatçılaşan Sovyetler Birliği'nden ödünler koparmak için atıldığı ve bu bakımdan II. Dünya Savaşı'nın sona erdiren bir hamlenin yanı sıra Soğuk Savaş yönündeki ilk önemli adım olarak görülmesi gerektiği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Ama Japonya'nın atom bombalarından önce Müttefikler için kabul edilebilir koşullarla teslim olmaya hazır olup olmadığı hiçbir biçimde açıklığa kavuşmuş değildir ve en fazla söylenebilecek şey, bir etkenler bileşiminin Japonya'ya boyun eğdirdiğidir. Aslında, atom bombaları ABD'nin hangi yoldan olursa olsun savaşı mümkün mertebe çabuk bitirme konusunda gittikçe artan tedirginliğinin ve pervasızlığının yansımasıydı. Japonya'nın iradesini kırmaya yönelik hava harekâtının bu nihai hamlesinden sağlanan siyasal ve diplomatik sermayenin düzeyi ise yoğun ve sert bir tartışma konusu olmaya devam edecektir.

Sonuç olarak, bombalama harekâtının stratejik ve siyasal etkililiği bir varsayım konusu olarak kalmış olsa bile, gerek konvansiyonel gerek nükleer akınların aşırı düzeydeki sivil ölümlere ilişkin bir sürü siyasal, ahlaki ve etik endişeyi gündeme getirdiğine pek kuşku yoktur. Günümüzdeki savaşlar için hâlâ geçerli endişelerdir bunlar.

Huai-Hai

67

Tarih: 1948-49 Yer: Bugün Xuzhou, Kuzeydoğu Çin

Huai-Hai seferini iki ay içinde, Kasım ve Aralık'ta [1948] tamamlamalısınız. Ondan sonra Ocak'ta [1949] kuvvetlerinizi dinlendirip takviye edin. Mart'tan Temmuz'a kadar, düşmanı Yangzi Irmağı kıyısındaki noktalara sürmek üzere Liu Bockeng ve Deng Xiaoping'le eşgüdümlü olarak çarpışacaksınız. Orada düşman siper kazarak mevzi alacaktır. Sonbahara doğru ana kuvvetiniz muhtemelen Yangzi'yi aşmak için çatışıyor olacak.

MAO ZEDONG, HUIAI-HAI SEFERİNE İLİŞKİN HAREKÂT ANLAYIŞI, 11 EKİM 1948

Çin komünistlerinin 1948-49'daki Huai-Hai seferi milliyetçilerin Tayvan'a çekilmesiyle ve 1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) kurulmasıyla sonuçlandı. Çin'in "kaybedilmesi" Sovyet destekli komünizmin ciddi bir tehlike oluşturduğunu gösterdi ve birçok Amerikalı için Soğuk Savaş'ın asıl başlangıcı oldu. Özellikle milliyetçilerin deniz yoluyla Manchurya'ya ulaşmasını önleme açısından, Sovyet müdahalesi komünistlerin gerilla taktiklerinden konvansiyonel savaşa çarçabuk geçişinde önemli rol oynadı.

Çin İç Savaş'ının geçmişi

Çin Komünist Partisi (ÇKP) Temmuz 1921'de kuruldu. Milliyetçi Parti'yle (Guomindang) kısa süreli bir işbirliği döneminden sonra, Nisan 1927'den 1936 sonlarına kadar Çan Kay-şek'e (Jiang Jieshi) açıkça muhalefet etti. Çin'in güneydoğu kesimin-

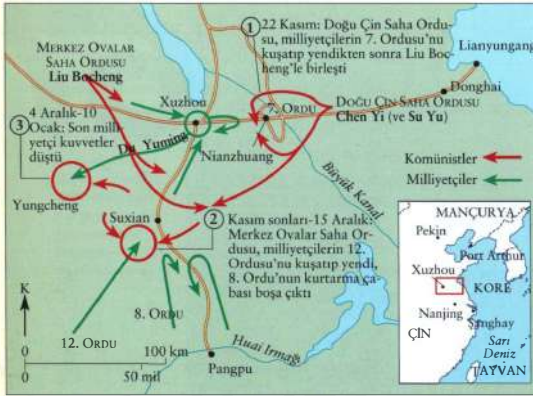
den kuzeybatıdaki Yenan üs bölgesine 9.000 km'lik "Uzun Yürüyüş"ün ardından, ÇKP'nin başına Mao Zedong geçti. Aralık 1936'daki Xian Olayı'nda, Çan Kay-şek, General Zhang Xueliang tarafından kaçırıldı ve Japonya'ya karşı komünistlerle yeni bir birleşik cephe kurmaya zorlandı.

Mao'nun 1930'ların ortalarında geliştirdiği "uzun süreli halk savaşı" üç aşamalı bir gelişimi öngörmekteydi. Birinci aşamada, komünistler savunma konumunda kalarak gerilla taktikleri kullanacaktı. İkinci aşamada hareketli savaşa doğru ilerleme sağlanacak ve üçüncü aşamada ÇKP'nin üstünlük sağlamasıyla Halk Kurtuluş Ordusu (HKO) cephe savaşına yönelerek zafere ulaşacaktı. Bu arada, Mao'nun stratejik hedefi yalnızca Yalu Irmağı'na (Manchurya-Kore sınırına) kadar çarpışmak üzere, Japonya'yı Çin'den söküp atmaktı.

ABD kuvvetlerinin Japonya'ya doğru ilerlemesi

ÇKP Merkez Komitesi'ne bağlı Askeri Komisyon, Kasım 1948'de Merkez Ovalar ve Doğu Çin saba ordular üzerinde birleşik önderliği ve komutayı uygulayacak beş üyeli Genel Cephe Hattı Komitesi'ni oluşturmaya karar verdi. Soldan sağa: Su Yu, Deng Xiaoping, Liu Bockeng, Chen Yi ve Tan Zhenlin.

Komünistlerin Xuzhou'daki zaferi Çin İç Savaşı'nın belirleyici çarpışmasıydı. Huai-Hai seferinin başarısı, güneye doğru Yangzi Irmağı'na giden yolu açtı. Komünist kuvvetler Yangzi'yi aştıktan sonra Nanjing ve Şanghay'ı çok çabuk aldılar ve milliyetçi kuvvetleri Tayvan'a sürdüler.

ve ufukta savaşın sonunun görülmesi üzerine, HKO bir anti-Japon saldırı başlattı. Mao'nun asıl amacı milliyetçilerle girişilecek bir iç savaşın aşamasına hazırlık için Mançurya'yı ele geçirmekti. Rusya'nın Ağustos 1945 başlarında Japonya'ya savaş açmasının ardından, Sovyet gemileri komünistlerin deniz yoluyla bu bölgeye taşınmasına yardım etti ve onlara Japon depolarından silahlar verdi. Mançurya'ya giren ve Sovyet denetimindeki demiryollarını kullanan HKO, kısa sürede Shenyang, Changchun ve Harbin metropoliten merkezlerine ulaştı.

Çatışmaya dönüş

Japonya'nın teslim olmasından hemen sonra, milliyetçiler ile komünistler yeniden iç savaşa tutuştu. George C. Marshall gibi Amerikan temsilcilerinin bir koalisyen hükümeti yönündeki çabaları boşa çıktı ve 1947'de iki taraf zengin kaynaklara sahip ve sanayileşmiş Mançurya eyaleti için çatışmaya koyuldu.

Milliyetçilerin Mançurya'daki güçlerini pekiştirme çabaları Mançurya limanları Port Arthur ve Dalian (eskiden Dairen) üzerindeki Sovyet denetiminin engeline takıldı. Özellikle milliyetçilerin Ekim 1948 itibarıyla 800 gemiye ve 40 bin personele sahip donanmasının girişine izin verilmedi. Dönemin resmi raporlarına göre, milliyetçiler Kasım 1948'de buruk bir yakınmayla, "Sovyetler Bir-

TARAFLAR

Komünistler

- Merkez Ovalar Saha Ordusu (sonradan İkinci Saha Ordusu) ve Doğu Çin Saha Ordusu'na (sonradan Üçüncü Saha Ordusu) mensup 600 bin asker
- Komutan: Genel Cephe Hattı Komitesi sekreteri Deng Xiaoping
- Kayıplar bilinmiyor

Milliyetçiler

- Tahminen 500 bin askere destek veren 70 bin kişilik 7. Grup Ordusu, 80 bin kişilik 12. Grup Ordusu, Pangpu'daki 120 bin kişilik kuvvet ve diğer bölgesel birlikler dahil toplam yaklaşık 800 bin asker
- Komutan: General Liu Zhi
- 550 bin ölü, yaralı ve firarı

liği'nin [Ağustos 1945 tarihli] Çin-Sovyet Dostluk ve İttifak Antlaşması'na uymamasının, askeri durumdaki genel bozulmanın en temel etkeni olduğu"nu belirtmekteydi.

Çinli komünist yazarlar, ÇKP'nin savaş yardım almadan kazandığını belirten Mao'nun savıyla çatıştığı için, Sovyet yardımını küçük göstermeye çalışırlar. Oysa, yeni arşiv belgeleri SSCB'nin oynadığı önemli rolü ortaya koymaktadır. Hatta Kruşçev 1958'de Mao'ya, "Sovyet ordusunun Port Arthur ve Mançurya'da olması sizin lehinizydi" diye hatırlatmıştı.

Huai-Hai çarpışması

Mançurya'dan sonra, iç savaşın en önemli nihai hareket odakları Pekin (Beiping) ve Tianjin çevresindeki "Ping-Jin" seferi ile Jiangsu ve Anhui eyaletlerinin kuzey yarısında, Xuzhou yakınında yürütülen ve adını Huai Irmağı ile Haizhou'dan alan "Huai-Hai" seferiydi. HKO'nun Xuzhou'yu alması halinde, milliyetçilerin başkenti Nanjing'e giden yol açılacak, böylece Şanghay'ın ele geçirilmesi ve Güney Çin'in geniş tarımsal kaynakları üzerinde denetim kurulması kolaylaşacaktı.

Milliyetçilerin derledikleri beş ordu ve üç denetim bölgesinden gelme birlikler, toplam 800 bin asker mevcuduyla General Liu Zhi'nin komutası altındaydı. HKO cephesinde ise, Liu Bocheng'e bağlı Merkez Ovalar Saha Ordusu'nun (sonradan İkinci

Saha Ordusu) ve Chen Yi'ye bağlı ama sahada yardımcısı Su Yu'nun komuta ettiği Doğu Çin Saha Ordusu'nun (sonradan Üçüncü Saha Ordusu) toplam 600 bin askeri vardı. Liu Bocheng, Chen Yi, Su Yu ve Tan Zhenlin'in de yer aldığı Genel Cephe Hattı Komitesi'nin sekreterliğine Deng Xiaoping atandı.

Huai-Hai seferinin ardındaki nihai tasarı, Doğu Çin Saha Ordusu'nu kullanarak, Xuzhou'nun doğusundaki 100 bin kişilik milliyetçilerin 7. Ordu'sunu çembere almaktır. Bu arada, Merkez Ovalar Saha Ordusu da Xuzhou'nun batısındaki milliyetçi kuvvetlerin herhangi bir kurtarma girişimini önleyecekti. Xuzhou'nun kuzeydoğusundaki iki milliyetçi tümenin önceden planlandığı gibi 8 Kasım'da komünistlerin safına geçmesi, 7. Ordu'nun Xuzhou'nun 48 km doğusundaki Nianzhuang'da yenilgiye uğramasına büyük çapta katkıda bulundu. Yaklaşık iki hafta süren çarpışmadan sonra, milliyetçi ordu 22 Kasım'da yok edildi ve komutanı Huang Baitao öldürüldü.

Doğu Çin Saha Ordusu Xuzhou'nun doğusunda çatışırken, Merkez Ovalar Saha Ordusu da Tianjin-Pukou Demiryolu'nu ele geçirmek ve Xuzhou'nun güneyle bağlantısını kesmek üzere güneye ve doğuya ilerledi. Kasım sonlarında, milliyetçiler 2., 13. ve 16. ordularını güneye, 6., 8. ve 12. ordularını da kuzeye yönelterek Xuzhou'yla yeniden bir bağlantı kurmaya çalıştılar. Bu plan boşa çıktı ve

Xuzhou'da Du Yuming'in komuta ettiği grup ordusu 1 Aralık'ta kenti terk ederek, güneybatıya ilerlemeye başladı. Bu arada Merkez Ovalar Saha Ordusu Suxian'ın güneybatısında, Hui ve Guo ırmaqları arasında milliyetçilerin 12. Ordu'sunu kuşatmıştı. Su Yu'nun Doğu Çin Saha Ordusu 4 Aralık'ta Du Yuming'in üç ordusuna yetişerek etrafını sardı. 12. Ordu 15 Aralık'ta yok edildi ve Du Yuming'e bağlı kuvvetin son kalıntıları 10 Ocak 1949'ta düştü.

Komünistler 63 gün süren bir hareketin sonunda tahminen 550 bin milliyetçi askeri bertaraf etmiş ve Yangzi Irmağı vadisine giden yolu açmıştı. Nisan 1949'da Yangzi Irmağı'nı aşarak Nanjing'i alan HKO kuvvetleri Mayıs'ta Şanghay'a ulaştı ve hızla Güneybatı Çin'e yöneldi. Çan Kay-şek ve sadık adamları çok geçmeden Tayvan adasına çekildi.

Sonuçlar

SSCB yardımının olmaması halinde, ÇKP, milliyetçi ordu ve donanmanın müşterek bir kara-deniz saldırısıyla karşı karşıya kalabilirdi. Mançurya'ya girişin Sovyet kuvvetlerince kesilmesiyle birlikte, HKO güçlü yanlarını öne çıkaran cephe savaşına kısa sürede geçti. Huai-Hai zaferi yalnızca Mao Zedong'a ÇHC'nin rakipsiz önderi olarak itibar kazandırmakla kalmadı, daha sonraları Deng Xiaoping de kısmen Huai-Hai'de sergilemiş olduğu önderlik nitelikleri sayesinde iktidara geldi.

Kıta Çin'iinde Milliyetçi kuvvetlerin yenilgisini belirleyen çarpışmanın modern bir yorumu. Ressam Wei Chuyu bu tabloyla 1983'te Halk Kurtuluş Ordusu Sanat Ödülü'nü kazandı.

Dien Bien Phu

Tarih: 20 Kasım 1953–7 Mayıs 1954 Yer: Kuzeybatı Vietnam

Dien Bien Phu'yu işgal etmek ve orada çarpışmayı kabul etmek, elimdeki kuvvetlerle Laos'u kurtarma şansını verecek yegâne çözüm gibi göründü bana.

GENERAL HENRI NAVARRE, AGONIE DE L'INDOCHINE, 1953–54

Çinhindi Savaşı'nın ve Asya'daki Batı sömürgeciliklerinin sona erdiğini haber veren Dien Bien Phu çarpışması, 20. yüzyılın en önemli çarpışmalarından biriydi. Fransız ordusu ile Vietnamlı direnişçiler, yani kudemli komünist Ho Şi Minh öncülüğündeki milliyetçi Viet Minh arasındaki mücadele Aralık 1946'da başladı. ABD'nin Fransızlar'a yoğun yardımına karşın, Çin'deki 1949 komünist zaferi Viet Minh'e bir sığınma ve ikmal üssü sağladı. Fransızlar halkın "gönlünü ve beynini" kazanma mücadelesinden de yenik çıktılar,

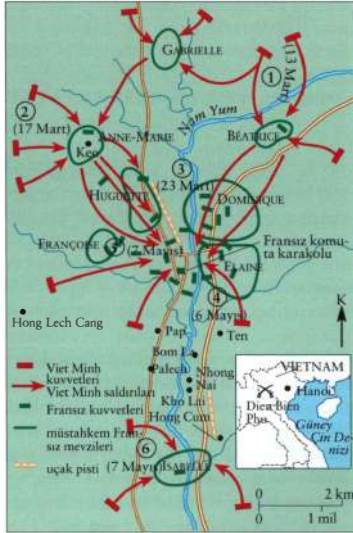
çünkü gerçek iktidarı Vietnam devletine bırakmaya yanaşmadılar.

Viet Minh komutanı General Vo Nguyen Giap, 1954 başlarında Laos'a saldırıya hazırlandı. Çinhindi'deki Fransız komutan General Henri Navarre buna Kunduz Harekâtı'yla karşılık verdi. Vietnam'ın kuzeybatı ucunda, Kuzey Laos'a yönelik başlıca istila güzergâhını iki yandan tıkayıcı konuma sahip Dien Bien Phu köyünde bir üs kurdu. Burayı Viet Minh kuvvetlerini çarpışmaya çekmek için bir yem olarak kullanmayı, ardından üstün topçu ve hava gücüyle onları yok etmeyi umuyordu.

Hanoi'ye havadan 321 km uzaktaki ücre bir vadiye yer alan Dien Bien Phu'nun küçük bir uçak pisti vardı. Vadiye 20 Kasım 1953'te indirilen 2.200 paraşütçü asker oradaki Viet Minh kuvvetini kolayca alt etti. Navarre'in varsayımına göre, Giap yöreye en fazla bir tümen sürebilirdi. Bu tahmini yanlış çıkarsa bile, garnizonun tahliye edilebileceğine emindi. Oysa, üssün çevresindeki yüksek alanı Viet Minh'in denetiminde bırakmak bir felakete yol açacaktı.

Dien Bien Phu'daki Fransız kuvvetine (çarpışma sırasında tuğgeneralliğe terfi ettirilen) Albay Christian de Castries komuta etmekteydi. Bu birlikler tamamen birkaç 75 C-47 Dakota'nın sağladığı hava ikmaline bağlıydı. Fransızlar'ın gerekirse 48 adet B-26 ve Privateer bombardıman uçağını, 112 Bearcat ve Helicat avcı-bombardıman uçağını ve birkaç helikopteri yardıma çağırması mümkündü. De Castries, köydeki Fransız ana komuta karakolunun çevresine bir dizi tahkimli mevzi inşa ettirdi: Béatrice, Gabrielle, Anne-Marie, Dominique, Huguette, Françoise, Elaine ve Isabelle. Diğerlerinden kopuk olan ve 4,8 km güneyde kalan son mevzi kolayca

Fransızlar neredeyse tamamen hava yardımına bağlıydı. Pistin ve uçakların yok edilmesiyle ikmal akışı ciddi biçimde azaldı. Fransız komutan Henri Navarre'in büyük ölçüde küçümsediği Viet Minh kuvvetlerinin inatçı bombardımanı sonunda bütün müstahkem Fransız mevzileri düştü.

TARAFLAR

Viet Minh

- 49.500 asker. 105 mm'lik 20-24 obüs, 75 mm'lik 15-20 obüs, 120 mm'lik 20 havan, 82 mm'lik en az 40 havan, 37 mm'lik ve Çin mürettebatlı 80 uçaksavar topu, 100 uçaksavar makineli tüfeği, altı kovanlı 12-16 Katyuşa roketatari
- Komutan: General Vo Nguyen Giap
- 22.900 kayıp (7.900 ölü, 15.000 yaralı)

Fransız ordusu

- 16.500 asker. 155 mm'lik 4 obüs, 105 mm'lik 24obüs, 120 mm'lik 4 havan
- Komutan: Albay Christian Marie Ferdinand de la Croix de Castries
- 20 bin kayıp (2.242 ölü, 3.711 kayıp, 6.463 yaralı, 6.500 tutsak. Ayrıca kurtarma harekâtlarında kaybedilen kuvvetler)

bağlantıları kesilebilecek bir konumda olduğu gibi, Fransız kuvvetinin üçte birini bağlamakta idi. Mart 1954 ortalarına varıldığında, Fransızlar'ın vadide yaklaşık 11 bin askeri vardı ve bunların üçte biri Vi-etnam asıllıydı. Yöreye sevk edilen askerlerin sayısı zamanla 16.544'ü buldu. Fransızlar'ın toplarıyla düşman topçu gücünü çabucak bertaraf edeceklerini varsaymaları nedeniyle tahkimatlar yetersizdi.

Giap meydan okumayı kabul etti ama onu buna yönelten bir siyasal baskı vardı. Cenevre'de büyük devletlerin katılacağı bir diplomatik konferans başlamak üzereydi ve büyük çaplı bir Viet Minh askeri zaferiyle, savaşı sona erdirecek görüşmelerin önü açılabilirdi. Giap 49.500 muharip askerden ve 31.500 destek personelden oluşan dört tümeni harekete geçirdi.

Çarpışma

Kuşatma 13 Mart'ta ağır bir Viet Minh bombardımanı başladı. Çarpışma sırasında Fransız kuvvetlerine 4.000 askerin daha katılmasına karşın, Giap asker mevcudunu artırarak ve daha gelişkin topları kesintisiz bir akışla cepheye aktararak dengeyi korumanın ötesinde bir karışıklı verdi. Binlerce kişi topları kol gücüyle sürükleyerek oraya taşıdı. Sonuçta, Fransızlar'a oranla Viet Minh daha fazla top sevk etti ve daha fazla atış yaptı.

Béatrice kuşatmanın daha ilk gecesinde, 13-14 Mart'ta Viet Minh'in eline geçti. Gabrielle iki gün sonra düştü. Viet Minh hava pistine de top mermileri yağdırarak, uçakları yok etti ya da kaçırıtı ve telsiz kulesini bertaraf etti. C-47'ler hâlâ ikmal getirip yaralıları almakla birlikte, büyük risk altındaydı. Son uçuş 27 Mart'ta yapıldı. Viet Minh çarpışma boyunca 48 Fransız uçağını düşürdü ve 16'sını da yerde vurdu.

Ağır kayıplar Giap'ı pahalıya patlayan insan dalgası taktikleri yerine, Fransız hatlarına adım adım yaklaşmak üzere siperlere dayalı klasik kuşatma savaşına yönleltmek zorunda bıraktı. Nihai hücumu 6 Mayıs'ta girişildi ve son Fransız birlikleri 7 Mayıs akşamı teslim oldu. Garnizonu kurtarmaya ya da kuşatmayı yarmaya yönelik plan çok geç kalmıştı. Viet Minh'in derhal 800 km'lik bir yaya yolculukla kamplara gönderdiği 6.500 savaş tutsağının ancak yarısından azı ülkesine dönebildi.

Sonrası

Çarpışmanın sonucu Fransız politikacıların Çin'indeki yenilginin suçunu Fransız ordusuna yıkmasına ve böylece Fransa'yı savaştan çıkarmasına olanak verdi. Cenevre Konferansı büyük bir uğraşla Çin'in için bir çözüm planı hazırladı ama bu bir ateşkesin ötesine geçemedi.

Muong Thanh Köprüsü'nü aşarak Fransızlar'ın ana komuta karakoluna doğru ilerleyen Viet Minh askerleri. Muong Thanh bu köyün yerel Tay dilindeki adıydı. Dien Bien Phu ise Fransızlar'ın verdiği "Sınır İlçesi Merkezi"nin Vi-etnam dilindeki karşılığıydı.

69

Tet Saldırısı

Tarih: 30 Ocak–24 Şubat 1968 Yer: Vietnam

1968’le birlikte yeni bir evre başlıyor. Sonun ufukta görüldüğü önemli bir noktaya varmış durumdayız; ... düşmanın umutları ise bitik. Vereceğiniz destekle yalnızca Güney Vietnam’ı değil, dünyada doğan her yeni ülkeyi etkileyecek bir başarı sunacağız size.

GENERAL WILLIAM WESTMORELAND’IN ULUSAL BASIN KULÜBÜ’NDEKİ KONUŞMASI,
WASHINGTON, D.C., 21 KASIM 1967

Tet Saldırısı sırasında askerleri çarpışma alanlarına götüren Bell UH-1 “Huey” nakliye helikopterleri. Her “Huey” tam teçhizatlı altı askeri taşıma kapasitesine sahipti.

Komünistlerin Ocak 1968’deki Tet Saldırısı Vietnam Savaşı’nda önemli bir dönüm noktasıydı. Dien Bien Phu’dan (bak. önceki başlık) sonra, Çin’indeki çatışma 1950’lerin sonlarında tekrar başlamış ve ABD kuzeydeki Vietnam Demokratik Cumhuriyeti’nin (VDC) yönlendirdiği komünist bir ayaklanmaya karşı güneydeki Vietnam Cumhuriyeti’ni (VC) savunmayı üstlenmişti. Yetersiz eğitilmiş ve etkisiz komuta altındaki Vietnam Cumhuriyeti Or-

dusu (VCO) birliklerinin yerel komünist kuvvetlerden (Vietkong) sürekli darbeler alması üzerine, Washington bölgeye ABD kara birlikleri gönderdi. Düzenli komünist kuvvetlerin, yani Vietnam Halk Ordusu’nun (VHO) güneye sızmasıyla birlikte, gittikçe kanlı hale gelen bir kilitlenme ortaya çıktı.

Buna rağmen, ABD Vietnam Askeri Yardım Komutanlığı’nın (VAYK) başındaki General William Westmoreland Kasım 1967’de ABD’ye dönüşünde

savaş alanındaki ilerlemeyi övdü ve hatta bir muhabire şunu söyledi: "Umarım, bir şey yapmaya kalırlar, çünkü bir kavgayı dört gözle bekliyoruz." Bu arada, Güney Vietnam'da ABD'nin dikkati bir dizi sınırlı çatışmasına perçinlenmişken, VHO ve Vietkong birlikleri o zamana kadarki en büyük askeri harekâta hazırlanmaktaydı. VHO komutanı General Vo Nguyen Giap'ın planı ABD kuvvetlerini yoğun nüfuslu bölgelerden uzaklaştırmak, ardından VC hükûmetine ve Amerikalılar'a karşı bir halk ayaklanmasını başlatacak bir genel askeri saldırıya geçmekti.

VDC önderliği saldırı zamanı için, ay takvimine göre yılbaşına denk gelen ve geleneksel olarak ateşkesin uygulandığı Tet kutlamalarını seçti. VCO birimlerinin cephedeki gücü düştüktü, güvenlik gevşekti ve hatta VCO üniformalı gerillaların saptanmadan dolaşabildiği bir ortam vardı.

Popüler efsanenin aksine, saldırı Amerikalılar'ı tam anlamıyla gafil avlamadı. Çeşitli kaynaklardan kentlerin çevresinde VHO/Vietkong birimlerinin toplandığı duyumu gelmişti. II. Saha Birliği'nin komutanı Korgeneral Frederick C. Weyand 10 Ocak'ta

Westmoreland'i başkent çevresine ilave ABD muharebe taburları çekmeye ve böylece Saygon bölgesi için planlanmış tabur sayısını 14'ten 27'ye çıkarmaya ikna etti. Bu, savaşın kritik kararlarından biri olacaktı.

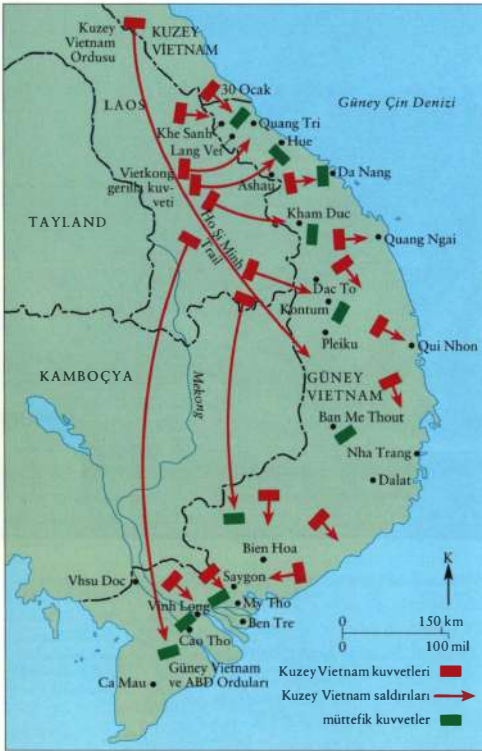
Westmoreland'in istihbarat dairesi başkanı Tuğgeneral Philip B. Davidson, komünistlerin Tet sırasında saldırarak halkın tepkisini çekme riskine gireceği kanısında değildi. Ama başlıca hatası hem saldırının ölçeğini, hem de kentlere yönelik bir kapışmada her şeyi göze almaya yatkın komünistlerin azmini yeterince kestirememesiydi.

Gerginliğin tırmandığı bir ortamda, Westmoreland VC devlet başkanı Nguyen Van Thieu ile VCO genelkurmay başkanı General Cao Van Vien'i Tet sırasında ateşkese son vermeye ikna etmek için uğraştı. Yalnızca 36 saatlik bir süre indirimini ve görev başındaki VCO birliklerinin en az yüzde 50'sini tam tetikte tutma sözünü elde edebildi.

Tet Saldırısı

VHO/Vietkong kuvvetleri 30 Ocak 1968 sabahı Güney Vietnam'ın orta kesiminde birkaç yeri vurdu

Hue kentine yönelik çatışmada bir M-48 tankıyla yardım istasyonuna taşınan yaralı ABD deniz piyadeleri.

Komünist taarruzun beklenmedik zamanlaması ve acımasızlığı karşısında şoka uğrayan ABD, yetirince askeri zamanında toplamayı güçlüklerle başarabildi. Sonunda Kuzey Vietnam kuvvetlerinin yenilmesine karşın, Amerikan halkı Tet'i zaferden çok bir yenilgi olarak algıladı.

ama asıl saldırılar ertesi gece başladı. Komünist kuvvetler 44 il merkezinin 36'sına, 6 özerk kentin 5'ine, 242 ilçe merkezinin 64'üne ve yaklaşık 50 köye bas-kınlar düzenledi. Ayrıca 23 havaalanı dahil birçok askeri tesisi vurarak, 58 uçağı yok etti ve 280'ini hasara uğrattı.

Saygon çevresindeki hayati bölgeye, komünistler iki tümeni aşkın birliğe denk bir kuvveti yığdı. Komünist istihkâmcılar ABD Büyükelçiliği'ne sızdı, Long Binh adlı büyük mühimmat deposunun bir kısmını havaya uçurdu ve Bien Hoa City semtini tamamen ele geçirdi. Saygon içindeki çatışmaların çoğu, Çin mahallesini Cho Lon dışında birkaç günde sona erdi.

Komünistler eski imparatorluk başkenti Hue'ye

TARAFLAR

ABD Vietnam Askeri Yardım Komutanlığı (VAYK) ve Vietnam Cumhuriyeti Ordusu (VCO)

- 85 bin asker (tank ve diğer zırhlı araçlar, top, uçak ve helikopterler açısından ezici üstünlüğe sahip 281 manevra taburu)
- Komutan: General William Westmoreland
- VAYK: 1.829 ölü, hastalığa bağlı 7.746 ölü, 11 kayıp. VCO: 2.788 ölü, 8.299 yaralı, 578 kayıp; Vietnamlı siviller: 12 bin ölü

Vietnam Halk Ordusu (VHO) ve Vietkong

- 197 manevra taburu (99 VHO ve 98 Vietkong). Birkaç PT-76 tankı, bazı toplar ve 122 mm'lik füzeler. Uçak hiç yok
- Komutan: General Vo Nguyen Giap
- 45 bin ölü, 5.800 tutsak

büyük bir güç yığınağı yaptı. Şiddetli çatışmalar evden eve sürdü. ABD ve Güney Vietnam kuvvetleri 25 gün sonra Hue'yi geri aldığımda, kentin yarısı yıkılmış ve 140 bin sivilinden 116 bini evsiz kalmıştı.

Sonuçlar

Tet Saldırısı komünistler açısından büyük çaplı bir askeri yenilgiydi. Müttefik kayıplarının o zamana kadar savaşta uğranan en ağır düzeye ulaşmasına karşın, VHO/Vietkong kayıpları harekâta katılan kuvvetin yarısını buldu. Dahası, sivil halkı komünistlerin yanına çekecek genel bir heyecan ortaya çıkmadı. Hue'den komünistlerin 5.000 kadar "halk düşmanı"ı idam ettiği haberinin gelmesi üzerine, VC hükümetine verilen destek arttı. Ama VC hükümeti özellikle evsiz kalan 627 bin kişiyi barındırma gibi sendeletici sorunlarla karşı karşıya kaldı ve bölgerleri gerilladan arındırma politikası ciddi bir darbe aldı.

En önemlisi, Amerikan halkı Tet'i bir yenilgi olarak algıladı. Saldırı büyük bir şok yarattı ve kamuoyuna yön veren birçok kişi şiddetle savaşa karşı çıkmaya başladı. Tet Saldırısı'ndan önce Washington'ın çabası savaşı askeri bakımdan kazanmaya yönelikti, sonrasında ise savaştan çıkmanın bir yolu olmadığını bulmaya çalıştı.

Irak Savaşı

70

Tarih: 19 Mart–14 Nisan 2003 Yer: Irak

Irak'taki belirleyici muharebe ortak kuvvet harekâtlarında birçok bakımdan bir olgunlaşmaya sahne oldu. Bazı kapasiteler yeni performans düzeylerine ulaştı. ... Kuvvetlerimiz kara manevralarını, özel harekâtları, nokta hedefli öldürücü ateşleri ve öldürücü olmayan eylemleri bütünleştirerek harekât hedeflerine ulaşmasını bildi. GENERAL TOMMY FRANKS'IN ABD KONGRESİ'NE VERDİĞİ İFADEDEN, 9 TEMMUZ 2003

Irak diktatörü Saddam Hüseyin'in Ağustos 1990'da bir istilayla Kuveyt'i ilhak etmesi, ABD başkanı George H. W. Bush'ı Irak'a karşı dünya çapında bir koalisyon oluşturmaya ve 17 Ocak 1991'de Çöl Fırtınası Harekâtı'nı başlatmaya yöneltti. Yoğun bir hava saldırısının ardından 24 Şubat'ta girişilen bir kara hücumuyla Kuveyt 100 saat içinde kurtarıldı. İktidarda kalan Saddam daha sonra sözde "kitle imha silahları"nın tamamına ilişkin hesap vermekten (ve iddiaya göre yok etmekten) kaçınarak Birleşmiş Milletler'e meydan okudu. Çabaları boşa çıkan BM denetçileri Irak'tan ayrıldı, BM'nin ekonomik yaptırımları sürdürüldü, Britanya ve ABD, Irak uçakları için uçuşa yasak bölgeler oluşturdu.

Yeni Bush yönetimi

ABD başkanlığına 2000'de seçilen George W. Bush, özellikle el-Kaide'nin New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Washington, D.C.'deki Pentagon'a yönelik 11 Eylül 2001 terörist saldırılarından sonra Irak'a karşı gittikçe sertleşen bir tutum benimsedi. Afganistan'daki Taliban hükümetinin el-Kaide üyelerini, özellikle de önderi Usame bin Ladin'i teslim etmesi yönünde Washington'dan gelen talepleri geri çevirmesi üzerine, ABD kuvvetleri Afganistan'ı işgal ederek Taliban rejimini devirdi.

Başkan Bush terörizmin kökünü kazıma ve ona destek veren devletleri cezalandırma niyetini ilan ederken, Irak, İran ve Kuzey Kore'nin yer aldığı bir "şer mihver"ne özellikle değindi. Başbakan Tony Blair'in İngiliz hükümetinden destek alan ABD, elindeki kitle imha silahlarını tam açıklamadığı süreç

Irak'a karşı zor kullanmayı öngören ve BM denetçilerinden sağladıkları ilerlemeyi Güvenlik Konseyi'ne rapor etmelerini isteyen bir BM Güvenlik Konseyi kararını elde etti. Bush yönetimi ayrıca Irak hükümeti ile el-Kaide arasında (daha sonra kanıtlanamayan) bir bağlantı kurdu.

Irak saklayacak hiçbir şeyi olmadığını ileri sürdü ama denetçiler yarım yamalak bir sonuç alınabildiğini bildirdi ve Bush yönetimi zora başvurulması için bastırdı. Fransa, Almanya ve Rusya'nın oluşturduğu bir koalisyonun BM'den böyle bir kararın çıkmasını

Kuzey Irak'a paraşütle inen bir ABD indirme askeri. Yaygın Kürt desteği bu bölgede denetim sağlamayı kolaylaştırdı.

önlemesinin ardından, Bush ve Blair neredeyse tek başına hareket etmeye karar verdiler. Kongre'den gerekli onayı alan Bush, ABD kamuoyundan da sağlam bir destek gördü. Irak'a demokrasi getirmek amacıyla Saddam ve ailesini iktidardan uzaklaştırmayı da gittikçe dile getirmeye başladı. Daha sonra hiçbir kitle imha silahı bulunamayınca, bu sav Bush'un başlıca savaş gerekçesi haline geldi.

Başında General Tommy Franks'ın bulunduğu ABD Kara Kuvvetleri Merkez Komutanlığı Kuveyt'te bir Müttefik yığınağını çoktan başlatmıştı. Ama Irak'la bu yeni savaşta, Suudi Arabistan, üslerini kullanırmaya yanaşmadı. ABD'nin arkasında ülkelerin geniş bir koalisyonu yoktu. Başta Kuveyt ve Katar olmak üzere bazı Körfez devletleri işbirliğine girdi ama Türk hükümetinin ABD askeri planında kilit bir unsur olan kuzey cephesi için ABD kuvvetlerinin topraklarını kullanmasına izin vermeyi reddetmesi, Washington için önemli bir aksilik yarattı.

Irak'a Özgürlük Harekâtı

"Irak'a Özgürlük Harekâtı" adı verilen savaş, Bush'un Saddam Hüseyin'e verdiği ultiमतomun süresinin dolmasından birkaç saat sonra, 15 Mart gecesi başladı. Asgari düzeyde askerle yürütülen bu yeni tarz ileri teknoloji savaşında, önceki Körfezi Savaşı'nın tokmak vuruşundan çok meçle yarmaya benzer bir kara yaklaşımı benimsendi. İzleyen gecelerde Bağdat, kilit karargâh, komuta ve kontrol hedeflerine yönelik güdümlü füze saldırılarıyla ve B-1, B-2, B-52 bombardıman uçaklarının hava akınlarıyla defa-

larca vuruldu. Savaş boyunca koalisyon 41.404 sorti (yüzde 93'ü ABD) yaparken, hiçbir Irak uçağı havalandırmadı. Kullanılan hava mühimmatının yüzde 70'i "akıllı" (güdümlü), yüzde 30'u "sersem" (güdümsüz) silahlardı. 1991'de "akıllı" silahların oranı ancak yüzde 10'u bulmuştu.

Müttefik uçakları 22/23 Mart 2003 gecesi Kuzey Irak'ta Kürt denetimindeki bölgeye asker ve malzeme indirdi. Böylece yalnız Irak ordusuna değil, İran sınırındaki Kalak'ta eğitim üsleri bulunan Ensar el-İslam adlı militan bir İslamcı gruba karşı kuzey cephesi açıldı. Bu üsler daha sonra ABD Özel Kuvvetleri ve Kürt birlikleri tarafından yok edildi. Kuzeydeki Musul ve Kerkük kentlerine karşı da hava akınları düzenlendi.

Bu arada, 100 bin kişilik bir koalisyon kara kuvveti 482 km ötedeki Bağdat'a ulaşmak üzere, üç ek-senli bir dalışla Kuveyt'ten Irak'a girdi. Daha seyrek nüfuslu batıda 3. Piyade Tümeni öncü kolu 3. Bölük'le en hızlı ilerlemeyi sağlarken, merkezde 1. Deniz Piyadeleri Sefer Birliği kuzeye doğru Nasıriye üzerinden Necef ve Kerbela'ya yöneldi. Cephenin doğu kesiminde ise İngilizler Umm Kasr limanını ve yarım milyonu aşkın, Şii ağırlıklı nüfusuyla Irak'ın ikinci büyük kenti Basra'yı ele geçirmek gibi zorlu bir görevi üstlendi.

İngiliz 7. Zırhlı Tuğayı Irak-Kuveyt sınırında Basra'nın dış mahallelerine kadar olan 112 km'lik mesafeyi bir günden az bir sürede aldı. Ne var ki, sonuçsuz kalan ve büyük can kaybına yol açan 1991 ayaklanmasının kötü hatıraları nedeniyle, orada

Irak Savaşı'nın ikinci gecesinde, koalisyonun "Şok ve Korku Harekâtı"yla Bağdat çevresine ve kent merkezine yönelik nokta hedefli ağır bombardıman yaşandı.

TARAFLAR

ABD ve Koalisyon kuvvetleri

- **Asker sayısı:** Harekât alanlarına konuşlandırılan 466.985 ABD personeli (Kuveyt'teki fiili kara konuşlandırması 130 bin). Koalisyon kuvvetleri içinde yer alan 42.987 İngiliz, 2.050 Avustralyalı ve 180 Polonyalı asker

Hava: 1.663 ABD ve 115 İngiliz uçağı. Yaklaşık 400 ABD ve İngiliz helikopteri

Kara: 1.000 muharebe tankı ve 1.000 başka zırhlı araç

Deniz: ABD Deniz Kuvvetleri'nin 47 adet büyük çaplı yüzey muharebe birimi (5 ABD uçak gemisi muharebe grubu, 2 amfibi özel görev birliği, 12 denizaltı; birçok yüzey destek gemisi) dahil yaklaşık 150 ABD gemisi, toplamda ABD Deniz Kuvvetleri'nin üçte biri. İngiliz Deniz Kuvvetleri'nin 1 uçak gemisi, 1 helikopter gemisi, 1 denizaltı ve amfibi destek gemilerinden oluşan özel görev birliği, 3 Avustralya gemisi

• **Komutan:** ABD ordusu General Tommy Franks

• 119 ABD ve 31 İngiliz askeri öldürüldü

Irak ordusu

• **Asker sayısı:** Değişen nitelikte 400 bin asker

Hava: Çatışma boyunca yerde kalan 255 kadar muharebe uçağı. Belki 100 saldırı helikopteri

Kara: Karadan havaya 1.000 füze (SAM), yaklaşık 2.400 büyük top, 6.000 kadar uçaksavar, yaklaşık 2.200 tank (700 T-72), 3.700 başka zırhlı araç

Deniz: Resmi donanma yok

• **Komutan:** Devlet Başkanı Saddam Hüseyin

• 2.400'a aşkın ölü ve 7.000 tutsak

beklenen Şii başkaldırısı gerçekleşmedi. Baas Partisi militanları ve "fedailer" (çoğu kez sivil giysiler içinde sivil araçlardan makinede tüfeklerle ve roketli bombalarla saldıran gayri nizami birlikler) kentte mevzilerini korudukları süreçte, Şiiler bir ayaklanmaya yeltenmedi.

Basra'da İngilizler uzmanlaşmış birimlerini kent çevresine ve içine yavaş yavaş sızdırdıktan sonra, daha büyük çaplı çevik baskınlara giriştiler. Nisan'da yerel halk da kalan Baasçılar'ın kökünü kazıma katıldı. Bu arada, Mütefikler ani bir hücumla Basra'nın kuzeyinde petrol yataklarını ve kilit rafinerileri ele geçirdi. Batı Irak'taki havaalanları ABD Özel Kuvvetleri'nin denetimine girdi. Kuzey Irak'a 26 Mart gecesi indirilen 173. Hava İndirme Tugay-

ıy'na bağlı bin kadar asker, hafif silahlarla donanmış Kürt kuvvetlerle birlikte kilit petrol üretim merkezi Musul'a karşı harekete geçti.

25-26 Mart'taki şiddetli bir kum fırtınası, lojistik sorunlar ve "Saddam Fedaileri" kuzeye yönelişe geçirtirdi. ABD 3. Piyade Tümeni'ne bağlı 3. Bölük, 7. Zırhlı Alay ve diğer unsurlar 26 Mart'ta Necef yakınında bir Irak kuvvetini yendi. Savaşın o zamana kadarki bu en büyük çarpışmasında yaklaşık 450 Iraklı asker öldürüldü.

Harekâtın bir haftası dolarken, bazı birimlerin mühimmat ve erzak sıkıntısı çekmesi ve 320 km'lik bir ilerlemenin sağlanması üzerine, ABD kuvvetleri bir "harekât molası"na girdi. Bu arada Saddam başkenti savunmak üzere elit eliti Cumhuriyetçi Muhafız tümenini Bağdat'ın çevresine yeniden konuşlandırdı. Kentin güneyindeki yeni mevzilerine yönelen Bağdat ve Medine tümenlerinin donanımı, koalisyonun ağır hava saldırısıyla büyük ölçüde yok oldu.

ABD kuvvetleri 3 Nisan'da Bağdat'ın dış mahallelerine ulaştı ve uluslararası havaalanını ele geçirmek için harekâta başladı. 3. Piyade Tümeni'nin güneybatıdan, Deniz Piyadeleri'nin güneydoğudan ve 101. Hava İndirme Tümeni'ne bağlı bir tugayın ku-

Mütefikler 100 bin kişilik kuvvetle Irak'ta belirli yöreleri ve kilit kentleri ele geçirmeye odaklandı. Ama Saddam Hüseyin'i devirme hedefinde ulaşılan başarıya karşın, çatışma dünyaya genelinde çok büyük bir tartışmayı körükledi ve Irak toplumunda yaygın bir karışmaya fittiledi.

Savaşın en unutulmaz görüntülerinin birinde, Saddam Hüseyin'in Bağdat merkezindeki büyük heykelinin 9 Nisan 2003'te devrilmesini izleyen bir ABD askeri.

zeyden sardığı Bağdat, 5 Nisan'da fiilen gevşek bir abluka altına girdi. Aynı gün 3. Piyade Tümeni'ne bağlı bir tugay, tahminen bin kadar Irak kayına yol açan bir çatışmayla Bağdat'ın merkezine ulaştı. Savaşın silahtan çok irade sinaması olduğu varsayımıyla yürütülen bu baskın, ABD kuvvetlerinin iradeyle ilerleyebileceğini gösterdi. Aynı süreç 6 ve 7 Nisan'da tekrarlandı. ABD kuvvetleri 6 Nisan'daki şiddetli çatışmada tek bir kayba karşılık tahminen 2-3 bin Irak askerini öldürdü ve devlet başkanlığı saraylarından birini işgal etti.

Bir koalisyon sözcüsü 7 Nisan'da Irak'ın elinde yalnızca 19 tank ve 40 top kaldığını açıkladı. Koalisyon kuvvetleri 7.000 kadar Irak askerini rutsak almıştı. Başkent artık tam bir çemberiçindeydi.

8 Nisan'da Bağdat'ta en az bir ABD tugayı vardı. Ertesi gün Iraklı sivillerin ABD Deniz Piyadeleri'nin yardımıyla büyük bir Saddam heykelini devirmesiyle birlikte, başkentteki direniş çöktü. Saddam'a sıkı bağlı militanların ABD askerlerine pusulardan ateş açması nedeniyle kentin bazı kesimlerinde hâlâ çatışmaların olmasına karşın, Irak hükümetinin merkezi komuta ve kontrol sistemi artık yoktu. Küçük bir Kürt savaşçı grubu, ABD Özel Kuvvetleri ve 173. Hava İndirme Tugayı 10 Nisan'da Kerkük'ü işgal etti. Ertesi gün, Irak V. Kolordu komutanının 30 bin kadar askeriyi teslim olması üzerine, Irak'ın üçüncü büyük kenti Musul düştü. Bağdat'taki tek tük silah atışları ile burada ve başka kentlerde başlayan toplu yağmalar bir yana bırakılırsa, geriye kalan tek direniş merkezi Saddam Hüseyin'in doğum yeri Tikrit'ti.

101. Hava İndirme Tümeni'nin 12 Nisan'da yardımı gelmesi, Bağdat'taki Deniz Piyadeleri'nin ve 3. Piyade Tümeni'nin kuzeybatı yönünde Tikrit'e yönelmesine fırsat verdi. Bu arada 173. Hava İndirme Tugayı, Türkiye'nin olası bir müdahalesini önlemek amacıyla kuzeydeki petrol yataklarının denetimini Kürtler'in elinden aldı. Tikrit'te beklenen çarpışma olmadı ve Müttefik kuvvetler direniş karşılığında 14 Nisan'da kente girdi. Aynı gün Pentagon, Irak'ta büyük çaplı askeri hareketlerin sona erdiğini duyurdu. Geri kalan tek şey kılıç artıklarını temizlemektir.

Sonuçlar

Müttefik hava gücü, Müttefik kara ilerleyişinin (Deniz Piyadeleri'nin tarihindeki en uzun mesafeli ilerleyiş) hızı ve Müttefik birliklerinin gece çarpışma yeteneği, koalisyonunun başarısındaki önemli etkenlerdi. Bütün bu süreçte, koalisyon kuvvetleri Irak halkını istilacı değil, kurtarıcı olduklarına inandırmaya çalıştılar. Ama savaşın kazanılmasına karşın, barışı kazanmanın beklenenden daha zor bir uğraş olduğu ortaya çıktı. Güvenliği sağlamada ve kamu hizmetlerine yeniden işlerlik kazandırmada büyük engellerle karşılaşıldı. Bush yönetimi daha önce bu konuyu düşünmemiş ve besbelli ki savaş sonrası hareketlerin güçlüğüne küçümsemişti. İşgalcileri ülkeden çıkarmak için terörist saldırılara girişen Saddam yanlıları, Şii ve Sünni Müslümanlar arasındaki husumetler ve radikal din adamları, koalisyonun askeri zaferini baltalama tehlikesini yarattı.

Kapsamlı Okuma

Antik Çağ Dünyası

1 Marathon

- Davis Hanson, V., *The Western Way of War: Infantry Battle in Classical Greece* (Berkeley, 2000)
Doenges, N., 'The campaign and the battle of Marathon', *Historia* 47 (1998), 1-27
Gomme, A. W., 'Herodotus and Marathon', *Phoenix* 6 (1952), 79
Hammond, N. G. L., 'The Campaign and Battle of Marathon', *Journal of Hebrew Studies* 88 (1968), 13-57
Lloyd, A., *Marathon: The Story of Civilizations on Collision Course* (London, 1973)
Sekunda, N., *Marathon 490 BC* (Oxford, 2002)
Wees, H. V., *Greek Warfare: Myth and Realities* (London, 2002)

2 Salamis

- de Souza, P., *The Greek and Persian Wars* (Oxford, 2003)
Green, P., *The Greco-Persian Wars* (Berkeley, 1996)
Herodotus, *The Histories*, trans. G. Rawlinson & intro. H. Bowden (London, 1992)
Lazenby, J., *The Defence of Greece 490-479 BC* (Warminster, 1993)

3 Gaugamela

- Cohen, A., *The Alexander Mosaic: Stories of Victory and Defeat* (Cambridge, 1997)
Cummings, L. V., *Alexander the Great* (New York, 2004)
Fildes, A. & Fletcher, J., *Alexander the Great: Son of the Gods* (Los Angeles, 2002)
Fuller, J. V. C., *Generalship of Alexander the Great* (Collingdale, 1998)
Marjden, E. W., *The Campaign of Gaugamela* (Liverpool, 1964)
Rufus, Q. C., *The History of Alexander*, trans. Yardley (London, 1984)
Sekunda, N., *The Persian Army 560-330 BC* (Oxford, 1992)

4 Cannae

- Daly, G., *Cannae: The Experience of Battle in the Second Punic War* (Oxford, 2001)
Goldsworthy, A., *Cannae* (London, 2001)
Livy, T. L., *The War With Hannibal*, Books XXI-XXX of *The History of Rome from its Foundation* (London, 1965)
Rosenstein, N. S., *Imperatores Victi: Military Defeat and Aristocratic Competition in the Middle and Late Republic* (Berkeley, 1990)
Shean, J. F., 'Hannibal's mules: the logistical limitations of Hannibal's army and the battle of Cannae, 216 BC', *Historia* 45 (1996), 159-87

5 Gaixia

- Nienhauser, W. H. Jr. (ed.), Ssu-ma, Ch'ien [Sima Qian], *The Grand Scribe's Records, vol. 1: The Basic Annals of Pre-Han China* (Bloomington & Indianapolis, 1994)
Nienhauser, W. H. Jr. (ed.), Ssu-ma, Ch'ien [Sima Qian], *The Grand Scribe's Records, vol. 2: The Basic Annals of Han China* (Bloomington & Indianapolis, 2002)
Pan, Ku [Ban Gu], *The History of the Former Han Dynasty*, trans. H. H. Dubs (Baltimore, 1938)
Sima, Qian, *Records of the Grand Historian: Han Dynasty I*, trans. B. Watson (Hong Kong & New York, revised ed. 1993)
Twitchett, D. & Loewe, M. (eds), *The Cambridge History of China*,

vol. 1: *The Ch'in and Han Empires, 221 BC-AD 220* (Cambridge, 1986)

6 Aktium

- Carter, J. M., *The Battle of Actium. The Rise and Triumph of Augustus Caesar* (London, 1970)
Dio, C., *The Roman History: The Reign of Augustus*, trans. I. Scott-Kilvert & intro. J. Carter (London, 1987)
Morrison, J. S., *Greek and Roman Oared Warships 399-30 BC* (Oxford, 1996)
Virgil, *The Eclogues, Georgics and Aeneid of Virgil*, trans. C. Day Lewis (Oxford, 1966)

7 Teutoburg Ormanı

- 'Battle of the Teutoburg Forest', *Archaeology* (Sep-Oct 1992), 26-32
Goldsworthy, A., *The Complete Roman Army* (London & New York, 2003)
Schlüter, W., 'The Battle of the Teutoburg Forest: Archaeological Research at Kalkriese near Osnabrück', in *Roman Germany. Studies in Cultural Interaction*, *Journal of Roman Archaeology*, Supplementary Series no. 32 (Portsmouth/Rhode Island, 1999), 125-59.
Todd, M., *The Early Germans* (Oxford, 1992)
Wells, P. S., *The Battle That Stopped Rome: Emperor Augustus, Arminius, and the Slaughter of the Legions in the Teutoburg Forest* (New York, 2003)
Whittaker, C. R., *Frontiers of the Roman Empire* (Baltimore, 1994)

8 Adrianopolis (Edirne)

- Ammianus Marcellinus (Loeb Classical Library), trans. J. C. Rolfe (Harvard, 1940)
Elton, H. W., *Warfare in Roman Europe: AD 350-425* (Oxford, 1996)
Hagith, S., 'On Foederati, Hospitalitas, and the settlement of the Goths in AD 418', *American Journal of Philology* 108, no. 4 (1987), 759-72
MacDowall, S., *Adrianople AD 378: The Goths Crush Rome's Legions* (Oxford, 2001)
Wolfram, H., *History of the Goths* (Berkeley, 1988)

Ortaçağ Dünyası

9 Poitiers

- Brunner, H., 'Der Reiterdienst und die Anfänge des Lehnwesens', *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germanistische Abteilung* 8 (1887), 1-38
Collins, R., *The Arab Conquest of Spain* (Oxford, 1989)
Fouracre, P., *The Age of Charles Martel* (London, 2000)
France, J., 'The military history of the Carolingian period', *Revue Belge d'Histoire Militaire* 26 (1985), 81-99
France, J., 'Recent writing on medieval warfare: from the fall of Rome to c. 1300', *Journal of Military History* 65 (2001), 441-73
Treadgold, W., *A Concise History of Byzantium* (London, 2001)
Wallace-Hadrill, J. M. (ed.), *The Fourth Book of the Chronicle of Fredegar* (Edinburgh, 1960)

10 Lechfeld

- Bachrach, B. S., 'Magyar - Ottonian warfare. Apropos a new minimalist interpretation', *Francia* 27 (2000), 211-30
Bowlus, C. R., 'Der Weg vom Lechfeld. Die Kriegführung der

- Magyaren: Überlegungen zur Vernichtung der Ungarn im August 955 anhand ihrer Kriegführung, in Worster, H. (ed.), *Tagungsband: Ausstellung Bayern und Ungarn* (Passau, 2001), 77–90
- Eberl, B., *Die Ungarnschlacht auf dem Lechfeld (Günzfeld) im Jahre 955* (Augsburg, 1955)
- Leyser, K., 'The battle at the Lech, 955. A study in tenth-century warfare', in *Medieval Germany and Its Neighbours 900–1250* (London, 1982), 11–42
- Lindner, R. P., 'Nomadism, horses and Huns', *Past and Present* 92 (1981), 3 & 19
- Sinor, D., 'Horse and pasture in inner Asian history,' *Oriens Extremus* 19 (1972), 171–84
- 11 Hastings**
- Bates, D., *William the Conqueror* (Stroud, 2001)
- Bradbury, J., *The Battle of Hastings* (Stroud, 1998)
- Higham, N. J., *The Death of Anglo-Saxon England* (Stroud, 1997)
- Morillo, S., *The Battle of Hastings. Sources and Interpretations* (Woodbridge, 1996)
- Walker, I. W., *Harold, the Last Anglo-Saxon King* (Stroud, 1997)
- William of Poitiers, *The Deeds of William*, ed. R. H. C. Davis & M. Chibnall (Oxford, 1998)
- 12 Malazgirt**
- Cahen, C., 'La campagne de Mantzikert d'après les sources Musulmanes', *Byzantion* 9 (1934), 613–42
- France, J., *Victory in the East. A Military History of the First Crusade* (Cambridge, 1994)
- Friedly, A., *The Dreadful Day. The Battle of Manzikert*, 1071 (London, 1981)
- Haldon, J., *Warfare, State and Society in the Byzantine World 565–1204* (London, 1999)
- Peslun, M., *Chronographia*, trans. E. R. A. Sewter (London, 1953)
- Vryonis, S., *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century* (Berkeley, 1971)
- 13 Hattin**
- Billings, M., *The Cross and the Crescent. A History of the Crusades* (London, 1987)
- Edbury, P. W. (ed.), *The Conquest of Jerusalem and the Third Crusade. Sources in Translation* (Aldershot, 1996)
- Hamilton, B., *The Leper King and his Heirs. Baldwin IV and the Crusader Kingdom of Jerusalem* (Cambridge, 2000)
- Kedar, B. Z., 'The battle of Hattin revisited', in B. Z. Kedar (ed.), *The Horns of Hattin* (London, 1992)
- Lyons, M. C. & Jackson, D. E. P., *Saladin. The Politics of Holy War* (Cambridge, 1982)
- Riley-Smith, J., *The Atlas of the Crusades* (London, 1991)
- Smail, R. C., *Crusading Warfare 1097–1193* (Cambridge, 1956, 2nd ed. 1995)
- 14 Liegnitz**
- Brent, P., *The Mongol Empire* (London, 1976)
- Chambers, J., *The Devil's Horsemen. The Mongol Invasion of Europe* (London, 2001)
- de Hartog, L., *Genghis Khan, Conqueror of the World* (London, 1989)
- Marshall, R., *Storm from the East. From Genghis Khan to Khubilai Khan* (London, 1993)
- Paris, M., *The English History*, ed. J. A. Giles (London, 1852–54)
- Morgan, D., *The Mongols* (Oxford, 1986)
- Saunders, J. J., *The History of the Mongol Conquests* (London, 1971)
- Smith, J. M., 'Mongol society and military in the Middle East: antecedents and adaptations', in Y. Lev (ed.), *War and Society in the Eastern Mediterranean, 7th–15th Centuries* (Leiden, 1997), 249–66
- 15 Hakata Koyu**
- Delgado, J. P., 'Relics of the Kamikaze', *Archaeology* 56/1 (Jan–Feb 2003), 36–41
- Friday, K. F., *Hired Swords. The Rise of Private Warrior Power in Early Japan* (Stanford, CA, 1992)
- Farris, W. W., *Heavenly Warriors. The Evolution of Japan's Military 500–1700* (Cambridge, MA & London, 1992)
- 16 Bannockburn**
- Barrow, G. W. S., *Robert Bruce and the Community of the Realm of Scotland* (London, 1965)
- Barbour, J., *The Bruce*, ed. A. A. M. Duncan (Edinburgh, 1997)
- Nusbacher, A., *The Battle of Bannockburn 1314* (Stroud, 2000)
- DeVries, K., *Infantry Warfare in the Early Fourteenth Century* (Woodbridge, 1996)
- 17 Crécy**
- Ayton, A. & Preston, P. (eds), *The Battle of Crecy 1346* (Woodbridge, 2005)
- Burne, A. H., *The Crécy War* (London, 1955)
- DeVries, K., *Infantry Warfare in the Early Fourteenth Century* (Woodbridge, 1996)
- Rogers, C. J., *War Cruel and Sharp. English Strategy under Edward III* (Woodbridge, 2000)
- Rogers, C. J. (ed.), *The Wars of Edward III* (Woodbridge, 1999)
- Sumption, J., *The Hundred Years War. Trial by Battle* (London, 1990)
- 18 Ankara**
- Ahmad Ibn Muhammad (Ibn Arabshah), *Tamerlane, or Timur the Great Amir*, trans. J. Herne Sanders (London, 1936)
- Alexandrescu-Drescu, M. M., *La Campagne de Timur en Anatolie* (1402; reprint London, 1977)
- de Clavijo, R. G., *Embassy to Tamerlane, 1403–1406*, trans. G. Le Strange (London, 1928)
- Hookham, H., *Tamurlaine the Conqueror* (London, 1962)
- Imber, C., *The Ottoman Empire, 1300–1481* (Istanbul, 1990)
- Morgan, D., *Medieval Persia, 1040–1797* (London, 1988)
- Nizameddin, S., *Zafarnama*, trans. N. Lugal (Ankara, 1949)
- 19 Agincourt**
- Allmand, C., *Henry V* (London, 1992)
- Barker, J., *Agincourt* (London, 2005)
- Curry, A., *The Battle of Agincourt. Sources and Interpretations* (Woodbridge, 2000)
- Curry, A. (ed.), *Agincourt 1415* (Stroud, 2000)
- Curry, A., *Agincourt: A New History* (Stroud, 2005)
- Hibbert, C., *Agincourt* (London, 1964)
- Keegan, J., *The Face of Battle: A Study of Agincourt, Waterloo and the Somme* (London, 1976)
- Nicolas, N. H., *The History of the Battle of Agincourt* (London, 1832)
- 20 Istanbul'un Fethi**
- Babinger, F., *Mehmed the Conqueror and His Time*, trans. R. Manheim & ed. W. C. Hickman (Princeton, N.J., 1992)
- Imber, C., *The Ottoman Empire, 1300–1481* (Istanbul, 1990)
- Kritovoulos, *History of Mehmed the Conqueror*, trans. C. T. Riggs (Westport, Conn., 1954)
- Melville Jones J. R. (trans.), *The Siege of Constantinople 1453: Seven Contemporary Accounts* (Amsterdam, 1972)
- Nicol, D. M., *The Immortal Emperor. The Life and Legend of Constantine Palaiologos, Last Emperor of the Romans* (Cambridge, 1994)

Runciman, S., *The Fall of Constantinople, 1453* (Cambridge, 1965)
 Spantzas, G., *The Fall of the Byzantine Empire*, trans. M.
 Philpides (Amherst, 1980)

21 Bosworth

Bennett, M., *The Battle of Bosworth* (Gloucester, 1985)
 Foss, P. J., *The Field of Redemore: The Battle of Bosworth, 1485*
 (Headingley, 1990)
 Goodman, A., *The Wars of the Roses* (London, 1981)
 Gravett, C., *Bosworth 1485* (London, 2000)
 Jones, M. K., *Bosworth 1485: Psychology of a Battle* (Gloucester,
 2002)
 Ross, C., *Richard III* (London, 1981)
 Vergil, P., *Three Books of Polydore Vergil's English History*, ed. H.
 Ellis (London, 1844)

Sixteenth Century

22 Flodden

Barr, N., *Flodden 1513* (Stroud, 2001)
 Elliot, F., *The Battle of Flodden and the Raids of 1513* (Edinburgh,
 1911)
 Leather, G. F. T., *New Light on Flodden* (Berwick, 1937)
 Kightly, C., *Flodden: The Anglo-Scots War of 1513* (London, 1975)
 MacDougall, N., *James IV* (Edinburgh, 1989)
 Phillips, G., *The Anglo-Scots Wars 1513-1550* (Woodbridge, 1999)

23 Tenochtitlan

Cortés, H., *Letters from Mexico*, trans. A. Pagden (Yale, 1986)
 de Sahagún, B., *Florentine Codex: General History of the Things of
 New Spain. Book 12 The Conquest of Mexico* (Salt Lake City,
 1975)
 de Sahagún, B., *The War of Conquest: How It Was Waged Here in
 Mexico: The Aztecs' Own Story* (Salt Lake City, 1978)
 Durán, D., *The Aztecs: The History of the Indies of New Spain*,
 trans. D. Heyden (Norman, 1994)
 Gardiner, C. H., *Naval Power in the Conquest of Mexico* (Austin,
 1959)
 Hassig, R., *Aztec Warfare: Political Expansion and Imperial Control*
 (Norman, 1988)
 Hassig, R., *Mexico and the Spanish Conquest* (London, 1994)
 Ixtlilxochitl, F. de A., *Ally of Cortes: Account 13: Of the Coming of
 the Spaniards and the Beginning of the Evangelical Law*, trans. D.
 K. Ballentine (El Paso, 1969)

24 Pavia

Giona, J., *The Battle of Pavia, 24 February 1525* (London, 1965)
 Knecht, R. J., *Renaissance Warrior and Patron: The Reign of Francis I*
 (Cambridge, 1994)
 Konstam, A., *Pavia 1525: The Climax of the Italian Wars* (London,
 1996)
 Oman, C., *A History of the Art of War in the Sixteenth Century*
 (London, 1937)
 Taylor, F. L., *The Art of War in Italy 1494-1529* (Cambridge, 1921)

25 Panipat 1526

Irvine, W., *The Army of the Indian Moghuls* (New Delhi, 1962)
 Lane-Poole, S., *Babar* (Oxford, 1999)
 Powell-Price, J. C. A *History of India* (London, 1955)
 Prasad, L., *The Mughal Empire* (Allahabad, 1974)
 Richards, J. F., *The Mughal Empire* (Cambridge, 1993)

26 Mohaç

Fodor, P., 'Ottoman policy towards Hungary, 1520-1541', *Acta
 Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 45, 2-3 (1991),
 271-345
 Murphey, R., 'Süleyman I and the conquest of Hungary:

Ottoman manifest destiny or delayed reaction to Charles V's
 universal vision', *Journal of Early Modern History* 5, 3 (2001),
 197-221

Perjés, G., 'The fall of the medieval kingdom of Hungary: Mohaç
 1526-Buda 1541', in *War and Society in East Central Europe*, vol.
 XXVI (Boulder, Co., 1989)

Szakály, F., 'Nándorfehérvár, 1521: the beginning of the end of the
 Medieval Hungarian kingdom', in Dávid G. & Fodor P. (eds),
*Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age
 of Süleyman the Magnificent* (Budapest, 1994),
 47-76

Veszprémy, L. & Király, B. K. (eds), *A Millennium of Hungarian
 Military History* (Boulder, Co., 2002)

27 İnebahtı

Bicheno, H., *Crescent and Cross. The Battle of Lepanto 1571*
 (London, 2003)

Hess, A., 'The battle of Lepanto and its place in Mediterranean
 history', *Past and Present*, 57 (1972), 53-73

Imber, C., 'The reconstruction of the Ottoman fleet after the battle
 of Lepanto, 1571-1572', in idem, *Studies in Ottoman History and
 Law* (Istanbul, 1996), 85-101

Guilmartin, J. F., *Galleons and Galleys* (London, 2002)

Konstam, A., *Lepanto 1571: The Greatest Naval Battle of the
 Renaissance* (Oxford, 2003)

28 Armada

Fernández-Armesto, F., *The Spanish Armada: The Experience of
 War in 1588* (Oxford, 1988)

Martin, C. & Parker, G., *The Spanish Armada* (London, 1988)

Mattingly, G., *The Defeat of the Spanish Armada* (London, 1959
 and later editions)

Piereson, P., *Commander of the Armada: The Seventh Duke of
 Medina Sidonia* (New Haven & London, 1989)

Rodger, N. A. M., 'The development of broadside gunnery,
 1450-1650', *The Mariner's Mirror*, vol. 82, no. 3 (1996), 301-24

Rodríguez-Salgado, M. J. & staff of the National Maritime
 Museum, *Armada 1588-1988: An International Exhibition to
 Commemorate the Spanish Armada* (London, 1988)

On Yedinci Yüzyıl

29 Sekigahara

Bryant, A. J., *Sekigahara 1600. The Final Struggle for Power*
 (Oxford, 1995)

Friday, K. F., 'Beyond valor and bloodshed. The arts of war as a path
 to serenity', in Deist, R. (ed.), *Knight and Samurai* (Goettingen,
 2003), 1-13

Hurst III, G. C., *Armed Martial Arts of Japan. Swordsmanship and
 Archery* (New Haven, CT & London, 1998)

Scott Wilson, W. (trans.), *Ideals of the Samurai: Writings of
 Japanese Warriors* (Santa Clarita, 1982)

30 Breitenfeld ve 31 Nördlingen (most overlap)

Asch, R. G., *The Thirty Years War. The Holy Roman Empire
 1618-1648* (Basingstoke, 1997)

Guthrie, W. P., *Battles of the Thirty Years War from White
 Mountain to Nördlingen 1618-1635* (Westport, 2002)

Lundkvist, S., 'Slaget vid Breitenfeld 1631', *Historisk Tidskrift* 83
 (1963), 1-38

Munro, R., *Munro: His Expedition with the Worthy Scots Regiment
 Called Mac-Kays* (ed. W. S. Brockington (Westport, 1999)

Parker, G. (ed.), *The Thirty Years War* (London, 1987)

Redlich, F., *The German Military Enterpriser and his Workforce*,
 vol. 1 (Wiesbaden, 1964)

Wedgwood, C. V., *The Thirty Years War* (London, 1938)

32 Shanhaiguan

Mote, F. W., *Imperial China, 900–1800* (Cambridge, MA, 1999)
 Spence, J. & Wills J. (eds), *From Ming to Ch'ing: Conquest, Region and Continuity in Seventeenth Century China* (New Haven, 1979)
 Wakeman, F., *The Great Enterprise* (Berkeley, Los Angeles & London, 1985)

33 Naseby

Carlton, C., *Going to the Wars: The Experience of the British Civil Wars, 1638–1651* (London, 1992)
 Gentles, I., *The New Model Army: In England, Scotland and Ireland, 1645–1653* (Oxford & Malden, MA, 1991)
 Kenyon, J. & Ohlmeyer, J. (eds), *The Civil Wars. A Military History of England, Scotland and Ireland, 1638–60* (Oxford, 1998)

34 Viyana

Kriegsarchiv [Vienna War Archive], *Das Kriegsjahr 1683* (Vienna, 1883)
 Barker, T. M., *Double Eagle and Crescent: Vienna's Second Turkish Siege and its Historical Setting* (Albany, NY, 1967)
 Broucek, P., Hillbrand, E. & Vesely, F., *Historischer Atlas zur Zweiten Türkenbelagerung: Wien 1683* (Vienna, 1983)
 Kreutel, R. F. (ed.), *Kara Mustafavur Wien* (Graz, 1982)
 Parvev, I., *Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade 1683–1739* (Boulder, Co., 1995)
 Stoye, J., *The Siege of Vienna*, new ed. (Edinburgh, 2000)

On Sekizinci Yüzyıl

35 Blenheim

Chandler, D., *Marlborough as Military Commander* (London, 1973)
 Chandler, D., *The Art of Warfare in the Age of Marlborough* (London, 1976)
 Jones, J. R., *Marlborough* (Cambridge, 1993)

36 Poltava

Duffy, C., *Russia's Military Way to the West. Origins and Nature of Russian Military Power 1700–1800* (London, 1981)
 Englund, P., *The Battle of Poltava. The birth of the Russian Empire* (London, 1992)
 Frost, R. I., *The Northern Wars 1558–1721* (Harlow, 2000)
 Hatton, R. M., *Charles XII of Sweden* (London, 1968)
 Massie, R. K., *Peter the Great. His life and world* (London, 1981)

37 Belgrad

Braubach, M., *Prinz Eugen von Savoyen. Eine Biographie. Band III, Zum Gipfel des Ruhmes* (München, 1964)
 Gutkas, K., *Prinz Eugen und das barocke Österreich* (Salzburg & Wien, 1985)
 Henderson, N., *Prince Eugene of Savoy* (New York, 1965)
 Hochendlinger, M., *Austria's Wars of Emergence. War, State and Society in the Habsburg Monarchy, 1683–1797* (London & New York, 2003)
 McKay, D., *Prince Eugene of Savoy* (London, 1977)
 Mraz, G., *Prinz Eugen. Ein Leben in Bildern und Dokumenten* (München, 1985)
 Parvev, I., *Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade 1683–1739* (Boulder, Co., 1995)

38 Rossbach

Duffy, C., *Frederick the Great. A Military Life* (London, 1985)
 Duffy, C., *The Army of Frederick the Great* (2nd ed., Chicago, 1996)
 Nosworthy, B., *The Anatomy of Victory. Battle Tactics 1689–1763* (New York, 1992)
 Showalter, D., *The Wars of Frederick the Great* (Harlow, 1996)

Wilson, P. H., *German Armies: War and German Politics 1648–1806* (London, 1998)

39 Plassey

Edwardes, M., *The Battle of Plassey and the Conquest of Bengal* (London, 1963)
 Spear, P., *Master of Bengal: Clive and his India* (London, 1976)

40 Québec

Frégault, G., *La Guerre de la Conquête* (Montreal, 1955)
 Stacey, C. P., *Quebec 1759: The Siege and the Battle* (Toronto, 1959)

41 Saratoga

Mintz, M., *The Generals of Saratoga. John Burgoyne and Horatio Gates* (New Haven, 1990)
 Mackesy, P., *The War for America 1775–1783* (London, 1964)
 Higginbotham, D., *George Washington and the American Military Tradition* (Athens, Georgia, 1985)

42 Yorktown

Black, J., *War for America. The Fight for Independence 1775–1783* (Stroud, 1991)
 Black, J., *Britain as a Military Power, 1688–1815* (London, 1999)
 Wickwire, F. B. & Wickwire M. B., *Cornwallis and the War of Independence* (London, 1971)

43 Jemappes

Banning, T. C. W., *The French Revolutionary Wars 1787–1802* (London, 1996)
 Forrest, A., *Soldiers of the French Revolution* (Durham, NC., 1990)
 Griffith, P., *The Art of War of Revolutionary France 1789–1802* (London, 1998)
 Lynn, J. A., *Bayonets of the Republic. Motivation and Tactics in the Army of Revolutionary France 1791–1794* (Boulder, Col., 1996)
 Rothenberg, G. E., *Napoleon's Great Adversaries. The Archduke Charles and the Austrian Army 1792–1814* (London, 1982)
 Scott, S. F., *The Response of the Royal Army to the French Revolution. The Role and Development of the Line Army 1787–1793* (Oxford, 1978)

On Dokuzuncu Yüzyıl

44 Trafalgar

Corbett, J. S., *The Campaign of Trafalgar* (London, 1910)
 Desbrière, E., *The Naval Campaign of 1805: Trafalgar*, trans. and ed. C. Eastwick (Oxford, 1933)
 Gardiner, R. (ed.), *The Campaign of Trafalgar, 1803–1805* (London, 1997)
 Harbron, J. D., *Trafalgar and the Spanish Navy* (London, 1988)
 Sturges Jackson, T. (ed.), *Logs of the Great Sea Fights 1794–1805, vol. 2* (London, 1900, reprinted 2004)
 Tracy, N., *Nelson's Battles. The Art of Victory in the Age of Sail* (London, 1996)

45 Leipzig

Chandler, D., *The Campaigns of Napoleon* (London, 1966)
 Esdaile, C., *The Wars of Napoleon* (London, 1995)
 Leggiere, M. V., *Napoleon and Berlin: The Franco-Prussian War in North Germany, 1813* (Norman, 2002)
 Nafziger, G., *Imperial Bayonets. Tactics of the Napoleonic Battery, Battalion and Brigade* (London, 1996)
 Petre, F. L., *Napoleon's Last Campaign in Germany, 1813* (New York, 1974; 1st ed. 1912)
 Rothenberg, G. E., *The Art of War in the Age of Napoleon* (London, 1978)

46 Waterloo

- Britten Austin, P., 1815: *The Return of Napoleon* (London, 2002)
 Chandler, D. G., *Waterloo: The Hundred Days* (Oxford, 1980)
 Chalfont, A. G. J., *Waterloo: Battle of the Three Armies* (London, 1979)
 Hofschroer, P., 1815 – *The Waterloo Campaign: Wellington, his German Allies and the Battles of Ligny and Quatre Bras* (London, 1998)
 Hofschroer, P., 1815 – *The Waterloo Campaign: The German Victory* (London, 1998)
 Howarth, D., *A Near-Run Thing: The Day of Waterloo* (London, 1968)
 Schom, A., *One Hundred Days: Napoleon's Road to Waterloo* (London, 1994)

47 Ayacucho

- Anna, T., *The Fall of the Royal Government in Peru* (Lincoln, 1979)
 Archer, C. (ed.), *The Wars of Independence in Spanish America* (Wilmington, Del., 2000)
 Scheina, R., *Latin America's Wars: The Age of Caudillo, 1791–1899* (Dulles, Va., 2003)

48 Mexico

- DePalo Jr, W. A., *The Mexican National Army, 1822–1852* (College Station, 1997)
 Johnson, T. D., *Winfield Scott: The Quest for Military Glory* (Lawrence, 1998)
 Singletary, O. A., *The Mexican War* (Chicago, 1960)
 Webster, C. L., *The Personal Memoirs of Ulysses S. Grant*, 2 vols (New York, 1885–86)
 Winders, R. B., *Mr Polk's Army: The American Military Experience in the Mexican War* (College Station, 1997)

49 Inkerman

- Baumgart, W., *The Crimean War 1853–1856* (London, 1999)
 Hibbert, C., *The Destruction of Lord Raglan. A Tragedy of the Crimean War 1854–55* (London, 1961)
 Kinglake, A. W., *The Invasion of the Crimea. Vol. III: Battle of Inkerman* (New York, 1875)
 Massie, A., *The National Army Museum Book of the Crimean War. The Untold Stories* (London, 2004)
 Royle, T., *Crimea. The Great Crimean War 1854–1856* (London, 1999)
 Seaton, A., *The Crimean War. A Russian Chronicle* (London, 1977)
 Warner, P., *The Crimean War. A Reappraisal* (London, 2001)

50 Antietam

- Sears, S. W., *Landscape Turned Red: The Battle of Antietam* (New York, 1983)
 Harsh, J. L., *Taken at the Flood: Robert E. Lee and Confederate Strategy in the Maryland Campaign of 1862* (Kent, OH, 1999)
 Gallagher, G. W. (ed.), *The Antietam Campaign* (Chapel Hill, 1999)

51 Gettysburg

- Coddington, E. B., *The Gettysburg Campaign: A Study in Command* (New York, 1984)
 Hess, E. J., *Pickett's Charge: The Last Attack at Gettysburg* (Chapel Hill, 2001)
 Franz, H. W., *Gettysburg: Culp's Hill and Cemetery Hill* (Chapel Hill, 1993)
 Franz, H. W., *Gettysburg: The Second Day* (Chapel Hill, 1987)
 Woodworth, S. E., *Beneath a Northern Sky: A Short History of the Gettysburg Campaign* (Wilmington, DE, 2003)

52 Sadowa

- Addington, L., *The Blitzkrieg Era and the German General Staff,*

1865–1941 (New Brunswick, 1971)

- Craig, G., *The Battle of Königgrätz* (Philadelphia, 1964)
 Showalter, D., *Railroads and Rifles: Soldiers, Technology, and the Unification of Germany* (Hamden, Conn., 1975)
 Showalter, D., *The Wars of German Unification* (London, 2004)
 Strachan, H., *European Armies and the Conduct of War* (London, 1983)
 Wawro, G., *The Austro-Prussian War: Austria's War with Prussia and Italy in 1866* (Cambridge, 1996)

53 Omdurman

- Steevens, G. W., *With Kitchener to Khartoum* (London, 1898)
 Churchill, W. S., *The River War: An Account of the Reconquest of the Sudan* (London, 1899)
 Arthur, G., *Life of Lord Kitchener, vol. I* (London, 1920)
 Pollock, J., *Kitchener. The Road to Omdurman* (London, 1998)
 Spiers, E. M. (ed.), *Sudan. The Reconquest Reappraised* (London, 1998)

Modern Çağ

54 Tsushima

- Evans, D. & Peattie, M., *Kaigun: Strategy, Tactics, and Technology in the Imperial Japanese Navy, 1887–1941* (Annapolis, 1997)
 Hough, R., *The Fleet That Had To Die* (London, 1958)
 Pleshakov, G., *The Tsar's Last Armada: The Epic Voyage to the Battle of Tsushima* (New York, 2002)
 Watts, A., *The Imperial Russian Navy* (London, 1990)
 Woodward, D., *The Russians at Sea: A History of the Russian Navy* (New York, 1966)

55 Tannenberg

- Ironside, Edmund, *Tannenberg: The First Thirty Days in East Prussia* (London, 1928)
 Showalter, Dennis, *Tannenberg: Clash of Empires* (original ed. 1991, reprinted Dulles, Va, 2003)
 Stone, Norman, *The Eastern Front* (London, 1975)

56 Jutland

- Fawcett, H. W. & Hooper, G. W. W. (eds), *The Fighting at Jutland: The Personal Experiences of Sixty Officers and Men of the British Fleet* (Annapolis, 2002)
 Gordon, A., *The Rules of the Game: Jutland and British Naval Command* (Annapolis, MD, 1996)
 Halpern, P., *A Naval History of World War I* (Annapolis, 1994)
 Tarrant, V. E., *Jutland: The German Perspective* (Annapolis, MD, 1995)
 Yates, K., *Flawed Victory: Jutland 1916* (London, 2000)

57 Verdun

- Asprey, R., *The German High Command at War* (New York, 1991)
 Audoin-Rouzeau, S., *Men at War, 1914–1918* (Oxford, 1992)
 Brown, M., *Verdun, 1916* (London, 1999)
 Horne, A., *The Price of Glory* (London, 1962)
 Martin, W., *Verdun, 1916: They Shall Not Pass* (Oxford, 2001)
 Ousby, I., *The Road to Verdun* (New York, 2002)
 Whiting Halsey, F., *The Literary Digest History of the World War* (New York, 1919)

58 Batı Cephesi

- Doughty, R., *Phyrric Victory: French Strategy and Operations in the Great War* (Cambridge, MA, 2005)
 Grottelueschen, M., *Doctrine Under Trial: American Artillery Employment in World War I* (Westport, Conn, 2001)
 Terraine, J., *To Win A War: 1918, The Year of Victory* (London, 1978)

- Travers, T., *How The War Was Won: Command and Technology in the British Army on the Western Front, 1917-1918* (London, 1992)
- Travers, T., 'The Allied victories, 1918', in Strachan, H. (ed.), *The Oxford Illustrated History of the First World War* (Oxford, 1998)
- 59 Britanya Hava Saldırısı**
Hough, R. & Richards, D., *The Battle of Britain: The Jubilee History* (London, 1989)
Murray, W., *Luftwaffe: Strategy for Defeat*, (London, 1985)
Overy, R., *The Battle of Britain: The Myth and the Reality* (London, 2001)
- 60 Moskova**
Carell, P., *Hitler's War on Russia* (London & Boston, 1964)
Erickson, J., *The Road to Stalingrad* (London & New York, 1975)
Glantz, D. M., *When Titans Clashed: How the Red Army Stopped Hitler* (Lawrence, 1995)
Seaton, A., *The Russo-German War 1941-45* (London & New York, 1970)
- 61 Stalingrad**
Beever, A., *Stalingrad* (London & New York, 1998)
Craig, W., *Enemy at the Gates: The Battle for Stalingrad* (London & New York, 1973)
Erickson, J., *The Road to Stalingrad* (London & New York, 1975)
Glantz, D. M. (ed.), *From the Don to the Dnepr: Soviet Offensive Operations December 1942-August 1943* (London, 1990)
Goerlitz, W., *Paulus and Stalingrad* (London, 1963)
Kerr, W., *The Secret of Stalingrad* (New York, 1978; London, 1979)
- 62 Midway**
Bichen, H., *Midway* (London, 2001)
Fuchida, M. & Kumiya, M., *Midway: The Japanese Story* (London, 2002)
Healy, M., *Midway 1942: Turning Point in the Pacific* (Oxford, 1993)
Prange, G., et al., *Miracle At Midway* (New York, 1982)
Ugaki, M., *Fading Victory: The Diary of Admiral Matome Ugaki, 1941-1945*, trans. M. Chihaya (Pittsburgh, 1991)
- 63 Atlantik Savaşı**
Buckley, J., *The RAF and Trade Defence 1919-1945* (Keele, 1995)
Hinsley, F. H., *Codebreakers: The Inside Story of Bletchley Park* (Oxford, 1993)
Milner, M., *The U-boat Hunters: The Royal Canadian Navy and the Offensive Against Germany's Submarines* (Annapolis, Maryland, 1994)
Milner, M., *The Battle of the Atlantic* (London, 2003)
Terraine, J., *Business in Great Waters: The U-boat Wars 1916-1945* (London, 1989)
van der Vat, D., *The Atlantic Campaign* (London, 1988)
- 64 Normandiya Çıkarması**
Chandler, D. G. & Collins Jr, J. L., *The D-Day Encyclopedia* (Oxford & New York, 1994)
D'Este, C., *Decision in Normandy* (London & New York, 1983)
Keegan, J., *Six Armies in Normandy* (London & New York, 1982)
Messenger, C., *The D-Day Atlas: Anatomy of the Normandy Campaign* (London & New York, 2004)
Weigley, R. F., *Eisenhower's Lieutenants: The Campaigns of France and Germany 1944-1945* (London & Bloomington, 1981)
Wilmot, C., *The Struggle for Europe* (London & New York, 1952)
- 65 Bagration Harekati**
Adair, P., *Hitler's Greatest Defeat: The Collapse of Army Group Centre, June 1944* (London, 1994)
- Erickson, J., *The Road to Berlin* (London & Boulder, Colorado, 1983)
Niepold, G., *The Battle for White Russia: The Destruction of Army Group Centre, June 1944* (London & Washington DC, 1987)
- 66 Japonya'ya Yönelik Amerikan Hava Saldırısı**
Alperovitz, G., *The Decision to Use the Atomic Bomb and the Architecture of an American Myth* (London, 1995)
Crane, C. C., *Bombs, Cities and Civilians: American Air Strategy in World War Two* (Kansas, 1993)
Hansell, H., *Strategic Air War Against Japan* (Maxwell, Alabama, 1980)
LeMay, C. with Kantor, M., *Mission with LeMay* (New York, 1965)
Schaffer, R., *Wings of Judgment*, (New York, 1985)
Sherry, M., *The Rise of American Air Power* (New Haven, Connecticut, 1987)
Werrell, K. P., *Blankets of Fire: US Bombers over Japan during World War Two*, (Washington, 1996)
- 67 Huai-Hai**
Bjorge, G. J., *Moving the Enemy: Operational Art in the Chinese PLA's Huai Hai Campaign* (Kansas, 2004)
Chassin, L. M., *The Communist Conquest of China: A History of the Civil War, 1945-1949* (Cambridge, MA, 1965)
Dryer, E., *China at War, 1901-1949* (London, 1995)
Jowett, P. S., *Chinese Civil War Armies 1911-49* (New York, 1997)
Levine, S. I., *Anvil of Victory: The Communist Revolution in Manchuria, 1945-1948* (New York, 1987)
Morwood, W., *Duel for the Middle Kingdom: The Struggle between Chiang Kai-shek and Mao Tse-tung for Control of China* (New York, 1980)
Pepper, S., *Civil War in China: The Political Struggle, 1945-1949* (Berkeley, 1978)
Westad, O. A., *Cold War and Revolution: Soviet-American Rivalry and the Origins of the Chinese Civil War, 1944-1946* (New York, 1993)
Yick, J. K. S., *Making Urban Revolution in China: The CCP-GMD Struggle for Beijing-Tianjin, 1945-1949* (Armonk, NY, 1995)
- 68 Dien Bien Phu**
Fall, B. B., *Hell in a Very Small Place: The Siege of Dienbienphu* (Philadelphia, 1966)
Jules, R., *The Battle of Dienbienphu* (New York, 1965)
Simpson, H. R., *Dien Bien Phu: The Epic Battle America Forgot* (Washington, DC, 1994)
- 69 Tet Saldırısı**
Oberdorfer, D., *Tet!* (New York, 1971)
Smith, G. W., *The Siege at Hue* (Boulder, CO, 1999)
Westmoreland, W. C., *A Soldier Reports* (Garden City, NY, 1976)
Wirtz, J. J., *The Tet Offensive: Intelligence Failure in War* (Ithaca, NY, 1991)
Tucker, S. C. (ed.), *Encyclopedia of the Vietnam War: A Political, Social, and Military History*, vol. 3 (Santa Barbara, CA, 1968), 1029-30
- 70 Irak Savaşı**
Boyne, W., *Operation Iraqi Freedom: What Went Right, What Went Wrong and Why* (New York, 2003)
Cordesman, A. H., *The Iraq War: Strategy, Tactics, and Military Lessons* (New York, 2003)
Williamson, M. & Scales Jr, R. H., *The Iraq War* (Cambridge, MA, 2003)
Purdum, T. S., & staff of *The New York Times*, *A Time of Our Choosing: America's War in Iraq* (New York, 2003)
West, B. & Smith, R. L., *The March Up: Taking Baghdad with the 1st Marine Division* (New York, 2003)

Görsel Mazene Kaynakları

ci; aşığadı; or tarta; si solda; şg; aşığadı; y; yukarda;

CL = Cartographic Lita; ML: ML Design (bölünme yazar adı ve yayın tarihi verilen kitapları ilişkin ayrıntılı bilgileri "Kapsamlı Okuma" başlığında bulabilirsiniz, s. 291)

1 Foto ark-ages; 2 V & A Resim Kütüphaneleri; 4d) © Peter Turnley/CORBIS; 45 Foto ark-ages/Enrich/Lessing; 55 Bibliothèque Nationale, Paris; 56 Fr. 2643; f. 165v; 58 V & A Resim Kütüphaneleri; 60 Foto ark-ages; 68 Foto ark-ages; 7d Foto ark-ages; 78 Foto ark-ages; 78 Peter Newark's Military Pictures; 10-11 ML; 12 Deutsche Historisches Museum, Berlin; 13 Uluşal Denizcilik Müzesi, Londra; 14-15 Foto ark-ages; 15 Getty Images; 16-17 Louvre, Paris; 18 Foto RMN - Chvezelle; 18 © Mike Anderson/Ank Çağ Sanat & Mimarlık Kütüphaneleri; 19 Foto Will - Photowire; www.willphoto.com; 20y Staatliche Museen, Berlin; 20a 21a CL; 22y Museum Narodowe, Varşova; 22a Roger Walsby; 23 Arkeoloji Müzesi, Tahran; 24 Werner Forman Arşivi/Museo Ottoma, İtalya; 24a-25 Foto ark-ages/Peter Connolly; 26 ML; 27 Foto ark-ages; 28 & 29a CL; 29a Foto ark-ages/Peter Connolly; 30-31 Türk ve İslam Eserleri Müzesi, İstanbul; 32 Museo Nazionale Archeologico, Napoli; 33 Roger Walsby; 34y Ashmolean Müzesi, Oxford; 34b & 35 CL; 36y Çin Tarihli Uluşal Müzesi, Pekin; 36a ML kaynak Zhongguo gudai zhongguo zhanli xuan bi'an (1981) c.1, p.19; 37 Çin Tarihli Uluşal Müzesi, Pekin; 38 British Museum, Londra; 38H188.10-12; 39a The Bankes Collection, National Trust; 39g Staatliche Museen Antikensammlung, Berlin; 1976.10.40y Staatliche Museen Antikensammlung, Münih; 40a Gregoriano Profano Müzesi, Vatikan Müzesi, Vatikan; 41 ML; 42y Foto ark-ages/Museum Kalkreuth; 42d Roger Walsby; 43 Foto ark-ages/Museum Kalkreuth; 43b & 44 ML; 45y British Museum, Londra; 45g Museo Nazionale in Palazzo Altemps, Roma; 46-47 Musée de la Tapissier de Bayeux, Fransa; 48 Stadtbibliothek, Trier; 49a 1, 163; 49 Foto David Nicolle; 50 ML; 51 Foto ark-ages/Schutze/Rodemann; 51g Magyar Nemzeti Múzeum, Budapeşte; 52 ML; 53 Württembergische Landesbibliothek, Cod. Jhkt 23; 54 İngiliz Kütüphaneleri, Londra Sel XXXIX.8; 55a The Board of Trustees of the Armouries; 55a ML kaynak Collins Atlas of Military History (2004) s.41; 56-57 Musée de la Tapissier de Bayeux, Fransa; 58 Foto David Nicolle; 59 Werner Forman Arşivi/Biblioteca Nacional, Madrid; 60 ML; 61 İngiliz Kütüphaneleri, Londra Yates Thompson 12.161; 62y The Masters and Fellows of Corpus Christi College, Cambridge; 63 Roger Walsby; 64 The Cambridge Illustrated Atlas of Warfare (1996); 63 Uluşal Müzesi, Pekin; 64 İngiliz Kütüphaneleri, Londra Roy; 2A XXII 120; 65 The Masters and Fellows of Corpus Christi College, Cambridge MS 16, 1166; 66 Bibliothèque Nationale, Paris; MS lat 10136 Annals Geneveux; f.141; 67 Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul; 68 ML kaynak The Cambridge Illustrated Atlas of Warfare (1996) s.62; 69a İmparatorluk Koleksiyonları (Sotokan) Fotoğraf izini veren Eğitim Danışmanlığı (İn) Uluşalraşlar dernek, İsn; 69g Ö. M. Delgado; 70 ML; 71 Foto ark-ages/Torquill Cramer; 72d Trumpington, Cambridgeshire; 72g Foto ark-ages; 73 ML; 74 Bodley Kütüphaneleri, 75 Christ Church Oxford; 76a, 76b, 76c, 76d, 76e, 76f, 76g The Board of Trustees of the Armouries; 76 ML; 77 İngiliz Kütüphaneleri, Londra; 78a, 78b, 78c, 78d, 78e, 78f, 78g, 78h, 78i, 78j, 78k, 78l, 78m, 78n, 78o, 78p, 78q, 78r, 78s, 78t, 78u, 78v, 78w, 78x, 78y, 78z, 79a, 79b, 79c, 79d, 79e, 79f, 79g, 79h, 79i, 79j, 79k, 79l, 79m, 79n, 79o, 79p, 79q, 79r, 79s, 79t, 79u, 79v, 79w, 79x, 79y, 79z, 80a, 80b, 80c, 80d, 80e, 80f, 80g, 80h, 80i, 80j, 80k, 80l, 80m, 80n, 80o, 80p, 80q, 80r, 80s, 80t, 80u, 80v, 80w, 80x, 80y, 80z, 81a, 81b, 81c, 81d, 81e, 81f, 81g, 81h, 81i, 81j, 81k, 81l, 81m, 81n, 81o, 81p, 81q, 81r, 81s, 81t, 81u, 81v, 81w, 81x, 81y, 81z, 82a, 82b, 82c, 82d, 82e, 82f, 82g, 82h, 82i, 82j, 82k, 82l, 82m, 82n, 82o, 82p, 82q, 82r, 82s, 82t, 82u, 82v, 82w, 82x, 82y, 82z, 83a, 83b, 83c, 83d, 83e, 83f, 83g, 83h, 83i, 83j, 83k, 83l, 83m, 83n, 83o, 83p, 83q, 83r, 83s, 83t, 83u, 83v, 83w, 83x, 83y, 83z, 84a, 84b, 84c, 84d, 84e, 84f, 84g, 84h, 84i, 84j, 84k, 84l, 84m, 84n, 84o, 84p, 84q, 84r, 84s, 84t, 84u, 84v, 84w, 84x, 84y, 84z, 85a, 85b, 85c, 85d, 85e, 85f, 85g, 85h, 85i, 85j, 85k, 85l, 85m, 85n, 85o, 85p, 85q, 85r, 85s, 85t, 85u, 85v, 85w, 85x, 85y, 85z, 86a, 86b, 86c, 86d, 86e, 86f, 86g, 86h, 86i, 86j, 86k, 86l, 86m, 86n, 86o, 86p, 86q, 86r, 86s, 86t, 86u, 86v, 86w, 86x, 86y, 86z, 87a, 87b, 87c, 87d, 87e, 87f, 87g, 87h, 87i, 87j, 87k, 87l, 87m, 87n, 87o, 87p, 87q, 87r, 87s, 87t, 87u, 87v, 87w, 87x, 87y, 87z, 88a, 88b, 88c, 88d, 88e, 88f, 88g, 88h, 88i, 88j, 88k, 88l, 88m, 88n, 88o, 88p, 88q, 88r, 88s, 88t, 88u, 88v, 88w, 88x, 88y, 88z, 89a, 89b, 89c, 89d, 89e, 89f, 89g, 89h, 89i, 89j, 89k, 89l, 89m, 89n, 89o, 89p, 89q, 89r, 89s, 89t, 89u, 89v, 89w, 89x, 89y, 89z, 90a, 90b, 90c, 90d, 90e, 90f, 90g, 90h, 90i, 90j, 90k, 90l, 90m, 90n, 90o, 90p, 90q, 90r, 90s, 90t, 90u, 90v, 90w, 90x, 90y, 90z, 91a, 91b, 91c, 91d, 91e, 91f, 91g, 91h, 91i, 91j, 91k, 91l, 91m, 91n, 91o, 91p, 91q, 91r, 91s, 91t, 91u, 91v, 91w, 91x, 91y, 91z, 92a, 92b, 92c, 92d, 92e, 92f, 92g, 92h, 92i, 92j, 92k, 92l, 92m, 92n, 92o, 92p, 92q, 92r, 92s, 92t, 92u, 92v, 92w, 92x, 92y, 92z, 93a, 93b, 93c, 93d, 93e, 93f, 93g, 93h, 93i, 93j, 93k, 93l, 93m, 93n, 93o, 93p, 93q, 93r, 93s, 93t, 93u, 93v, 93w, 93x, 93y, 93z, 94a, 94b, 94c, 94d, 94e, 94f, 94g, 94h, 94i, 94j, 94k, 94l, 94m, 94n, 94o, 94p, 94q, 94r, 94s, 94t, 94u, 94v, 94w, 94x, 94y, 94z, 95a, 95b, 95c, 95d, 95e, 95f, 95g, 95h, 95i, 95j, 95k, 95l, 95m, 95n, 95o, 95p, 95q, 95r, 95s, 95t, 95u, 95v, 95w, 95x, 95y, 95z, 96a, 96b, 96c, 96d, 96e, 96f, 96g, 96h, 96i, 96j, 96k, 96l, 96m, 96n, 96o, 96p, 96q, 96r, 96s, 96t, 96u, 96v, 96w, 96x, 96y, 96z, 97a, 97b, 97c, 97d, 97e, 97f, 97g, 97h, 97i, 97j, 97k, 97l, 97m, 97n, 97o, 97p, 97q, 97r, 97s, 97t, 97u, 97v, 97w, 97x, 97y, 97z, 98a, 98b, 98c, 98d, 98e, 98f, 98g, 98h, 98i, 98j, 98k, 98l, 98m, 98n, 98o, 98p, 98q, 98r, 98s, 98t, 98u, 98v, 98w, 98x, 98y, 98z, 99a, 99b, 99c, 99d, 99e, 99f, 99g, 99h, 99i, 99j, 99k, 99l, 99m, 99n, 99o, 99p, 99q, 99r, 99s, 99t, 99u, 99v, 99w, 99x, 99y, 99z, 100a, 100b, 100c, 100d, 100e, 100f, 100g, 100h, 100i, 100j, 100k, 100l, 100m, 100n, 100o, 100p, 100q, 100r, 100s, 100t, 100u, 100v, 100w, 100x, 100y, 100z, 101a, 101b, 101c, 101d, 101e, 101f, 101g, 101h, 101i, 101j, 101k, 101l, 101m, 101n, 101o, 101p, 101q, 101r, 101s, 101t, 101u, 101v, 101w, 101x, 101y, 101z, 102a, 102b, 102c, 102d, 102e, 102f, 102g, 102h, 102i, 102j, 102k, 102l, 102m, 102n, 102o, 102p, 102q, 102r, 102s, 102t, 102u, 102v, 102w, 102x, 102y, 102z, 103a, 103b, 103c, 103d, 103e, 103f, 103g, 103h, 103i, 103j, 103k, 103l, 103m, 103n, 103o, 103p, 103q, 103r, 103s, 103t, 103u, 103v, 103w, 103x, 103y, 103z, 104a, 104b, 104c, 104d, 104e, 104f, 104g, 104h, 104i, 104j, 104k, 104l, 104m, 104n, 104o, 104p, 104q, 104r, 104s, 104t, 104u, 104v, 104w, 104x, 104y, 104z, 105a, 105b, 105c, 105d, 105e, 105f, 105g, 105h, 105i, 105j, 105k, 105l, 105m, 105n, 105o, 105p, 105q, 105r, 105s, 105t, 105u, 105v, 105w, 105x, 105y, 105z, 106a, 106b, 106c, 106d, 106e, 106f, 106g, 106h, 106i, 106j, 106k, 106l, 106m, 106n, 106o, 106p, 106q, 106r, 106s, 106t, 106u, 106v, 106w, 106x, 106y, 106z, 107a, 107b, 107c, 107d, 107e, 107f, 107g, 107h, 107i, 107j, 107k, 107l, 107m, 107n, 107o, 107p, 107q, 107r, 107s, 107t, 107u, 107v, 107w, 107x, 107y, 107z, 108a, 108b, 108c, 108d, 108e, 108f, 108g, 108h, 108i, 108j, 108k, 108l, 108m, 108n, 108o, 108p, 108q, 108r, 108s, 108t, 108u, 108v, 108w, 108x, 108y, 108z, 109a, 109b, 109c, 109d, 109e, 109f, 109g, 109h, 109i, 109j, 109k, 109l, 109m, 109n, 109o, 109p, 109q, 109r, 109s, 109t, 109u, 109v, 109w, 109x, 109y, 109z, 110a, 110b, 110c, 110d, 110e, 110f, 110g, 110h, 110i, 110j, 110k, 110l, 110m, 110n, 110o, 110p, 110q, 110r, 110s, 110t, 110u, 110v, 110w, 110x, 110y, 110z, 111a, 111b, 111c, 111d, 111e, 111f, 111g, 111h, 111i, 111j, 111k, 111l, 111m, 111n, 111o, 111p, 111q, 111r, 111s, 111t, 111u, 111v, 111w, 111x, 111y, 111z, 112a, 112b, 112c, 112d, 112e, 112f, 112g, 112h, 112i, 112j, 112k, 112l, 112m, 112n, 112o, 112p, 112q, 112r, 112s, 112t, 112u, 112v, 112w, 112x, 112y, 112z, 113a, 113b, 113c, 113d, 113e, 113f, 113g, 113h, 113i, 113j, 113k, 113l, 113m, 113n, 113o, 113p, 113q, 113r, 113s, 113t, 113u, 113v, 113w, 113x, 113y, 113z, 114a, 114b, 114c, 114d, 114e, 114f, 114g, 114h, 114i, 114j, 114k, 114l, 114m, 114n, 114o, 114p, 114q, 114r, 114s, 114t, 114u, 114v, 114w, 114x, 114y, 114z, 115a, 115b, 115c, 115d, 115e, 115f, 115g, 115h, 115i, 115j, 115k, 115l, 115m, 115n, 115o, 115p, 115q, 115r, 115s, 115t, 115u, 115v, 115w, 115x, 115y, 115z, 116a, 116b, 116c, 116d, 116e, 116f, 116g, 116h, 116i, 116j, 116k, 116l, 116m, 116n, 116o, 116p, 116q, 116r, 116s, 116t, 116u, 116v, 116w, 116x, 116y, 116z, 117a, 117b, 117c, 117d, 117e, 117f, 117g, 117h, 117i, 117j, 117k, 117l, 117m, 117n, 117o, 117p, 117q, 117r, 117s, 117t, 117u, 117v, 117w, 117x, 117y, 117z, 118a, 118b, 118c, 118d, 118e, 118f, 118g, 118h, 118i, 118j, 118k, 118l, 118m, 118n, 118o, 118p, 118q, 118r, 118s, 118t, 118u, 118v, 118w, 118x, 118y, 118z, 119a, 119b, 119c, 119d, 119e, 119f, 119g, 119h, 119i, 119j, 119k, 119l, 119m, 119n, 119o, 119p, 119q, 119r, 119s, 119t, 119u, 119v, 119w, 119x, 119y, 119z, 120a, 120b, 120c, 120d, 120e, 120f, 120g, 120h, 120i, 120j, 120k, 120l, 120m, 120n, 120o, 120p, 120q, 120r, 120s, 120t, 120u, 120v, 120w, 120x, 120y, 120z, 121a, 121b, 121c, 121d, 121e, 121f, 121g, 121h, 121i, 121j, 121k, 121l, 121m, 121n, 121o, 121p, 121q, 121r, 121s, 121t, 121u, 121v, 121w, 121x, 121y, 121z, 122a, 122b, 122c, 122d, 122e, 122f, 122g, 122h, 122i, 122j, 122k, 122l, 122m, 122n, 122o, 122p, 122q, 122r, 122s, 122t, 122u, 122v, 122w, 122x, 122y, 122z, 123a, 123b, 123c, 123d, 123e, 123f, 123g, 123h, 123i, 123j, 123k, 123l, 123m, 123n, 123o, 123p, 123q, 123r, 123s, 123t, 123u, 123v, 123w, 123x, 123y, 123z, 124a, 124b, 124c, 124d, 124e, 124f, 124g, 124h, 124i, 124j, 124k, 124l, 124m, 124n, 124o, 124p, 124q, 124r, 124s, 124t, 124u, 124v, 124w, 124x, 124y, 124z, 125a, 125b, 125c, 125d, 125e, 125f, 125g, 125h, 125i, 125j, 125k, 125l, 125m, 125n, 125o, 125p, 125q, 125r, 125s, 125t, 125u, 125v, 125w, 125x, 125y, 125z, 126a, 126b, 126c, 126d, 126e, 126f, 126g, 126h, 126i, 126j, 126k, 126l, 126m, 126n, 126o, 126p, 126q, 126r, 126s, 126t, 126u, 126v, 126w, 126x, 126y, 126z, 127a, 127b, 127c, 127d, 127e, 127f, 127g, 127h, 127i, 127j, 127k, 127l, 127m, 127n, 127o, 127p, 127q, 127r, 127s, 127t, 127u, 127v, 127w, 127x, 127y, 127z, 128a, 128b, 128c, 128d, 128e, 128f, 128g, 128h, 128i, 128j, 128k, 128l, 128m, 128n, 128o, 128p, 128q, 128r, 128s, 128t, 128u, 128v, 128w, 128x, 128y, 128z, 129a, 129b, 129c, 129d, 129e, 129f, 129g, 129h, 129i, 129j, 129k, 129l, 129m, 129n, 129o, 129p, 129q, 129r, 129s, 129t, 129u, 129v, 129w, 129x, 129y, 129z, 130a, 130b, 130c, 130d, 130e, 130f, 130g, 130h, 130i, 130j, 130k, 130l, 130m, 130n, 130o, 130p, 130q, 130r, 130s, 130t, 130u, 130v, 130w, 130x, 130y, 130z, 131a, 131b, 131c, 131d, 131e, 131f, 131g, 131h, 131i, 131j, 131k, 131l, 131m, 131n, 131o, 131p, 131q, 131r, 131s, 131t, 131u, 131v, 131w, 131x, 131y, 131z, 132a, 132b, 132c, 132d, 132e, 132f, 132g, 132h, 132i, 132j, 132k, 132l, 132m, 132n, 132o, 132p, 132q, 132r, 132s, 132t, 132u, 132v, 132w, 132x, 132y, 132z, 133a, 133b, 133c, 133d, 133e, 133f, 133g, 133h, 133i, 133j, 133k, 133l, 133m, 133n, 133o, 133p, 133q, 133r, 133s, 133t, 133u, 133v, 133w, 133x, 133y, 133z, 134a, 134b, 134c, 134d, 134e, 134f, 134g, 134h, 134i, 134j, 134k, 134l, 134m, 134n, 134o, 134p, 134q, 134r, 134s, 134t, 134u, 134v, 134w, 134x, 134y, 134z, 135a, 135b, 135c, 135d, 135e, 135f, 135g, 135h, 135i, 135j, 135k, 135l, 135m, 135n, 135o, 135p, 135q, 135r, 135s, 135t, 135u, 135v, 135w, 135x, 135y, 135z, 136a, 136b, 136c, 136d, 136e, 136f, 136g, 136h, 136i, 136j, 136k, 136l, 136m, 136n, 136o, 136p, 136q, 136r, 136s, 136t, 136u, 136v, 136w, 136x, 136y, 136z, 137a, 137b, 137c, 137d, 137e, 137f, 137g, 137h, 137i, 137j, 137k, 137l, 137m, 137n, 137o, 137p, 137q, 137r, 137s, 137t, 137u, 137v, 137w, 137x, 137y, 137z, 138a, 138b, 138c, 138d, 138e, 138f, 138g, 138h, 138i, 138j, 138k, 138l, 138m, 138n, 138o, 138p, 138q, 138r, 138s, 138t, 138u, 138v, 138w, 138x, 138y, 138z, 139a, 139b, 139c, 139d, 139e, 139f, 139g, 139h, 139i, 139j, 139k, 139l, 139m, 139n, 139o, 139p, 139q, 139r, 139s, 139t, 139u, 139v, 139w, 139x, 139y, 139z, 140a, 140b, 140c, 140d, 140e, 140f, 140g, 140h, 140i, 140j, 140k, 140l, 140m, 140n, 140o, 140p, 140q, 140r, 140s, 140t, 140u, 140v, 140w, 140x, 140y, 140z, 141a, 141b, 141c, 141d, 141e, 141f, 141g, 141h, 141i, 141j, 141k, 141l, 141m, 141n, 141o, 141p, 141q, 141r, 141s, 141t, 141u, 141v, 141w, 141x, 141y, 141z, 142a, 142b, 142c, 142d, 142e, 142f, 142g, 142h, 142i, 142j, 142k, 142l, 142m, 142n, 142o, 142p, 142q, 142r, 142s, 142t, 142u, 142v, 142w, 142x, 142y, 142z, 143a, 143b, 143c, 143d, 143e, 143f, 143g, 143h, 143i, 143j, 143k, 143l, 143m, 143n, 143o, 143p, 143q, 143r, 143s, 143t, 143u, 143v, 143w, 143x, 143y, 143z, 144a, 144b, 144c, 144d, 144e, 144f, 144g, 144h, 144i, 144j, 144k, 144l, 144m, 144n, 144o, 144p, 144q, 144r, 144s, 144t, 144u, 144v, 144w, 144x, 144y, 144z, 145a, 145b, 145c, 145d, 145e, 145f, 145g, 145h, 145i, 145j, 145k, 145l, 145m, 145n, 145o, 145p, 145q, 145r, 145s, 145t, 145u, 145v, 145w, 145x, 145y, 145z, 146a, 146b, 146c, 146d, 146e, 146f, 146g, 146h, 146i, 146j, 146k, 146l, 146m, 146n, 146o, 146p, 146q, 146r, 146s, 146t, 146u, 146v, 146w, 146x, 146y, 146z, 147a, 147b, 147c, 147d, 147e, 147f, 147g, 147h, 147i, 147j, 147k, 147l, 147m, 147n, 147o, 147p, 147q, 147r, 147s, 147t, 147u, 147v, 147w, 147x, 147y, 147z, 148a, 148b, 148c, 148d, 148e, 148f, 148g, 148h, 148i, 148j, 148k, 148l, 148m, 148n, 148o, 148p, 148q, 148r, 148s, 148t, 148u, 148v, 148w, 148x, 148y, 148z, 149a, 149b, 149c, 149d, 149e, 149f, 149g, 149h, 149i, 149j, 149k, 149l, 149m, 149n, 149o, 149p, 149q, 149r, 149s, 149t, 149u, 149v, 149w, 149x, 149y, 149z, 150a, 150b, 150c, 150d, 150e, 150f, 150g, 150h, 150i, 150j, 150k, 150l, 150m, 150n, 150o, 150p, 150q, 150r, 150s, 150t, 150u, 150v, 150w, 150x, 150y, 150z, 151a, 151b, 151c, 151d, 151e, 151f, 151g, 151h, 151i, 151j, 151k, 151l, 151m, 1

Alıntı Kaynakları

Koyu numaralar alıntının yapıldığı sayfayı belirtir; a: aşağıda; y: yukarıda; aksi belirtilmemişse çeviri yazara aittir.

s. 19 Herodotus 5. Kitap 105; s. 30y Plutarkhos *Alexander* 33.63; s. 30a Diodoros Sikiotides *Bibliotheca Historica* 17.60.1; s. 33 Polybios 3.116; s. 36 çev. ed. Nirenhauser, Jr (Bloomington & Indianapolis, 1994, s. 202); s. 38 çev. Day Lewis (Oxford, 1996, s. 373-74); s. 45 Ammianus Marcellinus 31.13; s. 85 & 86 Kritovoulos, *History of Mehmed the Conqueror*, çev. Riggs (Connecticut, 1954, s. 51); s. 91 Polydore Vergil, *Three Books of Polydore Vergil's English History*, ed. H. Ellis (London, 1844, s. 224-265); 98 Cortes: *The Life of the Conqueror* by his secretary Francisco Lopez de Gomara, çev. Byrd Simpson (Berkeley & Los Angeles, 1964, s. 285); s. 107 Lanc-Pole, *Bâbar* (Oxford, 1999, s. 165); s. 118 Martin & Parker, *The Spanish Armada* (London, 1988, s. 268); s. 136 Wakeman, *The Great Enterprise* (Berkeley, Los Angeles & Londra, 1985) / Kai-fu Tsao (1965 tezi); s. 156 McKay, *Prince Eugene of Savoy* (London, 1977, s. 164 dönem bir kaynağına dayanarak); s. 169 Schuyler'in Washington'a yazışmalarından alınmıştır; s. 174 & 175 Cornwallis'in kişisel yazışmalarından alınmıştır; s. 179 Lefebvre, *The History of the French Revolution* (Paris, 1924); s. 200 Webster, *The Personal Memoirs of Ulysses S. Grant* (New York, 1885-86, c. 1, s. 53); s. 210 Woodworth, *Beneath a Northern Sky: a Short History of the Gettysburg Campaign* (Detroit, 2003); s. 215 Wawro, *The Austro-Prussian War: Austria's War with Prussia and Italy in 1866* (Cambridge, 1996, s. 267); s. 218, 219 & 220 Churchill, *The River War: an Account of the Reconquest of the Sudan* (London, 1933 baskın, uranyla s. 163, s. 273 & s. 300); s. 236 Whiting Halsey, *The Literary Digest of the World War* (New York, 1919, c. 3, s. 119); s. 278 (facitile) *Army Forces Statistical Digest: World War Two* (1945); s. 282 Navarre, *Agonie de l'Indochine* (Paris, 1956, s. 199-200)

Dizin

Dizindeki numaralar maddenin geçtiği ama maddenin numarasını belirtmektedir.

A Ordu Grubu 1
ABD 54, 62, 63, 69
ABD 20. Hava Birliği 66
ABD Deniz Kuvvetleri 63
ABD Kara Kuvvetleri Merkez Komutanlığı 70
ABD Özel Kuvvetleri 70
Abdullahman el-Gaafiki 9
Abraham Ovaları 40
Açık Deniz Donanması (Alman) 56
Adeimantos 2
Adenauer, Conrad 57
Adlergart (Kartal Günü) 59
Adowa 53
Adrianopolis 8
Adriyatik 1, 6
Aethelred, "Uğursuz" 11
Afganistan 3, 70
Afrika 53
Aginocourt 19
Agrippa, Marcus Vipsianus 6
ağır süvari 30, 31, 34, 36
Ahmed III, Sultan 37
aillette 17
Aiskhylos 2
Akagi 62
Akdeniz 3, 26, 27, 44, 54, 59, 63
Akritanya 9
Akkâ 13
Akşehir 18
Aktium 6
Albany, John Stuart, dükü 24
Albany, New York eyaleti 41
Albert çarpışması 58
Aleksandr 45
Alençon, Charles de Valois, atlı 24
Alençon Adaları 62
Al Paşa, Damar 37
Al Paşa, Mîezinzade 27
Al Paşa, Silahdar 37
Al Paşa, Uluç 27
Allahâbâd Atılgaması 39
Allan, William 50

Alma İrmağı çarpışması 49
Almanya 7, 10, 24, 31, 35, 38, 45, 52, 54, 55, 57, 58, 70
Almaz 54
Alp Arslan 12
Alpler 4, 24
Alsace 43, 57, 58
Altın Orda 18
Altın Ordu (Alman) 61
Altın İkinci Ordu (Rus) 61
Alvarado, Pedro de 23
Alyattes 12
Almalin 13
Amasya 18
Ambraçia Körfezi 6
Ambrose, Sr 8
Amerikan Bağımsızlık Savaşı 33, 42
Amerikan İğne 50
Amerikan Yerlileri 40
Amiens çarpışması 58
Amud Uğakov 54
Ana Sirt 49
Anadolı (Küçük Asya) 1, 2, 12, 18, 20, 26, 27, 34
Andronikos Dukas 12
Angers 64
Anhui 5, 67
Ankara 18
Ansbach-Bayreuth kuvvetleri 42
Anse-au-Foulon 40
Antakya 13
Antietam 48, 50, 51
Aquino, Avolos, Vasto markizi 24
araba 25, 31
araba kaleleri 8
Aragon 20
Arbelâ 3
Argentine 64, 16
Argonne 58
Argyll, Archibald Campbell, kontu 22
Atreides 2
arkibüzler/arkibüzçüler 23, 24, 27
Armada 28
Armée du Nord 43
Arminius 7
Armin, Georg von 30

Arnold, Benedict 41
Arnulfing ailesi 9
Arras 19
Arrhianos 3
Aruntius, Lucius 6
Artakserkses I 2
Artemisia 2
Artemision 2
Arundel kontu 17
Askelon 13
Asya 23, 39, 54, 68; Orta 8, 14; Güney 39
Atbara 53
ateş gücü 25, 35, 36, 38
ateskes 56, 58
ateşli süvariler 29, 39
Atina 1, 2
Atlantik Savaşı 63
Atlas Okyanusu 48, 63
atom bombası 66
Attu 62
Auidius İrmağı 4
Augsburg 10
Augustus, İmparator 6, 7
Austerlitz çarpışması 44
Aulun 9
Avars 10, 14
Avanches 64
Avrasya 18
Avusturya 34, 35, 38, 43, 45, 46, 52, 55
Avusturya Veraset Savaşı 35
Ayacucho 47
Azerbaycan 18
Aztekler 23
B Ordu Grubu 61, 64
B-29 Superfortress 66
Baas Partisi 70
Babür (Zahirüddin Muhammed) 25
Babür imparatorluğu 25, 39
Babürüliler 25
Bacria 3
Bagration Harekâtı 65
Bağdat 12, 14, 18, 70
Balaklava 49
Balian, İbelinli 13

Balkanlar 12, 20, 26, 27, 52
Balliol, Kral John 16
Baltık Cephesi, I. 65
Baltık Denizi 30, 31, 54
Baltık Filosu 54
Baltık imparatorluğu 30, 36
Baltimore 51
Baner, General Johann 30
Bannockburn 16
Barbigo, Agostino 27
Barbour, John 16
barutlu silahlar 24, 25
Basileios II 12
Basra 70
Batı Cephesi 58
Batı Ordusu (Japon, Sekigahara) 29
Batı Panzer Grubu 64
Baudouin IV 13
Baudouin V 13
Baviera 10, 30, 31, 34, 35, 37, 45, 52
Baydar 14
Bayeux 64
Bayeux Duvar Halisi 11
Bayezid I 18, 20
Bazán, Don Alvaro de 27
Beaumont, Margaret 21
Beauregard, P. G. T. 48
Bedra 38
Bela IV 14
Belçika 43, 46, 55
Belçika Ordusu 58
Belgrad 26, 34; çarpışma 37
Bellicourt 58
Bemis Tepeleri 41
Benedek, Ludwig von 52
Bengal 39
Bennington 41
Berezina İrmağı 36, 65
Berlin 39, 61
Bernadotte, Jean-Baptiste 45
Bernhard, Weimar dükü 31
Beşinci Donanma (Japon) 62
Beşinci Hava Filosu (Japon) 62
Beşinci Panzer Ordusu 64
Beyaz Rusya 65
Beyaz Rusya Cephesi 65

- Beyrut 13
 Bialystok 60
 Bıan Hoa City 69
 Biccoca 24
 Bihar 25, 39
 Birinci Ordu (ABD) 64
 Birinci Ordu (Fransız) 58
 Birinci Ordu (İngiliz) 58
 Birinci Ordu (Kanada) 64
 Birinci Ordu (Rus) 55
 Birinci Rhode Island Alayı 42
 Birleşik Donanma (Japon) 54, 62
 Birleşmiş Milletler 70
 Birlık, 50, 51
 Birmingham, İngiltere 40
 Bismarck, Otto von 52
Bismarck 63
 Bizans 12, 18, 20
 Bizans imparatorluğu 12, 20
 Blair, Tony 70
 Blanquetage 17
 Blarenbergh, Louis Nicolas van 42
 Blenheim 35
 Blenheim Duvarı Halısı 35
 Blechley Park 63
 Blitz 59
 Blue Ridge 51
Blücher 56
 Blücher, Gebhard von 45, 46
 Bobadilla, Don Francisco de 28
 Bock, Fedor von 60, 61
 Boer Savaşı 53
 Boğaziçi 20
 Bohemya 14, 30, 52
 Bohun, Henry de 16
 Bolivar, Simon 47
 Bolivia 47
 bomba 15, 58, 66
 Boninver, Guillaume Gouffier, Seigneur de 24
Borodino zırhlı gemisi 54
 Bosquet, General P. F. J. 49
 Bosworth 21, 22
 Bothwell, Adam Hepburn, kontu 22
 Boulemus İrmağı 3
 Bourbon, Charles, dükü 24
 Bupfingen 31
 Bradley, Omar 64
 Bragadino, Vali 27
 Brantxon Tepesi 22
 Breitenfeld 30
 Breslau 44
 Brest 40, 44
 Britanya 21, 59, 64
 Bristol 33
 Britanya 4, 45, 46, 50, 53, 54, 55, 59, 63
 Britanya Hava Saldırısı 59, 63
 Brody 65
 Broquiere, Bertrand de la 20
 Bruce, Robert, *bak.* Robert I, İskoçya kralı
 Bruner 9
 Brüksel 43, 46
 Bryannos Cephesi 60
 Bryennios, Nicephorus 102
Bucintaur 44
 Buckingham dükü 21
 Buda 26, 34
 Budünçenski korusu 36
 Buford, John 51
 Bug İrmağı 65
 Bulku 10
 Burg Burcu 34
 Burgonya 9, 24
 Burgoyne, John 41, 42
- Burnside, Ambrose Everett 50
 Bursa 18
 Busch, Ernst 65
 Bush, George H. W. 70
 Bush, George W. 70
 Buxar 39
 Büyük Çin Seddi 14, 32
 Büyük Donanma (İngiliz) 56
 Büyük Friedrich 38
 Büyük Iskender 3
 Büyük İtalyan Savaşları 24
 Büyük Kolombiya 67
 Büyük Kuzey Savaşı 36
- Cadiz 44
 Caen 17, 64
 Cafer, Mir 39,
 Calais 17, 19, 28
 Calder, Amiral 44
 California 47
 Callao 48
 Cambrai 58; *çarpışma* 58
 Camden 41
 Camoys, Thomas, Lord 19
 Campbell, Archibald, Argyll kontu 22
 Camranh Körfezi 54
 Cannae 4, 8
 Canrobert, General F. C. 49
 Cao Van Vien 69
 Cape Breton Adası 40
 Capra, Albert 34
 Capua büstü 4
 Caracassone 9
 Carrillon (sonradan Ticandorero) Kale-
 si 40, 41
 Carpiquet havaalanı 64
 Castello Mirabello, Pavia 24
 Castelnau, Edouard de 57
 Castries, Christian de 68
 Cateau-Cambresis Antlaşması 24
 Cathcart, Sir George 49
 Caures, Bois des 57
 Cebelitarık 44
 Celayir, Ahmed 18
 Cenevre 68
 Cenevre Konferansı 68
 Cengiz Han 14, 25
 Cenova 20, 27
 Cerro Gordo 48
 Chabannes, Jacques de, Seigneur de la
 Palice 24
 Chamberlain, Joshua 51
 Champplain Gölü 40, 41
 Chancellorsville 51
 Chandée, Philibert de 21
 Chandernagor 39
 Chandiri 25
 Changchun 67
 Chantilly, Château de 57
 Chapoltepec 23, 48
 Charlemagne 9
 Charleroi 46
 Charles I 33
 Charles IX 27
 Charles VI, Fransa kralı 19
 Charles, Bourbon dükü 24
 Charleston 42
 Chemin des Dames 58
 Chen Yi 67
 Chenggao 5
 Cherbourg 64
 Chesapeake Körfezi 42
 Cheshire 21, 22
 Chester 33
 Chikuzenyaleti 29
 Chliat 12
- ChoLon 69
 Chu 5
 Chuquisaca 47
 Churchill, John, Marlborough I. dükü
 35
 Churchill, Winston 53, 59, 62, 63, 64
 Clarendon kontu 33
 Clausewitz, Carl von 45
 Clavijo, Ruy Gonzales de 18
 Clementius VII, Papa 24
 Clifford, Robert 16
 Clinton Kalesi 41
 Clinton, General Sir Henry 41
 Clive, Robert 39
 Clouet, Jean 24
 Clunn, Yarbay Tony 7
 Cnut, Kral 11
 Coale, Griffith Bailey 62
 Coldstream Muhafızları 49
 Collingwood, Sir Cuthbert 44
 Colombo 62
 Compiègne ormanı 58
 Connwitz 45
 Conrad 10
 Constable, Marmaduke 22
 Constitution Kalesi 41
 Contreras 48
 Cook, James 40
 Córdoba, José Maria 47
 Cornwall 33
 Cornwallis, Charles 42
 Cornwallis, John 36
 Cortés, Hernán 23
 Cotentin Yarımadası 64
 Coyahuacan 23
 Crassus, Publius Canidius 6
 Crawford kontu 22
 Crécy 17, 19
 Cresson Pınarı 13
 Cromer, Lord 53
 Cromwell, Oliver 33
 Cuahtemoc 23
 Culhua 23
 Culp Tepesi 51
 Cumberland Vadisi 51
 Cumin kabileleri 14
Cunyo 62
 Currier & Ives 51
 Curtius Rufus 3
 Cyrenaica 6
- Çagatay 18
 Çaldıran 25
 Çan Kay-çek 67
 Çek Cumhuriyeti 52
 Çernyakovski, Ivan 65
 Çerüksü kabileleri 7
 Çin 5, 14, 15, 93, 32, 66, 68
 Çin Halk Cumhuriyeti 67
 Çin İç Savaşı 67
 Çin Komünist Partisi 67
 Çinliler 54, 68, 69
 Çinliler Savaşı 68
 Çin-Sovyet Dostluk ve İttifak Antlaş-
 ması 67
 Çöl Fırtınası Harekâtı 70
 Çubuk Çayı 18
 Çubuk Ovası 18
 Çuykov, Vasili 61
- Dacre, Lord Thomas 22
 Dahl, Michael 35
 Dalian 67
 Dampierre markizi 43
 Danhauer, Gottfried 36
 Danimarka 36, 52
- Danişmendler 12
 Dannenberg, General P. A. 49
 Darius I 1, 2
 Darius III 3
Dariz 1
 Davidson, Philip B. 69
 Davis, Jefferson 50, 51
 Decius 8
Defence 56
 Delhi 25
 Demetrios 20
 Dempsey, Miles 64
 Deng Xiaoping 67
 Deniz Aslanı Harekâtı *bak.* Operation
Seelöwe
 denizaltı 54, 56, 62, 63
Derfflinger 56
 destroyer 56, 62, 63
 Detmold 7
 Deve Birliği filoları 52
 Devon 33
 D-Günü 64
 Dien Bien Phu 68, 69
 Digby, Amiral 42
 Dighton, Dennis 46
 Din Savaşları 24
 Dinyeper İrmağı 36
 Dogger Sıglaşı *çarpışması* 56
 Dogger Sıglaşı Olayı 54
 Doğu Cephe 57
 Doğu Çin Saha Ordusu 67
 Doğu Hint Kumpanyası 29
 Doğu Ordusu (Japon) 29
 Dokuzuncu Panzer Ordusu 65
 Don Cephesi 61
 Don İrmağı 61
 Don Juan de Austria 27
 Don Ordu Grubu 61
 Donauwörth 35
 Donets Havzası 61
 Dongola 53
 Don-Volga Kanalı 27
 Doolittle, Albay 66
 Dorgon 32
 Doria, Gian Andrea 27
 Dornier Do 17 59
 Douaumont Kalesi 57
 Dowding, Sir Hugh 59
 Döhl, Johann Conrad 42
 Dönitz, Karl 63
 Dördüncü Ordu (İngiliz) 58
 Dördüncü Panzer Ordusu 60, 61, 65
 Drake, Sir Francis 28
 Dresden 45
Dreadnought 56
 detnot 54, 56
 Driant, Emile 57
 Drocourt-Queant hattı 58
 Dronbach 34
 Du Yüming 67
 Dumanori, Amiral 44
 Dumouriez, Charles François 43
 Dunbar 16, 33
 Dunker Kilisesi 50
 Dupplin Moor 16
 Duquesne Kalesi 40
 Düben 30
- Ebubekir 18
 Ederheim 31
 Edessa 13
 Edgehills *çarpışması* 33
 Edinburgh 22
 Edirne 8, 20, 34
 Edo (Tokyo) 29
 Edward I 16

- Edward II 16
Edward III 17, 19
Edward Kalesi 41
Edward, "Dindar" 11
Edward, Galler prensi 17
Edward, York dükü 19
Efes 12
Effingham, Charles Howard, Lordu 28
Efäk 26, 37
Eger Irmağı 31
Eisenhower, Dwight D. 64
Ekber, Büyük 25
el bombası 58, 64, 70
El Peñon 48
Elba 46
Elbe Irmağı 7
Elbus Koyu 2
Elizabeth I 28
el-Kaide 70
Elster Irmağı 45
Elve Irmağı 52
Enigma şifre makinesi 63
Enola Gay 66
Ensar el-Islam 70
Enterprise 62
Epsom Harekâtı 64
Erbil 3
Errol kontu 22
Erseküvâr/Neuhäsel 34
Erwitte, Albay 30
Erzincan 12, 18
Erzurum 12, 18
Essex kontu 33
Estonya 65
Eudo, Dük 9
Eugène de Savoie, Prens 35, 37
Ewell, Richard 51
Eyüp 20

Fabius Maximus 4
Fairfax, Sir Thomas 33
Falaise 64
Falkenhayn, Erich von 57
Falkirk 16
Famagusta 27
Fasoda 53
Felemenk 17, 35
Feliye II, 27, 28
Feliye IV, 31
Feliye V, 35
Fenton, Roger 49
Ferdinand II, Kutsal Roma-Germen imparatoru 30
Ferdinand, Habsburglu, Arşidük 26
Ferdinand, Macaristan kralı 31
Fernando, Prens 31
Ferrand, General 43
Ferrol 44
Firat Irmağı 3, 18
Filipinler 62
Filistin 13
filo 2
Finlandiya 65
firkatayn 44, 54
fitillitüfek 25
Flandre 28
Flandre Ordusu 28
Fletcher, Frank 62
Fleurus 43
Flodden 22
Floransa 24
Foch, Ferdinand 58
Formidable 44
Forth Irmağı 16
France 7

Frameries 43
François I 24
François, Herman von 55
Franklar 9, 12, 13
Frankonya 34
Franks, Tommy 70
Fransa 9, 10, 17, 19, 21, 22, 24, 35, 38, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 64, 70; düşüşü 63; kurtuluşu 64
Fransız Devrim Savaşları 43, 46
Fransız Devrimi 33, 43, 46
Fransız Direnciçileri 64
Fransız İçi Savaşı 28
Fransız-Prusya Savaşı 52
Frantz I, Avusturya imparatoru 45
Fraser, Simon 41
Frederick Vakayınamesi 9
Frederick, Maryland 50, 51
Frederick-Wilhelm III 45
Friedrich II, İmparator 14
Fritinger 8
Froissart 17
Frumberg, Georg von 24
Fukien 15
fusta 27
Fürstenberg, Kont 30

Gainsborough, Thomas 42
Gaxia 5
galea 27
Gallas, Kont Matteo 31
Galler 21, 33
Gallieni, Joseph 57
Galyalılar 4
galayot 27
gambot 49, 53
Gaskonya 17
Gates, Horatio 41
Gaugamela 3
Gaulle, Charles de 57
Geffels, Franz 34
Gelibolu 20
Generallerin Çarpışması *bak. Ayacuk-ho*
George Güli 40
George Kalesi 40
Georgette Nisan saldırısı 58
Gerard, Ridefort'lu 13
Gerhard, Augsburg'lu 10
gerilla taktikleri/savaşı 67
Gettysburg 28, 51
Gifu 29
Girit 27, 34, 37
Giustiniani Longo, Giovanni 20
Gloucester kontu 16
Gloucester kuşatması, İngiltere, 33
Gloucester, New Jersey 42
Gneisenau, General Kont 45
Godwin, Wessex kralı 11
Gomara, Francisco Lopez de 23
Gongxiang 5
Gorçakov, General 49
Gordon, Charles 53
Gordov, Vasil 61
Gorlice-Tarnów harekâtı 55
Gotlar 8
Gouffier, Guillaume, Seigneur de Bon-nivet 24
Göring, Hermann 59, 61
Graham, William, Montrose kontu 22
Grande Armée 45
Grant, Ulysses S. 48
Gratians 8
Gravelines 28
Graves, Amiral Thomas 42

Gravina, Amiral Don Federico 44
Greene, Nathaniel 41
Grouchy, Emmanuel de 46
Guadalupe Hidalgo; Antlaşması 48
Guadalupe Hidalgo Antlaşması 48
Guam 62
Guderian, Heinz 60
gulam 13
gulet 23
Guling 5
Gumbinnen çarpışması 55
Gustavus Adolphus, Kral 30, 31, 35
Guthrie, William s. 30
Guy de Lusignan 13
Guzhen 5
Guzman, Gaspar de 31
Güney Amerika 47
Güney Atlantik 50
Güney Dağçarpışması 50
Güney Filosu (Moğol) 15
Güney Ordu Grubu 60, 61
Güneybatı Cephesi (Stalingrad) 61
Győr (Raab) 34

Habeşistan 53
Habsburg hanedanı 24, 26, 30, 34, 35, 37
Habsburg-Osmanlı savaşı 37
Hacı Halil Paşa, 37
Haçlı seferleri: Birinci 12, 13; Yedinci 13
Hafid Kiyade 38
hafif süvari 38
Hafid Tümen 49
Haig, Douglas 58
Haizhou 67
Hakata Koyu 15
Halep 18
Haliç 20
Halidun Tepesi 16
Halifax 40
Halife 53
Halikarnassos 2
Halk Kutuluğu Ordusu (Çin) 67
Hall, Edward 22
Han 5
Han Xin 5
Hanau 45
Hancock, Winfield Scott 51
Hannibal 4
Hannover 52
Hanoi 68
Harald, Norveç kralı 11
Harbin 67
Harfleur 19
Harlech Şatosu 33
Harold, Kral 11
Harper's Ferry 50
Harrisonburg 51
Harrum 53
Haryana 25
Hastings 11
Hatfield, Thomas 17
Hartin 13
havan 20, 34, 58
Hawker Hurricane 59
Haye Sainte, La 46
Hayman, Francis 39
Hebei 32
Heilbronn Birliği 31
Heinkel He 111 59
Heinrich II, Silezya kralı 14
Heller, Rupert 24
Henry IV 28
Henry V 19
Henry VII 21

Henry VIII 22, 24
Heppburn, Adam, Bothwell kontu 22
Hereford kontu 16
Herodotos 1, 2
Hessen-Darmstadt alayı 38
Hessenkiler 41
Hrvatistan 26
Hiddezen 7
Hideaki, Kobayakava 29
Hidieie, Ukita 29
Hideyoşi, Hidetada 29
Hideyoşi, Toyotomi 29
Highland muhafızları 22
Hill, A. P. 50, 51
Hill, D. H. 50
Himalayalar 3
Himeci Şatosu 29
Hindenburg, Hattı 58
Hindenburg, Paul von 55, 58
Hindistan 18, 25, 39, 42
Hint Okyanusu 27, 61, 62
Hipper, Franz 56
Hippias 1
Hiroşima 66
Hiryu 62
Hitler, Adolf 42, 59, 60, 61, 64, 65
Ho Şi Minh 68
Hoepner, Erich 60
Hokkaido 29
Hollanda 24, 27, 28, 43
Holowczyn 36
Holstein 52
Holsten piyade alayı 30
Holzhäusen 45
Home, Lord Alexander 22
Hooker, Joseph 50, 51
hoplites 1
Horatius 6
Horn, Kont Gustav 30, 31
Hornet 62
Horsfall, C. M. 53
Hosogava, Boşiro 62
Hospitalierler tarikatı 13, 14
Hostilianus 8
Hogo 62
Hoth, Hermann 60, 61
Hougoumont 46
Howard, Charles, Effingham Lordu 28
Howard, Edmund 22
Howard, Oliver 51
Howard, Sir Thomas 22
Howard, Thomas, Norfolk dükü 21
Howard, Thomas, Surrey kontu 22
Huai Irmağı 67
Huai-Hai 67
Hudson Irmağı 40, 41
Hue 69
Hughes, G. E. 64
Hughi Irmağı 39
Hull kuşatması 33
Humphrey, Gloucester kontu 19
Hungerford, Walter 19
Hunlar 8, 10, 14
Huntingdon kontu 17
Huntley kontu 22
Hükûm Harekâtı 64
hypsaris 3

I. Dünya Savaşı 1 56, 57, 58
Iconium 12
Idiaquez alayı 31
Idiaquez, Don Juan de 28
II. Dünya Savaşı 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66
Ilesdes Saintes 42

- İller İrmağı 10
Indefatigable 56
 Ingolstadt 35
 Innocentius XI, Papa 34
Invincible 56
 Irak Savaşı 70
 Irak'la Özgürlük Harekâtı 70
 İreton, Henry 33
 İsa, Prens 18
 İsabella, Fransa kraliçesi 17
 İsolano, Kont 30
 İxtlapalapan 23
 İxtilxochitl 23
- İbrahim Paşa, 34
 İeyasu, Tokugava 29
 İkili İttifak 52
 İkinci Monarşi 52
 İkinci Amerikan Tümeni 58
 İkinci Newbury çarpışması 33
 İkinci Ordu (İngiliz) 58, 64
 İkinci Ordu (Prusya) 52
 İkinci Ordu (Rus) 55
 İkinci Panzer ordusu 60
 İkinci Pasifik Filosu (Rus) 54
 İmparatorluk Muhafızları, Fransız 46
 İmparatorluk Ordusu (Reichsarmee) 38
- İndus İrmağı 1
 İnebahtı 27
 İngiliz İç savaşı 33
 İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri 59, 63
 İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri *bak.* RAF
- İngiltere 11, 17, 21, 22, 28, 33, 57, 59
 İnkerman 49
 İran 1, 3, 18, 70
 İrlanda 41, 42
 İshak Paşa, 20
 İskandinavya 11
 İskitler 3
 İskoçya 16, 21, 22, 33
 İspanya 4, 9, 10, 23, 24, 27, 28, 42, 44, 47, 54
 İspanyol Veraset Savaşı 35, 37
 İstanbul 20, 27, 34, 37, 49
 İsveç 30, 31, 36, 38, 45
 İtalya 4, 6, 10, 24, 44; birleşme 52
 İzmir 12
- Jackson, Thomas "Taş Duvar" 50
 Jakobenler 43
 James İrmağı 42
 James IV, İskoçya kralı 22
 Jan Lukembursky, Bohemya kralı 17
 Jan Sobieski III 34
 Japon Denizi çarpışması 54
 Japonya 2, 15, 29, 54, 62, 66, 67;
 Amerikan Hava Saldırısı 66
- Jean le Bel 17
 Jellicoe, Sir John 56
 Jemappes 43, 46
 Jena çarpışması 38
 Jiang Jieshi *bak.* Çan Kay-pek
 Jangsu 5, 67
 Jilinski, Yakov 55
 Joffre, Joseph 57
 Johann Georg III 34
 John George, Saksonya elektörü 30
 Jomini, Antoine Henri 45
 Jukov, Georgiy 60, 61
 Julius Caesar 6
 Junin 47
 Junkers Ju 87 Stuka 59
 Jutland 44, 56
- Kâbil 25
 Kadan 14
 kadrga 27
 Karfasya 18, 61
 Kaga 62
 Kagekatsu, Usugui 29
 Kahlenberg 34
 Kalaf 61
 Kalak 70
 kale 29, 57
 kalkan 1, 4, 17, 34
 kalkan duvarı 11
 Kalkries 7
 Kalikuta 39
 Kalvenciler 30
 Kamakura 15
 Kan, Holcroft 35
 Kanada 40
 Kanada Kolordusu 58
 Kanada Kraliyet Deniz Kuvvetleri 63
 Kanawha Vadisi 50
 kano 23
 Kanto Ovası 29
 Kanuu 25
 Kara Mehmed Paşa, 34
 Kara Mustafa Paşa, 34
 Kara Prens 56
 Kara Takim 24
 Kara Tatarlar 18
 Karabağ 18
 Karaca Paşa, 20
 Karadeniz 3, 20, 26, 27, 49
 Karakoyunlu Türkmenleri 18
 Karakorum 14
 Kararman 20
 karıgı/karışık 3, 16, 21, 22, 24
 Karl IV, Lorraine dükü 31, 34
 Karl V, Kutsal Roma-Germen imparatoru 24, 26
 Karl XII, of İsveç kralı 36
 Karlofça Antlaşması 34, 37
 Karpat Havzası 10
 Kartaca 4
 Kasırga Harekâtı 60
 Kastilja 23
 Katar70
 Katherine de Valois 19
 Katolik Birliği 30
 Kavasaki 66
 Kazaklar 36
 Keedysville 50
 Kefalonya 27
 Keith, Sir Robert 16
 Kelly, Robert 53
 Keliberler 4
 Kemah Kalesi 18
 Kenşin, Usugui 29
 Kerbel 70
 Kerkük 70
 Keza, Simon de 10
 Kibris 28
 kilic 7, 9, 11, 16, 32
 Kirum 49
 Kırta Ordusu 33, 41, 42
 Kızılirmak 18
 Kızıl Ordu 33, 60, 61
 Kizilden 27
 Kiev 60
 Kiska 62
 Kitchener, Herbert 53
 Kleopatra VII 6
 Kluge, Günther von 64
 Kobe 66
 Kobra Harekâtı 64
 Kohl, Helmut 57
- Kolmberg 45
 Komárom (Komorn) 34
 Komnenos, Aleksios 12
 komünizm 67
 Konfederasyon 50, 51
 Konfederasyon Ordusu 50, 51
 Konstantinopolis 9, 12, 18; düşüşü 20
 Konstantinos X Dukas 12
 Konstantinos XI Palaiologos 20
 Kore 15, 54, 67
 Kore Boğazı 54
 Korinthos Körfezi 6, 27; Kistağı 2
 Köln 43
 Königiz 56
 Königgrätz 52
 Köprülü Mehmed Paşa, 34
 Köprülüzaade Fazıl Ahmed Paşa, 34
 Korfez Savaşı 70
 Kraków 34
 Krakow 14
 Kriegsmarine 63
 Kruşev, Nikita 67
 kruvazör 54, 56, 62
 Kserkses I 2
 Kubilay Han 15
 Kudus 13
 Kunduz Harekâtı 68
 kurt sürüsü taktiği 63
 kuşatma teknikleri/savaşı 19, 42, 68
 Kutsal Birlik 27, 34
 Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu 30, 38
 Kutsal Topraklar 13, 27
 Kuveyt 70
 Kuwae Adası 20
 Kuzey Afrika 4, 27, 61
 Kuzey Alman Konfederasyonu 52
 Kuzey Amerika 40, 43
 Kuzey Denizi 54, 56
 Kuzey Filosu (Moğol) 15
 Kuzey Kore 70
 Kuzey Ordu Grubu 60, 65
 Kuzey Ordusu 55
 Kuzey Ukrayna Ordu Grubu 65
 Kuzey Virginia Ordusu 50, 51
 Kuzeybatı cephe 55
 Küba 23
 Küçük Asya *bak.* Anadolu
 Küçük Yuvarlak Topaç 51
 küreği 1, 6, 23
 Kürtler 70
 Küşü 15
 Kyoto 29
- La Coruña 28
 La Goletta 27
 La Hir, George 57
 Lahor 39
 Lajos II 26
 Lancashire 21, 22
 Landau 35
 Landsknechts 24
 Langdale, Sir Marmaduke 33
 Langport çarpışması 33
 Lannoy, Charles de 24
 Lara, General 47
 Le Mans 64
 Lech İrmağı 10
 Lechfield 10
 Lee, Robert E. 48, 50, 51
 Lefebvre, Georges 43
 Lefkoşa 27
 Leganes markizi 31
 Legnica *bak.* Liegnitz
 Leicester 33
- Leicestershire 21
 Leipzig 30; çarpışma 45, 46
 Leithen 38
 lejyon 4, 7
 Lel 10
 LeMay, Curtis 66
 Leningrad 60
 Lennox, Matthew Stuart, kontu 22
 Leopold, İmparator 34
 Leslie, Alexander 33
 Lesnaia 36
 Letonya 60, 65
 Levkas 6
 Lexington 62
 Leya, Antonio de 24
 Li Zicheng 32
 Liaodong Yarımadası 54
 Libya 4
 Lichfield garnizonu 21
 Lida 1
 Lieberowkowitz 45
 Liegnitz 14
 Ligny 46
 Lima 47
 Lincoln, Abraham 50, 51
 Lindemann, Georg 65
 Lindenau 45
 Linz 34
 List, Siegmund 61
 Litvanya 34, 60
 Liu Bang 5
 Liu Bocheng 67
 Liu Zhi 67
 Livius 4
 Lizbon 28
 Loderbach Çayı 30
 Lodi 24
 Lodi hanedanı 25
 Lodi, Devlet Han 25
 Lodi, İbrahim 25
 Loirelirmağı 9
 Lombardiya 24
 Londra 33, 44, 59
 Long Binh 69
 Longstreet, James 51
 lorică hamata 4
 lorică segmentata 4
 Lorraine 43, 57
 Lostwithiel çarpışması 33
 Loudon, Gideon Ernst von 38
 Louis Napoleon 49
 Louis Philippe, Kral 43
 Louis XIV 34, 35
 Louis XVI 43
 Louis XVIII 46
 Louis, Aziz 13
 Louisbourg 40
 Lüblü Burcu 34
 Lublin 65
 Ludendorff, Erich 55, 58
 Ludovisi Lahdi 8
 Luftwaffe 59, 60, 61
 Luoyang 32
 Lusiastanyalar 4
 Lutherçiler 30
 Lüksemburg 43
 Lützen 30
 Lützenow 56
- Macaristan 10, 14, 20, 26, 34, 35, 37, 55, 65
 Macarlar 10
 Macdonald, Hector 53
 Madagaskar 54
 Madrid Antlaşması 24
 Magdeburg 10

- Magnesia 2
Mago 4
Mahan, Alfred Thayer 54
Maharbal 4
Maidenek 65
Maïne Alayi, 20. 51
Makedonya 3, 6, 12
makinelî rûfekler 57, 58, 70
Malatya 12
Malaya 62
Malazgirt 12
Malplaquet 35
Malta Şövalyeleri 27
Manassas çarşıması 50
Manchester, İngiltere 33
Mançular 31, 32
Mançurya 54, 67
Manhattan Projesi 66
Manila 54
Mansfield, Joseph 50
Mansfield, Erich von 61
Mañş Denizî 11, 24, 28, 59, 64
Mao Zedong 62
Maratlar 39
Marathon 1. çarşıma 1
Marcellinus, Ammianus 8
Marchand, Jean-Baptiste 53
Marcus Antonius 6
Mardonius, General 2
Mariana Adaları 66
Marignano 24
Markleberg 45
Marlborough, John Churchill, 1. dükü 35
Marmara Denizî 20
Marmont, Auguste de 45
Marne İrmağı 55, 58
Marshall, George C. 67
Marston Moor çarşıması 33
Martel, Charles 9
Maryland 50, 51
Maskana 13
Mauritia Gölü çarşıması 55
Maurontus, Marsilya dükü 9
Maurrainnehir 18, 25
Mavri Hareketi 61
Max Emanuel, Baviera kralı 35
Maximilian II Emanuel 34
McClellan, George B. 48, 50
Meade, George Gordon 51
Medina Sidonia, Dük 28
Medine 70
Mehdiye 53
Mehmed I, Sultan 20
Mehmed II, Sultan 20
Mehmed IV, Sultan 34
Meksika 23, 48
Meksika Savaşı 48
Melitene 12
Menderes İrmağı 2
Mengüçkîler 12
Menşikov, Prens Aleksandr Daniloviç 36, 49
Mercan Denizî çarşıması 62
Merkez Ordu Grubu 60, 64, 65
Merkez Ovalar Saha Ordusu (Çin) 67
Mérode-Westerloo, Kont 35
Meroviny hanedanı 9
Messerschmitt Bf 109 59
Messerschmitt Bf 110 59
Messina 27
Meulener, Pieter 31
Meuse İrmağı 37
Mexico 23, çarşıma 48
Mezopotamya 3, 4
Mısır 6, 12, 13, 27, 53
Mısır Ordusu 53
mızrak 3, 4, 7, 9, 11, 16, 21
Midland saldırısı 58
Midlands 33
Midway 62
mîğfer 3, 7, 13, 19, 22, 34, 55; "Boia-tia tipi" 4; Pembridge mîğferi 17
Mikasa 54
Mikhail VII Dukas 12
Mikuma 62
Milano 24
Millitary Parti (Çin) 67
Miltiades 1
Ming hanedanı 15, 32
Minsk 65
Miranşah 18
misket rûfêği 36; torador 39
Mişkova İrmağı 61
Mitsunari, İşida 29
Mitsuyoshi, Tosa 29
Mitterand, François 57
Model, Walter 64, 65
Mogami 62
Moğolistan 14
Moğollar 10, 14, 15, 26
Mohaç 26
Mobi 14
Molino del Rey 48
Molke, Helmuth von 52
Monet, Antonio 47
Mons 43
Mont Saint Jean 46
Montcalm, Louis-Joseph, markizi 40
Montezuma, Kral. Motecucuma Xocoyotl
Montgomery Kalesi 41
Montgomery, General Bernard 64
Montmorency kampı, Québec 40
Montreal 40
Montrose, William Graham, kontu 22
Mora (Peloponnesos) 20, 37
Moray kontu bak. Randolph, Thomas
Morgan, Daniel 41
Mort Homme sirtı 57
Mortain 64
Moskova 36, 61; çarşıma 60
Motecucuma Xocoyotl 23
Möckern 45
Muharebe Tepesi 11
Muhi çarşıması 26
Mulberry limanları 64
Munnuza 9
Muong Thanh Köprüsü 68
Murat, Joachim, Napoli kralı 45
Musa, Şehzade 18
Mustafa, Şehzade 18
Musul 70
Mutlu Dönem, birinci/ikinci 63
Müşridabad 39
Nagamasu, Kuroda 29
Nagasaki 66
Nagoya 29, 66
Nagumo 62
Nagumo, Çiçi 62
Nanjing 67
Nantes 64
Napolyon 35, 38, 44, 45, 46, 48
Napolyon Savaşları 45, 46, 47
Narbonne 9
Narva 36
Narváez, Pánfilo de 23
Naseby 33
Nash, Paul 59
Nasriye 70
Navarre, Henri 68
Nebogatos, N. I. 55
Necet 70
Nelson, Horatio 40, 44
Neresheim 31
New England 41
New Jersey 42
New Mexico 48
New York 41, 42
Ney, Michel 45, 46
Niagara Kalesi 40
Nicodemus Tepesi 50
Nikaia 12
Nikopolis 6
Nil çarşıması 44
Nil İrmağı 53
Nil Vadisi 53
Ninnes 9
Nimitz, Chester 62
Niş 37
Noailles, François de 27
Nobunaga, Oda 29
Norfolk, Thomas Howard, dükü 21
Normandiya 11, 17, 19, 64; çıkarma 64, 65
Normanlar 11, 12
North, Lord 42
Northampton 33
Northampton kontu 17
Northumberland 22
Northumberland, Henry Percy, kontu 21
Norveç 59
Noyon çarşıması 58
Nördlingen 31
Numidia 4
Nussberg 34
Oberglau 35
obüs 58
Octavianus bak. Augustus
Octavius, Marcus 6
Odon İrmağı 64
Ofanto İrmağı 4
Oka İrmağı 60
okular 8, 10, 13, 17, 18, 19, 27
oklar 3, 17, 22
Olid, Cristóbal de 23
Omaha kumsalı 64
Omdurman 53
On Uç Koloni 41
Ontario Gölü 40
Ontario Kalesi 40
Onuncu Ordu (Fransız) 58
Operation Seelöwe 59
Oppeln 14
Orban 20
Orel 54
Orhan 20
Oriflamme 17
Orsova 26
Orş 65
Orta Macar Prensiği 34
Ortadoğu 14, 18, 26, 27, 61
Osaka 29, 66; Şatosu 29; çarşıma 29
Oslavia 54
Osmanlı imparatorluğu 26, 27
Osmanlılar 18, 20, 25, 26, 27, 34, 37
Osmanlı-Venedik savaşı 34
Osnabrück 7
Oswego Kalesi 40
Otto I 10
Otuz Yıl Savaşı 30, 31, 34, 35
Oxensterna, Şansölye 31
Oxford 33
Oxford, John de Vere, kontu 21
Ogedey Han 14
örme zırh 4, 11, 13, 16, 34
Özbekistan 18
Özel Görev Birliği, 16. 62
Özel Görev Birliği, 27. 62
pala 34
Palmerston, Lord 49
Pancsova 37
Panipat çarşıması, birinci 25; üçüncü 39
Panzer tümenleri 64, 65
Papelotte 46
Pappenheim, Kont 30
Paris 43, 46, 53, 55, 57
Paris Antlaşması 49
Paris, Matthew 14
Park, Sir Keith 59
Parlamento yanıkları 33
Parma 27
Parma Dükü 28
Parmenio, General 3
Parthe İrmağı 45
Pasaroçfa Antlaşması 37
Pas-de-Calais 64
Pasifik Donanması (ABD) 62
Pasifik Donanması, Rus 54
Pasifik Okyanusu 15, 29, 40, 48, 62
Pasifik Savaşı 66
Passau 10, 34
Passchendaele 58
Pastenberg 65
Patrai 6
Patras Körfezi 27
Patton, George S. 64
Paulus, Aemilius 4
Paulus, Friedrich 61
Pausanias 2
Pavia 4; çarşıma 24
pavise 17
Pavlov, Korgeneral 49
Peale, Charles Wilson 41, 42
Pearl Harbor 62
Peçenekler 12
Pekin 15, 32, 67
Peloponnesos 2, 6, 20, 37
Pembridge mîğferi 17
Pembrokehire 21
Pencab 25
Peng Yue 5
Penggeng 5
Pennefather, Tuggeneral 49
Pennsylvania 50, 51
Penny, Edward 40
Pera 20
Perevolochna 36
Pers imparatorluğu 3
Persler 1, 2, 14, 18
Perte Paşa, 27
Peru 23, 47
Pescara, Fernando Francesco d'Avot, markizi 24
Petain, Henri Philippe 57
Peteravardin (Peterwardein) 37
Petro, Büyük 36
Phaëdrides 1
phalangites 3
phalanks 3
Phaleron Koyu 2
Philadelphia 14
Philippe VI, 17
Pickett, George 51
Pillow, Gideon J. 48
pilot 4
"Ping-Jin" seferi 67

- Pin (Yash), William 40
Pinsburg 40
piyade 1, 3, 4, 5, 8, 10, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 21, 24, 25, 26, 27, 30, 31, 33, 14, 35, 36, 38, 39, 45, 47, 51, 53, 55, 57, 58, 60, 64
Plassey 39
Plataea 1, 2
Platense İrmakı 45
Plutarkhos 3
Plymouth, İngiltere 28
Pocock, Nicholas 44
Podolwitz köyü 30
Pohl, Hugo von 36
Poisy 17
Poitiers 9
Pole, Richard de la, Suffolk dükü 24
Pola Harekâtı 64
Pole, James K. 48
Polo, Marco 14, 15
Polonya 14, 34, 36, 55, 65
Poltava 35, 36
Polybius 4
Pommern 56
Pontieu 17
Port Arhur 54, 67
Portekiz 27
Portland Burnu 28
Portsmouth Anlaşması 54
Potomac İrmakı 50, 51
Potomac Ordusu 50, 51
Pön Savaşları 4
Praeseste 6
Prag 52
Prag Antlaşması 52
Prag Barışı 31
Preston 33
Prigny, Komutan J-B 44
Principe de Asturias 44
Prittwinz, Max von 55
Prothetida 45
Provence 9
Prutya 38, 43, 45, 46, 52, 55, 65
Puellus, Michael 12
Puytalet 2
Publicola, Lucius Gellius 6
Puebla 48
Qin hanedanı 5
Quaregnon 43
Quatre Bras 46
Québec 40
Queen Elizabeth dretnotu 56
Queen Mary 56
Quinua 47
Quintan, John A. 48
Rabab 14
Racoplar 25
radar 63
RAF 59, Bombardman Uçağı Komutanlığı 64; Kıyı Komutanlığı 63; Arıcı Uçağı Komutanlığı 59
Raglan, General Lord 49
Rakoczi II, Ferenc 37
Ramezay komutanı 40
Ramsfield 35
Randolf, Thomas 16
Ranthambhor 25
Raymond III, Trablusşam kontu 13
Real 27
Realtable 44
Reichskuk, Kont Carl Gunther 36
Reichardwerben 38
Reichsarmee Bak. İmparatorluk Ordu-
- Ren İrmakı 9, 35
Rennenkamp, Pavel 55
Reynald, Chatillon baronu 13
Reynolds, Joseph 51
Rezen 31
Rheinland 35, 43
Richard III 12, 21, 22
Richmond, Henry Tudor, kontu 21
Riedesel, Frederick 41
Rio Grande 48
Robert I, İskoçya kralı (Robert Bruce) 16
Rocheport, Joseph 62
Rockingham markizi 42
Rocroi çarpışması 33
Rodney, Amiral 42
Rojestvenski, Zinovı 54
Rokossovski, Konstantin 61
Roma 4, 6, 7, 27
Roman imparatorluğu 6, 8
Romanos IV Diogenes 12
Romanya 65
Rommel, Erwin 64
Roos, Tümgeneral 36
Rosily, Amiral 44
Rossbach 38
Rosyth 56
Rouen 19
Rowton Heath 33
Royal Sovereign 44
Royal Warwickshires 53
Rumeli 18, 26
Rumelihan 20
Rumen Dördüncü Ordusu 61
Rundstedt, Gerdvon 60, 64
Rupert, Prens 33
Rus Devrimi 58
Rusçık Savaşı 33
Rus-Japon Savaşı 54
Rusya 14, 36, 38, 43, 45, 49, 54, 55, 58, 60, 65, 70
Kyuco 62
Saale İrmakı 38
Sachsen-Hildburghausen prensi 38
Sachsen-Teschen dükü Albert 43
Saddam Hüseyin 70
Sadova 52
Safevî 26, 27
Saffuriye 13
Sahalin Island 54
sahra topu 34, 37
Sainte-Foy çarpışması 40
Saksonya 30, 31, 34, 36, 38, 45, 52
Salaheddin 13
Salamis 2
Salisbury, Lord 53
Sammittler 4
Samsonov, Aleksandr 55
Sandoval, Gonzalo 23
Santa Anna, Antonio Lopez de 48
Santa Cruz markizi 28
Santissima Trinidad 44
Saratoga 41, 42
Sardis 1
Sarı Deniz çarpışması 54
Sarı İrmak 5
Sarı Mustafa Paşa, 37
sarissae 3
Sava İrmakı 37
Savannah 42
savaş arabası 3
savaş balisti 16
savaş fili 18, 25
savaş gemisi 6, 28, 54
Savoie 27
savunma çiti 7
Saygon 69
Scapa Flow 56
Scarpe çarpışması 58
Scheer, Reinhard 56
Schellenberg Tepeleri 35
schiltrom 16
Schleswig 52, 56
Schlieffen Planı 55
Schmeider, Hans 61
Schortauer Tepeleri 38
Schreiber, Georges 56
Schut, Cornelius 31
Schuyler, Philip 41
Schwaben 10, 31, 34
Schwarzenberg, Prens Karl Philipp von 45
Scipio Africanus 4
Scipio, Publius 4
Scott, Winfield 48
Sebastia 12
Sebastian, General 8
Segestes 7
Seifertshain 45
Sekigahara 29
Sekizinciordu (Alman) 55
Selçuklular 12
Selim, Yavuz Sultan 25
Semerkand 18
Seminary Sirtı 51
Sen İrmakı 17, 64
Senlac Tepesi 11
sepy 39
Serna, José de la 47
Seton, Alexander 16
Seville 23
Seyditz, General Friedrich Wilhelm 38
Sforza, Francesco 24
Sha İrmakı 32
Shanhaiguan 31, 32
Sharpsburg 50
Shenandoah Vadisi 51
Shenyang 67
Shingen, Takeda 29
Sibiristan 20
Sibirya 60
Sickles, Daniel 51
Sikeliores, Diodoros 3
Silezya 38
Silezya Ordusu 45
Sima Qian 5
Singapore 37
sipahi 34, 37
Siracüddeve, Bengal nevası 39
Sivas 12, 18
Sivastopol 49
Skaggerak Boğazı 56
Smolensk 66
Soğuk Savaş 66, 67
Soimonov, Korgeneral 49
Sokollu Mehmed Paşa, 27
Solferino 52
Somme çarpışması 57, 58
Somme İrmakı 17, 19, 57
sonar 63
Soryu 62
Sosius, Gaius 6
Soubise prensi 38
Sovyetler Birliği 59, 60, 66, 67
Sparta 1
Spencer 63
Spittire 59
Spruance, Raymond 62
St German kontu 38
St Helena 46
St Lawrence İrmakı 40
St Löö 64
St Margaret Körfezi 59
St Mihail 58
St Quentin kanalı 59
St Quentin, Mont 58
St Vincent Burnu çarpışması 44
Stalin 60, 61, 65
Stalingrad 61
Stamford Köprüsü 11
Stanley, Lord Thomas 21
Stanley, Sir Edward 22
Stanley, Sir William 21
Starbenberg, Kont Ernst Rudiger von 34
Stavka 65
Stevens, G. W. 53
Stefen Lazareviç 18
Stillwater 41
Stirling 16
Stoke-by-Newark 21
Strachan, Sir Richard 44
Stuart, J. E. B. ("Jeb") 50, 41
Stuart, John, Albany dükü 24
Stuart, Matthew, Lennox kontu 22
Su Yu 67
Sucre, Antonio Jose de 47
Sudan 53
Sudan Askeri Demiryolu 53
Suenaga, Takezaki 15
Suffolk dükü 19
Suffolk, Richard de la Pole, dükü 24
Sultan Hüseyin 18
sultanlar 27
Suluk, Mehmed 27
Summer, Edwin V. 50
Suriye 6, 7, 12, 13, 18
Surrey, Thomas Howard, kontu 22
Susa 1
Sussex 11
Suudi Arabistan 70
Suxian 67
Sübedey 14
Süleyman I, Sultan 26, 34
Süleyman, Şehzade 18
süngü 38, 39, 49
sivari 1, 3, 4, 5, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 24, 25, 26, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 43, 45, 47, 51, 53, 55; devriş 53; ağır 8, 9, 10, 12, 13, 14, 47; hafif 9, 12, 26, 27, 30, 31; Osmanlı 34
Süveyş Kanalı 27, 54
Swiepwald 52
Szapolyai, Janos 26
Székesehervár 34
Szentgotthard 34
Szoreny 26
Şah Ruh 18
Şam 13, 18
Şanghay 67
Şeftali Bahçesi 51
Şeria İrmakı 13
Şeyran İnı 51
Şoho 62
Şok ve Korku Harekâtı 70
şövalye 11, 13, 14, 16, 17, 19, 22, 29; Malta 27; Toton 14, 45
tabanca 30, 35
Taberiye Gölü 13
tabya 36, 41
Tacitus 7
Taharen 18
tahkimat 25, 27, 34, 42
Talbot, Sir Gilbert 21

- Taliban 70
 Tallard, Camillede 35
 Tamam Harekâtı 63
 Tan Zhenlin 67,
 tank 58, 64, 65
 Tannenber 55
 Tapnak Harekâtı 66
 Taranto 4
 Tarkhianotes, Iosephos 12
 tatar okçusu 17, 23
 Tatarlar 14, 18, 34, 36, 37
 Taupadel, Albay 31
 Tayvan 67
 Tçemaya Irmağı 49
 Temesvar 37
 Templier tarikatı 13, 14
 Tenochtitlan 23, 48
 Tepeyac 23
 Teramoto, Mori 29
 Tesalya 3
 Tet Saldırısı 69
 tetsuhau 15
 Tetzecoco 23
 Teutoburg Ormanı 7
 Thames halici 28
 Thames Irmağı 59
 Thebai 2, 4
 Themistokles 2
 Thermopylai 2
 Therounne 22
 Theuderic IV 9
 Thomas, Einham'lı 19
 Thököly, Imre 34
 Thüringen 38
 Thurn, General 31
 Tımarlı asker 11
 ıtırpancı 21, 22
 Tianjin 67
 Tianjin-Pukou Demiryolu 67
 Tiberias 13
 ticaret gemileri 63
 Ticinus/Ticino Irmağı 4, 24
 tifüs 27
 Tikrit 70
 Tilly, Kont (Jean Tzerclaes) 30
 Timosenko, Senyon 60
 Timur 15, 18, 25
 Tlacopan 23
 Tlaxcallan 23
 Tlaxcaltecs 23
 Togo, Heihaçiro 54
 Tokat 18
 Tokugawa 29
 Tokyo 15, 29, 66
 Tomori, Başpiskopos Pal 26
 top 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 33,
 34, 35, 36, 39, 42, 43, 48
 top mermisi 57
 Topkapı Sarayı 20
 Topkapı Harekâtı 64
 toplar 21, 22, 23, 25, 26, 33, 34, 35,
 36, 37, 39, 42, 43, 45, 49, 50, 52,
 53, 54, 57, 58, 64, 68
 Toscana 27
 Tostig 11
 Toşie, Maeda 29
 Toulon 44
 Toulouse çarpışması 9
 Tours 9
 Totonçövalyeleri 14, 55
 Trahals 13
 Trafalgar 40, 44, 54, 56
 Trakya 8
 Transilvanya 26, 34
 Trasmene Gölü 4
 Trebbia 4
 Tremouille, Louis de la 24
 Trier 8
 Trincomalee 62
 trirème 2, 6
 Trois-Rivieres 40
 Trumpington, Roger de 16
 Tuşima 54
 Tudor hanedanı 21, 22
 Tudor, Henry, Richmond kontu bak.
 Henry VII
 tuluğa 25
 Tuna Irmağı 8, 10, 26, 34, 35, 37, 49
 Tunus 27
 Turan 13
 Tuncnam Çayırı çarpışması 33
 tufek 39, 52, 53, 58; şarjörler Lee-Met-
 ford 53; Martini-Henry 53; Minie
 49
 tufekli asker 30, 31
 tümen 14
 Türkiye 8, 12, 18, 20, 36, 49
 Tweed Irmağı 22
 uçak 58, 62, 64, 69, 70; ayrıca bak.
 özel adı uçaklar
 uçak gemisi 62
 uçaksavar 59
 Uğaki, Matome 62
 Ukrayna 36, 49, 60, 65
 Ukrayna Cephesi, I. 65
 Ulm 10, 35; çarpışması 44
 Ulrich, Piskopos 10
 Ultra istihbaratı 63
 Ulusal Konvansiyon 43
 Umların Çarpışması bak. Leipzig
 UmmKasr 70
 Ural Dağları 60
 Uranus Harekâtı 61
 Urbusus II, Papa 12
 Urbino 27
 Usame bin Ladin 70
 Uzun Mart 67
 Uzun Parlamento 33
 Uzun Savaş 34
 uzun yaylıokçu 17, 19, 21, 29
 Üçİmparatorun Çarpışması bak. Le-
 ipzig
 Üçüncü Ordu (ABD) 64
 Üçüncü Ordu (Fransız) 58
 Üçüncü Ordu (İngiliz) 58
 Üçüncü Panzer Ordusu 60, 65
 Üçüncü Pasifik Filosu (Rus) 54
 Üçüncü Rumen Ordusu 61
 Ümit Burnu 54
 Valens, Imperator 8
 Valentinianus I 8
 Valmy 43
 Valois hanedanı 24
 Valois, Charles de, Alençon dükü 24
 Van Dyck, Anthony 33
 Varad 34
 Varang Muhafız Birliği 12
 Varro, Terentius 4
 Vargova 65; ayaklanma 65
 Varus, Quintilius 7
 vasa 18
 Vasto, Avolos d'Aquino, markizi 24
 Vasvar Antlaşması 34
 Vatutın, Nikolai 61
 Vauxaillon 58
 Velasquez, Diego 23
 Venedik 20, 24, 27, 37, 52
 Veneto 52
 Vera Cruz 48
 Verdun 57; çarpışma 57, 58
 Verdun Antlaşması 57
 Vere, John de 21
 Verger, Jean-Baptiste-Antoine de 42
 Vergilius 6
 Vestfalya 32
 Vicentino 27
 Vicksburg, Mississippi 51
 Victory 44
 Vietkong 69
 VietMinh 68
 Vietnam 68, 69
 Vietnam Askeri Yardım Komutanlığı
 69
 Vietnam Cumhuriyeti Ordusu 69
 Vietnam Halk Ordusu 69
 Vigo 44
 Villeneuve, Pierre, Kont 44
 Virginia 41, 42, 50, 51
 Virginia Capes çarpışması 42
 Vistül Irmağı 55, 65
 Vitreks 67
 Viyana 10, 34, 37; kuşatma 34
 Viyana İmparatorluk Savaş Konseyi 37
 Vladivostok 54
 Vo Nguyen Giap 68, 69
 Voie Sacree 57
 Volga Irmağı 61
 Volga kanalı 60
 Volgograd 61
 Von der Tann 56
 Vorskla Irmağı 36
 Vrana 1
 Vyazma 60
 Wachau 45
 Wadecourt 17
 Walder, D. 54
 Walker, Robert 33
 Wallenstein, Albrecht Wenzel von 30
 Walter, Jean-Jacques 30
 Wangler piyade alayı 30
 Warrior 56
 Warwick kontu 17
 Washington 50, 51, 69, 70
 Washington, George 41, 42
 Waterloo 35, 46
 Watson, Charles 39
 Wattrelise 17
 Wavre 46
 Weichs, Maximilian von 61
 Wellington dükü 46
 Wenceslas, Bohemya kralı 14
 Westmoreland, William 69
 Weyand, Frederick C. 69
 Whistone Dağı çarpışması 31
 Widukind, Corvey'li 10
 Wilhelm II, Kayzer 56
 Wilhelmshaven 56
 William Henry Kalesi 40
 William Kalesi, Kalkitra 39
 William, "Fatih" 11
 William, Poitiers'li 11
 William, Surlu 13
 Williamsburg Yarımadası 42
 Wolfe, James 40
 Wootton, John 35
 Worcester 33
 Worth, William J. 48
 Wu Sangui 32
 Wurttemberg 31
 Xi'an Olayı 67
 Xiang Yu 5
 Xianyang 5
 Xochimilco 23
 Xuexiang, Zhang 67
 Xuzhou 67
 Yakovetski korusu 36
 Yalu Irmağı 67
 Yamamoto, Isoroku 62
 Yamato 62
 Yangzi Irmağı 5, 67
 Yarmada Savaşı 44
 yay 1, 3, 9, 10, 11, 19, 21, 25, 34;
 uzun yay 17
 yedekler 4, 26, 28, 37
 Yedi Gün Çarpışmaları 50
 Yedi Yıl Savaşı 38
 Yedinci Ordu (Alman) 64
 Yenan 67
 Yeni Gine 62
 Yeni Model Ordusu 33
 yenicheri 18, 20, 26, 34, 37
 Yeremenko, Andrew 61
 Yokohama 66
 York 11; kuşatma 33
 York Irmağı 42
 York, Edward, dükü 19
 Yorktown çarpışması 42
 Yorktown 62
 Yuan hanedanı 15
 Yugoslavya 26, 37
 Yunanistan 1, 2, 6
 Yusuf, Kara 18
 Yüz Yıl Savaşı 17, 19
 Zahirüdin Muhammed bak. Babür
 Zama çarpışması 4
 zaribe 53
 zırh 3, 7, 11, 13, 16; zırhlı süvari 30
 İmameli zırh 12, 14; istakoz kabuğu
 4; Babür'li zırh 25; Tosei gosuko 28
 zırhlı gemi 44, 54, 56, 62
 zırhlı süvari 30, 34
 zırhlı süvari 17, 19, 21, 24
 Zimony 26
 Zouaves 49
 Zuiho 62

ASKERİ TARİHÇİLER BAŞTA OLMAK ÜZERE ULUSLARARASI BİLİMADAMLARINDAN OLUŞAN BİR GRUP DÜNYA TARİHİNE YÖN VERMİŞ YETMİŞ BELİRLEYİCİ SAVAŞI AYRINTILARA İNEREK İNCELİYOR

ANTİK ÇAĞ DÜNYASI

İÖ 490 Marathon • İÖ 480 Salamis • İÖ 331 Gaugamela • İÖ 216 Cannae • İÖ 203 Gaixia
İÖ 31 Aktium • İS 9 Teutoburg Ormanı • 378 Adrianopolis (Edirne)

ORTAÇAĞ DÜNYASI

732 Poitiers • 955 Lechfeld • 1066 Hastings • 1071 Malazgirt • 1187 Hattin • 1241 Liegnitz
1281 Hakata Koyu • 1314 Bannockburn • 1346 Crécy • 1402 Ankara • 1415 Agincourt
1453 İstanbul'un Fethi • 1485 Bosworth

ON ALTINCI YÜZYIL

1513 Flodden • 1521 Tenochtitlan • 1525 Pavia • 1526 Panipat • 1526 Mohaç
1571 İnebahtı • 1588 Armada

ON YEDİNCİ YÜZYIL

1600 Sekigahara • 1631 Breitenfeld • 1634 Nördlingen • 1644 Shanhaiguan
1645 Naseby • 1683 Viyana

ON SEKİZİNCİ YÜZYIL

1704 Blenheim • 1709 Poltava • 1717 Belgrad • 1757 Rossbach • 1757 Plassey
1759 Québec • 1777 Saratoga • 1781 Yorktown • 1792 Jemappes

ON DOKUZUNCU YÜZYIL

1805 Trafalgar • 1813 Leipzig • 1815 Waterloo • 1824 Ayacucho • 1847 Mexico • 1854 İnkerman
1862 Antietam • 1863 Gettysburg • 1866 Sadowa • 1898 Omdurman

MODERN ÇAĞ

1905 Tsushima • 1914 Tannenberg • 1916 Jutland • 1916 Verdun • 1918 Batı Cephesi
1940 Britanya Hava Saldırısı • 1941 Moskova • 1942-43 Stalingrad • 1942 Midway • 1940-43 Atlantik Savaşı
1944 Normandiya Çıkarması • 1944 Bagration Harekâtı • 1945 Japonya'ya yönelik Amerikan Hava Saldırısı
1948-49 Huai-Hai • 1953-54 Dien Bien Phu • 1968 Tet Saldırısı • 2003 Irak Savaşı

OĞLAĞ
GÜZEL
KİTAPLAR